תנ״ך · דרשות ודרושים · ליקוטי חבר בן חיים

# ליקוטי חבר בן חיים א

רבי חזקי' פייבל פלויט

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# ליקוטי חבר בן חיים א

רבי חזקי' פייבל פלויט

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ליקוטי-חבר-בן-חיים-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

# תוכן העניינים


הקדמה ..... 4
דרוש להצלת הקיסר ..... 16
ליקוטים ספר בראשית ..... 17
פרשת נח ..... 21
פרשת לך לך ..... 23
פרשת וירא ..... 26
פרשת חיי שרה ..... 30
פרשת תולדות ..... 32
פרשת ויצא ..... 34
פרשת וישב ..... 38
פרשת מקץ ..... 40
פרשת ויגש ..... 41
הערות ברמב"ן פ' ויגש ..... 44
פרשת ויחי ..... 44
משניות מסכת ברכות פרק א ..... 46
משניות מסכת פאה ..... 49
משניות מסכת דמאי ..... 49
משניות מסכת כלאים ..... 49
משניות מסכת שביעית ..... 50
משניות מסכת תרומות ..... 53
משניות מסכת מעשרות ..... 54
משניות מסכת מעשר שני ..... 54
משניות מסכת חלה ..... 55
משניות מסכת ערלה ..... 56
משניות מסכת ביכורים ..... 57
ליקוטי מסכת ברכות ..... 58
ליקוטי מסכת פיאה ..... 94
ליקוטי מסכת דמאי ..... 94
ליקוטי מסכת כלאים ..... 95
ליקוטי מסכת שביעית ..... 95
ליקוטי מסכת תרומות ..... 95
ליקוטי מסכת חלה ..... 96
ליקוטי מסכת ערלה ..... 96
ליקוטי מסכת ביכורים ..... 96
ליקוטי בתר ליקוטי שו"ע או"ח ..... 145
ליקוטי גרגרים במחצית השקל ..... 146
ליקוטי גרגרים בפרי מגדים או"ח ..... 146
ליקוטי גרגרים מס' אלי' רבה ..... 147
ליקוטי והערות על נוב"י מה"ק ח' או"ח 153.
ליקוטים והערות נוב"י מה"ת חאו"ח ... 154
ליקוטי הערות נוב"י תנינא חאו"ח ..... 155
ליקוטים והערות בספר חתם סופר או"ח ..... 156
בענין הרהור כדבור דמי ברכות פרק ג' . 166
בסוגי' דמצות צריכות כוונה ..... 171
בסוגי' דאומן ב"ב פ' חזקת ..... 190
בסוגי' דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו . 198
בסוגי דתנאי כפול קידושין פ' האומר . 221
בסוגי' דצינור בבבא בתרא ..... 233
בסוגי' דריחא מלתא ..... 240
בסוגיין ראי' מסכין של ע"א ..... 248
דרוש ליום א' דסליחות תרי"א ..... 260
דרוש והספד ..... 274
דרוש והספד ..... 277
דרוש והספד ..... 281
דרוש והספד ..... 287
דרוש לחינוך ביה"כנ ..... 292
דרוש לחינוך בה"כנ ..... 294
דרוש לחינוך ס"ת ..... 297
דרוש ח"א לחינוך ס"ת שחנני ה' בו שבת חנוכה תרט"ז ..... 302

# הקדמה

מודעא רבא לאורייתא:

כל מקום שימצא בספר זה שם עכו"ם או גוי וכיו"ב הכוונה על האומות בזמן רז"ל שלא הכירו לבורא שמים וארץ, אבל האומות אשר אנחנו חוסים בצלם עליהם אמר ירמיהו ע"ה מפי ה' דרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה כי בשלומה יהיה לכם שלום. מחזיקנא טיבותא להבחור המופלג ה' יחזקאל שלמה גראסמאנן יחי' שיגע וטרח בליקוטי ספרי זה ישלם ה' שכרו. המחבר:

ליקוטי חבר בן חיים ח"א - הקדמה:

חסדי ד' אזכיר ואשיחה בכל נפלאותיו גם ער זקנה ישיבה אלהים אל תעזבני עד אגיד זרועך הדור לכל יבא גבורתך דברי המלקט והמחבר, בלב נשבר מדבר, מול אוהבי וריעי, הלא המה תלמידי היקרים, בכנפות מדינתינו מפוזרים ידעתי טהר לבבכם, ואהבתכם לאלוף נעוריכם, לזאת אמרתי אספרה כמו, ממה ידעתי ספורות, אלה הקורות אשר הקרוני, וחסדי ד' כי לא תמנו, אנכי תולעת ולא איש הוציאני לאור עולם נוחי מכפן בעיר קאללין הנקראת קעלין במדינת בעהמען, בעת אשר היתה העיר הזאת מלאה חכמים וסופרים לערך שלשים בעלי בתים אשר שמשו בימי נעורים בישיבות רמות, וידעו רובם דרך הפלפול והלכה, הרב בקהלה המפוארה אז היה הגאון נר ישראל מוה' בנימין זאב לעווי מחבר ס' שערי תורה חלק ראשון ושני, הנהגת הקהלה בימים ההם היה כלו קדש קדשים, בימי נעורי לא היה בכל הארבע מאות בעלי בתים בקהלתנו יותר מאחד שלא הניח בנו ללמוד גמרא, והיו מראין עליו באצבע ראו זה בוזה דבר ד', אם איזה בעל הבית בא בש"ק לביהכ"נ בלי המצנפת אשר היה נהוג בימים ההם לתפלה בשבת ויום טוב, אם היה מבני חברא קדישא הושת קנס עליו, בכל יום שעה קודם התפלה התאספו בין בקיץ בין בחורף חברת שומרים לבקר והתפללו התפלות אשר מסודרים ומתוקנים לשומרים לבקר לקונן על בית אלהינו ואחר זה תהלים השייך לאותו יום, ואחר התפלה למדו בני הש"ס -חברא שיעור ש"ס, בכל ליל עש"ק התאספו בני חברת רש"י בבית השמש ודרש להם אחד עניני אגדה עד חצות, ואז עשו תקון חצות, ובשבת קודש שוב דרש להם רבן זה. הילדים מבני שליש שנים למדו אצל מקרי דרדקי סדר התפלה וחומש ער היותם בני שש שנים ומאז הלכו איזו שעות בבית ספר ללמוד כתב ולשון אשכנז וחכמת החשבון וכיו"ב שמונה שעות בשבוע, ושאר שעות היום עד אישון לילה בקיץ, ועד שלש שעות בלילה בחורף ישבו אצל רבן ללמוד גמ' וחומש עם רש"י ונ"ך וחכמת הדקדוק, שנת יצאתי לאור עולם היה שנת תקע"ח ביום שבת קודש כ"ד שבט, שם אדוני אבי מורי ז"ל

היה חיים בן יחיאל בן רעלא רייק ושם אמי מורתי הצדקת ע"ה היה רבקה בת יצחק יהודה בת שרל, אבי אבי כבר היה נפטר שנים הרבה קודם לידתי, אבל אבי אמי היה מקרי דרדקי וגדלני על ברכיו מבן שלש ואילך למד עמי בזמן קרוב סדר תפלה, והתחיל ללמוד עמי חומש טרם הייתי בן ארבע, ועוד לא הייתי בן חמש כבר למד עמי גמרא ענינים מפוזרים, ובהיותי בן שש אמר לאבי מורי אני אין מדתי ללמוד עם בנך זה תנהו למוה' יוסף בן יסכה הלומד גפ"ת, ואמנם היה שמה מלמד אחד מלמדי ע"ד הזמן תלמוד מעט ותנ"ך ודקדוק עיקר, וזה היה שאר בשר לאבי מורי ורצה ללמוד עמי בחנם, ואל הרב הנ"ל שהיה עני ורשו היה חיוב תשלומין. ואמנם א"א זקני הנ"ל נשבע אשר אם יתנני אבי למלמדי הזמן אסור לכלנו לפתוח דלתי ביתו עדי עד, ובאתי ליד הרב מוה' יוסף הנ"ל בן שש שנים בין תלמידים מופלאים, ודרך לימוד הרב היה כי קושית רש"א ור"מ מלובלין אשר היתה מיניה וביה, תלמיד שלא השיג אותה היה מכה אותו מכות רבות, וגם על הלימוד בפני עצמו היה עינו פקוחה עד אשר בהיותי בן חי שנה כבר הלכתי ללומדי תורה שיתנו לי איזו עמוד בש"ס לקרות מעצמי וינסוני בזאת וכלם שמחו על ידיעתי:

באותו שנה שנת תקפ"ו בחדש אייר ט' בו נסע הגאון בעה"מ ס' שערי תורה מקהלתנו לקהל טאפעלטשאן, והיה היום ההוא אבל גדול לכל בני קהלתנו זקן בחור ובתולה טף ונשים צעקו מרה על ברכים סופדים על מי פנה הודה זיווה והדרה, ולא לבד בעירנו קעללין עשה רושם יציאת הצדיק מתוכה, כי למחרת נסיעתו צוה המורה בבית הספר האשכנז על הילדים לגלות ראשם בעת הלימוד. אבל גם מכל מדינת בעהמען נתמעטה היראה, כי מורא של הגאון בעת ישיבתו בקאללין עלה על ראש כל קהילות בעהמען. אבל גם בזקן זה אף כי יציאתו היה כמעט הכרחי אחרי כי במדינת בעהמען מי שלא היה לו חזקת תושב לא היה יכול לעשות לו בית מסחר אשר על כן שתי חתניו היו מוטלים עליו עם נשיהם וטפם לפרנסם, בכל זאת אנקת הנאנקים על ד' ועל תורתו פגעה בזקן זה ומתה בקרוב אשת נעוריו ובתו אחת נתגרשה מבעלה, ובימים מועטים מתו לו עוד שתי בנות שהיו נשואות לת"ח גם הזקן בעצמו גירש אשתו השניה אשר לקח, בגלל כל הדברים האלו, בא בשנת תקפ"ח הגאון רבן של כל ישראל מהר"ם בענעטה אב"ד במדינות מעהרען לקהלתינו על ש"ק דרך נסיעתו לקארלסבאאד והוכיח בני הקהלה בש"ק לעת ערב, כי לא רצה לדרוש בשחרית, יען בבעהמען לא היה רב, והמנהג היה מאז כי רב מקהלה אחרת לא ידרוש כי אם לעת ערב, ולא רצה ליטול גדולה לעצמו על רבנים אחרים, ובתוכחתו ע"ד אשר ישבו בלי רב ומנהיג' אמר אם חפצם לקחת לחזרה

את רבם הגאון בעל ש"ת הוא ישתדל בדבר זה, ובתוך דבריו אמר אל תחשדו אותי יען כי הוא מחותני, וכי בנו הגאון מוה' ישעיה נשא אחות הגאון ש"ת כי ח"ו במקום קדוש כזה לא אעיז פני לדבר דברים לתועלת משפחתי, כי אם מחמת שהגאון הזה צדיק ות"ח, ועל כל פנים בשובי מקארלסבאאד יהיה לכם רב, ואם לאו לא אסור אליכם, וכן רצה לעשות, כי בשובו הלכנו לקבל פניו על אם הדרך, אבל עגלתו סרה מן דרך המלך וכאשר הכרנו אותה רצנו אחריה וברוב תחנונים התפייס ללון אתנו הלילה, אבל שפך מרה על ראשי העם ע"ד:

שלא עשו כמצותו, אכן בחודש אלול איזו שבועות אחרי היות הגאון הנ"ל בקהלתנו נסע הגאון מוה' חיים דייטשמאן ז"ל ממרחץ לעירו קהל טרעביטש במדינת מעהרען דרך קהלתינו, וחלו ראשי העדה פניו לדרוש להם בש"ק ונתקבל לאב"ד בהסכמת כל בני הקהלה ובימי חנוכה תקפ"ט בא לקהלתנו עם ישיבה מפוארה, יען בשנה זה נפטר הגאון מוה' ברוך פרענקל שהיה אב"ד בקהל לייפניק ובאו רובי תלמידיו לקאללין. (אבל מקצתם הלכו לפראג ופרקו עול תורה מעליהם ומהם היו לצנינים בצידנו):

ובבא הגאון הנ"ל לקהלתנו עדן לא שלמו לי עשתי עשרה שנה נסה אותי והשתומם על תכונתי, וצוה עלי כי בימי הקיץ אבא ללמוד בישיבתו, אך אנכי ראיתי כי תלמידיו יעמקו יותר בשאר חכמות מבחכמת התורה, לא אביתי לזוז מבית מורי הצדיק ת"ח מופלג מתלמידי הגאון בעל המחבר זרע יעקב נב"ת מוה' אברהם פראהליך, ולמדתי אצל הרב הלזה עד צאתי מעיר מולדתי ובכל זאת הייתי יוצא ונכנס מידי יום ביום בבית הגאון אב"ד ז"ל. והייתי אהוב לו כאחד מתלמידיו:

בשנת תקפ"ט בכ"ב סיון נלקחה לי עטרת ראשי אמי מורתי הצדקת ע"ה אשר בפעל כפה שלמה בעדי מדי חדש שכר לימוד ומיום היותי בן חמש שנים בין בקיץ בין בחורף העירה אותי שעה אחת קודם תפלה לסדר בצדה ס' תהלים מדי יום ביומו, בלי ידיעתי חלתה פני שמש אחד משמשי הקהלה אשר אם אשיח בעת התפלה, להודיע לה, ואני לא ידעתי בכל פעם מאין ידעה עד אשר פגשתי השמש פעם אחת בצאתו מבית אבותי, בלילה טרם יצאה נשמתה בקדושה אמר לה הרופא אשר תתנחם בהשאירה אחריה בן אשר יהיה לה לתפארת, מסדר נוסח מצבת קבורתה כתב בתוך דבריו כל פועל כפיה היה לגדל בנה לת"ת, חצי שעה קודם פטירתה קראת אותי ואת אחותי היחידה רעלא רייך נב"ת וברכה אותנו, ובזאת הברכה יצאה נשמתה בטהרה. ומעת נלקחה תפארתי מעלי עזבתי חמדת תבל, ולבי בקרבי מתאבל ומאנה הנחם נפשי, אבי מורי לא היה בעירו בשעת הקבורה, ובלילה אחר הקבורה בא אל ביתו ועשה מספד תמרורים עליה,

ולא חפץ לישא עוד אשה כי אם שכר בעדינו מלון אצל בעה"ב וקרובי משפחתי רצו לזון אותי על שולחנם, אבל לא אביתי יען לא הרגלתי בזה ופרנסתי עצמי בקאווע ותפוחי אדמה, יען אבי לא היה בביתו כל ימות השבוע, כי הלך בספרים לקנות עורות שונות, ואני עשיתי ככה עד אשר מרוב חולשה נפלתי ברחוב ארצה והייתי מוכרח ליהנות משלחן משפחתי עד אשר בשנת תקצ"ד בר"ח אייר שמתי לדרך פעמי עם שני סוחרים אשר הלכו למכור פשתן לארץ הגר ונסעתי עמם לעיר טאפאלשאן להגאון ש"ת ואחרי כי אמי מורתי הצדקת ע"ה היתה נודעת להגאון כי סמך עליה בכל חג המצות להכין לצורך ביתו שומן ודבש קבלני באהבה עזה הוא ובנו הגאון דברי ירמיה אשר היה אז סוחר בעיר הנ"ל תורתו היתה עיקר ומלאכתו עראי והייתי מאוכלי שולחנם שני ימים מדי שבוע, אבל ביום שני בהיותי שם נאבד ממני כל כספי שהיה בידי מעירי ונותרתי רק עם כ"ג צ"ל נחשת, והגאון הנ"ל צוה לתלמיד אחד שמו היה אנשל מישקאלץ לאסוף בעדי איזו זהובים וקבץ חמשה זהובים שיין בעדי. אמנם אני אמרתי אצבע אלקים הוא לא אתעכב פה עוד ושנסתי מתני והלכתי לפ"ב, בבואי שמה חקרתי על אשה אחת שהיתה מעיר מולדתי שמה רעלא אשת ה' מיכל פרענר, והעניה הזאת פתחה לי פתח, אבל כר וכסת לא היה לה כי אם תיבה אחת אשר על גבה היו שני עצים לחזק ונתנה מדי לילה עליהם דף העורך למען יהיה חלק ובגדים סחובים וזה היה מצעי איזו חדשים, ארוחת שלחן לא היה לי כ"א קבלתי ט' פנים מדי שבוע מחברת הבחורים בהם קניתי ככר לחם שחור, וזה היה מזונותי מע"ש לע"ש:

ראשית דרכי היה לקבל פני מאורן של ישראל מורי הגאון חת"ם סופר זצוק"ל, ואף כי הייתי בריה שפלה, עד אשר שחקו עלי, מהכובע אשר היה על ראשי, לאמר ראו כובע ובתוכו נער, בכל זאת קבל אותי מורי בסבר פנים יפות, ואמר לי מאין יהיה סיפוקיך בזה והשבותיו אני לא באתי כ"א ללמוד, ולא לאכול, ואני בער הייתי אז, ולא ידעתי את פני מי אעמוד נכחו, ושאלתי אם יירשני לומר לפניו חי"ת והרשני' והצעתי לפניו יישוב על הרשב"א בסוגיא דחציו עבד וחב"ח ופלפל עמי לראות אם אבין מה שאדבר, ולאחר ימים ספר לי בחור אחד מבחורי ביתו כי אמר לו אחרי עזבי חדר קדשו הראית הנער הקטן הזה אינני יכול לדבר עמו בל' נוכח הוא. גם שבועיים אחר זאת בא אלי הב' המשמש את גאון קדשו, ואמר לי כי הגאון צוה עליו לחקור אם נותרתי בפ"ב, ובעת ההוא למדנו פרק לולב הגזול, וקבעתי עמידתי אחורי קדשו והשם היה בעזרי כי השעור הראשון מיד הבנתי כל מלה מוצא שפתיו, ולא הוצרכתי לשום עזר לא בלימוד ולא בחזרה, והלכתי מדי שבוע על הנסיון אל גאון עזו אבל מעולם לא שאלני דבר,

ובל"ס הקשיב מעת הלימוד כי תפסתי השיעור היטב, ובתוך הקיץ בהיות גאון עוזנו בקהל יערגן הלכתי על ש"ק לקבל פניו ולמחר ביום הראשון בשובי לפ"ב שלח לי י"ב פנים, על הוצאת הדרך שלא אלך ברגלי: אבל העיקר היה חסר ממני בית דירה ללמוד, והנחני ד' בצדקתו לבית הקצין התו' מוה' לוי קאנן ותמור אשר למדתי בחברתו מדי יום שתי שעות שלם בעדי מלון לילה, וביום קבע דירתי בביהמ"ד של הש"ס חברא שם באתי בחבורה עם פרי קודש הילולים ה"ה הגאון הקדוש מוה' הלל ל"ש ג"י בעהמ"ח ס' משכיל אל דל, והאיש הקדוש אשר בימי בחרותו אז לא הסתכל חוץ לד' אמות ולא הלך ד' אמות בלא תורה, עם הצדיק הזה הייתי במלון אחד הן ביום והן בלילה, אכן עבר קציר וכלה קיץ וראיתי כי בימי החורף אי אפשר ללמוד עם מוה' לוי הנ"ל וחכיתי לד' שישלח לי תשועתו ממקום אחר. וביום הייתי לומד עדיין בביהמ"ד הנ"ל, ובלילה אחר שישנו בני הבית שהייתי בקיץ במלון פתח לי הצדיק הנ"ל את החלון ונכנסתי, ושכבתי על הארץ, כי חלקי במטה נטל אחר. ובלילה א' הרגיש בזה בעל הבית וקרא אותי ביום שלאחריו והתרה בי שלא אסור עוד לביתו, ונשאתי כפי למרום לאמר אנא ד' הושיעה. באותה שבוע נפטרה הגבירה מ' חיילה ברילל אשת המנוח ה' משה ברילל, וכאשר בעלה הלז נעזב ממנה ונשאר גלמוד ובדד, נמלכו בניו היקרים נב"ת מוה' זנוויל ומוה' חיים ברילל ליקח לאביהם שני בחורים אל ביתו ולקחו בחור אחד מיינק שמו היה איצק אויש והבחור הזה לקח אותי בו ביום שהזהיר אותי בעל האכסניא מלסור עוד אל ביתי אל בית הקצין הנ"ל והקצין נב"ת נתן לי ארוחת שבת ושלשה בניו עם חתנו נתנו לי כל אחד ארוחת יום אחד בשבוע, אמנם הב' הנ"ל לא ידע דרך הלימוד ולמדתי כל ימות החורף בדד ובקיץ הבא תקצ"ה נתן לי הב' שני זהובים מדי חדש לעזוב את מלונו, וככה עשיתי, ונתחברתי עם: הצדיק המנוח מוה' שבתי דיאמאנט שהיה אב"ד בפ"ה והגלילות, והנה אף כי לא עזבתי נסיון אצל מרן הגאון זי"ע אפילו פ"א מ"מ מעולם לא שאל אותי דבר, ונצטערתי הרבה על זה, ושנסתי מתני לבא לפניו בתחלת הקיץ תקצ"ה לבקש מגאון עוזו שישמע ממני איזה דבר חידוש בסוגיא דשי"מ למען אשר ידע כי משתדל אני בלימוד תוה"ק, ואמר לי בני הלא אנכי ידעתיך היטב, ואם תצטרך לאיזו טובה ממני בקש, ובדברי קדשו אלה היו לי ניחומים למדי בתחלת הקיץ תקצ"ו בא אלי בחור אחד ממדינת בעהמען רך בשנים וחריף בשכל כי אחזור עמו השיעורים ואמרתי לו מי אנכי להיות בתוך הבחורים הלומדים עם התלמידים, ויהי בעת צאתינו מתפלת ערבית קרא אותי רבינו הגאון זצוק"ל לאמר מדוע לא תקח לך תלמיד זה, ואמרתי אחרי דברי קדשו לא אשנה, ולמדתי עמו חודש ימים, אבל הלחץ סבבוני עד אשר לא היה

לאל ידי לטעום מאומה מצהרים עד צהרים, ובסוף החדש בא בחור אחד עשיר ממדינת בעהמען בבית הקצין ה' איצק ברילל, ושלח זה הקצין אחרי לאמור כי אלמוד עם הבחור הנ"ל, ועל תשובתי כי לקחתי לי כבר תלמיד אחד השיב כי אומר בשמו לרבינו ומה שיצוה רבינו אעשה והלכתי יחד עם הבחור הנ"ל לרבינו ושאל את מי ילמוד זה הנער והשבתי הדברים בשם הקצין, וגם ספרתי את תשובתי להקצין. והשיב רבינו תלמידך יוכל ללמוד אצל אחר, וזה צריך לך דוקא, וכן עשיתי ובאתי עם התלמיד האחרון לבית קדש בן רבינו, הגאון כתב סופר זי"ע אבל שערי אונאה לא ננעלו, ולא עלה לי חדש במלואו, עד שנחליתי ונהייתי כששה שבועות ואחרי כל זאת צוה עלי רופא מומחה ללכת אל מרחץ באדען ובבואי ליטול רשות מרבינו אמר לי זה חטאתך וזה פריה יען עזבת התלמיד הראשון. ואף כי השבתי כי על פי עצת קדשו עשיתי לא נתפייס בזאת, והיה הסיבה, כי התלמיד הלך אל רבינו ואמר כי מעולם לא בקש הקצין ה' איצק ברילל דבר שאמרתי בשמו, והרע זה לרבינו:

ובלכתי לבאדען עמדתי בעיר וויען אצל רופא מומחה, והראיתי לו התעודה מהרופא בפ"ב ושחק על הרופא עם תעודתו לאמר כי לא יכיר החולי שלי כי יש לי חולי באנדווארם, ונתן לי מרקחת עבור חולי זה, ובכל פעם שלקחתי מהמרקחת אחזני קדחת, והלכתי אצל רופא אחד מעיר מולדתי בוויען והראיתי לו המרקחת שנתן לי הרופא בוויען, ואמר לי כי ישתדל בעבורי שיקחוני לשפיטהאל בוויען, ואני אחזתי דרכי לבאדען והרופא שמה אמר לי כי יש ספק הדין עם מי מהרופאים, ובמשך שמנה ימים יודע הדבר, ואז כבר עברו שבעה שבועות אשר לא יכולתי לברך ברכת המוציא ולטעום טעם לחם, ובמשך שמונה ימים נתעוררה בי תאות המאכל, ובמשך כ"ו יום נתרפאתי בחסדי הצור ובבאי לוויען פגע בי הרופא בן עירי, ולא רצה כמעט להאמין שנתרפאתי בבאדען ואמר לי כי המרקחת אשר לקחתי אז היה לי סם המות כי חולשתי לא היתה סובלת אותו, וזה היה טעמו שאמר לי ללכת לשפיטהאל: בשנת תקצ"ח קרא אותי מורי הגאון ח"ס זצוק"ל לאמר אם אסכים ללכת לירושלים עיר הקודש לקחת שמה בת הגאון מוה' ישראל בעה"מ ס' תקלין חדתין, אשר בקש ממורי זי"ע לשלוח לו תלמיד א' מישיבתו אשר יקוה שימלא מקומו, ונעניתי לו ראשי בנפש חפצה, אך בנתים נשתדך הגאון הנ"ל ממקום אחר. בשנת תקצ"ט שוב קרא אותי מורי זי"ע לשאת בת ת"ח וצדיק במדינת בעהמען, ואמרתי כי מתיירא אנכי אחרי כי הת"ח כתב שיספיקני עד אשר ימצא מקום הוראה לפני ולא די שלא אלמוד תורה לשמה, כ"א אחרי כי חק במדינת בעהמען מי שלא הלך לבתי כנסיות של חכמי או"ה לא יקרא בשם רב, אולי יפתה היצר

גם אותי לעשות כן, והסכים מורי ז"ל לדברי זה. בשנת ת"ר אחר פטירת מורי ז"ל, מרוב האהבה אשר אהבתיו ומרוב הפגת שנתי בימי חליו נהייתי ונחליתי כמעט משך שנה תמימה, ונלאו הרופאים לבקש לי רפואה, עד שנתן ד' בדעתי ללכת למרחץ בעזינג ושם היה ד' בעוזרי ועמדתי על בוריי, בשנת תר"א נתקבלתי בבית הקצין ה' מיכל קאנן ע"ה, והיה זה מלוני עד חתונתי, והיה לי בבית הלז חדר מיוחד ללמוד עם שני תלמידים אשר בררתי בלי שום קבלת פרס וספרים כל הצורך. בשנת תר"ו הלכתי לראות וליראות מעבר לעיר פעסט סמוך לחג הפסח. ובחזרתי היתה שבתי בימים הראשונים של פסח בעיר אובן ישן אצל הרב מוה' שמואל כ"ץ הדר לע"ע בפ"ב, ושם זכיתי לקבל פני איש אלקים הרב המופלג חכם ונבון צדיק וחסיד מהו' יוסף רעבענוואורצל היה מרגלא בפי תלמידי רבינו כי בעת ששימש צדיק זה לפניו היה אומר עליו חכמתו חכמת שלמה ויראת חטאו כיראת דהע"ה, ומאז הוקבע זכרונו בלב הצדיק הזה. ובשנת תר"ז בבוא ה' יצחק חיים בן בילא עם זוגתו הכבודה פראדל בת מינקא לרחוץ לאובן השתדל בזה אשר נתקשרתי עם בת גילי הרבנית הצדקת מנב"ת מ' מלכה תחי', וע"י הרעש מלחמה שהיה אז במדינתינו לא באו הנישואין לידי גמר עד ב' טבת תר"ט. ובבואי לבית חמי בא לבקרני רופא אחד אשר מולדתו היה מכפר אחד סמוך ללקאלין, והאיש הזה היה מכיר את אבי מורי ז"ל ובנערותו שמש אצל מחותני הגאון מוה' אהרן ק"פ ביעניקוי, אף כי השליך התוה"ק אחרי גיוו היה אוהב חי"ת ובקש ממני להציע לפניו מחידושיי ושמח בהם והבטיחני להיות לי לעזר להחיות את ביתי, וכאשר הצעתי לפניו כי כל רכושי אלף ומאה זהובים שיין אמר לי להחיות ביתי בסך מועט כזה לא ידע דרך, וישאלני אחרי כי בגבולנו יש קהלה אחת אשר תבקש לקבל רב ומורה, והוא שמה עם הנגידים נאמן אם בדעתו להיות רב. ואני השבתיו מעולם לא עלה על דעתי ליהנות מן התורה, אבל אם ח"ו יסגרו לפני דרכי המסחר ויהיה מד' דבר אנענע ראשי, ובנתיים נהיתה מלחמה עצומה בגבולינו, ובית מלוני היה מלא באנשי חיל ויבוזו כל כלי ביתי, והנחתי נות ביתי אצל אביה ואני הלכתי לקאמיאטה לבית המנוח ה' מרדכי ערנסט והזדמן ד' לפני כי השר שמה נסע לפ"ב והובילני עמו על עגלתו וישבתי בפ"ב על הוצאתי משך ימי הקיץ תר"מ, ובנתיים הלך הרופא אל הנגידים וייטבו דבריו בעיניהם אבל בושו מול המון עם לאמר כי הרופא הלז הוא הסרסור, כי יאמרו מה טיבו של רב זה. אם הרופא אחיו וריעו:

אמנם במשך הימים היה אחד מן הנגידים על סעודת נשואין עם ה' מרדכי ערנסט הנ"ל, ואמר לו הר' מרדכי אם רצונכם לקבל רב הגון איעצכם לקבל עליכם האיש הזה, וכשמוע הנגיד את דבריו צוה עליו לשלוח אחרי לפ"ב על ש"ק ר"ח אלול תר"ט וכן באתי בנס

נגלה, כי אנסי וחבורתי היינו הראשונים שנתנו לנו רשות לעבור את מעבר הנהר וואאג שהיה סגור ומסוגר עד אז,:

ודרשתי בקהל עם בש"ק וביום ב' נקראו כל אנשי הגליל ובקשו ממני לדרוש שנית וככלות הדרשה פתחו בית הקהל והסכימו ברוב מנין ובנין לקבל אותי. ואני הלכתי לבית חמי, וביום ט' אלול באו המשולחים אלי עם כתב הרבנות אבל היו איזו נגידים אשר בקשו טרם יושת משפט האלמנה הרבנית עם בנותיה לא אקרא בשם רב, אולם מיד בבאי נתפשרו בע"ה הצדדים והיה הכל שלום. ועם בואי נכנסו עמי יותר משלשים תלמידים, ובראשם הצדיק הרב המופלג מוה' נתן בן חנה, ולולא הוא לא היה לאל ידי להכיל ישיבה בעת ההיא כי מרוב טרדת המשפטים אשר היו לפני לא היה הזמן מספיק, אכן התלמיד הצדיק והמופלג הנזכר חזר עם התלמידים הגדולים השיעור אחר הגדתי אותו פ"א והגדולים למדו עם הקטנים, ומעולם לא לקח הצדיק הלז מאומה, ואת אשר שלמו התלמידים הקצינים נתן הכל לחברת הבחורים, עד אשר צויתי על התלמידים שלא יבקשו מב"ב ארוחה כי אם שיזונו כולם מח"ב רק אלמנה אחת אסתר בת רבקה נתנה ארוחה שלימה משבת לשבת לתלמיד מופלא אחד, ומלבד זה עוד בכל ע"ש ליטרא נרות וב' לטרות בשר על ש"ק, זכרה לה אלקי לטובה בג"ע ולצאצאיה בזה ובבא. ואמנם מפאת כי היו אז ימי המלחמה, והיתה קהלתי קרוב לשתי שנים בלי רב ומורה, נפרצו כמה איסורים בעיני ההמון ונעשו להם כהיתר, ובראש כולם היה השמחה במחולות בחורים וזקנים עם בתולות ונשים, וכל אשר דרשתי בענין זה היה ללא יועיל, ואמרתי להם כל נשואין שיהיו בה מחולות עם תערובות נשים לא אסדר בעצמי הקידושין, וככה עשיתי במשך ג' שנים למען יוודע בשער בת עמי שאיסור חמור כזה נעשה להם כהיתר. ואשר דברי נכנסו אל לבם שמעו בקולי, אולם מאותן האנשים אשר לא הטו אזנם לשמוע בקול דברי קמו שנים עשר איש, ויהי דברם עם שר אחד, והשר הבטיח אותם אחרי כי כתב הרבנות הוא רק על שלש שנים, כי ישיג הסכמה מהשטאדהאלטעררייא אשר בפ"ב להעבירני, אמנם הנדיבי עם אשר היו לימיני שחקו על דבריו:

בעת ההיא צוה עלי הגאון מוה' יחזקאל בענעטה זצ"ל אחרי כי ביום פלוני יסע דרך גבולי על מסלת הברזל אשתדל שיבאו למסלת פרזלא איזה אנשים לדבר על לבם בעדי, ולזאת גם אנכי שמתי פני למסלה. אכן הגאון לא בא מחמת איזה סבה, ובהיותי בחצר המסלה שלח בעדי איש אחד שהיה מנאמני השר הנ"ל לאמר דבר סתר לו אלי, ובבאי אל ביתו אמר לי הנה אוהבי רבינו מתנחמים לאמר דברי השר התולים, ולולא הייתי אנכי מבעלי סוד השר גם אני דמיתי כן' אבל האיש הזה היה אצל שרי קאמיטאט ואמר

להם כי הוא מכיר רבינו פנים בפנים ויודע על נכון כי אינו בקי כלל בהויות העולם ואי אפשר לו להנהיג עדה, והקאמיטאט ישלחו את כל המכתבים לפ"ב, וביום רביעי לירח נאוועמבער יבא השר גם לפ"ב ויציע אמרים הנאמרים גם שם, ורביעי לנאוומבר. היה ביום עש"ק, וביום ג' סיפר לי האיש הנ"ל דברים אלה לא פניתי לביתי כלל כ"א הלכתי לפ"ב. ובנס גדול קיבל אותי השר שמה, ויהי כמעט יצאתי מאת פני השר, והנה השר מגלילותי בא ובפתחו את פיו לאמר אנכי השר ממקום פלוני השיב לו השר בפ"ב בעת באת, כי קודם בואך היה פה רב פלוני וקבל עליך כי אתה עושה לו חמס, כדברים האלה סיפר לי השר בעצמו, ועל ידי הדברים האלו נסתתמו טענותיו. ובערב ר"ה השגתי מכתב מפ"ב כי עניני כבר המה אצל הקאמיטאט ושלחתי תיכף ומיד תלמיד אחד שמה, ושלח הגאון מוה' יחזקאל בענעטה ז"ל הרה"ק שלו לחקור אודות הענין וביום צום גדליה נודעתי כי כל אשר דבר אלי האיש הנ"ל היה הכל אמת, והלכתי אל שרי הקאמיטאט ומצאתי חן בעיניהם, והראש רעניערוננסדקאמיססאר הבטיחני שלא יארע לי שום תקלה על ידו, וכתב לפ"ב כי כל הטענות אשר הציעו אנשי ריבי נגדי מאפס ותהו המה, ורוב בני עדתי יפגעו בעדי שלא להעבירני, ובא הפקודה מפ"ב שילך השר בעצמו לקהלתי ויקרא באזניהם:

אחרי כי טענותם אלי מיוסדים על רובי אזהרתי בשמירת התורה אין זו טענה, וטענתם כי ימי הרבנות תמו אין זאת טענה, כי בלי עון ופשע לא יוכלו להעביר לעולם רב ומורה מפקודתו. ומאז ועד עתה בע"ה שקטה נחה המריבה, אכן ע"ד השר הגדול אשר בנייטרא בטלתי הסכמתי בסידור הקידושין גם בהיות מחולות. ובימי מצה ומריבה העברו היתה יד ד' לטובה עלי כי בעת ההיא קם איש בליעל בוויען הבירה להרים יד במלכנו הקיסר יר"ה וכשמעי זאת צויתי למורה הילדים, אחרי כי אני הייתי אץ לדרכי לקבל פני הגאון בנייטרא בענין שאלה, להגיד לנערי החינוך אשר ביום ש"ק נרים קול בתודה את פני ד' אשר היה בעזר מלכנו ומלטו מיד צר, ואני נסעתי על מסילת הברול לנייטרא, אזי קמו אנשים מאויבי לאמר הנה עתה העת באו ונאסוף יחד טרם ישוב הרב לביתו ונתן בבית ד' תודה, ומורה הילדים ידרוש בענין זה בשער בת רבים. ואמנם מה' היתה נסבה כי יעצוני בנייטרא שלא לנסוע על מסלת הברזל כי אם לשכור לי עגלה וככה עשיתי ובאתי לביתי מקורר מאוד מרב הקור בעת התאספו העם לבית התפלה, והלכתי שמה ודרשתי בענין הצלת מלכנו לערך שעה קטנה והדברים כתובים החידושי אגדה שלי ואי"ה אוציאם לאור, ואחרי רדתי עמד על מקומי המורה הילדים, ובאר מעשה קין והבל היאך הרציחה

היא שנואה בעיני ד' וכיוצא בדברי הכל וכתבו לפי הדברים האלו במכתבי עתים, ואם כי הרב אמר דרשה בענין הנזכר, אבל המורה הילדים מלא אחריו באמרי נכוחה.":
ובשנת תר"כ נגעה יד ד' בי ונהייתי ונחליתי מש"ק פרשה בא הלוך וחזק עד אשר באור לד' ניסן רחם ד' עלי ומבלי שום מרפא בא זיעה חזקה עלי ויצא ממני דרך פי כמה סאים מים צלולים, וביום י"ג ניסן עזבתי לאט משכבי, ובכל זאת ארכו הימים עד אשר שבתי לאיתני הראשון. ובמשך ימי חליי בנו בעיר אחת בגלילותי ביהכ"נ ע"ד אנשי הזמן, ואני הייתי בעת השמועה בצד מורי הגאון כתב סופר זצוק"ל במרחץ סריאטש, וצוה עלי אם יקימו הבימה אצל הארון על משמרתי אעמוד ומקומי לא אנח, ובשובי ממרחץ דרשתי להם על אודות הענין ולא שמעו לקולי. וגם השר אשר בהגליל חלה פני הראש שיסור למשמעתי ולא אבה, ודרשתי במקומות המשפט ולא עלתה בידי, וכראותי כי אין עוד תקנה אמרתי בפעם האחרון בביהכ"נס הישנה, כי לא אסכים עם הגאונים שאוסרים להתפלל בביהכ"נ כזה, אך בכל זאת לא אתפלל שמה עד אשר יעמידו החרכים בין עזרת נשים לעזרת אנשים וכן עשיתי, ובאה הפקודה משרי הקאמיטאט למסור ענין זה לשלשה רבנים שיחקרו עם מי הדין, וכתב ה' מייזל מפעסט, כי הדין עמם, אף כי לקערמעטה כתב לפני שנים כי החרכים המה הכרח גדול, ותוכן דבריו דברי טעות, כי כתב אשר משמחת בית השואבה אין ראיה, כי שם היה במקום שמחה ואין יראה, ומלבד כי השוה שמחה הקדושה לשמחת הוללת שכח כי בגמרא למדו זה מהספידו של משיח:
בן יוסף והגאון מורי בעל כתב סופר והרב המאור הגדול מהור"ר יוסף ווייס אב"ד בעיר חדש הסכימו עמי, ונשתלח הרב האחרון הנזכר מהקאמיטאט למדוד להם כמה יהא גבוה וכמצוה נעשה, ואח"כ התפללתי שמה עד עת צאת הפסק ב"ד מהשבעים זקנים שלא, להתפלל בבית תפלה כזה, ומאז נמנעתי להתפלל בתוכו, אבל התפללתי כביתי בחשאי, והמריבה שקטה עד לאחר הקאננרעס צוה המנהיג לסגור בעדי דלתי ביהכ"נ וככה נעשה ומעת ההיא נאספו היראים אלי ותקנתי קהלה שומרי הדת ת"ל לתפארת ולתהלה: עד הנה עזרני ה' ואם אמרתי אספרה כל נפלאותיו אנגידה ואדברה עצמו מספר, ואחרי כי הגיעני ברחמיו וחסדיו לשנת זקנה ולא זכיתי להקים לאבותי שם בישראל, אחרי כי עונותי מנעו הטוב ממני, ולא זכיתי עד הנה לפרי בטן, אמרתי עם דעתי להקים לאבותי שם מעט בישראל ללקוט אחרי הקוצרים ולאסוף אחרי העמרים, ולחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה לאסוף מידי שבוע מה ששמעתי ממרן הגאון ח"ס זצוק"ל, וממה שהעלו רעיוני, והעיקר ממה שיגעתי הוא להגיה פירוש הרמב"ן

ז"ל על התורה הנדפס בפ"ב שנת תקצ"ט אשר הוא משובש מאד, ומרב שערי אורה לקטתי לבאר מקצת הרמזים שרמז הרמב"ן ע"ד הקבלה, וכן הערות על שתא סדרי משנה וחלקתי החיבור לחמשה חלקים ה' יזכנו להוציא כולו לאורה, ואם יהיה אלקים עמדי אוציא לאור מדי שנה חלק אחד, ויהיה מסודר על חמשה חומשי תורה חלק וחלק יחלק, ובצדו סדר משנה אחד והגהות על ארבעה חלקי שו"ע ועל ד' חלקי יד החזקה מעט מזה ומעט מזה וכן על מפרשי הטור ושו"ע ונושאי כלי הרמב"ם וספרן של תשובות על זה הדרך ולא הגעתי בחלק ראשון בשו"ע או"ח יותר מעד הלכות שבת. ואחרי כי מגמתי רק להקים לאבותי שם בישראל קראתי את שם הספר לקוטי חזקיה שמי המלקט בן רבקה אותיות ח'ב'ר בן חיים שם אבי ז"ל, וכלפי שאמרו רז"ל נגיד שמא אבד שמיה, העלמתי את שמי השגור בפי הכלל,ושם עירי אשר אני דר בתוכה לרב ומורה זה כ"ח שנה והמבין יבין, ושתי מחיר הספר כל חלק דבר מועט הלואי יעלה לחצי ההוצאות ותפלתי לנותן התורה ית' שמו שיהיה אמרי לרצון לפניו יזכני שילקטו חכמי ישראל מתוכו ליקוטי בתר ליקוטי וכל אשר יושפר בעיני מחבר חבור או מדפיס ספר להעלות מליקוטים אלו בתוך ספרו אודה לו בכל לבב בסוד ישרים ועדה:

דברי זעירא דמן חבריא:

חבר בן חיים:

פה מרחץ פירעד למ' צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך תרל"ז לפ"ק. תמה ההקדמה:

ומדי כתבי זאת פה מרחץ פירעד באתי לעורר תלמידי ואהובייי, הנה זכיתי לשמש כמה גדולי הדור, והייתי במרחצאות לרגלם ומעולם לא עלה על דעת אחד מהם לרחוץ בשבת, וזה מתלתא טעמי הדא כי הרוחץ בשבת צריך להמתין בחדר המרח"ץ עד אשר ינגב היטב גופו ושערותיו שלא יעבור על הוצאה מרה"י לכרמלית או לחצר שאינה מעורבת ואחרי כי סחיטת שער אסורה לנו ניגוב זה מי ידעהו, ושנית ארז"ל פ' חבית דף קמז ע"ב אמר רחב"א אר"י אסור לעמוד בקרקעיתה של דיומסית מפני שמעמלת ומתרפא ופי' רש"י שם נהר שמימיו מלוחים ופסקו כן הרי"ף והרא"ש הרי דרחיצה הניכרת שהיא לרפואה אסורה בשבת כמו כל רפואות שגזרו חכמים עליהם ועוד בה שלישית כי ההמון עם הרואים ת"ח נוהגים היתר ברחיצה עוברים ע"י רחיצתם בכמה איסורים נושאים משא וקונים ההדר ואיסור סחיטה והשומע יבא עליו ברכת טוב וע' שם ק"ט ע"א ד"ה ת"ר רוחצין וכו':

ומדי דברי בה' שבת לא אוכל להמנע מלהביא מאמר רז"ל פ' תולין קל"ח ע"ב. ואמר רב ששת בריה דרב אידי האי סיאנא שרי והא איתמר סיאנא אסור הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח ומסקנא הא דמיהדק הא דלא מיהדק ופירש"י דלאו בטפח תליא מילתא כ"א במיהדק כי היכא דלא ליתי לאתויי ד"א ברה"ר וא"כ במקום עירוב גם מיהדק לא בעינן ובתוס' בשם ר"ח דמיהדק ואיכא טפח מקרי אוהל ואסור אפי' במקום עירוב והובא ב' הדעות בשו"ע או"ח ומעתה עכ"פ כובע דאית ביה טפח ומיהדק דהיינו לפי' ר"ח שאינו נכפף ולא כמיהדק לד' רש"י ובמקום שאין עירוב אסור לכ"ע לדעת רש"י משום דאתי לאתויי דהרי הידוק זה אינו הידוק לרש"י דבעינן שלא יגביהנו הרוח ולר"ח מקרי מיהדק ואסור משום אהל כי אית ביה טפח ובל"ס היה זה הטעם לרבותינו ללבוש בש"ק מצנפת שקורין שטריימל וכיו"ב ועכשיו מקפידין ת"ח לשאת כובע דאית ביה טפח ומיהדק לד' ר"ח ואינו מיהדק לד' רש"י ונושאין אותו אפי' במקום שאין עירוב וה' יכפר: ואני טרם אסיים במלתא דאיסורא באתי עוד לעורר הנה בגבולי נתהוה זה ימים רבים מחלוקת בין שני ת"ח בענין גט אשה בזה"ז שיש לכל הנשים בעו"ה שם עברי ושם אשכנזי או הגרי, ותלה האחד עצמו בד' תשו' ח"ס שו"ע אה"ע ח"ב סי' י"א וסי' ל"ח שכתב במעשה שהיה לכתוב שם עברי לעיקר לויה המכונה לעני, והשני נתלה בס' הר המור להגאון רשכב"ה מוה' מרדכי בענעטה שכתב לכתוב בשם אשכנזי לעיקר ועל שם לה"ק דמתקרי, והמעיין בשתי התשובות לא ימצא פלוגתא בין הני תרי גאוני ארץ, כ"א מעשה מרן ח"ס זצוק"ל היה בפ"ב כנזכר שם ואבי המתגרשת ובן בעלה נהגו בדת ישראל ובכל פעם שעלו לתורה ציוו לעשות להמתגרשת מי שבירך בשם העברי וגם בביתם לא נשכח שם זה, ומעשה שהיה בס' הר המור היה במגרש אחד בווין ומטופס השאלה ניכר כי היה המגרש הזה מפורקי עול אשר כמעט מיוה"כ ליוה"כ לא יבאו לבית תפלתם וגם שמה לא יעלה אז עליהם הגורל, ואם יעלה ג"כ לא יקראוהו בשם, ובכגון זה גם מרן ח"ס מודה, ונהירנא מעשה אצל מורי הגאון ח"ס זצוק"ל שם המגרש היה קלמן לוי, והמתגרשת היתה מעיר ווין ונקראה בשם אמאליא ושאלו אותה על שם העברי והשיבה כי ידמה לה אשר בימי ילדותה היו קורין אותה מלכה וצוה מרן לכתוב אמאליא דמתקרי מלכה אבל הערה אחת העיר מרן באותה תשובה שם כי אם נתפוש שם אשכנזי עיקר לא די לקיצור השם שרגילין בו עד"מ במעשה שהיה שם שנקראת בעטל והוא קיצור או משם עליזאבעטה או משם באבעט וכן רובא דרובא יולי, לעני, פעפי, וא"כ ד' מרן שם לכתוב עד"מ באבעטה דמתקרי ביטל דמתקרי בילא, ודברים אלו נוקבים עד תהום רבה כי יצטרך לנו בעו"ה ס' שמות חדש לאלו המתחדשים ומטעם זה נמנעתי מעולם

לסדר גט למתחדשים כאלו, ועל המתחזקים בנימוסי ישראל נאמר חדשים לבקרים רבה אמונתיך בע"ה. דרוש זה הואיל ואתעביד לי ביה ניסא אעתיקנו פה:

## דרוש להצלת הקיסר

דרוש להצלת אדונינו הקיסר יר"ה מיד איש זדון יאהאן ליבענסקע בעש"ק י' אדר ראשון תרי"ג:

אמר דהמע"ה ימים על ימי מלך תוסיף וגו', לבאר דברי זה המזמור אמר שהמע"ה חסד ואמת יצרו מלך הכוונה כי כל מלך יפקח עינו במלכותו על שני דברים האחד לדרוש חסד לבני מלכותו ולהשתדל שיהיה ביניהם אהבה ואחוה וריעות, ולהשיג דבר זה צריך כמו כן לחזק בלבם האמונה כי בורא אחד בראם, כי כפרוץ אמונה כזאת בקרבם בנקל להתווך בקרבם אהבת אחים בני אב אחד בשמים ואם יחסר האמונה הזאת בקרבם גם אהבתם לא תכון ולזה אמר שהע"ה חסד ואמת יצרו מלך, אם המלך ישתדל לפרוץ במלכותו חסד עם אמת שהיא האמונה אזי שנים אלו יערוהו ויגינו בעדו בכל עת, וביאר שהמע"ה הענין עוד במשלי באמרו הנו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי, הגו רשע לפני מלך ויכון בחסד כסאו, אמר כשם שאי אפשר לצורף להכין כלי כסף קיים וחזק אם לא יפריש תחלה הסיגים אשר יפרידו בין כסף לכסף כן יפרידו הרשעים מצד חברת אנשים ואך על ידי הגו הרשעים יהיה מלכות המלך חזק וקים ואמנם חיזוק אמונה זו יש הבדל בין מלך ישראל בעת היינו עם אחד לבד בארצנו ולא עבר זר בתוכנו והיה משפט המלך לעמוד לימין שופטינו לתת לרשע העובר על דברי תורה רע כרשעתו כמשפט המפורש בתורה לא כן מלך המולך על אמונות שונות, המשפט לפקוח עין להדוך מכחישי מציאת הבורא ואומרים מי לי בשמים אבל זולת זה יחסו תחת כנפיו כל בעלי דת ודין כל אחד יחזיק באמונתו ויכבד על דרך אשר הורוה אבותיו לאביו בשמים וזה ענין ארז"ל בגמ' ברכות הרואה מלך ישראל אומר שחלק מכבודו הרואה מלך אומות העולם אומר שנתן מכבודו, כי הש"י טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו ויחיה ויפרנס כל יושבי תבל וכמדתו נוהג מלך האומות, ולזה יאה לומר אליו שנתן מכבודו כי מתנה הוא הניתן בכלל, אבל מלך ישראל שהיה משפטו רק לפרנס עם בני ישראל השומרים תורת ה' לבד ולשפוט כל העוברים על תורה זאת היה לו רק חלק ממלכות ה' ולזה אמרו שחלק מכבודו ועל ענין זה כוונו רז"ל במסכת אבות הוה מתפלל בשלומה של מלכות כי שלומה של מלכות הוא לתווך השלום בין בעלי דתות שונות שישבו כאחים יחדיו ואלמלא מלא מוראה של מלכות זו היתה ח"ו שנאת בני דתות שונות גורם כי הכת האחת תכריע האחרת על כרחה

לקבל דתה ועל זה אמרו איש את רעהו חיים בלעו מבלי להמיתו מיתה גופנית כ"א להעבירו מאמונתו ואת אמונתו יעזוב והאחרת אי אפשר לו לקבל והרי בלעו מחיים. ואמנם כל זה במלך המושל לטובת בני מלכותו וזה נראה בהשנותו דתי מלכותו לפי הזמן והעת כי לא כימים הראשונים הימים האלו, אולם לא כן מלך אשר אך טובת עצמו ידרוש לא יסיר מנימוסי מלכותו מאומה, וזה מאמר דהע"ה ימים על ימי מלך תוסיף למלך כזה יוסיף ה' חיים, שנותיו (ל' שנויא כמו בשנותו את טעמו) כמו דור ודור לפי הדור ישנה נימוסי המדינה ואמר כי מלך כזה ידע בעצמו כי הוא ישב עולם לפני אלקים הש"י הושיבו לשופט בארץ ואמר חסד ואמת מן ר"ל שהזמין המה ינצרוהו כמו שאמר שהמע"ה חסד ואמת יצרו מלך, כן יקים ה' דברו במלכנו הקיסר יר"ה וימים על ימיו יוסיף עד בא לציון גואל ב"ב א"ס:

## ליקוטים ספר בראשית

בע"ה. סמיכות התורה ממרן הגאון ח"ס זללה"ה:
ארז"ל כל פרשה שהיתה חביבה עליו פתח באשרי וסיים באשרי. ונראה דתוה"ק ג"כ פתח בה באשרי במלת בראשית וסיים בה באשרי ישראל אלא דצריך להסיר בת מבראשית ול' מישראל והוא לבת ע"ד וירא אליו ד' בלבת. והטעם דפתח וסיים במלה זאת כי ראשית חכמה יראת ה' וב' פעמים יראה גימ' לבת. והיינו היראה הראשונה מרומז באש להגביה לבו בדרכי ה' והשניה להכניע לפני ד' והיינו הסנה וכן אש דת כתיב חד לשון אשדות הפסגה שהוא מים דהיינו כניעה וקרי אש דת על דרך שכתבתי: עוד לו ע"ד נסתר סמיכות התורה כי כשכרה דוד השיתין קפה תהומה ונתן עליו שם כידוע. והנה השם אל במלואו אל"ף למ"ד עולה קפ"ה וע"כ התורה מסיים באותיות אל ומתחיל ברא שית כי שם "אל" טוב לכריית שית: סנסן קטן משלי. ארז"ל תנאי התנה הקב"ה במע"ב עם הים שיקרע לפני ישראל. וכן כל הנסים כי אין כל חדש תחת השמש וז"ש לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ כי כל האותות האלו נבראו עם בריית שמים וארץ:
וירא אלקים את האור. פירש"י ראה שאינו כדאי לרשעים וגנזו לצדיקים לע"ל. ובזה תירצו הש"ס במגילה הא דאמרינן כ"מ שנאמר ויהי אינו אלא צרה. ומקשה הש"ס והא כתיב ויהי ערב וגו'. ומשני משום דגנזו ואף דמקשה בתר הכי והאיכא שני אין זו קושיא כ"כ מאחר דבראשון א"ש וכן בשני התרעמו מים התחתונים וברביעי נברא אסכרה ובששי נברא המות כדדרשו רז"ל והנה טוב מאד. ובדברי רש"י אלו פי' מרן הגאון ח"ס

זלה"ה הנוסח שאומרים ביוצר. אור עולם באוצר החיים אורות מאופל אמר ויהי. דהאור עולם שנגנז היה אור רוחני בלא גשם ואור החמה שלנו הוא גשם מאורייי. וז"ש אור עולם נגנז באוצר החיים ואורות שלנו המה אורות מאופל מגשם אופל ולזה אמר ויהי:

סנסן משלי עמ"ש רש"י שהיו משתמשין בערבוביא. והאיך שייך לומר דאור וחושך משמש בערבוביא. אמנם הענין דביום ראשון לא נברא עדן גלגל חמה והאור היה מאיר מסוף עולם ועד סופו. ומהיכן בא חושך לעולם. ואמנם ידוע דבימות החורף עת הריון העולם מקיטור העולה מתחתיות הארץ יתהיה פעמים רבות ערפל עב. ומה גם בעת שהיה תהו ובהו והריון כל הבריאה וערפל הלזה לפעמים גבר על האור. ולפעמים גבר האור עליו וזה הערבוביא שהזכיר רש"י. וצוה הבורא שהקיטור הזה לא יעלה כי אם לעת ערב כאשר הוא גם עתה ובלילה גבר בכל עת הערפל וכסה האור והיה חושך וביום האיר האור לבדו ועדן תחום זה קיים שלא יתהוה הערפל כ"א במשך הלילה או הערב:

הערה בדברי רש"י על פסוק וישע ה' פירש"י שהוא מל' פנה וכן ואל ישעו בדברי שקר פ' שמות. ובפ' שמות שם דחה רש"י פירוש זה דהו"ל למיכתב אל דברי שקר ופי' מלשון ו אשעה בחקיד תמיד עי"ש:

נתקשה מרן הגאון ח"ס ז"ל בדברי הרמב"ן סוף ענין מע"ב בבאור הששת ימ"ב וחשב הרמב"ן כל הי"ב שעות מיום הששי נגד אלף הששי לימות המשיח. והקשה מרן שהיה לו לחשוב חמש מאות שנה בתחלה נגד הלילה וחמש מאות שנה נגד י"ב שעות היום. ואני בנעורי מצאתי כמדומה בפרקי ר"א הגדול על הפ' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה כי פירושו או אשמורה בלילה וכל אחד מהם אלף שנים ומהלילה לית לן רמז מאחר דבלילה לא היה בריאה:

הערה על הרמב"ן בד"ה בראשית כי המלה מורכבת "אלו הם" נראה דצ"ל אל לו הם וע"ז קאמר אח"ז כאלו לו הם כצ"ל בוי"ו ור"ל כמ"ש בשו"ע או"ח כי שם אלקים כח כל הכחות:

ומצאתי כל בנין שבנה הרמב"ן בפ' ראשון ושני בזוהר חדש פ' בראשית עי"ש. ואמנם גם מ"ש רז"ל במסכת מגילה הכי י' מאמרות תשעה הויין. ומשני בראשית נמי מאמר הוה מבואר ג"כ עפ"ד הרמב"ן כי כל זמן שלא היה שום נברא בעולם לא שייך ויאמר וע"כ הוצאת רצון הבורא אל הפועל במה שברא בתחלה החומר היולי נמי מאמר הוה משא"כ לרש"י וא"ע דהשני כתובים קשורים יחדיו מה מאמר הוה בראשית וצ"ע:

שם בסוף א"ד כי הראשונות אין שם היום נתפרש בהם ר"ל כח"ב שהם נעלמים:

שם בד"ה ויבדל ואמרו קצת המפרשים הקושיא העצומה. ובעיני ראיתי בעלה מכתב העתים כי בימינו הק' קושיא זו שר אחד בווין הבירה על הרייכסטאג להראות מזה כי אין כל מ"ש בתוה"ק אמת ח"ו. ולדעתי זה כונת רז"ל במסכת תמיד שאל אלכסנדרוס המוקדן את זקני הנגב אור נברא תחלה או חשך נברא תחלה א"ל הא מלתא לית לה פשר. הבינו מדבריו כ"א יאמרו חושך נברא תחלה יאמר להם מה בריאה שייך בחשך הלא בהיות העולם אפס ג"כ היה חשך ואם יאמרו אור נברא תחלה יאמר להם א"כ היה בקר קודם לערב והתורה אמרה ויהי ערב ויהי בקר. ואמנם גם בילקוט פ' זו משם פר"א נראה דבא ליישב קושיא זאת שכתב אף סדר זמנים ביום ראשון נברא שנא' ויהי ערב וגו' רצה לפרש כי פי' המקרא אשר ביום הראשון גזר הש"י כי מן הערב יתחיל כל יום הבא אף כי באמת ביום הא' לא היה אפשר לומר אשר הערב יצורף לבקר אחרי כי הערב מעולם היה. ואמנם לדעתי הקלושה נראה כי בכל מעשה בראשית היה ההריון בלילה והלידה דהיינו היצירה אל הפועל ביום וזה ענין ויהי ערב ר"ל הוית הערב ויהי בקר הוית בקר. ועד"ז גם ביום ראשון א"ש:

שם ד"ה ויעש אלקים זו היא קושיתו. ואולי מזה דרשו חז"ל כי המלאכים נבראו ביום שני והפי' ויעש אלקים את הרקיע ר"ל במלת את לרבות המלאכים אשר ברקיע:

שם ד"ה ויקרא אלקים ליבשה שני מיני דשאים ממשנה קמא דפ' כיצד מברכין היה וכו' להביא דתנן ר"י אומר בורא מיני דשאים. ומרן הגאון ח"ס זצללה"ה ביאר ע"פ פירש"י דכל השדה קרוי דשא פי' הכתוב בהאזינו כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב. כי המוכיח כלל אנשים מישראל אם גם יהיו דבריו קשים כגידים לא יזיק מאחר שאינו מכוין לאיש פרטי. משא"כ המוכיח לאיש פרטיי צריך להמתיק דבריו בנועם ח"ש אם תוכחתו עלי דשא תוכל להיות כשעירים משא"כ עלי עשב פרטיי צריך להיות כרביבים בנועם ונחת:

שם ד"ה להבדיל, דפוס פ"ב וסוד שני המלאכים צ"ל המלכים גמ' פ' אלו טריפות:

שם ד"ה ויברא אלקים את התנינים רצה ליישב בזה מ"ש בדבור המתחיל בראשית כי מלת ברא הוא יש מאין. ורש"ל בתשו' תפס על הרמב"ן מפסוק זה ולא זכר אז כי הרמב"ן בעצמו יישב זה כאן. ואמנם לדעת רבותינו ז"ל במדרש שהביא רש"י כי התנינים כ' כי הש"י הרג את הנקיבה בא ג"כ ליישב מלת ברא ופירשוהו מל' וברא אותם בחרבותם כי את התנינים אחד מהם הרג וזה ראיה לדברי הרמב"ן:

רמב"ן בפסוק וחיתו ארץ וכולם יטרפו צ"ע הרי ז' מיני חיות טהורות הוו וחלבן מותר ולא יטריפו:

ד"ה ויאמר אלקים נעשה אדם והוא הנראה מכל מה שחשבו בו וכן הוא מבואר היטב בזוהר חדש פ' בראשית ד"ה א"ש ע"ש:

ד"ה ומלאו את הארץ כמחשבת אנשי דור הפלגה עמ"ש הרמב"ן בפ' הפלגה וצ"ע:

ד"ה ויפח באפיו שיום השבת מקיים כל הנפשות ר"ל ספירת יסוד אלא שהרמב"ן באר יסוד שבבינה:

לסיום פ' בראשית עוד סנסן אחד ממרן הגאון ח"ס זצלה"ה. בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך הנה קושי הלידה היא טבעיי על ידי פתיחת הרחם הצר וכן הוא בכל בע"ח. אמנם אחרי כי מין אדם בחיריי אה תראה האשה גודל צער חבלי לידה לא תזדקק לאיש. ואמנם אחרי כי התאוה כל כך גדלה במין הנשים אשר האשה הראשונה ע"ד כי פרי העץ תאוה לעינים לא פחדה ממאמר מות תמותון שאמר הש"י אין לדאוג שתפחדה מחבלי לידה ומניעתה מהזדווג לבעלה וזה מאמר הש"י בעצב תלדי בנים ובכ"ז ואל אישך תשוקתך: הערה בפ' בראשית דע כי ג' כתות חכמי או"ה עמדו נגד תוה"ק כת אריסטו שאמרו כי העולם קדמון. כת אפקורס אמרו כי העולם נתהווה במקרה כת אפלטון כי העולם נברא על ידי בורא אבל היה אתו חומר קדמון. והנה מול הקדמות התחילה התורה בראשית לאמר כי ראשית יש לעולם לא קדמות. נגד אפלטון אמרה תורה ברא אשר פירושו יש מאין כדברי הרמב"ן. וכנגד אפקורס אמרה תורה אלקים פועל בחפץ ולא במקרה נברא העולם:

הערה ליום השבת. כמה שנים נתקשיתי להבין ענין יום השבת הלא אחרי שנברא העולם כולו מע"ש והתחיל להתנענע מה בין יום השבת לשאר ימים הבאים. אבל האיר החונן לאדם דעת עיני כי הענין הן אמת כי ביכולת הבורא לברא בכל יום עולם חדש כמ"ש כאשר השמים החדשים עומדים לפני. אמנם אלו היה כן. היה יד גדול לכל אפקורס. כי כל בריאה חדשה היא במקרה משא"כ אחרי כי חמשת אלפים ושש מאות ושלשים ושבע שנים עברו מעת בריאת העולם. ומאז ועד עתה לא נברא אפי' בית קטן שבקטנים. מי פתי יסור להאמין אשר לפני הזמן הארוך הנ"ל נתהוה במקרה עולם גדול כזה. ומאז ועד הנה לא הוציא המקרה מאומה לפועל. נמצא מה שגזר הש"י לשבות מבריאה חדשה ולהניח העולם עליונו ותחתונו על מתכונת אשר נברא. היא העדות הגמורה על בריאת העולם בחפץ ולא במקרה. וזה ענין יום השבת שארז"ל ע"פ פירש"י בא שבת בא מנוחה. בו ביום נגזר שלא ישתנה העולם מאשר נברא וזה ענין מאמר הש"י על הר סיני כי ששת ימים עשה ד' את השמים וגו' וינח ביום השביעי. בו ביום נגזר לנוח ולא לברוא עוד עד עת קץ על כן ברך ד' את יום השבת. כי השביתה היא העדות הנכונה:

# פרשת נח

ואלה תולדות נח:

סנסן ממרן הגאון ח"ס זצלה"ה:

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים. כתב רש"י עיקר תולדותיהם של צדיקים מע"ט. וכתב מרן דהנה אברהם ע"ה בא מזרע נח. וידוע כי אאע"ה היה בן נ"ח שנה במות נח. והנה אברהם א"ל הקב"ה התהלך לפני והיה תמים וז"ש אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הצדיק תמים שהיה בדורותיו דהיינו אאע"ה עיקר תולדת נח. יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם. כתב רש"י דקאי אכרש והנה יפת היינו ירחיב. ואם נכתוב יפת במלואו יו"ד פ"י תי"ו עולה תקכ"ו והיינו כור"ש א"כ נתנבא נח שיחטאו ישראל. ויחרב הבית ראשון. אבל באמת עיקר סיבת החורבן על שלא קיימו אבותינו בכנעני לא תחיה כל נשמה כ"א נתנום למס עובד והחטיאו את ישראל וז"ש נח ברוך ד' אלקי שם. אבל אם יהיה כנען עבד למו לבני שם ולא יכריתהו אזי יפת אלקים ליפת:

עוד הערה מהגאון מרן הנ"ל דברי רז"ל בת"כ פ' שמיני מכל האוכל אשר יאכל אוכל הנאכל בב"א. ואיזו זו כביצה. א"כ לנח דאמר רחמנא מכל מאכל אשר יאכל מה דרשו ביה. ע"כ דברי הרב ז"ל. ואני הכותב מצאתי ברבות על פסוק זה הכניס לו זמורות לגמלים. זכוכית לנעמיות. ונראה דדקדקו זה מלשון יתר הנ"ל. ופי' הקרא קח לך מכל מאכל. אמנם אין זמורות וזכוכית מאכל. אבל קח לך מכל אשר יאכל ר"ל אף שאינו מאכל. וקח לך מושך עצמו ואחר עמו וא"ש:

עוד סנסן ממני ברבות סוף בראשית ע"פ ונח מצא חן זש"ה כי כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית את הכל. ולעיל ממאמר זה איתא שם א"ר אבא בר כהנא כי נחמתי כי עשיתים ונח. אף נח לא היה כדאי אלא שמצא חן. ויש להפליא מי שנאמר עליו אותך ראיתי צדיק. וכן צדיק תמים היה בדורותיו ידרשו בו כן. אבל הענין. דרשו רז"ל במס' ברכות מאי כי זה כל האדם כל העולם לא נברא אלא לצות לזה וכן אמר בן זומא ע"ג מעלה בהר הבית. ברוך שברא אלו לשמשני. וביאר הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה כי לולא היה המון בני אדם משתדלים למצוא חפץ בהויות העולם היה העובד ד' אשר כל מגמתו בעולם לקנות שלימות לנפשו חסר מכמה וכמה דברים תועליים ועי"ז צדיק יסוד עולם כי הש"י מרחם על הבריות יען יעמלו לטובת הצדיק. ואמנם אם הצדיק בעצמו הוא איש אדמה. ואינו צריך להשתדלות זולתו אינו מגין על דורו. וזה היה החסרון בנח כי מיום שהאיר שכלו עם צדקתו יגע ומצא כלי המחרישה כמ"ש רש"י בשם ביר ע"פ זה ינחמנו. והיינו שדרשו

רז"ל כי נחמתי כי עשיתים ונח. בדור משחת כזה לא היה ראוי לצדיק שבדור להיות כנח. המתקן בעצמו כל חפציו. והרע זה לפניו ית' ע"ד אשר נח לא ישים זה אל לבו להגין על דורו. וכמעט פגעה בו מדה"ד אלא שמצא חן והביאו רז"ל ע"ז הפסוק מירמיה שדמה הצדיק לתירוש באשכול ואמר בא וראה נוטע כרם יסמוך הזמורה בקנים וקנים אלו אין בהם ברכה גם בהזמורה עצמה אין ברכה גם החרצנים והזגים אין בהם ברכה. והברכה רק בטפת התירוש ובכל זאת הנוטע כרם צריך לקנים וזמורות וחרצנים וזגים. וכן ענין הצדיק בעולם הזה. וז"ש כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר על כל האשכול אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי למען הצדיקים לבלתי השחית הכל וזה היה חסרון כח וכמ"ש: עוד הערה ממני. ויום ולילה לא ישבותו. מפסוק זה דרז"ל במס' סנהדרין עכו"ם ששבת חייב מיתה והביא הרמב"ם זה בה' מלכים עי"ש. וצריך באור אחרי כי סיפא דקרא ע"כ נמשך לרישא כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' ומה ראו לדרוש כן ונראה דק' לרז"ל מדוע לא כתוב לילה ויום לא ישבותו כדרך שכתוב במע"ב ויהי ערב ויהי בוקר ולמדו מכאן המפרשים דבבני נח הלילה הולך אחר היום. והגאון בס' פנים יפות יישב בזה קושי' הפ"ד האיך שמר אאע"ה שבת הלא בן נח ששבת חייב מיתה ותי' כי בישראל כתיב מערב עד ערב תשבתו שבתכם ובב"נ הלילה אחר היום. נמצא דמאחר שעשה אאע"ה מלאכה בע"ש היה יכול לשבות בליל שבת. ואף ששבת בשבת מ"מ עשה מלאכה במו"ש. נמצא דאף ששמר שבת של ישראל לא עבר על איסור שביתת ב"כ. ונראה לבאר כי באמת אדה"ר נברא בע"ש ביום כמבואר במס' סנהדרין נמצא דאדה"ר ראה יום תחלה. ואח"כ לילה. אבל מאחר דכל תכלית הבריאה היה בשביל האדם צותה תורה לעשות זכר למע"ב מערב עד ערב תשבתו שבתכם להורות כי ההכנה שהיתה בערב הראשון כבר היתה בגלל האדם. ואמנם איזו אדם הוא תכלית הבריאה. המכיר את קונו ועובדו ומשלים נפשו בעולם ומקיים בנפשו וחיתו באור תראה. אבל החי בעולם למלאות תאותו הגשמית ולא יזכור יוצרו בוראו ואין תקוה לאחריתו הלא אדם כזה הוא רק לזיין העולם זה בכה וזה בכה וכשאר ברואי עולם. נמצא דלאדם כזה הוא יום תחלה ואח"כ לילה כי הורו הראשון ראה יום תחלה וכמש"כ. וזה שרמזה תוה"ק על בני נח אשר גלוי וידוע היה לפני בוחן כל העשתונות כי יכלו בהבל ימיהם עליהם אמר יום ולילה לא ישבותו יום תחלה ואח"כ לילה. ואם גלה לנו תוה"ק כי בני נח אלו המה רק כשאר ברואי עולם לזיין העולם. וזה הנותן להם קיום והעמדה. וע"כ אם יבקשו להאריך ימים יום ולילה לא ישבותו. ואם ישבתו הלא המה אז לאין תכלית וחייבים מיתה:

הערות על הרמב"ן פ' נח פסוק והנני משחיתם את הארץ. הארץ תהיה בהשחתה כיון לספירת מלכות:
פסוק ואני הנני מביא כפילים וראימים וזולתם פשיטא ליה להרב דהראם היה בתיבה והיא קושית הש"ס דזבחים קי"ג ע"ב עי"ש וצ"ע:
פסוק מן הבהמה הטהורה דפוס פ"ב ומן דעתו צ"ל על דעתו:
פסוק וימח את כל היקום כמו שאמרו בב"ר ולא דגים שבים והיא גמרא ערוכה זבחים קי"ג ע"ב וע"ש:
פסוק ויזכר אלקים כי בזכותם ניצולו צ"ל בזכותו ניצולו:
פסוק והנה עלה זית. אבל המים נתפשטו בכל העולם עיין זבחים קי"ג ע"ב דא"ל ר"י לר"ל בשלמא לדידי דאמינא לא ירד מבול לא"י משו"ה חרבה וכן אמרו שם בשלמא למ"ד לא ירד מבול לא"י היינו דקאי התם מבואר דהא א"י חרבה ממש ולא היו המים מתפשטים שם ודברי הרמב"ן צ"ע. ומשום קושיא י"ל דהיונה נשתלחה בבקר ושבה לעת ערב ואי אפשר שתפרח יונה מבקר עד ערב אם לא מצאה מנוח לכף רגלה נמצא מזה לבד היה די סימן לנח כי קלו ולא כיונה הראשונה ששבה מיד ולא כתב לעת ערב ואפשר דמשום הכי דרשו רז"ל עלה זית טרף בפיה רמז רמזה לו יהיו מזונותי מכורים כזית וכו'. אמנם מ"ש הרמב"ן שהיה שערי ג"ע סגורים במשך המבול כן הוא להדיא בב"ר שם נפתחו לו שערי ג"ע:
רמב"ן ד"ה זאת וכו' הסכמת צ"ל הסכמה:
ד"ה והיה בענני מה"ד של מטה ר"ל ספירת מלכות:
ד"ה וחם וכנען הוא הבן הגדול. אבל בגמ' כתובות קי"ב ע"ב מבואר כדברי רש"י:
ד"ה הוא היה גבור וארך ואכד וכלכה מן הארץ ההיא הכל דבור אחד עד ומצרים ילד:
ד"ה בנסעם מקדם כדבריהם יהיו טפשים. כבר העירותי בפ' בראשית כי דברי הרמב"ן אלו סותרים למ"ש בפ' בראשית:
ד"ה ומלאו את הארץ. ודע כי מסקנת הרמב"ן שיזמו לקצץ בנטיעות להגביר על פמליא של מעלה ע"י שמות שונות לזה כיון ג"כ רש"י במאמר שהביא שאמרו נטול קרדומות ונעשה עמו מלחמה:

## פרשת לך לך

סנסן ממרן הגאון ח"ס זללה"ה אל הארץ אשר אראך ולא מצינו שהראה לו הש"י ארץ והו"ל למיכתב אשר אומר אליך ובעקידה שהראה לו הש"י ענן קשור על ההר שם נאמר אשר אומר אליך. אבל באמת לא נתקיימה ראייה זו עד שבא להר המוריה ומה"ט מצינו

אחרי כי אמר הש"י לאאע"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת כתיב אחריה ויעתק משם כי כ"ז שלא הראהו הש"י לא נתקיימה הנבואה וזש"א לו אשר אראך. ובזה יובן כי: כמעט כל הברכות שהבטיח הש"י לאאע"ה בזה ואברכך ואגדלה הכל נכפל לו אחר מעשה העקדה כי ברך אברכך וגו' ויירש זרעך וגו' כי אז היה גמר נבואת לך לך: ידו בכל ויד כל בו כתב של"ה כי כל הוא שם הקדושה. ואברהם שיצאו ממנו פסולת הרבה כתיב ביה בכל. כי נתברך במקצת קדושה כמ"ש רז"ל ביצחק ולא כל יצחק. וגם יצחק שיצא ממנו עשיו נתברך מכל יעקב שהיתה מטתו שלימה כתיב ביה כל ופי' בזה מרן הגאון ח"ס זצלה"ה כי ישמעאל ידו שולטת כ"ז שיעקב רק בכל תערובות קדושה ואמנם בעת יהיה יעקב צרוף לעם קדוש ויקרא כל ואז יד כל בו:

סנסן ממני על ענין מעמד בין הבתרים מדוע שאל אאע"ה אות על ירושת הארץ לא זולת. ומה ענין תשובת הש"י על זאת ידוע תדע כי גר וגו' גם לשון וגם את הגוי שנתקשו בו רז"ל ודרשו לרבות ד' מלכיות ול' אשר יעבודו אחרי כי החל הכתוב בבנין הפעיל ועבדום הו"ל למיכתב אשר יעבידום ונראה דאחרי דאברהם היה לכה"פ לפי דעת ס"ע בברית בין הבתרים בן ע' שנה ועדיין לא היה לו בן ידע והבין כי נבואה לעת רחוק היא ועד אשר תפרה ונחלת את הארץ ודאג אאע"ה על זרעו כי הם לא יבקשו לעזוב ארץ מכורתם ללכת לכבוש את ארץ כנען וכמו שהיה במצרים שמתו מהם ארבעה חלקים שלא רצו לצאת ואחד מחמשה יצאו וז"ש אאע"ה אתה תקיים הבטחתך אבל במה אדע כי אירשנה כי בני יאבו לירש את הארץ פן יאמרו חביבה לנו ארץ מכורותינו. ולזה הבטיחו הש"י ידוע תדע כי אחשוב מחשבות אשר תתקיים הבטחתי. והראשון כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם. כ"ז שהם בשאר ארצות אם גם יהיו שמה אלף שנים ועשרים דורות יאמרו עליהם דוקא כי גרים הם בארץ כמו שדרשו רז"ל במדרש איכה ע"פ היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח. אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת. ואמנם אם גם זאת לא יועיל כי יהיה נוח להם לגור בארץ נכריה מלהיות תושבים בארצם אזי ועבדום וענו אותם. ואמנם וגם את הגוי אשר יעבודו מעצמם שיאמרו חדל ממנו ונעבדה את מצרים אזי דן אנכי לאותו גוי ואחרי כן יצאו:

הערות בדברי הרמב"ן פ' לך לך:

אאע"ה חטא חטא גדול וכן הוא בזוהר פ' לך לך:

דפוס פ"ב ד"ה וטעם אנשי סדום כי כן כתיב. הוא סוף הדיבור וקום התהלך הוא דבור חדש:

עו"ש ד"ה אל פארן וממרא שם האיש הוא דבור אחד עם אחי אשכול וכו': ד"ה וירדפם עד חבה ברח ברגליו צ"ל אורח ברגליו:

ד"ה ויאמר ד' אלקים וכו' ויש לשאול. אבל לפי דעת סדר עולם הובא ברמב"ן פרשת בא ע"פ ומושב בני ישראל וברש"י ותוס' פ"ק דשבת היה אאע"ה בעת מלחמת המלכים בן ע"ג ובברית בין הבתרים בן ע' שנה ופ' לך לך שנאמר שם ואברם בן חמש ושבעים שנה מאוחר לכל המראות האלו כאן: בסו"ד הנ"ל וכלי הזה אמרו בב"ר וכן היא בגמ' פ"א דברכות דע"א: ד"ה יאמר בו חבקוק וה"ז בענשו של סנחריב צ"ל כענשו:

ד"ה ביום ההוא כל דברי הרמב"ן מוסכמים לפי דעת סדר עולם הנ"ל: ד"ה ודע וראה בסו"ד בפ' וארא אם יהיה אלקים בעזרי כצ"ל:

ד"ה ועל דרך האמת האות הזה אות כשבת ר"ל שניהם רומזים לספירת יסוד. ומ"מ המילה דוחה שבת משום שהוא מוקדם:

ד"ה וערל זכר ואין כאן ערלת לב צ"ל ואין כן:

ד"ה בעצם היום שמנה עשר ושלש מאות היא סוה"ד. וכל מקנת כספו הוא דבור חדש: עוד הערה בפ' זו במ"ש אאע"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי עי' רמב"ן שיישב למה לא פתר אברהם אע"ה ההבטחה על העוה"ב. י"ל בזה כי אין שכר עוה"ב מובטח לצדיקים עד אחרי מותו. כי הן בעבדיו לא יאמין ואם ח"ו בזקנותו יהא תוהה על הראשונות אבד כל צדקתו. כמו שדרשו רז"ל על מאמר יחזקאל הנביא. ועל כרחך הבין אאע"ה. כי השכר המיועד הוא בעוה"ז וע"ז קאמר ואנכי הולך ערירי:

דרך אחר י"ל ע"ד שהביא רש"י בקהלת דברי המדרש ע"פ ומי אוהב בהמון לא תבואה גם זה הבל. אפילו עשה אדם כמה מצות ולא עשה מצוה הקבועה לדורות מה הנאה יש לו וצריך באור במתים חפשי כתיב ודרשו רז"ל כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ונראה כי באמת אין אדם אשר לא יחטא. ואם גם זכיותיו מרובים עדיין לא הגיע לשלימות שהיה בו קודם שנברא וכמו שנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא. אבל אם ישאיר אחריו ברכה מצוה קבועה לדורות נמצא מצותיו קיימין אף לאחר מותו וחטא אין בו. אזי יגיע לשלימות העליון. וזה ענין מאמר רז"ל הנ"ל אפילו עשה אדם כמה מצות. מאחר שאי אפשר כמעט שלא יחטא חטא אחד מה הנאה יש לו אם לא שעשה מצוה הקבועה לדורות ויוציא אף פרי בזמן שלא יחטא עוד. והנה אאע"ה בענותנותו הגדולה היה חושב על עצמו כזאת. כי אם גם עשה מצות הרבה בעולם. אי אפשר שלא חטא ואם כי מה השכר הרב שיזכה בו הרי עדיין לא הגיע לשלימות שהיה בו קודם שנברא

ולולא היה לו בנים יהיה ולמדן לעשות צדקה ומשפט. אין מצוה קבועה לדורות יותר מזה. אבל ואנכי הולך ערירי אם כן מה תתן לי:
ורגיל אני לפרש עד"ז מאמר רשב"י פ' לולב וערבה ראיתי בני עלי' והמה מועטים. אם שנים הם אני ובני הם. ופריך הש"ס והא לא חסר עלמא מליו צדיקים ומשני הא דעיילי בבר פרש"י ברשות הא דעיילי בלא בר. וע"ד הנ"ל יל"פ כי רוב הצדיקים במותם לא יעלו אל מקום שנאצלו ממנו רק ברבות הימים ע"י בניהם ותלמידיהם. אבל רשב"י ובנו לא הוצרכו לזה כ"א בצאת נפשם שבה אל מעון הקדושה. והיינו דאמר הא דרשב"י דעייל בלא בר בלא בניהם ושאר צדיקים עיילי בבר. ועד"ז פי' מרן הגאון ח"ס זצ"ל מאמר רז"ל אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם. ואם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחמורו של רפב"י. הכוונה. כי התלמידים מעלים את רבותיהם ממדרגה למדרגה בג"ע. ועי"ז נקראו הצדיקים גם בג"ע מהלכים. ואמנם אם התלמידים עושים מעשה בני אדם אזי רבותיהם בג"ע ירדו ממדרגת מהלכים למדרגת מלאכים. ואם גם יהיו התלמידים כחמורים ולא כחמורו של רפב"י אזי ירדו רבותיהם גם ממדרגת מלאכים למדרגת ב"א:

## פרשת וירא

באילוני ממרא. פירש"י שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו פי' מרן הגאון ח"ס זצללה"ה כי התוס' על התורה כתבו באילוני רמז כי עי"ז העטרה דומה לאילן אייכל בל"א ונראה דהיינו ע"י הפריעה. אבל בלא פריעה לא מתחזי כאילן והא"ש הנה אברהם לא נצטווה רק על המילה ולא על הפריעה. וממרא נתן לו עצה שיפרע ויהיה נראה כאילן וכמ"ש תוס' פ' הערל שאע"פ שלא נצטווה אאע"ה על הפריעה מ"מ פרע המילה והיינו באילוני ממרא ע"י שנתן לו עצה על המילה:
עוד סנסן ממרן ח"ס זללה"ה בפ' עקידה ויקרא אליו מלאך ד' שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתי יען כי עשית את הדבר הזה. וכי מה עשה עוד הרי אמר בהדיא ולא חשכת את בנך. ויש להסביר ע"פ משל למלך אחד היה לו שר גבור חיל ואחרי כי שנים הרבה נלחם בעד המלך במסירת נפש נשא המלך את כסאו להושיבו בראש נדיבי עם. ואמנם אח"ז עלה בדעת המלך. מי יודע אם גם אחרי שעלה שר זה לגדולה זו אם עוד ישליך נפשו מנגד כאשר עד הנה ולנסות זה כתב לשר אחד במדינה רחוקה. אשר ישלח למלך בפתע פתאום ציר מיוחד במכתב לאמר כי אנשי מדינה פלונית מרדו במלך והקשר אמיץ ועל המלך לשלוח עבד נאמן גבור חיל. וישלח המלך בעד השר הנ"ל. וישאל אותו אם יקבל על נפשו ללכת אל מדינה הנ"ל וללחם בם. והשר הודה למלך ע"ד אשר בחר

באמונתו. והמלך. אחרי נסע השר למחוז חפצו כתב בלאט להאדון שר המדינה. אשר יעשה בחכמה לנסות אמונת השר הנ"ל ולהיות לו המלחמה פנים ואחור והאדון שר המדינה עשה כאשר צוהו המלך. אך אמונת השר ויקרת נפשו עמדה בנסיון האמיץ הזה. ועוד טרם שב השר לביתו כבר ידע המלך מגבורותיו העצומות ומאמונתו הטהורה. ועדיין עלה בלב המלך מי יודע אלו ידע השר בעת לכתו כי יהיה הנסיון חזק כאשר היה אולי לא השליך נפשו מנגד לקבל עליו נסיון כזה. עודנו מחשב כזה בלבו. והנה השר בא ונפל לפני המלך ארצה והודה לו על אשר בחר בו והאמין באמונתו ובקשתו מן המלך אשר אם להלאה יזדמן ענין כזה במלכותו אשר לא יבחר המלך כ"א בו ובזרעו אחריו. ומעתה אאע"ה ע"י מעשיו הטובים חננו ה' בפרי בטן למאה שנים. ואמנם לכסות אם ע"י חנינה זו כבר גבה לב אאע"ה ולא ירצה עוד להשליך כל אשר לו על מזבח ד' ועי"ז כסה אותו ד' וביקש ממנו לעקוד את יצחק בנו וכן עשה. ואמנם מי יודע אם אחרי שכנסה אברהם הנסיון האמיץ הזה אם עוד הפעם יתגבר על נפשו לעמוד בנסיון כזה. ואמנם בינו ובינו קרא אברהם שם המקום ד' יראה לומר כי בכל דור ודור יראה הש"י ויבחר לנסות אותו משך ימי חייו. וזרעו אחריו. ומעתה אמר לו המלאך על כי עשית את הדבר הזה לומר לפני ד' יראה וינסנו עוד מהיום והלאה ועדיין לא חשכת את בנך ע"כ כי ברך אברכך:

סנסן ממני למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' וגו'. הפסוק הזה צריך באור. כי לא לבד אשר פסוק זה מורה כי היה אברהם מצוה ביתו אחריו לעבוד ע"מ לקבל פרס מה שא"א להיות בצדיק שקראו הש"י אוהבו. אף גם זאת שיבח לו הכתוב על זאת. ואמר כי ידעתיו למען אשר יצוה. ונראה פי' הכתוב. אאע"ה דאג אחרי כי הודיע לבנו אשר הש"י הקים ברית עמו להיטיב לזרעו אחריו. א"כ זאת אפוא בניו ילכו בשרירות לבם. ואל ידרשו בטוב. ויבטחו בהקמת הברית עם אביהם. וע"כ צוה להם אאע"ה ואמר להם אל תסמכו על הקמת הברית אשר הקים ה' עמדי. אך אם תלכו באורחותיו ואז יביא ד' על אברהם את אשר דבר עליו. אבל אם תעזבו ארחות יושר אין אתם בני אברהם ולא עליכם הוקם הברית וז"ש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' על אברהם אשר דבר עליו: ענין העקדה היה נסיון בתוך נסיון. כי באמת בעתים ההם. היה דרך אנשי כנען לשרוף בניהם למולך כדכתי' בפ' קדושים ובפ' שופטים ואאע"ה אשר קיים כל התורה עד שלא נתנה ידע כי דבר כזה תועבה בעיני ד' וב"ז בא אליו רוח ד' וצוה עליו קח נא את בנך לא הרהר אחרי הש"י. והיה רגיל בפי מרן הגאון ח"ס ז"ל כי אין מן

התימא על אברהם שנתייחד הדיבור אליו שלא הרהר אחר הש"י. אבל התימא על יצחק שידע כמו כן. כי אי אפשר שיבקש הש"י כזאת ולא שמע מפי הגבורה. והשליך נפשו מנגד. ונמצא כי אברהם חיזק אמונת תורה שבכתב. ויצחק חיזק אמונת תורה שבעל פה. ע"כ דברי מרן ז"ל. וזה נראה ענין מיתת שרה ע"י בשורת העקדה. כי אברהם היה טפל לשרה בנביאות כמו שלמדו רז"ל מפסוק כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ואחרי כי שרה ראתה בנבואה. כי אי אפשר שיבקש הש"י קרבן כזה. דמתה ברעיוניה. כי רוח עועים אחזו לאאע"ה ללכת בדרכי האמורי. ואמנם עת עזב אברהם את נעריו והלך עם יצחק. והיה בידו מאכלת ואש ועצים הלא ידעו הנערים בבירור כי אברהם הולך לשחוט את בנו. וכמו ששאל גם יצחק הנה האש והעצים ואיה השה לעולה ואם הלך אאע"ה לעשות כזאת. אשר בכל עת הזהיר ביתו מלעשות ידעו והבינו הנערים. כי ע"פ ה' היתה. וזה ענין מאמר אברהם לפי מאמר רז"ל שהביא רש"י על פסוק אל תשלח ידך. אמר אברהם אעשה בו חבלה והשיב לו אל תעש לו מאומה. אמר אברהם אפרש שיחתי. אתמול אמרת ביצחק יקרא לך זרע ואח"כ קח נא את בנך ועתה אל תעש לו מאומה. ומה ענין ויכוח הלזה. של אאע"ה. אמנם אברהם היה ירא אחרי כי הנערים בעת עזב אותם ידעו באר היטב היכן הולך. ולאמור כי הש"י בכל יום ישנה עצתו לא בן אדם הוא ויתנחם. ובהר המוריה אין איש עמו ומה יאמרו הנערים. ראו זקן זה עד כה עמד בנסיון של מקום. אבל בדבר זה לא היה יכול לעמוד. ועתה יפתה אותנו לאמר כי מלאך מנעהו ע"פ המקום. וגלל כן היה אברהם מתאוה לעשות בו חבלה מיהת למען ידעו כי לא הרך לבבו. ואמנם הש"י מנעהו וזה מאמר אברהם ויקרא אברהם שם המקום ד' יראה כלומר יודע אני כי יאמרו הבריות כי לא עמדתי בנסיון. אבל מה אעשה ד' יראה אם גם הבריות לא יאמינו. ואמנם אחרי כי בחר ה' בהר זה גלל עקדה זאת לעולם אמרה תורה אשר יאמר היום אחרי כי ההר הזה הוא ההר הטוב והלבנון בהר ד' יראה. ויראו כל יושבי תבל כי אאע"ה מיהר לעשות רצון קונו ולזבוח את בנו יחידו אך מן השמים עכבוהו. וז"ש לו המלאך שנית יען כי עשית את הדבר ונתת גוך למכים לאמר כי אברהם זה אפילו מה שיעשה הכנעני לפסלו לא היה לו לב. ובאמת לא חשכת את בנך. כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך. וע"י זה ויירש זרעך את שער אויביו שלא ידברו בך כאשר יראת כי על ידי אהבתי אליך יבושו ויכלמו כלי הנחרים בך:

והנה איל אחר כתב מעשה ד' כי מכאן למדו רז"ל אשר אילו של אאע"ה היה בריה בפ"ע מששת ימי בראשית כמו שאמרו פ"ה מאבות. ולולא כן לא לקחו אברהם לעולה. ותיתי לי שכוונתי בזה לדעת הקדוש:

הערות בדברי הרמב"ן פ' וירא:
פסוק ויאכלו. וכבר אמרו בדניאל מ' מגילה ג' ע"א וערש"י שם: בא"ד דפוס פ"ב שאינה מצוחצחת כצ"ל:
ד"ה אם נא מצאתי חן. הכיר בהם שהם מלאכים וקשה אם כן מה זו סעודה. ואמנם בפסוק קמח סלת כתב הרמב"ן ליישב זה אולי ידע הסתלקות המאכל וזה קשה מן הראשון הכי חזו הקריב מאכל למלאכים:
בסוא"ד השתחוה להם ארצה כצ"ל:
ד"ה היפלא וא"כ יש בו סוד נעלם אולי רמז לכתר עליון שיקרא פלא עליון אשר בו תלוי בני חיי ומזוני:
ד"ה ותכחש. ואולי לא ראתה אותם כלל. אבל רז"ל דרשו שגם לשרה שאלו. עיין רש"י ע"פ ויאמרו אליו:
ד"ה זעקת. והיה ראוי שיאמר כצ"ל:
ד"ה וגם אמנה ידברו עונה בבואה כצ"ל:
ד"ה הנה נתתי אשר אתם נושים בהם כצ"ל וכ"ה בנחמיה שם:
ד"ה וילדו בסוה"ד והיא לידה שלהן הכל דבור אחד עד וילדו הנשים הוא סוה"ד:
בא"ד בו וילדו צ"ל בוילדו תיבה אחת:
ד"ה המורי' עשאו מן מורא ר"ל כי היא שני תיבות מורא יה:
בגמ' מו"ק פ' אלו מגלחין י"ח ע"א ומנ"ל דברית כרותה לשפתים דכתיב ויאמר אברהם אל נעריו וכתיב ונשתחוה ונשובה אליכם. ואסתייעא מילתא דהדר. והיא תימא. ונראה דהרמ"ע בס' עשרה מאמרות כתב דהחילוק בין מה שארז"ל במס' ברכות אל יפתח אדם פיו לשטן וילפי לה מקרא דישעיה כמעט כסדום היינו. ובין הך דברית כרותה לשפתים. כי אל יפתח אדם פיו +לשטן ר"ל שלא לעורר דין ח"ו. ובברית כרותה לשפתים. הענין כי אם גם נגזר למעלה על אדם דבר מה עדיין יכול להבטל עד שיצא הענין ע"י דיבור אדם בארץ מוכח אל הפועל ואז ע"כ יתקיים. וזה ברית כרותה לשפתים. ומעתה הקשה הש"ס. דהנה כשם שתמה יצחק ואמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה. ככה היה הענין תמוה בעיני הנערים ה"ה אליעזר וישמעאל לפי דעת רז"ל וידעו כי אברהם הולך להקריב בנו יחידו. ואם ישוב אחרי כן עם יצחק יוכלו לשפוט כי מן השמים מנעוהו. אבל מאחר שאמר בתחלה ונשובה אליכם א"כ המופת כי לא היה בלב אברהם לעמוד בנסיון העצום הזה. ומאיזה טעם יצאו דברים אלו מפיו. אבל הענין. כי מא' קח נא את בנך והעלהו לעולה יצא אל הפועל ע"י שאמר אברהם אלקים יראה לו השה לעולה. ואם

כן גם מאמר אל תשלח ידך הוצרך לצאת על ידי דבור אברהם אל הפועל. ולזה הוצרך אברהם לומר ונשובה אליכם הרי דברית כרותה לשפתים:

## פרשת חיי שרה

סנסן ממרן הגאון ח"ס זללה"ה. גר ותושב אנכי עמכם. נראה דזה היה מהספידו של אאע"ה על שרה. אמר שרה זו על ידי השמחה שנזדמן בנה לקרבן לד' פרחה נשמתה ונדבקה בצורה. אבל אני איני במדרגה זו כ"א עדיין גר ותושב אנכי עמכם. אף שאני גר בארץ הנני תושב עמכם ולא זכיתי על ידי מעשה העקידה למה שזכתה שרה. והשיבו לו בני חת. אין זה מפאת חסרון בצדקתך כי אם אתה צריך לחיות בגללינו להדריך אותנו בעבודת ד'. וז"ש נשיא אלקים אתה בתוכינו:

עוד ממרן הגאון ח"ס ז"ל ע"ד רש"י בפסוק ואבא היום אל העין. היום יצאתי והיום באתי. מכאן שקפצה לו הארץ. א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים. ומה ענין דברי רש"י על פסוק זה דוקא. ואמנם אימתי מבואר כי יפה שיחתן של עבדי אבות. אם אין אנו למדין מכפילה זו איזה דבר. אבל אם אנו למדין מכפילה זו שום ענין. אין לומר יפה. הרי אמרו גבי עופות ובהמות טמאות. למה נשנו בעופות מפני הדאה ובבהמות מפני השסועה. והנה רש"י בעצמו כתב כי אליעזר בספורו לבתואל שינה הענין לאמר ששאל תחלה בת מי את ואחר כך נתן לה. אף כי במעשה מבואר שנתן תחלה החליף הענין שלא יחשבוהו לפתי על שנתן תחלה. וא"כ אנו למדין מכפילה זאת אשר מותר לשנות מפני הלצים. כשם שמותר לשנות מפני דרכי שלום וליתא עד"ז דברי ר' אחא. אבל דברי ר' אחא כדברי הרמב"ן דבאמת שאל תחילה בת מי את ואח"כ נתן. ומה שבמעשה נאמר להיפוך הוא משום קישור הענין. דע"י תשובת רבקה בא לבית בתואל. וא"כ לא למדנו שום דין מכפל סיפור המעשה ושפיר קאמר רב אחא יפה שיחתן וכו' והביא המדרש ראיה לדברי רב אחא דהרי אמר העבד ואבוא היום ר"ל היום יצאתי והיום באתי שקפצה לו הארץ. ואם יחשבם לאינם מאמינים. גם בזה לא יאמינו. ואם יאמינו בקפיצת הארץ מה זה תימא שנתן לה תחלה הנזם והצמידים ואח"כ שאל:

סנסן ממני. ותמת שרה בקרית ארבע וגו' עד ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה כתב רש"י על פסוק זה ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק שע"י בשורת העקדה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ומתה. ומקשים העולם למה ציין רש"י מאמר זה על פסוק זה דוקא ולא מיד בהתחלת הפרשה מקום הסמיכות. וגם זה יפלא על שרה שהיה אברהם נופל לה בנבואה שמתה על ידי בשורת העקדה. ונראה דהנה הרמ"ע

כ' על מאמר רז"ל במס' ב"ב עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים לע"ל בלויתן שנאמר יכרו עליו חברים אל תקרי חברים אלא חברים העוסקים בתורה. והשאר מוכרים אותו לכנענים שנא' יחצוהו בין כנענים. ואין כנעני אלא סוחר שנאמר כנען בידו מאזני מרמה. וכ' הרמ"ע בי"מ הכוונה כי עיקר עוה"ב הוא מוכן לעובד ד' מאהבה שלא ע"מ לקבל שום פרס הן בעוה"ז והן בעוה"ב. ואמנם העובד ע"מ לקבל פרס. הוא הסוחר המחליף עולם עובר בעולם עומד והוא יקבל רק תמצית השכר. מה שאינו ראוי לצדיקים גמורים. וזה כוונת רז"ל והשאר מהעוה"ב מוכרים אותו לכנענים. ואין כנעני אלא סוחר ע"כ דפח"ח. וזה נראה פירוש הכתוב. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע ואח"כ בין צדיקים עצמן. בין עובד אלקים לא א"ע שאינו מבקש פרס. לאשר לא עבדו. כי אם שעבד את עצמו לקבל פרס. וז"נ ג"כ פי' הכתוב בהפטרת יום ראשון של סכות ולא יהיה כנעני עוד בבית ד' כלומר כלם יעבדו הש"י מאהבה. והנה זה היה החילוק בין אברהם לשרה. אברהם עבד ד' מאהבה עזה. אבל שרה עדיין היה בה תקות פרס. אמנם כל ימי חייה לא נודע מזה במעשיה. אכן ע"י שמתה ע"י בשורת העקידה נודע כי:

עדן לא הגיעה למדרגת עובד מאהבה גמורה. וזה פי' הכתוב ויהיו חיי שרה וגו' כלם שוים לטובה. אמנם ותמת שרה בקרית ארבע רמז על ארבע יסודות אשר הגוף נבנה מהם. וכן פי' מרן זלה"ה היא ר"ל שרה חברון עדיין היתה מחברת בארץ כנען בארץ הסוחרים וע"ז ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה אשר מתה טרם הגיעה לשלמות האמיתי. וע"ז כתב רש"י מהיכן נדע זה כי במיתת שרה נודע אשר עדיין היתה מחוסרת שלימות. ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק לומר שע"י בשורת העקידה מתה. מזה נדע כי לא הגיעה למעלת אאע"ה:

ולבני הפילגשים נתן אברהם מתנות פרש"י שם טומאה מסר להם וכתב הרמ"ע בס' י"מ כי זה פי' דברי רש"י פ' לך לך למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות. וכי אאע"ה אוהב מתנות היה. אבל ביקש להוודע בארץ מצרים ארץ כשפים ענין השם טומאה שמשתמשין בו:

הערות ברמב"ן פ' חיי שרה:

דפוס פ"ב ד"ה ויבא אברהם ואין כתיב שהלכו צ"ל וכן כתיב:

בסוה"ד ויבא ממקום פלוני כצ"ל:

ד"ה גר ותושב גר בארץ אחרת צ"ל מארץ אחרת:

ד"ה ברך שהוא יסוד וכן שמה:

בא"ד המדה השמינית אמת והיא מלכות:

בא"ד שרקעתו ארצו מלכות:
דפוס פ"ב ד"ה אשר ילדה הזכירה את אביה כצ"ל:
ד"ה ויקח האיש פי' ויקח האיש נזם זהב כצ"ל:
ד"ה ותשא רבקה. ויפול מעל הגמל צ"ל מעל המרכבה. כן הוא במלכים שם:

## פרשת תולדות

סנסן ממרן הגאון ח"ס ז"ל וידו אוחזת בעקב עשו. זה פירוש מאמר רז"ל הסייף והספר ירדו כרוכים. הסייף זה עשו והספר זה יעקב:
איש שדה תרגם אונקלוס גבר נחשירכן כך הגי' לפנינו. ושמעתי מפי מרן זצוק"ל שהוא נוטריקון נחש ירכן שהיה לעשו נחש על ירכו לרמז כי הוא מסטרא דנחש. והרוכב על הנחש הוא שרו של עשו. אבל בתוס' ב"ב ד' קל"ט ע"ב ד"ה מתני' גרסי נחשדכן בדי ופי' שר"ל אדם בטי וכן פי' בערוך תיבת שדכן עי"ש:
עוד ממרן ז"ל כי עתה הרחיב ד' לנו ופרינו בארץ. ויעל משם באר שבע. וזה תימה כל ימי משך העשק והשנונה לא עלה באר שבע. ועתה כי הרחיב ד' לו עלה. אמנם הצדיקים בזמן שהשעה משחקת להם הם דואגים שמא קבלו עולמם כמאמר רז"ל כל ששהה מ' יום בלא יסורין בידוע שקיבל עולמו. ולזאת כל זמן שהתעשקו הפלשתים עמו שמח יצחק בזה. אבל אחרי כי לא רבו עוד אמר כי עתה הרחיב ד' לנו ופרינו בארץ נקבל כל שכר מעשינו בארץ לכך ויעל משם:
הערה במדרש רבה פרשה זו ע"פ כלו כאדרת שער כלו ראוי לאדרת ע' מ"כ שנדחק בפירוש מאמר זה. ובאמת המעשה שהביא המדרש אח"ז ודקלטיניס וסיים לא תבזון ברומי זעיר היא ביאור מאמר הלזה ור"ל כלו ראוי ליטול אדרת המלכות כלם שוים:
עוד שם במדרש בשעה שנכנס יעקב ואמר קום נא אבי אמר לו הקב"ה אתה אמרת קום נא אבי. חייך בו בלשון אני פורע לך שנאמר קומה ד' ויפוצו אויביך. כיון שאמר עשו יקום אבי אזל הקב"ה גדא דע"ז את תפס חייך בו בלשון אני פורע לך. יקום אלהים ויפוצו אויביו:
מפסוקים אלו הוכיח רבו של מרן זללה"ה הגאון מוה' נתן כ"ץ אדליר זצ"ל אשר מימות יעקב ועשו התהוה ענין הנהוג בינינו עם ישראל אשר הבנים ידברו עם אביהם בל' נוכח ואצל בני עשו ידברו בלשון נסתר. כי כן מורים הכתובים הנ"ל יעקב אמר קום נא אבי. ועשו אמר יקום אבי. ונראה כי לזה כיון המדרש אבל הסביר הענין בטעם נכון לאמר כי הנה אנו מתפללים להש"י בלשון נוכח ונסתר ביחד והטעם כי הש"י נקרא אבינו ומלכנו

והנוכח לאבינו והנסתר למלכנו דרך כבוד כלפי מלכות. והפתיחה בלשון נוכח. יען ע"י שהש"י אבינו אנו רשאים להתיצב לפניו בכל עת. ומהנוכח נבא לנסתר למלכותו. ואמנם אם אנו באים להבחין בין בחינת אבינו לבחינת מלכנו בלשון נוכח ונסתר על כרחנו נדבר גם עם אבינו בלשון נוכח שלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש וזה שאמר הש"י ליעקב אתה אמרת לאביך קום נא שבה אף אנכי אענה אותך אם תדבר אלי בלשון נוכח קומה ד'. ואמנם עשו היה רגיל לקרות לע"ז שלו. והע"ז היה אצלם בבחינת שליט ומושל ולא דברו עמה כ"א בלשון נסתר. ולזאת גם עם אביו דבר בלשון נסתר וז"ש לו הש"י גדא דע"ז את תפיס בו בלשון אני פורע לך יקום אלקים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו:

עוד שם במדרש פרשה זו ע"פ קצתי בחיי אמר רב הונא היתה גורפת מחוטמה ומשלכת עיין מ"כ שנדחק. ונראה דלא ניחא להו לרז"ל שתאמר הצדקת קצתי בחיי לזה אמרו כי יצחק היה סומא והיא טרם שאמרה קצתי היתה גורפת וחובומה ומשלכת. וכלפי דבר מאוס הלז אמרה קצתי ואח"כ אמרה בחיי מפני בנות חת. ואולי גם הקוף זעירא בקצתי מרמז כן:

בענין ברכת יעאע"ה שהיה ברמאות ביאר מרן הגאון ח"ס זללה"ה הענין. כי באמת ידע יצחק אשר יעקב איש תם יושב אוהלים ולזה האציל לו ברכת אברהם. כאשר ברך אותו בשלחו אותו פדנה ארם. וידע גם כן אשר עשו איש שדה הולך בטל אבל לא היה מכיר ברעתו כי אם חשבו לאיש שדה אבל איש אמונים ולזה עלה בדעתו לברך שניהם כאחד יעקב יזכה לברכת אברהם להכניס נפשות תחת כנפי השכינה. ועשו יהיה בבחינת מחזיקי תורה ויזכה ע"ז לחיי העוה"ב כי עץ חיים היא למחזיקים. ולזה רצה לברכו בטל השמים. ובמשמני ארץ. והוה גביר לאחיך ליבעי רחמי אתכליא על עליא. ואמנם רבקה שהיתה בקיאה בטיבו וידעה כי איננו מעותד כ"א להפר ברית וחוק לא להיות ממחזיקי אמונה השתדלה שיברך יצחק את יעקב. גם בברכת טל השמים ומשמני הארץ. ומיעקב עצמו יצא יששכר וזבולון. וזה היה מאמר עשו ליצחק הלא אצלת לי ברכה. אמר הלא ידעתי כי אם ברכת אותי הלא אצלת אז ברבה ליעקב ברכני גם אני בברכה זו. אבל ברכה זו לא היתה ראויה לעשו כלל אפי' אם יהיה איש אמונים כאשר חשב יצחק. כי מה יעשה איש בער עם ברכת אברהם. וזה שהשיב לו יצחק. הן גביר שמתיו לך שלא יהיה זקוק אליך ודגן ותירוש סמכתיו. ואף כי השארתי לו עוד ברכת אברהם זה ראוי רק ליעקב יושב אוהלים. אך לך איש שדה אפוא מה אעשה בני. האיך אוכל לברכך בברכת אברהם:

ומדברי המדרש למדתי עוד בחינה אחת כי לולא היה יצחק מברך באמת ליעקב יושב אוהלים לא היתה ברכתו רק על יעקב שביעקב הצדיקים כיוצא בו שיצאו ממנו. אבל לא על העשו היוצא מיעקב. ואמנם עכשיו בירך יצחק את יעקב בבחינת עשו חלה הברכה אפילו על עשו היוצא מיעקב. וז"ש הכתוב ולא הכירו לא הכיר שהיה יעקב כ"א היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו ברכה שבירכו. ואמר עוד הפעם וירח את ריח בגדיו. ואמרו במדרש בגדיו ר"ל בוגדיו אשר יצא ממנו ואעפ"כ ויברכהו. וע"ש במדרש מעשה ביוסף בן יועזר איש צרידה עי"ש:

## פרשת ויצא

סנסן ממרן הגאון ח"ס זללה"ה מה נורא המקום הזה. הכה בזמן שביהמ"ק קיים ביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של אנה. ונמצא במקום מקדש של מטה שער השמים. אבל בשעת החורבן נאר ד' את מקדשו ואין כאן שער השמים. אבל מאחר דכל ישראל מתפללים דרך שם נקרא בית אלקים. והנה יעקב כשראה הסולם מוצב ארצה מקום מיועד לביהמ"ק וראשו מגיע השמימה נגד ביה"מ של מעלה הבין אחרי כי אי אפשר שיהיה סולם מוצב כ"א בשיפוע כי הראהו אשר יגיע זמן שלא יהיה ביהמ"ק של מטה מכוון כנגד ביהמ"ק של מעלה. ואז לא יהיה ביהמ"ק של מנה שער השמים כלל כ"א בית אלקים. וז"ש ויירא ויאמר כפל עליו מורא ממראה הקשה הזאת ואמר מה נורא המקום הזה. איה הנורא של המקום הזה הלא אין זה כי אם בית אלקים. וזה ר"ל על שפוע של סולם שער השמים. וזה כוכת המקונן בקינות לט"ב בקינה המתחלת אי כה שר שימומו ויקוכן אין זה. כי מה שאמר אין זה כי אם בית אלקים היה קונן בשפתיו וכמו שבארנו:

עוד סנסן ממרן הגאון ח"ס זלה"ה. ועתה הלוך הלכת וגו' א"ל לבן מה שגכבת התרפים הלא היה כוונתך למען לא אדע על ידם מקום הליכתך. אבל אם הלכת לקיים כיבוד אב הלא שלוחי מצוה אינן נזוקין. וז"ש ועתה הלך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך כו' וא"ל יעקב בשבילי לא יראתי כי באמת שלוחי מצוה אינן ניזוקין. אבל בנותיך אין מצווין לכבד אבי ואמי ולזאת יראתי פן תגזול את בנותיך מעמי. ואם הייתי גוכבם אין זאת מן התימא יען אני שליח מצוה אבל באמת את אשר תמצא אלהיך:

מנסן ממני על פסוק זה. אמר לו לבן ליעקב. מה שעזבת בפתע פתאום את ביתי אינו כל כך קשה בעיני. כי הייתי יוכל להמליץ עליך. אשר לפעמים כשהאדם הוא בארץ נכריה כופל עליו בפתע פתאום תשוקה עזה לראות את קרוביו ואין יכול לעמוד נגד תשוקתו

זאת. וכן היה אפשר לומר עליך. כי הלך הלכת בפתע פתאום יען נכסוף נכספת לבית אביך. אבל דרך הבורח משום תשוקה כזאת לשכוח בבית אשר הוא גר שם מקפציו. אבל לא ליטול עמו מנכסי אחרים. והיינו אם אמת שנכסוף נכספת. אבר זאת קשה בעיני לווה גנבת את אלהי:

בענין מה שסיפר לבן בעצמו ליעקב ואמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע. ואלקי אביכם אמש אמר אלי. הרי סותר את עצמו תוך כדי דיבורו. ואמנם כונת לבן היה. שאמר ליעקב לולא שהיתה לעת עתה שעה משחקת לי. ויש לאל ידי לעשות עמכם רע, מאיזו טועם אלקי אביכם אמש אמר אלי השמר לך מדבר עם, יעקב מטוב ועד רע. הלא לא אוכל להרע אליך. כי אלקי אביך בעזרך. אלא ודאי לעת עתה יש לאל ידי לעשות עמכם רע. אלא שאלקי אביכם הזהירני לאמר כי יבא עת ועונה בו יפרע ממני אם אעשה עמכם רע. אבל הלא אנכי לא אירא מאלקי אביכם כלל. ויעקב בסוף דבריו אמר לו. לא כי כאשר אתה תדמה. כי אם תכלה לעשות עמדי רע לא יתנני ד' בידך. ומה שאמש בא אליך הוא משום כבודי. כי אם היית נלחם בי. והייתי הורגך מה יאמרו הבריות יעקב הרג לחותנו. ועכשיו את ענייי ויגיע כפי ראה אלקים ויוכח אמש:

בענין מה שאירע ליעקב אע"ה עם רחל ולאה מבואר במדרש הנעלם איכה ע"פ קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה מדוע רחל דוקא. אבל הענין. היודע יצר כל יצורים ידע כי ברבות הימים בני יעקב יעזבו דרך ד' ויעבדו ע"א ואולי גם זאת יעשו אשר יביאו צלם בהיכל קודש. כאשר עשה מנשה. ומאין ימצא להם דורש טוב על מעשה מכוער כזה. כי קצר המצע מהשתרע. ע"כ הביא הש"י אמנו רחל לידי נסיון גדול כזה. אחרי כי היתה שבעה שנים מיועדת ליעאע"ה. ויעקב מסר לה סימנים שלא יוכל אביה לרמותו. וביום חתונתה היתה כל היום בת השמחה ולעת ערב ננעל הדלת בעדה. ולא די אשר לא גלתה הסוד ליעאע"ה כ"א שמסרה לאחותה סימנים שמסר לה יעקב. לכן היתה ביד רחל בעת צרה לטעון כנגד מדת הדין אם גם בניה חטאו והביא צלם טמא בהיכל ד' הלא גם אנכי נסיתי בזאת. אשר בוטתי שהייתי מצפה עליו שבעה שנים נכנסה אחותי תחתי וכבשתי צערי והתאפקתי על עצמי. ולא עוד אשר לא גליתי על אחותי כ"א עמדתי לימינה. וזה רחל מבכה על בניה כי איננו. וד' השיב לה מנעי קולך מבכי וגו':

הערות ברמב"ן פ' ויצא:

דפוס פ"ב ד"ה ויצא. לא יהיה ביד המלאכים כצ"ל:

שם ד"ה כי אם בית. כאשר צוהו אביו ללכת אל לבן הלך שם אמנם רז"ל במס' מגילה הובא ברש"י סוף פרשה תולדות כי נטמן יעקב תחלה י"ד שנים בבית עבר:

ד"ה מלא שבוע זאת. כי מלאו הימים ולבן שתק כצ"ל:
באו"ד ואח"כ אמר לו לבן מלא שבוע זאת צ"ע הרי לא היה בבית לבן יותר מעשרים שנה:
ד"ה ויאהב גם את רחל כענין שהזכירו חכמים בנשים אינה כורתת ברית וכו' מהא דאמרי אין אדם מוצא קורת רוח אלא באשתו הראשונה הו"ל לאתויי:
ד"ה הבה לי בנים. וכי הצדיקים אינם מתפללים בעד אחרים אמנם אמרו רז"ל אין פרי בטנה של אשה מתברך כ"א מפרי בטנו של איש. ברכות ס"פ ג' שאכלו:
ד"ה וטעם נקוד בסוה"ד ואור החמה כצ"ל:
ד"ה והכשבים הפריד שנמצא בצאן לבן הכל דבור אחד עם וישת לו עדרים: ד"ה אנכי. בסה"ד והוא המלאך. נראה כונתו אל מט"ט שהוא משכן השכינה. ע' רמב"ן משפטים על פסוק הנה אנכי שולח מלאך:
ד"ה וידבק בערב הגיע לבן כצ"ל:
ד"ה וישבע בסוה"ד ויביאו פחד יצחק אל השם הכונה מדת הרחמים מדת יעקב תפארת הכולל מחסד אברהם ופחד יצחק:
ד"ה והיה לעד. או יחמדו ויגזלו צ"ע הרי ארז"ל לבן בקש לעקור את הכל: ד"ה ויפגעו. הגיע יעקב לארץ ורחוק היה כ"ל דעכ"פ מארץ עשר עממים הוא דעמון ומואב הוא קני וקנזי" פרשת וישלח:
סנסן ממורי הגאון ח"ס זצל"ה. קטנתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי וגו' עד אם על בנים. יש לבאר על דרך שארז"ל גדול זכותו של ר"פ בן יאיר שבקע הנהר בזכות עצמו ממרע"ה שלא בקע כ"א בזכות ששים רבוא ישראל. והנה יעקב לא רצה לתלות בקיעת הירדן בזכות עצמו ותלה בזכות בניו. וגם עתה בקש שיציל אותו מיד עשו ג"כ בשביל זכותם. וז"ש קטנתי מכל החסדים. כי במקלי עברתי מה שעברתי במקלי את הירדן לחסד זה קטנתי. ועל כרחך רק זכות ועתה הייתי לשתי מחנות גרם. ואם כן אפוא הצילני נא מיד אחי מיד עשו פן יבא והכני אם על בנים:
עוד סנסן ממורי זצלה"ה. אמרו רז"ל במדרש הרבה אנו למדים מפרשה של אותו רשע כתיב הכא ותדבק נפשו בדינה. וכתיב התם ואתם הדבקים. כתיב הכא שכם בני חשקה נפשו וכתיב התם רק באבותיך חשק ד' כתיב הכא כי חפץ בבת יעקב וכתיב התם ואתם תהיו לי ארץ חפץ. הכוונה שלשה כתות הם בעובדי ד' הכת הפחותה היא אשר תבקש לעבוד ד' למען יהיה לה אחרית טוב אחרי המות. ואמנם גם אחרי תענוגי העוה"ז ירדוף והאיש מהכת הזה כל זמן שלא יבא לידי נסיון ויוכל להתענג בעוה"ז עם קניית חיי עד יקום. אבל אם בא יבא לידי נסיון בל"ס יגבר הגוף על הנפש וישליך נפשו אחרי

גוו. וענין כזה נקרא דבקות והוא דומה לצמיד על פי צלוחית אשר כל עוד שהצלוחית תעמוד על מקומו יתקיים הצמיד עליו ובעת ינודו הצלוחית יפול הצמיד. ועד"ז נבין כונת הכתובים בפרשה ואתחנן עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש וגו'. ומה ראו בזה דבר תמוה. אמנם דת המלך כי חבורת אנשי חיל שמרדו מהם הרבה. גם על כלם יעבור זעם. ואמנם הש"י לא עשה כן כ"א האיש אשר הלך בפועל אחרי פעור אותו השמיד ה' ואתם שלא הלכתם. אבל גם אתם הייתם רק הדבקים בה' שלא היה בכם לא מדרגת חשק ולא מדרגת חפץ. ואלו באתם לידי נסיון הייתם ג"כ נכשלים. ובכל זאת חיים כולכם היום. ולא דן אתכם על פי המחשבה. וזה ענין מאמר פינחס ונשיאי העדה ביהושע לבני ראובן. המעט לנו עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום. ובאמת לא מצינו פעור בכוליה תנ"ך יותר מבתורה שם. אבל הכוונה ר"ל על עון שהיה בלב עובדי פעור שלא היו רק דבקים בד' גם אנחנו לא הטהרנו ממנו. ואמנם ענין חשק ביאר הרמב"ן שהוא מלשון מחושקים כסף. כוונתו דחשק שייך לומר על איש שמאמין באמונה שלימה כי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז. ע"כ ישליך כל תענוגי עולם הזה אחרי גוו בעד אחריתו. והאיש ההוא דומה לחשוקים הנצמדים על החביות אשר אף אם יטלטלו החביות ממקום למקום לא יזיזו החשוקים ממנו. אבל בכל זאת החשק ניכר על החבית. כן ניכר באיש ההוא כי הוא עובד ע"מ לקבל פרס. אבל ל' חפץ הוא שייך לומר על העובד מאהבה עזה ורק רצונו של מקום הוא רצונו ולידה הזאת נקוה שנשיגנה לע"ל שנאמר ואתם תהיו לי ארץ חפץ וגו':

הערה בדברי רש"י ז"ל על פסוק ותמנע היתה פלגש. קיצר רש"י כאן. כי עיקר דרשת רז"ל. משום שרצתה לדבוק ביעאע"ה. ואם כי הוא נשבע ללבן שלא יקח נשים על בנותיו היה לו להשיאה לאחד מבניו. ונתקיים בז לדבר יחבל לו. ויצא ממנה עמלק שהצר לזרע יעקב. וכן דרשו רז"ל גבי ערפה שדחתה נעמי והצרו בניה לבניה של רות. ורמז מרן זללה"ה ראשית גוים ע"מ"ל"ק' ר"ת עמרם משה לוי קהת אלו היו ראוים לצאת ממנה:

הערות על הרמב"ן פ' וישלח:

ד"ה קטנתי. והנה אחרי כן לא היטב לו וכו' צ"ע הרי כבן ביקש לעקור את הכל. וכמ"ש יעקב לולא אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני:

ד"ה ומתי וייעפו נערים וייגעו כצ"ל:

ד"ה וכן לא יעשה. אברהם ויצחק היו יראים וכו' צ"ע אדרבא משם ראיה כי עריות היה חמור בעיני העמים מן הרציחה ולזה אמר פן יהרגני על דבר אשתי:

ד"ה ויענו. בכל עיר ועיר בישראל כצ"ל:

ד"ה ואת הארץ אבל לא נתנה צ"ל לו נתנה בוי"ו:
ד"ה כברת ארץ ובא רצה לקברה. וברבה פ' זו שבגבול יהודה קבורתה:
ד"ה בן אוני לקרותו בן דרומי כצ"ל:
ד"ה וישמע ישראל וחשב לקחת שני חלקים עי' מ"ש הרמב"ן בפ' תולדת ע"פ ויבז עשו את הבכורה וצ"ע:
ד"ה ויקח עשו ויירשום וישבו תחתם כצ"ל:
ד"ה ואלה בני ענה צבעון הנמנה אחריו כצ"ל:

## פרשת וישב

הערה ממרן הגאון ח"ס זלה"ה בדברי רש"י ר"פ וישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף הנה כ' הרמב"ם רי"פ לך לך ע"פ הרבות. כי כל מעשי אבות היה סי' לבנים גלות אברהם למצרים היה רמז לגלות יעקב למצרים וגלות יעקב מפני עשו היה רמז לגלותינו ע"י הרומיים ופגישת יעקב לעשו היה רמז לחבלי משיח וכסבור יעקב כי גם יטעימנו הש"י מעין ימות המשיח. וזה שביקש יעקב לישב בשלוה. אבל באמת עד עתה היה החלום הנבואיי ומעתה התחיל הפתרון. והיינו שקפץ עליו רוגזו של יוסף:
עוד בשם מרן ז"ל במדרש[נא זכיתי למצוא המדרש הזה עד עתה] הדודאים נתנו ריח זה ראובן ועל פתחינו כל מגדים זה כר חנוכה על הפתחים. ענין מה שתקנו רז"ל נר חנוכה על הפתחים נראה ע"ד שכתב הרשב"א בתשובה שנשאל אודות איש נדיב שנדב חפץ לביהכ"נ בסתר ורצו אנשי הקהל לפרסם שמו על נדבתו לזכר עולם. והשיב הרשב"א כי כך ראוי שהרי מצינו שראובן רק חשב להציל את יוסף. והתורה כתבה עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם. ואמרו רז"ל על זה במדרש מכאן שמפרסמין על עושי מצוה. והנה הנס בנר שמן היה בסתר בהיכל מקום שהמנורה דולקת. ולזה פרסמוה רז"ל להדליקו על:
הפתחים. וזה כונת המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן וע"י מעשיו של ראובן ועל פתחינו כל מגדים זה ניח על הפתחים:
עוד ממרן ז"ל. וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע. צריך באור וכי משום שמקיים מצות ייבום לא לו יהיה הזרע ויותר מזה קשה שדרשו רז"ל וימת גם אותו כמעשה אונן כך מעשה ער. ומה היה כוונת ער. אמנם בספר חסידים פי' על מה שארז"ל כל מי שהוא ובנו ובן בנו לומדי תורה מכאן ואילך התורה מחזרת לאכסניא שלה. מה הלשון מחזרת. הענין הוא דבאמת אנו רואין כי גם אחר כמה דורות בני תורה זא"ז ובכ"ז התורה פוסקת. אולם

זה יהיה ע"י השידוכין שאינם מהוגנין שנתערבה במשפחה הגונה. ואמנם הבטיחו לנו רז"ל כי אם ברבות הימים שוב יטעו ענבי גפן בענבי גפן התורה מחזרת. וזה היה עונש יהודה שלקח בת איש כנעני נולדו לו ער ואונן. ולתקן זאת לקח יהודה תמר בתו של שם לבניו. למען תהיה תורה מחזרת. וזה ידע אונן כי לא לו יהיה הזרע לא יהיה כמותו כ"א כיהודה. והיינו כמעשה אונן כך מעשה ער:

סנסן קטן ממני ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה. בגמ' הובא ברש"י ויבא הביתה לעשות מלאכתו רב ושמואל ח"א מלאכתו ממש וח"א תשמיש. וצ"ע מה ראו רז"ל להוציא הכתוב ממשמעו כלפי אותו צדיק. אבל באמת כתוב ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. ופירושו לא לשכב עמה ולא להתייחד עמה. והיינו להיות עמה. אבל באותו יום שלא היה איש בבית. ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו. ואם כן התיר לו היחוד. וכאילו התיר לו התשמיש. ולעולם מלאכתו ממש. והנה סיפר לנו הכתוב. כי אחרי אשר עד הנה לא שמע אליה להתייחד עמה. והיום בגד בתורת ד' והתייחד עמה. ותתפשהו בבגדו[מל' בגידה כמו בבגדו בה] ואמרה לו כשם שאין איסור בייחוד. כך אין איסור בביאה ואם עמד יוסף על דבריו. והיה אומר. כי ביחוד אין איסור. ורק בביאה יש איסור. בלי ספק כי ברבות הימים היה נכשל גם בביאה. אבל הודה ולא בוש כי באיסור עשה. וזה ויעזוב בגדו בידה לאמר הדין עמך. כי חטאתי ועל כן וינס ויצא החוצה. וכ"נ כוונת הכתוב קרעו לבבכם ואל בגדיכם. כלומר התחרטו על מעשיכם ואל בגדיכם. כלומר אל תקטינו החטאים בעיניכם. ועד"ז יל"פ מאמר ר' חנניא בפ"ק דשבת. לעולם ימשמש אדם בגדיו ע"ש עם חשיכה אר"י הלכתא רבתא לשבתא. הפי' כי ארז"ל עוה"ז דומה לערב שבת ועוה"ב דומה לשבת. ואם האדם ידמה בדעתו כל יום. כי היום הוא יום האחרון. בוודאי ימשמש במעשיו. והיינו ימשמש בבגדיו. כלומר בחטאיו ע"ש עם חשכה. שידמה בעיניו כאילו היום ע"ש עם חשכה שמא ישכח ויצא מן העולם הזה בלי תשובה. ואמר ר"י הלכתא רבתא לשבתא כלומר לעולם הבא:

הערות ברמב"ן פ' וישב:

ד"ה אלה תולדות. תולדת עשו בנים ובני בנים כצ"ל:

ד"ה כי בן זקונים ותרגום בילד זקונים בר סבתן י"ל משום דכתיב כאן ויאהב את יוסף מכל בניו גם מבנימין ע"כ תרגם אונקלוס כאן בר חכים: ד"ה אל תשפכו דם וכענין שנאמר שלח מלאכיה כצ"ל:

ד"ה וכסינו את דמו. ואותו הרגת בחרב בני עמון כצ"ל:

ד"ה שר הטבחים לרקחות ולטבחות כצ"ל:

ד"ה בת איש ככעני. בסוה"ד וכלל הזכיר הכתוב צ"ל ולכן הזכיר הכתוב: ד"ה וטעם שבי אלמנה. ומתנחמת ולובשת שנים. ותכס בצעיף הכל דבור אחד:

## פרשת מקץ

סנסן ממרן הגאון ח"ס זצלה"ה. וגם דמו הנה נדרש פירש"י בשם המדרש וגם דמו של זקן. הכוונה דהם אמרו כי ענשם על שראו בצרת יוסף. ולא חמלו. ואם כן ראובן שאמר אל תחטאו בילד למה זה יענש. ואמנם אם העונש על דמו של זקן על שלא גלו לו מה נעשה ביוסף. ובזה גם ראובן היה באותה עצה ושפיר איענש. וז"ש הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ואתם לא שמעתם. ולמה בא העונש גם עלי. וגם דמו של זקן הנה נדרש: מספר עיר דוד. הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני ארז"ל במדרש כשנמצא הגביע באמתחת בנימין אמרו השבטים גנבא בר גנבתא. אמו גנבה התרפים. והוא גנב הגביע. הכוונה אמרו כשם שאמו גנבה התרפים להפריש אביה מע"ז כך גנב בנימין הגביע להפריש יוסף מכישוף. אבל אמרו רז"ל הסנהדרין היו צריכין להיות בקי בעניני כישוף. לרדות מכשף והיינו דאמר יוסף הלא ידעתם כי איש כמוני מותר לנחש:

סנסן ממני. במדרש והנה עומד על היאור. אמר פרעה מי מתקיים על ווי אני על אלוהי או אלוהי עלי אמר לו אתה מתקיים על אלהיך. והיינו והנה עומד על היאור אר"י הרשעים מתקיימין על אלהיהם. אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם שנאמר והנה ד' נצב עליו. כתב הרמב"ן פ' תצוה בשם הראב"ע על פסוק אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם יש בזה סוד וכתב הרמב"ן. כי הסוד עבודה צורך גבוה פירוש לדבר. כי תכלית בריאת העולם. שישפיע הש"י טובו וחסדו לברואיו. ולכן צריך שברואיו יעבדו אותו. ואם ימרדו מחמת רוב טובה ימנע מרשעים אורם למען לא יוסיפו לחטוא. כמאה"כ כאשר ייסר איש את בנו ד' אלקיך וויסריך. והיינו העבודה צורך הגבוה. לפי רוב העבודה ירבה השראת שכינת עוזו בתבל. נמצא כי הש"י מתקיים על הצדיקים. אולם גם העכו"ם היו מדמים כן. כי כן אמרו הנשים הארורות. מן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל אלה. אבל באמת היה זה כזב. ושוא, והנה גם פרעה היה נבוך בזה. אם הוא מתקיים על אלהיו. אבל אלהיו אינו מתקיים עליו או אלהיו מתקיים עליו. והשיבו לו. אין אלהיך מתקיים עליך. ואתה מתקיים על אלהיך. הכוונה ע"ד שהשבתי לשואל אחד ע"ד רש"י פ' ואתחנן שפי' על פסוק אשר חלק ד' אותם לכל העמים לאלוהות שהחליקן בכך. הכונה. כתב רש"י פ"ק דחולין. כי מחלל שבת חמור מעע"א. הטעם כי העובד ע"א עכ"פ מתירא משום אלהיו. ואיננו רואה העולם הפקר. אבל המחלל שבת אומר כי העולם קדמון. ואין

עליו מורא משום דבר. והוא האדם שעליו אמר הנביא ותעשה אדם כדגי הים. והנה זה הענין אחרי כי האומות אינם מוכנים לקבל האמת. אלמלא לא עבדו לכה"פ לע"א. היו כרמש אין:

מושל בו. וז"ש רש"י החליקן בדברים לעשות להן אלוהות שלא יהיו הפקר. וזה כונת המאמר הרשעים מתקיימין על אלהיהן:

הערות ברמב"ן פ' מקץ:

ד"ה והנה מן היאור. וכן פתר יוסף וקמו שבע שני הכל דבור אחד: ד"ה צנומות פת הצנומה פ' כ"מ וכן כתב שם רש"י כי הוא מן צנומות דקות:

בא"ד ובו חסרון וגומא כצ"ל:

בא"ד והענין כי לא היו השבלים מלאות כצ"ל:

ד"ה למה תתראו ומפי אחרים כצ"ל. וכ"ה ברש"י:

בא"ד היא הזהירם להיות נשמרים כצ"ל:

ד"ה ויזכור יוסף ועלו אל אבי כצ"ל:

בא"ד בא מיד בלא ספק כצ"ל:

בא"ד באהבת אביהם וקנאתן בו כצ"ל:

בא"ד להיות אומר להם ככה וכל הארץ באו הכל דיבור אחד עד משם הראשונים:

בא"ד ויאמר להם יוסף דיבור חדש:

ד"ה ושים כסף עם שתקיף ממנו כצ"ל:

ד"ה גם עתה למה שלחתם כצ"ל:

## פרשת ויגש

סנסן ממרן הגאון ח"ס זצלה"ה. כי כמוך כפרעה כתב רש"י חשוב אתה בעיני כמלך נראה לפמ"ש ע"ד שא"ר יוחנן בן זכאי לאספסיאנוס אברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא מיסרא ביהמ"ק בידך דכתיב והלבנון באדיר יפול. הכא נמי כיון שראה יהודה שאחד מהם יהיה לאיש הזה עבד א"ל על כרחך מלכא את ולהכי קא"ל כי כמוך כפרעה. וזה נראה פי' הכתוב ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו כי היה ירא שיגידו לפרעה כי קראו אותו פרעה ושתק. ופרעה התנה עמו אני פרעה וע"כ ויתן קולו בבכי וישמע בית פרעה כי כל הענין היה רק תחבולה והמצאה ולא יחר לפרעה עליו: עוד סנסן ממרן זצלה"ה. וירא את העגלות. בתוס' על התורה שעסק עם יוסף בשעת פרידתו בפ' עגלות צב. הענין. מה שנתנו עגלה אחת לשני נשיאים ולא עגלה אחד לנשיא אחד. להורות כי עיקר כח ישראל הוא האחדות וכמ"ש מהר"ם אלשיך הטעם למחצית השקל להורות כי

נפש כל איש ישראל קשורה בחבירו. והנה באמת יוסף שחטא בהבאת דבה נתן לשני בניו מנשה ואפרים עגלה אחד ולא נתקשרו עם שאר השבטים. והנה בעת שלח יעקב ליוסף אמר לו ראה את שלום אחיך היאך נוהגים בשלום זה עם זה. ועי"ז שלום הצאן. כי הברכה מצוי במעשה ידיהן לזאת והשיבני דבר ולא דבה. והיינו בפ' עגלת צב שכתבו תוס' שעסק עמו כשפירד ממנו:

מרגלית טובה מאהוב נעורי הרב מוה' זלמן כעטר מויס בווין. אשר שמעתי ממנו בעת למדנו יחד אצל מרן זצלה"ה שנת תקצ"ה. במדרש פ' ויגש אבא כהן ברדלא אומר אוי לנו מיום הדין. אוי לנו מיום התוכחה. אחיו של יוסף לא יכלו לעמוד בפניו שנאמר ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו כשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך עאכו"כ. הנה מלבד כי המאמר צריך באור יל"ד למה לא אמר אפכא אוי לנו מיום התוכחה ואח"כ מיום הדין כי התוכחה קודם לדין. ותו למה דוקא נקט האי קרא אוכיחך ואערכה וכו'. ונראה דגם במס' אבות יל"ד למה תנן ולפני מי אתה עתיד ליתן דין ואח"כ וחשבון. אמנם ארז"ל כל הדן אה חבירו לכף זכות דנין אותו משמים לכף זכות. אשר על כן טרם דנין האדם בב"ד של מעלה מושיבין אותו אצל הב"ד ומביאין חוטא ואומרים בעדו התנצלות. ואחרי כי מדת הרשע שלא להפוך בזכות אחרים על כן משיב אחור כל ההתנצלות שאומרים בעד החוטא. ואחר זה פותחין לו ספר חובותיו. וכל ההתנצלות שרוצה להתנצל בעד כל חטא וחטא. מציעין לפניו דבריו שהשיב על ההתנצלות של אחרים. וכלפי ענין זה ארז"ל דין ואח"כ חשבון ר"ל דין על אחרים וכמ"ש. וכ"ז סיפר לנו אסף במזמור כ' אמר בתחלה תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית כי דברת באחרים דופי והחרשתי דמית היות אהי' כמוך שלא אחפש לאדם זכות. אבל באמת הענין כי עתה אוכיחך ואערכה לעיניך משפטיך לעיניך לפי מה שראית לאחרים זכות או חובה והנה עד"ז התנהג יוסף עם אחיו אלו שאל אותם מתחלה למה מכרתם אותי היו משיבים נתחייבת בכך על שהיית משלח מדנים ביניינו לבין אבינו. ולזאת העליל על בנימין ורצה ליקח אותו לעבד. והם טענו כי ע"פ הדין כן הוא אבל איך אראה ברע אשר ימצא את אבי. וע"ז אמר להם אני יוסף אשר מכרתם העוד אבי חי למה לא יראתם אז מרעה אשר ימצא את אבי. נמצא שעשה יוסף דין קודם לתוכחה ועי"ז נכלמו אחיו וזה ענין מ' אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין ואח"כ מיום התוכחה. כי אחיו של יוסף ע"י דרך זה לא יכלו לעמוד. כשיבא הקב"ה ויוכיח כ"א לפי מה שהוא ר"ל דן אחרים שנא' אוכיחך ואערכה לעיניך וכש"פ עא"כו: סנסן ממני בענין מאמר אבא כהן ברדלא הנ"ל. בבאור משנת עקביא בן מהללאל מאין באת מטפה

סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה. הכוונה מאחרי שאנחנו מאמינים כי הכל בגזירת ד' ואין הגנב יכול לגנוב אם לא נגזר על הגנב שיאבד הונו. וכן הרוצח לא יוכל לרצוח אם לא נגזר מיתה על הנרצח. ואם כן אמאי חייבה תורה עונש על עושי רע. ואמנם כלפי זה ארז"ל במס' יומא הרהורי עבירה קשין מעבירה ר"ל כי העברה עצמה לא יוכל העושה רע לבצעה אם לא בגזירת ד'. אבל בהרהור והסכמה לעשות עול הוא בחיריי. ואמנם בכל זאת לא יענש כ"א כלה מעשיהו. אבל אם לא בצע אשר זמם לא יענש יען יצר לב האדם רע מנעוריו. ואולי היה מתנחם טרם בצעו. ואמנם כן מבורר. כי עיקר האדם הוא הנפש. ועליו יש לומר הרהורי עבירה קשין מעבירה. אבל אם היה הגוף עיקר האדם הלא על המעשה לבד ראוי שיענש. והמעשה איננו ברשותו. וזה מאמר עקביא בא ואראך מה הוא גופך שאתה סומך מלהפטר על מעשיך לאמר. כי היה מוכרח במעשהו. הגוף בא מטפה סרוחה. והולך למקום עפר רמה ותולעה. ולזאת ואתה האדם האמתיי הנפש אשר בך עתיד ליתן דין וחשבון. על הרהורי עברה. וכמ"ש. והנה יוסף ידע כי אם יוכיח את אחיו יענו אותו הלא לא פעלנו רע כי אם טוב. אבל אם העונש על ההרהור אין חילוק בענין זה. ורצה יוסף להראות להם ככה:

והביא עליהם עלילה אחר עלילה. ובתוך העלילות סעדו על שולחנו ותמהו על אשר ישבו לפניו הבכור כבכורתו. וראו כי לא אכל יוסף עם המצרים לחם ולא עלה על דעתם כי הוא יוסף אשר מכרוהו להורידהו מצרימה. וזה רק עונש להם מאת הש"י. אשר החשיך כוכבי שכלם. וזה היה ענין שלא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו. ולא מצאו מענה לאמר הלא לא פעלנו רע. כי ראו אשר השם חשב להם עון.וזה כונת אבא כהן ברדלא לא תאמר מה חטאתי הלא לא עשיתי כי אם מה שנגזור ע"פ ד' כ"א אוי לנו מיום הדין. במה שנחשוב. כי הדין עמנו אוי לנו מיום התוכחה. כשיבא הש"י ויוכיח כל אחד לפי מה שהוא. שהיה רואה בעיניו לא לפי ראיית הש"י כ"א אוכיחך ואערכה לעיניך. ואמנם בעת רצה יוסף לפייס את אחיו אמר להם בכל זאת אל תעצבו. כי לא הייתם ראויים לאותה מעשה. ולא אתם שלחתם אותי הנה. כי אם אלקים. ובדברים אלו תפשו אחר מיתת יעקב אע"ה שאמרו האחים ליוסף. ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך ר"ל לא היינו באותו מעשה כ"א עבדי ד' מוכרחים ע"פ גזירתו:

## הערות ברמב"ן פ' ויגש

בפסוק וקרהו אסון מפני היותו נער ורך. אבל אם תחשוב מלידת בנימין וכ"ב שנה שהיה יוסף במצרים היה בנימין אז בן ל"א שנה:
ד"ה כי פי המדבר. ורבים במצרים יודעים אותו. אבל רז"ל במסכת סוטה אמרנו כי יוסף נשבע לפרעה שלא יגלה כי הוא יודע לה"ק מה שלא ידע פרעה:
ד"ה ויפג לבו תפוג תורה כצ"ל וכ"ה בחבקוק:
ד"ה וידברו עו"א כ"ל ע"ד הפשט וכו' וכן איתא בפרק הבא על יבמתו ס"ה ע"ב עיי"ש:
ד"ה ויזבח זבחים בדבור. אבל הענינים האלה גלוי לעולם כצ"ל: בא"ד כי שם כ' והנה ד' נצב ר"ל תפארת ולא מלכות שהיא בחינת שכינה: בא"ד לסוד ידוע מדברינו שכתב כבר ר"ל בפ' וישב שם. וכונתו אשר נשמת עֵר ואונן נתגלגל בפרץ וזרח:
ד"ה שלשים ושלש אחרי התנחמו כצ"ל:
בא"ד וכל עוד היות להן כצ"ל:
ד"ה ויבא אליו שהיה הרעב בארץ כנען צ"ע א"כ קנה יוסף גם ארץ כנען וזה לא מצינו ואדרבא נראה כי אחר ירידת יעקב למצרים פסק הרעב בארץ כנען. כי זה היה תכלית הענין אבל שובע למכור גם למצרים לא היה להם:

## פרשת ויחי

לא זכיתי להעלות על לבי בפ' ויחי דבר לאומרו משמיה דמרן הגאון ח"ס זללה"ה. וכדי להשלים החסרון אעתיק דבר נאה שלא מן הסדר משמיה זי"ע: ארז"ל סוף מס' תענית א"ר אבינא אר"א עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לע"ל והוא יושב ביניהם וכל אחד מראה לו באצבעו שנא ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה וכו' ופי' מרן זי"ע הענין. כתיב הלא כבני כשיים אתם לי וארז"ל מה כושי זה משונה בעורו. כך ישראל משונים במעשיהם. הכוונה דבעוה"ז אין צדיק אחד דומה לחברו. כי כל אחד אוחז בצדקתו במדה אחרת. זה בתורה. וזה בעבודה. וזה בגמ"ח וכיו"ב. והרואה מעשה צדיק א' ידמה בעיניו. כאילו זולתו אין צדיקים. אבל באמת הענין אחד כולם מכוונים לאביהם שבשמים. כי אם רגשת האהבה בקרבם איננו שוה. וזה אמרם מה כושי רק בעורו משונה. אבל תבנית גופו כתבנית שאר בני אדם. כך ישראל הצדיקים משונים רק במעשיהם. אבל בלבם כלם אין להם כי אם לב אחד לאביהם שבשמים. והנה לע"ל יבקש הש"י לברר דבר זה. כי הצדיקים כלם מסכימים יחד. ולזה יעשה הש"י מחול לצדיקים. כי הרד"ק פי' בתיבת מחול ר"ל עגול מלשון מחוג שעושין בו עיגול והנה עיגול א"א

לעשות כ"א מדברים שוים. ואם הצדיקים ידמו לעיגול מצומצם. הרי שאין אחד מהם משונה מחבירו. ואמנם הרוצה לעמוד על עיגול אם הוא מצומצם צריך לעשות נקודה באמצע. ואם תהיה הנקודה ממוצעת בשוה לכל העיגול. אזי מבואר כי העיגול מצומצם. וז"ש והוא הש"י יושב הש"י יהיה הנקודה האמצעית. וכא"א מן הצדיקים מראה לו באצבעו להורות כי העיגול הוא מצומצם. ולברר כי הצדיקים שווין:

והאי מאמר הואיל ואתא לידן גם אנו נפרש בעה"י. ארז"ל סוף פ"ק דתענית. לא הכל לאורה. ולא הכל לשמחה. כי אם צדיקים לאורה וישרים לשמחה שנאמר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. וכתב רש"י ישרים עדיפי מצדיקים וקשה א"כ אמאי לא הכל לאורה עדיין. ונראה כי החילוק בין צדיק לישר כי הצדיק עדן מלחמת ד' בקרבו. ואויביו בין צלעיו. להכחיש עליו האמת אלא שמתגבר עליו בכל יום ועומד באמונתו. ובבא יום ונגלה כבוד ד' ויתקיים בצדיקים אזי לעת עתה רק בצדק ר"ל באמונה אחזה פניך ולע"ל אשבעה בהקיץ תמונתיך ונמצא זש"ה אור זרוע לצדיק כי לע"ל יראה בעינים פקוחות מה שהאמין בעוה"ז. אבל הישר לב שאין בו שום ספק והרהור באמונה. ומקיים שויתי ד' לנגדי תמיד עליו הכתוב אומר אני בצדק אחזה פניך ראיית פניך בצדק היא אצלי. במדרגה אשר אשבעה בהקיץ תמונתך בכל מקום שאני הולך ונמצא דלישרי לב אין האור זרוע. גם בעוה"ז ישבעו בהקיץ תמונת ד' וארז"ל פ' החליל כי לע"ל כשיראו הצדיקים היצה"ר שנדמה להם כהר הם בוכים. היאך יכלנו לכבוש הר גדול. ופי' היערות דבש. כי יאמרו מה לנו לשמוח הלא יד ד' היתה שיצאנו בשלום מתחת הר גדול כזה ואם כן לא ישמחו הצדיקים לע"ל. אבל הישרי לב אשר נעקר היצה"ר מכל וכל מקרבם המה ישמחו לע"ל. והיינו ישרים לשמחה אבל באמת הש"י יבקש לשמח גם הצדיקים ולהראות להם. כי באמת פעולתם אתם. וע"י מה ידעו זאת. היינו כי ארז"ל במס' שבת פרק השואל כתיב כי הולך האדם אל בית עולמו. כל צדיק יש לו מדור בפ"ע. וזה אי אפשר אם אצל כלם היה רק ישועת ד' וזה שא"ר אבינא אר"א עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לע"ל. למען ישמחו במעשה צדקתם. וע"י מה יהיה המחול הזה. הוא ית' יושב. כי כלם ישיגו שכינת עוזו. ובכל זאת כל אחד מראה לו באצבעו. כי כל אחד יהיה לו השגה בפ"ע. וזה יבאר לזה מדרגת השגתו. וזה לזה. וזה יהיה עיקר שמחתם. ויאמרו כלם יחדיו הן אמת. כי הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו כי אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול. ובכל זאת נגילה ונשמחה בישועתו. אף כי ישועתו גרמה לנו:

עוד סנסן בפ' ויחי ממני. זבולון לחוף ימים ישכון. והוא לחוף אניות ארז"ל כי יעקב ומשה שניהם הקדימו זבולון לישכר כי זבולן עסק בפרקמטיא למען יששכר יעסוק

בתורה. והנה עוברי ימים הם ב' כתות הסוחר אשר מסחרו מעבר לים והמלחים אשר רק להעביר הסוחר דרך ים. והמשיל יעאע"ה זבולן אשר רק להעביר הסוחר יעברו דרך ים. והמשיל יעא לן לכת השני. ואמר זבולן לחוף ימים ישכון. כי יהיה מהסוחרים ההולכים בעבר לים. אבל לא לתועלת עצמו כ"א והוא לחוף אניות הוא על הים בחינת אניה המוליכה הסוחרים לעבר הים ככה זבולון מסחרו רק להחזיק יששכר למען יעסוק בתורה:

עוד בפסוק זה וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול, נראה לפרש גם יששכר טעם העוה"ז. אבל הבחין בין בחינת נעים שהיא רק לפי שעה. לבחינת מועיל. דהיינו טוב שהוא טוב לנצח. וזה שאמר וירא מנוחה כי טוב עולם הבא הנקרא מנוחה הוא טוב ואת הארץ העולם הזה כי נעמה ויט שכמו לסבול בעולם הזה ויהי למס עובד למחזיקיו בעולם הבא: הערות ברמב"ן פ' ויחי:

ד"ה ואקברה רק ברמה ע' מ"ש הרמב"ן פ' וישלח ד"ה כברת ארץ מ"ש אחר שבא לירושלים ע"ש:

ד"ה אשר נתן כי פי' הזה כצ"ל:

ד"ה לא יסור שלא יהיה עליהם הוד מלכות כצ"ל:

בא"ד מלכי בית דוד כצ"ל:

ד"ה דן ידין כאחד, שבטי ישראל כמיוחד כצ"ל:

ד"ה לישועתך. והוא היה האחרון צ"ע הלא עלי הכהן גם כן שופט היה: ד"ה בן פורת. ויברכו את רבקה דווין ושפופין כצ"ל. וכן הוא בב"ר שם: ד"ה מידי אביר יעקב הגדולה והגבורה משם ר"ל תפארת כולל גדולה חסד וגבורה:

באו"ד מעודי ואת שדי כצ"ל:

ד"ה ונגיע במס' שבת פ' השואל קמ"ב ע"ב בר"א בר יאשי':

באו"ד ובמס' כתובות פ' הנושא ברבינו הקדוש:

## משניות מסכת ברכות פרק א

משנה א' בתוס' דר"ע איגר. וא"כ י"ל מתני' לא מיירי ממחוסרי כפרה. והחידוש דטעימה מותר ע"כ. יל"ד דאם כן בתרומה הו"ל למתני והייתי אומר דמיירי בפת וקמ"ל דטעימ' מותר אבל השתא דתנן תרומתן דמ' שנתנה להם והיינו תירוש ויצהר ובהני לא שייך כ"א טעימה. וע"כ למחוסרי כפרה אתא:

משנה ה תוי"ט ומפני שפ' ציצית. נדפס בגליון משניות הא לבני מערבא טעם התוי"ט אינו מעויין שהרי לא אמרו כ"א דבר וכו' וצ"ע אטו לבני מערבא טעמא בעי הרי ע"כ

מברך שתים לאחריה וצ"ל אמת ואמונה וכתיב ד' אלקים אמת ולכן פתחו בדבר וסיימו באני ד' אלקיכם:
שם תוי"ט ד"ה מזכירין עמ"ש התוי"ט בזה ריש מס' תענית:
שם באו"ד ונראה שפי' כן וכי נראה משום דאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים וזה היה באותו יום:
שם באו"ד ומ"מ פסק הרמב"ם כבן זומא. שמעתי מפי הגאון מוה' דניאל פרוסטניטץ זצ"ל דבן זומא פליג אדרבנן וס"ל דאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח. אבל רבנן לא פליגי אבן זומא ופלוגתייהו דהא דסל"ד דבלילה אין מזכירין משום דעיקר גאולה ביממא הויא. וגלי לן קרא כיון דההתחלה הי' בלילה. גם בלילה מזכירין וס"ל לרבנן. א"כ גם לימות המשיח מזכירין דיצ"מ הויא התחלה לימות המשיח ובן זומא לא מפליג כולי האי. אבל לרבנן מכ"ש דבלילה מזכירין כיון דאזלי בתר התחלה. אמנם בירושלמי מבואר בהדיא דפליגי רבנן אמזכירין בלילה גם כן:
משנה ג בש"א יטו כו' אמר ר' טרפון. וכ' בתודרע"א מתשו' רמ"א סי' צ"א מ"ש מהא דפליגי ב"ש וב"ה באכל ושכח ולא בירך דההיא דעבד כב"ש אשכח יונה דדהבא. ונראה דהכא מידי אחרינא דלב"ה איצטריך ההוא קרא דבשכבך ובקומך לזמן שכיבה וזמן קימה. ומאן דעבד כב"ש ודרש לקרא כפשטא ולא אתו להזהר בזמן שכיבה וקימה וחומרא דאתו לידי קולא היא:
פרק ב מ"ז כשר היה. ע' של"ה תורה שבכתב פ' לך לך:
פרק ג מ"ד מהרהר בלבו. הקשה תוס' דרעק"א א"כ מאי מיבעי ליה לרבינא בגמרא בפירקין אם נשים מוציאות אנשים בבהמ"ז הרי מדשמעו ויצאו א"כ לרבינא דס"ל הרהור כדבור דמי. מטעם הרהור יצא. וכב' דהתם להוציא רבים קאמר רבים דאיכא ברבים ברב עם הדרת מלך. משא"כ בהרהור כל יחיד מברך בפני עצמו:
פרק ד מ"א בתוי"ט ד"ה תפלת המנחה ועי' רש"י ס"פ תצוה כתב ג"כ דלריח ניחוח דהתם לא נאמר כי אם במנחת תמיד של בין הערבים. וכן היה באליהו זכור לטוב. ויהי כעלות המנחה ולעת ערב היה:ך משנה ב' בתוי"ט והרי הל' כרבים. ומרן הגאון ח"ס זצלה"ה כ' דא"א שחשד ח"ו רנב"ה את חבריו ולא את עצמו שישמח בטעות האחר כ"א אמרינן בגיטין דף עב ע"ב א"ל רב עילים לרבא. אכסיף רבא ונמצא דכמה פעמים הת"ח טועה בהוראה והש"י להצילו ממכשול מזמן לו ת"ח אחר להצילו ממכשול והת"ח ישמח בזה שהציל חבירו ממכשול. וזה ענין תפלת ר"נ ב"הק שלא יארע תקלה על ידי שלא יבא ח"ו

לידי מכשול וגם לא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי על ידי שהחזירוני אף שלא בא תקלה על ידי וכן לא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח אני בהם ע"י שאחזירם:
פרק ח משנה ב' מזכירין גבורות ע' תוי"ט ריש מסכת תענית:
ושם משנה ג' תוי"ט נראה שהוציא משנה זו מהלכה. צ"ע למה הוציא המשנה מהלכה הלא יש בגמ' עוד טעם מפני שמטיל קנאה במע"ב ונמצא המ' כהלכה. ויש טעם לשלוח הקן מ"מ:
שם משנה ד' תוי"ט דריב"נ צ"ל דריב"ב:
פרק ז משנה ג' בתוי"ט. כי המזון הדין נותן צ"ע דהתקינו לנו דבהמ"ז נותן לחם לכל בשר כל"ח:
שם משנה ד' ששה נחלקין צ"ע אם לכתחלה קאמר ולא שייך כה"ג ברב עם הדרת מלך:
פרק ט משנה ג' ד"ה על הטובה דאשכח מציאה וכ"ה בש"ע וצ"ע אם מצא מציאה בלא שותפות מאי טוב ומטיב שייך. ואולי כי היכי דבמתנה שייך הטוב ומטיב משום דהו"ל זכות לנותן בעני משום מצוה ובעשיר משום הכבוד ה"נ זכות לאובד שבא מציאתו ליד ישראל. אלא שיש לפקפק מאן יימר דמישראל נאבדה. ואולי תנא בא"י קאי דרוב עוברי דרכים ישראל נינהו: שם משנה ח' ד"א בכל מדה ומדה. יל"ד הא עיקר ילפותא דחייב לברך על הרעה בשמחה היינו מדדרשינן בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך ואמאי אקדמיה תנא לאידך דרשא. ואולי יש ליישב דהך דרשה דנוטל את נפשך צריך באור פשיטא הא בהדיא כתיב בכל נפשך ונראה דר"ל ע"ד שאמרו תלמידיו לר"ח בן תרדיון פתח פיך ויכנס האור. היה דעתם מאחר שרואה המיתה לנגד עיניו ייסורין אלו למה. והשיב להם ר' חנינא בן תרדיון מוטב שיטלנה מי שנתנה היה ר"ח בית דורש בשעה שהוא נוטל את נפשך. ואם בשעה שהוא נוטל את נפשו צריך לאהוב אותו ממילא צריך לקבל הכל בשמחה: שם בדברי הר"ב. והעונין אומרים בשכמל"ו. נראה מדבריו דס"ל דגם זה תקנו מפני המינין שיאמרו בפי' לעולם ועד דהויא כמו מעולם ועד עולם:
שם בדברי הר"ב שנאמר בקש שלום ורדפהו. נראה דמרדפהו דריש דעל ידי שיזכור ש"ש בדרישת שלומו. חבירו מאמין באהבתו. ומוסיף אהבה אליו. ונראה דבזה"ז שנתקיים בעוה"ר בנו שוא ידברו איש את רעהו בטלו שאילת שלום בשם. ותקנו לומר צפרא טבא וכיו"ב שלא יוציא ח"ו שם שמים על שקר ולבו בל עמו:

## משניות מסכת פאה

פרק א משנה ב' בתוי"ט. תרומה רצה לעשות כל כריו תרומה אינו עושה. צ"ע אם כן אמאי חשיב ביכורים דג"כ אינו עושה כל שדהו בכורים: באו"ד ותוס' חגיגה. הק' תוס' דרעק"א דמ"מ מדאורייתא אין חילוק בין עין יפה לרעה והרי מתני' לא חשיב כ"א דאורייתא ונראה דתוס' סמכו אדברי רש"י בחולין דלהכי לא חשיב תרומה משום דשיעורא דתרומה רמיזא בקרא דיחזקאל:

פרק ב מ"א בתוי"ט מ"א הקבוע בימות החמה ע' ב"ב דף כ"ה ע"ב תוס' ורש"א שם:

פרק ה מ"ה בתוי"ט דהדר איהו וזוכה ביה. כצ"ל:

שם מ"ו תוס' חדשים. וקשה א"כ על כל מצות יש לדרוש כן. נ"ל משום דלקט שכחה ופאה בענינא דמועדים כתיב בפ' אמור וע' רש"י שם והמועדים כלם זכר ליציאת מצרים:

פרק ח סוף מ"ט בתוי"ט שם וצדק ראיה על כל דיין. ונראה דה"ק מדכתיב צדק תרדוף למען תחיה מכלל הן אתה שומע לאו וכמ"ש רש"י פ' עקב ע"פ למען ירבו ימיכם ע"ש:

## משניות מסכת דמאי

פרק א מ"א תוס' חדשים ותו יל"ד ע' תוס' יבמות דף קיט ע"א סוד"ה מחוורתא שיישבו קושיא זו עי"ש:

פרק ב מ"ב ר' יודא אומר אף המתארח אצל ע"ה נאמן אי ר"י אית ליה ברירה כד"מ פשטא דשמעתא ר"פ כל הגט נ"ל דטעמיה דר"י דא"ק מתארח אצל ע"ה הרי יוכל לומר מה שאשייר בשולי הכוס יהא מעשר כדלקמן בפ"ז ולמה לא יהא נאמן. אבל ת"ק י"ל דס"ל אין ברירה ולקמן משום הכרח הקילו בדמאי. ואם הוא מתארח מעצמו אצל ע"ה לא הקילו אצלו ואינו נאמן: פרק ה מ"ג ומתיר בחלה ע' דאף אחלה ע"ה אינו נאמן דדוחק לומר דמיירי בחו"ל שהביא הטור סוף הל' חלה דנחתום ע"ה חשוד על חלת חו"ל ועתוי"ט מס' חלה פ"ד מ"ו. ואמנם התם אדברי ר"ש קאי תוי"ט והר"ש מפ' מתני' דידן בנחתום העושה בטומאה. אבל לעיל פ"ב הביא הר"ש דדבר זה פלוגתא בירושלמי ואם כן לא קשה על הרמב"ם ז"ל שפלפל התוי"ט במסכת חלה שם:

## משניות מסכת כלאים

פרק א מ"ח תוי"ט וע' במס' ע"א פ"ק מ"ה כוונתו דשם יש בענין חצב כמה פי' אמנם האי חצוב דהכא ע"כ מין ירק הוא דמירק באילן מיירי תנא דידן:

פרק ג מ"א תוי"ט ערוגה לשון עברי מערוגות מטעה. ובשה"ש כערוגת הבושם:

פרק ט מ"ב בר"ב. ופליגא אאידך סתמא. ועתוי"ט ויש ליישב דברי הרמב"ם דס"ל כהנך רבותי שהביא הר"ב דמפרשי לגנוב המכס שלא יכירו בו שהוא יהודי. וא"כ החלוק בין הך למוכרי ותופרי כסות דהתם מתכוין עכ"פ ללבישה עצמה כד שיתפור וימכור הבגד. ודומה לזה אם בא להפטר ממס של הבגד מה שא"כ אם רוצה רק להסתיר שהוא יהודי לא זולת. וא"א לפי שעה כ"א ע"י לבישת כלאים. ומ"מ אינו מתכוין ללבישה עצמה ונמצא דין זה תליא בהך דרב יודא ביצה פרק המביא גבי מדורתא ופי' תוס' דמשום דמכוין למעשה המלאכה עצמה גם ר"ש מודה דזה לא שייך באינו מתכוין. וא"כ הני תרי תנאי לא פליגי אהדדי. ושפיר מייתי להו הרמב"ם לתרוייהו. אמנם כ"ז לבתר דנחתי' לדעת ר"י דאשמעינן הך דינא לאפוקי מד' רש"י שאינו מחלק שם וכ' דלר"ש שרי. ואמנם הש"ס בב"ק לא רצה להוכיח מהכא הך מלתא דרב יודא ומוקי לה בסתירא דפליגי:

שם משנה ח' בדברי הר"ב ארוגים יחד ע"כ לאו דוקא קאמר ארוגים כ"א הוא הדין תפורים או קשורים דאי ארוגים דוקא אם כן קשה שוב מנ"ל עשה דוחה לא תעשה הלא מסדין בציצית ליכא למגמר דהרי קשר אינו כלאים דאורייתא: שם מ"ח בדברי הר"ב ומעקם דרכי אביו וכו' נראה לפרש ע"ד שכתב הרמב"ם סוף ה' מעילה דעיקר ויסוד התורה לקיים החוקים בלב שלם כמו המשפטים. ויש להמתיק הענין במש"כ הרמב"ם ה' תשובה דכתב עיקר שכר ועונש של הש"י הוא חק בהשגת השכל האנושי. אשר אין בכחו להשיג היאך ידיעת הבורא ית' לא יכחיש בחירת האדם. ולזאת המואס בחקי ד' סופו לגעול גם במשפטים מטעם כי שכרם ועונשם כמו כן לחק יחשב. והנה פי' דרכי הש"י היינו עדת משפטיו כמ"ש מרע"ה הודיעני נא את דרכיך. וז"ש רשב"א המבזה מצות שעטנז יען הוא חק בעיניו סופו גם לעקם דרכי אביו שבשמים עליו: שם מ' ר"ב ד"ה והשמיטה פטור. נראה כונתו דקמל"ן דל"ת הרי א"א לו לתפור אם לא ישמיט תפירה זו ויהיה כקורע ע"מ לתפור קמל"ן:

## משניות מסכת שביעית

פרק א מ"א בדברי ר"ב ד"ה עד העצרת ותו לא נראה דכ"כ לאפוקי מדברי תוס' במשנה מו"ק ג' ע"ב ד"ה עד עצרת שכתבו דב"ש לחומרא וקשה ליה להר"ב א"כ סיפא דקתני מה הוא יפה לפר' טעמא דב"ש אתא לאשמעינן א"וו ב"ה לחומרא. וגם לבי"ה תליא ביפה לפרי אלא דמעצרת ואילך קא מיפלגי וכ"ת אמאי לא חשיב להו בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. נ"ל משום דסיים תנא וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו לא חשיב ליה תנא בעדיות שוב לחומרא:

שם מ"ו בר"ב והכא קמל"ן אף ע"ג וכו' נראה מלשונו דחומר החמירו בנטיעות. וקשה מאי חומרא למ"ש התוי"ט בשם הר"ש ומשמע מדבריו דהר"ב ג"כ הכי ס"ל. אם כן גם באילנות. שאין עושין אין חורשין אלא לצרכן וסתם נטיעות הויא בכלל אין עושין כ"כ. אמנם אי סבירא לי' להר"ב כהרמב"ם א"ש דבאלנות אם רק בין כולם טוענין כשיעור סגי אבל בנטיעות בעינן י' דוקא. אמנם רש"י במו"ק שם כתב דאדרבא קולא הוא שהקילו בנטיעות דאם הם עשרה חורשין עד ר"ה. ואפשר דלטעמיה אזיל שכתב פ' לא יחפור והביאו התוי"ט דבשלשה אילנות אין חורשין רק עד העצרת. והרב לשיטתו ממילא הוכרח לפ' לחומרא:

משניות דפוס וויען פ"ב מ"ה בהר"ב שלא נהגו לסוך לא מחזיא סיכה כצ"ל: פרק ג בר"ב היה לו דבר מועט. ועיין תוי"ט. ומצאתי ברש"י מו"ק ד' ע"ב שפי' היה לו בשדה דבר מועט קודם שביעית:

שם פ"ד מ"י תוי"ט והתוס' בברכות כתבו זה השיעור כצ"ל:

פרק ב מ"ג תוי"ט ודברי הרמב"ם אין להם הכרע עי' משנה למלך פי"ח מהמ"א דדברי הרמב"ם דספק איסור תורה אסור לעשות בו סחורה. וכיון דלרמב"ם ספק איסור תורה מדרבנן הוא דאסור ש"מ דאיסור סחורה דאורייתא הוא לרמב"ם:

שם תוס' חדשים דאבר מה"ח מותר בהנאה מדאוריי'. דאתקש לדם. צ"ע הרי עיקר ההיתר בנבלה כתיב או מכור לנכרי ותנן ולא בנבלות ש"מ סחורה לחוד. ואם כן גם מנמכר לגנניין אין ראיה דהיינו נזדמן. וגם קושי' תוס' יש לתרץ כן דבחלבו לרפואה מיירי דהיינו משום צער בע"ח. ועשו שוב חריצין מהחלב והו"ל נזדמן ועי' משל"מ פי"א ממ"א:

שם משנה ד'. תוי"ט הניח דברי הרב בצ"ע למה פסק כר"י. ולכאורה אי לא האי צריכותא שכתב התוי"ט אם כן חכמים היינו ת"ק והו"ל סתם ואח"כ מחלוקת ואין הלכה כסתם. אמנם אפשר לומר בנמשך תחלה אי דאורייתא הוא היכן מסרו הכתוב לחכמים. ומאי דמייתי התוי"ט מחוה"מ לכאורה לא דמי דהתם סתרי קראי אהדדי. ולזה היה נראה לעולם מדאורייתא הוא. אמנם מדאפקיה רחמנא לאיסור זה בלשון טומאה ש"מ משום טומאה נגעו בה וא"כ לא אסר אלא בא"י ולא אסר אלא אם דרכו בכך אך חכמים אסרו בכל מקום. וס"ל לרבנן דכי היכי דגזרו בחו"ל משום לא פלוג ה"ה בנתמנה לבד בציידין הוכרחו להניחם על דין תורה משום פרעון המס ור"י סבר דדוקא בחו"ל גזרו אבל בנתמנה לא גזרו כלל והניחו על דין תורה. ועתה גוף הדין הוא דאורייתא. והיינו גמ' דפסחים. ומ"מ במקום דל"ש טומאה שפיר כתב הרב ולא אסרו. וממילא נוכל לומר דלדידן פ' הר"ב כר"י. מטעם כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ. ואפשר ליישב

בזה קושית התוי"ט מחריצי חלב דר"ל דא"כ מקל נתמנה מוכח על כל פנים דלא כרבנן. ולמ"ש א"ש דלכ"ע נתמנה מיהת רק מדרבנן אסור. ואכתי לא גזרו דבחו"ל לא הוצרכו עדן לגזור דכל ישראל ישבו על אדמתן וגם אנתמנה ממילא לא גזרו עדיין:

פרק ח משנה י"א תוי"ט דלשמעי' הא דואם מתחשב במלוגמא י"ל דמלוגמא לרפואה ואינו רשאי להחמיר:

פרק ט מ"ד תוי"ט בכגון מחובר באילן עי' ירושלמי פרק מקום שנהגו ה"ב ובקרבן עדה שם:

שם מ"ו עד שייבש המתוק תוי"ט עי' רפ"ו וכו' נראה דל"ק ליה דליפרש הר"ב גם כאן דקאי אזמן דבבל מאן דכר שמיה כאן אלא אפכא קשה לי דלפירוש הר"ב גם לעיל דקאי אלחלוחית. ונראה דע"כ שיעור זה דהכא הוא קודם רביעה שנייה דאל"כ כי אם דיבש חמור הו"ל למתני' משתרד רביעה שנייה. מאי עד שתרד אלא ודאי דזמן זה קדים. והנה רביעה שנייה היא כ"ג מרחשון. ואם נימא דהך משייבש המתוק דלעיל היינו הך דהכא אם כן יהא מותר להוציא זבל מיד בתחלת השנה. והא ודאי ליתא ולזה פי' הר"ב שם בע"א. ומעתה מתורץ ג"כ אפכא בע"כ ב' זמנים חלוקים הם:

פרק י מ"ג תוי"ט ואנן פרוזבל קרינן. ואפ"ל משום דלמ"ד וטי"ת מתחלפין שהם ממוצא אחד לכך בחרו בלשון בול שהוא מתחלף בלשון בוט:

שם משנה ג' בר"ב. מחוברת בטיט הכל מודים. עי' ב"ב דף ס"ו ע"א דלא קיימא מסקנא הכי וצ"ע. וכעת נדפסה קושיא זו בתוס' כע"א על המשניות: ]:

שם משנה ו' תוי"ט. אלא יאמר לו כן. וצ"ע דאם כן ל"ל קרא דמהי"ת לא יקבל ממנו מתנה אם רוצה. וצ"ע בשלהי המס' בדברי הר"ב. ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה. וצ"ע אמאי אין רוח חכמים נוחה הו"ל להר"ב לפ' דמהא לא מיירי מתני' ולא כא' ע"ז רוח חכמים נוחה. אבל אין רוח חכמים נוחה. אכתי מ"ט. ונראה ד' הר"ב דהנה הא דגוי שנתגייר כקטן שנולד דמי. אינו:

מפורש בתורה. וזה שמבזבז ממונו באופן שאין בו אפילו חסידות חשוד בעיני חכמים שמפקפק על תורה שבעל פה ולכך אין רוח חכמים נוחה הימנו. ואמנם לא תימא דה"ה מי שלא משך ולא נתן מעולם ומקיים דברו בעלמא גם כן אין רוח חכמים נוחה דבדאורייתא ונתן הכסף כתיב קמ"ל דהתם מלתא אחריתא דכתי' הין צדק הן שלך צדק. והן הן דברי הר"ב:

# משניות מסכת תרומות

פרק א מ"א כתב הר"ב דאצטריך לקטן איש משום דאיכא קטן שהגיע לעונת נדרים. ויל"ד א"כ אפכא ק' מאחר דכ' רחמנא איש נילף כולהו מאיש וידבנו לבו ל"ל וכ"כ רש"י בגיטין ה' גבי שליחות איש בעי' ומ"ש הכא. ונראה דבאמת. אי לא דאייתר בתרומה חד קרא הו"א. דאיש היינו בר דעת. וכיון שהגיע לעונת נדרים אם יש לו דעת לא בעי' ב' שערות. אך מדכתב רחמנא בתרומה תרי קראי. וע"כ קרא דאיש ליש לו דעת ושוב ידבנו לבו לאין לו ב' שערות אתי' ש"מ דבב' שערות תלי' מלתא.ובדעת יותר בעינן וממילא אמעטי מאיש אף חש"ו נהי דיש להם ב' שערות הרי לית להו דעת. וצ"ל דמ"מ סריס לא ממעטי' מאיש כיון שיש לו כ"כ דעת שרגיל להיות בכל איש ואיש שי"ל ב' שערות שפיר איש מקרי:

שם מ"ג בר"ב ר"י לא דריש יל"ד מנ"ל דלא דריש איש דלמא איש דריש וידבנו לבו לא דריש. וא"כ לית לי' אלא חד קרא. וא"כ לא ממעט הגיע לעונת נדרים. וכמ"ש לפני זה. ועוד מ"ט דוקא הכא פליג ר"י ולא פליג בשליחות דקטן מופלא כשר לשליחות דקדושין ובגירושין ונראה דבחדא קושיא מיתרצא חברתא דאי הוי טעמא דר"י דס"ל ידבנו לבו לא דרשינן ואיש היינו מופלא. א"כ ל"ד בתרומה קאמר ר"י למלתי' כ"א אפילו בשליחות דקידושין וגרושין. אבל השתא אמרינן דמעולם גם ר"י מודה דאיש היינו ב' שערות. אפילו אינו יודע להפלות.ומכל מרבה ר"י יודע להפלות אפילו לא הביא שערות ודוקא בתרומה דכתיב כל והיינו דדייק הר"ב ר"י לא דריש כל איש פרט לקטן ר"ל דס"ל אדרבא כל רבוייא היא. אמנם מובן ממילא דכל שלא הגיע לחינוך אינו בר דעת כלל שוב מלבו ממעטי' ולא צריך לפ':

מ"ה תוי"ט דחה דברי הר"ב דא"כ פשיטא. ומסיק משום פטור על החיוב ויל"ד אכתי פשיטא מ"ש מהפקר דהא גם בזה כחלה ללוי ועי'. ואפשר לתרץ ד' הר"ב דמיירי שמעולם לא בא ליד העני כי הבעה"ב לקחו ממנו במחובר וזה לא פשיטא כ"כ:

שלהי פ"א עיין בד' הר"ב. יל"ד כיון דמקרא ילפי' מכדגן וכמו שפי' הר"ב מנ"ל לחלק בין היכא דאיכא פסידא להיכא דליכא פסידא ונר' דמן התורה אינו חייב אלא דגן תירוש ויצהר והני כולהו במחובר לא. גמורים יל"ל תרי קראי חד לגמור וחד לתלוש לא לכתוב כי אם גמור ותלוש ממילא ידעינן. אלא ודאי דבפסידא תליא מלתא. וזה אתא קרא לגלוי. וכר' דה"ט דלא מחלקין בין שוגג למזיד כדלקמן. גבי מן הטמא על הטהור משום דדאורייתא הוא. ומה דלא גלי קרא לא גלי. משא"כ לקמן. אמנם איפשר דמשו"ה דוקא

לקמן מחלקין דשוגג דהכא היינו אומר מותר דבאופן אחר לא שייך. וקי"ל דאומר מותר קרוב למזיד. משא"כ סתם שוגג דלא ידע שהוא טמא:
פ"י מ"י עיין ס' לחם שמים מ"ש ע"ד התוי"ט כאן:
פי"א מ"ט בר"ב והנה לד' רש"י פ' אין צדין במתני' דחלה שנטמאת דמאכילין תרומה טמאה לבהמה א"ש דלעיל תנן גבי כרשינין כל מעשיהם בטומאה אמנם אי לא נימא כד' רש"י ואין מאכילין תרומה טמאה לבהמת כהן יל"ד למאי נ"מ כ' תורה וכהן כי יקנה נפש לומר דאפילו נפש בהמה הא מה"ת אין חייב בתרומה כ"א דגן תירוש ויצהר. והני מאכל אדם נינהו ואין מאכילין לבהמה. ואפשר דאשבולת שועל קאי קרא שהוא בכלל דגן דהיינו מין שעורים. א"נ הא דמאכל אדם אין מאכילין לבהמה לאו דאוריי':

## משניות מסכת מעשרות

פרק א משנה א' ע' בדברי הר"ב ובדברי תוי"ט. ואולי יש לומר דהכא מעשרות תנן ואף מעשר שני בכלל ולמעשר שני לא אהני ובא הלוי: שם משנה ב' והאוג עתוי"ט. ונראה משום דהכא בהדיא תנן וכל האדומים. ואין נ"מ בפירוש שני שפירש הר"ב בפאה ובדמאי ולהכי שבקיה הר"ב: שלהי המשנה. לוף העליון כן גרסת הרמב"ם. אבל הר"ב גרס הלוף העליון משמע דקאי עליון אלוף ע' בדבריו ותמצא:

## משניות מסכת מעשר שני

פרק ח מ"ט בר"ב תרומה גדולה וכו'. יל"ד אכתי אם הפרישה בגורן מי צריך ליתנה מיד לכהן. ונראה דבמופרש סמך על בני ביתו שלא יעברו על זמן הביעור מה שא"כ לענין הפרשה שלא ברשותו אי אפשר ועיין בכ"ש: משנה י עתוי"ט ותוס' חדשים. ול"נ דעיקר ראיית התוי"ט מלשון הירושלמי שכתב על סעודת שחרית מצוה. ועכ"פ סעודה שלישית לא מיקרי של שחרית: שם מי"ב ע' תוי"ט. ע' רמב"ן כי תבא שם. ובקושית תוי"ט יש לתרץ קושית רמב"ן שם. ובקושית רמב"ן יש לתרץ קו' תוי"ט:
שם מי"ד בר"ב. נראה דר"ל דכיון דהם בני ווידוי. שוב מתוודין אפי' על תרומה שלקחו וכן הוא ברמב"ם דאי לא תימא הכי מאי אשמעינן תנא בדמאי אין וידוי הא אפילו על טבל לקוח אין וידוי. אף דיש לדחוק שהיה שדה של חבר שכורה ביד ע"ה מ"מ נראה כמ"ש. ובאמת כר' זה חילוק בין מע"ש לביכורים דבבכורים כתיב לי ובמע"ש כתיב לנו: בסוף הפרק. העביר הודיית המעשר וביטל את המעוררים. הא דלא בטלו עזרא אם אותו יוחנן כ"ג היינו הורקנוס המלך אתי שפיר דאיתא ביוסיפון דהוא הצליח מאוד וגברו

ישראל בימיו וימל כל זכר באדום והיינו דקאמר וכי יש עוד שינה לפני המקום עד ימיו היו כפופין וזה נקרא שינה. אמנם הורקנוס זה משמע היינו אותו שנעשה צדוקי. אמנם מלשון הר"ב שכתב ששימש אחר עזרא משמע שכ"כ דלא נימא דהיינו יוחנן כה"ג זה שנעשה צדוקי דמשמע שמת כשהיה צדוקי ולא מדכרי בשמיה. ואלישע בן אבויה שהוזכר במסכת אבות היינו משום דאמרינן בחגיגה שמת מתוך תשובה ואמנם מה שביטל המעוררים אפשר משום דבימיו פשטה מלכות יון על ישראל והתחילו הלוים לומר עורה למה תישן ועמד:

הוא וביטל. ואפשר הא דהוא ביטל הודיות המעשר ג"כ מה"ט דאמרו ז"ל במס' ברכות אלמלא היה דורו של עזרא ראוי לכך היה נעשה להם נס כבימי משה. ולזה היו מיחלים בכל שנה אולי מהרה יתקבצו כל הגליות ולא רצו לבטל הודיות המעשר אך כשראו שפשטה מלכות יון. נודעו כי בימיהם עדן לא יהיה קיבוץ גליות בטלו הודיות המעשר:

## משניות מסכת חלה

פרק א מ"א בתוי"ט. וגרסתו דלא פליגי בקצירה כצ"ל. שם משנה ט' ואסורים לזרים ע' בר"ב. ולולי דבריו הייתי אומר דאחומש קאי דאיתא במס' תרומות דתשלומי תרומה תרומה:

שם בתוי"ט כ' הר"ב בחנם היא שנויה ולפי פירש"י איש דרישא בכהנים טמאים. ואולי מזו מחומש איכא למידק ויש ליישב:

פרק ד מ"ח שם. של אור. עי' בדברי הר"ב שכתב אחד ווכמד מכ"ד או ממ"ח ותמה התוי"ט דמ"ש משאר חו"ל דמפרישין אחד ממ"ח. ונראה ד' הר"ב דלמאי קבעי שם שני חלות ע"כ משום דאין הטומאה מפורסמת כמו בשאר חו"ל ואי אין מפרישין כ"א אחד ממ"ח הו"ל מפורסמת. וב' חלות למאי אצטריך אלא ודאי דמפרישין אחד מכ"ד. וכי תימא הא גופא קשיא ליתקני אחד ממ"ח ולא ליתקן ב' חלות י"ל בזה ג' דרכים. הדרך הא' דכל זמן בית שני היו מצפים אולי יכבשו גם חלק זה מארץ ישראל ויתחלף באשתקד מה דלא שייך כן בשאר חו"ל. אי כמי היה זמן מה סיפק בידם לכבשה שהרי הורקנוס כבש ארץ אדום ונתנו עליה חומרי א"י וחומרי חו"ל כמו בסוריא ע' תוס' גיטין ט' ע"א ד"ה כיבוש. א"נ בשלמא בני חו"ל רובם אנוסים ללכת לא"י לא פלוג רבנן אפילו בקרובים לא"י ולא קנסום מה שא"כ באותן הדרים בחלק זה מא"י ומבטלי כמה מצות ולא אזלי לחלק האחר לא רצו להקל עליהם כדאמרינן בעלמא דלא ליגררו אבתרייהו. אמנם הרמב"ם בחבורו חזר מפי' בפי' המשנה וס"ל דמתני' בזמן שהיו ישראל שרויין על

אדמתן. ומשמע מהני טעמי שכתב אבל בזה"ב דינם כדין חו"ל דמה"ת נחמיר עלייהו. והא דלא מייתי הרמב"ם עכ"פ דין המשנה לפי מה שהיה נוהג בזמן המקדש כדרכו בכל מקום. נראה משום דהכא אין נ"מ לעתיד לבא דאז יהיה הכל איי. אמכם במקום אחר פירשתי כונת הר"ב בעיסה שהוציאוה מא"י לשם במזיד פ"ד מ"ח כה"ג אחד מכ"ד. ומה שגיבלו במקומה אחד ממ"ח. וכ"ת א"כ בחו"ל כמי לא שכיח כ"כ להוציא לחו"ל: שם מי"א בר"ב אפמיא גרסינן והוא שם מקום. נראה דר"ל לאפוקי אספמיא שהוא שם מדינה ואינה מסוריא:

## משניות מסכת ערלה

פרק ב מ"ג. ע' תו' חדשים א"י דמיירי בירושלים שאין לו פדיון:
פרק ג מ"ח כתסרסו הככרות. כתב הר"ב סתמא ככ"ע דה' כוותיה. ובמשנה הקודמת כתב דלית הלכתא כוותיה. ונראה דלכאורה במאי פליגי ר' עקיבא ורבכן. בשלמא ר"מ ורבנן בכל שדרכו למנות. אמנם רבי עקיבא דבככרים דוקא פליג דוחק לומר דפליג אי ככרות הוה את שדרכו למנות. ונראה דאמרינן בגיטין פרק הניזקין דמאן דקניס בדרבנן לא קניס בדאורייתא. ומאן דלא קניס בדאורייתא קניס בדרבנן. והנה במסכת מעשרות גבי מבשל בשבת תנן סתמא דבדאורייתא לא קנסינן. ומאחר דכולהי סתמא אליבא דר' עקיבא משמע דרע"ק ס"ל בדאורייתא לא קנסינן. וא"כ ס"ל דבדרבנן קנסינן. ומעתה הך סתמא דנתפרסי בטלי דלא כרע"ק. והנה ידוע כי סתם ככרות עומדות להתפרס. ומעתה י"ל רבנן ס"ל דלא קנסינן שוגג אטו מזיד ואי הוה גזרו בככרות מאחר דעומדות להתפרס ושוגג אטו מזיד לא קנסינן לא אהני גזירתייהו ולכך ס"ל דלא גזרו בככרות כלל אך ר' עקיבא סבירא ליה דקנסו שוגג אטו מזיד ושפיר גזרו גם אככרות. ומעתה לעיל דקאמר רע"ק אף ככרות שר בעה"ב שפיר כ' הר"ב דאין הלכה כר"ע דקיי"ל מבטל אי' בשוגג מותר אפילו למבטל ואם כן בככרות ל"ש גזירה מאחר דעומדות להתפרס. אמנם האי תנא בתרא סבר אף דגזרי בככרות מ"מ לא גזרו כ"א במזיד שפיר כתב הר"ב דכה"ג ודאי הלכה כרע"ק דבמזיד לחוד גזרו: שלהי המסכת כתב הר"ב מה בהמתך בהרבעה וכו'. נראה דר"ל דלמה באמת לא ילפינן גם כלאי זרעים מהרבעה בהיקש. וע"ז כ' הר"ב דהרכבה שתרכיב ב' מינים בידים הוא דאיכא לאקושי להרבעה משא"כ כלאי זרעים אינו דומה כלל להרבעה:

## משניות מסכת ביכורים

פרק א' מ"ד בר"ב דייק לומר שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו לתת לנו. נראה דרמז אקושיא המל"מ על הרמב"ם שאם גם אבותינו יכול לומר אבל לתת לנו אינו יכול לומר דגרים לא נטלו חלק בארץ. והתוי"ט הביא בזה לשון הכ"מ ודבריו צ"ע דקודם המילה לא מצינו שנשבע הש"י לא"א ע"ה דלא מצינו שבועה אלא בעקידה אך רש"י פ' וארא חשיב האי אני אל שדי גם לשבועה וזה בפ' מילה נאמר ולא קודם לכן אם לא שנאמר דהכ"מ סבר דכריתות ברית בין הבתרים חשיב כמו שבועה ועדן קשה דהך דרשא איתא ספ"ק דברכות בהאי לישנא מתחלה היית אב לארם ועכשיו לכל העולם. וא"כ גר ארמי מיהת יקרא מקרא בכורים. ואפשר לדחות מאחר דסנחריב בלבל כל האומות אין כאן גר ארמי. אמנם הא קשיא מעיקרא מאי הקשה א"כ יטלו חלק בארץ הא לענין חלק בארץ בעינן זרעך. וזרעך לא מקרי גרים. וקושיא זו הק' לי בימי בחרותי אלוף נעורי הגאון מוה' הילל ל"ש כ"י לע"ע רב בקאלאמעא. ועוד דהרי בהדיא בהאי פרשה כתיב ואת בריתי אקים את יצחק. וכ"ת אכתי גירי אדום יטלו חלק הא קרא מפרש בהדי' כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ואמר ביהושע ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו. כלומר זה יהיה ירושתו לא זולת. ועוד הא דרשינן ביצחק ולא כל יצחק. אמנם בפי' דברי הרמב"ם נראה דר"ל דהא עכ"פ גם ליצחק ויעקב נשבע והם אינם אב לגרים. ולזה כתב הרמב"ם דמ"מ כיון דלאברהם נשבע תחלה שפיר יכול לומר לאבותינו. וגם דברי אלוף נעורי הנ"ל הסכימו עמי בזה. ועד"ז נבא ליישב קושית רש"א בחידושי אגדה סוף פ"ק דברכות מדוע לא הביאו הפוסקים הא דהקורא לאברהם אברם עובר בעשה. די"ל דדין זה בנוי אהא דדרשינן מתחלה היית אב לארם והיינו דקפיד קרא משום דהקורא אברם ממעט בכבודו של אברהם אך כיון דחזינן דרב אשי במסכת מכות י"ט:

ע"א לית ליה הך סברא לא קיי"ל כוותייהו אך מדלא פרכי' מהך מתני' ש"מ דגם מתני' לאו הילכתא היא:

שם פ"ג מ"ב בר"ב. בעזרה אמרו. כ' ע"ד שכתבתי במק"א לפ' מה שתקנו לנו לומר נשמת כל חי תברך את שמך ד' אלקינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך וכו' כי הנשמה תעבוד את ד' מאהבה כי לה נאה לעבוד והיינו נשמת כל חי תברך את שמך לא זולת. אבל רוח כל בשר הוא יפאר וירומם את שמך יען מבלעדיך אין לנו גואל וכו'. אמנם בעת שזכינו לבא בקדושה לעזרה אזי גם הגוף לא יעבוד רק את ד' וזה כל הנשמה כלומר גם נשמת הגוף תהלל:

שם או"ד. ארוממך ד' נראה ענינו לכאן ע"ד שכתב החובת הלבבות כי בעת שישפיע הש"י טוב לאדם יוכל להיות על דרך משלם לשונאיו לנכות לו שכר עוה"ב בעוה"ז. אמכם הסימן שהוא לטובתו אם ע"י ההשפעה מוסיף והולך בעבודת ד'. והנה אם ח"ו לא יעבוד ד' בטובתו ישמחו אויביו לו כי טובתו היא לנקמה ממנו. ואמנם בעת יזכינו להביא ביכורים בבית ד' לראיה כי לטובתינו הטיב ד' עמנו אמרנו ארוממך ד' כי דליתני השפעת לי טובה ואני באתי למעון קדשך להודות לך. ועי"ז ולא שמחת אויבי לי כי על כרחם יודו כי לטובתי השפעת לי טובתך:

סליק ליקוטי משניות סדר זרעים:

## ליקוטי מסכת ברכות

פרק ראשון:

דף ב ע"א בתוס' ד"ה מברך וברכת יראו עינינו. נראה דסמכו זה לכאן דלא תימא דהירושלמי לא חשיב יראו עינינו משום דאם קורין ק"ש ביום אין אומרים יראו עינינו לזה כ' דטעם תקנת יראו עינינו הוא משום שהיו קורין ק"ש ותפלה בשדה וא"כ אפילו ביום היה להם לתקן יראו עינינו להאריך בעד המאחרים לבא:

שם מ"ד ד"ה א"כ כוונתם. דל"ת בשלמא לרש"י דמפרש לשון ציווי שפיר הו"ל למכתב ויטהר אלא לתוס' קשה. לזה כתבו מ"ש:

שם ד"ה משעה. המעיין בחי' רשב"א יראה כי קושיא זאת של תוס' קאי אאידך ברייתא דתניא בשעה שבנ"א נכנסין:

שם גמ'. אנא אביה"ש דרבי יוסי. עיין בחידושי רשב"א בשם הראב"ד. וכ' לפ' דבריו. דאי ר"מ בעלמא כרבי יוסי ס"ל א"כ שוב לא טבלו כהנא עד הרף עין קודם צאת הכוכבים ואין כ"מ בין דברי ר"מ לדברי ר' יהושע משא"כ אי ר"מ כר' יהושע ס"ל אם כן לדידיה ע"כ בשעה זו כבר טבלו כהנים. ומעתה ה"ק האי טובלין דאמינא רצונו לדידי כבר טבלו ולר' יוסי עדיין טובלין והיינו כשמתחיל בין השמשות דר"י:

שם רש"י ואית דאמרי בע"ש ומ"מ מאוחר. כראה כונתו דאי אימות החול קאי היינו דפריך לק' אדר"מ דכיון דעני מקדים לאכול ומ"מ הוא מאוחר מכהן כל שכן דשאר בני אדם המה מאוחרים. אלא אי בשבת קאי מנ"ל דמאוחר. ואמנם למש"כ התוס' דהא דעני מאוחר היינו דלא מסתבר לחלק בשיעור דקודם ביה"ש כל כך ואי בני אדם מוקדם א"כ שוב צריך לחלק טובא אלא ודאי דההיא שיעורא אחר ביה"ש ומאוחר מכהן וערש"י לקמן ד"ה קשיא דר"מ:

דף ג ע"א רש"י ד"ה רישא לאו ר"א. נראה לבאר דבריו דלתי' קמא ליכא למימר הכא דכיון דחזינן דאיכא תנאי דאמרו מותר לקרות ק"ש קודם צאת הכוכבים אף דבתורה כתיב ובשכבך צ"ל דהני תנאי דרשי בשכבך כל זמן שהולכין לשכוב. והיינו פלוגתייהו דמ"ד אחר צאת הכוכבים מפרש ובשכבך כל זמן שכיבה. וא"כ אי ר"א מפרש כמאן דאמר כל זמן שהולכין לשכב ומשום הכי לא התיר כ"א עד סוף האשמורה הראשונה אם כן גם קודם צה"כ היה לו להתיר לקרות אלא ודאי דגם ר"א דריש זמן שכיבה אלא דעביד סיג טפי מחכמים ולתירוץ בתרא א"ש טפי:

ויש ליישב בזה קושית הגליון אצל עין יעקב מנ"ל דרבנן כר"ג ס"ל ועשו סייג דלמא כר"א ס"ל. ור"א עשה סייג דסתם רבנן דפליגי עם ר"א הוא ר"י וכ"פ בברייתא ר' יושיע אומר משעה שהכהנים מטוהרין לאכול בתרומתן ואי כר' אליעזר ס"ל. והיינו דמפרש בשכבך כל זמן שהולכין לשכב וקשה אמאי אין מתירין כמו כן לקרות קודם צאת הכוכבים. אלא ודאי כר"ג סברי דבשכבך כל זמן ששוכבין:

שם תוס' ד"ה ק' דר"א. לכאורה דברי פשוטין. ונראה משום דאיכא למדחי וכמ"ש התוס' לעיל דנכנסין היינו הכנה לישב וא"כ דלמא ר"א דמתני' ג"כ מביה"ש מיירי כר"א דבריי' ובמתני' לאכילה מיירי וכיון דביה"ש ספיקא גברא בחזקת טומאה ואסור למיכל ובריית' לנגיעה מיירי וכיון דתרומה בחזקת טהרה מספיקא מטמאינן לה ואם כן ר"א מהכנה ולענין נגיעה ומותר ביה"ש ור"י מאכילה ואסור ביהש"מ אמנם ממ"נ אי אביהש"א דר' יוסי א"כ במפ' וכקושית הראב"ד בחידושי רשב"א אי דר' יודא א"כ ר"א היינו ר"מ וכמ"ש הראב"ד:

שם גמ' משום חשד ותיפוק ליה כו'. אף דחשד תני ברישא מק' משום דחמירא סכנתא מאיסורא:

שם ע"ב רש"י ד"ה דאית ביה תרתי. כתוב בשם הגאון החסיד מהור"ר אליהו ווילנא זצוקלל"ה משום דגם במזמור קי"א אודה לד' אית ביה תרתי א"ב וכן טרף נתן ליריאיו ולכן כתב רש"י בתהלה לדוד וכו' ומשביע לכל חי וכן בהודו נותן לחם לכל בשר:

דף ד ע"ב מ"ש דכל דוכתי ע' תר"י שהקשה ג"כ קושית הש"ס:

ותיר' באופן אחר והוא תמוה. ונראה דכ"כ דק' ליה גם לתי' הש"ס לא הו"ל למתני כ"א והעובר חייב מיתה. ולזה כ' דבא לאשמעינן דאפי' דבר שהוא רק משום גדר או סיג חייב מיתה ולהכי תני וכל העובר:

דף ה ע"א גמ'. מדת ב"ו אדם מוכר חפץ מוכר עצב. ויל"ד הא בתגרי אין המוכר עצב וכיו"ב. ואמר לי איש אחד מווילנא בשם הגאון החסיד מוהר"ר אליהו ווילנא זלה"ה

לפרש ע"ד שארז"ל בקידושין כ"ט ע"א בעובדא דרב גידל דזבינא קמייתא לא מסמנא מילתא אם אדם מזבנה דמזבין מזליה והנה התורה הוא קנין ראשון של הקב"ה אלפים קודם שנברא העולם כמאמר הכתוב ד' קנני ראשית דרכו וקנין כזה לעולם מוכר עצב ולוקח שמח והקדוש ב"ה נתן תורה לישראל ושמח. ואהובי המנוח הרב מוהר' מנחם משה האמבורגער הנפטר בירושלים עיה"ק תוב"ב אמר לי בשם רבו הגאון מהר"ע איגר לפ' בזו מכח שאינו שבע. אין עם לבו ליתן כ"א למכור. וממילא מוכר בעין רעה מוכר. והיינו מוכר עצב. אבל הקדוש ב"ה נתן תורה לישראל ונותן בעין יפה נותן ושמח:

שם ק"ו משן ועין היה רגיל מרן הגאון ח"ס זצקלה"ה לאמר כי הריב"ש פשט מגמ' זאת כי אף אם העבד מרים יד תפלה ברבו ורבו לייסרו הכה שינו או עינו. אף עפ"כ יוצא לחירות דאלת"ה אין כאן ק"ו דאין הקב"ה מביא יסורין על החוטא כ"א אחר החטא. ופירש בזה ההפלאה מ"ש איוב אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי ר"ל אפילו כי המה התחילו לריב עמדי. כי אם לא אעשה כן מה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו. והלא לא יהיה לי ק"ו:

ועכ"פ מה שלמד ר"י מק"ו למד ר"ל מגז"ש ברית ברית. ואמר לי המנוח הרב מוה' מענדל אייזלער בעיר מולדתי קאללין תע"א. כי זה פי' המדרש שוח"ט תהלים י"ט ע"פ משפטי ד' אמת צדקו יחדו ר"י ור"ל ח"א מק"ו וח"א מגז"ש הפי' כי המה מפרשים משפטי ר"ל עונשי וכמ"ש רש"י כי משפט משמש לג' דברים ואחד מהם לעונש ואמר כי כל עונשי הש"י אמת צדקו יחדיו ר"ל בין יש בהם ביטול תורה או תפלה או אין בהם. ומנ"ל דאף דיש בהם ביטול תורה ותפלה צדקו מהש"י וע"ז קאמר ר"י מק"ו ר"ל משן ועין ור"ל מג"ש דברית כדאי' קמן:

דף ו ע"ב אגרא דתעניתא צדקתא. יל"פ ע"ד דארז"ל יש אדם שממונו חביב עליו מגופו ואין התענית קשה לו כ"כ. ואם נותן ג"כ צדקה אז הוא כפרה שלימה:

דף ו ע"א תוס' ד"ה חד לא מכתבן וכו'. שמעתי מפה מרן הגאון ח"ס זצל"הה הפירוש כי הלומד ביחידות אם טועה ייגע לריק משא"כ שני ת"ח המחדדים זה לזה בהלכה אף מי שלא כיון בעצמו אל האמת מ"מ העיר את חבירו אל האמת והיינו חד לא מכתבן מליה וע"ד שכ' אבל תרי מכתבן מילייהו ואפילו מי מהם שלא כיון אל האמת:

שם גמרא אר"ח לעולם יכנס אדם שני פתחים. כתב מהר"ל מפראג בס' נתיבות כי כוונת ר"ח כי אם האדם עומד להתפלל צריך להוציא מחשבתו מכל עניני העולם הזה ולקשור מחשבתו בעניני העוה"ב והן הן השני פתחים לצאת מפתח העוה"ז וליכנס בפתח העוה"ב:

דף ח ע"א שם גמ' קרי עליה מצא או מוצא. אמר לי ידידי הרב מהור"ר שלמה זלמן נעטר כעת מוס' בווין הבירה. כי מצא בס' גל אגוזים כי כוונת בני מערבה. מצא שייך על דבר יקר שאינו נמצא בכל עת ומוצא שייך על דבר המצוי תמיד. שהוא לשון בינוני והנה באשה טובה כתיב מצא משום שאינה מצוי בכל עת ובאשה רעה כתיב מוצא שהיא נמצא תמיד וע"ז רמזו רז"ל מצא או מוצא:

שם ואם משמחו זוכה לתורה שנתנה בה' קולות. אמרתי לפרש כי החתן יוכל להיות הוא עצב מאחר שיודע כי זיווגו של אדם נגזר לו ארבעים יום קודם יצירת הולד והרי הוא אנוס במקח זה וכל מקח שאדם אנוס עליו קשה בעיניו אבל המשמחו אומר לו. אדרבא אמר הכתוב אתה תומך גורלי וכי מי יודע לבחור לטוב בעד האדם יותר מיוצרו והמופת ע"ז מתן תורה שהיתה באונס והיא היא המצלחת אותנו בב' עולמות והאמין המשמח בתוה"ק ראוי לשמח חתן והיינו משמחו שכרו שזוכה לתורה שנתנה בה' קולות. ואפשר בזמנינו זה שאבי הכלה עושה הנשואין אינו עובר בחמשה קולות ויוכל להיות דיוצא בדורן דרשה:

במערבא כי נסיב אינש איתתא. כתב לי אלוף נעורי הגאון מוה' הלל לחש משו"ה במערבא דיקא דאיתא במדרש בא"י ב"ק יוצאת קודם יצירת הולד בת פלוני לפלוני. אבל בחו"ל הכל לפי מעשיו וא"כ מאחר שמכירין בו שהוא צדיק א"צ לשאול על זיווגו כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. וכתב לי י"נ הרב המאוה"ג מוה' יצחק מלבנא בירושלים עה"ק תוב"ב לפ' ע"ד פי' ר"ת בקידושין הא לן והא להו דבחו"ל יעסוק בתורה ואח"כ יקח אשה. וא"כ פשיטא דמאחר דכבר עסק בתורה שיתקיים בו לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים:

דף ז' ע"א מאי מצלי שמעתי בשם מרן הגאון ח"ס זצוקללה"ה דהיינו דכתי' לע"ל ושמחתים בבית תפלתי כי מאחרי כי אצל ישראל לא יהי' יצה"ר לע"ל לא יהיו צריכין לתפילת הש"י שיכבוש רחמיו על כעסו. אבל תיבעי תפלה זו על אוה"ע. וז"ש ושמחתים בבית תפילתי יען עולותיהם וזבחיהם יהיה תמיד לרצון על מזבחי ולא לכפרה ולא יהיו צריכין תפלה ואז כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:

שם כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנה ככרום. פי' מרן הגאון ח"ס זצוקללה"ה לא אמרו רז"ל צריך לבריות אלא נצרך ר"ל האדם העומד לשרת בקדש לפני העדה וצריך להמשיך לב כל העדה לאהבתו. צריכין פניו להשתנות נגד רוחו של כל אחד מהם יש החפץ בפנים שוחקות ויש בפנים מסבירות ויש בפנים זעומות. ויצרוך להכריע דעתו כדעת כל אחד מהם: שם ביקש שלא תשרה שכינה רק על ישראל. פי' מרן הגאון ח"ס

זצוקללה"ה כי משום חטא העגל נתיירא משה רבינו ע"ה אם יעמוד באומות גר צדק וד' יבחר בו כאשר בחר בא"א ע"ה ובניו לא יעשו עגל תרד מדרגת ישראל הרבה. ולכן תתפלל ואמר אחרי כי נתת לישראל תוה"ק הרוצה לידבק בך יטפל אלינו ויגור עמנו. וזה כוונת רש"י בחומש הרבה פעמים על פסוק כי גרים הייתם בארץ מצרים מום שבך אל תאמר לחברך כונת רש"י כי לולא מום שבנו שעשינו העגל שהי' מחמת שהיינו גרים במצרים לא היה גר זה גר בתוכך כי אם היה כאברהם אבינו ע"ה ואיך אתה בא להונותו שהוא גר ואתה פושע בגרותו והיינו מום שבך אל תאמר לחברך:

שם אכתריאל. פי' מרן הגאון ח"ס ז"ל שהוא בגימ' אסתר וכשהשכינה עמנו בגלות מתלבשת במלאך זה ע"ש הסתר:

אסתיר ור"י בן אלישע שהי' מעשרה הרוגי מלכות ראה בחזיון זה כי הגלות סמוך ונראה: שם מפני מה צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו דרשע ורע לו הכוונה כי אלו היה טוב לכל הרשעים היה מספיק המקרא סוף פ' ואתחנן ומשלם לשונאיו אל פניו ואילו היה רע לכל הצדיקים הי' מספיק התי' אל אמונה כי הש"י משלם לצדיקים עונשם בעוה"ז. אבל מאחר שיש ב' המדות בין לצדיקים ובין לרשעים הדבר מוקשה בעיני האדם:

צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. בזה פי' הגאון ר"ח דייטשמאן זצ"ל אב"ד בעיר מולדתי קאללין סתירת הכתובים בקהלת דמקשה הש"ס שבת פ"ו כתוב א' אומר ושבח אני את המתים וכתוב א' אומר כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת ופי' הוא כי אדרבא האחד מגלה על חצירו אחרי כי רשע בן צדיק טוב לו וא"כ אם ייטיב לאדם בחייו אולי זכות אביו גורם. ואמנם אחר מיתת האדם אם ייטיב לבנו אחריו נודע כי היה צדיק אחרי כי צדיק בן רשע רע לו. וז"ש ושבח אני את המתים שכבר מתו. ולמה אני משבח אותן מן החיים אשר המה חיים עדנה מן בניו כי גם לכלב ר"ל הרשע החי הוא טוב מן האריה המת אם היה אביו צדיק הנמשל לאריה:

צדיק שאינו גמור רע לו. נראה משום שאין הקב"ה רוצה לנסות אותו בעושר וטובה שמא לא יעמוד בנסיון וזה כראה ענין סעד לתומכו שכתב רש"י פ' נח אברהם נסהו הש"י בעשר נסיונות שהיה ידוע לפניו ית' שיעמוד בנסיון. אבל לנח לא נסה וכמו שאמרו בב"ר ד' צדיק יבחן. ואמנם מה שאנו רואין שאפילו צדיקים גמורים רע להם אפשר דהיינו שלא יוציאו לעז על הצדיקים שאינם גמורים יען רע להם וזה נראה כוונת הכתוב בתהלים מה רב טובך אשר צפנת כלומר אפילו ליראיך שראוים לשכר עוה"ז צפנת להם

טובך ומתרץ פעלת עי"ז לצדיקים שעדיין חוסים בך הצריכים סעד לתומכם ופעלת להם נגד בני אדם שלא ילעיזו עליהם וכמ"ש:

רשע ורע לו רשע גמור פי' מרן הגאון ח"ס זצקלה"ה כי הוא הרשע שאין לו זכיות לשלם לו בעוה"ז. ואמנם אם הצדיק ישבע נקמתו ממנו אזי למען לא יקח הצדיק שכר מעשיו בעוה"ז משפיע הש"י לרשע טובה אפילו שלא כדין ופי' בזה מרן הנ"ל מאמר שמואל הקטן במס' אבות בנפול אויבך היינו הרשע כי אויב אחר לא שייך בצדיקים והזהיר שלא ישמח הצדיק במפלתו של רשע כי פן יראה ד' שאתה שמח ולטובתך ישיב מעליו אפו שלא כדין והיינו ורע בעיניו ית' והשיב מעליו אפו ואצ"ל כי הכוונה והשיב עליך אפו כפי' המפ"מ ועד"ז פי' מרן הנ"ל הכתובים במזמור השבת איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת.ומה היא זאת בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און וכ"ז להשמדם עדי עד ככתוב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו והאיך יתכן זה כלפי מעלה הלא אין רע יורד מלמעלה בשלמא אם רשעים יאבדו מובן בנקל כי זה יהי' ע"י הסתרת פני קודש מהם כמאמר הכתוב ואנכי הסתר אסתיר ומצאוך רעות רבות וז"ש ואתה מרום לעולם ד' כלומר אתה מסתיר פניך. ועי"ז כי הנה אויביך יאבדו ד' אבל רעה בדעות טובה ע"כ בא בהשגחה. והלא אין רע יורד מלמעלה ותי' כי באמת אין פורענות זו באם אל הרשע לבד כ"א גם לטובת הצדיק ע"י פורענותו זאת ותרם כראם קרנו וביאר כי באמת בקשתו ותבט עיני בשורי אביתי להביט בפורענות רשעים בקמים עלי מרעים תשמענה אזני ממפלתם אבל עכשיו ע"י שטוב לרשע צדיק כתמר יפרח יען לא יראה נקמתו ברשעים ואמר כ"ז בארתי לך למען תדע כי ישר ד' צרי ולא עולתה בו אין רע יורד מלמעלה:

דף ח ע"א אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא קשה למ"ש רש"י דהא דלעת מצוא זו בית הכסא בבבל נאמר דל"ש ביה"כ וא"כ בבבל הו"ל למימר דמר זוטרא עדיפא ונראה. דבני בבל אחרי שהיו רגילים בזה לא הכירו החסרון כ"כ כי הרגל נעשה טבע וחד ממערבא כי נחית להתם והרגיש בחסרון אמרי הא עדיפא מכולהו:

שם ד' אמות של הלכה פי' מרן הגאון ח"ס זצקלה"ה כי אמות מל' יש אם למקרא ר"ל יסוד והד' אמות הם ללמוד וללמד לשמור ולעשות:

גדול הנהנה מיגיע כפו. ראיתי בס' נפוצות יהודה ובס' קהלת יעקב שפירש ח"א הנהנה מיגיע כפו ר"ל העובד מאהבה והוא גדול מירא שמים העובד מיראה וח"א דקאי אמי שמבין טעמי המצות. ועוי"ל כי הנהנה מיגיע כפו אינו נושא פנים לכ"א ומקיים מצות תוכחה מה שא"כ הנצרך לבריות הוא מן הנאנחים והנאנקים כי מאן דאכיל דלא דיליה

בהית לאסתכולי ביה וע"ז אמרו גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים אף כי הוא מהנאנחים והנאנקים:

שם ע"ב הוציאה לו מטה אולי בזה הרגיש כי היה בחדר שהיה בו גם כן מטות וע"י שהוציאה לו חשב כי יש דבר תחבולה בענין:

דף ט ע"א בבקשה מכם. שמעתי מפי מרן הגאון ח"ס זצ"ל. כי באמת אם לא יבקשו ישראל לשאול מהמצרים כבר קיים הש"י הבטחתו דהו"ל כאומר הריני כאלו התקבלתי אבל מאחר שביטל הש"י בחירת פרעה שרצה לשלח את ישראל ובע"כ של פרעה קיים הש"י ועבדום וענו אותם אם כן יאמר אברהם למה לא ביטל גם בחירת בני שישאלו בע"כ וזה שאמר אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו וכי תימא בקשה זו למה שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם בעל כרחו של פרעה על ידי שחזק ד' את לבב פרעה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. לזה לא ביטל בחירתם. והיינו שלא יאמר אותו צדיק וכו':

ד"א אמר הגאון הנ"ל כי באמת אברהם הבין כי כונת הש"י ברכוש גדול היא האמונה שזכו לה ע"י האותות והמופתים אבל ישראל לא הבינו פירוש ענין זה. ואמכם ועבדום ועכו אותם לא היה בו מליצה כ"א כהויתו. וע"כ יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ר"ל הבינו הם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אני מבין אבל לא קיים בהם. כי המה לא הבינו ענין רכוש גדול כי אם כפשוטו:

בתר"י ריש ברכות ביאר הכ"ב כל ענין ק"ש ויצי"מ ורק מהשכיבנו לא ביאר וחזינן דקפדינן בהשכיבנו אזמן שכיבה. ואולי יש לחלק בין תחלת זמן שכיבה לסוף זמן שכיבה. ואולי משום דמסקי' דכגאולה אל אריכתא דמיא הו"ל בכלל יצי"מ:

ברא"ש ריש ברכות. ולא נהירא ליה דברי ר"ת יל"פ דכוונת ר"ת לכ"י דקיי"ל כותיה דאיזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית גם זמן ק"ש מפלג המנחה דאל"כ:

כיון דזמן תפלה לחוד הוא דהוה מפלג המנחה אם כן גם תפלות באמצע תקנום:

והנה הק' על מ"ש הרא"ש בתפלה הקילו מה ענין ק"ש דאוריי' לתפלה דרבנן. ונראה דכוונת הרא"ש דלענין תפלה חד מהני תנאי הקיל בתפלה דהיינו ר"י ומאחר דלענין תפלה נהגו העם כמאן דמיקל גם לענין ק"ש מעצמם הקילו וסמכו על הני תנאי דמתירין אף בק"ש:

בהג"א סי' י' דורן דרך כבוד דלמא שריא. נראה דספק לי' אי הא דאמרינן אין השכינה שורה כי אם על עשיר היינו עשיר ממש וא"כ אלישע עשיר ודורן דרך כבוד לקח או עשיר דהיינו שמח בחלקו ובתורת צדקה לקח. ולכאורה יעקב שהיה עני בצאתו מבאר

שבע ונגלה לו מראה הסולם אולי נבואה דרך חלום שאני. אמנם לשון דאמרינן עשיר כדאמר מר מפסולת של לוחות העשיר משה משמע עשיר כפשוטו:
שם ע"ב תוס' ד"ה ואפילו עטרות בסו"ד ג"פ נראה דמשו"ה יקרו אותו ג"פ שלא ידמו ע"ה כי תיבות אלו אינם תיבות אחרות שיש להם בלה"ק פי' אחר: דף ט ע"ב בין זאב לכלב אולי רמזו בזה כלב מכיר קונו והזאב קשה עורף רמז לעזין שבאומות ישראל. או יהודי או צלוב ובין זאב לכלב הוא קבלת עול מ"ש:
דף י ע"ב הקורא מכאן ואילך לא הפסיד עמ"ש תר"י בזה וצ"ע א"כ מנ"ל דס"ל לא הפסיד הברכות:
קיצור פסקי הרא"ש סי' א' וזמנה שעה ורביע קודם הלילה וצ"ע דהרי פסק הרא"ש כדברי ר"י דקי"ל כשאר תנאי בש"ס ומה ענין פלג מנחה לכאן ומזה ראיה למה שכתבתי לעיל דד' הרא"ש דלענין תפלה קיימא לן כר"י דמפלג המנחה לילה וא"כ מאחר דבערב סומך גאולה לתפלה ע"כ קורא ק"ש קודם: שם ע"א ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה. יל"פ ע"ד שפירש מרן הגאון ח"ס זצוק"ל דברי ישעיה בסוף הספר ויצאו וראו בפגרי וגו' הכוונה כי הצדיק שלא קיים מצות תוכחה אינו זוכה לראות בדינו של רשע אבל המקיים הוא הזוכה לראות והנה מצות תוכחה צריכה שני הפכים הענוה שהיא עיקרית ליראת ד' כמאמר החו"ה כל המדות הטובות סמוכות למדת הכניעה ובכל זאת מעט גאות להוכיח לרשע על פניו. אבל גדול שבענוים היה מרע"ה והיה ג"כ גדול שבמוכיחים. והענין כי אהבת ד' הבוערת בלב הצדיק היא תשכיחהו מדת ערכו בעיניו. ומעתה תולעת הוא משל לענוה כמאמר דוד המע"ה ואנכי תולעת ולא איש. וז"ש מי המה שיצאו וראו במפלתן של רשעים אותן הצדיקים אשר תולעתם ענותנותם לא תמות כלומר לא תפסוק ובכ"ז אשם אש אהבת ד' לא תכבה והיינו השירה שאמר דוד המע"ה כשראה במפלתן של רשעים כי עי"ז נודע שקיים מצות תוכחה:
דף יא ע"ב תוס' ד"ה שכבר נפטר באהבה רבה בסו"ד דאין בידו לישן נראה כוונתם דאין בידו לישן בסוכה שמא ירדו גשמים דאלת"ה תקשה היאך מברכין בכל לילה המפיל אלא כיון דזמן שינה היא בודאי יישן משא"כ בסוכה:
סופ"ק הקורא לאברהם אברם. ע' רש"א שנתקשה למה לא הובא דין זה בפוסקים וע' מה שכתבתי ריש מסכת ביכורים במשניות ליישב:
סליק פרק ראשון פרק שני:
דף יג ע"א נפקא ליה מדברים הדברים. אולי ר' לטעמי' דדריש ג"כ במסכת שבת מדברים הדברים ל"ט מלאכות. ואולי הך מגילת סתרים בשבת פ"ק שכתב זה ואינו חייב על א'

מהם רבנן דפליגי עליה דרבי ולא דרשי דברים הדברים ואם כן אין כאן כ"א ל"ח והיינו לענין מיתה דכתיב התם אבל ל"ט מלאכות ילפינן מסמיכות שבת למלאכת המשכן וע"כ אמרו אבות מלאכות מ' חסר אחת ואינו חייב על אחת מהם:

שם תוס' ד"ה וחכמים ע' חי' רשב"א ותמצא כי סוף דברי תוס' צ"ע כי לר"י דקיימא לן כוותיה עכ"פ צריך שמע דלכתחלה צריך להשמיע לאזנו וכר"מ דאפי' לכתחלה לא צריך לא קיי"ל:

והא דר"מ לא דריש שמע להשמיע לאזנו לכתחלה מיהת נראה מדברי תר"י דאצטריך שמע לר"מ לכוונת הלב: תוס' ד"ה ובאמצע וכן משמע מתוך מתני' ר"ל מדתנן ומשיב שלום ושלום הוא לה"ק:

מפני היראה כתב בח"ר דהיינו רבו דכתב מפני שיבה תקום ויל"ד א"כ מאי ארי' רבו ה"ה כל ת"ח ועפ"ק דקדושין:

תוס' ד"ה שואל. יל"ד הא בהדיא מבואר לקמן כ"א ע"ב דבאמצע י"ח אסור לענות וע"כ לא פליגי התם אלא אי יחיד אומר קדושה אבל לענות לכ"ע אסור:

דף יד ע"א כל המתפלל ויוצא לדרך וכו' שנאמר צדק לפניו יהלך פירש הגאון יעב"ץ בסידור שלו דר"ל צ'דק ל'יפניו י"הלך ר"ת צ'ל'י: שם ע"ב אמרי במערבא ע' ח"ר הא פרשה דלא פסקה לה משה לא פסקינן ונדפס בח"ס חלק או"ח בשם הרב מוהר"ר יוסף לעהמאנן בא"ד ז"ל דבאמת הוא פסוק שלם בפ' אחרי דבר אל בנ"י ואמרת אליהם אני ד' אלקיכם וצ"ל דהא דאמרינן כאן כיון דמתחילין גמרינן היינו דהמון אינם מכוונים מזה ואני זכיתי להציע לפני מרן דברי הרב ר' יוסף הנ"ל:

תוס' ד"ה ומכל מצות הנה בתי' גם מתפלה מיושב אבל מתפלין עדן ק' וצ"ל דתפלין אצטריך דס"ד מקרי אפשר לקיים שניהם:

דף יד ע"א גמ' אסור לעשות חפצו. הנה הרי"ף השמיט לדין זה ונראה טעמו דמחדלו שלם דרשי' דאסור ליתן וצדק שיתפלל קודם שיצא לדרך ולחפצו לית לן קרא:

שם ע"ב רש"י ד"ה ומתני לן שלא רצה רש"י לפ' דמהניח תפלין קשה ליה כיון דהש"ס בעי לאתויי דרב דלא כריב"ק א"כ מ' דמקריאה לקריאה קשה ליה:

תוס' ד"ה למה קדמה. נראה דהא דפ' שנייה בלשון רבים משום דכתוב בה קבול שכר וזה מדת הרבים אבל פ' ראשונה דכתיב בה ואהבת זו מדת היחיד שהרי אברהם נקרא אוהבו:

דף טו ע"א תוס' ד"ה אמאן דמהדר יש לומר דק"ש מצותה עם הנץ החמה כדתנן ירד לטבול וכו' קפדינן בה טפי:

שם ע"ב הל' כד' שניהם. ע' תר"י יש לפרש דבריו על ב' פנים או דר"ל דקמ"ל הרי"ף דאפילו בשאר מצות דוקא דיעבד יצא או דר"ל דס"ד כלי"ק דרב יוסף וכ"כ הראב"ד בהשגות:

שם תוס' ד"ה בין הדבקים ומז' של וזכרתם דקדים לא הזכירו והטעם כמ"ש הרמב"ם שלא יניח הנע והז' של וזכרתם:

בשו"א נע וממילא לא משתמע כשי"ן וכן לא הקפידו גבי היום לאהבה משום דצריך לקרות בנגינה וממילא הנגינה מפסקת:

תוס' ד"ה למה. ויע"ל משום דבוהיה אית ביה תרתי לאהבה את ד' ולעבדו בכל לבבכם שהוא עיקר האמונה וקבלת עול מצות וס"ד דלקדים בקריאה: דף טו ע"ב אחרית ותקוה ע' רש"י ויע"ל שיהא אחריתנו טובה ולא ינוכה מזכיותינו לעוה"ב והיינו ותקוה לעוה"ב וכן יש לפרש לקמן ועולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העוה"ב:

שם ונשכים ונמצא הכונה ביום שייך לומר אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד. אבל בלילה ח"ו יש לדאוג ולזה התפללו ונשכים ונמצא וכן יל"פ הכתוב אם זכרתיך על יצועי באשמורת אהגה בך היינו כי היית עזרתה לי: שם ולא נכלם מאבותינו ע"ד שכתב השל"ה לפ' מ"ש בתוכחה אחרי וזכרתם את בריתי והארץ תעזב כי כל יותר שהש"י זוכר צדקת אבותינו יתעורר ח"ו עלינו המדה מדוע לא הלכנו בדרכם ועי"ז והארץ תעזב והיינו ולא נכלם מאבותינו על ידי צדקת אבותינו:

דף י"ו ע"א תוס' ד"ה ונפשי. משמע דגרסי ולמקללי נפשי ולמקללי בציר"י וכן הענין כנגד השונאים אבל אי גרסינן ולונקבלי בפת"ח הפי' נפשי תדום שיהיה מן הנעלבים ואינם עולבים ושפיר קאמר ונפשי כעפר לכל וכמו שאמרו לעולם יהא אדם כאסקופה התחתונה שהכל דורסין עלי':

שם תקותך לדור דורים ר"ל שתלמידיו כמו כן יעמידו תלמידים וגם תורתם תהא נקראת על שמו:

סליק פרק שני פרק שלישי:

דף יח ע"ב דתני' בספרא ביומא דסיתוא. יל"פ ע"ד מה שפי' מרן ח"ס זצלל"ה דברי רש"י ז"ל פרשה תולדות זה אנטונינוס ורבי שלא פסקה מעל שולחנם צנון וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. כי צנון רמז ללימוד בעיון וחזרת לחזור על מה שכבר למד. ובימות החמה אדם שמח וחפץ בלימוד דרך עיון ובחורף האדם עצב וחפץ רק בחזרה אבל אצל רבי ואנטונינוס לא פסקה לא צנון ולא חזרת בין בימות החמה בין בימות

הגשמים בכל העתים עסקו בשניהם בלימוד דרך עיון ולימוד דרך חזרה. וזה אמרם כאן שלמד ספרא הצריך עיון הרבה ביומא דסתוא:

דף י"ט ע"א עליך הכתוב אומר משום דיולדתך היינו אמך ואחד מהם מיותר. אמנם באמת אביך ואמך ר"ל הקב"ה וכנ"י וכמו שדרשו ר"פ כיצד מברכין על גוזל אביו ואמו ואח"כ יולדתך או"א וזה ל"ש כ"א בצדיקים והיינו עליך: ד"כ ע"ב תוס' ד"ה נשים ע"ש ולפי מ"ש תר"י דבזכרים איכא ערבות א"כ מכהנים דאיתנהו בכלל ערבות אפי' רק חייבים מדרבנן מצי לאפוקי משא"כ בנשים:

דף כא ע"א רש"י ד"ה כי שם ד' רצה רש"י ליישב דלא פליגי סוגיא דשמעתין אסוגיא דיומא דדרשינן מהכא ענית אמן דתרווייהו נ"מ ואפשר דהרמב"ם דלא מנה ברכת התורה במנין המצות באמת צ"ל דעיקר קרא לעניית אמן אתא וכ"מ ר"פ ג' שאכלו דעיקר קרא לעניית אמן והא דלא מנה עניית אמן במנין המצות נראה דס"ל דה"פ העונה אמן כאילו בירך בעצמו. ואם כן הברכה הרי כבר מנאה. ואפשר ד' הרמב"ם דמרע"ה מעצמו תיקן ברכת התורה ותקנת משה כתקנת שאר הנביאים ולא הויא דאורייתא:

שם שכן נהנה. הקשה בספר א"ר מזה אהגהת לבוש שכתב דשתים שמברכין אתורה האחד ברכת המצוה והשניה ברכת הנאה וא"כ מאי קאמר הש"ס מה למזון שכן נהנה. הרי גם בתורה נהנה ועוד הרי כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם ועוד הקשה לקמן מ"ח דיליף ר' שמואל גם כן ברה"ת מבהמ"ז מק"ו ולא קאמר הש"ס שכן נהנה ונראה דהנהנה מדברי תורה נוטל חייו היינו הנאת הגוף הן קרדום לחפור בה עטרה להתגדל או מתרפא בדברי תורה. ואמנם הגהת הלבוש ר"ל הנאת הנפש עדה"כ פקודי ה' ישרים משמחי לב ואמר דוד המתוקים מדבש ונופת צופים ואמנם בהנאת הנפש וודאי שייך ברכה לפניה כמו בריח וע"ז קאמר הש"ס לקמן מ"ח ולא מצי אמר שכן נהנה שגם בתורה הרי נהנה משא"כ בשמעתין דבעי למילף ברכה לאחריה מבהמ"ז קאמר מה למזון בשעה שמברך דהיא קודם העיכול דלאחר עיכול שוב אסור לברך ושפיר קאמר שכן נהנה:

וצ"ע על הב"י סי' מ"ח שתמה על הרשב"א שנתקשה למה לא תקנו בתורה ברכה לאחריה. והקשם ב"י מאי יברך ותק' ליה קושיא זו על הש"ס כאן דבעי ללמוד ברכת התורה לאחרים מבהמ"ז וע"כ כוונת הש"ס בעת שנכנס לישן קודם המפיל יברך ברכה אחרונה על התורה וזה ג"כ קושית הרשב"א ור"ל נהי דהש"ס לא מצי למילף מק"ו וע"כ לאו דאוריי' מ"מ רבנן מ"ט לא תקנו:

שם ספק התפלל. כתב הרא"ש מכאן מוכח דספק ברכות דרבנן להקל. כ' כונתו דאפי רצה להחמיר אינו רשאי דס"ד דד' ברכה הרי אין כאן לא תשא קמ"ל דמ"מ אינו רשאי להחמיר:

דף כג ע"א חולץ וכפנה. הקשה רשב"א הא בעינן מחניך קדוש עוררני אחד מן התלמידים דלמא מיירי שנתנם תחלה כלי בתוך כלי:

הקשה תר"י למ"ש הרי"ף דאפי' רבעא דרבעא אסור במקום תפלין לאיזה ענין הביא למעלה הך ברייתא דהנושא משא ואפשר דלאשמעינן דמ"מ דוקא במקום תפילין אסור דס"ד משא גדול אפילו שלא במקום תפילין אסור קמ"ל דלא: דף כג ע"ב תוס' ד"ה דברא ד' צ"ע דא"כ קשה תו מה דאמר רב ששת לעיל ע"א לעראי חולץ:

שם הני אמר שמואל מותר וכו'. והקשה מהר"מ טיקטין אתר"י שנדחק למה הלכה כשמואל הרי רבא דהוא בתרא פסק בהדיא כוותיה. ונראה ד' הר"י משום דרב שישא בר אידי ג"כ בתרא לא פסק בשמואל דלמא כר"ש בר אידא קיי"ל ולזה ביאר תר"י מה שביאר:

דף כד ע"ב הרק בתפלתו. עיין תר"י מהירושלמי לימינו אסור לשמאלו מותר דכתיב יפול מצדך אלף. נראה דמייתי ראיה דימין חשיב טפי מדכתיב ורבבה מימינך. ואולי כעין רמז בעלמא הביא דבשמאל כתיב יפול ובימין מסיי' קרא אליך לא יגש:

שם בגמ' אבל בצבור אתי למיטרד צבורא משמע דאף דאינו יכול לכוין בלחש מוטב שיתפלל בציבור אפילו בלא כוונה:

מביחיד בכוונה וכן הוא באיכה רבתי ע"פ נשא לבבינו אל כפים עיי"ש: שם תוס' ד"ה פסק ר"ת בסו"ד מדאקשי גמ' ביומא וע' רש"א יומא שם דקושית הש"ס גם מר"ח וע"ש:

דף כה ע"א אע"ג דסליק מנהרא יש כאן רמז לדברי הרמב"ם בפ"א מאבות במתני' והוי דן את כל האדם לכף זכות. וכתב הרמב"ם דברשע לא שייך זה דכתיב גם כי יחנן קולו אל תאמין בו:

שם איכא דאמרי כ"ז שגוללה כתב רש"י חומרא היא ורשב"א פי' להיפוך. ונראה דגלילה בנחת ודאי גרע מזריקה וכה"ג היה קולא אבל גלילה בכח זריקה גרוע מניה והוה זריקה חומרא:

דף כה ע"ב וערות אביהם ועי' תר"י בשם י"א וכתב תר"י ואין זו ראיה אולי ד' י"א דהרי עקיבו ראיה מותר ונגיעה אסור. ואי הכא ראיה אסור כ"ש נגיעה וד' תר"י כדברי תוס' דנגיעת עקיבו גזירה משום ידו הוה: ועיין ברא"ש שכתב דקיום מצוה שאני ויש לצדד אם ה"ה בגר קאמר או דוקא בישראל שמוטל עלינו להכניסו בברית:

שם בכלי שאינו כליין ע' תר"י ובד"ת תמה על דבריו. ונראה כונת תר"י דאביי ורבא פליגי אביי ס"ל דצריך להוציאן דוקא מכליין וכ"ז שהם בכליין ל"ג אפי י' כלים ורבא קאמר דגלימא אקמטרא שהתפילין במקומן שפ"ד:

עיין ח"ר סוף פרקין הביא מירוש' דאסור לישב על מטה שס"ת עליה והוא בגמ' דידן במו"ק פ' א"מ אלא דמשמע התם דמדת חסידות הויא ביה בר"ה ואפשר ד' הרשב"א דר"ה במו"ק שם דכף כדא לא ישב על מטה שס"ת נתון עליה אפילו היה נתון על ד"א והיינו מדת חסידות ומכל מקום איצטריך לדברי הירושלמי לדינא:

סליק פרק ג' פרק רביעי:

דף כו ע"א תוס' ד"ה תפלת השחר בסו"ד ולהכי וכו'. נראה כוונתם דאי זמן מוסף ומנחה כהדדי וודאי א"ש דמקדים תנא למנחה משום תדיר אבל השתא דזמן מוסף מצפרא הו"ל להקדים למוסף ואף עפ"כ אקדמיה למנחה משום תדיר:

שם רש"י ד"ה וכיון דעבר יומו כגון מוספין נראה דס"ל לרש"י כדעת הרי"ף פ' מי שמתו דמוסף אף היחיד אינו מתפלל תפלת נדבה משא"כ תמיד דעולה הוא ועולת יחיד בא בנדבה:

דף כו ע"ב אר"י לאו. נראה דמאחר דלא ידע ר' יהושע שר"ג יודע ממחלקותו ור"ג דהויא נשיא פסק הלכה דחובה ולא היה יכול לחלוק עליו משום לא תענה על רב ועל מופלא שבב"ד וכדשמע ר"י דר"ג יודע ממחלקותו שפיר הודה שחולק:

שם אמליך באנשי ביתי שמעתי משום גרעון עונה אמר הכי דעונת הנשיא פ"א בחודש:

שם ע"ב שפחמי אתה. שמעתי מפ' דעונש מחלוקת עניות כדכתי' השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ורמז לו כי עניניך מעיד שאתה בעל מחלוקה וחרה עוז לר"י וא"ל קסבר אתה כי כל ת"ח שרוין בריוח ואני לבדי העני ואי אתה יודע בצערן של ת"ח:

דף כח ע"ב גמ' אסור לטעום קודם תפלת המוספין נראה לפשוט מכאן מאחר דרב ביטל ת"ת דרבים ולא רצה לטעום קודם תפלה ש"מ מאן דחליש ליבא קודם תפלת שחרית נוח ליה להתפלל ביחיד ולא יטעום קודם תפלה אף דלרפואה קמכוין. ואמנם אנן קי"ל דטעימה מותר קודם מוסף אבל סעודה אסור ואמר לי הגאון המנוח מוהר"ר אברהם צוועבנער זצ"ל הנפטר בירושלים עה"ק תוב"ב מזה נתפשט המנהג במקום שמתפללין שחרית לבד ומקדשין וטועמים מידי ובצהרים לאחר מוסף שוב מקדשין משום דמאחר דקודם מוסף סעודה אסורה לן לא מהני האי קידושא רק לטעימה:

ואולי יש בזה לישב קושית מהר"י חגי"ת בעץ חיים דמאחר דשבת קובעת אם כן לא משכחת סעודת ארעי בשבת ומה היתר לאכול פת כסנין בלא המוציא ונט"י. ואולי באמת

מזה נתפשט המנהג מלפנים לאכול הנך כסנין קודם מוסף דאסור אז לקבוע סעודה ואין שבת קובעת כה"ג:
שם א"ל מה מקום פירש"י מה טיבה וא"כ מה השיב להם ועוד מאי קשיא להו. ונראה דתנן באבות כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ואם תלמידיו נחשבים להגונים בעיניו והרי זיכה הרבים ומה טיבה של תפלה. אמנם הצדיקים אינם מחזיקין טובה לעצמן ואדרבא ר"י אמר ומתלמידי יותר מכולם. וזה שהשיב אני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי ונותן הודאה רק על חלקי:
דף כח ע"ב וישמחו בי חבירי כ"כ במק"א משם מרן הגאון ח"ס זצלה"ה הכונה אם גם לא יארע תקלה שישיבהו חבירו קודם מעשה מ"מ ישמחו בו חביריו שזכו להשיבו מטעות התפלל ע"ז שלא ישמחו בו חביריו:
שם אני רץ. עתר"י י"ל דבכלל יושבי קרנות אפילו אותן שמחזיקין לומדי תורה ויתקיים בהם עץ חיים היא למחזיקים בכל זאת בעת עסקם בהוית העולם הם בסכנה שיטו מדרכי חיים לא כן מי שחלקו מיושבי ביהמ"ד: שם והכינו כסא. נראה משום דבתחלה אמר איני יודע להיכן מוליכין אותי בישר להם אחר כך כי חזקיהו מלך יהודה בא לכבודו לקראתו:
שם על הסדר הא דלא הק' גם בזה תוס' על פירוש רש"י במ"ש אמצעיות אין להם סדר כמו שהקשו במגילה משום דהתם מקראי יליף לה וע"כ הכי בעי לממרינהו משא"כ בשמעתין דלמא על הסדר שהם לפנינו:
דף כט ע"ב תוס' ד"ה הא דאדכר מירוש' שהביאו בתוס' דחה הרשב"א דברי הראב"ד שכתב דלעיל מוכח דשאלה ג"כ אינה בשומע תפלה דומיא דהזכרה ואמנם הראב"ד לא הביא ראיה כ"א שאלה דומיא דהזכרה והירוש' באמת גם בהזכרה ס"ל בשומע תפלה יכול להזכיר ולדידן דבהזכרה לא קיי"ל כהירושלמי ה"ה בשאלה לא קיי"ל:
שם המלך בקונך. כתב בקיצור של"ה דר"ל אם יהיה תפלת הדרך שגור בפיו יצא. ועד"ז יש ליישב תמיהת תר"י על המפרשים דלאחר שהלך פרסה לא יאמר שוב תפלת הדרך אם לא אמר עדן דטעמם דלמא לא יהי' תפלתו שגורה בפיו ומ"מ יקשה עליו לשוב:
דף ל ע"א תוס' ד"ה מסמך ע' ח"ר ואולי י"ל דחכמים הקילו על כל הולך בדרך להתפלל ז' ברכות מעומד. ואמנם אם מתפלל מהלך צריך להתפלל כל י"ח וכל זה בחול אבל בשבת ויום טוב כיון דלא הקילו עליו להתפלל תפלה קצרה שרי ליה להתפלל מהלך:
שם שופר ותוקע כ' ח"ר מוכח דביו"ט איירי ומכאן ראיה למ"ש המג"א תפ"ט דהא דכתב הג"א פ"ק דברכות והוא מהירוש' דלא כמו שהבין בתפארת שמואל דמדעתיה

כ"כ דבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה דוקא בשבת אבל ביו"ט צריך דהא כאן ביום טוב איירי:
דף כז ע"ב תוס' ד"ה עד פלג בסו"ד כנגד קטורת ר"ל ובקטורת כ' ובהעלות אהרן את הנרות וגו' א"כ הויא סמוך לערב:
דף כו ע"ב תוס' ד"ה והלכתא כתוב בגליון עיין תוס' לעיל ד' ד"ה אמר ריב"ל. ונראה דבשמעתין גרסי כגי' דידן דאביי ורבא בהא פליגי והלכה כרבא ולא גרסי רב ושמואל ושפיר כתב א"כ הלכה כר' יוחנן:
דף כח ע"ב תוס' ד"ה יש מוספין ובסו"ד בשבת ר"ל שלא היו שם קרבנות הרבה והא מיקרי פושע לאחר שש מה שאין כן בר"ח ויו"ט:
דף כט ע"ב תוס' ד"ה הא דאדכר וע' תוס' תענית דף ב' ע"ב שכתבו איפכא ונראה דגרסי בשמעתין כגי' תר"י דלא גרס מחזירין ולק"מ מהך ברייתא: דף ל ע"א לא חזי' לרבנן. והרי"ף השמיט כ"ז משמע דס"ל כי היכי דהביננו בעי' מעומד ה"נ תפלה ובזה יש להבין דברי תר"י שהביא ראיה מהביננו לרוכב על החמור:
שם רש"י ד"ה לישתיק נפשי' מדמפרש לה רש"י אתפלה קצרה ולא אתפלת הדרך משמע דס"ל דתפלת הדרך אם הולך יחידי מתפלל בלשון יחיד ואם כן ע"כ לא גריס הך היכי נימא וגם ברי"ף ליתא:
שם ע"ב כמה ישהה מדלא פירשו המפרשי' לענין ש"צ שישהה בין לחש לקול משמע דא"צ לשהות כלל:
סליק פרק ד פרק חמישי:
דף לא ע"א גמ' וי לן. שמעתי בשם ההפלאה דאמרי' בסנהדרין ההוא אתרא דקושטא שמיה ולא הוי' משני בדבורי' אפילו מפני דרכי שלום וע"י ששינה רב טביומי פ"א בדבר מפני השלום איגרי בהו מותנא ומעתה היינו דאמרי אם נעביד כב"ש כלה כמו שהיא העושה כב"ש במקום בזה חייב מיתה. ואם נעביד כב"ה ונשנה מפני דרכי שלום ניגרי בן מותנא והיינו וי לן דמיתנא ב"פ בין כב"ש ובין כב"ה. ואמרתי לחבר בזה סיום המאמר הי תורה והי מצוה דמגני עלן שנהיה פטור ממצוה זו:
שם שחוק בעוה"ז עתר"י וכ"מ לשון ר"ל אבל מלשון הרי"ף שהביא דיני זמרא דמנא ופומא ממס' גיטין משמע דס"ל דבזה"ז דוקא קאמר וא"כ אפילו של מצוה י"ל דאסור וע' בזה בט"ז סוף הלכות ט"ב. ואמר לי אלוף נעורי הגאון מוה' הלל בשם בעל שבות יעקב דהיינו דאפלגו ר"ג וזקנים עם ר"ע סוף מכות שהם תמהו על ר"ע שהיה משחק ור"ע השיב להם כי שחוק של מצוה דהיינו שנזכר אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו

עאכ"וכ שרי. וזה פירש מאמר בר קפרא במס' נדרים בהלולא דר"ש בר רבי שאמר ב"ק עליה דרבי אם לעוברי רצונו כו' דרבי לא אזמניה משום דהוה ס"ל אפילו שחוק של מצוה אסור ובר קפרא הזכירו מאמר רע"ק ששחק כשנזכר אם לעוברי רצונו כך וכו' ש"מ שחוק של מצוה מותר:

דף לג ע"א אבל עקרב. הביא הרי"ף הירושלמי דמחי' בתר מחי' והשמיט אידך ירוש' דנחש מרתיע פוסק ונר' דהרי"ף קמ"ל דנחש הויא תרי ספיקא דא"נ דמחי לא מחי כ"א חד זמנא ומי יימר דמחי ומה"ט לא התירו להפסיק משא"כ בעקרב דודאי מחי בתר מחי ולא הוה תרי ספקא וא"כ ה"ה דידעי' ממילא דנחש מרתיע ודאי ג"כ מחי בתר מחי:

שם כל אדם שיש בו דעה וכו'. הכוונה כיון שע"י מעשיו יראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא הו"ל כביהמ"ק:

שם ע"כ רש"י ד"ה הכל בידי שמים כ"כ ליישב קושי' תוס' מגילה כ"ה ע"ב ד"ה הכל ע"ש:

דף ל ע"א כל המבקש וכו' שמעתי דומיא דמרים דוקא שהיה בפניה והכי נהוג עלמא דשלא בפניו מזכירין:

שם ע"ב דמצלי אצלוי. עי' הג"א ס"פ תפלת השחר פי' ענין זה:

שם אלא למשיא בתו. נראה אפי' אינו מהנהו דהא גופא דומה לקרבן כדדרשינן בעלמא ע"פ כן יתן לידידו שנה אלו נשותיהן של ת"ח שמנדדות שינה מעיניהן בעוה"ז. ונראה דנקט כל הני דעכ"פ מצותן ענין גופני וגם שכרן יהיה בימות המשיח בעוה"ז מה שאין כן הת"ח שמצותן שכלית אין שכרן שייך בעוה"ז. ומהר"ל מפראג בנ"ו כתב דמואהבת את ה' מרבינן ג"כ את לרבות ת"ח ולזה אמרו בתו לת"ח היינו בכל לבבך עושה פרקמטיא היינו בכל נפשך ר"ל נפש התנועה ומהנהו מנכסיו היינו בכל מאודך:

שם יין המשומר. כתבו המקובלים היינו שער החמשים של בינה ויש לרמז זה בפיוט לפ' זכור שכתב תכלית שבעים נתלה על חמשים כי יין בגימ' סוד דהיינו שבעים וזה תכלית כלומר המובחר בשבעים נתלה משומר על חמשים על שער החמשים של בינה. אבל באמת כונת הפייטן כי הוצרך אז למחיית עמלק למען יבנה בית שני וזה יען היה תכלית של גלות שבעים תלו להמן ובניו על חמשים ועל חמשים הוא רק מליצה:

רש"י ד"ה שחלצתו חמה ויל"ד אם כן למה שאל מים ולולי דבריו יל"פ כמו חטפתו חמה והתחיל להזיע וזיעה סי' יפה לחולה כדאמרינן פרק הרואה: שם כעבד. ר"ל רחב"ד היה אוחז עם התורה גם עמוד העבודה וריב"ז לא עסק כ"א בתורה לחוד ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא שם ע"ב בי שנים ישורו: סליק פרק ה' פרק ששי:

גמ' מה"מ פשיטא למק' דהויא דאורייתא והיינו משום דקא תני כיצד משמע דאקרא קאי כי היכי דפריך הש"ס ריש ברכות תנא היכא קאי:
תוס' ד"ה אלא משמע דכולא מלתא דברכה לפניה רק דרבנן והיינו מדאמרינן בכמה מקומות דברכה לפניה' דרבנן ואמנם למ"ד כרם רבעי וא"כ קרא ע"כ לברכה לפניה אתיא:
דלאחריו בלא"ה כתב וא"כ יהא ברכה לפניה דאורייי' וכ"מ דעת הרי"ף שהביא דברי רע"ק לעיל משמע דס"ל דמקרא ילפינן בין למ"ד נטע רבעי וילפינן כל דבר נטיעה או כמ"ד כרם והא דמסיק הש"ס סברא דלא לק' למ"ד נטע רבעי:
ואמנם הא דלא הויא ק"ו זה דאורייתא י"ל ע"ד שכ' ההפלאה ע"פ ואתה נותן להם את אכלם בעתו ר"ל בעת אכלם כי כל זמן שלא הגיע המזון לקרב האדם אינו יודע אם הוא מאכלו המזומן לו וא"כ ל"ש ברכה לפניה דמאן יימר שיהנה ממנו:
דף לו ע"א זה פלפלין. הקשה הרשב"א דלמא אתרוג. ונראה דאי אתרוג גבי אכילה הו"ל לקרא למיכתב ומ"ש גבי נטיעה דכתב אלא ודאי הא אתא לאשמעינן דאפילו פלפלין דלא שכיח בארצות הסמוכין לא"י ונטעה שם: דף לח ע"ב תוס' ד"ה והל' המוציא בסו"ד וע"כ יש לבצוע. נרא' הכונה דהאי קרא מרמז ג"כ דלא יאכל אדם עד שיאכיל לבהמתו דכתי' מצמיח חציר לבהמה ואח"כ להוציא לחם וכדדרשי מונתתי עשב והדר ואכלת ומה"ט אמרי' גביל לתורא לא הוה הפסק ולהזכיר יש לבצוע בעשר אצבעות שיזכור קרא הנ"ל ויאכיל לבהמה טרם יאכל. והנה הרשב"א ז"ל הביא מירושלמי שהניח בתימא שלא לערב נימא גם המן הארץ שלא לערב לחם מן והנ' דירושלמי בשיטת ר"י דס"ל גבול לתורי הוה הפסק ולית ליה דרשת אסור לאדם שיאכל וכו':
שם קתני ירקות ר"ל דמ"ש ירקות דנקט משאר פה"א אלא ש"מ דבא לאשמעינן ירקות דומיא דפת:
דף לט ע"א ארחב"א. פת הצנומה אלא אמר רבא כ' הרי"ף והלכה כרחב"א והל' כרבא כ' פי' דבריו דרחב"א תרתי אשמעי' דאף דצנומה לפרורין ולית לה תורייתא דנהמה מ"מ מברכין המוציא ובהא קי"ל כרחב"א ואתא לאשמעינן דבוצע ואחר כך מברך ובהא קיי"ל כרבא:
ע"ב תוס' ד"ה והלכה כירושלמי ותר"י הביאו ודקדקו עליו למה בפוגלא קאמר ונאבד ובתורמוס קאמר ונפל. ונראה דתורמס היינו תבשיל כמבואר בכמה מקומות ותבשיל משנפל לארץ נמאס ואינו ראוי לאכילה. וכתבו הפוסקים דכ"ז שלא אמר מלך יאמר

למדני חוקיך נראה דר"ל כ"ז שלא אמר אלקינו ואם אמר גם אלקינו כתבו האחרונים יאמר אלקי ישראל אבינו מעולם שהוא גם כן פסוק:
שם רש"י ד"ה אכולא שירותא שהיה די לו ר"ל לו לבדו ולא לאורחים בצע הכי ולהכי פריך הש"ס והא מחזי כרעבתנותא. ומיושב קושית רשב"א על רש"י והרי"ף שהשמיט נראה דמפרש כרשב"א דר"ל אכולא ככרות ופסק כרב אשי דמברך אתרתי ובצע חדא:
רפתא בעירובא כתב רש"י עירובי חצירות. נראה דקשה ליה קושית הרשב"א לעיל לאיזו ענין קאמר הש"ס ומברכין עליו המלמ"ה אלא ודאי עירובי חצירות הי' דבעי' פת דוקא והקפידו עליו לאכלו כמות שהוא דרך מצותו ולברך עליו המל"ה ולא לעשות ממנו מעשה קדירה:
דף מ ע"א תוס' ד"ה הביאו מלח ובליל ש"ק אין מנהג להביא מלח ואפשר משום שהפת מוטעם וכמו שכתבו תוס' ואפשר ג"כ דכשם שמצוה לאכול שום בליל ש"ק שמרבה זרע כן ימנע ממלח שממעט הזרע:
שם גמ' אין מי רגלים כלין יש רמז בזה למה שארז"ל בכתובות ישיבה קשה לבני מעיים והיינו דבישיבה מי רגלים כלים דהיינו נמנעים:
מתני' ועל החומץ. עי' תר"י ויל"ד אז ל"ל לכ"ג ביומא שם לאשמעינן דלכתחלה אסור פשיטא לא גרע מח"ש. ואפשר באמת מטעם זה מיאן הרא"ש בתי' תר"י. אמנם כל זה לגי' הרא"ש דגרס ביומא דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי ואח"כ אימר דאמרי אנא פורתא אבל גי' דידן אפכא וא"כ פירושא מפרש כיון דאטובא מחייב ממילא פורתא לכתחלה אסור:
בענין פלוגתת ר"י ורבנן אי חביב עדיף או ז' מינין. נראה דלמ"ד להקדים פליגי תרוייהו ס"ל דברכה לפניה דרבנן וקרא דחטה אסמכתא ואם כן לרבנן חביב עדיף שיברך בנפש חפצה ור"י ס"ל אסמכתא מיהת הוה ומ"ד לפטור פליגי ס"ל דר"י ס"ל ددרשא גמורה הוה ובז' מינין ברכה לפניה דאורייי' ואין דרבנן פוטר דאורייי' ודאמרי' פ' מי שמתו דעשאן ר"י כהל' דרך ארץ ש"מ דגם לר"י לא הוה דאורייתא קאי למ"ד להקדים:
דף מא ע"א באין ברכותיו שוות כתב רש"י צנון וזית. ותוס' כ' תפוחים וקליות. ונראה משום דקשה להו קושי' רש"א הרי בפה"א פוטר בפה"ע לכך כתבו תפוחים וקליות. וכ"ת הרי באמת נוכל לומר דצריך לברך על הזית תחלה א"כ היינו דר"מ. ואמנם רש"י שמיאן בפי' התו' נראה דעתו כהרשב"א דחטה דקרא היינו פת ודייסא ולא קליות. ועי"ל דתוס' מיאנו בפי' רש"י דס"ל כבה"ג דפה"ע קודם לפה"א אפילו אם הפה"א מז' מינין וא"כ עכ"פ זית קודם אפילו לרבנן דר"י:

דף לו ע"ב חביצא דלית ביה פירורין כזית ד' תר"י דבעי' שפך עליה מרק דוקא וצ"ע אם כן מ"פ הש"ס מלקט מכולן כזית אטו התם במרק מיירי: דף לט ע"א זית מליח. עי' ברא"ש שכתב דהאי ק"ו דריש כיצד ל"ד דאיכא למיפרך מה לאחריו שכן נהנה. וקשה לקמן פ' שלשה שאכלו דלמ"ד ר"י ג"כ ברה"ת מברהמ"ז בק"ו אמאי לא פריך הש"ס ג"כ שכן נהנה. וצ"ל דבפרק מי שמתו דקאי אבה"ת לאחריו קאמר שכן נהנה כלומר דברהמ"ז מברך קודם עיכול ועדן נהנה. וזה לא שייך בתורה לאחריה. ואמנם בפ' שלשה שאכלו קאי אבה"ת לפניה דהך ברכה קודם שלומד עדיף מכן נהנה דהו"ל עובר למצוה וא"כ גם כאן לא קשה קושית הרא"ש:

דף לח ע"ב תוס' ד"ה והל' יל"פ טעמא דהמוציא דאמרו רז"ל עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכתב הרמ"ע מפאנו בספר י"מ דלולי נתמעטה ע"י חטא אדם הראשון אור החמה גם עתה מאחרי דחטה מין אילן היתה כל חטה פירי שלם והיינו גלוסקאות דלע"ל ומה"ט נקרא חטה בדגש כלומר חנטה. כי החטה הויא רק החנטה נמצא כי הש"י באמת מוציא לחם גמור גלוסקאות מן הארץ אלא עונותינו מנעו הטוב ממנו. ואם מברכין בה"א המוציא היינו שהש"י בכחו להוציא לחם גמור וזה אמת אבל מוציא משמע כי הוא באמת. וזה אינו ולכך מברכין המוציא:

דף מב ע"א תוס' ד"ה סלק. יל"ד דע"כ לפני המברך לא היו מסלקין דארז"ל בפרק חלק כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה: דף מג ע"א על המוסק ע' ברא"ש שנתקשה ע"ד הר"י דראיתו צריכה ראיה. ונראה דפליגי בהא דאמרינן פרק אין מעמידין גבי דבש למאי ניחוש אי משום איערובי מסרי סרי וד' הרא"ש כד' רש"י שם דאיין קאי ומסרי סרי דיין בדבש נותן ט"לפג. והר"י מפרש אערובי כל דבר אי' ומסרי כלומר קודם שנהפך לדבש:

שם ע"ב תלא לה קורא לד"א ואיהו דידיה עביד כ' דה"ק דהד"א מגנה מלאכת גננים הנעימה ואיהו מתגלגל באשפה כן כל אומן מגנה אומנת חברו ושלו הגרוע יפה בעיניו: דף מ"ד ע"א רש"י מליח כל מלוח. נראה דר"ל הפירות עצמן היו מלוחין ולכאורה מברייי' דגמ' משמע דמליח דג מלוח דקאמר טרית לקוצצי תאנים וטרית היינו דגים מלוחים:

שם ע"ב אבל אמיא לא דמיא לא זייני ומ"ד מברך סבירא ליה דבמלתיה מיהת זייני שאינו צמא עוד. וז"נ ג"כ ד' רב פלטוי גאון דבחנקתא אומצא לאחריה מיהת מברך דעכ"פ אינו צמא מחמת אותה שתיה:

שם אפי' בתו אף דזמנין דמיה ליה וידעו שהוא בתו ואפילו אחותו דודאי דמיא ליה טפי מבתו דדמיא לפעמים לאשתו:

סליק פרק ו פרק שביעי:
דף מה ע"א מה"מ לד' רש"י הקו' מה"מ דדוקא תלתא ראוין לזימון ופשוט ליה מדאמר גדלו אתי לשנים ולחר"י הקו' מנה"מ דכה"ג מקרי ברב עם הדרת מלך ופשוט מלשון גדלו ולא כתיב נגדלה. ויל"ד מאן דיליף מגדלו למה לא יליף מוכי שם ד' דכתיב באורייתא. ונראה דמכי שם ד' דכתיב רק הבו גודל משמע למצוה מן המובחר ומסייע למ"ד שנים אם רצו לזמן מזמנין ורב אסי ס"ל כר"י רביה דשנים אם רצו לזמן אין מזמנין וניחא ליה למילף מגדלו אתי דמשמע שנים בלא השלישי לא שייך גדלו:
דף מה ע"א תוס' ד"ה אם רצו עי' ברא"ש פרק אלו דברים גבי מאור לכ"ע לא בעי' היסבה דדוקא ביין דחשיב מיהת הוא דפליגי וא"כ כל קושית תו' על רש"י מיושבים דמוציא דחשיב כ' רש"י כן משא"כ במאור ופירות דבר קפרא. אמנם הקו' ממאור כבר תי' תר"י ג"כ לקמן משום דכלם נהנים בב"א: באו"ד ישנים היו. ר"ל בר קפרא לא אכל עמהם ומוכח מדבריהם דאפי' אין גדול אוכל עמהם נותן רשות לברך:
באו"ד ע"כ כ' וצ"ע עדן אמאי במאור אחד מוציא כולן:
דף מו ע"א רש"י נכסיו קרקעות נראה שכ"כ ליישב למה תקנו נכסיו בתוך העיר ואמאי קרובים אמנם בקרקעות אתי שפיר:
שם חציך שקא להזכיר זכותו קרי ליה דלא איחרך בנורא כ"א שקו. ואפשר דלא היה חסר כ"א מצות ישיבת א"י והיה מתרשל מחמת חסרון כיס ורמזו לו בחריך שקא:
שם ע"ב שהרי עוקרין אותה מכאן. קשה למש"כ תר"י דלת"ק צ"ל בפ' הטוב והמטיב ולר"ע דיו בפ"א וא"כ מאי לשון עוקרין דקאמר הש"ס וצ"ע: דף מז ע"א רש"י ד"ה הא לא חזי ליה. מבואר מדבריו דס"ל כדעת הרמב"ם דאאכילת איסור אין מברכין כלל:
שם תוס' ד"ה ומאכילין אבל טבל דאי' מיתה והיא מהירושלמי נראה דמ"ד התם הכי ס"ל כהרמב"ם דבשעת מלחמה אפי' קדלי דחזירי שרי וס"ל אבל אי' מיתה לא הותר ואפשר דמשו"ה נקט להו בריי' בתרתי עניים ואכסניא דבעניים אפי' טבל ודאי דרבנן אסור ובאכסניא דוקא טבל דאורייתא: דף מח ע"כ רש"י ד"ה כי הוא יברך הזבח. דברי רש"י צע"ג הא אנן בבהמ"ז עסקינן הכא:
דף מט ע"א לא אמר ברית ותורה יצא. ואכתי קשה יצא דיעבד ואמאי לא אמר וברשב"א הגי' רב לא אמר ברית ותורה עי"ש:
שם ע"ב תוס' ד"ה ר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן ואף דמרי"ו אין ראיה דאיהו מחליף ר"מ לדר"י והלכה כר"י מ"מ דעבד רי"ו עובדא שבירך על זית מליח ש"מ הלכתא הכי דקי"ל מעשה רב:

שם רש"י והדר לרישא לתחלת בהמ"ז. נראה דדייק ליה דאס"ד רק לברכה רביעית לא היו מתקני רבנן ברכה חדשה דמאי אולמא הך מהך אלא ודאי דלא לברך כל ג' ברכות: תוס' ד"ה ברוך שנתן. משמע דס"ל דדרשא דברוך ד' יום יום דרשה גמורה מדברי קבלה וכעין דאורייתא דאל"כ הו"מ תוס' לשנויי משום דלא הוה כ"א דרבנן כמו הטוב והמטיב: דף נ ע"ב תוס' ד"ה אבל אי אקדימו בסו"ד ורש"י לא פירש כן עתר"י במה קאי פלוגתייהו: דף נא ע"א תוס' ד"ה שמאל מהו שתסייע כונת דבריהם דלאו באדם חלש מיירי דלמה יברך הוא יברך אחר וס"ל דבהמ"ז ביחיד אינה טעונה כוס: שם ע"ב רש"י ד"ה אנן נעביד. בסו"ד בשעת ברכה. נראה כונתו כיון דע"כ מיירי בא"א לו בלא סיוע ומאי חומרא שייך באי אפשר. לזה כתב רש"י דעיקר החומרא בשעת ברכה שיניח הכוס מידו בין ברכה לברכה ולא יסייע בשעת ברכה:

שם גמ' כל האי כבגא דברכתא פי' דאמרינן כל בית שאין יין נשפך בו כמים אינו בכלל ברכה ואם כן כל מה ששפכה ילתה לברכה תחשב:

עיין בראש פ' ג' שאכלו סימן ג' הביא מפ' כזה דמצוה לחזור אחר זימון. ויל"ד אמאי לא הביא מפרקין מ"ז דרב שימי היה מסרהב לאצטרופי. ואולי משום דאיכא מ"ד ב' ת"ח המחדדים זל"ז בהלכה מצטרפין ולא קי"ל הכי עבד הכי לאפוקי מפלוגתן:

כתב הרשב"א על הא דאמרינן דף מז ע"ב כותאי עשורי מעשרי הרי אדרבא קי"ל בההיא דהלוקח יין דלא מעשרי אמנם רש"י פי' שם דחשידי אלפני עור וכאן מיירי דאיהו גופיה אכיל:

פי' קושית רשב"א אדברי רש"י דף כ' ע"ב ד"ה אין נוטלין מאחר דביין כי אשתני למעליותא מודה ר"א דאין נוטלין ואם כן פת מנ"ל לשמואל דודאי אשתני למעליותא:

סליק פרק ז:

פרק שמיני:

דף נא ע"א מתני' אלו דברים. הקשה רשב"א אמאי לא תנן נמי הך פלוגתא דברייתא פרק כיצד דב"ש אומרים שמן ויין מברך על השמן תחלה וב"ה אומרים על היין. ונראה דהך בריי' ר"י דפליגי הכא בבשמים ומאור דב"ש אומרים נר קודם דקדמה הנאתו והיינו דאמרי' התם שמן ערב קדמה דקדמה הנאתו וב"ה אומרים בשמים קודם דתדיר והיינו דאמרי' התם יין קודם דתדיר אבל לר"מ דמתני' אליביה לא אפליג כלל בשמן ויין כשם שלא נחלקו בנר ובשמים:

דף נב ע"א תוס' דיה ור"י ההוא תנא סבר טפי ע' תוס' פרק ע"פ ותמצא כי כונת תוס' דלשון ר' יהושע היה משמע כך ובא תנא דידן להודיענו דאין כך כונת רבי יהושע ולא דפליג עליה:

הקשה הרא"ש אתי' ר"ל דבריי' דנכנס לביתו ביושב על שולחנו מיירי א"כ הא ילפי' מנה בע"פ דמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וא"כ ע"כ כיון שהבדיל בתפלה לא מיירי ביושב על שולחנו. נראה די"ל דה"ק השו"ס אי מבדיל בתפלה א"צ כוס לא יאמר שני קדושות על כוס שיתפלל ויבדיל וא"צ כוס שוב להבדלה אלא ש"מ צריך שיבדיל:

ואמנם מדברי הגאונים דמוקי' למתני' ביו"ט שחל במו"ש ש"מ דגם במו"ש ליו"ט צריך בשמים. והרי"ף לא נחלק עלי' בזה. וזה דלא כדברי תוס' ריש ביצה שכ' דבמו"ש ליום טוב א"צ בשמים:

דף נב ע"ב אסור להשתמש בשמש ע"ה ע' תר"י בזמה"ז שאין מסלקין השלחן ליכא קפידא וזה לפי' רש"י שפי' שיטלו ידים על הפירורין אבל לפי' שהביא הרשב"א כי השמש ילקט בידים שאינם נגובים פירורין כזית. לכאורה אין חילוק:

דף נג ע"א גמ' בדין הוא דאפילו מחצה ואפכא ל"מ למימר לעולם בעי' רוב ואיידי דתנא סיפא מחצה דבאמת אין כאן רוב עכ"פ דכל קביע כמע"מ דמי. ובלא"ה ניחא טפי סיפא איידי רישא מרישא איידי סיפא:

ושמן העשוי להעביר אין מברכין ערש"י ותוס' מבואר מדבריהם דברכת בורא שמן ערב לאו ברכת הנהנין היא אלא על ברייתו של עולם:

שם תר"י במתני' עד שאותו והגידול סימן ברכה. אולי כונתו למה שהביא מ"א בשם רש"ל דהצפרנים ניכר גידולם ביום שלישי להספרם ודרך ב"י לספרם בע"ש ובמו"ש ניכר תחלת הגידול:

דף נג ע"ב ואשכח ארנקי דדהבא. עתר"י לחלק בין דר"ט דפ"ק דהתם במוטה מעיקרא דוקא מודה בזה. נראה כונתו דבאמת עמידה הוה הידור לק"ש אלא שלא הטריח הש"י לעמוד כמ"ש ע"ז במ' אבל אם עומד שישב הוה בזיון לבי"ה וממילא אפילו יושב יכול לעמוד לב"ה. וכן ראיתי ממרן ח"ס זצוק"ל פ"א היה חש ברגליו עד שהיה מוכרח לישב מב"ש עד י"ח אבל לק"ש נדחק עצמו ועמד בין בבקר בין בערב:

שם בענין פלוגתת ב"ש וב"ה אי מברך על היין תחלה. נראה דתלי' אי ושבעת זו שתיה ע"כ צריך לברך על היין תחלה לקיים בהמ"ז דאורייתא כיון דצמא לשתות יין אלא אי ברכה טעונה כוס אמרי' דירוה צמאונו במים ויברך על היין בהמ"ז ומאחר דקי"ל אכילה בכזית א"כ ושבעת זו שתיה היא ראייה דברכה טעונה כוס:

שם בסוף הפרק גולייריו מנצחין אלמא אין בזיון להמתין עד באחרונה כי אדרבא הכל הולך אחר החיתום:

עיין תר"י על המברך על מים אחרונים בשמתא דנירוש ר"ל בשמתא משום מוציא ש"ש לבטלה כדאמרינן בנדרים השומע הזכרת השם מפי חבירו חייב לנדותו אלא דלד' ר"ת דרך ברכה ליכא דאורייתא וצ"ע:

ומה שכתבו תר"י שם זו ברכה קאי אמים ראשונים צ"ע דמים ראשונים מוידיו לא שטף אסמכי' ולא מהאי קרא:

שם תוס' ד"ה והייתם קדושים דוקא במים אולי כונתם שהי' אוכלים בידים ממש לא ע"י מזלג והאי מסמא את העינים וכן מעשה שאירע רק עי"ז אירע: כתב הרא"ש על הא דאר"י אין מחזרין על האור שאינו אלא לזכר דאי להנאה מאי שנא מו"ש וכ"ש על הבשמים דבריו צריכין ביאור ואי משום הנאה אטו מחזרין. ונראה כונת הרא"ש דאי משום הנאה יש לומר באור בפ"א ודאי יהנה ואם לא יהנה במ"ש יהנ' פעם אחרת אבל אבשמים ע"כ צריך להדר פעם אחרת דאם לא יהדר לא יברך לעולם לזה כתב הרא"ש דאין הטעם משום הנאה וא"כ מכ"ש בשמים שהוא רק להכאה דאין מחזרין:

כתבו תר"י מהירושלמי דעונה אמן אחר כל המברכין שנאמר ברוך תהיה מכל העמים. נראה דה"פ מדלא כתיב כל העמים יברכוך כ"א ברוך תהיה ש"מ שברכתן לפעמים מתקיימת וא"כ שפיר דמי לענות אמן שיתקיים הברכה: הקשה הרז"ה אמאי לא כתב הרי"ף דהא דעונין אף בלא שמע דוקא כשאיננו רוצה לצאת. ונראה דלהכי מייתי הרי"ף הברייתא דתשב"ר למימר דלא מיירי בשרצה לצאת דתשב"ר ודאי אין מוציאין:

סליק פרק ח פרק תשיעי:

דף נד ע"א ויאמר יתרו ברוך הקשה תלמיד אחד הרי יתרו לא אמר מלכות ולא היה ברכה. ונראה מדאוריי' בשבח דרך ברכה סגי ורבנן תקנו מטבע. ועניין הקפידה בברוך נפתח מקור ברכה זו שאנו מברכין ע"כ יגדל כח ד' וזה עיקר רעוא קמי שמיא דכתיב עולם חסד יבנה:

שם ע"ב ד"ה אבני אלגביש. נראה כונתם שאין רמז באותו מקום לנס שנעשה בו. ובד"ח דייק מדברי תוס' אלו דס"ל כמ"ד שבט אחד אקרי קהל דאלת"ה לישני בחזקיה לא היה כ"א יהודה ובנימין. ונראה די"ל אחר גלות עשרת השבטים לכ"ע היה למלכות יהודה דין כל ישראל דלא מצינו פלוגתא אם בבית שני היה נוהג פר העלם דבר ואף דלענין חלה ותרומה פליגי התם קראי קדייקו:

שם רב חנא בגדתאה. כתב רש"י שם עירו בגדד דלא לימא כי הוה כינוי מלשון בוגד דא"כ הו"ל קורא לחבירו בחכינתו דאין לו חלק לעוה"ב: דף נה ע"א אר"ח כל חלום ולא טות ערש"י לולי דבריו הייתי אומר דר"ח ס"ל דלא יתענה אדם ת"ח רק אם:

כבר פתרו לו לרעה אבל זולת זה כל חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקרייא ואדרבא ע"י התענית נראה כפותרו לרעה. ובאר ג"כ כי בכל חלום יש בו קצת עיקר ובחלום טוב השמחה ששמח לפי שעה בחלומו וכן בחלום רע העצבות שנעצב לפי שעה ועי"ז מבואר כי חלמא בישא עדיף מטבא כי בזה ישמח שכבר נתקיים בצער החלום לבד ובזה יצטער על שלא יתקיים החלום והן הן כל ד' ר"ח הסמוכים כאן זה לזה. ועד"ז יל"פ דברי ר"י חלמא טבא אפי' לדידי וכו' וע' רש"י ודבריו קשה ההבנה ולמ"ש כי פליגי אר"ח וס"ל דלא אמרינן עציבותא מסתייע דהרי ס"ל במס' שבת דמותר להתענות ת"ח בשבת ולר"ח לא יפתרנו ולא יתענה וע"ז קאמר ר"י אף דבחלמא בישא לית לי דר"ח בחלמא טבא מודינא דבדיחותא מפכחא ליה. ועד"ז יפורש במס' תענית גבי ר"י בר אידי דבעי למעבד ליה עגלא תלתא ואמר להו בת"ח יתיבנא ואר"ח בו ביום ואר"י אפילו בשבת כיון דלאו בשבת הוה מעשה דהרי בעי למיעבד ליה עגלא אמאי מייתי הא דר"י ואפילו בשבת ואמנם משום דלר"ח דוקא אם פתר דהרי קאמר ולא טות אמר איהו מדר"י דאמר אפילו בשבת שמע מינה דפליגי אר"ח:

שם ע"ב וההיא שעתא כבר מתה דאלו מתה אחרי כן אין לדייק מידי דלמא גרם החטא: שם ייטיבנו בפני שלשה. והרי"ף השמיט כ"ז. ולא הביא כ"א לוקי קמי כהנא. נראה דס"ל דהנך אמוראי פליגי אהדדי דאי לכ"ע הטבה מהני לא התירו לו להתפלל בשעה שהכהנים מברכין כדאמרי' בסוטה כלום יש עבד שרבו מברכו ואינו מאזין. אבל אין רפואה אחרת מותר מטעם סכנה כמ"ש תוס' בסוטה לענין שבת ויו"ט שאומרים ג"כ תפלה זו. ואמנם דברי הרא"ש שהביא שני' נראה דס"ל כמ"ש הב"י קכ"ח דזה בכלל מאזין. א"נ יש לחלק אי גרסי' כגי' דידן אי לא ידע מאי חזא לוקי קמי כהנא י"ל אי ידע ייטיבנו ואם שכח החלום לוקי קמי כהנא וכ"מ הנוסח ואיני יודע מה היא אמנם גי' הרי"ף והרא"ש ולא ידע אי בישא אי טבא משמע החלום יודע: שם תוס' ד"ה פותרי חלומות כוונתם דאי בחכמה הדבר תלוי היו בירושלים חכמים הרבה ולא כ"ד לבד:

שם גמ' כאן על ידי מלאך שמעתי כי היינו חלום של שחרית שאינו שעת מזיקין:

דף נו ע"ב ג' שלומות הן וקדירה. שמעתי בשם הגאון רשכב"ה מוה' מרדכי בענעטה ז"ל דהקדירה עושה שלום בין אש ומים שהם הפכיים ומתנגדים זה לזה ושמעתי זה מפי

הרב מוה' גרשון טעמעשוואר ז"ל בפ"ב. ופי' בזה הכתוב בירמי' סיר נפוח אני רואה כי כאשר הסיר נפוח והמים מכבין האש רומז למלחמה ולא לשלום:

דף נז ע"א רש"י ד"ה דמסרג. נראה דהאי דמסרג איננו שוב מפראים כ"א דר עם ב"א ביישוב:

שם ע"ב רש"י ד"ה ר"י בן אלישע כונתו דלא קאמר ידאג מן המיתה דלזה לא היה ר"י בן אלישע לחוד אלא ודאי שהראו לו ר"י ב"א משום היסורים הקשים:

דף נו ע"א רומנא דקדירה וכו'. נר' דהיינו שעושה על פי החבית כמין עכביש וקורין אותו בש"ס יין שהקרים:

דף נז ע"ב גדגדניות. פי' מורי ח"ס זצוק"ל פלוימען סיסין וואכטל שקורין קראנעווערקען: דירח נאה רמז לטרקלין של עוה"ב אשה נאה לנשמה שתהי' מקושטת כלים נאים מצות ומע"ט שנא' בהם הנחמדים מזהב ומפז רב והיינו מרחיבין דעתו של אדם לתורה ולעבודה וכתב העשרה מאמרות רמז על ג' דברים אלו ד'כ'א' דירה כלים אשה. נראה כונתו דאין שכינה שורה, אלא על עשיר ועניו ולעשירות צריך ג' דברים אלו ואם עמהם הוא דכא דהיינו ענו אשכון את דכא:

שם ר"ש ב"א אומר אף שנאמר אז אהפוך אל העמים ופסק הרמב"ם כרשב"א ותמה עליו הטור. ונראה טעם הרמב"ם מדקתני לו אנשי כנה"ג בתפלת ר"ה וידע כל פעול כי אתה פעלתו וגם יכירו וידעו כל יושבי תבל וכו' שמשמע הלכה כר"ש ב"א וד' הטור כ' דקשה ליה מדוע בחר רשב"א בההוא קרא דצפניה דווקא הלא כמה מקראות בישעיה ובירמיה מורין כדבריו והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה וגו'. אלא ודאי דהתם הנבואה מגדת שיגיע עת שיתרבה כבוד שמים ומזה עדן לא נדע שאם גוים עובדים ע"א שחייבים אנחנו להתפלל עבורם ולזה הביא קרא דאהפוך אל עמים דמשמע כי בטובתם משתעי קרא ואם כן ראוי שנתפלל עבורם וממילא אין הוכחה מאותן התפלות הנ"ל המדברים בכבוד ד' דה' כרשב"א:

דף נח ע"א הרואה חכמי ישראל כתב מהר"ל בס' כ"ע ע"פי מה דאיתא במדרש כי ה' יתן חכמה לאו"ה מפיו דעת ותבונה לישראל משל למלך שהיה יושב בסעודה עם שרים וסגנים ובא בנו מבית הספר ונתן לבני הסעודה מאשר הביאו על השולחן. ולבנו נתן מהחלק אשר בפיו. הכוונה כי הש"י נתן לאו"ה חכמה בהוית העולם אבל הוא ית' לא יהי' עוסק בחכמה זו. משא"כ לישראל חונן חכמה בתוה"ק אשר גם הוא ית' עוסק בה והחילוק בין מתנה לחלק כי מתנה מסלק עצמו הנותן ממנה לגמרי ולא כן החלק. ולזה באוה"ע תקנו נתן מחכמתו. ובחכמי ישראל חלק מחכמתו:

שם כמה יגיעות יגע בעה"ב. שמעתי בשם המגיד מדובנא כי דרך בעה"ב כשיש לו אורחים לעשות סעודה לכל ב"ב ורמז כן רמב"ן פ' וירא עי"ש ועז"א האורח טוב כל מה שיגע אפי' לב"ב לא יגע אלא בשבילי והאורח רע אומר מזלי גרם שבאתי לסעודה גדולה אבל אני פת אחת אכלתי:

שם לא ברוח לא באש לא ברעש. יש לרמז בזה כי ג' דברים מסלקין השכינה רוח גבוהה היינו לא ברוח ה'. כעס היינו לא באש ד' פרסום מעשים שהוא החנופה. היינו לא ברעש ד':

דף נח ע"ב בתי ערי ישראל. פירש"י בא"י ודלא תקשי א"כ הל' למשיחא. ומשני רש"י דקאי אבית שני. והרי"ף גרס בתי כנסיות:

דף נט ע"א לא תקום פעמים צרה. יש לפרש כי פעם לשון פסיעה וידוע כי בשעה אחד הולכת החמה פסיעה אחת שקורין גראד ובכל שעה עומדת תחת כוכב אחר והיינו לא תקום פעמיים צרה שני פסיעות:

שם ע"ב רש"י דזה אורתא דתלת נגהי ארבע. הקיצור בענין זה. כי מתקופה לתקופה צ"א יום וז' שעות ומחצה כי ד' פעמים צ"א יום הם שס"ד ימים וד' פעמים ז' ומחצה הוא יום ורביע. דהיינו שס"ה יום ורביע. וצ"א יום הם י"ג שבועות נמצא מתקופה לתקופה ז' ומחצה שעה ד' פעמים ז': ומחצה הוא ל' שעות דהיינו יום ורביע יום. נמצא משנה לשנה היתרון ו' שעות ובכ"ח שנה המה כ"ח רביעים דהיינו ז' ימים וכ"ז יום המה ד' שבועות נמצא דכל כ"ח הוה היקף התקופה להיקף ראשון בד' ניסן: תוס' ד"ה הטוב והמטיב. משמע מדברי הירושלמי מדמברכין הטוב והמטיב מס' דס"ל הטוב והמטיב דאורייתא והענין נראה ע"ד שכתב הג"א פ' בכל מערבין בשם ר"נ גאון דזמן דרגלא דבא משום שמחה הוה דאורייתא ואם כן כל ברכה הבאה מחמת שמחה הוה דאורייתא. ובזה יובן קושית הרשב"א אמאי דמשני הש"ס בקנה כלים חדשים כחה דהתירא עדיף וקשה הא ברכה דרבנן ומאי כוחה דהתירא שייך בדרבנן. ע' רש"י ריש ביצה מענין כחה דהתירא. ולזה כתב הרשב"א דשנויא דחיקא משני ליה. אבל די הש"ס דכל ברכות שהם משום שמחה הם דאורייתא. ומה"ט גם כן פסקו הפוסקים לחומרא כלי"ב. והקשה ג"כ הרשב"א למה לא ניזל לקולא כלי"ק אבל מדברי הש"ס הנ"ל מבואר דהך ברכה כעין דאורייתא היא:

תוס' ד"ה ור"י אמר. הקשה הגאון מהרא"וו לדעת הירושלמי למה לא יברך גם הנותן הטוב והמטיב ותי' תלמיד אחד דלגבי נותן הוה רעה מעין הטובה דלפום שעתא עכ"פ מחסרא ממון אלא ששכרו עומד לבא:

ועיין ר"ן סוף פסחים שכתב טעמא דאין מברכין אס"ע זמן. משום דהמצוה רק בלילה וצ"ע לדידי' מכ"ח וממקרא מגילה דמברכין על של יום בפ"ע: דף ס ע"א נכון לבו בטוח משמועה רעה לא ייראי. עמהר"ל בס' נ"ע דבצדיקים כתיב אל תירא מפחד פתאום ולזאת נכון לבו בטוח בד' משמועה רעה דהיינו פחד פתאום לא ייראי:

שם הנכנס לכרך ת"ר בכניסתו מהו אומר פי' רש"י בן עזאי אמרה וא"כ קשה על הרי"ף וש"פ שהביאו ברייתא זו לפסק הלכה. ונראה דעתם דלכאורה במפ' הכי תרי לישני אי מיירי דוקא בכרך שדנין או אפילו בכרך שאין דנין. ונראה דהנה תפלה ודאי שייך בכ"מ אפילו במקום שדנין אבל הודאה דהוא אניסא לא שייך כ"א במקום שאין דנין דשם הוה ניסא. והנה תרוייהו לישני ס"ל דשתים דת"ק שתים דתפלה אחד בכניסתו ואחד ביציאתו ותרוייהו ס"ל דרב מתנא קאמר למלתא ולי"ק ס"ל אין הלכה כבן עזאי וקשה ליה למה אמר רב מתנא למלתיה אליבא דבן עזאי אלא ודאי בכרך שדנין אינו מברך קאמר רב מתנא וזה דוקא אליבא דבן עזאי דהודאה לא שייך במקום שדנין ולי"ב ס"ל דרב מתנא כבן עזאי ס"ל ולה"ק אברייתא למלתא ולעולם במקום שאין דנין מיירי וא"כ פסקו הפוסקים כבן עזאי:

שם ע"ב הנכנס לישן דקדקו הפוסקים מ"ט לא נהיגי עלמא לברך על שינת היום מ"ש משאר ברכת הנהנין. ונ' ע"ד שכתבו תוס' פ"ק דף יא ע"ב דמשו"ה לא מברכינן לישן בסוכה דהכי אין בידו לישן שמא לא יישן. וכתב שם דבשינת הלילה לא שייך הא דבודאי יישן מה שא"כ בסוכה שמא ירדו גשמים קודם שיישן וא"כ גם בשינת היום דשכיחי טרדות מה"ט לא יברך שמא לא יישן. ואפשר דמה"ט לא נהיגי גם כן לברך על שינת עראי אפילו בלילה:

דף סא ע"א ולא אחורי ביהכ"נ וכו' פירש"י שנראה כפורק עול ודייק מזה המג"א סי' תרע"ב דאין הטעם משום חשדא כלל ותי' בזה קושיא הב"י שם. אמנם בפ"ק כדמייתי הש"ס גם כן להך מלתא כתב רש"י שכ' כמבריח עצמו משמע דטעמא משום חשדא וי"ל דקשה ליה לרש"י מ"ט קאמר הש"ס פ"ק דוקא מסייע ליה לריב"ל ולא קאמר נמי מסייע ליה לר"י דשמעתין בהרואה אלא ודאי משמע לש"ס דריב"ל ור"י גופא פליגי ריב"ל קאמר אסור לו לאדם. וכתבו תר"י פ' א"ע דל זה משמע דאדם גדול יהיה נזהר בכך ע"כ ס"ל משום חשדא ע"כ הרוצה להוציא עצמו מחשד יעשה כן משא"כ ר"י דמייתי ליה בהדי ארי ואשה משמע דדינא קאמר. וע"כ אין הטעם כ"א משום פורק עול. והנה רבא צוה לבניו שלא ילכו אחורי בהכ"נ בשעת תפלה ומאי שנא אאיסור זה דאמר להו לבניו אלא ש"מ דכריב"ל ס"ל דליכא איסור כ"א להוציא מחשדא. ולזה פירש"י ג"כ משום

דנראה כמבריח. ואמנם לר"י דס"ל דאי היה באמת אין הטעם משום חשדא כ"א משום דמחזי כפורק עול אין ראיה מדברי רש"י כאן כ"א אדרבא הלכה כרבא ולרבא משום חשדא אתיא עלה ושפיר הקשה הב"י בהלכות חנוכה:

שם כליות יועצות. כתוב בספר נפוצות יהודה דהיינו שהכליות שואבין מן הדם המים המעופשים ועי"ז הדם צלול והאדים העולים מדם צלול המה צלולים ועי"ז תתחבר הנפש המשכלת לנפש החיוני ביותר ותהא העצה נכונה וכן פי' ג"כ הטחול שוחק כי הטחול שואב יסוד העפר מן הדם והוא משכן המרה שחורה וע"י הבדל המרה שחורה מן הדם נוטה האדם לשחוק. ונראה כי זה ג"כ פי' קיבה ישינה ע"י פעולת הקיבה מייגע עמו עצבו ועורקי המוח והמה עייפים ועי"ז באה השינה. וגם הכליות עיקר פעולתם בעת השינה בלילה. לזה אמר הכתוב אף לילות יסרוני כליותי:

דף סא ע"ב א"ל תלמידיו רבינו עד כאן. כתוב בספר קהלת יעקב ביאור על ס' קהלת כי דבר שלא נסה אדם מעולם א"א לו לקבל שלא ע"י יסורין וזה שתמהו תלמידיו על שקיבל רע"ק כל זה בלא יסורין והשיב להם כי המחשבה התדירה בעינן יועיל כמו הניסיון וזה שאמר להם כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה ועכשיו לא אקיימנו. ומיושב עד"ז קו' המפרשים וכי לא ידעו תלמידי רע"ק דרשא דבכל נפשך:

ויש עוד לומר דדעתם היה דכל זמן שאדם מקוה שיחיה אסור לחבול בעצמו אבל אם מיתתו חלוטה אינו מחויב לקבל יסורין וכן אמרו תלמידי ר"ח בן תרדיון לר"ח ב"ת פתח פיך ליכנס האש. ואמנם ר"ח ב"ת השיב להם אף עפ"כ לא אחבול בעצמי וזה מדרשא דבכל נפשך אפילו במקצת נפשך שאתה עומד למות אי אתה רשאי לחבול בעצמך וזה מד' ר"ע שהשיב לתלמידיו ששאלוהו רבינו ע"כ ר"ל למה לא יחבול בעצמו והשיב להם כל ימי הייתי מצטער מה זה דקאמר קרא בכל נפשך ועכשו בא הפי' לידי ולא אקיימנו:

ויש לרמז זה ג"כ בדברי תודוס איש רומי פרק מקום שנהגו עמה ראו חמו"ע להפיל עצמן לכבשן האש שנתקשו תוס' שם הלא ע"א יהרג ואל יעבור אבל קו' היה דכבשן אש היא חמורה שבחמורה דמה"ט דיינינן לבת כהן בפתילה של אבר משום ברור לו מיתה יפה וא"כ היה להם לחבול בעצמם. ואמר נשאו ק"ו מצפרדעים אלמלא לא בקש הש"י שהצדיקים אפילו בשעת מיתה לא יבררו להם מיתה קלה ויקבלו החמורה ייע אחרים באהבה אלמלי כן לא עשה הש"י נס לצפרדעים בתנורים:

על מגן אם לא ללמוד מהם. ואמרתי דהש"ס בפסחים שם מסיק לבסוף דתודוס מטיל מלאי לכוס של ת"ח. ר"ל דהא דהביא לדרוש דרשא זו משום דאיהו גורלו הי' להתעסק

בעד ת"ח וזה יותר עמל מלעסוק בתורה עצמה. אשר דדיה ירווך בכל עת ודרש על עצמו כי לפום צערא אגרא:

שם רע"ק אוסר בכל מקום. הביא הרא"ש בשם הירו' דבמקום כותל בר"ג שרי. והרי"ף והרמב"ם השמיטוהו. ונראה טעם לדבריהם מדאמרי' לעיל אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מקפיד על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום ואי ס"ד דבמקום כותל אין קפידא אטו ברחוב היתה מטתו נתונה אלא שיש להשיב ממ"ש תוס' שם דבאשתו עמו מיירי ואולי תשמיש חמיר טפי אמנם הרמב"ם בחבורו הביא סתמא משמע דלא חילק כד' תו' ולפי' שטתו שפיר השמיט ד' הירושלמי דהך דאבא בנימין פליגי ותו מדר"ע סיפר שנכנס אחר ר"י ולמד ממנו שאין נפנין בין מזרח למערב ומדקאמר נכנס משמע דבמקום כותל היה וזה דלא כד' הירושלמי:

דף סב ע"א ארע"ק פ"א נכנסתי ואח"כ אמר בן עזאי פ"א נכנסתי שמעתי מפי הגאון מוהר"ר שמעון סופר נ"י אב"ד בקראקא שהק' זקינו הגאון רשכב"ה מהרע"ק איגר ממ"נפ הי מעשה היה ברישא אם היה דרע"ק ברישא וכיון שרע"ק כבר סיפר מעשה זאת וידעו תלמידיו דינים אלו ומאי קאמר בן עזאי ולמדתי ממנו ג' דברים הרי כבר למד ממנו שהרי א"ל ע"כ העזת. ואם דבן עזאי היה תחלה אם כן מאי קאמר לר"ע ע"כ העזת פניך ברבך. הרי גם הוא העיז פניו נר' ליישב דרש"י כתב אמעשה דרבי עקיבא דביהודה היה וקשה מנ"ל לרש"י לפרש כן והשיב לי הרבני מוה' שלמה לבוב בפ"ב דלאפוקי גליל כ' רש"י כן דבגליל כ"ע מודו דאדרבא צפון ודרום אסור כדלעיל בבריי' ואכתי קשה דלמא בחו"ל היה ומאי בעי רש"י בזה ונראה דרש"י בא לישב קו' והנה רע"ק ור"י רבו הי' ביהודה ושמע בן עזאי מרע"ק ענין זה ואכתי לא ידע בחו"ל מה דינא. ולזה נכנס הוא אחר ר"ע בחו"ל ואף דלכאורה לענין שמאל ומיושב אין חילוק הכנסתו היה בשביל מזרח וסיפר אגב גם שאר דיני ביה"כ אי דלא נימא דבא"י בעי קדושה יתירה ולא בחו"ל: שם שח ושחק. י"ל אחרי שאמר על רב שלא שח שיחה בטילה שח היינו תו"מ ושחק לעורר הרצון ומתוך שני דברים אלו עשה צרכיו ע"ד שפי' הרמב"ן באגרת הקדושה הנותן מטתו בין צפון לדרום הו"ל בנים זכרים כי צפון בחינת הקור ודרום בחינת החום ובין צפון לדרום מזג ממוצע מביא לבנים זכרים ר"ל בריאים ושלמים:

דף סג ע"א אלא אמר רבא וכו'. הביא הרא"ש מהירושלמי דמ"מ מצוה לשייף. והרי"ף השמיט דברי הירושלמי. נר' טעמו דלבתר דמסקינן כביתו גם לענין זה אמרינן כביתו דבביתו גם אשיפה בתר רקיקה לא קפיד אינש והירושלמי ס"ל כמ"ד דממנעל גמרינן ואמנם מד' הרא"ש באמת משמע דגם למסקנא ממנעל נמי גמרינן:

דף סג ע"א בשעה שמכניסין פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד יל"פ ע"ד שארז"ל במסכת תמורה ע"פ עשיר ורש נפגשו מאיר עיני שניהם ד' בשעה שהתלמיד בא אצל רבו ואומר למדני תורה אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה' כלומר כי הש"י יתן בהרב חכמה כפלים שלא יפסיד בהוצאת הזמן שלמד עם התלמיד וזה שאמר הלל בשעת המכניסין שהתורה חביבה ומבקשין ללמוד ממך פזר ולא תפסיד שנאמר יש מפזר וכוסף עוד אבל בשעת המפזרין שאין התלמידים רוצים ללמוד חבל על עתותיך שתבלה עמהם ע"כ כנס ולא תבלה זמניך:

שם למה נסמכה פ' תרומות לפ' סוטה. כתב הגאון מהר"י אייבשיטץ כי מי שאינו נותן תו"מ ממונו חסר והולך כמו שדרשו על פסוק ואיש את קדשיו לו יהיה איש אשר יתן לכהן לו יהיה. כלומר לא יהיה לו יותר מהמעשר וכן הביאו תוס' פ"ק דמס' תענית. ואמנם כשממונו חסר חושדתו אשתו כי הוא רועה זונות כדכתיב ורועה זונות יאבד הון. ועי"ז לא תפחד ממים המאררים כ"א אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין אותה. ותאמר איהו בוצינא ואנא בקרא ועל ידי זה סופו להביא אצלו מנחת סוטה:

ובשם הגאון מוהר"ר משה פערלס שהיה אב"ד בעיר באכהאנו שמעתי עד"ז אחרי כי ידע אשר ע"י מניעת התו"מ בנקל יבא לידי עוני יעשה תחבולה ויקיים ד' רבא במסכת סוטה דאמרי' דרש רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו ותמור שיתן תו"מ כדי שיתעשר יקנה תכשיטין לאשתו ועי"ז סופו להביא אצלו מנחת סוטה כי התכשיטין האלו יהיו לה למוקש וירבו עליה ריעים:

ויש עוד לומר כי באמת הכהן היה מורה התורה בין דין לדין ובין דם לדם כדכתיב יורו משפטיך ליעקב. ואמנם זה המונע לתת תו"מ אומר שלא יהיה לי דין. אני אעמוד על נפשי ואם יהיה בביתי איזו ענין או"ה אם גם אחמיר על עצמי מספק עדן לא יגיע לסך הערך תו"מ. ואמרה תורה בבהמה ועוף אתה יכול להחמיר על עצמך אבל אם יארע לך ספק באשתך הלא סופך להביא אצלו מנחת סוטה:

שם מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל. כתב מרן ח"ס זצוק"ל בשו"ת דאין הפירוש מפני שעשה שלא כהוגן נחלקו עליו שלא כדין כ"א הרבה או"ה טומאה וטהרה תלויה בעבור שנים וקביעות חדשים וכיון שעיבור שנים וקביעות חדשים שלו בטלה גם מה שאסר מותר ומה שהתיר אסור וכן כיו"ב. וצ"ע מהא דפריך הש"ס והתניא חכם שאסור וכו' הלא הכא האיסור ממילא מותר היה:

שם ע"ב כי מיץ חלב יוציא חמאה. פי' מרן ח"ס זצוק"ל כי על הרוב האם מפנקת את הבנים כמורגל בפי העולם ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן כלומר מפנקי' אותן והרוצה

ללמוד תורה צריך לחיות חיי צער וע"כ יסיר אותו הפינוק וזה במי אתה מוציא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו. ורגיל אני לפרש בזה מאמר הכתוב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' אלקיך הבנים הם ראשית כלומר המובחר שבבכורי הגוף וכלפי האב דבר הכתוב אם אתה רוצה להביא ראשית בכורי אדמתך בניך בית ד' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו. הבט וראה שלא תהא אמו מפנקתו יותר מדאי: שם רש"י עשית חסד שהאכילם שנאמר ויבא אהרן וגו' וכן פרש"י בס' שמואל. ויל"ד א"כ מה קאמר שלא קירב משה ובילקוט שמואל שם קאמר דקאי אמה שהאכיל את משה ויליף מזה דהמאכיל פרוסה לת"ח כאלו האכיל לכל ישראל:

סליק פרק ט. וסליקא לה ליקוטי מסכת ברכות:

הגהות על מסכת ברכות:

יא עא תוס' ד"ה שנא' בהם פאר א"כ צריך טעמא צ"ל א"נ:

יז ע"א תוס' ד"ה לא לאתויי. ע' מג"א סי' ר"ט ס"ק ג':

כ ע"ב תוס' ד"ה נשים. ע' ב"ב דף פ"א ע"א תו' ד"ה למעוטי אדמת כותי: כה ע"ב רש"י ד"ה הרי לבו צ"ל הרי עקיבו:

לט ע"א רש"י ד"ה פת צנומה ע' רש"י ורמב"ן מקץ שם:

מ ע"א רש"י ד"ה למזרח גורנו ע' ב"ב דף כה ע"א תוס' ד"ה אין עושין: ע"ב תוס' ד"ה אמר אביי דמסתברא ברייתי' כותיה צ"ע הלא מתני' היא: מ"ד ולפי מה דפרישית ר"ה ל"ב ע"ב:

מו ע"ב תוס' ד"ה להיכן ע' פסחים נ"ד ע"ב תוס' ד"ה חוץ בשם הירושלמי כד' רש"י:

מז גליון עתוס' פסחים כו' צ"ל קו':

מח תוס' ד"ה ולית הל' כדפירשנו כאן צ"ל כיון:

נד ודוקא צ"ל וכדקאמר:

נד ע"ב בעין משפט אות י"ב באו"ח ר"ט צ"ל ר"י:

ס ע"א כחא דהיתרא עי' ח"ס חלק או"ח סי' כ"ה מ"ש בזה:

סג ע"ב ואח"כ כתת כצ"ל:

הגהות על הרא"ש ססי' ט' אמר רב לא יתחי' כצ"ל:

ססי' א' עי' הרמב"ם צ"ל הרמב"ן כ"ה בתר"י:

סי' יג בהג"א עי' בבא בתרא פי"א ע"א תוס' ד"ה למעוטי אדמת כותי:

סי' יד שאינו מתחייב אלא מדרבנן ובזה מיושב קו' תוס' מכהנים ולוים וקו' הג"א מגרים דכלם בכלל ערבות ואפי' הוו דרבנן וכולן להוציא:

סי' ה כפול הלבן וצ"ע לענין ברכה אחרונה וע' לק' סי' ט':

סי' טז שכן כהנה כבר כדאמר לעיל כ"א ע"א: סי' יד לא שייך ביה ברכה אחת צ"ל אחרת:
סי' סא אם בה"ב רוצה לוותר ע' פרק כיסוי הדם גבי צדוקי שא"ל רבי מ' זהובים אתה נוטל לכאורה ל"מ הכי:
סימן כ דעשה דרבים דרבנן ע' רא"ש פ' אלו מגלחין סי' כ' מ"ש בזה ועמג"א סי' צ' ס"ק ל':
סימן כג מכאן ואילך רשות דאי בעי לא אכיל וי"ל גם כן אי בעי לא אכיל כביצה ופטור מן הסוכה וכזית אכיל:
סימן כד שישתה פחות מכזית או רביעית צ"ע דכביצה דהיינו שני שלישי רביעית סגי:
סי' לא ומי פירות פי' מראה מים צ"ל אפי' מראה מים:
סי' לה דחי אכולי קאי צ"ל אכלי קאי:
הגהות על קיצור פיסקי הרא"ש:
פרק ב סימן ה בר"ח ובחוה"מ צ"ל ובחוה"מ פסח:
פרק ג סימן נ"ח עד שיניחם בכלי צ"ל בכלי תוך כלי:
פרק ד סימן יד הזכיר הגשם בקיץ אין מחזירין אותו צ"ל מחזירין אותו: פרק ו סימן מג מברך לפניהם ולאחריהם. ע' בראש וצ"ע:
פרק ו סימן א דלא כהראב"ד צ"ל דלא כה"ר יונה:
הגהות ברשב"א מסכת ברכות:
דף ג ע"א ד"ה למאן דגני. בין תכלת ללבן צ"ל לכרתי:
דף ט ע"א ד"ה איכא דמתני לה:
שם בא"ד. ולא אמרו קודם חצות צ"ל קודם הנץ:
שם ד"ה. ובני ר"ג אלא שלא כ' הרב אלפסי צ"ל שלא כתב כן:
דף יא ע"א ד"ה הא דאמר טעמא דרשב"י זה שינון וזה שינון כצ"ל: שם ע"ב ד"ה תנ"ה ונהגו עצמן לומר בשחר אהבה רבה ובערב אהבת עולם כצ"ל:
שם ד"ה. אר' ארוכה מפני שקורין אותה באמצע סעודה כצ"ל:
דף יב ע"א ד"ה ה"ג רש"י שאני התם דאמר בא"י יוצר המאורות כצ"ל: דף טו ד"ה וה"מ לק"ש יחזור לתפלה צ"ל כתפלה:
דף כ ע"ב ד"ה בעא מני' רבינא א"כ אף באבדי' צ"ל אף הגרים:
בא"ד נשים ועבדים צ"ל וגרים:
דף כג ד"ה ופסק גאון לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר צ"ל אינו חוזר: דף כד ד"ה היה ישן ות"ק על לבו צ"ל הרי לבו:
דף כו ד"ה אפי' ר' יושע דאלמא בדליכא ביתא צ"ל דוקא בדליכא: דף כח ת"ר אם לא היה בדעתו להתפלל צ"ל אלא להתפלל:

בא"ד ולא דבר צ"ל ולא נהוג עמא דבר:
דף כט ד"ה והא דאמרינן שאלה ואם לאו חוזר לעבודה ה"נ עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לש"ת כצ"ל:
דף ל ע"ב ד"ה טעה ולא הזכיר הסיע דעת כמי שעקר כצ"ל:
דף לא ד"ה ירושלמי יכול בחורבן בית המקדש חתם כצ"ל:
שם ע"ב. ד"ה מאי תקנתא לישב בתענית על תעניתו כצ"ל:
דף לב ע"ב ד"ה קודם תפלה תהלה לדוד ותקנו גם כן לומר אשרי העם כצ"ל: דף לג ד"ה ירושלמי ובא כנגדו הרי זה מסתיר כצ"ל:
דף לה. ד"ה א"נ יליף ולא אק' הא בהדיא כתב ביה כצ"ל:
דף לט ע"ב ד"ה פתיחן מלתיה דר' יוחנן צ"ל דר' ירמיה:
דף מא ד"ה אלא מ"ד א"כ האי מ"ד כצ"ל:
דף מא ד"ה ר"י אומר ומשום דעולא אמר דכולי עלמא כצ"ל:
שם ד"ה הביאו לפניו אלא אפי' תמרי ע' גמ' לעיל י"ב א':
שם ד"ה א"ה יין ואעפ"כ שהן טעונין צ"ל ואע"פ שהן טעונין:
דף מב ד"ה ולית הן ואפי' ברכת המוציא צ"ל ואפי' ע"י ברכת המוציא: שם ע"ב. ד"ה והוא אומר ע' הא מתני' מה בין מוגמר כצ"ל:
דף מג ע"ב ד"ה אמר מר זוטרא ריח טוב בפירות ע' בזה ברא"ש ותר"י כי ברשב"א יש חסרון בד' הראב"ד:
דף מה ע"ב ד"ה הא דאמר רבב"ח בלישנא דבריתא צ"ל כלישנא:
דף מו ד"ה עד היכן שתים ושלשה בלשון צ"ל בלשון נקבה:
דף מח ד"ה הא דאמרינן אצטרופי וא"נ לא אחריו צ"ל לא בירך אחריו: שם ע"ב ד"ה מתחיל בנחמה דאף נחם רבותא צ"ל דכוותא:
דף מט. ד"ה והא דאמרי' מדתניא בתוספתא עמ"ש הרשב"א לעיל בפרקין ד"ה תדע וצ"ע:
שם ד"ה רב לא אמר ברית ותורה והלכך טבעו חכמים צ"ל לא טבעו: שם ד"ה ואיידי דאמר אבל הראב"ד ז"ל שאינו צ"ל כ' שאינו מזכיר: דף ג ד"ה כי הא שמצטרף הוא אחרים צ"ל עם אחרים:
באו"ד אזמין עליהן בדוכתיהן צ"ל לא ואא"כ מתחיל והראב"ד:
שם ד"ה הא דקתני לא סוף דבר בבית אחד כצ"ל:
דף נג ד"ה הדחה אור טמונה ולמ"ד בדרביא צ"ל בדעמיא:
שם ד"ה אר"י א"ר לפי שאינה כברכת הבדלה צ"ל שדינה כברכת הבדלה: שם סוד"ה האי קרא כשאתה דורשו מרישא לסיפא כצ"ל:

הגהות בתר"י מסכת ברכות:
פ"א ריש פירקין ד"ה ואע"פ שאין ראיה שבפי' נראה מהפוסקים צ"ל מהפסוקים:
שם ד"ה וכל העובר על דברי חכמים ע' בגמ' וצ"ע:
שם ד"ה אריב"ל וד' ר' יושע במס' מגילה צ"ל לקמן במס':
שם ד"ה אימתי עת רצון ואמרי' הגאון כר' ז"ל שאפי' כשאין האדם מבואר בגמ' להדיא וצ"ע:
שם ד"ה ר' אומר דמשיכיר בין זה לזה כצ"ל:
שם ד"ה אמכם ר"ה גאון צ"ע מק"ש רפ"ב:
פ"ב ריש פירקין והוינן ש"מ ע"ש וצ"ע:
שם ד"ה כדי ליתן ריוח תזכרו ועשיתם מפני שהם נחים צ"ע דבוזכרתם ודאי הוה שוא נע אחר ת"ג גם בתזכרו הוה תנועה קלה ושוא הבא אחריו הוה שוא נע:
פ"ג ריש פרקין ד"ה פטור מן הק"ש ה"נ שאבל צ"ל ה"נ לאו דוקא אבל חייב שם בהגהות הגליון ד"ה תדע כ"ל פשוט שיש להגיה ולי נראה דא"צ להגיה ודייק מסיפא:
שם ד"ה אתמר צואה על בשרו דייניגן גופו במקום אחר צ"ל כמקום אחר: שם ד"ה יציאת כל שאר בהמות ריב"ח אומר מרחיקין כצ"ל ואין יש למחוק: שם ד"ה ערוה בעששית אבל בראיה בעלמא מותר נראה דלענין אי' קאמר אבל לא לק"ש:
שם ד"ה ודוקא ישן ואפי' בתוכו ר"ל מן התורה:
פ"ד ד"ה והא דאמרי' דאי לא אדכר ואם לאו לשומע תפלה צ"ל חוזר לעבודה ה"נ אם עקר רגליו חוזר לתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה כ"ז צריך להוסיף:
פ"ה ד"ה בנות ישראל ומפני חשש הספירה צ"ל הסתירה:
שם ד"ה המקיז דם והכי אמרי' בתרומה צ"ל בתמורה:
שם ברי"ף העובר לפני התיבה חסר כאן מתני' וקודם תנו רבנן צ"ל גמרא: שם אלו ברכות נרשם מתני' צריך למחוק ולרשום ת"ר וגמ' צריך למחוק: פ"ו ר"פ בתר"י וקאמר עלה בגמרא לקמן מ"ז ע"א:
שם ד"ה על פירות האילן אף ע"פ שהם מזון ר"ל לעיל בגמ' דף יב ע"א: שם ד"ה ולענין פסקא הוו אזלי באורחא כצ"ל:
שם בא"ד שערי ביני גופנו כצ"ל:
בא"ד מדלא אהדר ליה כצ"ל:
שם ד"ה קמחא דחיטי בסה"ד ולפריכו נאריך לקמן שלהי פרקין גבי פלוגתא דר"ג ורבנן:
שם ד"ה קורא ומתחלה הוא רך כצ"ל:
שם ד"ה מאי חביצא והיכא שאינו לא מבושל צ"ע א"כ מאי פריך הש"ס מלקט מכולן:

שם ד"ה שלשה דינים צ"ע בתוס':
שם ד"ה אני ראיתי דבר שדרך לאכלו צ"ע דהרי גם בירוש' מיירי בזית וע' ברא"ש:
שם ד"ה ומכאן היה למד שאינם גורמים הברכה כצ"ל:
שם ד"ה וכ' למורי הרב אינה אלא מדרבנן כצ"ל:
שם בא"ד שעל כל שבעת המינים:
פ"ז ד"ה בה"ב בוצע היא גדול ממנו צ"ע פרק כיסוי הדם דא"ל רבי לצדוקי מ' זהובים אתה נוטל:
שם ד"ה עד היכן לא יאמר אותה היחיד אמנם גם הרי"ף שכתב וכן עמא דבר משמע דמפ' כן לרב ששת:
שם ד"ה מהו אומר ור"ע היאך יכול ע' גמ' וצ"ע:
שם ד"ה חי ומלא צריך רביעית מיין ע' שבת ר"פ המוציא יין ובתוס' שם וצ"ע:
פ"ח ד"ה ב"ש אומרים מכבדין שיותר הוא מותר מלהשתמש כצ"ל:
שם ד"ה אם רוב גוים נרשם שלא במקומה וקאי אבשמים ע"ב ד"ה היה מהלך חוץ לכרך והריח:
שם ד"ה כל שמוציאין ונעשה לכבוד צ"ע מ"ש מכבשן דלבסוף מברכין עליו: שם ד"ה לא קשיא בסוה"ד הראשונים הם של היתר ע' מג"א תרכ"ד ס"ק ד': שם ד"ה נוטל אדם מדאמרי' בפסחים צ"ע דהתם רב אמר הכי ולא ס"ל כוותיה וע' ברא"ש פ' ע"פ שם:
פ"ט בריי"ף ולא ידע אי טבא אי בישא כצ"ל:
שם תר"י ד"ה הרואה בבל ר"ל אעשה ממנה טיט צ"ע בגמרא ר"ה כ"ו ע"ב לא הוה ידעי רבנן מאי וטאטאתי:
שם ד"ה ברוך רוב ההודאות בסוה"ד להורות על הרוב ואל ההודאות כצ"ל: שם בריי"ף אוזר ישראל וצ"ע שלא הביא הרי"ף ברכת עוטר ישראל: הל' קטנות:
הל' ס"ת בראש שבעה אותיות ע' תוס' מנחות כ"ט ע"ב ד"ה שעטנז ותמצא כל העיורין:
הל' תפילין חי' אנ"ש אות ב' ואידך עתיקא צ"ל חדתא:
שם בשימושא רבא בשורה ב' ולתפויר בר' תלתא תפירין כצ"ל:
שם ד"ה ואמר רבא אי הוו עשרה כדשקלא מלכא ושמשא ר"ל יוסף ולוי: שם הז"ם בהזכרים כצ"ל:
שם ד"ה עתה אסדר וחותכין בכל העליון צ"ל בכפל העליון:
שם החזקה חסר צ"ל החקה:
הל' ציצית בראש ד"ה פרט לכסות לילה בטלית שאינה שלו צ"ל שהיא שלו: בנ"י ד"ה ארבע שלא היה צ"ל אלא אשר תכסה:

בנ"י ד"ה בההיא שעתא שמת חמי כצ"ל שתי תיבות:
בנ"י ד"ה וכבר נשאלתי בימי אותם חכמים:
בנ"י ד"ה תלאן דכשתלאן תחלה לא פסק החוטין כצ"ל:
בראש ד"ה סדר עשיית וכן בעור של תפילין ע' מה שאמר הרא"ש סוף ה' ס"ת בשם ס' העתים וצ"ע:
במרדכי פ' הקומץ חי' אנשי שם אות א' וק' להבין עי' רש"י שם וקל להבין:
במרדכי רגל שמאלי ע' תוס' מנחות כ"ט דקרי רגל ראשו והיא היא:
שם ד"ה וכ' רבינו שמשון מס' לי דלמא דאמר בתפלין כצ"ל:
שם בהפרדת האותיות ראו היינו חק תוכות כצ"ל:
שם ואמר ר"י דיש לכותבו בלא תגין כצ"ל:
שם ולעיל פי' דלא הוה חק תוכות כצ"ל:
שם אבל אם לאו אינו יכול כצ"ל:
רמב"ן הל' בכורות:
דפוס פ"ב דף ו' ע"ב והל' כרב הונא ע' מ"ש ה"ה פ"ד מה' מ"א הל' כ"א וד' הרמב"ן צ"ע:
דף ט"ו ע"א ברי"ט אלגאזי ד"ה הנה קודם בואי דהמע"ה צ"ע דהא הכא מיירי דבאמת הקנין נגמר עכ"פ אלא דמס' לן אימת התחיל הקנין ואין זה דומה לשאר ספיקי דממונא שהמוחזק טוען ברי:
שם ד"ה ואולם "ל נחמיר מדרבנן צ"ע הרי גם לתי' ראשון הכוונה רק דס"ד קנה הכא והכא לחומרא קמ"ל בין לקולא בין לחומרא:
שם ד"ה הן אמת ע"ב אפשר לומר דקנה לכאורה כוונת תוס' איידי רישא נקט סיפא:
שם ד"ה ועל מאי דאמרי' להיות כולו תוך ידו וק' א"כ מאי מק' הש"ס בב"מ מבלן הא התם פרוטה הוה וכולה בידו דקנה לכ"ע במשיכה ומ"ט ספר לא קנה אלא דהא ליתא דהרי בתורת מעות נתן לידו ושפיר פריך: שם ד"ה והנני חוזר ה"ה דברישא דישראל כ' ד' רש"י דא"א לומר דלגוי כלל לא דא"כ בישראל אבל לא באחרים ל"ל דע"כ אם קנה הישראל מהגוי מיירי:
הגהות בירושלמי מס' ברכות:
פ"א ה"א ביאר מהר"א פולדא ד"ה חוזרת תליתאי בשחרית אומר במנחה ושל מוסף בנעילה צ"ע הא כשמתפללין נעילה אין הכהנים נו"ב במנחה: פ"ב בגמ' ה"ב ואינו אסור משום ערוה כ' דמ' אפילו בלילה הי' מניחן מדאמר לא בעין מכי' ואהא הק' וכו':
שם ה"ג בגמ' הגיעיך סוף מלאכת המים אולי ר"ל דבסוף מלאכת המים ביום שני לא נא' כי טוב:

ה"ד בביאור מהר"א פולדא בתוספותיו ד"ה הא בנין חורין הא אמרי' מת שאין לו בנים בשבת פ' השואל:
פ"ג ה"א בביאורי מהר"א פולדא ד"ה ולא שאלי לי' אם להשהות לכאורה מ' שנשא כפי' ועי"ז לא הבין ר' אבהו שיש מת והכי מ' לבסוף:
שם בתוספותיו ד"ה מעקה דבכולהו משכחת עשה בלא ל"ת כצ"ל:
פ"ד ה"ב בתוספותיו ד"ה א"ר מנא וי"ל ע"כ י"ח לאו דווקא משום ברכת המינין וה"נ לאו דווקא:
שם ה"ז כ"ד של תענית כצ"ל:
שם בגמ' אם היו גשמים פליג אש"ס דידן דמסיק בימות הגשמים אינו מתפלל הבינינו:
שם בגמ' כל מה שש"צ כ' דבא לפ' פרשת העבור דמתני':
שם פ"ה ה"א ג"מ א"ל ארכינון שבקוהו כצ"ל:
שם ג"מ ה"ד שנים ישראל וא' כהן כצ"ל:
שם פ"ז ה"ב בביאור מהר"א פולדא ספק הזכיר של ר"ח בכל בו ה' תפילין פי' ד' הירושלמי אתפלה:
פ"ט משנה אחרונה חסר ד' עמך גבור החיל:

## ליקוטי מסכת פיאה

פ"א ה"א ג"מ ובעושה נ"ר לאביו כר' דמיירי שאביו חולה וע"י הנ"ר יתרפא מעט אבל אם אביו בריא ומצוה לו לזרוק ארנקי לים ולעבור על בל תשחית הרי הוא מצוהו לעבור על ד"ת ואינו רשאי לשמוע לו:
שם גמ' נפרעין ממנו בעוה"ז והקרן קיימת ר"ל קרן העונש ועי' לקמן: פ"ב בסופו ג"מ ולא קציר חו"ל עי' בבלי חולין קל"ב ע"ב לוי זרע בכושר קל"ו ע"ב פאה בששים ועי' רמב"ם ה' מתנות עניים פ"א:
סוף פאה בביאורי מהר"א פולדא ואעלוני' לקופלין כר' דהוא מלשון קפילא דהוה כעין חנונו:

## ליקוטי מסכת דמאי

פ"א ה"ב בביאורי מהר"א פולדא א"ר יוחנן ותנא כמי עיי' מס' שבועות: פ"ו ה"א המוכר בפירות צ"ל החוכר:
שם ה"ב בג"מ מכרה לאחר אין לו במעשרות כצ"ל:
שם בביאורי מהר"א פולדא כל עיקר לשום כהן:

פ"ז ה"ב ג"מ אר"י בן אלעזר עיי' קרבן העדה שבת ר"פ מפנין:

## ליקוטי מסכת כלאים

פ"א ה"ו בביאורי מהר"א פולדא ד"ה תדשא הארץ ל' הירושלמי צ"ע: פ"ג ה"א בביאורי מהר"א פולדא ד"ה מהו להקרות עד כ"ש צ"ל עד ב' שורות:
סוף פ"ט גמ' צם למחמי ר"ח רובא פי' בחלום:

## ליקוטי מסכת שביעית

פ"א ה"א ג"מ אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ כצ"ל:
שם ה"ב מתני' כמלא האורה כצ"ל:
פ"ב ה"ב מתני' מזבלין צ"ל מיבלין:
פ"ח ה"ב מתני' לי ירק היום שכרו מותר לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור כצ"ל:
שם ג"מ א"ר זעירא בפירות היתר כצ"ל:
פ"י ה"א בביאורי מהר"א פולדא ד"ה ה"כ ע"ד מוקדם ואמרינן מוקדם היא צ"ל מאוחר היא:

## ליקוטי מסכת תרומות

סופ"ג בביאורי מהר"י פולדא וכן בתרומה כ' וינזרו מקדשי צ"ל ולא יחללו את קדשי ב"י עיי' רש"י זבחים שם:
שם פ"ו ה"א בביאורי מהר"א פולדא וצריך לחלק בין חטים לשעורים והכי אמרינן פ' כיצד מברכין דעל קמח שעורי' אינו מברך:
שם פ"ז ה"א בביאורי מהר"א פולדא דאם יחשב בפיגול ל"ד בפיגול כ"א בקדשים בחוץ:
שם פ"ח בירושלמי סוף ה"א ומצא בה חזיר עיי' תבו"ש סי' כ"ג דצ"ל ומצא בה דמות יונה:
שם פ"י ה"ה בירושלמי אלא כשלקים אולי כשלקים ע"י עירוי קאמר וס"ל עירוי ככ"ר:
שם פי"א סוף המס' בירושלמי מהו להדליק שמן שרפה בחנוכה כר' דאישראל מבעי' לי' ומבעי' לי' אם מותר להשתמש לאורו ופשוט לי' דשרי להדליק משום דאסור להשתמש לאורה:
מס' מעשרות:
פ"ב בירושלמי ה"ד והעובר תחת הבתים דיש וכו' כר' שחסר כאן ענין שלם: שם בביאורי מהר"א פולדא ואין זה במקח צ"ל כמקח:

שם בירושלמי בתוך כן גדולה מלאכה שלא חרב העו' ר"ל ראה כמה גזל חמור שהביא מבול לעולם ופועל רשאי לאכול:
שם בירושלמי פ"ד ה"ג שלא ינפח לו בקנין צ"ל לא בקנון:
מס' מע"ש:
במתני' סופ"ב וברביעית חסר כאן רביעית מעות:
שם סופ"ג בירושלמי לא קנה מעשר חסר כאן קנקון:
שם בסוה"פ אם רביעית צ"ל אמר רוב רביעית:
שם פ"ד ה"ג בביאורי פולדא דחייב בעונשים צ"ל באונסים:
שם פ"ה ה"ג בירושלמי מהרו פירותיכם צ"ל והתקינו פירותיכם:
שם משנה אחרונה במוהר"א פולדא מעשר שני צ"ל מעשר עני:

## ליקוטי מסכת חלה

בסוף פ"א בירושלמי עשר מצות וכו' צ"ע דלא חשיב ג"כ ביכורים ואיפשר משום דבעי למיתי עלה הא דר"י דפשט עשר אצבעתי' וכו' ור"י בזמן החורבן הי' דלא נהג ביכורים:
שם פ"ב ה"ב בירושלמי חד דליטר צ"ל חלוטר:
שם פ"ג ה"ב בירושלמי ולמה תניתה נר' דקו' זו שייכא לקמן במשנה הבאה: שם סוה"פ מ"ד ע"כ צ"ל מ"ד רושם ע"כ וכו':
שם פ"ד ה"א בירושלמי ואין חייבין בטבול יום צ"ל ואין חיבור בטבול יום:
שם ה"ד אף בירושלים צ"ל אף ארבע בירושלים:
שם משנה אחרונה חלות מבייתות במשניות שלנו מביתר:
שם אטיטס העלה בכורים במשניות שלנו הגי' אנטיגנוס:

## ליקוטי מסכת ערלה

ה"א בירושלמי קומי ר"י נטעי צ"ל ניחא כטעו:
פ"ב ה"א בביאורי מהר"א פילדא והכ' ע"כ דתנן ירך שנתבשל לא ידענא אמאי לא מייתי מתני' דשולח אדם ירך לנכרי דמנה מייתי ש"ס דידן: סוף המס' בירושלמי אין עושין עם הגוי כצ"ל:

## ליקוטי מסכת ביכורים

פ"א ה"ד בביאורי מהר"א פולדא א"ל רב ביבי לא ידענא אמאי לא מפ' לה אכהן עצמו שאמר כן:

במנין מצוות להרמב"ם:
מצות עשה צ"ח להיות האוכלין מתטמאין שנ' מכל האוכל אשר יאכל צ"ע מאי מ"ע שייך בזה בשלמא טומאת אדם לאו הבאה מעשה אבל אוכל הא אינו מטמא לאדם מן התורה כלל:
בכ"מ שם מצוה כ"ז וכל יאכלוהו אינו ל' מצוה צ"ע למה יגרע משאר אכילת קדשים:
מל"ת ס"ז שלא להשבית שמירה סביב למקדש שנ' ושמרתם את משמרתי צ"ע היכן רמז בזה ל"ת:
מל"ת ק' שלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב חשיב להו בחדא משום דכ' בכ' אחד ולקמן מל"ת קמ"ג קמ"ד חשיב למע"ש ולבכור תמים בתרתי אף דכתיבי בכ' אחד וצ"ע:
מל"ת קכ"ט שלא יאכל אדם שנטמא קשים שנ' והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים צ"ע דהתם עונש שמענו אבל אזהרה לא שמענו ואזהרה מקרא מלא בפ' אמור ולא יאכל מן הקדשים:
מל"ת קל"א שלא לאכל נותר שנ' ואוכליו עונו ישא גם כאן עונש שמענו אזהרה לא שמענו ומקרא מלא בפ' צו ושרפת את הנותר באש לא יאכל: מל"ת קצ"ח שלא לאכל תערובת חמץ שכ' כל מחמצת לא תאכלו ע' מ"ש ה"ה ה' חו"מ פ"א ה"ו:
ס' המדע ה' יסודי התורה:
בכ"מ פ"ה ה"ד בסוה"ד ליראה את השם ולאהבו בכל לבם ויש קצת ראיה מחמו"ע שלא שמעו ליחזקאל הנביא שא"ל חבי כמעט רגע:
שם פ"ו בכ"מ ה"ד ובירושלמי הכותב אל מאלקי' כצ"ל וכן הוא בירושלמי שם:
ה' תלמוד תורה:
פ"ג ה"ד היה לפניו עשיית מצוה ות"ת מו"ק דף ט' ע"ב:
לחם משנה פ"ב ה"ג בסו"ד שהכריחו למזה וכן הוא בחי' הרמב"ן ב"ב שם: פ"ה ה"ב בכ"מ ד"ה כתב הרמ"ך ולי כ' כי הר"מ כיון למ"ש ברכות כ"ז ע"ב החולק על ישיבתו של רבו עיי"ש:
ה' עכו"ם:
בכ"מ פ"ב ה"ה הכי אמרי' בפ' חלק כצ"ל:
בכ"מ פ"ז ה"י מצריך שלשה כפשט הברייי' כצ"ל:
שם בטור יו"ד סי' ק"ב כ צ"ל:
בכ"מ פ"ח ה"א מדלא מיירי ר"נ אלא בישראל אבל לא בעכו"ם כצ"ל: בסוה"ד ובין לית לי' וע' פ"ז מה' חובל ומזיק ה"ו:
לח"מ שם דאיהו פסק כרב הונא כצ"ל:

ה' תשובה:
בכ"מ פ"ג ה"ח בסוה"ד מ"ש כ' מדאמרי' בפ' חלק ודע מה שתשיב כו' ה"מ נכרי אבל ישראל כ"ש דפקר טפי מבואר דיש עוד מין אפיקורס ישראל מלבד מבזה ת"ח:
שם פ"ה ה"ב בכ"מ יש חלוק בין סכל לנפש הנ' ע"ד רז"ל כי סכל הוא אדם נבער מדעת ההיפך מן חכם שקנה חכמה:
באו"ד דאין ענין סכל ליראת שמים לא ידעתי מדוע החליט הרב כזה הלא ד' רז"ל ע"פ הן יראת ה' היא חכמה בל' יוני קורין לא' הן לומר חכמה ויראה א' הן:
שם פ"ז ה"ה בכ"מ ואין ישראל נגאלו פ' יוה"כ ולי כ' שכיון לפלוגתא דר"א ור' יושע פ' חלק דאין הדבר תלוי אלא בתשובה אלא שהקב"ה מעמיד מלך קשה כהמן ומחזירן למוטב:
פ"ח ה"ו בפירוש בר' אבהו דעיילי' צ"ל ברבה בר אבהו:
פ"ט ה"ב בפירוש והקב"ה משפיען צ"ל משביען:
ה' ק"ש:
פ"א ה"ח בכ"מ דחתים האמור צ"ל האמור כאן:
באו"ד אלא ה"ט לפי שחתם וצ"ע א"כ מאי מק' הש"ס הניחא לרב:
פ"ב ה"א ברמב' ע' מ"ש הרשב"א רפ"ב דברכות ע"ד רמב"ם אלו:
שם ה"ה בכ"מ דירושלמי מיירי וכ' דהירושלמי לטעמי' שכ' גבי ת"ת ג"כ דאינו מפסיק מי שתורתו אומנתו ואמנם מ"ה צ"ל דהרמב"ם דייק כן מההיא דעיבור החודש ודי הב"י סי' מ' צ"ע:
שם ה"ו בלח"מ אפילו לק"ש אין מפסיקין כצ"ל:
שם הל' י"ג בכ"מ עי' מ"ש הכ"מ בענין זה סוף ה' ברכות:
פ"ג ה"א בכ"מ משום דק"ש זמנה קצר צ"ע א"כ ק"ש של ערבית יהא חייב לאהדורי:
פ"ד ה"ח בכ"מ אינו דבר מורגש אלא דבר שכלי צ"ל ולא דבר:
ה' תפלה פ"ח ה"ב בכ"מ בדעייל מצי למרהט צ"ל מצוה למרהט:
שם ה"ט בכ"מ דאניסי ולא דאניסי צ"ל דאניסי ולא מצי למיתי דאניסי במלאכה: פ"ט ה' י"ג ברמב"ם סדר היום ודבר תחנונים כ' דר"ל ואני תפלתי וגו': פ"י ה' י"ב בכ"מ אבל לא מתפלת המוסף צ"ע דעכ"פ במנחה לא יזכיר מקרבן מוסף:
שם ה' י"ד בכ"מ וכן תעניות ומועדות צ"ל ומעמדות:
פי"א ה' י"ב בכ"מ אמר ר' צ"ל איכא דאמרי:
באו"ד ופוסק רבינו צ"ע מ"ט לא הביא הא דרבינא בשרגי לבני:

פי"ג ה"ו בכ"מ בסוה"ד שיהיו עשרה וי"ל הרי בכל קריאת התורה דינא הכי אם באמצע הקריאה יצא א' גומרין הקריאה בפחות מי' ועל תי' שני ק' טפי וכי יתחילו לקרות באותן שמנה פסוקים:

שם ה"ז בכ"מ בגמגום ר"ל בחשאי:

ה' תפילין:

פ"א ה' י"ג במשנה למלך ה' קציצות צ"ל קטנות:

שם ה' י"ג בכ"מ מומר לכל התורה ע' בר"ן פ' השולח שלא כ' כן: שם באומד שלא להרגילן ע' רשי' במתני' שם:

שם בהגהת מיימוני או"ק י' צ"ע שלא הביא הרמ"בם דין זה:

פ"ד ה"ו בכ"מ בשעת סילוקו וצ"ע מאחר דהרמ"בם פסק לילה לאו זמן תפילין מקרא דחקה אמאי לא הביא דמברכי' בשעת סילוק לשמור חקיו: פ"ח ה"ד בכ"מ הוה לו להרב להביא הך דאמרי' פ' הקומץ מלך בו"ד עבדיו שומרים אותו מבחוץ והק"בה עבדיו מבפני' והוא שומר אותן מבחוץ: הערות על ס' אהבה:

ה' ס"ת פ"י ה"ב בכ"מ וכ' הר' מנוח צ"ע דג' דהרב מנוח חולק על הרמ"בם וע' טו"ז יו"ד ע"ר ס"ק ג':

באו"ד ס"ת דומיא דביתו צ"ל דומיא דבתו:

שם ה"ד בכ"מ שהוא ז"ל המתיק המימרא ד' אלו צ"ע:

ה' ציצית:

פ"א ה' י"ח בכ"מ בתחלת פ' זה התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כצ"ל:

ה' ברכות פ"א ה"ה בכ"מ דקאמר אלקי צ"ע הלא בכל ברכה אמר אלוקינו ולמה צריך מלכות:

פ"ה ה' ט"ו בכ"מ וחבריו אכלו כדי שבען יש להשיב דלמא אכלו משאר מינין כדי שבען ולא מפת:

פ"ו ה"א בכ"מ חגיגה י"ח כצ"ל:

שם ה"ג בכ"מ שאין זה אכילה צ"ל נטילה:

שם בלח"מ וכ' דהראב"ד למד מד' הרמב"ם שהי' גורס כל המלח ר"ל ל"ד מלח סדומית ומשו"ה ק' לי' אם כן מאי כ"ש דקאמר לי':

שם ה"ח בכ"מ דדוקא בשאובים צ"ע הרי בשאובין אפי' בקרקע פוסל הרמב"ם לעיל ה"ה: שם ה"ט בלח"מ אפי' ממקוה צ"ל למקוה:

שם ה' י"א בכ"מ בכלי המיותר צ"ל המיוחד:

שם ה' י"ח בכ"מ שרב אוכל חולין בטהרה צ"ע הא רב ושמואל בבבל הוו ובחו"ל מאי טהרה שייך ור' חייא בא"י הוה מפקיד לרב:

פ"ז ה"ה בכ"מ ורבי' יהונתן צ"ל ורבי' יונה:

פ"ח ה"א בכ"מ והשותה מים ומ"מ ל' הרמב"ם צ"ע:

שם ה' י"א בלח"מ מ"מ אין זה שקר ע' בזה בכ"מ ה' ק"ש שם וצ"ע: באו"ד ואומר בורא פרי הגפן צ"ל העץ:

פ"י ה' י"א בכ"מ אע"ג דבבבל הוו אולי באמת מה"ט יהבו בי' עינא ונעשה גל של עצמות עיי"ש פ' הרואה:

שם ה' י"ד בכ"מ הים שעוברים לא"י ולמצרים צ"ע:

פי"א ה"ט בכ"מ ומילה יתבאר וכן פה"ב מבואר שלהי פסחים:

שם ה' י"א בכ"מ אך ק' וכן קשה מפדיון הבן דמברך בעל ע' רמב"ם ה' בכורים וכן ק' ע"ש מזוזה ומעקה משחיטה ונ"י:

שם ה' ט"ו בסוה"ד שהיא מדבריהם צ"ע א"כ ל"ל בנט"י טעם אחר: הלכות מילה:

פ"ג ה"ו בכ"מ וכתב לדידן צ"ל וכי תימא לדידן:

באו"ד ועוד כיון דמברכינן וצ"ע דהרי ללי"ק בסוכה שם רב ס"ל שביעי לסוכה לברכה ושמיני לברכה לומר שמיני חג עצרת ע"ש:

בסדר תפלות:

ברכת המזון שבכל יום ויום גומלינו צ"ע הא בעי' ג' גמולות:

ס' זמנים:

ה' שבת פ"א ה"ה בלח"מ אלא יחוף צ"ל לא יחוף:

פ"ב ה' י"ח בכ"מ תשעה עכו"ם צ"ע התם משום קבוע משא"כ בסתם ספק: שם ה' כ"א ברמב"ם שנעקרו כלם כצ"ל:

פ"ג ה"ה בכ"מ דעביד היכר נראה דהרמ"ך לטעמי' כמ"ש הכ"מ ה' ד' בשמו והרמב"ם לטעמי':

פ"ד ה"ד בכ"מ אלא ע"י חליף כצ"ל:

פ"ו ה"ט ברמב"ם וכן הלוקח ע' מג"א סי' ש"ו ס"ק כ' וצ"ע:

שם ה' כ"ג בלח"מ והרמב"ם ז"ל צ"ל והרמב"ן:

באו"ד סוף סוף נתבשל צ"ל נתבטל:

פ"ח ה"ה לא חילק הרמב' בין ארעא דידי' לארעא דחברי' וע' נו"ב מה"ת ח' או"ח סי' ל"ד:

פ"י ה"ו דמ"מ פוסקין צ"ל פוקקין:

פי"א ה' ט"ז דיו ע"ג סקרא ע' ניטין י"ט ע"א רשי' ד"ה שאנו מדמין וצ"ע:

פי"ב ה"א בלח"מ לא קאמר ר"י וצ"ע הרי גרירה דרבנן ואסר ר"י וע' תוס' פ' כירה שם ד"ה מיחם:
שם באו"ד אינו דומה לקטימת קוסם צ"ל אלא לקטימת קיסם:
שם ה"ז ע' במשנה למלך ה' מלוה ולוה פ"ה:
שם ה"כ בכ"מ עכ"ל ותי' ע"ז ע' בה"ה:
פי"ו ה"א ובירושלמי ס"פ עושין פסין מבואר דבית סאתים כיותר מבית סאתים ועי' קרבן עדה שם:
פי"ז ה' כ"ב ע' ב"י שס"ג:
פ' כ' ה"ג בכ"מ דכיון דהאי לאו לד' הרמב"ם לכאורה שביתת בהמתו עשה ומחמר הוה לאו:
פ' כ"א ה' ל"א בכ"מ לפיכך נ"ל רבינו גורס כצ"ל:
פ' כ"ג ה"ה בכ"מ אלא משום דסבר דהוו מטפחי כצ"ל:
פ' כ"ד ה' י' בכ"מ דרבינו סתם צ"ל דרבי. וצ"ע דרבי לא אמרה כ"א גבי עירוב:
פ' כ"ז ה"ג המעיין בתשובת הרמב"ם בין הנמצא באגרת הן בכל בו ימצא כי בהדי' אוסר הרמב"ם לירד לנמל אם לא היה תוך התחום מע"ש ועיי"ש גם כ' מדברי הרמב"ם בתשובה שם דאפי' בדרבנן אזלי' לחומרא וע' באגרת שם שכ' דבמים לא אבעיא לן כלל ועיי"ש וצ"ע:
שם ה"י בהשגת הראב"ד מי שישב צ"ל שישן:
שם ה' י"א בכ"מ איני יודע עי' קרבן עדה ירושלמי עירובין פ"ד ה"ה: ה' ערובין:
פ"ד הי"ד בכ"מ הא קיי"ל ע' ירושלמי עירובין פ' כיצד ה' ד' וע' קרבן עדה שם:
פ"ו ה"י בה"ה בשעת קניית העירוב אין מותר לו כצ"ל:
שם באו"ד ואינו כן בשאר אילנות כצ"ל:
שם ה' כ"ג בה"ה דהוא בתרא צ"ע דרבה גרסי' מדנקט לי' הש"ס קודם רב יוסף ואמנם אי רבה גרסי' בלא"ה א"ש דהל' כרבה לגבי רב יוסף בר מתלת: ה' שביתת עשור:
פ"ב ה"ג בלח"מ בסוה"ד דמוכרח לומר כן ע' בתוס' שם תי' אחר וכן בחי' ר"י בן מיגאש:
שם ה' י"א אלא מדברי סופרים אולי לטעמי' אזיל דס"ל ס' דאוריי' מן התורה לקולא דאל"כ חיישי' שמא נשרו:
ה' יו"ט:
פ"א הל' ד' בה"ה בסוה"ד נ"ל לד' רבינו פשט ד' הזה וכ' דהרמב"ם מתיר כל נר של בטלה ולא בעי' בהבערה צורך כלל א"כ בפ"ב בשבת גבי שריפת תרומה וקדשים ביו"ט מסיק רב אשי דה"ט יו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה הרי לענין הבערה ליכא

לא עשה ולא ל"ת בשלמא אי מדרבנן לכה"פ בעי' לצורך ל"ק כ"כ דהרי גבי אין שטין על פני המים גבי שופר במס' ר"ה ג"כ אמרינן עשה ול"ת והיינו דתיקן רבנן כעין דאוריי' משא"כ אי מדרבנן ג"כ שרי וכן ק' היאך יליף רבא בשבת שם שריפת קדשי' מלבדו כיון דהבערה לאו מלאכה היא וכן ק' ממאי דמקשה הש"ס פ' כיצד צולין וניתי עשה ונדחה ל"ת מאי ל"ת איכא בהבערה בשלמא בשבת שם י"ל קושי' הש"ס הוה דלא כפי' רש"י כ"א למה לא יהא מותר הרי הבערה לאו מלאכה אבל בפסחים קשה:

פ"ב ה' י' בלח"מ כפי' רש"י אין זה שם ברש"י כ"א ברא"ש:

פ"ג ה' י"א בלח"מ היינו ללישנא ע' ברא"ש שם וד' הלח"מ צ"ע וכבר עמד על דבריו מחצית השקל סי' תק"ח ושו"ת חות יאיר סי' קנ"ח וסי' קנ"ט: באו"ד דכל ליבון אינו מחסם כצ"ל:

פ"ד ה"ט בלח"מ מבואר בדברי הר"ן ע' בר"ן וצ"ע:

שם בכ"מ דסתם משחזת אינה של אבן כצ"ל:

באו"ד דשפוד שנרצף משמע ע' ר"ן שם ולק"מ:

באו"ד בנפגמה בעיו"ט צ"ל ביו"ט:

שם ה' ט"ז בכ"מ מקרי קרצוף צ"ל מקרי קירוד:

ה' חמץ ומצה:

פ"א ה"ו בכ"מ אין בו כרת כ"ש לבאין בו כצ"ל:

באו"ד כד' התוס' נזיר שם ד"ה הנח:

באו"ד כדברי התוספות צ"ל בתוספות:

שם בלח"מ כזית וח"ש צ"ל כוי וח"ש:

באו"ד דגלה דעתו צ"ל דבטלה דעתו:

שם ה"ז בכ"מ דלא יאכל י"ל דלא יאכל הנאה מ' וח"ש ג"כ הנאה הויא: שם במשנה למלך דס"ל לר"א צ"ל לר"ל:

שם בסוה"ד אך במצות עשה לכאורה תק' לי' לר"ש דע"כ ס"ל אכילה בכל שהו ואטו יוצא ידי מצה ופסח ג"כ בכל שהו:

פ"ב ה' י"א בלח"מ גבי שני ציבורין וכן הק' הדרכי משה:

שם ה"ו במשנה למלך איכא לעיונא טובא ע' מ"ש ה"ה לקמן דין י"ב: שם הי"ד בהשגת הראב"ד אף זה צ"ל אין זה:

שם ה"ז בה"ה נ"מ דליתא לשאלו כצ"ל:

פ"ד ה"ג בלח"מ דקאמר זקוק לבער צ"ל אין זקוק:

באו"ד ואינו אלא שומר צ"ל ולא שומר:

באו"ד אפי' בייחד צ"ל לא ייחד:
שם ה"ה בלח"מ דקתני אפי' עכו"ם צ"ל דקני:
באו"ד קנינא דישראל מעכו"ם כצ"ל:
באו"ד הוא דין כולל כצ"ל:
שם ה"ח בכ"מ שאין בהם כזית צ"ל שיש בהם:
באו"ד נקיט סתמא ד' אלו צ"ע:
פ"ה ה"ז בלח"מ בסו"ד אלא במים צ"ל כמים:
שם ה' כג' ברמ"בם וכלי אבנים צ"ע אמאי השמיט כלי עצים ואולי סמך אכצב של סכינין:
שם ה' כ' בלח"מ א"כ היכי קאמר צ"ל דאל"כ היכי קאמר:
שם באו"ד בפושרין מותר וצ"ל אסור:
פ"ו ה"ה בלח"מ דנילושה במים צ"ל דלא נילושה:
פ"ח ה' י' בכ"מ וזה מבואר אולי ד' הראב"ד דהתם שכבר שתה ד' כוסות כהאי דירושלמי דאם אמר הלל בביה"כ יצא ושותה על הסדר:
שם בנוסח ההגדה צוה ה' אלקינו אותנו צ"ל אתכם:
שם צא ולמד חסר כאן וד"ל:
שם ד"ה ויוציאנו גם כאן חסר וד"ל:
ה' שופר:
פ"א ה"ג בלח"מ דיש דיחוי לקולא צ"ל דאין דיחוי:
שם באו"ד כיון דהוה קו' ע' בחי' ר"ן ר"ה תי' מספיק בזה:
שם באו"ד לתת טעם זה קאי אגזל:
שם בסו"ד שהם קדשים צ"ל קדשים קלים:
שם ה"ד בלח"מ בסו"הד משופר בפירוש כצ"ל:
פ"ב ה"ד בלח"מ היה מגוהה ע' מה שכ' הכ"מ בה' ק"ש שם ולק"מ: שם בסוה"ד משו"ה הוצרך רבינו לחלק ע' רש"א פסחים שם וצ"ע:
שם ה"ז בכ"מ שאינו ר"ה ע' בד' ה"ה:
באו"ד וא"ת מ"ט שופר ע' תוס' ר"ה שם:
שם ה"ח בה"ה וכן פי' בתוס' לפנינו ליתא:
ה' סוכה:
פ"ד ה' ט"ז ברמ"בם ואפי' מבע"ח ע' סוכה כ"ג ע"ב ורמ"בם ה' תרומות פ"ט וצ"ע:
פ"ח ה' י' בהשגת הראב"ד למה כ' צ"ל למה לא כי:

ה' לולב:
פ"ו ה"ז בכ"מ עשה מצוה מן המובחר צ"ל לא עשה:
שם ה' י"א ה"ה אמר רבא להנהו דמגדלי צ"ל רבה וכן לקמן:
שם ה' י"ג בה"ה נטילתן דוחה ר"ל בלא טלטול:
באו"ד ולא דחי שבת צ"ל ולדחי:
פ"ח ה"א בה"ה הביא הראי' מן הירושלמי צ"ל מאנשי ירושלים:
שם כ"מ שרבי גורס גי' אחרת ע' ברא"ש מתני' אתרוג הגזול שם הביא גי' זו:
שם ה' ב' ה"ה משנה כלשונה אמנם הרמב"ם הוסיף טבל וע' תוס' ור"ן שם: שם ה' ז' בה"ה ואין גורסין חסר צ"ל וחסר:
ה' שקלים:
פ"א ה"ו בהשגת הראב"ד שהיו מתי מעט וכ"כ הרמב"ן פ' כי תשא: פ"ב ה"ח בכ"מ עדיין הביאו צ"ל לא הביאו:
ה' קידוש החדש פ"א ה"ב בפירוש נקראת שנה מעוברת אולי הוא מוהעברתם את נחלתו שמעבירין אדר לאדר שני וכן בר"ח חודש מעובר מיום ל' ליום ל"א:
פ"ג ה"א בפירוש והתשובה אולי כאן מיירי בסתם בני אדם ולהלן בנבונים וידועי' כמ"ש לקמן:
שם ה"ג בפירוש במי שנולד וי"ל התם ספק שאינו יכול להתברר הכא ספק שיכול להתברר:
פ"ד ה' ט"ז בפירוש לא עיברה אלישע צ"ע הרי ב"ד הגדול בירושלים הוה והיאך יכול אלישע לעבר אלא דמ' מל' הרמב"ם בהקדמה דאלישע קיבל מאלי' זכור לטוב וא"כ אלישע היה ראש ב"ד וצ"ע:
שם פי"ז ה"ז בפירוש ונמצא שבירושלמי צ"ל שבירושלים:
ה' תעניות פ"א ה"ט בה"ה דברים נראים הם וראי' מדוד המע"ה שהתענה על הילד החולה: שם ה' י"ב ברמב' הרואה חלום רע לא ראיתי בא' מן הפוסקים האחרונים שהביאו ד' רמב"ם אלו ואדרבא כלם החליטו כי התענית על החלום רשות וצ"ע:
שם פ"ה ה' י"ב בכ"מ אלא ע"י שיור צ"ל אלמא ע"י שיור:
ה' מגילה
וחנוכה:
פ"ו ה"ו בכ"מ קורא אותם רבי' מצות דרבנן ויש להביא ראי' ממקח וממכר בשבת דמבואר בישעיה ובנחמי' דאסור וכל הפוסקים קראוהו דרבנן: שם ה"ה בלח"מ בה' ק"ש פ' שני ע' כ"מ שם:

שם באו"ד דהרב"י סבר צ"ל דרבינו:
שם באו"ד ואם נסתפק לי אם חל וצ"ע מס' ערלה הכבושה:
שם באו"ד וכמה מברכי' צ"ל ולמה מברכין:
שם באו"ד ד' ה"ר יהודה צ"ל ה"ר יונה:
שם באו"ד דמאי דקאמר דאורייתא צ"ל לאו דאורייתא:
שם ה"ט בלח"מ דפסקינן בק"ש צ"ל כק"ש:
ליקוטי טור או"ח:
סי' א' בדרכי משה ברכות יכול לומר צ"ל איזו ברכות:
סי' ג' בב"י היכי מסיים בה מצינו כיוצא בזה גבי פרישה סמוך לווסתה דהוא איסור גמור ואמרי' עלה כל הפורש מאשתו סמוך לווסתה הו"ל בנים כבני אהרן:
שם בב"י והרמב' ס' בית הבחירה וטעם הרמב"ם כ' משום דפסק כאבא בנימן דאפי' בביתו היה מקפיד והרמב' לטעמי' דאפי' באין אשתו עמו מוקי לה ולד' התוס' י"ל דהתם אשתו עמו ואין ראי' משם:
סי' ה' בב"י והאגור כ' שנשאל י"ל הטעם שמא יבוא עוד קודם תפלה לעשות צרכיו ויהיה בס' ברכת ענ"י וכ"כ בס' זכרון יהודה אשר הגאון מהר"ם א"ש רב באונגוואר מה"ט לא בריך ענ"י עד סמוך לתפלה:
ה' ציצית:
סי' ח' בדרכי משה ס"ק ויו מאחר דלא צריך להסירן וכ"כ בנ"י ה' קטנות שם:
סי' ט' בב"י והא דנקט פלוגתיי' בסדין משום דספיקא לן צ"ל פסיקא לן: סי' י' בב"י ודע דהא דפטור אמנם לפמ"ש הנ"י דאינו ראוי ללבישה ומה"ט הוא דפטר א"כ פטור לגמרי וע' בטז"ז:
סי' י"ד בב"י צריך ליטול רשות ע' הגמיי' פ"ב מה' חו"מ:
סי' כ"ג בב"י כדי להפקיע עוררני תלמיד א' דמ' להו מדאמר אביי צריך לפרודו כי ציציתו ש"מ פרודות בעינן אלא דהב"י כ' בשם בעל העטור דבת כלת דווקא אמר אביי להאי דינא משא"כ בזמה"ז אלא שד' העיטור צריכין עיון:
ה' תפילין:
סי' ל"ב בב"י והמרדכי כ' וע' תוס' שבת דף כ"ח ע"ב ד"ה תפילין עיי"ש: סי' ל"ח גרסי' במכלתא לזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כצ"ל:
שם בב"י טעמא דרשב"י זה שינון וזה שינון כצ"ל:
סי' ל"ט בב"י פסולין סתמא ועוד דבתפילין כצ"ל:
שם בדרכי משה דגר וממזר צ"ל דגר תושב וממזר וע' מ"ש ביו"ד שם על הגליון:

ה' ברכת השחר:
סי' מ"ז בב"י עכ"ל הר"ן ז"ל והגאון יעב"ץ בסדור עמודי שמים כ' הפי' שהיו מניחים הת"ח לברך לכהן עז"ה תחלה ונתקיים בהם וכל משנאי אהבו מות כמו שד' רז"ל ע"ז א"ת משנאי אלא משניאי:
שם וכ' הר' דוד אבודרה"ם כ' כוונת האבודרה"ם לפטור אותן מצות שאין מברכין עליהן כגון צדקה וכבוד או"א:
שם בב"י וכ' הרשב"ם צ"ל הרשב"א:
שם בב"י לא שייך לברך אחריה ע' ברכות כ"א ע"א גמ' אר"י וכו' ולהרשב"א ניחא דלא קיי"ל כר"י אלא להב"י הרי לא שייך כלל ברכה לאחריה וע' ר"ן מגילה ר"פ הקורא עומד לענין ברכה אחריה של מגילה: שם בב"י הפסיק בין ברכה לעשייה ועי' תוס' ברכות מ' ע"א ד"ה הבא מלח וברא"ש שם:
שם בב"י ועי"ל דק"ש וצ"ע נדרים ח' ע"א ואי בעי פטר נפשי' בק"ש שחרית וערבית הרי דק"ש מקרי תורה:
וכ"ת דהתם אי בעי מכוין קאמר לצאת ידי ת"ת א"כ גם הירושלמי לחלק בכך בין כיון לצאת ידי ת"ת ותו כיון דצריך להבין פי' המלות שאומר ולומד אחדות ה' וכי יש תורה גדולה מזה:
סי' מ"ט בב"י בסוף הסי' שהוא כקורא צ"ל בקורא:
סי' כ' בב"י למשה מסיני צ"ע הרי בפסח אינו נאכל אלא עד חצות פליגי כ"ע וראב"ע וע' פמ"ג:
סי' נ"א בב"י שמצוה זו מכרעת ילפי' דאמרי' בקידושין יראה אדם עצמו חציו חייב וחציו זכאי ואם מצוה זו מכרעת ממילא הוא בן העו"הב: סי' נ"ג בב"י מי דחקו להפסיד צ"ל להפסיק:
שם בב"י ש"צ קבוע להתפלל בתעניות ולפנינו הגי' או להתפלל בתעניות והיינו כד' פ' לולב הגזול:
סי' נ"ה בב"י אבל י' דבני קדושה צ"ל אכל י':
סי' נ"ח בדרכי משה ס"ק א' ואולי י"ל דפליגי בדרשב"י דלהרי"ף בשעת הדחק קאמר ואין ראיה לשיעור דבין תכלת לכרתי ולתוס' מיירי בין תכלת לכרתי ושעת הדחק לא מצינו כ"א באנשי משמר וכ"ע אפי' דיעבד לא: שם בב"י שתכף שתנץ החמה לכאורה בל"ז הרי כ' הרא"ש דלשני' ביחד אינו יוצא ואם קרא של שחרית שוב אינו יכול לקרוא באותו זמן ק"ש של ערבית: סי' נ"ט בב"י ובנעימה קדושה ע' פר"ח דנוסח זה א"ש לנוסח

ספרדים שאומרים קדושה בחולם והוא תואר לבנעימה אבל לנוסח אשכנזים שאומרים קדושה בקבוץ ראוי לומר ברורה ונעימה:
שם בב"י ומתני' דשלשה שאכלו ר"ל דתנן בעשרה והוא אומר ברכו וסיים שם ברכו את ה' המבורך:
סי' ס' בב"י ובסי' תקכ"ט צ"ל תקפ"ט:
סי' ס"א בב"י אבל לש"צ שפ"ד נ' הטעם דאם אינו חוזר אינו מצטרף להשלים ומ"מ לפי מ"ש הדרכי משה דט"ו אין משלימין אף דשייכו להתיבות גם כאן במכוין להשלים תלי':
שם בדרכי משה אבל אם קורא ק"ש ביחיד צ"ע דמ"מ הרי הזוהר קראו מעוות ש"מ דאין לומר אל מלך נאמן:
שם בב"י משתקין אותו לפי' ר"י צ"ל לפי' רש"י:
סי' ס"ב בטור הקורא ק"ש ומדקדק באותיותי' כצ"ל:
סי' ס"ו בב"י הוה בכלל מפני היראה צ"ל מפני הכבוד:
שם בדרכי משה או"ק ב' רק ברכו צ"ל בכוך ה' המבורך:
שם בהגהת מהרל"ח או"ק א' מ' דאף לכל עניית וא"ל דר"ת לא רצה להמתין בגואל משום סמיכת גאולה אבל לא משום הפסק:
סי' ס"ח בדרכי משה מטעם הפסק הי' לו לכעוס י"ל דמהרי"ל מיירי בקרובץ של תפלת י"ח בחזרת הש"ץ דלא שייך הפסק גם להרמ"ה ולזה כעס: סי' ס"ט בדרכי משה או"ק א' שעשו מה שיעשה להם ע' תוי"ט מגילה פ"ד משנה ג' מ"ש בזה:
סי' ע' ב"י וכ' מד' הרמב"ם ע' לח"מ שם:
שם באו"ד ורמיזא נמי במס' ברכות צ"ל שבת:
סי' ע"א בב"י כשנפטרה אמו צ"ל אחותו:
ה' תפלה:
סי' צ"א בב"י בסוף הסי' לגלויי כרעי' ואף דהתם אמלאכים קאי י"ל התם קפדי טובא משום דאיכא אתרא דלאו אורח ארעא וראי' לדבר הכהני' ונהי דמעבודה אין ראיה משום חציצה מ"מ מנשיאות כפים יש ראיה. ועי' תוספת סוטה ל"ט:
שם בב"י בב"הכנ בגילוי הראש נ' הטעם דהרי במקדש הכהני' אסורים בפריעת הראש וא"כ גם במקדש מעט ראוי לאסור:
סי' צ"ח בב"י כ"כ סמ"ק וכן הוא בגמ' תעניות ח' ע"א עי"ש מקנה אף על עולה:
סי' ק"א בב"י בר"ה ויוה"כ י"ל הטעם משום הא דאר"י בפ"ק דר"ה יפה צעקה אפי' לאחר גזר דין:

סי' ק"ז בב"י בפי כל אדם וכ' כוונת הרא"ש כיון דקיי"ל תפלה בכל לשון הרי גם בלשון עם ועם יכול לחדש:

סי' ק"ח בטור וכ"כ הרמב"ם ע' דו"פ:

סי' ק"י בב"י ופי' רש"י שמתוך שמתפלל לפנינו ברש"י שם פי' אחר: שם בהגהת מהרל"ח אפשר שטעמו וכן הוא בחי' רשב"א פ' שלשה שאכלו: סי' קיד בב"י אף אם הוא אנוס ואפשר שזה פי' דברי הירושלמי כיון דאפי' חולה צריך להמתין ובמוסף דשריא טעימה מקמה אין כאן טרחא משא"כ בשחרית לא רצו להטריח:

שם בטור ופי' הראב"ד גם מד' הרא"ש מבואר דס"ל כפי' הראב"ד: שם בב"י וכ' שטעמם ולי כ' דמאחר דאפלגו הפוסקים בהאי דינא דאם אמר מוריד הטל בחורף תחת מוריד הגשם אם צריך לחזור ביטלו חכמי אשכנז כל ענין מוריד הטל להוציא ומס' ברכה לבטלה:

סי' קי"ז בב"י סותר מ"ש בחבורו צ"ע הרי גם בחבורו כ' שנער ומקומות הסמוכים:

שם בב"י בפ"ק דע"ז ע' תר"י ס' אין עומדין גבי הא דמייתי הרי"ף להך דמס' ע"ז ותמצא ד' הב"י בכלל ד' תר"י:

סי' קכ"ד בטור יאמר עמו נעריצך ובזה מיושב שלא השיב ר"ג לחכמים כי בשביל קדושה ש"צ יורד לפני התיבה א"ו גם כשיתפללו ביחד הקהל עם הש"צ יוכלו לומר עמו קדושה:

שם בב"י וזה דבר פשוט לא ידענא מאי פשיטותא הרי לר"ג פוטר ש"צ עם שבשדות דלא שמעו כלל:

סי' קכ"ו בב"י מסלקין אותו צ"ע מ"ש מאומר אינו עובר בלבני' דבאותו פעם דווקא לא יעבור ומ"מ אין מסלקין אותו:

:

שם בב"י מי שכוון לבו צ"ע הרי הכהן אינו עולה לדוכן אא"כ הוא בטוח שחוזר לתפלתו ולמאי אצטריך בהאי שעומד רק להקרות שכוון לבו בתפלתו: שם בטור העלה ה"ג שגם בתפלת המוסף כ' דמיירי בר"ח שחל בשבת שהתפלל מוסף ושכח להזכיר אבל בחול אם אין ר"ח מוסף מניין:

סי' קכ"ח בב"י ואין כ' כן אבל מדבעי בירושלמי למימר דהנך ג' עשה דנ"כ דחו לאו דטומאה ואף דאיכא עשה בהדה וע"כ ס"ד למימר הכי משום דנ"נ ג' עשה מ' דאפי' לא אמרו לו לעלות איכא ג' עשה:

שם בב"י שאינם מגיעים אלא עד הארכובה כצ"ל:

שם בדרכי משה לא ידעתי מה איסור אפשר משום עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה:

שם בב"י דאיכוון לשם מצוה ר"ל כמו הרב הרודה את תלמידו:
שם בטור והביא ראיה מהירושלמי ר"ל דמהירושלמי מבואר דבשפיכות דמי' מהני תשובה וא"כ ה"ה בע"א אלא אי האי ירושלמי בב"ת מיירי מאי רינון שייך בב"ת:
שם בבד"ה ולישני' דייק י"ל דבנשתמד שיצא מכלל יהדות שייך לומר שחזר לדת יהדות אבל העובד ע"א ולא יצא מכלל ישראל שייך לשון ששב ולא שחזר:
שם בדרכי משה או"ק י"ט עם אחרים ושרי צ"ע כיון דהטעם משום שמחה מ"ש מאבל דאפי' עם אחרים אסור:
סי' קמ"ז בב"י ה"ה לשאר כתבי הקדש וכ' דווקא אם עשויין בגלילה ועדות הדרכי משה למגלת אסתר אצטריך:
סי' קנ"ג בב"י שלא יורידו מקדושתן צ"ע מיו"ד סי' ע"ח גבי למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש וע' טו"ז ס"ק א':
שם בב"י ברשות העם אבל אם מכרו זט"ה במא"ה פקעה קדושתם כצ"ל: ה' נטילת ידים:
סי' קנ"ח בב"י דעל פחות מכזית ע' ברוקח שכ' פחות מכביצה:
שם בב"י הרי אנו מקיימי' דברי הש"ס כצ"ל:
בב"י סוף הסי' ולא יצטרך ניגוב וע' בר"ש ידים פ"ב מ"ב שסיים ואפשר דשפשוף בעי' לעולם וו' דפליג אד' ב"י אלו:
שם בדרכי משה אות ג' דכל המצות אם לא בירך כצ"ל:
סי' קנ"ט בב"י דדוקא לענין מקוה כ' דצ"ל לענין טבילת ידים וע' תוס' שם:
שם אין תורת כלי עליו אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו כצ"ל: שם בב"י כלנו טמאי מתים כצ"ל:
סי' ק"ס בב"י ד"ה וכ' הרשב"א וכ"כ הרמב"ן כצ"ל:
סי' קס"ב בב"י ומ"ש שלא יגע וכו' צ"ע דהב"י בעצמו כ' לעיל דלהראב"ד הטעם משום לכלוך:
שם בב"י מ' דהל' כוותי' והר"מ בפי' המשנה שם פסק דאין הל' כרשב"ג: שם בדרכי משה או"ק ד' באינו מתכוין ולפנינו ברמב"ם פי' המשנה שם מפ' ג"כ שלא כטל כ"א ידו אחת והב"י לא הביא כן בשם הרמב"ם:
ה' ברכת
המוציא:
סי' קס"ו בב"י סוף הסי' לאכול מיד כצ"ל:

סי' קס"ז בדרכי משה או"ק ה' מידי דהוה אטעימה ע' פסחים ק"א תוס' ד"ה ור"י דמ' דע"כ א' טעם דאל"כ לא יצא ידי קדוש ומ"מ בעי' שלא יהא הפסק בין ברכה לשתיי' אפי' לר"י דלא קפיד אשינוי מקום:

ה' ברכות שבסעודה:

סי' קע"ה בב"י א"צ לברך עובר לעשייתו לא וי' כן מד' תוס' שהביא ב"י לעיל דא"כ דלמא גם רבי היה טועם תחלה ואח"כ בירך הטוב והמטיב: סי' קע"ח דרכי משה ע' ב"י ד"ה ומה שכ' וד' הדרכי משה צ"ע:

ה' ברכת

המזון:

סי' קפ"ח בטור ולא למימרא כ' ד' הטור דבמשה תיקן הזן לא ק' דהתם אכלי מן היו ולא מיחייבי לברוכי מן התורה:

שם בב"י דבלילה אפי' בתפלה אין מחזירין כצ"ל:

סי' קצ"א בב"י סוף הסי' כי אדעתא דהכי כצ"ל:

סי' קצ"ב דרכי משה או"ק ב' ברמ"בם אינו מוזכר ומהר"ל בס' כתיבות עולם כ' כי הוא נוסחא אמתית דקיי"ל חוזר למקום שפסק ומעתה בתחלה אומר המזמן נברך וכו' והעונין מוסיפין על מה שאמר הוא תחלה ובטובו חיינו והמזמן שוב צריך להוסיף ברוך הוא וברוך שמו:

סי' קצ"ז בב"י וכ' המרדכי לא בעי' כזית וכן ע' ברש"י במתני עד כמה מזמנין עיי"ש:

סי' קצ"ח בטור צ"ל עונה אחריהם:

ה' שאר ברכות:

סי' ד"ר בטור מפני שהדבש עיקר כצ"ל:

ה' ברכת הראיה:

סי' רכ"ה ב"י גוי כ"ה בירושלמי גם בגמ' דידן ע"ז כ' איתא גוי אבל לא בהמה:

ה' תפלת ערבית:

סי' רל"ה בטור והקשה א"א ז"ל ובחי' כתבתי דכוונת ר"ת דע"כ זמן תפלת ערבית אחר פלג המנחה דאל"כ למה לא נתפלל מנחה בעת ההיא כרבנן ולמאי דקיי"ל כר' יוחנן דצריך לסמוך גאולה לתפלה של ערבית א"כ מוכח דגם זמן ק"ש אחר פלג המנחה:

סי' רל"ז בטור בערב לא היו אומרים מקשים על הטור בזה מהאי דנתקלקלו הלוים בשיר דמיירי בתמיד של בין הערבים הרי שאמרו שיר במנחה: שם בב"י משא"כ בשחרית ומנחה ד' ב"י אלו צריכין ביאור כי לא סיים במה דפתח:

סי' ר"מ בטור והא אמר רבי כצ"ל:

שם בב"י כ' שהוא ז"ל מפ' צ"ע בתמורה מאי איכא למימר מאי פושע הוה: שם בטור דאמר מר ישראל קדושין כצ"ל:

סי' רמ"א בהגהות מהרל"ח או"ק א' אמנם לפי הסימן ימין אצבע שהביא בדרכי משה הסי' בדאג"ה עיקר דב' היינו אצבע:

הל' שבת:

סי' רמ"ג בב"י אם השכירו לו עבדי צ"ל לא עבדינן לאיסור:

סי' רמ"ו ב"י אבל בהמתו וע' ס' המאור פ"ק דע"ז דמתיר והרמב"ן שם חולק:

סי' רמ"ז בב"י שכ' כתב אליו יובל כצ"ל:

סי' רנ"ב בדרכי משה או"ק ז' ועי' רש"י שם שכ' דברחיים אוושא מלתא וכו' עי"ש ואין זה ענין לזייגער וע' ל' הטור בזה וצ"ע:

סי' רנ"ג בדרכי ואשה או"ק ז' והא מידי דלא שכיח צ"ל וכל מקום דלא שכיח:

ס' רנ"ט בב"י משום כבוד שבת צ"ע בשלמא כבוד הבריות דוחה ל"ת דלא תסור משא"כ כבוד שבת ואבנים מקור זלות יוכיח דמשום כבוד הבריות מותרין בטלטול ולא' משום כבוד שבת:

סי' רנ"ט בב"י אם אינו סותמו לגמרי צ"ע דאכתי אי איכא עדן גחלים בתנור הרי פותח פי התנור חייב משום מבעיר:

סי' ר"ס שמצוה לחוף הראש וכן מבואר במעשה דהלל הזקן פ' במה מדליקין: סי' רע"ב בב"י דמכחשין בגופניהון מ' לכאורה דווקא כי האי גוונא דמכחשי בגופניהון שרי' אבל לא ביבשו באור או בחמה וצ"ע:

סי' רע"ה בב"י ולי נר' פשוט לאסור ובטו"ז סי' רע"ז מתיר:

סי' רע"ט בב"י שהרי זה כאילו התנה וא"כ לכאורה לא בעי דבר חשוב: סי' רפ"א בטור שאין תודה קריבה בשבת וצ"ע א"כ אמאי מברכין ברכת הגומל בשבת:

שם בטור ויש בו כ"ה תיבות עיי' ב"ח דצ"ל ק"ה:

סי' רפ"ב בב"י למה קורין ז' עי' מגילה כ"ג ע"א הטעם בגמ' וצ"ע: שם בד"מ או"ק ה' אם השביעי צ"ל עם השביעי:

סי' רפ"ד בטור על מתן תורה ולטעם זה היינו דלא נהיגי לאומרו כ"א בשבת שניתנה בו תורה לכו"ע כדאי' פ' ר"ע משא"כ ביו"ט ולטעם שני גם ביו"ט הי' ראוי לאומרו:

שם בב"י וצריך להגיה נר' דא"צ להגיה כי הוא ר"ת אומר אני ונר' דהרשב"א מיירי בספרא דאפטרתא:

סי' רצ"ב בטור כ"ד תיבות ובנוסח שלפנינו כ"ה תיבות וא' מד' הטור דאם מיותר והם נ"ד תיבות ועיי' ב"י:

שם בטור עפ"י המדרש ישיחו בי צ"ע לפ"ז למה אין אומרים אותו גם ביו"ט במנחה ואמנם חכמי אמת כתבו דטעם אמירת ואני תפלתי בשבת במנחה משום דאז הוא עת רצון גמור רעוא דרעוין:

סי' רצ"ג בב"י אא"כ יאמר המבדיל כצ"ל:

סי' רצ"ו בב"י שנאה וטוב לישב פי' אם כלם שותין:

שם בב"י כ' באו"ח ד' האו"ח צ"ע מ"ש משאר מ"ע שהז"ג שנהגו הנשים לברך ועיי' טו"ז ומג"א:

סי' רצ"ז בב"י כ' באו"ח צ"ע דבבשמים מ"מ כבר השיב נפש ועי' טו"ז: סי' צר"ח בב"י לזכר שנברא העולם צ"ל שנברא האור עיי' פסחים נ"ד ע"א: סי' רצ"ט בטור ובין אור וכן כל ההבדלות ונוסח שלפנינו בסדורים בכולהו בלא וי"ו:

שם בטור בכל דרכיו צ"ל לכל דרכיו:

בב"י אינו יכול לברך מאורי האש צ"ע מעוי"ט:

סי' ש"א בב"י בלא כיסוי הראש נר' דר"ל שנושא הכיסוי וכן הסרבל בידו וקאמר דתלי' במנהגא אי גזרינ' יש בו ערוב אטו אין בו לקמן סי' ש"ג ועיי"ש:

סי' ש"ה בב"י בשם התוספות וכן הוא בראש פ' אלו מציאות:

סי' ש"ו בב"י נשאל הרמב"ם צ"ל הרשב"א:

סי' שט"ז בב"י ח' שרצים אין דרכן להזיק צ"ע למה מקרי עכבר אין דרכו להזיק:

סי' שי"ז בב"י דהא לא התיר אלא בשעומד להתיר כצ"ל:

שם בב"י קשר של קיימא אף בקשר אחד צ"ע דהיינו קשר דתפיחה וחיובא נמי מחייב:

סי' שי"ח בב"י שאוכלין אותו ע"י הדחק צ"ל ע"י הדחה:

שם בב"י הרי היא כתבשיל בכ"ר צ"ל כתבלין:

שם בב"י וה"ה כ' ע"י לח"מ שם דלא כב"י ועיי' דגול מרבבה:

שם בב"י אבל הר"ז כ' צ"ל הר"ן:

שם בב"י נר' דמלאוהו צ"ל דמולייאר:

שם בב"י גבי נתינת שמן צ"ל צמר:

סי' שי"ט בב"י שיהא לוקט ריח צ"ל קולט ריח:

סי' ש"כ בב"י וכדחיישי' למנהג ערביי צ"ע הרי גם התם לא קיילן כר"א: שם בב"י הוא ז"ל פסק דלית הלכתא כצ"ל:

שם בטור אפילו שהוא נימוס צ"ל לפי שהוא נימוס:

סי' שכ"א בב"י בסוף הסי' שמה שאסר כצ"ל:

סי' שכ"ב בב"י ואין נדחה צ"ל ואיך נדחה:

סי' שכ"ד בב"י נקטי' להקל צ"ע הרי גם הרי"ף והרא"ש הביאו ביו"ט שם הך דזעירי מ' דס"ל להחמיר:
שם בב"י שהיתה הבהמה עור קטן כצ"ל:
סי' שכ"ה בב"י וכ' הלחם צ"ל וכ"ת כ"ה בס' התרומה שם רי"ח:
שם בב"י או עביד ישראל צ"ל כהפוסקים דבעבד ישראל לא שייך בישול גוי דאל"כ בלא"ה אסור:
סי' שכ"ו בב"י ואי קשי' עי' תוס' שבת ק"ט ע"א ד"ה רוחצין:
סי' שכ"ח בטור סכנת דבר צ"ל סכנת אבר:
שם בב"י ע"ג העין בשבת צ"ל בע"ש עיי"ש ברא"ש ועפי"ז מובנים ד' הרא"ש בסמוך:
שם בב"י ומניחין ע"ג העין בשבת צ"ל בע"ש עיי"ש:
שם בד"מ אפילו ישן כל הלילה צ"ל כל היום:
שם בב"י אורח דמלתא פי' דבלא אכגרון מזיק לי' כדאמרי' פ' כיצד מברכין:
שם בב"י דצרכי חולה שאין בו צ"ל שיש בו סכנה:
שם בב"י ומאי מוטב לכאורה יכול לכסות הכלי שלא יגע הגוי ביין ואין כאן ניסוך:
סי' ש"ל בב"י שכ"א צ"ל שכ"ח:
שם בב"י דא' דאפילו וכו' יש לדחות דהך פ' במצרים נאמר ושם תאומים נולדו בכרס אחד:
סי' של"ב בב"י ואעפ"י שרבינו ביו"ד סי' רס"ו כ' כצ"ל:
סי' של"ג בב"י כיון דמידי דרבנן צ"ע מ"ש מאינך שהביא הב"י לעיל לחומרא:
סי' של"ד בב"י ודוקא בדליקה נר' דר"ל בבית ששם הדליקה ולא פליג אס' התרומה שם בב"י שהם מפרשים והטור וודאי הכי מפרש עיי' ב"י שמ"ג:
שם בב"י פתאום לאו דוקא עי' בנ"י על כתובות שהביא בשם הירושלמי דדליקה דווקא וא"כ אין להוסיף על דברי הרא"ש במשנה למלך פ"ה ממלוה ולוה דס"ל דגם דעת הרמב"ם דדליקה דווקא:
סי' של"ו בב"י הא מונח על גבי קרקע צ"ל מונח ע"ג יתדות והניחו על גבי קרקע:
שם בדרכי משה בשם תשובת הגאונים גמ' ערוכה היא בשבת ע"ה עזא עיי"ש:
שם בב"י הלכך מדאוריי' אינו חייב כצ"ל:
שם בב"י דפסיק יניקתו לגמרי שייך בו תלישה כצ"ל ותיבת אין נמחק:
סי' של"ז בדרכי משה מטעם ששובר צ"ע הרי הוה לי' מקלקל:
סי' של"ט בדרכי משה בשם תה"ד דמותר לבטלו ב' תיבות אחרונים אלו אינם בתה"ד ואין להם מובן:

סי' שמ"ב בב"י בסוף הסי' כמ"ד גזרו צ"ע א"כ מנ"ל כלל לחלק בין דבר מצוה לדבר הרשות: סי' שמ"ג בב"י מצווין להפרישו עכ"ל עיי' רא"ש פ' כל כתבי סי' י"ב הביא גמ' דיבמות הנ"ל:
שם בב"י שכ' בסי' של"ד וכן צריך לפרש ד' הטור סי' של"ד:
שם בב"י כיון שחייב לחנכו ובנזיר כ"ח ע"ב תוס' ד"ה בכו כתבו איפכא:
שם בב"י ואקשי' שמא צ"ל שוט מינה וכן לקמן צ"ל כן:
סי' ש"ס בב"י מספקא ליה ובירושלמי ספ"ק דעירובין מבואר דלשנים קאמר ועי' קרבן עדה שם:
שם בב"י ולא ידעתי למה עיי' קרבן עדה סופ"ק דעירובין ובירושלמי שם:
סי' שצ"ד בב"י א"נ דחשיב עיי' כסף משנה פ' כ"ד מה' שבת הל' י"ט:
סי' שצ"ו בב"י שהיא דעת הרמב"ם ולא כ"כ ה"ה עיי"ש:
סי' ת"ד בב"י לכשיגיע לנמל יורד אבל באיגרת הרמב"ם לפנינו ובתשובה שהביא הכלבו בקיצור מבואר דהגיע לנמל לא ירד:
ה' ראש חודש סי' תי"ח בטור אפילו יום אחד אין מפסיקין כצ"ל:
שם בב"י שרבינו כ' בסי' תק"ע כצ"ל:
שם בב"י לא מתסרי אלא מדרבנן כצ"ל:
שם בב"י שהן מדבריהם כצ"ל:
שם בב"י או מפני חלום כצ"ל:
סי' תכ"ג בב"י ח' פסוקים ואם יקראו כצ"ל:
ה' פסח סי' תל"ג בב"י ואפשר דר"נ אלמא הכי ס"ל נדפס שלא במקומה ושייך לקמן בשורה אחרת עלה דההיא אוקימתא אלמא דהכי ס"ל:
סי' תל"ז בדרכי אשה בסוה"ד דחסרי' ממונא עי' הגהת מיימוני פ"ב מה' חו"מ:
סי' ת"א בב"י הרי הוא חמצו של גוי צ"ע הרי שכירות לא קני' ואמאי הוה ביתו של גוי:
סי' תמ"ג בב"י ורבינו סתם דבריו צ"ע הרי לא מיירי כאן מחמץ דרבנן וא"כ גם ר"ת מודה:
סי' תמ"ז בב"י וערבו עם דברים אחרים כצ"ל:
סי' תנ"א בטור ונוב"י פירש"י ברש"י שלפנינו ליתא:
שם בב"י ופירש רש"י חייס עלה כצ"ל:
שם בב"י המרדכי בשם ר"ת:
שם בב"י וכ' המרדכי וכן הוא בתוס' פ' אין מעמידין:
סי' תס"א בב"י וחבית סתומה דזה אסור צ"ל פתוחה:
שם בב"י גם לר"ת וע"י ע"א ס"ו ע"ב תוס' ד"ה רבא:

סי' תס"ב בב"י הא וודאי חלב אינו מחמיץ כצ"ל:
סי' תס"ב בב"י דרך הגג וזלפו כצ"ל:
שם בד"מ או"ק א' ירדו עליהם רוב גשמים כצ"ל:
ס"ס תע"ג בב"י כמו שפטור אבל מהגדה פטור לכ"ע משום שנא' בעבור זה גמ' פסחים קט"ז ע"ב:
ה' יו"ט סי' תצ"ה בב"י ויו"ט דבר שהחמירו צ"ל ויש דבר שהחמירו וכן בטור צ"ל כך:
שם בב"י וכ' הר"ן בסוף ביצה כצ"ל:
סי' תק"ד בב"י ולא ידעתי אולי משום דהירושלמי דס"ל כשטת תוס' ומ"מ מתיר קונדיטון:
סי' תק"ו בד"מ או"ק ב' שלשין עיסה גדולה צ"ע דמ"מ הרי אין בעיסת מצה שיעור חלה:
סי' תק"ט בב"י ואין מורין כן ברבים:
שם בב"י ואלו מההיא דשפוד שם עיי' ר"ן שם ולק"מ:
שם בב"י אפילו רבנן מודו וכן מוכח בגמ' שם כ' ר"ה וריא"ש. שם בב"י קש לנסות כצ"ל:
סי' תקי"ב בב"י לא יגרע חלק הישראלים אם לא יזמנהו כצ"ל:
סי' תקט"ו בב"י דלא תימא לא חשיבי כצ"ל:
שם בב"י גבי הבא בשביל כצ"ל:
שם בב"י מודה ר"ת דמותר ביו"ט שני כצ"ל:
שם בב"י ולפי"ז ספק אם נלקטו צ"ע פשיטא הרי רב פפא לא מיירי כ"א מספק:
שם בב"י משא"כ בס' תחומין צ"ע ממים ומלח דפ' משילין דמיירי לענין תחומין ומקרי יש לו מתירין ומערובין אין ראי' דהתם בהליכה מיירי ודאי לא מקרי יל"מ: סי' תקי"ח בב"י ואינו יכול להניח לילך הקטן כצ"ל:
שם בב"י וכ' ה"ה שכד הרמבין עיקר כצ"ל:
סי' תקכ"ו בב"י סה"ס מ"מ פטור מתפילין צ"ע הא בלא"ה אבל ביום ראשון פטור מתפילין:
סי' תקכ"ז בב"י דבהא ל"פ עיי' רש"י שם ועיי' מג"א:
שם בב"י וזה הרמב"ן והרשב"א כצ"ל:
שם בב"י לית לן למיחש לטעמא דשמא יברור כצ"ל:
שם בב"י ואם הותיר הותיר לשבת כצ"ל:
שם בב"י הלכך מיירי בדליכא מאן דעירב כצ"ל:
סי' תקכ"ח בב"י וכיון דאנהו הוו מצי אנן נמי מתנינן כצ"ל:
שם בד"מ או"ק ב' שא"צ שום אמירה כצ"ל:

ה' חוה"מ:
סי' תקל"א בב"י שהרי אין מצרפין אותו צ"ע:
ה' ט' באב:
סי' תקנ"א בד"מ או"ק ג' דהרי לא התירו:
סי' תקנ"ו בב"י וטענות הרמב"ן כצ"ל:
סי' תקנ"ה בד"מ כו"ע מודו חוץ מהרמב"ם:
סי' תקנ"ט בב"י דבכי האי ינוקא כר' כוונתו על התינוק הנימול: ה' תענית:
סי' תקס"ב בב"י ובת רייתא דכל תענית כצ"ל:
סי' תק"ע הגהות מהרל"ח או"ק א' כל דברי מהרל"ח אלו כבר עמד עליהם בב"י סי' תי"ח עיי"ש:
סי' תקע"ג בטור ואפילו לפניהם ר"ל בחנוכה ולאחריהם אפילו בפורים: סי' תקע"ו בב"י אבל אמרו להתריע עליהם כצ"ל:
שם בב"י ומר ברי' דרבינא כצ"ל:
סי' תקע"ה בב"י שאין לו הכרע אבל אמרו הי' מתענה על החולה ונתרפא:
סי' תק"פ בטור על פלגש בגבעה ופסל מיכה הענין פלא ואולי רמזו בזה על דברי רבותינו הובא ברמב"ן פ' וירא שכעס הש"י בפלגש בגבעה משום פסל מיכה ואמר בכבודי לא מחיתם:
שם בב"י כתובי' בכל בו ובאמת כל הסי' ברייתא כמשנתה סוף מגלת תענית: שם בב"י להתענות בר"ח אכן מצינו בירמי' ל"ו שקראו צום ביום החודש התשיעי עיי"ש:
ה' הראש השנה:
סי' תקפ"ב בטור זכרינו לחיים עיי' עקידה שער ס"ב פ' ה':
סי' תקפ"ו בב"י דכיון דבגמרא דידן ובחי' ר"ן על ר"ה שנדפס מחדש כ' כהאו"ז:
סי' ת"ר בב"י והאגור עי' מ"ש לעיל בשם האגור וצ"ע:
ה' סוכה:
סי' תרכ"ט ב"י בחבלים של פשתן פסולה כצ"ל:
שם בב"י ר"ה ברי' דרבי יהושע אמר כל אגד כצ"ל:
סי' תרל"א בב"י לפי שאין כח הראיי' נתפס בו כצ"ל:
סי' תר"ל בב"י שאם היו תוקעין במטה כצ"ל:
סי' תרל"א בד"מ או"ק ד' שאם הדפנות כצ"ל:
סי' תרל"ח בב"י ובסמוך אכתוב אם התנה כצ"ל:
סי' תרל"ז בב"י ומ"ש רבינו כר' שר"ל כצ"ל:

שם באו"ד שדינו כפירו' כצ"ל:
שם בטור שתסרח המקפה עיי' תיו"ט מתני' שם:
ה' לולב:
סי' תרמ"ה בב"י והלכך אפילו לא אגדו כצ"ל:
שם בב"י וכן הכריע הרמב"ן כצ"ל:
שם בב"י שנעקם לצד שדרה כצ"ל:
סי' תרמ"ו בטור ואפילו אין העבות בראשו עי' ב"י סי' רצ"ו דה' וכ' הר"ר אפרים:
שם בב"י כ' בתשובת הרא"ש וכו' על ההדס שנשרו עליו כצ"ל:
שם בד"מ או"ק ב' תרי ותרי בחד קינא כצ"ל:
סי' תרמ"ח בב"י ומפשט ד' רבינו כר' שהוא פוסק כצ"ל:
שם בב"י וא"נ משתכח מאן דפליג לית הל' כצ"ל:
שם בד"מ או"ק ג' ובעינן שינטל מקצת כצ"ל:
שם בב"י ול"נ דאפשר עי' חכם צבי סי' קס"ה מ"ש בזה:
סי' תרנ"א בב"י בפ' מקום שנהגו שכל דבר כצ"ל:
שם בב"י אם ההולכה הקטנה כצ"ל:
שם בטור נחלקו הגאונים עי' ב"י סי' רצ"ו מ"ש בזה בשם רבינו אפרים: שם בב"י ובערבות כ' ערבי כצ"ל:
שם בב"י ומ"מ אין מוסיפין כצ"ל:
סי' תרנ"ז בהגהת מהרל"ח או"ק א' ואיפשר משום דלא לקני אינש לולבו לינוקא ואפילו ביוט"ש של גליות משום ספיקא בעי' לכם להכי כ' הטור חייב לקנות:
סי' תרנ"ח בב"י כ' הרוקח וכן הוא ברשב"ם פ' יש נוחלין:
שם בב"י ומ"ש רבינו וכו' כן הוא ברשב"ם פ' יש נוחלין:
סי' תרס"ב בב"י ואפילו אתמר לי' צ"ל אם תמצא לומר:
סי' תרס"א יש מן הגדולים כתבו כן כצ"ל:
באו"ד אפילו אם הי' ליל יו"ט ראשון חול כצ"ל:
סי' תרס"ח בטור ויש נוהגים בליל שמיני שלא לישב בה כצ"ל:
ה' חנוכה:
סי' תר"ע בב"י ואיכא למידק שמעתי מתרצין דיום א' הי' יום המנוחה מהמלחמה והיינו חנוכה חנו כ"ה. ועוד יש מתרצין שגם זה הי' נס שלא נגעו היונים בפך זה:
ולי"נ עוד לתרץ דלהכי לא קבעו חכמים ז' ימים שאם יקבעו ז' יעשו מנורה עם ז' כרות ואמרינן בע"א פ' כל הצלמים דאסור לעשות מנורה בת ז' נרות משום לא תעשון אתי:

שם בב"י וי"ל שחלקו מק' העולם היאך היו רשאין לעשות כן הלא ביטלו מיד בלילה ראשונה מצוה של יערוך אותו מערב שיתן בה שמן שיהא דולק עד הבוקר ותי' מרן הג' ח"ס זצוק"ל דאיתא בפסיקתא מאחר שגם המנורה נטמאה הוזקקו להדליק בשפודין כי שאר הכלים נטמאו וע"כ הוצרכו לחלק: השמן אלא שהגיה מרן זצוק"ל שפודין של עץ שאינם בני קבולי טומאה דשל ברזל שוב נטמאו:

ולי נר' דלעולם י"ל של ברזל ונתנום לאש והציקום דפרחה טומאתן והמנורה עצמה לא רצו לצקת שהיתה מעשה שמים כדאיתא במנחות:

סי' תרע"א בד"מ כ' מהר"א מפראג צ"ע הרי בנ"ח כו"ע מודים דהטעם דפסולה למעלה מכ' משום דלא שלטא בי' עינא:

שם בהגהת מהרל"ח או"ק ד' דבריו צ"ע ועי' בג"מ שם:

סי' תרע"ב בד"מ או"ק א' צ"ל מדרש זה מצאתי אבל לא קאמר שיעשה פתילות ארוכות יותר מכשיעור וכן א' לשונו שכ' שגם עכשיו כמו בימיהם: שם בד"מ או"ק ב' ותי' מוהר"ם עי' בהר"ן פ' מדליקין שם:

סי' תרע"ג בב"י ל"ל כ"כ רבינו ונר' דהיינו דנקט הטור בהדיא לעיין מעות:

סי' תרע"ד בד"מ או"ק עיין מהרל"ח צ"ל כשכבר אינו דולק למצותו: סי' תרע"ה בב"י שעדים יש ע"ז צ"ל שעדיין יש לפקפק:

סי' תרפ"ג בב"י ואין ראוי לחדש קריאה וכו' צ"ע מחוה"מ פסח: סי' תרפ"ד בד"מ או"ק ג' ומהרי"ק כ' דמפטיר בשל חתונה כצ"ל: ה' מגילה:

סי' תרפ"ו בב"י כ' הרמב"ם הן הן ד' רב אשי תענית י"ז כל שלאחריו בהספד מותר:

סי' תרפ"ז בד"מ או"ק ג' ובאו"ז כ' דקבורת ת"ח כצ"ל:

סי' תרפ"ח בב"י ואין באין לידי סכנה כ"ה בחידושי רשב"א שם: שם בב"י דהשתא אם אין ביני' וכו' לא קאי כצ"ל:

שם בב"י אי היקף קמא צ"ל דימא:

סי' תר"ץ בב"י מאיש יהודי צריכה וכו' ולפי"ז ל' הלכך בטור אינו מדוקדק:

שם בב"י דקרי לי' ועני כצ"ל:

שם בב"י וכ' תוס' כר' דהיינו לכתחילה כצ"ל:

שם בב"י שלא יפסיק הקורא אלא בסוף כ"ה בראב"ע שם:

שם בב"י להקדים ביאתן ש דל"ת שיצאו בפורים בפ' ויבא עמלק קמל"ן דבעי' שם פ' זכור דווקא ועי' מג"א סי' תרפ"ד:

סי' תרצ"א בב"י שבט של בכאי' כצ"ל:

סי' תרצ"ג בב"י בסה"ס שכבר נפטר ביוצר המאורות ר"ל במעריב ערבים דהזכיר בה גם מדת יום וחשך מפני אור ומ"מ צ"ע מ"ש מכל מו"ש: שם בד"מ וא"א מזמור לתודה צ"ל שיר מזמור לאסף כן הוא בכלבו: שם או"ק ג' שמחה זו מילה צ"ל ששון זו מילה:

סי' תרצ"ד בב"י בסה"ס מעות פורים שלו כצ"ל:

סי' תרצ"ו בב"י ולא צמח כתניה כצ"ל:

שם בב"י שאעפ"כ כצ"ל:

שם בב"י וכר' שכ"כ צ"ע באתרי' דרב נהגו שלא לעשות מלאכה ולכך לא צמח:

שם בד"מ דוחיהו ליום ל"א צ"ע הרי כל פדיון הוא ביום ל"א ואולי צ"ל ל"ב:

לקוטי ש"ע או"ח ה' הנהגת הבקר:

סי' בטו"ז ס"ק ז' היאך יאמר לכאורה יוכל לומר ואם לאו יהא כקורא בתורה:

מג"א ס"ק י"א וא"כ בחטאת עי' מ"ש בזה תבואת שור יו"ד סי' ה': שם באו"ד שהיו מתכפרין עי' תבואת שור קונטרס הקרבנות ס"ק ז': שם באו"ד דאשם לא בעי עי' תבואת שור קונטרס הקרבנות ס"ק ט': ה' נטילת ידים:

סי' ג' מג"א ס"ק ו' דב"ב כ"ה ע"א כצ"ל ועיי"ש וצ"ע:

סי' ד' טו"ז ס"ק ו' דה"ה לאכילה עי' אלי' רבה:

שם מג"א ס"ק כ"ג אין להקפיד עיי' מחצית השקל:

שם ס"ק כ"ה צ"ע דבס"ס עיי' פמ"ג:

ה' ציצית:

סי' ח' מג"א ס"ק ד' ועסי' יו"ד סעי' י"ב כצ"ל מרן זצוק"ל בגליון שו"ע:

שם ס"ק י' כ' ב"ה צ"ע מנ"ל לב"ה הא דהרי מל' ציצית ילפי' בש"ס ובלא תכלת ג"כ מיקרי ציצית דהרי על ציצית הכנף כתיב:

שם בטו"ז ס"ק ד' שבפעם א' כצ"ל:

שם ס"ק י' דגבי אכילה שייך קבע כצ"ל:

שם מג"א ס"ק י"ד הכריעו האחרונים דיש לברך הגהת מר"ן זצוק"ל:

סי' ט' מג"א ס"ק ד' מעורב בצמר גפן ופשתן וצמר הגהות מרן זצוק"ל:

שם ס"ק ה' ובית הלל צ"ל בעל העיטור:

שם ס"ק ח' עסי' יו"ד ס"ד כצ"ל הגהות מרן זצוק"ל. וכתב עוד ויש לחלק דהכא אין עיקר הבגד ראוי לציצית כ"א ע"י הכנפות לא בטלו כנפות לגבי בגד. ואחרי המחילה יש להשיב הא עכ"פ ראוי לציצית פשתן ומ"מ בדברי מרן מיושב מה שיש להקשות עוד מג"א לפי דבריו למה בסדין בציצית ידחה עשה לל"ת הלא אפשר לקיים שניהם דיעשה כנפות של עור ואם עכ"פ אמרה תורה עשה דוחה ל"ת לילף מינה דאפילו אפשר לקיים

שניהם עשה דוחה ל"ת. ולמ"ש מרן א"ש דבזמן שהי' תכלת באחת לא הי' הבגד ראוי לציצית כ"א ע"י הכנפות והו"ל הכנפות עיקר ולא בטלי לגבי בגד ומודה מג"א: סי' יו"ד טו"ז ס"ק ט' לא אפשר בברייתא צ"ל בבתרייתא:

שם באו"ד ומסיק ב"י עי' בב"י שכ' בהדי' להיפך ועי' מג"א:

שם ס"ק י' שמקפילים חלק א' כצ"ל:

בשו"ע סוף הסימן נרשם בית יוסף צ"ל דרכי משה:

סי' י"א בשו"ע ס"ד בהגהה יכול לקצרו פי' דכ' שם בדרכי משה דעכ"פ יהיו ב' חלקים ענף וחלק א' גדיל וע"ז קאי דאם קצרו לענף שהי' ארוך יותר מב' חלקים אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי דנוי תכלת קרי לי' בש"ס:

שם בטו"ז ס"ק ב' דתניא בסיפרי עי' ב"י והגהת מרן זצוק"ל:

שם מג"א ס"ק י"ב עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' ל"ט:

שם באו"ד ועי' סי' תקפ"ו כצ"ל:

שם מג"א ס"ק י"ג עי' ח"ס חלק או"ח סי' א":

שם טו"ז ס"ק י"א עי' פרמ"ג:

שם מג"א ס"ק כ"א בסוה"ד בכל אויר יקרבם יותר כצ"ל:

סי' י"ב בטו"ז בתשובה הא מצינו בס"ת וי"ל דהתם בגליון דוקא מכשרי' ול"ד לרצועת תפילין שהוא כס"ת עצמו אלא למאן דמכשיר מטלית בס"ת לכאורה יש להביא ראיה ויש לחלק שוב בין דבק של מטלית לקשירה דרצועות אבל בעיקר הדין צ"ע אם כבר נפסק ונפסל למה לא יקרא תולמ"ה וכן בתפילין אי לאו דכתיב קשירה תמה הייתי אומר ג"כ דצריך להתיר בכל יום הקשר משום תולמ"ה וכן כראה שהמנהג לסמוך דוקא אנקשר מעיקרא אבל לא בנפסק וכד' הטו"ז ועיי' פרמ"ג וצ"ע:

סי' י"ג טו"ז ס"ק א' עיי' אלי' רבה:

סי' י"ד טו"ז ס"ק ד' וכ' עוד וכו' צ"ע דהתם אדרבא משו"ה לוקח שאולה כדי שלא יצטרך לברך ספק ברכה ולא שייך סברת הרא"ש:

שם מג"א ס"ק ח' ומוכח שם ברש"י כצ"ל מחצית השקל:

שם מג"א סוף הסימן ליתנם לנכרי משמע דאפי' לנכרי אסור ליתן שלא לצורך שבת וק' מהא דאמרי' פ"ק דשבת נותנין מזונות לנכרי בחצר ומאי צורך לישראל במאי שנותן לנכרי ואפשר דמיירי בנכרי שמזונותיו עליו ועי' תוס' שבת ג' ע"א שם. וגם מקטן ל"ק כ"כ דקטן אקנוי לא מקני ולא יהא אח"כ טלית שלו וא"כ הפקר עדיף ואפשר דבקטן שהגיע לעונת הפעוטות קאמר דממכרו ממכר וא"כ גם אקנוי מצי: סי' י"ד מג"א ס"ק ד' דמיירי בשבת עיי' פרמ"ג ומחצית השקל:

שם טו"ז ס"ק ה' רנ"ה סי' קס"א כצ"ל:
שם מג"א ס"ק ח' למה יברך פי' דברי מג"א דבממוני' ניחא לי' למיעבד מצוה וכל זמן ששואלו ממוני' היא משא"כ כשנתנו לו במתנה דלא מיקרי שוב ממוני' ובשואל אמרי' הטעם דלא אמרי' משטה הוא בו:
שם מג"א ס"ק ט' ובשבת צ"ע א"כ יהא אסור ליטלו בשבת:
שם מג"א ס"ק י' עיי' ח"ס חלק או"ח סי' ב':
שם בטו"ז בסוף הסי' ואולי יש לחלק ולומר דבלולב כשם שאינו יוצא בס' אתרוג ספק פרוש וכיו"ב כך אינו יוצא בס' לכם דכשם דאתרוג בעי' בעי' ג"כ לכם וממילא לא סמכי' ביו"ט ראשון אאומדנא לצאת בו משא"כ בציצית אם יש אפילו ספק שהבגד של הלובש שוב מס' אסור ללובשו בלא ציצית מדאוריי' וכיון דחייב להטיל בו ציצית מדאוריי' רשאי ג"כ לברך עליו:
סי' ט"ו מג"א בסוף הסי' עי' מחצית השקל:
סי' ט"ז מג"א רסי' אוירא דהאי גיסא כתב מרן ח"ס זצו"קל בהגהותיו לשו"ע דבשאילת יעב"ץ דחה דברי מג"א מתוס' עירובין יוד ע"ב ד"ה ואצבע ד' והתימא על מרן שכבר עמד על זה במחצית השקל ופי' ד' מג"א בענין אחר:
שם בטו"ז ס"ק א' אע"פי שהכל צ"ל אלא ע"כ שהכל:
סי' י"ב שו"ע סעי' ב' בהגהה אין להם ללבוש ולפי מ"ש לעיל סי' י"ד דנשים לא יעשו הציצית בטלית נר' ה"ט דלא הנהיגו הנשים בציצית כמו בלולב ושופר כדי שלא יסמכו עליהם בעשיית הציצית וזה כר' ג"כ הטעם שלא נהגו לשתות כוס הבדלה שלא יבדילו עליהן בפני עצמן כמבואר לקמן ססי' רצ"ו:
סי' י"ח מג"א ס"ק ג' וטעמא לא ידענא ואולי יש לדמות לדלעיל סס"י דאין הדרך להתכסות בו שתים לפניו ושתים לאחריו ואף דיש לחלק דעשוי בעי' מ"מ אפשר דדרכו בכך כעשוי דמי:
באו"ד במג"א כמו שעשה ר' יהודה בר אלעאי כצ"ל:
סי' י"ט מג"א ס"ק א' עיי' מ"ש חמד משה בזה כי דבריו:
שם נראין להלכה ולא למעשה. ועי' מ"ש ברכי יוסף בזה:
שם מג"א ס"ק ב' בטור אפילו למ"ד חובת גברא אפילו כשלבשה:
סי' כ' שו"ע סעי' א' עי' חתם סופר חלק או"ח סי' ו':
סי' כ"א טו"ז ס"ק א' וערבה צ"ל והושענא ור"ל הדס:
סי' כ"ב בשו"ע דלא גרע מכלים חדשים ומה"ט מסתבר לברך ג"כ מלביש ערומים:

סי' כ"ג מג"א ס"ק א' אבל הכא הפסיל שמעתי מבנו של הגאון מו"ה דוד דייטש זצו"קל בשם אביו הנ"ל דלמ"ד דבעי' נוטפת על הקרן אם נשמטה הציצית ממקומה צריך להסירה ולתלותה מחדש משום תעשה ולא מן העשוי ואולי יש להחמיר לכתחילה ולהדקה בקרן בתחלת עשיי' שלא תשמט אבל לענין דיעבד ע' ל' השו"ע דאינו מעכב אף דבש"ס לא משמע כן:

ה'

תפילין:

סי' כ"ה מג"א ס"ק ג' נרשם שלא במקומו ושייך לסעי' ב' ויניח תפילין בביתו וס"ק ד' שייך ג"כ שם אחר בביתו:

שם מג"א ס"ק ש עיי' טו"ז ס"ק ה' בזה ועיקר:

שם מג"א ס"ק י"ג דלא קודם צ"ל דלא כמו:

שם מג"א ס"ק י"ז ונר' דלדידן דמברכין שתים וא"כ בלא"ה ברכה שניה ס' יש לסמוך אטו"ז ולא יברך כה"ג כ"א ברכה א' דהוה ס"ס בברכות דרבנן:

סי' כ"ז בשו"ע סוף סעי' ו' ונמצא מקיים ושמתם את דברי על לבבכם כצ"ל:

שם באותו סעיף בהג"ה ובא"ז כ' דפטור עיי' פנים מאירות חלק ג' סי' י"א:

שם בטו"ז ס"ק י"ג עי' מהרימ"ט ח"ב סי' ז':

סי' כ"ח מג"א ס"ק ב' עי' פרמ"ג:

סי' ל' מג"א ס"ק ה' אבל רוכב עיי' פרמ"ג ואולי כוונת מג"א היכא דאחר מנהיג לו את הסוס:

סי' ל"ב שו"ע סעי' ו' עי' חתם סופר חלק או"ח סי' ג':

שם שו"ע סעי' ח' עיי' פנים מאירות חלק ג' סי' י"א:

שם מג"א ס"ק י"ח עיי' פרמ"ג:

שם שו"ע סעי' י"ז עיי' פנים מאירות חלק ב' סי' ט"ז:

שם שו"ע סעי' ל"ו עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' ד':

שם מג"א ס"ק מ"ז והגאון מופת דורינו עיי' פרמ"ג:

שם מג"א ס"ק כ"ב עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' ה':

שם שו"ע סוף סעי' מ"ט בגידי שור עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' ל"ט בענין גיד הנשה:

שם בשו"ע בהג"ה סוף הסימן לאחר שעשה השין ולפי"ז אם נפסל בית של ראש צריך להתיר הקשר:

שם מג"א ס"ק ס"ז טוי' לשמה עיי' פרמ"ג ובלא"ה יכול בקל לפותחן ולתלותם מחדש:

סי' ל"ג מג"א ס"ק ו' עיי' נוב"י מהדו"ק חלק א"ח סי' א' מ"ש: סי' ל"ד עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' ח' בענין תליות אותיות לס"ת: סי' ל"ו ומג"א ס"ק ג' לנוגעים זה בזה פסולין נראה דר"ל התגין פסולין וצ"ע:

סי' ל"ח מג"א ס"ק א' נרשם רוני בר חמא צ"ל בר תמרי:

שם שו"ע סעיף ג' בהגה"ה מוחין בידם אולי משום דקיי"ל כהרא"ש דאפילו על כובע דק אסור להניח ואי אפשר בלא גילוי שער וע"כ מוחין בנשים ומיכל אפשר דדוקא בעודה בת שאול שהיתה עדין פנוי' ומותרת בגילוי שער היתה מנחת תפילין ומיושב בזה דלא פליגי הגמ' והפסיקתא בזה עי' בב"י דבפסיקתא בנשוא מיירי ובגמ' בפנוי' וכמ"ש:

שם מג"א ס"ק י"ד הטעם כשחולץ עיי' ברכי יוסף וצ"ע:

סי' ל"ט מג"א סק ג' עי' דגול מרבבה ועיי' ר"ן סופ"ק דחולין שם וצ"ע ועיי' חולין שם גבי מכם ולא כולכם בחי' רשב"א וצ"ע ועי' פרמ"ג יו"ד ססי' ב':

שם מג"א ס"ק ד' כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו הב"ח תמה בטעם הדבר ועיי' בתוי"ט מ"ד פ"ז דנדה תמה על כותיים אי גירי אמת הן איך עשאום כנכרים לטהר נדות ואוהל מת שלהן וע"כ נלפע"ד שיש כח לכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו גוים גמורים אפי' להקל זכר לדבר ויתר גוים שהתיר להם ז' מצות אעפ"י שאין ראיה גמורה מ"מ כך כ"ל והם נמנו וגמרו והוציאו הכותיים והמלשינים מן ברית ישראל לגמרי ובגיטין פירש"י י שהמנסור פורק עול תורה י"ל כיון שמוסר לתוא מכמר הרי מסר חבירו גם להעבירו על דת משה וישראל ואי לאו שהוא פורק עול תורה לא עביד הכי ומצינו בעזרא והוא יבדל מקהל הגולה וו' שהוציאו מכלל ישראל. ע"כ ד' הר"ב. ולי התלמיד נרא' עוד ראיה מגאלי הכהונה בנחמי' בסופו שניטל מהם הכהונה אפילו להקל יען לא יוכל להגיד יחוסם: שם מג"א ס"ק ט' עיין פרמ"ג:

סי' ל"ח מג"א ס"ק י"א עיי' רא"ש ה' תפילין ססי"ט מבואר דחולי הי' לר"י ע"י הצינה ולא כמשמעות ד' המג"א סי' ע"ב בהג"ה סעי' ג' וקלף המעובד עי' צמח צדק סי' פ"א:

שם מג"א ס"ק ד' בסוה"ד אף דשייך שם אין זה לא נתבאר:

שם מאומה ואמנם מבואר כן ביו"ד סי' רצ"ו ק"ד:

שם מג"א בס"ק ו' אפילו עשאן לכך כ"ה בהג"א ביצה פ' המביא ואמנם מאי הוקשה לו היאך אמרי' גבי אתרוג מיגו דאתקצאי לביה"ש של יום ראשון הרי ביום ביה"ש לא הוה מוקצה עדין דהזמנה לאו מלתא וצ"ע:

סי' מ' מג"א ס"ק י"א לא קרא ק"ש צ"ע דלמא בלילה היה דלאו זמן תפילין:

סי' מ"ה מג"א ס"ק ב' עיין חתם סופר חלק או"ח סי' י"ג:

ה' ברכת השחר
סי' מ"ו מג"א ס"ק ד' כ"ח תיבות ובנוסח שלנו אין שם כ"ח תיבות: שם מג"א ס"ק ט' וכ' ב"י כצ"ל:
שם בהגה"ה סעיף ח' נרשם טור ותוס' עיי' בב"י שלא כ"כ כ"א הר"ן:
שם מג"א ס"ק י"ד לכן נ"ל עיין פרמ"ג:
שם מג"א ס"ק ט"ז ועסס"י ז' פ"ע מה ענין סעיף ז' לכאן:
סי' מ"ט טו"ז ס"ק ב' כמ"ש ב"י בסס"י זה כבר הרגיש הב"י בבד"ה בזה: שם באו"ד ב"י ריש הי קורא צ"ל תר"י:
שם באו"ד וכיון דגלי לן צ"ע התם הטעם שיעידו מחמת שזוכרין העדות וכה"ג מייתי לה ביבמות פ' ד' אחין ויעידו בעצמם שלא ילמדו לשקר וכה"ג מיירי בגיטין אבל לא משום דכתיבה לא כדבור דמי:
שם טו"ז ס"ק ז' מדאיצטריך בירושלמי עי' בליקוטי טור או"ח מ"ש בזה: סי' נ' מג"א בסוף הסי' צ"ע ע"א י"ט ע"א לגרוס אינש אף דלא ידע מאי קאמר:
סי' נ"ג ע"י חתם סופר חלק או"ח סי' י"א:
שם טו"ז ס"ק ב' ודבריו תמוהים עיי' שלטי גבורים שם שכ' כדברי הב"י: שם מג"א ס"ק ח' אלא בתענית צבור כצ"ל הגהות מרן זצוק"ל:
שם מג"א ס"ק כ' רשב"ם צ"ל רשד"ם חלק או"ח סי' ל"ו ועיי"ש היטב הגהות מרן זצוק"ל:
שם מחבר סעי' כ"ג עי' צ"צ סי' א' וב':
שם מג"א ס"ק כ"א עיי' שו"ע יו"ד סי' רמ"ה מרן זצוק"ל:
שם מג"א ס"ק כ"ו עי' חתם סופר חלק או"ח סי' מ"ט ובר מן דין צ"ע התם משום דמחזי כרעבתנות:
בהגה"ה סעי כ"ה עי' חתם סופר חלק או"ח סי' י"א:
שם מג"א ס"ק ל"ג ורשד"ם סי' פ"ה כך הגיה מרן בח"ס ועיי"ש חלק או"ח סי' י"ב וי"ג ועיי' יו"ד סי' רמ"ה בהגה שם:
סי' כ"ה טו"ז ס"ק ג' וכן נ"ל עיי' מג"א סי' רל"ד ס"ק א':
שם מג"א ס"ק י' עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' י"ד:
שם מג"א ס"ק י"ו נר' שם ס"ס ט"ז בטעות וצ"ל ס"ס י"ח:
סי' כ"ו ססי' עי' מג"א סי' רל"ד בענין קדיש דרבנן:
ה' קריאת שמע:
סי' כ"ח מג"א ס"ק א' עיי' דגול מרבבה והגהות מרן ח"ס ומחצית השקל: שם מג"א ס"ק ז' ועוד ק' צ"ע הרי הכ"מ בשטת הרמב"ם כ"כ ולהר"ם באמת קורא הברכות כל היום:

שם סעי' ד' בהגה"ה ועיי' לקמן סי' ס"א הוסיף מרן בהגהותיו דקייל"ן שעונין אמן:
שם בטו"ז ס"ק ד' אלא משום דצריך צ"ע הרי אמרי' מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה:
שם מחבר סעיף ה' כר' דבזה"ז אשר כל הצבור מתפללין עם הש"ץ כל התפלה והאחד שעובר אז לפני התיבה התפלל כבר עד מקום שמתחיל א"א להתחיל מראש בכל גוונא וכך הוריתי למעשה:
סי' ס' מג"א ס"ק ב' זכור במה נר' משום דכ' זכור אל תשכח כהא דאמרינן במגילה בזכירת מעשה עמלק:
שם באו"ד מה שלא תיקנו בזכירות אחרים י"ל דהיינו טעמא דבשלמא במעשה עמלק כ' לא תשכח בלב א"כ זכור בפה כדאמרי' במ' מגילה משא"כ באינך: סי' ס"א טו"ז ס"ק ג' עי' רש"י מגילה שם אהא דשמע שמע משתקין אותו: שם מג"א ס"ק ז' שאומרים בסליחות וכן הוא בטור עיי"ש ובמחבר סעי' י"א:
שם מג"א ס"ק י"ג בסופו ויש חיריק בלא י"ד ומ"מ הוה תנועה גדולה כגון בשוא נע:
סי' ס"ב טו"ז עי' פרמ"ג ג ושותה ע"י מפה דאסור ליגע במשקה בלא נט"י: סי' ס"ג טו"ז ס"ק ב' ועי' תר"י גבי הי' רוכב על בהמה ברכות שם: שם באו"ד וזה מוכח עיי' שם בתוס' וראשונים נר' דלק"מ:
סי' ס"ד טו"ז ס"ק ב' לא נקט אפשר דאין דרך לטעות כ"א בין פסוק לפסוק א"נ נקט הכי משום דבעי לאסוקי וה"מ שלא התחיל למען ירבו:
סי' ס"ו טו"ז ס"ק א' ק' לי צ"ע דגם לרש"י ק' דבמפני הכבוד לא פליגי: שם טו"ז ס"ק ה' ולענד"נ לולי דבריו הייתי אומר אפכא דבק"ש יפסיק ויחזור לראש דמאי איכפת לן משא"כ בברכות דאסור לגרום ברכה לבטלה: סי' ס"ז טו"ז ס"ק א' כמו בהפרשה עיי' פרמ"ג וצ"ע:
שם בשו"ע עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' י"ד:
שם מג"א ס"ק א' מ' שצריך לחזור עיי' תר"י ברכות שם גבי טעה בין פרק לפרק שכ' דאפילו לר"י א"ש הכא שאני שכבר התחיל וא"כ אין ראי' לענין ברכה:
שם באו"ד מ' דמוטב צ"ע דהתם למ"ד ק"ש דרבנן:
סי' ע"א מג"א ס"ק א' עי' דגול מרבבה והגהות מרן זצוק"ל ועיי' חכמת אדם כלל קנ"ג דין בלוע ועי' פרמ"ג:
שם מג"א ס"ק ג' וצ"ע ועי' טו"ז ס"ק ד' ולק"מ:
סי' ס"ח מג"א רסי' עיי' ח"ס חלק או"ח סי' ט"ו וט"ז:
סי' ס"ט מג"א ס"ק ד' רדב"ז עי' ח"ס חלק או"ח סי' י"ז:

שם טו"ז ס"ק ב' דמשתקין ואמנם למ"ש תר"י גבי מודים דברבים ליכא חשדא א"ש:
שם מג"א ס"ק ט' משפטי שמואל עי' פרמ"ג:
סי' מג"א ס"ק א' מפני שהוא רחמים כצ"ל:
שם באו"ד דזכירת יציאת מצרים כצ"ל:
שם בטו"ז ס"ק ב' והב"י תיקן כצ"ל:
סי' ע"ו מג"א ס"ק ד' בזוהר נשא וכן הוא בירושלמי פ' המדיר ועי' בית שמואל סי' קט"ו ועי' ח"ס חלק או"ח סי' ל"ו:
סי' ע"ז מחבר סעי' ב' עי' חכם צבי סי' ק"ב:
סי' ע"ט טו"ז ס"ק ג' פ' חזקת הבתים כצ"ל:
סי' פ"א מג"א ס"ק א' ונר' לי עיי' מחצית השקל ופרמ"ג ופנים מאירות ח"ב סי' קס"ה:
שם מג"א ס"ק ב' עיי' סי' תרי"ב כצ"ל:
סי' פ"ג טו"ז ס"ק ג' עיי' פרמ"ג:
שם מג"א סה"ס ה"ה ספסל כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו אם עשוי כעין שנהוג בינינו שנותנין רק גרף לתוכו אם אין הגרף בתוכו שרי לקרות כנגד הספסל:
סי' פ"ז טו"ז ס"ק ב' סי' תנ"א כצ"ל:
שם מג"א סוף הסי' כפה עליו כצ"ל:
באו"ד כגון שבולט כצ"ל:
סי' פ"ח מג"א ס"ק א' אבל עזרא לא גזר כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו עיי' מ"ש מג"א סי' תר"ו ס"ק ח' כי שם כ' מג"א דאפילו על מים חלוקים ועכורים צריך טבילה שנית ולי אני התלמיד נר' דהתם בעיה"כ לאו מתקנת עזרא מיירי כ"א הטבילה בעיה"כ לתקן טומאת קרי עצמה על יום הקדוש ושפיר כ' המג"א:
שם באו"ד ומ' סאה שאובים בקרקע כצ"ל:
ה' תפלה:
סי' צ' מג"א ס"ק י"ד ולא אחורי ב"ה הי' לו להביא ג"כ אחורי ע"א ולא אחורי ביהכ"נ ברכות ס"א ע"א שם:
שם ס"ק כ"א איתא בגמ' ברכות כ"ח ע"ב:
שם ס"ק כ"ב ב"מ ק"ו ובסוטה כ"ב ע"א:
שם ס"ק ח' ויבאו ביחד וכ"מ בגמ' ברכות ו' ע"ב בשעה שהקב"ה בא לביהכ"נ ולא מצא שם עשרה:
שם ס"ק ל' דהיינו עשה צ"ע לכאורה ממ"ש הרא"ש פ' הקורא עומד ותוס' סוטה ל"ט בשם הירושלמי וקיל"ן הכי אף דכהן מקיים בנשיאת כפים ג' עשה אסור לו לטמאות

עצמו לנשיאת כפים דעדיין אינו מוטל עליו ה"נ בשלמא דיעבד יקיים מ"ע דאורייתא אבל אין חיוב להביא עצמו לידי עשה זו וצ"ל כיון דמדרבנן מיהת מיחייב שפיר יש כח באדם כה"ג כיון דדיעבד מיהת יקיים מ"ע דאוריי' משא"כ בכהן דאפי' חיוב דרבנן ליכא אמנם מה שהק' הפרי מגדים ממגילה נר' דל"ד דבמגילה ליכא שום עשה דאוריי' דלא הוה דבר שבקדושה דבזמנה קורין אותה ביחיד:

שם ס"ק ל"א וק' דבסי' צר"ח יש להשיב התם תרווייי' איכא ברב עם וקדושת ביה"מ:

שם ס"ק ל"ד ד"א חשוב מקום א' צ"ע בבהכ"נ שלנו שכל מקום חלוק בפ"ע אם שייך לומר כן:

סי' צ"ב מג"א ס"ק א' בסופו וכ"מ סי' פ' כצ"ל:

סי' צ"ג מג"א ס"ק ה' בסופו דלא כטו"ז סי' ק"ח ס"ק א':

סי' צ"ח מג"א ס"ק א' עי' תוס' חגיגה ג' ע"א ד"ה כדי:

שו"ע סעי' ב' שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה כאן שייך טור בשם מהר"ם מרו"ב:]:

סי' צ"ט מג"א ס"ק ב' בסופו נצול מכל צרה גמ' ערובין ס"ה ע"א: מג"א סק"א עסי' קכ"ח כצ"ל:

שם טו"ז ס"ק א' עלי חשבה לשכורה הק' מרן זצוק"ל בהגהותיו א"כ אמאי לא קאמר הש"ס ריש אין עומדין אין רוה"ק שורה עליך שאין אתה יודע תפלה בלחש א"וו ידע עלי שתפלה בלחש אלא חנה עמדה להתפלל בתוך ד' אמות שישב עלי ואם ישב יעבוד אי' ויהא נר' ככופר ואם יעמוד למה הטריחה לאותו צדיק ולזה חשבה לשכורה והיא נתכוונה להתפלל בד' אמות של צדיק והשיבה לו חנה וכי אין רוה"ק שורה עליך והכי אין אתה פוסק מלהרהר בד"ת ומותר אתה לישב בתוך ד' אמות שלי. ומיושב מאי חידש שם פ' אין עומדין לי"ב ה"ק וכי אין רוה"ק שורה עליך דלא דבאמת הי צריך לעמוד אמנם עלי מ"מ החמיר ע"ע ועמד. ומיושב קושי' מהרל"ח מדוע: אמרה הנצבת עמך הלא הוא ישב אבל כשעמדה להתפלל באמת עמד. ולי אני התלמיד נר' דבאמת לא חשבה לשכורה כ"א אחר שהרבתה להתפלל כמו שכ' שם ויהי כי הרבתה להתפלל והוא הי' צריך לעמוד זמן מרובה כ"כ:

שם מג"א ס"ק א' אצל הכותל צ"ע בעזרה כותל לפניה מניין הא צריכה להתפלל כנגד הכפורת:

שם מג"א ס"ק ב' הרהור לא מהני ולדידי נר' דאיפשר כשם דאמרי' בבעל קרי דאם מהרהר תו לא מיקרי יושב ובטל ה"נ א"צ לעמוד מה"ט וזה ראית הטור דאין חילוק בין הרהור לדבור ומיושב קושי' ב"י:

שם סי' ק"ב מג"א סוף הסי' קצת מרחיק ל"ע דע"כ חוץ לד' אמות קאמר וא"כ מאי פריך הש"ס מלא יתפלל אחורי רבו אלא למאן דמפ' משום דכ' כמשתחוה לרבו לא ק' אבל רש"י לא פי' כן ותימא שלא הביאו הפוסקי' ד' תר"י שפי' בהדי' דטעם אחורי רבו משום שלא יוכל רבו לפסוע וד' רש"י נ' דכיון דרב הוה מצלי מעיקרא לא הוה ידע דר' ירמיה מצלי אחורי' עד דפסע ואז הוה אסור לחזור למקומו אמנם מ"ש רש"י ולישב ק' עכ"פ: סי' ק"ג מג"א ס"ק א' ע' פרי מגדים ולדעתי ק' לי' למג"א דאי כהד"מ פשיטא ול"ל לבה"ג לאשמועי':

סי' ק"ד מג"א ס"ק א' ולי כ' דאותו חסיד בשעת מעשה באמת לא ידע שנתן לו אדם שלם אלא שלא רצה להשיב כן לאותו הגמון שלא יאמין לו: שם מג"א ס"ק ו' ביו"ד סי' צ"ב צ"ל צ"ט:

סי' ק"ו שו"ע סוף סעי' א' פטורים כאן שייך מג"א ס"ק א':

שם שו"ע ס"ק בהגה אינו פוסק מג"א ס"ק ה':

שם סוף הסי' אינו פוסק מג"א ס"ק ו':

שם מג"א ס"ק ד' סוף הדיבור רד"א עיינתי באבודרהם וכ' שאין לה קצבה וכ"כ הרשב"א דמה"ט אין מברכין על ההגדה ע"כ ואפשר לתת טעם אחר דנהי דתפלה מ"ע מ"מ צריכה להיות רחמים ותחנונים ולא קבע כפורע חובו וע' בפי' הר"ב אבות שם:

סי' ק"ז מג"א ס"ק ב' בסוף הדיבור כ' מרן זצו"קל בהגהותיו וצ"ע א"כ איך אנו מתפללין מוסף כלל ואומרים תמידים כסדרן והו"ל כשני תמידין שהרי כבר התפלל שחרית אע"כ בשביל מה שאומר כמתפלל שיזכה להעלות אין בו חשש והיותר כ' עוד מטעם שכ' תוס' ר"פ תפלת השחר ד"ה איבעי להו עי"ש ר"ל דהיאך יאמר פסוקי הקרבנות וצריך להוסיף דלנוסח הספרדים שאין אומרים פסוקי קרבנות רק בשבת ור"ח מא"ל אלא דברגלי' שפיר תי' הרא"ש משום חטאת ומשום שבת א"ש בד' תוס' הנ"ל ולדעתי עיקר כוונת מג"א אתיבת וכו' שסיים ר"ל דאמרי' ושם נעשה ומ"מ שפיר כ' מרן דאינו אלא תפלה:

סי' ק"ח מג"א ס"ק א' וכשהוא ש"צ צ"ע אם לא התפלל ערבית אם יוצא בשחרית בתפלה בקול רם דמאחר שאומר קדושה אין זה תשלומי ערבית: שם מג"א ס"ק ב' כשגילה דעתו כ' ד' האשכנזים אם אמר בראשונה שים שלום ובשנייה שלום רב כמו שאומרים במנחה מקרי גילוי דעת:

שם טו"ז ס"ק א' ע' מג"א סי' צ"ג ס"ק ה':

שם מג"א ס"ק י"א ובמב"ט ח"ב סי' קצ"ה כצ"ל מרן זצו"קל בהגהותיו: שם מג"א ס"ק י"ב והכי מסתברא דהא י"א כצ"ל:

שם טו"ז ס"ק י"ב ועוד ראיה מסי' ק"ב סעי' ו' כצ"ל:
סי' ק"י מג"א ס"ק י"ג כ' מרן זצו"קל בהגהותיו כי רבו הגאון ר"ן אדלר זצ"ל נהג לברך על הריח ואסמכה לברכה זו ופקפק מרן אם מה שמריח לא הוה הפסק ולי אני התלמיד נ' לד' הפוסקי' דבברכה קצרה לא שייך סמוכה לחברתה ג"כ ברכת הריח לא מהני:
סי' ק"א שו"ע סעי' א' בהג"ה או ביו"ט וכן הוא בגמ' סוף תפלת השחר מביאי' לו שופר וכו' וכשיגיע זמן תפלה מבואר דצריך ביו"ט לסמוך גאולה דשופר ביו"ט הוא דהוה:
שם באו"ד אבל בשבת ואי' במדרש ברכת ה' היא תעשיר זה השבת שנאמר ויברך אלקים את יום השביעי ולא יוסיף עצב עמה:
סי' ק"י טו"ז ס"ק ז והכי מהר"ם ע' מג"א ס"ק י"ב:
שם מג"א ס"ק ט"ז והאר"י ומרן זצוק"ל היה נוהג לומר קודם דרשה ג"כ ה' אלקי אתה ארוממך בישעי' ה' אלקי גדלת מאוד וגו'. גל עיני ואביטה נפלאות וגו':
סי' קי"ג מג"א ס"ק ב' ומלך ל"ד שכיון שכורע שוב אינו פוסק עיי"ש: סי' קי"ד מג"א ס"ק א' בשאלה צ"ע אטו מא"י לחו"ל שייך אגודות ויו"ט שני יוכיח אמנם בלא"ה משאלה יש לתרץ דאטו בשחרית כל עמא תמן שהשאלה הוא בחול ואין חילוק בין ערבית לשחרית:
שם באו"ד סמך למנהגם ואמנם לטעם הירושלמי שיצאו המועדות בטל ע"כ דלאו כוותיי':
שם ס"ק ב' ורמ"א סובר ולטעם שכ' מג"א ס"ק א' בשם הירושלמי דבשחרית א"א להכריז מבואר כד' הרמ"א דלהמחבר מה לי שחרית מה לי מוסף: טו"ז ס"ק ה' אסור להקדים תפלתו אמנם היינו דווקא בציבור כמבואר בש"ס ברכות שם אבל לא בביתו:
מג"א ס"ק ג' מ' מדבריו דהספרדים אומרים בקין גם משיב הרוח אמנם ברמב"ם מבואר דאין אומרים כ"א מוריד הטל וכ"מ בגמ' דאמרי' בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו ש"מ דלכתחלה לא:
טו"ז ס"ק ח' ואמנם בתוס' ורא"ש לא הזכירו ממנהג זה כלום עד הטור וכ' טעם אחר למנהג מאחר דפליגי הפוסקי' דאם אומר בחורף מוריד הטל אי קיי"ל כהירושלמי דאין מחזירין או לא ע' ר"ן פ"ב דתענית שם לא רצו להניח אותנו בספק והשמיטו מוריד הטל מכל וכל שלא יבאו לידי ספק זה כלל:
סי' קי"ד מג"א ס"ק ה' ויש עוד טעם משום דבאמת במדינתינו צריכין באותן זמנים טובא למטר ע' ב"י:
שם תשובת הרא"ש שרצה הרא"ש להורות לאמר מוריד הגשם בתחלת הקיץ אלא שלא הסכימו עמו חכמי דורו:

שם שו"ע סעי' ט' ע' ח"ס חאו"ח סי' כ' מסיק להלכ' דבעי' ק"א פעמים עיי"ש:
סי' קט"ז מג"א ראה בעניינו רש"ל בתשובה וכ' שם הטעם ע"ש הכ' ראה עניי ומ"מ אין זה ל' הכ' דלא כ' בעניי ובכל בו כ' כי יש בברכה זו י"ח תיבות וא"כ צ"ל ראה נא וטעמא כ' כי גאולה זו של כל יום וכמ"ש רש"י מגילה שם הביא דבריו ב"י סי' זה ולזאת אמרי' ראה נא כלומר עכשו ומ' מד:
רש"ל מדתקנו גאולה אחר סליחה והיינו ע"ש הכ' ראה עניי:
ושא לכל חטאתי י"ל ראה בעניינו בלא נא אא"כ מדוע לא קאמר הגמ' במגילה ה"ט דסמכו גאולה לסליחה עיי"ש:
סי' קי"ז מג"א ס"ק ב' וכמש"ל דיצאו המועדות בטל ע' מחה"ש ומ"מ צ"ע כי היכי דבשמ"ע סגי במה שאומר טל ערבית ושחרית אף דממוסף ואילך אומר גשם ה"ה כאן סגי במה שאומר טל במוסף ומנחה:
שם טו"ז ס"ק ב' ובשומע תפלה ופי' רש"י וע"ז קאי לבסוף עכ"ל כצ"ל: שם באו"ד אם במלתא אחריתא צ"ל אבל:
שם באו"ד ולאו זמן שאילת צבור הוא כצ"ל וע' רש"י שם:
שם שו"ע סעי' ה' בשומע תפלה עוררני תלמיד א' אם בשומע תפלה די לומר ותן טל ומטר לברכה או צ"ל ג"כ על פני האדמה ואולי מדכ' בקללה להמטיר על ארץ לא איש צ"ל לברכה על פני האדמה דעיקר הברכה על פני האדמה הוה:
סי' קי"ח בברכת על הצדיקי' מ' בטור אין לומר יהמו נא כי הטור כ' יש בברכה זו מ"ב תיבות ואם נאמר יהמו נא יהיו מ"ג:
סי' קי"ט טו"ז ס"ק ב' ברכת החולים כצ"ל:
סי' ק"כ טו"ז אי' ר"פ תפלת השחר יש לדחות דהתם הכי קאמר בזמנה הביא קרבן צבור וקרבן חובה משא"כ שלא בזמנה הוה קרבן יחיד ונדבה: סי' קכ"א ס"ק ג' ובתענית יחיד אומרו וכ' דנ"מ לדידן לענין שים שלום: סי' קכ"ד מב"א ס"ק ז' שיתלוצצו עליו ועי"ז יבלבלוהו ולא וכל לכוין כ"ה שם מחצית השקל:
שם ס"ק י' ובקדיש כצ"ל פרי מגדים:
שם ס"ק י"ב בחטף ר"ל בחטף קמץ דהיינו תנועה קלה ולא בקמץ חטף: שם ס"ק י"ד ועמ"ש ס"ס ק"י כצ"ל:
בשו"ע בהג"ה סעי' ח' טור בשם תשב"ץ צ"ל בשם רב כ"צ:
שם טו"ז ס"ק ב' ע' פרי מגדים וכ' דאם הוא הש"ץ שפיר דמי:
סי' קכ"ה מג"א סס"ק ב' ובתוס' סכהדרין ל"ז ע"ב מרן זצוק"ל בהגהותיו: שם טו"ז ס"ק א' בשכ"מ צ"ל ברוך כבוד ה':

סי' קכ"ו מג"א ס"ק בזה"ז ע' מחה"ש ופרי מגדים:
שם שו"ע סעי' ב' ע' חתם סופר חלק או"ח סי' כ"א:
שם מג"א ס"ק ג' ולי כ' ופרי חדש חולק וכ"כ הרב ברכי יוסף בשיורי ברכה:
שם שו"ע סעי' ד' יש להסתפק אם אמר הש"צ בשמ"ע בקול רם פיוטים אם רשאי לסמוך על דין השו"ע כאן ועי' מג"א רס"י תקצ"א ועוד יש להסתפק אם נזכר שטעה בלחש קודם שהשלים אם מ"מ ישלים תפלתו או יפסוק: סי' קכ"ז טו"ז ס"ק ג' מהר"ר חיים קלפיראס כצ"ל:
שם וכן שני כתובים המכחישי' זה את זה כצ"ל:
שם באו"ד יאמר כאן אין לו הבנה ומרן זצוק"ל בהגהותיו כ' שצ"ל וכעין וש"י:
שם באו"ד לא חשיב אלא מידי דהקטרה כצ"ל:
שם באו"ד בעלמא כנגד עולם העשיה:
ה' נשיאת כפים:
סי' קכ"ח מג"א רס"י אבל בנשי"כ ובלא"ה ק' כיון דהוא טוען דמצותו בכך היאיך דחינן לי' ומפסידין לי' מ"ע:
שם מג"א ס"ק א' ע' נוב"י ומה"ק חלק או"ח סי' ו':
שם באו"ד שמזכיר השם ור"ל דס"ל כר"ת דברכה לבטלה לא הוה דאורייי' ואין כאן ל"ת ואמנם לכאורה היינו בשאר ברכות שאינו אומר שקר אבל כאן שזה אומר אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו וכו' שהוא אומר שקר גמור וברכה לבטלה ג"כ נהי דל"ת לא הוה דאורייי' מיהא הוה:
שם באו"ד רשות לנשים ויש להשיב דדווקא בבנות ישראל שלא מצינו אזהרה בהן סבר ר"י הכי משא"כ בבני אהרן שהזהיר הכתוב לזר בעונש ובאזהרה מודה ר"י דילמד סתום מן המפורש דבני אהרן דווקא ולי"נ לתרץ דנהי דאין מעלין מדינא לכהונה מ"מ ההמון יחזיקוהו לכהן ע"י נשיאת כפים וכשיטמא למת ילעיזו עליו כהן ומטמא למת והיינו רבותא דר"י שלא חייש ללעז זה ולא עבר על ד' חביריו ואפשר דלענין זה קאמר ר' יוסי במקום אחר יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו:
שם מג"א ס"ק ח' מים שלא נשתנו אא"כ מאחר דבשחרית אין מקפידין על זה היה לכהן לברך על נט"י קודם נטילה ואפשר דהמג"א ג"כ לכתחילה בלבד קאמר:
שו"ע סעי' י' בהג"ה ולא נאמר כ' טעם הפוסקים האלו דאם נחשב באמר הש"צ או"א לקריאת הכהנים ומאחר שש"צ אומר זה בכל יום א"כ יעבורו הכהנים בכל יום בג' עשה מאחר שאין עולים לדוכן:
שם שו"ע סעי' י"ד ע' פנים מאירות חלק ב' סי' קפ"ו:

שם מג"א ס"ק י"ח אולי הטעם כי שונא אין מברך בלב שלם וכ' דובר שקרים לא יכון ואין שכינה שורה עליו והוה כמו ברכה לבטלה:
ועי"ל דמאחר דמדת אהרן היה אוהב שלום ורודף שלום זה ששונא בני ישראל אינו כדאי לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן:
שם מג"א ס"ק י' ע' פרי מגדים פי' לדבריו דצ"ל לא מקרינן דמאן דאמר גם יברכך מקרי' משום דמקרין ילפינן מאמור להם וא"כ להם כ' ולא ליחיד אלא דשאר תיבות מקרי' משום שלא יטעה משא"כ יברכך:
שם ס"ק כ"ד ולולי דבריו הייתי אומר אדרבא יאמרו הרבון עוד אחר ברכת כהנים ויסיימו עם הש"צ כשאומר היום תאמצינו ויענו הקהל אמן על שניהם:
שם טו"ז ס"ק י"ב נרשם בטעות ושייך להלן יברכך עד שיכלה:
שם טו"ז ס"ק י"ג אין שייך וצ"ע אמאי עכ"פ בעי' כל עונין וע' בב"י דאש"ס קאי וכל עונין קאמר:
שם מג"א ס"ק כ"ח רשאי להקרות ו' להסביר דרוב פעמים המקרא אינו עונה אמן וכמ"ש סעי' י"ט ועי"ז מתחיל מיד יברכך:
שם שו"ע סעי' כ' ע' ח"ס חלק או"ח סי' כ"א:
שם מג"א ס"ק ל"ז דבגרים כמי י"ל דעיקר דרשא לגרים אתא ונשים ועבדים אגב גררא דווקא דאל"כ בכי ישר' למאי אתא:
שים טו"ז ס"ק כ"ד וכ' תוס' מ' מדבריהם אלו דלא התירו הרבש"ע כ"א למי שחלם דווקא ולא משום שמא חלם לו חבירו:
שו"ע סעי' כ"ח ע' חתם סופר חלק או"ח סי' כ"ב:
שם טו"ז ס"ק כ"ז כ"א חידוש הוא ויותר חידוש כי נעלם מוהטו"ז גמ' ערוכה תענית כ"ז וע' אלי' רבא סי' זה ס"ק נ"ב ופרי מגדים:
שם טו"ז ס"ק ל' שבולת לסבולת וע' מב"א ס"ק מ"ז והוא ברש"י מגילה שם ומזה כר' דלא כטו"ז וכ"מ מדהביא שם והא דר' חייא וחכיתי אלא ע"כ בין ההיון אלפין ועייבין גם אנו צריכים לסמוך על טעם הטו"ז וכן בארץ רוסיא בענין השין ימנית ושמאלית:
שם שו"ע סעי' מ"א אביה היא מחללת ע' פנים מאירות ח"ב]סי' קפ"ח: שם מג"א ס"ק נ"ח ע' מחצית השקל:
שם מג"א ס"ק ס"ב כדאיתא באה"ע ע כצ"ל:
שם מג"א ס"ק ס"ד וכ"ש אונן צ"ע הרי בלא"ה פטור מכל המצות והיאך יברך וצוכו וע' מג"א סי' תרצ"ו ס"ק י"ב וצ"ע:
שם שו"ע סעי' מ"ד בהגה נהגו בכל מדינות ע' חתם סופר חלק או"ח סי' כ"ג:

שם מג"א ס"ק ע' לומר הרבון ע' תוס' סוטה מ' ע"א ד"ה האומרים בגבולין:
שום מג"א ס"ק ע"ב לא ידענא ע' בב"י דהכוונה שנראה כסוף ברכה:
שם טו"ז ס"ק ל"ט מוחל על קדושתו וק' הרי בהדיא אמרו בפרק הנזקין דכהן יכול למחול ואלו התם בל"ת דלא יקחו לא שייך מחילה:
שם מג"א ס"ק ע"ה הכהן חייב ולא ידענא אם קורא בכהן פ"א בשנה למה לא יועיל ואביי אפשר דגם לזה אכסי לי' עדני':
סי' קל"א מג"א ס"ק י"ב ואפילו ביום ז' כצ"ל:
שם מג"א ס"ק ט"ו איתא בב"ב ובסוף תענית:
שם באו"ד הרבה טעמים כצ"ל:
סי' קל"ב מג"א ס"ק א' יפול עליו של ערבית לכאורה בלא"ה הדין עם השני דלמא גם הוא לא יכול לבוא בשחרית:
שום באו"ד שמפילין גורל דין היא"צ לכאורה זה סותר למ"ש באו ד למעלה ריש הס"ק בשם הלבוש:
סי' קל"ד מג"א סה"ס כ' בו ד"מ והוא בתוס' מגילה:
ה קריאת התורה סי' קל"ה מג"א ס"ק ז' עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' כ"ד וסי' כ"ה:
שום מג"א א ס"ק יד דלק"מ ונ"מ לדידן לכאורה בשמחת תורה וצ"ע:
שם מג"א סק ט"ז לענין חתן בראשית עיי' מחצית השקל:
סי' קל"ז שו"ע סעי' ג' חוזר וקורא ונר' דכ"ז מיירי כשכבר גמרו הקריאה ואמנם מעשה הי' בעירנו שדלג הקורא בשביעי של פסח פרשה א' קודם שנגמר הקריאה ונזכר קודם שקרא הבא אחריו והוריתי לקרא לבא אחריו מתחלת הפרשה שדלג הקורא עד לאחר הפרשה המגיע לעולה זה והי' חסר אחד מן הקרואים אם לא נצרף אותו שקרא בדלוג והוריתי לומר קדיש אחר קריאת ספר שני כדי שגם המפטיר יעלה מן המנין משום מהיות טוב: שם מג"א ס"ק ט' עיי' פרמ"ג וליכ דדוקא בשני כ' המג"א כן דוגמא לדבר אנשי מעמד ושני בראש חדש ולא בשלישי והיינו כפל של המחבר:
סי' קל"ח מג"א ס"ק ב' גבי והקרבתם עי' מחצית השקל ומה שאכתוב בס"ד בהגהותי בזה על המה"ש:
סי' קל"ט טו"ז סק"א עי' פרמ"ג:
שו"ע סעי' ח' ולברך אשר בחר נרשם בטעות מג"א ס"ק י"ב ושייך לקמן סעי' ט' מלברך אשר בחר: שום שו"ע סוף הסי' בהג"ה בכל פעם חזק שמעתי מפי מרן זצוק"ל שיש לומר ג"פ חזק בגימ' משה ולא כמו שנהגו לומר פעם הג' ונתחזק ופשוטו של ענין משום אל תעמוד על הפרק שלא יארע ח"ו תקלה:

סי' ק"מ מג"א ס"ק ב' אפ' לא שהה מכן זצוק"ל בהגהותיו:
שום טו"ז ס"ק ג' דמ"מ האידנא כצ"ל:
שום מג"א ס"ק ד' סה"ס של חנוכה תחלה עיי' מחה"ש ודג"מ סי' תרפ"ו ויש להוסיף דנוג' דמג"א לא כ"כ אלא לד' הי"א שחייבו לברך שנית אבל המג"א לעצמו כ"ד המבי"ט ס"ל דבשכי' חובת היום כהאי מעשה א"צ לברך ושפיר פסק תרפ"ו כרמ"א שם:
סי' קמ"א מג"א ס"ק ב' עי' מג"א ססי' תכ"ב:
סי' קמ"ג מג"א ס"ק ב' שהחזן קורא אם אפילו בחומשים הנדפסים שייך האי דינא צריך עיון: שם מג"א ס"ק ד' כ' רמ"א בא"ד וכר' דדייק חובת היום למפטיר דהיינו בראש חדש או בשביעי של פסח וכן ביום ראשון דשבועות וב' ימים דר"ה דמדינא דמתני' במגילה הי' לקרות בפ' המועדות בספר אחד משום דילפי' מקרא במשנה שם וידבר משה מצותן שיהיו קורין בזמנן ואנן נוהגין כאחרים וא"כ לקיים וידבר משה ס' שני לחובת היום חיובא ואם נמצא בו פסול צריך להוציא אחר וכן הוריתי הל' למעשה שנמצא בר"ה פה בס' שני כ' שבעת תחת שבעה והוריתי להוציא ס"ת אחר ולברך וכ' אחר היו"ט שאלה מבוארת בענין זה להגאון מו"ה יחזקאל בענעטה זצ"ל והסכים עמי: שם מג"א ס"ק ז' עי' ח"ס חלק או"ח סי' כ"ד:
שם באו"ד כגון ארצך כצ"ל:
שם בשו"ע סעי' ד' ברמ"א חסירות ויתרות ועי' בית שמואל סי' קכ"ט בשמות גיטין אות ז' גבי שם אורי דאותיות המתחלפין כגון א' וה' אין להוציא אחרת:
סי' קמ"ד מג"א ס"ק ז היו כל ישראל צ"ע ביוה"כ כל ישראל מאי עבידתייהו:
שם טו"ז ס"ק ג' נכתבים בגלילה משא"כ עכשיו דנכתבים בקונטרסים כצ"ל ועי' ב"י:
סי' קמ"ו טו"ז ס"ק א' ונר' דתלי' בפלוגתא דגמ' סוטה דלמאן דיליף דאסור לספר בעת שנפתח הס"ת מואזני כל העם א"כ אייתר לי' האי קרא ובפתחו עמדו כל העם וע"כ דרש לי' כפשוטו דחייב לעמוד וא"כ י"ל דה"ט דהרמב"ם ג"כ שכ' דמשהתחיל הקורא אסור לספר דמאחר דילפינן מקרא דואזני כל העם והתם אל ספר התורה וא"כ בשעת קריאה מתחיל האיסור אלא דהלבוש הק' דלעמידה ממש הכ' ואתה פה עמוד התם משה הוה הקורא: דוקא ומ"מ י"ל היינו מדאורייתא אבל השומעי' מד' קבלה הנ"ל מחוייבים לעמוד:
שם בטו"ז דלא מצינו כן נעלם ממנו גמ' ערוכה ר"פ הקורא עומד ועי' פרמ"ג:
סי' קמ"ז מג"א ס"ק א' ומיהו במגילה מרן זצוק"ל ביאר ענין זה בהגהותיו סי' תרצ"א:
שם מג"א ס"ק י"א בירושלמי איתא יומא פ' בא לו הל' א' ועי' קרבן עדה שם:

שם באו"ד בא מצות של חובא אבל תוס' שם הקשו ג"כ מחטאת וכוונתם דבמצורעים איכא חטאת ג"כ:

הלכת ביה"כנ:

סי' ק"נ מג"א ס"ק א' בסה"ס ע"ר כצ"ל:

שם מג"א ס"ק ה' עי' חתם סופר חאו"ח סי' כ"ט:

שם שו"ע סעי' ה' עי' פנים מאירות ח"ב סי' ל"ג בענין המקומות ועי' ח"ס חאו"ח סי' כ"ב כ"ו כ"ח:

סי' קנ"א שו"ע סעי' ב' מי' ח"ס חאו"ח סי' ל"א:

שם סעי' י"ב עי' ח"ס חאו"ח סי' ל':

שם מג"א ס"ק ו"ו עי' ח"ס חאו"ח סי' ל':

סי' קנ"ב עי' ח"ס חאו"ח סי' ל"ב ל"ג ל"ד:

שם מג"א סה"ס עי' ח"ס חאו"ח סי' ל"ב ל"ו:

סי' קנ"ג מג"א ס"ק ד' נקטינן לחומרא ר"ל משום דבס"ת הוה איבעיא דלא איפשטא הוא רק חומרא:

שם שו"ע סעי' ז' עי' פנים מאירות ח"ב סי' קי"ט אם הז' טובי העיר רשאין להיות קרובין:

שם מג"א ס"ק י"ב עי' ח"ס חאו"ח סי' ל"א:

שם בהג"ה סעי' ז עי' ח"ס חאו"ח סי' ל"ח בענין מכירת כלי קדש: שם מג"א ס"ק ל"ז שא"צ חרישה וצ"ל דה"ה זיבול אין צריך:

שם מג"א ס"ק מ"א וי"א נר' כי פליגי בב' הטעמים במג"א ס"ק ל"ז עיי' ותמצא:

שם טו"ז סק י"ד נרשם בשו"ע שלא במקומו ושייך סעי' כ' בסה"ס: שו"ע סעי' כ"א בהג"ה אסור לעשות וכו' עי' ח"ס חאו"ח סי' ל': שו"ע סעי' כ"ב עיי' בענין זה בפנים מאירות ח"ב סי' קכ"ה:

מג"א ס"ק מ"ד גבי ס"ת צ"ל גבי סמפון ב"מ כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו: שם באו"ד וכן ולדותיהן לא ידעתי נ"מ מדין זה לביהכ"נ הוולד אין לו שייכות ומהדמים כבר כ' רמ"א:

שם מג"א ס"ק מ"ט ודבריהם צ"ע עי' ח"ס חאו"ח סי' מ"א:

סי' קנ"ד שו"ע סעי' י"א עי' ח"ס חאו"ח סי' מ"ב:

שם מג"א ס"ק י"ז שהעמידו דמות עייי"ש מבואר כי אנדרטא היתה: שם מג"א ס"ק כ' וצ"ע איך עלה עי' ח"ס חאו"ח סי' ס"ג:

שם מג"א ס"ק כ"א ונר של הבדלה עי' שו"ע וטו"ז סי' תרע"ד:

שם באו"ד בנר של שבת עי' מחבר סי' תרע"ד דנר של שבת מקרי כר מצוה: שם מג"א א ס"ק כ"ג בשקלים פ"ז כצ"ל מחהש"ק:

שם באו"ד לי"נ עי' ח"ס חאו"ח סי' מ"ד. ונר' דמכאן יצא המנהג אשר בני הנודר ס"ת לבי"הכנ יקיפו בשמחת תורה עם ס"ת שלהם כדי שלא ישתקע שם בעליו:
שם טו"ז ס"ק ח' תשמיש קדושה עי' פרמ"ג:
שם מג"א בסה"ס ברבה פ' אחרי והובא ברש"י קהלת על פסוק ומי אוהב בהמון:
סי' קנ"ו מג"א סק"ב עובר על לא יוסיף צ"ל ופן יוסיף והמחרף משום לא תונו:
שם מג"א באו"ד בפ' זה בורר ל"א ע"א:
שם במג"א באו"ד פי' דבר גנאי המעיין שם יראה דמודברת בם ילפי' כל דבור שאינו של ד"ת אסור ועיי' ברמב"ם פי' המשנה סוף פ"א מאבות: ה' נטילת ידים:
סי' קנ"ז מג"א ס"ק א' עי' בפסחים ונר' דבניסן יום ולילה שוים ובשאר ימות השנה מסתברא דלענין פת שחרית בקימה תלי' מילתא:
שם מג"א ס"ק ג' של ד' אמות ולפנינו שם הגי' ארבעה פעמים י' אמות: סי' קנ"ח טו"ז ס"ק א' בסוה"ד ונהגו גם בחולין כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק ג' פחות מכביצה מקבל היינו מדאורייתא:
שם טו"ז ס"ק ו' עי' פרמ"ג:
שם בטו"ז באו"ד קודם החרוסת צ"ל קודם הכרפס:
שם טו"ז ס"ק ז' דין הגמרא עיי"ש די"ל דלא הוה כ"א דיחוי בעלמא: שם באו"ד שמעתי עי' פנים מאירות ח"ג סי' כ"ג וח"ס חאו"ח סי' מ"ה: שם מג"א ס"ק ג' פסחים צ"ל ל"ג ע"ב וכן הוא מ"ד מ"א ועי' מ"ש לעיל בהגהות הטור:
שם מג"א ס"ק ז' עיי' ח"ס חאו"ח סי' מ"ה:
שם מג"א ס"ק י"ב עי' צמח צדק סי' פ"ה:
שם בטו"ז ס"ק י"ג נרשם בטעות ושייך לסעי' י"ג לאכול בלי נגוב: שם באו"ד בבת אחת שאין המים טמאים כצ"ל:
שם באו"ד בטבילת ידים שבאה מצד כצ"ל:
שם באו"ד דכו"ע מודים במטביל כצ"ל:
שם מג"א ס"ק ט"ז וזה ל' התני' כצ"ל:
סי' קנ"ט טו"ז ס"ק א' דכל שאין שם כלי עליו כצ"ל:
שם באומד דרבינו ס"ל דדעת הרמב"ם כצ"ל:
שם באו"ד שהראב"ד חולק שם דה"ה כצ"ל:
שם בסוה"ד מדצריך סתימה עי' תוס' חדשים שם דע"כ לא הי' מי חטאת למעלה עיי"ש:
שם מג"א ס"ק ג' שבר כלי שמקבל כצ"ל:

שם טו"ז ס"ק ו' ורש"ל כ' שייך לשו"ע סעי' ה' ד"ה חשיב שפיר כלי: שם מג"א ס"ק ד' כ' בשלה עי' טו"ז סי' קכ"ב סק"ה:
שם מג"א ס"ק כ"ב ורש"ל כ' קאי אנדה לא זולת:
שם טו"ז ס"ק י"ב דהא רב פפא פוסל כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק ט"ז ויש מכשירים היינו הרשב"א והרמב"ם כצ"ל:
שם באו"ד חבית בסעי' יו"ד כצ"ל:
שם סעי' י"ג בסוף נרשם תה"ד צ"ל תשובת רשב"א:
שם מג"א ס"ק כ"ד עי' מחה"ש ופרמ"ג:
שם מג"א בסוה"ד קס"ד סעי' א' כצ"ל:
שם בשו"ע סעי' ט"ו שאינם מכונסים כצ"ל:
שם מג"א ס"ק כ"ה כ' הרשב"א. צ"ע הרשב"א כ"כ אהך דמכשירין עיי"ש. ועיי' בב"י אבל בחגיגה מבואר דלאכילה מיירי:
סי' ק"ס מג"א ס"ק ה' דגים חיים עי' מחה"ש ופרמ"ג ולי"כ דעיקר סברא דלא מקרי שופכים שהרי בכל מים יש דגים:
שם באו"ד בגיטין כ"ג כצ"ל:
שם באו"ד וצ"ע עיי' מחהש"ק ועוד י"ל דמיירי במחובר:
שם בסוה"ד כמ"ש ס"ד אולי כיון לסעי' וי"ו או לסעיף י"ב עיי' טו"ז שם:
שם טו"ז ס"ק ג' דלא גרע מהך דהדיח כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק ויו אבל פסול עי' פרמ"ג:
שם מג"א ס"ק ז' ומדכתבו הרב"י בבד"ה פשט דבריו משמע כצ"ל:
שם מג"א ס"ק כו' עסי' קנ"ט ס"ו צ"ל ס"ז ר"ל שהמשיכום בקרקע: שם מג"א ס"ק י"ב אם מרתיחין אותן כצ"ל:
שם מג"א ס"ק ט"ז ולכן נר' דיש כצ"ל:
שם באו"ד בנדה ו' צ"ל ז' מרן זצו"קל:
שם טו"ז ס"ק ח' צ"ע דלד' המחבר שו"ע כאן סעי' ח' שאר מעיינות חמין כשרים ועי' בב"י:
שם טו"ז סק"א אסור ליטול ביין כצ"ל:
שם באו"ד דאלו לרבנן בין כך ובין כך נוטלין כצ"ל:
שם מג"א ס"ק כ"ב כמ"ש סעי' י"ג כצ"ל:
סי' קס"א טו"ז ס"ק ו' דשמא לא יזדמן צ"ע הרי ע"כ ברביעית סגי ופחות מרביעית ע"כ לא יצא:

סי' קס"ב מג"א ריש הסי' והערוך סובר עי' ב"י במסקנא דטעם הערוך משום לכלוך:
שם מג"א באו"ד לא פליגי עי' ב"י בשם תוה"ב דהרש"בא כ' בהדי' דלא מהני רביעית בבת אחת:
שם טו"ז ס"ק א' עי' פרמ"ג:
שם טו"ז ס"ק ב' ונר' דטעמא עי' בב"י טעם אחר ועי' פרמ"ג:
שם מג"א ס"ק ה' אין ליטול עי' ברמב"ם ה' ברכות פ"ו מ' דאדרבא נכון ליטול מעט מעט עיי"ש. ועיי' מג"א סי' קנ"ט ס"ק ד':
שם מג"א ס"ק י"ד פ"ו במקואות כצ"ל:
סי' קס"ג שו"ע ס"א בהג"ה עי' פרמ"ג:
שם מג"א סק"ב ואיפשר דמ"מ כר' דמס' לי' הואיל ומסייע גופי' היכא דלא שייך לפני עור לא הוה כ"א מדרבנן אי גם בדרבנן גזרו:
סי' קס"ד טו"ז ס"ק א' דמד' סה"ת מ"ל סמ"ג:
שם מג"א ס"ק ז' עי' פרמ"ג:
שם טו"ז סק"ה עי' פרמ"ג:
ה' בציעת הפת:
סי' קס"ו מג"א ס"ק ב' וב"ח כתב וכן מבואר בתוס' ברכות מ' ע"א בשם המדרש:
שם מג"א סה"ס עי' מחצית השקל:
שם שו"ע סעי' ה' כר' דמה שלא נהגו במלח בליל שבת אף דביום שבת נותנין מלח וגם בחול אפילו בפת חמה ולזה כר' דכלפי שתיקן עזרא לאכול שום בליל שבת מפני שהוא שעת עונה והשום מרבה זרע ה"נ נהגו שלא לאכול מלח שממעט הזרע:
שם שו"ע סעי' ו' פנים מאירות ח"ב סי' ה' בענין עניית אמן:
שם מג"א ס"ק ט"ז ושל"ה כ' איפשר טעם השל"ה משום דאי אפשר בלא בליעה משהו:
שם מג"א ס"ק י"ח סוף הדיבור ספר חסי' סי' תקל"א מרן זצוק"ל וכ' עוד מרן וכן כ' והשקית את העדה ואת בעירם וכן לענין דירה אדם קודם כמ"ש רש"י פ' מטות ע"פ בנו לכם ערים ע"כ. וכמדומה לי כי שמעתי מפיו הקדוש אשר יש להשיב כי על הבעלים החיוב להקדים בהמתם לנפשם אבל אינש דעלמא וודאי כבוד ופרנסת אדם אפילו לאכילה קודם לבהמת חבירו. ועי' פרמ"ג מ"ש בזה. ואכתי יש להשיב כי אליעזר מצד דרך ארץ לא הי' יכול לבקש מרבקה שתשקה בהמותיו כ"א שתשקיהו וממילא הי' שוב על רבקה להשיב שתה אדוני והדבר צ"ע:
שם טו"ז ס"ק ז' ומהיכן מ' כר' כוונת ב"י מדכ' תוס' זה גבי גביל לתורי ולא המתינו בזה עד למסקנא ולית דין צריך בשש ש"מ דלענין הפסק כ"כ:

שם טו"ז באו"ד ולא אמרו אסור לטעום עי' ברכות מ"ז ע"א אין המסובין רשאין לאכול וכו' ומסיק דלטעום אתמר אלא שחייב אדם לומר בל' רבו ועי' תוס' פסחים ד' ק"א ע"א ד"ה טעימו מבואר ג"כ דאין חילוק בין טעימה לאכילה ועי' מג"א סי' תרנ"ב ס"ק ד' מה שכ' שם:

שם מג"א ס"ק ל"ו עסי' קכ"ד כצ"ל:

שם טו"ז ס"ק ויז וכר' הטעם עי' מג"א ס"ק ו' ולדבריהם אין מקום לד' הטו"ז:

סי' קס"ח מג"א ס"ק ד' עי' חכם צבי סי' ס"ב וחתם סופר חאו"ח סי' מ"ו: שם מג"א ס"ק ט"ו ונר' שאם אינו אוכל כצ"ל:

שם מג"א ס"ק י"ח דס' דרבנן עי' מג"א ס"ק כ"ה וס"ק ל"ד ודג"מ שם: שם באו"ד הויזן בלאזן בלשונינו שטרויבנן או קראפפען:

שם מג"א ס"ק כ"ט בסוה"ד דינא הכי פי' אם אין בו כזית דלא עדיף ממבושל ועי' ס"ק ל':

שם מג"א ס"ק ל' דמשקין צריכין פי' חוץ מן היין ג"כ צריכין ברכה: שם באו"ד בברכות מ"א כצ"ל:

ה' סעודה:

סי' קס"ט מג"א ס"ק א' לא מהני תנאי עי' קרבן נתנאל פ"ק דקידושין סי' כ"ז הניח ד' מג"א אלו בצ"ע ונר' ד' המג"א דלענן צערא מידי אחרינא הוה דאמרי' אינשי שתין תכלו מטין לככי דשמעי מיכלי ולא אכלי: סי' ק"ע טו"ז ס"ק ג' בטור מביא מעשה עי' גוף המעשה בפנים במס' דרך ארץ שם ודו"ק:

שם מג"א ס"ק ז' עי' ב"י תמצא כוונתו לאפוקי שהיי' גדולה שא"צ להמתין:

שם טו"ז ס"ק ח' ואני ראיתי עי' מחבר סי' זה סעי' כ"ב ודו"ק: סי' קע"ג מג"א ס"ק א' ביו"ד סי' קי"ו כצ"ל:

שם מג"א בסה"ס ליטול מים אחרונים. צ"ל אמצעיים מחצית השקל: סי' קע"ד טו"ז ס"ק ב' אם בא לאחר המזון כצ"ל:

שם מג"א סק"ב אם צמא ולא שתה פי' אם אין לו מים לשתות:

שם מג"א ס"ק ט' וא"ת צ"ל ועוד מחצית השקל:

שם מג"א באו"ד ופריך צ"ל דהא פריך מחצית השקל:

שם באו"ד ונר' לי לבאר עיי' ח"ס חאו"ח סי' מ"ז בענין הברכה על הצוקער שלוקחין לקאווע בתוך הסעודה:

שם טו"ז ס"ק ד' תחלה ולא סוף כצ"ל פרי מגדים:

סי' קע"ז מג"א ס"ק א' בסוה"ד לכן לא יברך צ"ל לכן יברך לא נמחק מחצית השקל:

שם מג"א ס"ק ז' בסוה"ד שלא ברכו נר' דה"ה אם אמרו הב לן ונבריך ודו"ק:

סי' קע"ט שו"ע סעי' ה' דקשה לשם רע כצ"ל עיי' אלי' רבה:
סי' ק"פ שו"ע סעי' ה' ונוהגין כאן שייך טו"ז ס"ק ג' ונרשם בטעות: שם מג"א ס"ק ג' כשדורס עליהם אמנם כאן מיירי שנוטל עליו מים ועי"ז נדבק במקרקעי ומ"מ קושי' מג"א קשי':
שם מג"א ס"ק ד' ובשבת אין בונין איפשר כוונתו עפ"י מה שכ' הספרים בשם הזוהר דבחול דוקא צריך שיהנה עני מסעודתו שיהי' אכילת מצוה משא"כ בשבת באכילה גופא מצוה היא:
סי' קפ"א מג"א ריש הסי' מאי חומרא ואולי דכה"ג בסעודה יוכל ליטול מים ראשונים בתוך כלי וישתמש בהן שוב למים אחרונים:
שם מג"א ס"ק ו' בסוה"ד ועי' מ"ש ס"א ונר' דרש"ל לא כטל מן הכוס עצמו דא"כ היאך נתן בו אח"כ היין של ברכה הרי נשארו בו שיורי רחיצה א"וו נתן מי ההדחה אל כלי אחר ואח"כ מזג הכוס לברכה וא"כ שפיר גם רש"ל מזג הכוס תחלה ואח"כ כטל ידיו ולא בא הרש"ל אלא לעורר כלפי שארז"ל הואיל ואתעביד בי' חדא מצוה להדיח במים אלו כוס של ברכה ליתעביד ביה מצוה אחריתי ליטול בהם מים אחרונים:
ה' ברכת המזון:
סי' קפ"ב מג"א ס"ק ה' ולא ידעתי למה כר' דהטעם דאי בה"מ ביחיד אינו טעון כוס ממילא אסור לאחוז הכוס בידו בשעת ברכה:
שם מג"א ס"ק י"ב ויש נוהגין להקפיד כר' הטעם דברכת בורא פה"ג על הכוס אינו פוטר אותן פירורי פת שבתוך הכוס וממילא יבלעם בלא ברכה אחר בהמ"ז:
סי' קפ"ג שו"ע ס"ס ד' ולא יסייע בשמאל כצ"ל:
סי' קפ"ד מג"א ס"ק ג' דה"ק עי' מחהש"ק:
שם מג"א ס"ק ד' עיי' מחהש"ק:
סי' קפ"ו מג"א ס"ק א' וע' סי' קפ"ז כצ"ל:
סי' קפ"ז שו"ע סעי' א' מלכא דעלמא כצ"ל מחצית השקל:
שם מג"א סוף הסי' חסר יחסר וכ"כ מהר"ל מפראג בס' נתיבות עולם ועיי"ש:
סי' קפ"ח מג"א ס"ק ג' וכ"כ בש"ג במרדכי כצ"ל:
שם שו"ע סעי' ו' עד שהתחיל יש להסתפק אם הטוב דוקא קאמר דמקמי הכי יכול לסיים אשר נתן לנו וכו':
שם מג"א ס"ק ז' נתקנה דווקא לשכח כצ"ל:
שם מג"א ס"ק י"ג אינו חובה צ"ע כיון דההוא ברהמ"ז לא מיחשב ליה למה לא יזכיר גם של חנכה בבהמ"ז השני וע' פרי מגדים:

שם מג"א ס"ק י"ח ע' מג"א סי' תי"ט:
סי' קפ"ט מג"א סס"ק א' דמגדיל כ' בתהלים כצ"ל:
סי' ק"א שו"ע סעי' ג' ע' פנים מאירות ח"ב סי' קל"ו וח"ג סי' ט"ז: שם מג"א ס"ק ד' ע' טו"ז ריש סי' ר"י:
שם באו"ד דבפורתא מיתבא עי' ח"ס חלק או"ח סי' מ"ט:
סי' קצ"א מג"א ס"ק א' שהיה מזמן צ"ע דאי מיירי שהיה מיסב עמהם א"כ הרי מחוייבין לברך כל הד' ברכות:
סי' קצ"ב טו"ז ס"ק א' ע' מ"ש בענין זה בליקוטי הטור או"ח:
סי' קצ"ג מג"א ס"ק ט' אוכלין במלון הק' תלמיד אחד מ"ש מהיו רוכבין ואמרו נאכל וצ"ע:
סי' קצ"ו ע' פנים מאירות חלק ב' סי' ז':
שם מג"א סס"ק א' דהא יכולין לאכל חלב כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק א' בשעת סכנה לכאורה דבר זה תליא אי אמרי' הותרה אצל פיקוח נפש או דחויה:
סי' קצ"ז מג"א סס"ק וי"ו רפ"ג דעירובין כצ"ל:
שם מג"א ס"ק י"ב חייב מדאורייתא ולדבריו שיעורא דרבנן היינו אכילה בלא שתיה ומ"מ דברי רב עוירא בברכות:
שם ק' להולמן דקאמר מדקדקין על עצמן עד כזית ועד כביצה ואי דאורייתא מאי מדקדקין על עצמן שייך:
סי' קצ"ח שו"ע סעי' א' בהגה וכן בכל הברכות חוץ מתינוקות של בית רבן בשעה שמברכין להתלמד:
סי' קצ"ח בטו"ז סוף הסי' חיוב כלל וע' מג"א ר' סי' קצ"ב:
סי' קצ"ט שו"ע סעי' א' בזמן הזה אין לו שייכות כאן ושייך למטה סעי' ג' גבי עם הארץ:
שם מג"א ס"ק ז' וכמ"ש בחלקת מחוקק כצ"ל:
ה' ברכת
הפירות:
סי' ר"ב שו"ע סעי' ז' בהגה בלאטטווערק כצ"ל:
שם מג"א ס"ק בי' הרא"ש סי' כ"ג כצ"ל:
שם מג"א ס"ק י"א ע' באלי' רבא תי' לקושי' זאת:
שם מג"א ס"ק י"ז של מראנצין ע' הגהת מרן חתם סופר זצו"קל שמסיק בשם אלי' רבא לברך שהכל וע' טו"ז סי' ר"ד ס"ק ט"ו:

שם מג"א באו"ד אי שקלת ליה מפירא כצ"ל:
שם שו"ע סעי' י"א ע' פנים מאירות ח"ג סי' י"א לענין יין מבושל: שם טו"ז ס"ק ט' בפסק ברור דברי הטו"ז צ"ע דהרי בסילקא דין מפורש בש"ס בלי חולק וע"כ צריך לחלק או כהרשב"א או כהרא"ש והיינו ספיקו של הרא"ש וא"כ הדרא הקו' על ה"ג:
מברייתא דדבש תמרים לדוכתא תה שהביא הב"י לפ' כן דברי הרא"ש ובענין תמיהתו כ' דהדבש שברא הבורא בתוך התמרה הוא יותר מהתמרה עצמה דהיינו מהדבש שכותתין ממנה דמעורב בו זיעה דהוה מים ב"כ ומה"ט כ' בה"ג דגם הדבש הזב אם עירב בו מים מברך שהכל:
שם טו"ז באו"ד ותמיהה לי אמנם עיקר טעם הרשב"א משום דלא נטעו להו אינשי אדעתא דהך:
ר"ג מג"א ס"ק א' ע' בחיי אדם בענינים אלו ביאר בזה כל פרטו ופרט:
טו"ז סרק א' כתפוח בעצי היער ע' שבת פ"ח ע"א תוס' ד"ה פריו דתפוח זה היינו אתרוג:
מג"א ס"ק ד' משום בשולי עכו"ם וצ"ל דעולה ג"כ על שולחן מלכים ללפת הפת וצ"ע:
סי' ריד שו"ע סעי' א' ע' פנים מאירות ח"א סי' ק"צ לענין קאווע ונועע:
מג"א ס"ק י"ט דדמי לאשה שנאנסה ע' טו"ז סי' קצ"ו ס"ק א':
שום טו"ז ס"ק ט"ו כ' דקליפת מראנצין ע' מג"א סי' ר"ב ס"ק י"ד:
ס' ר"ו מג"א ס"ק ב' ע' הגהות מרדכי קידושין פ"א וצ"ע וע' משנה למלך פ"י מה' אישות ושער המלך בקונטרס חופת חתנים:
שם טו"ז ס"ק ח' מה שהיה בידו צ"ל בדעתו:
שם באויד ונפל מידו צריך לחזור כצ"ל:
סי' ר"ח טו"ז ס"ק ד' ובסעי' ב' כשזכר כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק ה' ואמאי לא אמרו צ"ע הכא שהכל ואן דכר שמי' הא הכא או שיברך בפה"ע או בפה"א או בומנ"מ ומהי"ת יברך לכתחילה שהכל ואפי' תימא דרשאי לברך שהכל עכ"פ עדיף לגומעו תוך הסעודה ולפוטרו מברכה לגמרי מלברך ברכה שאינה ראוי' עכ"פ:
שם שו"ע סעיף וי"ו בתוך הסעודה כאן שייך מג"א ס"ק ז' ונרשם בטעות: שם מג"א ס"ק ט"ו בסוה"ד רק באות ע' פ' כיצד מברכין גבי פת כסנין ד' רש"י וע' ברא"ש סוף פ' כיצד מברכין לענין פחות מכשיעור לענין ברכה אחרונה נה שצידד ומ"מ לדינא ד' מג"א שרירין וד' המחבר צ"ע: מג"א ס"ק ט"ז ושמחנו בה עי' פרי מגדים:
מג"א ס"ק י"א ע' מחצית השקל:
כוו"ז ס"ק י"ח ובין דפוטר ב"ה כצ"ל:

מג"א ס"ק כ"ו כ' הלבוש כצ"ל:
כ"ו שו"ע סעי' נ' ולענין ברכת התורה ע' פרי מגדים באשל אברהם סי' מ"ז ס"ק י"א:
ר"י שו"ע סעי' א' ע' פנים מאירות ח"ב סי' כ"א יבסי' מי"ו בענין קאווע רותח:
סי' שום שם שום שם שאם שם שם סי' סי שם טו"ז ס"ק א' ע' מג"א סי' ק"ל ס"ק ד' שדחה ד' הטו"ז הללו מרן זצוק"ל:
ס' רי"ב מג"א ס"ק ה' אם כן כוונתו כצ"ל:
סר רי"ג מג"א ס"ק ד ע' מחצית השקל:
סר רט"ז מג"א ס"ק ב' ע' חתם סופר חלק או"ח סי' ל"ט:
סם ס"ק אי ס' המרדכי וריח מקרא ילפי' והיינו דאמרו בגמ' מניין שמברפין על הריח ר"ב הואיל ואין הגוף כהנה ממנו אלא דיל"ד מנ"ל דקרא אריח קאי דלמא אקול ערב קאי דג"כ אין הגוף נהנה הימנו וצ"ל דל' נשמה דילפי' מני' תרתי משׁ' דהריח ע"י נשימה בא:
שם ס"ק ג' נילוף מחלב הו"מ לדחות דהרי לא קיי"ל כר"מ דדם נעכר ונעשה חלב כ"א כרבנן דאברים מתפרקין:
סי' רט"ז מג"א ס"ק ג' בסוה"ד ועוד דגבי דבש ע' חתם סופר חלק או"ח סי' ל"ט:
שם טו"ז ס"ק י"ב עשבי הרים עי' פרי מגדים דצ"ל ככ' במשלי ס"פ כז' ושם כ' עשבות הרים וכן סידר הנוסח החכם היידענהיים בסידור שלו: סי' רי"ז שו"ע סעיף ז' אינו מברך כאן שייך מג"א ס"ק ז' ונרשם בטעות: ה' ברכות פרטיות:
סי' ר"כ מג"א ס"ק א' ואם מטיבין ע' מחצית השקל ופרי מגדים וחמד משה ואולי יל"פ שחלם לו חלום א' ג"פ וב"פ בלילה א' וכשמטיב לו אותן ב' החלומות צריך להזכיר גם החלום הא' בלילה העברה וע"ז קאמר אעפ"י שלא חלם באותו פעם:
שם מג"א ס"ק ג' ומ"מ אינו מחוייב וברמב"ם פ"א מהלכות תענית מבואר דמחויב להתענות וע' לחם משנה שם:
סי' רכ"ג מג"א ס"ק וי"ו ע' פרי מגדים:
שם שו"ע סעיף וי"ו מנעלים סתם מנעל של עור מ' מכאן דגם על של עור מברכין שהחיינו דלא כמו שנהגו ונשתרבב מנהג זה מד' רמ"א סוף סי' זה שאין אומרים תבלה ותתחדש על בגדים הנעשים מעור:
סי' רכ"ד שו"ע סעי' ה' חכם הרזים כצ"ל:
סי' רכ"ה שו"ע סעי' ב' כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו עי' רמב"ם ה' בכורים כל י"א הל' ה' מבואר דאפי' בפדיון הבן מברך תחלה על הפדיון ואח"כ שהחיינו ומכ"ש בפירות דברכת הפירות תדיר טפי ומ"מ אין אנו נוהגין כן עפ"י מורנא הגאון[ר' נתן אדלער] זצ"ל וצ"ע ע"כ ואמנם מצאתי בס' יוסף אומץ דהטעם שיברך כאן שהחיינו קודם ברכת הפירו'

משום דברכת שהחיינו שייכא מדינא משעת ראיי' אלא שממתינים עד שעת אכילה מ"מ מחזי כעין הפסק ואינו דומה למצוה דהמצוה גורם לשהחיינו וכ"כ פרי מגדים:
שם מג"א סס"ק א' אלא שמחה וכעין ראיה לדבר שלש רגלים שיש יין לכל ישראל ואין מברכין כ"א לשהחיינו משום דאין זה טובה אלא שמחה: שם מג"א ס"ק י' או אגוזים ע' אלי' רבא:
שם מג"א ס"ק י"ג וכ"מ בברכות עיי"ש דקאי אכהן שעובד עבודה ולא אאכילה:
שם מג"א ס"ק כ' אסור להסתכל ע' ע"א כ' ע"א:
סי' רכ"ו שו"ע ביומי ניסן כ' מרן זצוק"ל בהגהותיו דתוך שלשים יום של תקופת ניסן בכלל יומי ניסן:
סי' רכ"ז טו"ז ס"ק ב' ע' פמ"ג:
סי' רכ"ט הרואה חמה בתקופתה בשנת תר"א כשהיה קידוש החמה עמד בראש העדה הגאון הזקן ראש ב"ד מו"ה דניאל פראסטיץ זצ"ל וצוה לומר אחר הברכה מזמור י"ט:
השמים מספרים ואח"כ אל אדון על כל המעשים וכן נהגו בקהלתי בעת קידוש החמה שנת תרכ"ט. ועי' פנים מאירות ח"ב סי' ל"ח אם היה יום מעונן: סי' ר"ל ס"ק וי"ו ברוך תהיה ובס' קיצור של"ה כ' דצ"ל תחלה לישועתך קויתי ואח"כ ברוך תהיה דאסור להקדים כבוד בשר ודם לכבוד שמים כמו שד' רז"ל ע"פ אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק דמשום דאמר מלכי צדק תחלה ברוך אברם ואח"כ וברוך אל עליון ניטלה הכהונה ממנו ואמנם התם מלכי צדק התחיל בענין תחלה משא"כ כאן דחייב להשיב משום גזילת העני ואמנם קבלנו כי מרן זצו"קל לא נהג כלל לומר לישועתך כי היה אומר מי שהוא רגיל לאומרו אם לפעמים יתעטש בביה"כס וכיוצא ג"כ יאמר: שם טו"ז ס"ק ב' במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת וכו' כצ"ל עי' בב"י:
ה' תפלת מנחה:
שם רל"ג מג"א ס"ק ח' באבות העולם ואולי משום רוח רעה דהוו חוץ לזמן תפלה כישן אלא דמ' דמשום רוח רעה אין צריך נטילה לתפלה ועכ"פ משום רו"ר בלא תפלה וודאי לא מברכין:
שם באו"ד וכ"מ בברכות י"ד כצ"ל מחצית השקל:
שם באו"ד נטל ידיו לאכילה ואכל כ' דוקא נקט ואכל כלומר שנטל מים אחרונים דנפקא לן מוהתקדשתם ושפיר מהני גם לתפלה:
סי' רל"ד מג"א ס"ק א' ונ' לי דה"פ ע' טו"ז סי' נ"ה ס"ק ג': טו"ז סוף הסי' כ' ל"ח טוב לומר שירו לה' וכו' עד והלל לה' כצ"ל ע' סידור עמודי שמים להגאון יעב"ץ:

ה' קריאת שמע ותפילה של ערבית:
סי' רל"ה טו"ז סוף הסי' הי' שכורים עי' בס' המאור שם:
סי' רל"ו עטרת זקנים שהשמש יקדים עצמו צ"ע דהא אסור להקדים תפלתו בציבור:
שם מג"א ריש הסי' בפ' ערבי פסחים דף קי"ז ע"ב:
שם באו"ד בספ"ק דברכות י"ב ע"א:
שם מג"א ס"ק א' וער"י קס"ו כצ"ל:
שם טו"ז ס"ק ב' התחילו הציבור להתפלל יתפלל ביחידות כצ"ל:
שם שו"ע סעי' ד' שומר עמו ובטור הגי' את עמו:
שם מג"א ס"ק ג' וכ"ש במנחה אולי הכא דתרווייהו י"ח ברכות עדיף: סי' רל"ט שו"ע סעי' א' בהגה ואין מברכין על ק"ש שעל מטתו כצ"ל: שם מג"א ס"ק ד' אחר התשמיש ובס' עמודי שמים להגאון יעב"ץ כ' לברך קודם תשמיש כי הנוסח ותהא מטתי שלמה לפניך קאי אתשמיש ונתקן לפטור בזה ברכת הנהנין של תשמיש:
שם מג"א ס"ק ז' היינו חדר והגאון ברכי יוסף בס' צפורן שמיר סי' ק"ז כ' דבית יחידי דקאמר הש"ס היינו בית מיוחדת משאר בתים:

## ליקוטי בתר ליקוטי שו"ע או"ח

סי' ד' טו"ז ס"ק ז' עיי' אלי' רבה דין חדש:
סי' קי"ז מג"א ס"ק ביו"ט מי איכא ע"י א"ר סי' זה ס"ק ד' יישוב לקו' זאת:
סי' קס"ח סעי' י"ב אינו מברך כאן שייך מג"א ס"ק ל' ונרשם בטעות: סי' ק"פ מג"א סה"ס לכסות הפת פי' כשמברך בהמ"ז על הכוס:
סי' קפ"ח מג"א סס"ק י"ד וצ"ע ואולי משום שיבא פעם אחרת לחתום גם כשחל בחול:
סי' קצ"ד מג"א בסה"ס ובס' ברכות ראוי להחמיר עי' פרמ"ג:
סי' ר"ח מג"א סס"ק ט"ו ערבו ר"ל גם קמח שאר מינים כ"א ערבו גם שאר מינים בעי' עי' מחהש"ק:
שם ס"ק ט"ז ושמחנו בה כי אתה ובסידורים שלפנינו אחר ושמחנו ונאכל מפרי' ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה:
סי' ר"ט מג"א ס"ק ג' ועי' ר"ח ס"ג נ' דצ"ל רס"ח ס"ד:
שם בהגהת רע"א אם מסופק אם נפטר המאכל בברכה אסור לאכלו כן הוא בהדי' בכל בו סוף ה' ברכת הפירות:
שם בהגה הנ"ל באו"ד דלא כהרשב"ם צ"ל הרשב"א:

סי' רי"א מג"א ס"ק ח' ובהגה בלבוש וברכת במ"מ דשעורים כצ"ל: שם מג"א ס"ק י"ג זה הכלל עי' מחהש"ק ובפרמ"ג:
סי' רט"ז שו"ע סעי' י"ד בהג"ה שנתן ריח טוב בפת כצ"ל:
סי' רכ"ד מג"א ס"ק ג' כיון שראה בקטנותו עי' מ"ש מג"א סס"י תקס"ב: סי' רכ"ה מג"א ס"ק ה' הבן נענש הק' תלמיד אחד א"כ גם הבן שנעשה בר מצוה הו"ל לברך ברוך שפטרני ונר' דאין הבן רשאי לחשוב לאבא לבעל עברה:
שם מג"א ס"ק י"ג בתוס' האוכל וכו' עיי' מג"א סי' תכ"ב ס"ק ה': סי' רל"ג מג"א ס"ק ח' בברכות י"ד ע"ב כצ"ל מחהש"ק:
סי' רל"ט ס"ק ג' שמא לא יוכל לישן כצ"ל:
סי' ר"מ מג"א ס"ק ח' שנואה בשעת תשמיש כ"כ ליישב מה שאמר הכ' כי שנואה לאה ועיי' מ"ש הרמב"ן ע"פ זה בחומש פ' ויצא שם:

## ליקוטי גרגרים במחצית השקל

סי' קל"ח ס"ק ב' אבל מפטיר דוהקרבתם ונר' כוונת המג"א דהתוס' מגילה שם ד"ה המפטיר מהו שיעלה כ' דגם במפטיר דיו"ט ינהגו כמו בכל שנה וע"כ צריך לפרש כן דבלא"ה בחוה"מ אין כאן מפטיר וביו"ט אין מתחילין והקרבתם אלא בז' ואחרון:
של פסח ואי אהנהו קאי בתוס' או אשבת חוה"מ הו"ל לפ' אלא מדסתמו מ' שמנהגם הוה כי המפטיר ביו"ט קרא למפרע בס' שני ממה שכבר קרא החמישי אלא שמתחיל והקרבתם:
סי' קס"ב ס"ק ה' דהא צריך להפכו צ"ע למה יהא צריך בשפיכה א' להסיר כל פעם ההענדיל:
סי' רל"ו ריש הסי' העמדת החמה כצ"ל:
בערבית היא על העבר כצ"ל:
שם ס"ק ד' ימלוך מ' בקשה עי' ד"מ סי' רל"ז וצ"ע:
סי' ש ס"ק א' לא הבלי ר"ל דלא קבלי עליי' רב הנקיא:

## ליקוטי גרגרים בפרי מגדים או"ח

בפתיחה אגרת שניי' סמים נותנים גם ברפואות עי' רמב"ן פ' כי תשא על פסוק קח לך סמים:
סי' י"ד אשל אברהם ס"ק ב' לומר יעשה להם אחרים כדדריש רב במנחות וצ"ע א"כ אמאי פליג ר"ת:

סי' קכ"ב משבצות זהב ס"ק ב' י"ל ענינו אחר סיום ברכה ול"נ דלמאי דמסיק הב"י דכל היכא דדיעבד אינו חוזר אסור להפסיק בהזכרה בין ברכה לחברתה א"כ ה"ה לענין ענינו וכן הוא בחי' רשב"א בברכות כ"ט גבי הא דאדכר בתר שומע תפלה עיי"ש:
סי' קט"ז אשל אברהם ריש הסי' ופר"ח כ' ראה בעניינו ע"ד ראה עניי הן הן ד' רש"ל שם:
סי' קי"ז אשל אברהם ס"ק א' נהירנא פ"א אירע שישבו בי"ד בבית מרן החתם סופר זצוק"ל וחשכה עליהם והתפללו ערבית בליל השאלה ולאחר התפלה נזכרו ששכחו מלהזכיר טל ומטר והתפללו פעם שנית כולם בצירוף מרן זצוק"ל ולא השגיחו בד' הפר"ח את זה ראיתי בעיני:
סי' ר"ח אשל אברהם ס"ק י"ח אפשר דסגי לי' בשאר פירות ואם אין לו שאר פירות אפשר דאכל פחות משיעור ברכה אחרונה ובלבד שלא יטענה:
סי' רכ"ז אשל אברהם ס"ק ב' יברך קודם אשר יצר ונר' דדוקא אם יהא זמן לברך אח"כ גם על הברק אבל אם לא יוכל אח"כ לברך על הברק לדחות לא אמרי' תדיר כמבואר לקמן סי' תרפ"ד:

## ליקוטי גרגרים מס' אלי' רבה

סי' א' ס"ק י"ג הק' ע"ד מג"א שכ' דאשם לא בעי ידיעה מד' הרמ"בם בה' שגגות פ"ט ועי' דגול מרבבה מה שכ' בזה:
סי' ג' ס"ק ט' אין מקנחין לפי הטבעת:
סי' י"ז ס"ק א' כתב הלבוש דהוה כשמלת גבר ומיכל בת שאול שאני צ"ע אטו בציצית תלי' שמלת גבר אם היא טלית שמיוחד לאיש שייך שמלת גבר ואם בשמלת אשה בת ד' כנפות מניחה ציצית למה יהי' שמלת גבר: סי' י"ח ס"ק ב' ואין גרירין אחר הב"ח כר' דצ"ל ואינן גרירין: סי' כ"א ס"ק ד' נ"ל דראייתו כששוכב עם אשתו בכל השנה פטור ממזוזה צ"ע התם מקיים שוב מצות עונה:
סי' כ"ה ס"ק י"א דכ' לאות על ידך והדר לטוטפות עדיפא הו"ל למינקט והיו לטוטפות כ"ז שבין עיניך יהיו שתים:
סי' כ"ז ס"ק ה' מניח תפילין בכוונה נכונה לא יאונה לצדיק כל און ור"י דאמר בירושלמי דלא הוה מניח תפילין של ראש ממעלי פסחא למעלי פסחא והיה חזיק רישא עד עצרת שכיח הזיקא הוה:
סי' ל"ב ס"ק י"ט אבל נבילה בין מתה מאיליה הוה דין קשה ועיי' שבת ק"ח ע"א א' דנבילה בידי שמים עדיף משחוטה עיי"ש ואולי לדחוי בעלמא קאמר שם:

סי' ל"ח ס"ק ח' שיש להתיר בין במנודה בין במצורע נר' דמצורע דווקא אם החליטו כהן אסור וד' המחבר ג"כ וזה לא שייך בזה"ז:
סי' מ"ז ס"ק א' וראיתי בכ"ג שמפ' שלא ברכו תחלה שלא עלו לפני ע"ה ועברו על כל משניאי וכן פי' בסי' עמודי שמים הגאון יעב"ץ:
שם ס"ק ד' הק' מע"מ למה לא פריך הש"ס פ ג' שאכלו על ר"י שאמר על חיי שעה מברך על חיי עולם לא כ"ש ולפרך מה לחיי שעה שכן נהנה כדפריך על ר"י פ' מי שמתו ונר' דהתם אברכה לאחרי' קאמר ר"י וברכה לאחרי' בעי' תוך שיעור עיכול שיהנה עוד בשעת הברכה וזה לא שייך בתורה משא"כ ר' ישמעאל פ' ג' שאכלו קאי על ברכה לפניה לא שייכא פרכא זו דוודאי יהנה בשעה שילמוד. וי"פ מ' הנ"ל על שלא ברכו בתורה תחלה ר"ל ולא דרשו ק"ו משום דקשי' להו מה למזון שכן נהנה וע"כ גם בעת לימודם לא נהנו וע"כ אבדה הארץ:
סי' נ"ג ס"ק ה' נוהגין לקרות לש"ץ חזן ע"ש התרגום וירא וחזא שצריך לראות היכן יקרא ועי' משניות תמיד פ"ה מ"ג מסרום לחזנים ומפשיטין בגדיהם הרי דחזנים היינו שמשין:
שם ס"ק ט"ו מצאתי בס"ח כן הוא באבות דר"נ:
סי' ס"ו ס"ק י"ד שבע פעמים אמת ולפי"ז צריך לומר אמת ממצרים גאלתנו וכן הוא בסד' עמודי שמים להגאון יעב"ץ:
סי' פ"א ס"ק ג' תרי"ב פי' הלבוש ג' ביצים נר' דהתם תרוויי' נקט דיש חולה דיו לשהות ג' ביצים והכא סמכא אד' רש"י לחומרא:
סי' פ"ט ס"ק י"א כ' בס' טוב הארץ אפילו קם בחצות לילה אסור לטעום ל' זה מ' אפילו טעימת מים ואנן קיי"ל דאפילו בבקר שרי לטעום מים קודם תפלה:
סי' צ"ה ס"ק ד האר"י הי מתפלל תוך הספר כדי שיכווין נ' דכוונת השמות קאמר לזה מועיל תוך הספר:
סי' קכ"ד ס"ק ג' והחזן אפשר דבאמת חוזר ומתפלל בלחש צ"ע היכן מצינו דאם התפלל י"ח בקול רם דלא יצא ידי חובתו אכן לא קשי' לן למה יתירו לכתחילה להתפלל בקול רם לא זולת:
שם ס"ק י"א גדול העונה אמן ואני מצאתי עוד טעם לדבר דהמברך צריך לכוין כשמזכיר השם באותיותיו ככתיבתו ובפיו בקריאתו כמבואר לעיל סי' ה' בשו"ע ושני השמות כאחד עולין למנין צ"א גי"מ אמן נמצא העונה אמן אומר בפה מה שהמברך רק מחשב במחשבה:
סי' קכ"ח ס"ק ח' ובנ"י של שחרית עיי' חתם סופר חלק או"ח סי' כ"ב וצ"ע:

שם ס"ק י' אם יש כהן אחד ת"ח סיפר לנו מרן הגאון חתם סופר זצוק"ל כי בימי עלומיו היו בביהכ"נ הגדולה בפראנקפורט האב"ד הגאון בעל הפלאה לוי ורבו של מרן:
הגאון מו"ה נתן אדלר כהן וקודם נשיאת כפים הלך הגאון הכהן אל הגאב"ד על מקומו בב"הכנ ושם הי' מוכן קיתון של זהב ונטלא של זהב ויצק מהם ובהם על כפי הכהן:
שם ס"ק י"ב דאם לא בירך שחרית אבל להרמ"בם ביוה"כ ות"ב אין כאן נט"י לתפלה כלל. ואמנם מה"ת נימא דאחר תפלת שחרית יברך עוד על נט"י ורק בשחרית דאיכא ק"ש ותפלה מברכין:
שם ס"ק ל"ב דהא בזה"ז לא שייך לומר ואת האדמה ואיפשר דבזמנינו שדרים ת"ל בא"י כמה אלפים יהודים שוב יש לכהנים לגמור הפסוק לכו"ע: שם סס"ק ל"ז ומן השמים הניחו לי מקום אמנם לכאורה מאחר דבזמנינו אין הש"ץ מוציא הציבור כלל וודאי הדין עם השו"ע והפרישה דא"צ להמתין: סי' קכ"ט ס"ק א' דדין שיכור הוא דרבנן הל' אינו בנידן דשיכור אסור בנשיאת כפים מקרא ילפינן ב' תענית שלהי מכלתין אבל ר"ל דהא דגזרי' מנחה בתענית כשיש נעילה אטו מנחה דשאר יומי הוה דרבנן:
סי' קל"א ס"ק ד' מיהו כשמסיים והש"ץ מתחיל ברכו או ויהי נועם במו"ש יעמד במקומו ויכסה פניו דברים אלו מחוסרי הבנה דמה ענין מו"ש לכפילת אפים ואולי טעות הדפוס הוא:
הערות ותקונים וליקוטי גרגרים בס' חיי אדם:
כלל ב' דין ד' בהגהות חדשים או"ק ה' אם נגע במקום המטונף או עשה צרכיו צריך לברך ר"ל בשחרית קודם תפלה:
כלל ג' דין א' אבל לא בפני עע"ז כצ"ל:
שם דין ו' דהעביט כצ"ל:
שם דין ט"ו ואינו רואה להדיא כצ"ל:
כלל ה' דין כ' וכל זה לברכה ראשונה כצ"ל:
כלל י"ח דין א' צ"ל ולא בערב פסח ולא בחוה"מ של פסח:
כלל כ' דין א' בהגהה הנוספת הידועי' ליודעי חן עשייה יצירה דהיינו המלאכים בריאה אצילות וכלל המחבר אח"ז בעולם העשיי' עוה"ז עם עולם הגלגלים:
כלל כ"א דין י"ב כקורא מותם מת כצ"ל:
כלל כ"ד דין ו' במדינתינו אין אומרים בימות החמה משיב הרוח באמת גם הספרדים אינם אומרים בימות החמה כ"א מוריד הטל וכן הוא בסידור התפלה לרמב"ם ומבואר בש"ס דדוקא דיעבד אין מחזירין אם אמר בימות החמה משיב הרוח אבל לכתחילה לא יאמרו כ"א מוריד הטל:

שם דין יו"ד אף בליל ר"ה א"צ לחזור ויש לפקפק קצת דבשלמא בר"ח התפלל עכ"פ תפלת חול אבל בר"ה אם אין ר"ה בלילה הו"ל להתפלל תפלת חול: כלל כ"ה דין ה' אבל בתפלה שאי איפשר לזוז כצ"ל:

שם דין י"ג עי' טו"ז ססי' ק"ט וצ"ע:

כלל כ"ח דין יו"ד יש בענין זה כעין סתירה ממ"ש מג"א סי' רס"ח למ"ש בזה סי' תפ"ז וצ"ע:

כלל כ"ט דין יעלה ויבא בר"ח שחרית כצ"ל:

כלל ל' דין א' איש"ר וקדושה יענה צ"ע מאחר דהטינוף מפסיק למה יענה קדושה:

כלל ל"א דין ח' עד שתכלה הברכה כצ"ל:

שם דין י"ב וקדשתו לאו דווקא כ"א מוקדשתו ילפי' דפנו ומקדוש יהי' לך ילפי' לברך ראשון עי' רש"י אמור שם והש"ס דרשה פשוטא נקט כדאמרינן בכמה דוכתי':

כלל ל"ב דין כ' עם הש"ץ הברכה ונר' דבמדינתינו שעונין הצבור אמן אחר היום תאמצנו דיו אם הכהנים מאריכין עד אמן זה:

כלל ל"ו דין א' ושהע"ה וב"ד צ"ע פ"ק דשבת בשמעתא די"ח דבר מבואר דשהע"ה לא תקן אלא לקודש:

שם דין ג' די"א דאינו מקבל טומאה פי' מן התורה אבל מדרבנן מקבל טומאה לכו"ע:

כלל ל"ט דין ז' אין הכלב יכול לשתות מהם אין ניטלין מהם כצ"ל: כלל מ"א דין ד' דמותר לכתחלה לאכל כשיעור ע' סי' תע"ה דלא מ' כן וצ"ע:

כלל מ"ו דין ד' דדוקא לכתחלה וצ"ע בש"ס סנהדרין שם דלפ"ז הו"ל להש"ס לשנויי כאן במנחא קמי' אמרי' מי שאינו משייר אינו רואה סי' ברכה כאן במביא איכא משום עורכים לגד:

כלל מ"ח דין ז' בג' יזמנו ר"ל שיאמרו נברך אבל בהמ"ז צריך כ"א לברך לעצמו ואינו יוצא בברכת המזון:

כלל מ"ט דין ב' שהוא דבר פחות צ"ע הרי ארז"ל ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו:

כלל נ"ה דין ו' הנכון שיכוין ואכתי צ"ע אם זה מועיל לענין ברכה אחרונה:

כלל נ"ו דין ג' יטול ידיו ולא יברך לא ידענא טעמא מאי אטו משום שהפת טפל ל"ש גבי' סרך תרומה:

כלל ס"ו דין ג' בהגה דהטעם משום דהתינוק מסוכן היינו למ"ד ב"ד מצווין ועיין שם וצ"ע:

כלל ס"ז דין כ"ד דוד קרא לשאול ז"ל הטוי"ד שם אבל הגאון ראו"ו ביו"ד שם ציין מכילתא פ' יתרו וכן הוא ברש"י יתרו שם על פסוק וישתחוו איש לרעהו ומדוד אין ראיה כי שאול היה מלך:

כלל ס"ח דין ב וכן אסור ליהנות ל' זה לאו דווקא דהרי אתרוג של מצוה מותר להריח בו:

שם דין ח' מעלה עליו כאלו גמרה צ"ע ממה שדרשו רז"ל ע"פ ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל הואיל וגמרו נקרא על שמם אף שמרע"ה אונס היה בדבר:

כלל ס"ח דין י"ח בהגה אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר ע' מ"ש הרמב"ם בח' פרקי' בענין זה לחלק בין חזיר וכיו"ב לגזל ועריות:

שם דין כ"ג ולאכול מצה צ"ע במצה מאי בל תוסיף שייך הרי מצה כל ז' רשות חוץ מלילה הראשונה:

שם בענין אמירת תודה וד' חלות נאכלים לכהנים והשאר לבעלים כצ"ל: ה' שבת כלל ה' דין י"ג ויש מדליקין ז' אבל צריך לזהר שלא יהיה המנורה בת ז' קנים דהוה כלים תבנית כלים כמבואר ביו"ד ס"ס קמ"א ממס' ע"א כ"א יהיה זה קנים יותר:

כלל ז' דין ג' ממצה כתושה ולא יהיו גדולים כזית ע' מג"א סי' קס"ז: שם דין ד' בחול אינה מצוה וברמב"ם ה' תענית כ' דהוה מצוה:

שם דין ד' מקרא קדש צ"ע הרי ביוה"כ כ' גם כן מקרא קודש וחייב להתענות:

שם דין ח' יו"ט שחל בע"ש כצ"ל:

שם דין י"א וכן כשמברכין ר"ח אב במדינתינו לא נהגו כן:

כלל י"ט דין א' ואינו חייב עד שיגבל כצ"ל:

כלל כ' דין א' כמו שמהתכין כצ"ל:

כלל ל"ג דין י' ע"י עכו"ם ויעב"ץ בס' מגדול עז כ' שיטול ידיו מכלי גדול על הבשר:

כלל ל"ה דין ז' אבן היין ווויינשטיין בל' אשכנז:

כלל מ"ג דין ב' מותר לפתוח התנור דווקא אם אין בו גחלים בוערות הא אם יש בו גחלים בוערת חייב חטאת:

כלל מ"ו דין י"ט וצ"ע שהרי סוגי' וכו' י"ל הטעם משום דהוה ג"כ מבעיר קצ"ת:

כלל כ' דין א' ועומד בר"ה צ"ל ועמוד בר"ה:

כלל מ"ג דין כ' עומדות זה כנגד זה כגון ב' גזוזטראות כצ"ל: כלל נ"ו דין ה' באבן תקומה מורי הגאון חתם סופר היה באמתחתו אבן תקומה והיה אבן ירוק ובימי היה בפרעשבורג סוחר אבנים טובות אחד וראהו ואמר לי שהוא שקורי' סמראק:

כלל ס' דין ד' ולשמור פירות אם הם בתוך התחום כצ"ל:

כלל ס"ג דין ג' ונ' לי דה"ה קאוועע שמעתי לחלק דבקאוועע טעמא מאי מברכין שהכל הואיל ובטיל לגבי מים מה"ט י"ל דל"ש גבי' ג"כ מוקצה: כלל ס"ו דין י"ב נפסל אחר שעשה בו המצוה וצ"ע לפי"ז מאי מגו דאתקצי לבין השמשות שייך באתרוג הרי מצותו ביום ובין השמשות הזמנה עדין לאו מלתא:

כלל ס"ח דין י"ג אסור לחלל צ"ע לטעמא דמוטב לחלל שבת א' שישמור שבתות הרבה מ"ש בקטן דלא נימא הכי:

כלל פ"ג דין ג' גם תמכא שקורין קרע"ן ע' מג"א סי' תקי"ח ס"ק ז' דאסור:

כלל קי"ח דין ז' אע"ג דאין מדלגין דבריו צ"ע דבנביא א' מדלגין והכא נביא א' הוא:

כלל קכ"א דין כ"ד ובלבד שיאכל השום נ' דצ"ל שלא יאכל:

שם דין ל"ג שאין כותשין בו אלא בשמים לאפוקי אם כותשין בו דייסא:

כלל קכ"ה דין ג' בהגה מ"ע מפאני כצ"ל:

כלל קכ"ח דין כ"ט מדכ' על מצות קרא לא כתיב הכי כ"א ומצות על מרורים וע' רמב"ן שם:

כלל ק"ל דין ג' והגר"א הנהיג כבר רמזתי לעיל דהמג"א סי' תקי"ח חולק ואוסר:

הסדר בקצרה אות ה' בכלי בבית ר"ל בלא עפר:

אות ו' קראפנמעהל שקורין שטערק:

כלל קל"א דין י"ב בליל י"ו בכיסן צ"ל י"ח בניסן:

כלל קל"ח ד"ן ד' המג"א סי' תקכ"ט כצ"ל:

כלל קמ"ד דין ג' פ' עולה מותר צ"ע הרי אין עולה בלא מנחה והמנחה נאכל ואינו מביא בעיוה"כ וא"כ גם עולה אינו מביא:

כלל קמ"ה דין ל"ט דלאחר שסיים ברכת המבדיל כ' דלאו דוקא דצריך לשתות הכוס תחילה משום הפסק בין ברכה לשתיי' כיון שסיים המבדיל ובפרי מגדים כ' דיברך על הבשמים קודם שיברך בופה"ג:

כלל קנ"ד דין ח' בליל שבת שבתוך חנוכה אבל לא להשמש ע' מג"א: כלל קנ"ה דין ט"ז צריך לחזור ולקרותה ונ' דסגי לקרות ממקום הטעות ואילך:

שם דין כ"ד בהג"ה ולא בשעת מצותה צל"ע אמאי מקרי בלילה לאו זמן מצותה:

שם דין כ"ו אף בשאר ימים כצ"ל:

שם דין ל"ח צ"ע לענין תפלין דהוה דאוריי' למה לא נסמוך על הפוסקי' דאין אבילות נוהג:

שם דין מ"א היא סעודת מצוה ולכאורה א"כ גם בחנוכה ליהוי סעודת מצוה ולא כ' המחבר בשו"ע כן:

שם בסוה"ד ואפ"ה לא התענה צ"ע אטו משום דאסור בתענית הוי סעודת מצוה חנוכה יוכיח דאסור בתענית והסעודות בו רשות:
ד"ה הריעו לה' למשפטיך עמדו וכו' פשטא דקרא קאי על שמים וארץ שנזכרו בפסוקי' שלפני זה:

## ליקוטי והערות על נוב"י מה"ק ח' או"ח

סי' א' ד"ה ואמנם מפשטן של דברים ואם צפן זהב אינם שחורים צ"ע הרי העור מצד עצמו אינו שחור אלא שמשחירין אותו והרי גם הזהב יוכל האומן להשחירו כמעשה אומן בכל יום:
שם באותו סי' ד"ה והנה עד כאן ולא קמ"ל רב יוסף כ"א טהורות צ"ע דלמא קמ"ל דלא בעי' עור בהמה דווקא כמו בס"ת:
סי' ה' כהן שיש בידיו מומין למה לא יעלה כצ"ל:
סי' ו' יש לחלק בין נ"כ שבמקדש לולי דמסתפינא הייתי אומר דכל גבולין כבמה דמי דאין זרות בבמה ואף דבזה"ז נאסרו הבמות היינו לענין הקרבה אבל לענין נ"כ בהיתירייהו קיימי:
סי' ט"ו שמצות ביעורה חל על כל אדם צ"ע כיון דאמרה תורה בתרומה טמאה לך שלך תהיה להסיקה תחת תבשילך המצוה רק על הכהן אשר היא לו: סי' י"ח דכאן עכ"פ עשה שלא כהוגן צ"ע קודם שתקנו חכמים ביעור ומדאוריי' בביטול בעלמא סגי ומאי שלא כהוגן עשה:
סי' כ' ולהראב"ד דאכילת חמץ כצ"ל:
שם באותו סי' ד"ה והנה מקור הדברים איזה סברא לחלק אולי דר' ירמי' דמבעי' לי' התם במו"ק ס"ל כר"י בסוגי' דחמץ בזמנו דמ' דס"ל דאפילו מדרבנן לא קניס ר"ש ורבא דס"ל דקניס ר"ש י"ל דפשיטא לי' דלא קנסו בנו אחריו בשום מקום:
סי' כ"א ד"ה ואפילו למ"ד לא גזרו בנוקשה כצ"ל:
סי' כ"ז ד"ה ואמנם וכאילו לא ספר צ"ע כיון דעכ"פ תמימות היו לו נהי שלא קיים המצוה בלילה זו מ"מ הו"ל לברך בשאר לילות ולא דמי לשכח ולא ספר:
סי' כ"ט ד"ה והחשש השני ומכ"ש דכזית בשר סגי ונר' דה"ה אם נוטל השוחט הכרכשתא בעוד השחיטה סגי:
סי' ל' בס' מוכן לא מיירי ביו"ט אחר שבת צ"ע לענין מוקצה מה לי יו"ט אחר שבת או לא בין כך ובין כך לא הוה כ"א מדרבנן:

שם בסוף הסי' בדשיל"מ היינו בשל תורה וצ"ל דרמ"א דפסק ביו"ד רצ"ב דבחדש מהני ס"ס לטעמי' דהביא סי' תפ"ט בשם תשובת רמ"א דחדש בזה"ז דרבנן אלא דביו"ד הביא זה בשם תשובת הרא"ש והרא"ש פסק דחדש בזה"ז דאורייתא:

סי' מ"א שכבר הוא סוף היום ולכאורה בלא"ה כיון דלרוב הפוסקים זמן מקרא מגילה של לילה בציה"כ ואז וודאי אין זמן הקרבת תמיד ומכ"ש לר"י דס"ל אחר פלג המנחה אין זמן תמיד דאפילו אי זמן מגילה אחר פלג המנחה אין כאן תמיד:

סי' מ"ב ד"ה והנה בשיטת הירושלמי שאין שמחתו תלוי בביי"ד ויל"ד הרי שואלין ודורשין בענינו של יום ואטו זה גרע מהסעודה הרי גם בזה ידעו כי בשבת הוה פורים:

## ליקוטים והערות נוב"י מה"ת חאו"ח

סי' א' ד"ה וגוף ד' המרדכי ומ"ש דלענין קשירה אולי י"ל שחיטת חולין לא בעי כוונה וכתיבת תפילין בעי כוונה:

שם סי' ד"ה אך ריהטא רק מצד הסברא הוא והסברא דאמרי' תקלה איכא אף דקלון ליכא:

סי' ט"ו ד"ה ואמנם לא להשיב ואפילו למאן דלא דריש סמוכין לכאורה השתא במשנה תורה איירינן ובמ"ת לכו"ע דרש"י סמוכין:

סי' כ"ג ד"ה ומעתה ק' פשיטא לא דלא מחייב בשבת אלא בתולדת האור אולי משום דבישול מבישול סמנים דבמקדש ילפי' והתם באור היו מבשלים דלא היו להם במדבר חמי טברי':

סי' כ"ו ד"ה לפי"ז שאין למחות ונר' דדוקא בשבת אחר יו"ט הוצרך לזה אבל בשבת דעלמא הרי חופפת בע"ש מבע"י ושפיר נוטל שכר רחיצת החפיפה שאינו שכר שבת:

סי' ל' ד"ה והנה אמינא מהודק על ראשו ישאנו הרוח כצ"ל:

באו"ס ד"ה וראי' לדבר ופסק פ"ב מפרה עיי' מל"מ פי"א מה' טומאת מת הל' א' שכ' דטעם הרמב"ם בפרה דהתם רק מעלה בעלמא עשו:

סי' ל"ח ד"ה ומש"כ או דחייש צ"ל אלא וודאי דחייש והיינו ר"ת א"ו: סי' ל"ט ד"ה ואשר שאל פשט היתירא בכל ישראל אולי כיון דעכ"פ צריכין לקנות מעבדי המלך שלא יאסרו עלינו עכו"ם ואינו מודה בעירוב שוב מהני האי קנין אפילו לגבי הכי:

סי' מ"ח ד"ה וזה לדעתי שאני מורה להחמיר צ"ל להתיר:

סי' נ"ג דבור ראשון ולהכי יליף הרמב"ם מלא יאכל ול"ד הרי גם ביוה"כ שייכא האי גווכא גופא וא"כ לא מייתי הרמב"ם ג"כ מאין יליף ביוה"כ דחש"ס אסור מה"ת:

סי' ס"ד ד"ה וגם לפי"מ דס"ל השך תמוהים עי' גיטין כ"ב ע"א תוס' ד"ה החזוק בזרעים:

סי' ס"ו ד"ה היתר השני לא ידעתי הפרש בין רב למעט אולי יש ללמוד מהא דאמרי' בע"א פ' השוכר דלאביי חמרא חדתא בענבי הוה מבע אף דטעמם משונה קצת מ' דטעם קצת לא מיקרי טעם:
סי' ס"ט בסופו מכלל דלא בעי' נתחמץ מאליו צ"ע דלמא מיירי בחימצו בפושרין או חמין:
סי' ע"ב דבור ראשון צריך לפודר לעשות חסר כאן תיבות הוט צוקר: סי' פ' ד"ה וזה נלע"ד לא נזכר גבי מצה סי' של קרימת פנים כצ"ל:

## ליקוטי הערות נוב"י תנינא חאו"ח

באותו סי' בסופו שכבר הי' יום שלישי כצ"ל:
סי' ק"ז סוף דבור ראשון כלומר אור הנברא עי' מ"ש הרמב"ן:
פ' ויגש ע"ד הרמב"ם בענין השכינה:
סי' ק"ט דבור ראשון האחיזה בלחוד מה לועג לרש איכא אולי דווקא גבי ציצית דמצותן בכך הוה לועג לרש אם אחזן:
סי' קי"ג שהרי לא תיקן קרובץ ליו"ט שני ובפיוטים שלנו נמצא לר"א הקליר פיוט ביום שני של פסח וביום שני של סוכות:
סי' קכ"ז ודלא כרמ"א וטעם רמ"א כר' משום דכל פסוקא דלא פסקו משה לא פסקינן לי':
סי' קל"ג ד"ה ואמנם בגוף חשש גזל הנה ל' סתם נכרים גזלני לא מ' חשש בעלמא אמנם וודאי לד' רש"י פ' לולב הגזול שם שכ' גזלני ארעא מישראל מסתבר דלא הוה כ"א חשש אבל להפוסקים דאפילו אי מגוי גזלי הוה גזל מ' ל' סתם כפשוטו:
סי' קל"ד ד"ה והנה ראיתי שאין מביאים מהם נסכים הנה בנסכים וודאי לא שייך מהב"ע אמנם בחדש ע"כ במנחות מיירי שהכהן אוכלה ובעי' ראוי לאכילה ואולי כוונת המחבר דעכ"פ מנחת נסכים ומנחת כהנים דאינם נאכלין לא שייך בהו מהב"ע. ומ"מ יש לפקפק מאחר דאין מביאין חדש במקדש קודם לעצרת למה לא מיקרי מהב"ע:
שם בסוף או"ד אין לך הנאת של כלוי. צ"ע כיון דמצות לאו ליהנות נתנו מאי הנאה שייך במנחת נדבה אלא שהמחבר סמך אדבריו בסמוך:
שם ד"ה עכ"פ דשמא רק לכתחילה אמרי' צ"ע הרי קרא כ' והיכן מצינו בדאוריי' חילוק בין לכתחילה ובין דיעבד ויותר ק' דמ' ל' המחבר דקרא לא הוה דאוריי' ואולי א' לי' דקרא בישעי' כ' ומצינו בישעי' אי' מקח וממכר בשבת ומ"מ לא הוה כ"א דרבנן ה"נ ל"ש אמנם הרמב"ן פ' אמור כ' בהדי' דמקח וממכר דאוריי' ועיי"ש ומקח וממכר דרבנן היינו דרך עראי: שם ד"ה ולפ"ז דהא ביו"ט שני ולפ"ז אם חברו אינו רוצה להשאילו באמת אינו יוצא וכל כי האי הו"ל לריב"נ לאשמעי':

# ליקוטים והערות בספר חתם סופר או"ח

סי' ב' ד"ה והאמנם במרדכי וז"ל דהכא מיירי וכ"כ הגמיי' פ"ב מה' חמץ: שם ד"ה אך כ משום דעכ"פ פשוט לש"ס צ"ע בש"ס פסחים שם:

סי' ג' ד"ה אך מה שצל"ע להתוס' יש לומר כצ"ל:

סי' ה' ד"ה ולפי"ז יש כאן וא"כ ספר אחד צ"ע הרי מדינא גם חומש כשר אלא שאין קורין בו מפני כבוד הציבור:

שם ד"ה נחזור להנ"ל ולקרות בצבור ליכא מן התורה צ"ע דעכ"פ בפ' זכור גם תוס' מודו דיש קריאה מן התורה ועי' רמב"ן פ' כי תצא בסוף הפרשה: סי' ו' ד"ה ועוד טעמא אחרינא וכי טרח אינש כצ"ל:

סי' ט' ד"ה והעולה על רוחי אדסמיך לי' כצ"ל:

ובסוף אוה"ד עוד עכ"ל צ"ל כן צ"ל:

שם ד"ה וההיא סוגי' קריבין בין שחרית לבין הערבים כצ"ל:

שם בסה"ס יום א' י"א טבת ע"כ טעות הדפוס כאן דאין עשרה בטבת בשבת ואין י"א טבת ביום א':

סי' י"א ד"ה והאמנם לעיל סי' ד' כ' המג"א כצ"ל:

סי' י"ד ברישׁ הסי' עי' מג"א סי' תקס"ח ס"ק כ' ד"ה ובס' חסידים: שם ד"ה עד כאן דברנו הנה משפטו י"ב חדשי לבנה באמת דברים אלו השגורים בפי כל ישראל צל"ע גדול דבמס' עדיות תכן משפט דור המבול י"ב חדש ובהדי הך תנן משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש ובדור המבול מבואר בפ' נח וכן ביאר רש"י שם שהי' משפטם שנת החמה שס"ה ימים מי"ז לחודש השני עד כ"ז לשנה הבאה:

סי' ט"ו ד"ה ולישב ור"א ס"ל מצ"כ:

שם ד"ה איברא דבהמ"ז דאיכא למיחש כצ"ל:

שם בסוף עו"ד חשו חז"ל ללא תשא כצ"ל:

סי' י"ב ד"ה ואיפשר דכ"ע גאון הר"מ מר"ב כ' כצ"ל:

סי' כ"א ד"ה ולחומר הקושי' דנהיגי לומר אבל הב"י פסק דבנ"כ א"א אלקינו ואלקי אבותינו וצ"ע:

סי' כ"ב ד"ה והנה נחזי שמקריבין קרבן ציבור וק' א"כ נעילה דלא הוה במקום קרבן אמאי יש בו נשיאת כפים:

סי' כ"ט ד"ה והנה חזינא ששקצו אנשי יון כצ"ל:

סי' ל' ד"ה ופסקו הרב"י קלקלותינו תקנתינו כצ"ל:

סי' ל"א ד"ה נקיטנא חומרי הטו"ז כ' סי' קנ"א כצ"ל:
סי' ל"ב ד"ה ובזה יובן אשר נאמר על דורם כצ"ל:
סי' ל"ט ד"ה אבל הא קשי' הא התם קאי אשמן המשחה ולדברי מרן זצוק"ל אלו צ"ל דחלזון שצבעו מדמו התכלת דג טהור וצ"ע ל' הש"ס מנחות מ"ד דומה לדג ועי' בערוך ערך חלזון דמ' שהוא כעין חומט עיי"ש ואמנם עוררני הגאון מו"ה מנחם א"ש זצ"ל שהי' אב"ד באונגוואר דבערוך שם מיירי מתרי מיני חלזון:
סי' מ' ד"ה וראיתי לבעל משנה למלך פלגשי דוד שקנאום צ"ע כיון דהנו פלגשים ישראליות היו מאי קנין שייך בהם ולמאי ה' קנאום:
שם ד"ה ובזה ניחא אי נמי י"ל דמן התורה כצ"ל:
שם ד"ה וכדומה קושי' מהרש"א במג"א כצ"ל:
סי' מ"ג דסוף דבור ראשון סי' קנ"ד ס"ק קכ"ט כצ"ל:
סי' מ"ד ד"ה אלא עדן מג"א סי' קנ"ד כצ"ל:
שם בסוה"ד ולא מצי למימר קים לי צ"ע הרי הנער מוחזק ואיך יאמר הבעל חנות קים לי:
שם ד"ה ודאתאן עלה בסוה"ד חצרו של הקדש קונה לו צ"ע אטו יוחנן בביהמ"ק הי וגם צ"ע ממשנה שקלים פ"ז שציין מג"א שם ועי' מחצית השקל: שם ד"ה ומהא קשי' אלא דבר הפקר כצ"ל:
סי' מ"ה ד"ה נחזור להנ"ל אין כאן קושי' חזקה כצ"ל:
סי' מ"ו ד"ה דע חכם בצבי ססי' ס"ב כצ"ל וכצ"ל לקמן בד"ה והנלע"ד: שם ד"ה אבל דברי שער אפרים לחתוך בזה הככר צ"ע אם לא כוון גם החכם צבי לזה ומ' לי' אפילו בלא התחיל לחתוך ומלחם משנה לא הזכיר בחכם צבי כלל:
שם ד"ה לפי"ז לרמב"ם קס"ח ס"ק ד' כצ"ל:
סי' מ"ח ד"ה והשתא הא תלי' בסוה"ד ועיי' מג"א סס"י קפ"ז כצ"ל: סי' נ"א ד"ה נחזור לענינינו אינו חייב בקרבן עיי' רש"ז זבחים ז' ע"א גבי תודה ד"ה דלאו דידי' שכ' בהדי' דחייב בקרבן, תודה וכן הוא ברש"י בחומש פ' צו עיי"ש:
סי' נ"ד ד"ה ולולי דבריו שאין מברכין על מנוי הדיינין צ"ע מי הוא אשר יברך:
סי' נ"ו בתחלת הסי' בשם ת"ח אחד והוא בפנים מאירות ח"ב סי' ל"ח: שם ד"ה ומדי עיוני ולכאורה צ"ע ואני לא אבין דד' הגאונים משום הא דאמר ריב"ל ברכות שם הרואה רקיע בטהרתה ועי' רש"י שם ולמה השמיטו הרי"ף והרא"ש להא דריב"ל וצ"ל משום דאמרי' התם ופליגא דרפרם ומ' להו דהל' כרפרם דהוא בתרא ואמנם הגאונים פסקו לדריב"ל ואין זה ענין לד' אביו:
שם באו"ד כשכסוהו העכו"ם שלשה ימים כצ"ל:

סי' נ"ח ד"ה בספ"ק דע"א שותפת שכל אחד כצ"ל:
סי' ס"ב ד"ה והנה נראה ואיך נאמר לכשיבטלנו ול"נ כוונת הגאון דהרי עכ"פ בטל ואם לא היה ד' הגוי לקנות יהא מיהא בכלל ביטול ולא יהי' איסור דאוריית':
שם ד"ה והנה חזו הוית וד' אלקים חיים המה ואמנם כהי דיישבו הגאונים דלא תק' מד' רש"י בע"א שם שכ' בהדיא דאפילו בשל גוי דאוריית' דהתם הישראל נהנה מ"מ מד' הר"ן שהק' בע"א שם דאי מחמר רק בבהמת ישראל ל"ל הרי בלא"ה איכא שביתת בהמתו עיי"ש וק' דלמא שביתת בהמתו ליתא אלא היכא שהישראל נהנה מהמלאכה ומחמר שייך אפילו היכא שאינו נהנה מ' דס"ל להר"ן דמחמר ג"כ ליתא כי אם היכא שהישראל נהנה ואולי אדרבא אי' שביתת בהמתו הוא אפי' אין הישראל נהנה וצ"ע במתני' במה בהמה יוצאת שם:
סי' ס"ו ד"ה תחלת אומר וצע"ג ומצאתי תי' על קושי' זו במס' סופ' פמ"ב ה"ג שכ' שם בהדי' אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו כ"א קללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה עיי"ש וש"מ דקודם תקנה מיירי:
סי' ס"ו ועיי' מגילה ל"א ע"ב תוס' ד"ה אין מפסיקין בסו"ד דנר' שכוונו ליישב זה דר"ל דמשום דאין מברכין צריך להתחיל לפניה וממילא מברך אברכות ועיי"ש וכ"מ ל' הש"ס שם עיי"ש:
שם באו"ד כ' א' וא' שעלה אמר ברכו וכו' צ"ע מהתוספת' שהביא הרא"ש במגילה שם דאם אין שם היודע לקרות אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב וכ' הרא"ש דהך תוספתא מיירי קודם התקנה שהי' רק הפותח והחותם מברך ובעי' היכירא שהוא במקום גברא אחרינא לכך עומד ויושב ואי ס"ד דברכו אף קודם התקנה היה אומר כ' א' והקהל ענו אחריו ברוך וכו' למה יהי' בזה די' היכירא שיצטרך עוד לעומד ויושב:
סי' ס"ח ד"ה ובסברא זו ר' יהודה לא דרש טעמא דקרא לכאורה הו"מ למימר נמי דר"י לא דרש סמוכין כי אם במשנה תורה:
בסוף הסי' מ"ד תקע"ג א' משני' טעות כי בשנת תקס"ז נפלאות לפ"ק נתקבל מרן לאב"ד בפ"ב שכן כ' בצוואתו:
סי' ע"ד ד"ה נהירנא יש מתירים אותו לתתו כצ"ל:
סי' ע"ה ד"ה והנה בהא להוסיף על ב' נרות כצ"ל:
סי' פ"א בריש הסי' בשעות הנותרות כצ"ל:
סי' פ"ג ד"ה ואין להקשות כל התורה מבינייהו צ"ע אי איכא למילף מבינייהו הרי גם לדידן אייתר שרצים ועיי' רש"י יבמות שם:

סי' ק' בריש הסי' דמטלטל מוקצה וצ"ל דצידה לא מקרי כיון שדעתו לשלח מיד:
שם ד"ה והנה בתשובת חכם צבי ליקח לך לעצמו וצ"ע אם אין מצוה שכר מנ"ל:
סי' ק"א ד"ה אעבור פ' דא ואמנם אמאי לא מפרש כצ"ל:
סי' ק"ב כעבד שבא למזוג ועי' מ"ש מגן אברהם סי' תכ"ו בשם ס' הזכרונות בענין זה:
סי' ק"ג ד"ה והנה מ"ש הטור מפני שביהמ"ק עתיד להתחנך כצ"ל: סי' ק"ב ד"ה הגהות מיימוני' שנעשה איסור וצ"ע הרי בע"פ דמקרי איסורא ומ"מ בטל ואמאי אמרי' דכשהגיע הפסח חוזר וניעור:
שם ד"ה ומ"ש מהרי"ל והבל הביא גם הוא אולי כוונת החמד משה דבאמת משהו אינו נרגש אלא דמ"מ טעם ההיתר נשתנה משהו ע"י התערובות וה"נ חימום פשתן משונה מחימום צמר וגם בחוט אחד אמרי' דנשתנה קצת החימום: סי' ק"י ד"ה נמצא זה הלוה ועיי' מג"א סי' תמ"ח כצ"ל:
סי' קי"ט ד"ה אלא דלכאורה דלמא טעמא דר' יהודה כצ"ל:
שם ד"ה וא"כ הכא ובא במצותו צ"ע קודם זמן איסור מאי מצוה שייך: סי' קכ"ג ד"ה ולא עוד כאן הי' וזה דומה להיו בה מומין בבית אביה טו"ז יו"ד פ"ד ס"ק י"ח במעשה דחג השבועות עיי"ש:
סי' קכ"ז ד"ה חופש גבן והשתא נ"ל דר"ג עיי' ש"ך יו"ד סי' פ"ו ס"ק ט"ו:
סי' קכ"ח ד"ה שוב ראיתי צריך המגבל וא"כ האופה ג"כ יוכל להיות גוי ועיי' רסי' תס"א וצ"ע:
שם ד"ה מה שכ' מעלתו איך שומרי ספיחים צ"ע התם ב"ד במתנה יהבו להו כי היכי דיהבו לדייני גזילות ולא מהחדש נהנו וה"ז דומה למה שאחז"ל ת"ח מותרין להלות זה את זה ברבית דבמתנה יהבו להדדי:
סי' קל"א ד"ה מ"ש מעלתו ואין ההפקר יכול לחול ואינו דומה למ"ש בשו"ע דבע"פ יאמר קודם הלישה הפירורין יהי' הפקר דהתם מפקירן עוד קודם שיתחמצו ואמנם אם אין הפקר מועיל בדשלבל"ע גם ד' השו"ע הנ"ל צ"ע: סי' קל"ג ד"ה ועוד נר' לי ולפי מה ששמעתי אי איפשר לעשות יין שרף מתפוחי אדמה בלתי מייש משעורים וא"כ הו"ל השעורים שהם חמץ גמור דבר המעמיד ואי' בעין:
סי' קל"ז ריש הסי' אלא כזית מצה זו של טבל וצריך להוסיף דגם אינו מוצא לקנות דאל"כ יקנה ויפריש ע"ז ואפילו ביו"ט יקבל במתנה דבר מועט דלצורך מצוה לכו"ע מתנה שרי ביו"ט:

סי' ק"מ ד"ה ולסיים בברכה בזית של אותו הארץ ואפשר דבאמת משום הכי קאמר קרא זית שמן שלא היו הזתים גדולים משאר זתים כי אם כולם היו מלאים שמן:
סי' קמ"ה ד"ה נחזור לנידון וד' תוס' סוכה מ"ד ד"ה כאן צ"ע קושי' זו הוא בר"ן סוכה שם:
סי' ק"ס ד"ה אלא לפי"ז נפלאתי על הגאון אפשר ד' הרב"י כד' החות דעת דאין לדמות מצות עשה לאי' דבמ"ע לכו"ע ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא: סי' קפ"ב בסופו דבשארי יו"ט נמי בעי לקיחה לכל אחד וכן הוא בהדי' בתוס' ר"פ לולב הגזול ד"ה הדר וברא"ש שם סי' ג':
סי' קפ"ד ריש הסי' להרצות מעות נגד נ"ח צ"ע דהרי המחבר לעצמו בה' חנוכה פוסק דאפילו תשמיש קדושה אסור ועיי' בר"ן בסוגי' דכבתה הטעם דמצות מבטלות זו את זו כה"ג ומה גם נוי סכך שהוא כעין דאוריית' מקרא דלד' ומה"ת לכאורה אין זו היתר אכילה וגם הוא הורדה מנוי סוכה דאורייי' ללולב בחוה"מ דרבנן וצ"ע:
הערות בס' יהודה יעלה חאו"ח:
סי' א' ד"ה שוב כמו אחר שנה שהוא ל"ו יותר גדול וצ"ע מגמ' תענית יו"ד ע"א כל העולם א' מס' בגן וגן א' מס' בעדן:
סי' ד' ד"ה מבואר אסור בדרבנן לד' תוס' יש לחלק דבגוי כיון דקיי"ל דלפני דלפני אינו מצוה בגוי י"ל דגם כה"ג שרי:
סי' יו"ד ריש הסי' לא יקרא עוד שמך יעקב עי' רמב"ן פ' שמות פסוק וזה זכרי לדר דחסר כ' בגי"מ אלקי יעקב. ולזה כיון האבודרהם שהביא המחבר בסמוך עי' בדבריו ותמצא:
סי' י"ז ד"ה ואני תמה מהא בריי' דשלהי הקומץ ואמנם בפ' הישן נחלק ר' יצחק עם ר"ע ור"י הגלילי אותן אנשים מי היו א"כ מוכח ג"כ דר"י תנא הוא וא"צ לפ' הקומץ:
סי' י"ט ד"ה בזו לא עלתה דבקושר לו תפילין המניח מסייע לכאורה בלא"ה הנחת תפילין על גופו כל שעה ושעה מצוה היא דהרי רבנן דבי רב אשי כל אימת דמשמשי בהו מברכי:
סי' כ"א לעולם יבקש אדם רחמים י"ל להש"י יבקש שיעמוד לו מליצים:
סי' מ"ב ד"ה ולפי"ז פשיטא ותי' דהחלל גופי' צ"ע התם דלא ידע בשעת עבודה שהוא חלל:
סי' כ' ד"ה ועו"ד כר' לי להניח בשביל כך מקרא בקרבן ויש לעיין בד' מהרי"ק דדלמא כיון דקיי"ל אין גוללין ס"ת בצבור היו צריכין רוב פעמים להוציא ספר אחר ודלמא משום קריאת ב' פסוקים אין מוציאין ס"ת: סי' נ"ב ד"ה אבל עיקר הקושי' דילפינן ברכת

התורה מבהמ"ז צ"ע דהיינו ברכת התורה בבוקר בכל יום אבל לא על קריאות התורה בציבור ועי' בד' המחבר לקמן בסי' זה:

שם ד"ה וכבר הראיתי לדעת אפ"ה כל א' וא' ויל"ד ע"ז מהתוספתא שהביא הרא"ש במגילה שם אם לא הי' שם כ"א א' היודע לקרות עומד וקורא ויושב ועומד וקורא וכ' הרא"ש דמיירי קודם תקנה שהי' רק הפותח מברך ואי כד' הפ"י הרי אמר כל העולה לקרות ברכו ואטו לא עדיף ברכו מעומד ויושב. וכבר העירותי בזה בתשובת ח"ס סי' ס"ו:

סי' נ"ה ד"ה יפה העלית ומ"ש דהוה דשיל"מ קיצור יש כאן דלא מצינו ענין דשיל"מ כ"א לענין ספק ולענין ביטול אבל זולת זה מה חומרא מצינו בדשיל"מ ואולי רמז לד' הרי"ף בסוגי' דר וחא מלתא דהואיל ויכול לאכלו בלא כותח וצ"ע:

סי' ס"ד ד"ה איברא לא הו"ל וכמ"ש בחי' רשב"א אבל תוס' שבת פ' כל כתבי שם גבי קטן שבא לכבות כ' להיפך מזה מזה עיי"ש:

שם ד"ה ולענ"ד כר' בטו"ז או"ח וכ"כ תוס' ורא"ש פ' לולב וערבה גבי זמן דסוכה עיי"ש:

שם ד"ה שוב עיינתי דחייב רק מדרבנן וצ"ע פ' ערבי פסחים קט"ז ע"ב מאן אמר אגדתא בי רב יוסף עיי"ש:

סי' ס"ו ד"ה שוב מצאתי משום מטיל מים יש לצדד בכל שהוא כיון שמבחוץ עומד להרפא ומבפנים לא שייך ממום אי מקרי מום כלל:

סי' ע"ד ד"ה ורו"מ שמתיר הוא גם למשוך הרואה ד' הפנים מאורות שם יראה דלא למעשה אמרה כלל כ"א להלכה בעלמא:

שם בסוף הסי' ובדין העריכה ונהירנא כי בליל שמחת תורה בהיותינו נאספים לשמוח אצל מורי הגאון ח"ס הי' שם אורח צורבא מרבנן אחד והעריך בפנינו הזייגר וטען כי הוא סומך על הפנים מאירות ולקחוהו התלמידים והעלוהו על השולחן בפני מרן זי"ע והכוהו מכות מרדות ולא מיחה בהם:

סי' ע"ז ד"ה הנה יש לחלק בסוה"ד צ"ע וסוחט ענבים דג"כ מפקיד פקיד וחייב משום דש:

באותו סי' ד"ה ועל ארבעה דקיי"ן מפקיד פקיד צ"ע מה ענין בתולים לפי"מ שביארו מהותם הראשונים אצל דם השרת הבתולים גורם דם אבל הבתולים מלתא אחריתא:

סי' פ"ב ד"ה ולכאורה ק' והדר תני מתני' צ"ע הרי אפסקא הלכתא פ' תפלת השחר כמ"ד תפלת ערבית לכ"ע רשות:

באותו סי' ד"ה ודע דק"ל בסוה"ד צ"ע א"כ למה הוצרך כלל להיקישא דזכור ושמור הרי בלא"ה שבת עשה ול"ת:

א"וו דוקא משום דבדבור אחד נאמרו אמרי' האי היקישא ועי' מ"ש רמב"ן פ' יתרו בענין זכור ושמור עיי"ש:

סי' פ"ג דבור ראשון אמירה בשעת נתינה וצ"ע. גם לי צ"ע מ"ש מהתקדשי לי לאחר ל' יום דהיו קידושין אם לא חזרה דמקודשת ואמאי לא מהני הכא התקדשי לי למו"ש:

סי' פ"ה שמא יאכילנו ביכורים טמאים צ"ע לר"י סוף מס' בכורים באמת אין נתנין אלא לחבר ולרבנן דהם כקדשי מקדש ובקדשי מקדש גם הע"ה לא נחשדו וכמתני' דחגיגה הפרשתי לתוכה רביעית קדש נאמן:

שם בד' בן המחבר בשם באר יעקב ואסור להאכילו ולדברים אלו לימא הרמב"ם דקרא אתי שלא להאכיל לקטן חצי שיעור דהכא מ' לא יאכל כמו לא יעשה פ' בא פי' רש"י ע"י אחרים:

סי' ק"ב בסה"ס דמכתת שיעורי' נר' לד' הגאונים דס"ל דמפקיד חמצו אצל נכרי וקיבל הנכרי אחריות אינו עובר בבל יראה ממילא יש לומר שהכהן הפקיד תרומתו אצל הגוי באחריות אלא שהוא משמרה שלא תפסל בהיסח הדעת וא"כ אינו עומד לשריפה ושפיר מחייב עלי' קרן וחומש:

סי' ק"ו בפחות מכזית פת מקרי טעימה לאו דוקא פחות מכזית ה"ה מכביצה עדין מקרי טעימה כמבואר במתני' ס"פ הישן ולר' צדוק פחות מכביצה: סי' קי"ב בסופו שמא במקום נקב דברים הללו ק' להולמן דחזקה היא דלא נאמרה לב"נ משום דילפי' מנגע אבל רוב דיש ללמוד ג"כ משופך דם האדם שפיר גם לב"נ נאמר:

סי' קי"ד אות ב' ממילא אינו חוזר צ"ע דקרא כתיב אשר פיהם דבר שוא ואנן ניקום ונסמוך:

סי' ק"כ ד"ה ומה שהק' מב"מ בטיל נמי מקדשים צ"ע מרש"י פ' גי"ה סוגי' דזרוע בשלה דאי בטל היינו מטעם אחרי רבים להטות:

סי' קכ"א להצילו מאי' לא מיקרי מילי עי' תוס' רי"ד ר"פ האיש מקדש שכ' דשליח קבלה אינו עושה שליח מטעם מילי וא"כ מ"ש הכא:

שם בסוה"ד הרי הכל משועבד צ"ע אטו מי שיש לו משכון חמץ מחבירו סגי כשמבטלו:

סי' קכ"ח בסה"ס ס אבל להפקיר הרי בעצמו צ"ע הרי עכ"פ בעי' פיו ולבו שוין בשעת ההפקר ואם דעתו לזכות שוב בהן למה הוה הפקר כלל: סי' קכ"ט סהסי' ה"ל נדר ברבים צ"ע הרי קיי"ן נדר ברבים יש לו הפרה: סי' ק"ל ד"ה הנה מעל ולא עבר למפרג צ"ע היינו אם שורפו וה"ה ע"י ביטול לד' רש"י דהוה בכלל תשביתו:

סי' ק"מ בסה"ס מה"ת לכתחילה כדרך אכילה וכן מ' לשון בלע מצה יצא בדיעבד:

שם באו"ד והוה מצוה דאורייי לכאורה הי' תלי' בפלוגתא שבין ר"י ורבנן בנתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בה דלת:

סי' קמ"ג ד"ה הנה זה מה"ת וודאי לית לי' צ"ע אם עירב זית איסור ביותר מכדי אכילת פרס למה לא שייך היתר מצטרף לאיסור אם אכל כל התערובות ומכ"ש אי זית בכא"פ לאו דאורייי לר"ל דס"ל ח"ש מותר מה"ת: סי' קמ"ו ד"ה והנראה לענ"ד ובעי' שריפה אא"כ ע"כ מיירי ששורפו אחר ד' שעות שנאסר מדרבנן מיהת וזה לא נזכר בד' רמ"א ולא ידענא אמאי מהני אז ביטול:

סי' קמ"ז ד"ה ולא עוד קאי אכל הבית אז יש להש שיב דלמא עפ"י גורל חלקו כזית לכל א':

סי' קמ"ט ד"ה גי"ה הגעני היאך מותר לשתות אמנם להמפ' שתאן על הסדר ר"ל שלא אמר עליהם הגדה וכיוצא בזה לא יצא א"כ בתוך המזון ליכא מצוה:

סי' ק"נ ד"ה ולפי"ז הא פשיטא מלתא דלרפואה מותר צ"ע היינו בחולה קצת רק שאין בו סכנה אבל רפואה זו לבריאים היא:

שם באו"ד ה"ט דלענין בל יראה צ"ע דאם סוגרו א"כ כבר נתעכב קודם הפסח ונפסול מאכילת כלב ואמאי צריך שוב לסורפו:

סי' קנ"ה דבור ראשון דיו"ט ראשון דפסח צ"ע בשלמא איו"ט שפיר שייך זמן דכל יומא מ"ע באפי נפשי' משא"כ ספירת העומר דהמצוה תמימות תהיינה ואם לא סיפר יום א' לא קיים המצוה כלל:

שם בד"ה אבל מ"ש שאילת ראשונים בר"ן פ' ערבי פסחים ופ' לולב וערבה: סי' קס"א ד"ה ובמה שכתבת דבמוקצה וודאי כ' אכילה צ"ע דבמסקנא הך דרשא לאו אמוקצה קיימא כ"א לענין הכנה משבת ליו"ט:

שם באו"ד ביצה גופא יש בה ב' זתים ויל"ד ביצת יונים מא"ל דאין זה אפילו כזית וכמ"ש המחבר לקמן גם יש להסתפק בביצה אי לא מקריא בריה ולא בעי' כזית:

סי' קס"ו ד"ה נלע"ד וק' טפי הל"ל אולי י"ל דלדיוקא אתא דבשאר ימות השנה נושאין נשים רבים וכמ"ש המחבר נושא אדם כמה נשים:

סי' קס"ח ד"ה ועיי' די"ל אסור לבטל מדאורייי ועדין צ"ע משילוח הקן דלמא לעולם אסורה באכילה ובהנאה ע"כ מותרת דלא אמרה תורה שלח לתקלה ונר' דבכלל לא תאכל כל תועבה גם הנאה במ' כדר' אבהו ואי בהנאה שרי' א"כ ליתא בכלל לא תאכל כל תועבה וממילא גם באכילה שרי':

סי' קס"ט בשר בהמה שחוטה צ"ע אדרבא הואיל ולסי' הוא ליחייב מידי דהוה ארושמי קרשי המשכן:

סי' קע"א ד"ה וע"ד הקושי' ה"ל מוקצה צ"ע כיון דנפק לחולין הו"ל כלי שמלאכתו לאיסור ושרי בטלטול לצורך גופו ומקומו ומוקצה למצותו ליכא כיון דביה"ש לא היה ראוי לכך ואולי מטעם מגו דאתקצאי קאמר דביה"ש הוה הקדש:

סי' ק"פ ד"ה ולענ"ד נ"ל מאך חלק לכאורה יש להשיב דעכ"פ היכא דכתיב אכילה ואכילה בכזית לא הוה ידעי' דחצי שיעור אסור ולהכי אצטריך כל: סי' קפ"א בריש הסי' שלא בשעת עבודה הנה מתחלה היה רצין ועולין בכבש והתם וודאי שרי בגדי כהונה ואף דתקנו אחר זמן פייס אחר ההיתר לענין בגדי כהונה נשאר במקומו:

שם בסה"ס ובהדיוט לא הותר ר"ל דאבנט קשין הוה למ"ד אבנטו של כהן הדיוט אין זה אבנטו של כו"ג ביו"ה ומ"מ צ"ע:

סי' קפ"ב ד"ה ומה שתמה בגדי כהונה משום שעטנז ואולי גם משום לא יהי' כלי גבר על אשה:

סי' קפ"ג ד"ה הנה גם התוי"ט כי חנון אני וארז"ל במ' ר"ה יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין ואמרו ע"ז חציפא נצח לבושא: סי' קפ"ז ד"ה והנה לכאורה ולא דבר שיש לו בעלים זו שטות הב"ח הובאה במג"א סי תקפ"ו גבי שופר של עכו"ם:

שם סי' ד"ה ומבואר בסוגי' כל גזבר שהוציא וצ"ע א"כ מה חילוק יש בין בלן לספר:

סי' קפ"ח בסה"ס קרא למשרי בשבת וצ"ע א"כ להרמב"ם באמת מותר מן התורה לעשות מלאכה ביה"ש ואמאי חייב גם להרמב"ם אשם תלוי אם עשה מלאכה ביה"ש:

סי' קפ"ט בריש הסי' לא זכה עד שלקחו צ"ע הרי הזכיי' היא מיד אלא שאם ביטל אח"כ התנאי בטלה הזכי':

סי' קצ"ו ד"ה התוס' שהביא מרן לענין שבת מאי תקן יש להשיב דתיקן לא בעי' כ"א בבהמה שעומדת בחיי' לג' דברים אבל בעוף דאין תמות וזכרות מצי איירי בבן יונה זכר דעומד רק לאכילה ויש להביא ראי' ע"ז מדדחק הש"ס פ' כלל גדול גבי שוחט משום מאי מחייב לפ' דרב אף משום צובע דלמא רב ס"ל מקלקל בחבורה פטור וא"כ בעוף לא מחייב כ"א משום צובע אלא ש"מ בעוף דאינו עומד כ"א לאכילה ל"ש מקלקל אלא שיש לדחות דס"ל לש"ס דבעוף גם צובע לא שייך עיי"ש ודו"ק:

שם ד"ה אך לכאורה ומצות לאו ליהנות נתנו ויל"ד א"כ רבי ע"כ ס"ל לל"נ ואמאי לא מק' הש"ס מרבי עלי' דר"י דס"ל מצות להנות נתנו:

סי' קצ"ז ד"ה ואני תמה אי' נדה לחול צ"ע דלמה לא יקרא אי' נדה איסור מוסיף דהיינו לכו"ע דליכא אי' אשת אח וכ"ת הרי אסורה משום זיקה הרי גם לאחר חליצה ושאר אי' נדה:

סי' קצ"ט ד"ה וע"ד מי שהרג היינו הורגו בידים וצ"ע משבת ל"ד ע"א נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ואפשר דהתם הוה ע"ד ב"ד מכין ועונשין שלא מה"ד וכן בענין תוב לעפריך תענית כ"ד ע"א ועי' רמב"ן פ' שמות בפסוק הלהרגני אתה אומר דעתו שצריך ההורג בשם המפורש להניח ידיו על הנהרג בשעת הקללה ואולי הוה כמכה:

סי' ד"ר ד"ה הנה בימי חרפי בסוה"ד זה ריעיך ואמר הכ' זה דודי וזה רעי:

שם ד"ה ועוד ממקומו בשם ריעיהו אבל התם להרב בשם איש קרי לי' והרב לתלמידיו בשם ריעיהו:

שם ד"ה עוד העלה פרו"מ ועבי"ד ע"י עכו"ם שמעתי מפי מורי הגאון ח"ס כי מר חמיו הגאון ר"ע איגר נסתפק בזה משום דכל ל' שליחות ומשלוח מנות אם לא בעי' דין שליחות ואם יוצא ע"י עכו"ם ומרן ח"ס השיב לו אלו היה המצוה להוביל בעצמו רק ע"י שליח ג"כ יוצא משום שלוחו של אדם כמותו הוה שייך דין שליחות אבל מאחר שהמצוה משלוח דוקא מצי לשלח אפילו ע"י גוי הן הן ד' מרן הגאון זצוק"ל ולי יק' מהא דאמר ר"ה ברי' דר"י בקידושין הני כהני שלוחי דרחמנא דאי דידן מי איכא מידי דאיהו לא מצי עבד ומשוה שלוחא לאחרינא והרי התם ג"כ המצוה עלינו רק לעשות הכהן לשליח דלמא שליחא דידן הוו ושאני התם דהמצוה רק לעשות שליח וצ"ע:

סי' ר"ו ד"ה כר' לי עיקר שלפנינו כן הגירסא אמנם בירוש' שהובא לעיל סי' ד"ר מ' בהדי' דיוצא עיי"ש ולכאורה מצוה מן המובחר הוה ע"ד דאיתי' בתענית פ"ג באשתו של אבא חלקי' דמקרבא הנאתה עיי"ש: שם ד"ה ואעתיק הנה ותמוה מ"ט תחלה כ' עי' בס' יוסף לקח על מגילת אסתר מ"ש שם בזה:

סי' ריי"א בסה"ס הרי בעצמו יכול לחזור ואמנם ל' מתני' שם קו"ח אם לגבוה כך ק"ו שחייב אדם להיות חס על נכסיו וכיון דהפקר בפני ג' ויכולין הם להקדים ולזכות טרם שיזכה הוא ולמה לא יהי' זה בכלל חייב אדם להיות חס על נכסיו:

סי' ריי"ב ד"ה ולי תלמידו בסוה"ד תולדה ולא אב צ"ע דממ"נ התורה שכ' מילה דוחה שבת אי מיירי קרא בלא פריעה א"כ ע"כ מיירי תורה ממתקן ואי לאחר פריעה ודאי מתקן הוא:

סי' כי"ד ד"ה והנה כי כן ואשריך ס' קדשים ר"ל עפ"י מ"ש לקמן המחבר דמס' בתרא בס' קדשים היא מס' מדות ולא כמו שהוא לפנינו דקנים מס' בתרא:

סליקא להו הערות:
ואתם אהוביי תלמידיי כתיב אז תבין יראת ד' ודעת קדושים תמצא שימו לבבכם על הערותי וחזקו ואמצו ליישב את כל אשר דקדקתי בדברי הקדושים המחברים לקיים מאמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי וכל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ואמר הכ' לי עצה ותושי' אני בינה לי גבורה:

## בענין הרהור כדבור דמי ברכות פרק ג'

ענין פלוגתת רבינא וכ"ח נראה לבאר עד"ז דלכאורה קשה עלי' דרבינא כיון דעזרא לא גזר כ"א כדאשכחן בסיני למה אינו מברך בהרהור לפני' ולאחרי' ואמנם כתבו תוס' דכדאשכחן בסיני היינו שומע כעונה נמצא דשומע כעונה דהוה בסיני גרע מהרהור ומעתה בשלמא ק"ש דחובת כ"א וא' הוא ואין א' מוציא חבירו ולא שייך שומע כעונה שפיר התירו הרהור כדאשכחן בסיני דבור אסור הרהור מותר משא"כ בברכות דשייך שומע כעונה ואם אתה מתירו ע"י הרהור אף הוא ישמע מחבירו ויצא י"ח לזאת אף הרהור לא התירו וכ"ת א"כ בר"המז מא"ל הרי שייך בי' שומע כעונה ולמה התירו י"ל דאמרינן פ"ק דשבת אהא דתנן לא יאכל הזב עם הזבה בא וראה כמה פרצה טהרה בישראל שלא שנינו לא יאכל הטהור עם הטמאה דמשום טהרה כבר נמנעו מלאכול יחד וכיון דבב"המז אין א' מוציא חבירו אא"כ נקבעו יחד שוב ליכא למגזר בב"ק קודם טבילה דלא קבעי עמו ואמנם כתבו תוס' ר"פ שלשה שאכלו דקביעות לא בעי כ"א בבהמ"ז אבל בברכה לפני' בכל גוונא אדם מוציא חבירו ושפיר גזרו אברכה לפני':
זה סברת רבינא אמנם ר"ח קשה לי' אהך סברא ממ"נ מהי"ת נאמר הרהור כדיבור ע"כ מסיני ילפי' דהוה שם הרהור בעלמא ואצרכי' רחמנא טבילה וממ"נ אם באת לומר שומע כעונה עדיף מהרהור מנ"ל לומר הרהור כדבור ואם באת לומר הרהור כדיבור ע"כ אתה אומר דהיינו שומע כעונה דסיני וא"כ עיקר הרהור בסיני מצאנו:
ואלא קשה עלי' דרבינא ונראה דרבינא יליף הרהור כדבור ממק"א דבר"פ כיצד מברכין תנא ר' ישמעאל ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ ומפרש רבינא הכי דאס"ד דברים ככתבן א"כ בעי' מפיך דווקא ואי אפשר להנהיג בהן מנהג דרך ארץ ואמנם מאחר שאמרה תורה הנהג בהן מנהג ד"א ש"מ מפיך ל"ד כ"א סיפא דקרא מפ' לרישא והגית בו יומם ולילה וכד' רש"י דהגיון שייך בלב כד"א והגיון לבי וש"מ דהרהור נקרא מפיך

והרהור כדיבור ורשב"י פליג ואמרינן עלה הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידו ש"מ הל' כוותי':

ואמנם ר"ח מפ' כי ה"ק ר' ישמעאל לא אמרה תורה לא ימוש כ"א לאחר שהכין לחם חקו וכן מטין ד' רש"י שם וא"כ אין ראיי' מר' ישמעאל: רש"י מהרהר מתקנת עזרא וכו' כ' כוונת רש"י לסיועי אל' מתני' לר"ח דלרבינא הרי כ"א יוצא בהרהור אלא דב"ק אסור להוציא בשפתיו א"כ הו"ל לתנא למתני ב"ק אינו רשאי להוציא בשפתיו ומדתנן ב"ק מהרהר ש"מ דבאמת אדם אחר אינו מהרהר דלא עשה ולא כלום וב"ק מתקנת עזרא ואילך הוא דמהרהר:

כ' רש"י עוד כשמגיע זמן המקרא כ' דמלשון הגמ' לר"ח מ' דבצבור שנו דשייך יושב ובטל ומהי"ת למוקמי מתני' בצבור דווקא ולזה כ' רש"י דכיון שהגיע זמן המקרא וכל ישראל עוסקין בק"ש וכן מורה ל' הגמ' שלא יהי' העולם עוסקין בו ולא תנא צבור עוסקין דנדע דאפי' ביחיד מיירי מתני' ויע"ל בכוונת ד' רש"י במ"ש כי בא לסייע מל' המשנה לר"ח דתנא סתים ולא פי' מהרהר ק"ש בלבו וצ"ל דסמיך אמה שאמר אינו מברך לפניה ולאחרי' ומעתה בשלמא לר"ח דהרהור לאו כדבור וא"כ מהרהר בלבו אין כאן רבותא כ"א דאינו מברך הוה רבותא שפיר סתים תנא כהגיע זמן המקרא צריך ב"ק להרהר בלבו וברכות דרבנן לא אצרכוה אבל לרבינא דהרהור כדבור אלא דעזרא לא גזר אלא על דבור מנא ידעי' דתנא אק"ש קאי דלמא אתורה קאי דשייך בה ברכה לפני' ובצבור אפי' לאחרי' והו"ל לתנא לפ' א"וו פשטא דמשנה מ' כר"ח:

והנה הרמב"ם פסק בה' ק"ש דצריך להוציא בשפתיו ובה' ברכות פסק דבירך בה"מז בלבו יצא ונראה לבאר דבפי' המשנה כתב הרמב"ם כאן מהרהר ק"ש ועל המזון מברך לאחרי' משום דהוה דאורייתא ולא כ' דמהרהר בלבו ו לכאורה יל"פ דנ"ל מדמסקינן לקמן דלר"י דקאמר מברך לפני' ולאחרי' היינו אפי' בדבור דעשאן כה' ד"א והאי לישנא גופא קאמר ת"ק מ' דגם ת"ק בב"המז מודה דמברך בפה וצריך טעם למה וכ' לבאר תחילה דברי ר"ח דקאמר דאי כד"ד יוציא בשפתיו והרי כבר תי' רבינא כדאשכחן בסיני וצ"ל דר"ח קשה לי' עלי' דרבינא האי גופא למה בבי"המז יוציא בפיו ובק"ש מהרהר וע"כ צ"ל משום דבי"המז דאורייתא לא רצו לגזור לבטל מ"ע דאורייתא משא"כ ק"ש ס"ל לר"ח דרבנן שפיר גזרו ואס"ד דעזרא לא גזר על הרהור אכתי ק' למה לא גזרו בביהמ"ז על דבור והרי יקיים תקנת עזרא ומ"מ כיון דהכד"ד יצא אלא ש"מ כיון דהרהור כדבור דמי גם על הרהור גזר עזרא וא"כ אי הרהור כד"ד גם בק"ש יוציא בשפתיו אלא ש"מ הרהור לאו כד"ד ומ"מ אצרכוהו הרהור שלא יהא יושב ובטל אבל בי"המז דאורייתא:

ע"כ שרי לי' דיבור ומעתה לא הקשה הש"ס מביהמ"ז דאדרבא כל עיקר מילתא דר"ח בנוי ע"ז דק"ש דרבנן ובי"המז דאוריי' ומיושב בזה דבבי"המז מאי העולם עוסקין שייך וא"כ הוה לי' להש"ס להק' והרי בב"המז א"וו ידע הש"ס מזה דר"ח סבר ק"ש דרבנן ובי"המז דאוריי' והיינו דפריך הש"ס מתפלה אף דתפלה דרבנן דהרי ר"ח ס"ל גם ק"ש דרבנן ומ"מ משום שלא יהא יושב ובטל אצרכוהו ומ"ש תפלה והא דלא אקשי' לי' מברכות ק"ש היינו דק"ש וברכותי' חד ויכול להרהר בק"ש כל משך הברכות וכ"ת הרי יצי"מ דאוריי' והיאך יוצא בהרהור ומ"ש מביהמ"ז י"ל בי"מ זכירה כ' וזכירה בלב ויוצא בהרהור והרי במעשה עמלק אצטריך במ' מגילה לא תשכח בלב דנדע דזכור בפה וע"ז מק' הש"ס והרי ק"ש דרבנן והכי קמק' דלמא לעולם הכד"ד ודקאמרת יוציא בשפתיו כמו בביה"מ לעולם אימא לך כדאשכחן בסיני וביה"מז ה"ט דהתירו אפי' להוציא בשפתיו בדאורייתא לא גזרו ומשני ק"ש אי' בי' מ"ש אף דק"ש דרבנן חשיב כעין דאוריי' ואי הרהור כד"ד כי היכא דהתירו הרהור התירו דבור. וא"ש הך גי' שהביא רש"י ק"ש דרבנן דהש"ס קשה עלי' דר"ח דע"כ ס"ל דק"ש דרבנן ול"ק ק' תוס' מיצ"מ כמ"ש נמצא דטעמא דר"ח דפליג עלי' דרבינא משום דס"ל דמברך על המזון היינו בפה ודייק לי' מדר"י וכמ"ש ורבינא אפשר דס"ל דר"י בהרהור דווקא מתיר וכס"ד לקמן והנה אנן קיי"ל ק"ש דאוריית' וקיי"ל הלכד"ד ומ"ש ק"ש דמהרהר וביהמ"ז דמברך בפה א"וו היינו טעמא דבק"ש דאינו יוצא בהרהור שייך לומר הרהור לאו כד"ד ושפיר גזרו אבל בביהמ"ז דיוצא בהרהור א"כ מ"ש הרהור ומ"ש דיבור כדאמרי' יוציא בשפתיו וכ"ת לתסרו גם הרהור גם דיבור וכ"ת משום דדאורי' הוה הרי גם ק"ש דאוריי' וכיון דאינו יוצא בהרהור הרי בטולי בטלי י"ל ע"ד שכ' הטו"ז בה' ר"ה ובה' ריבית דדבר המפורש בתורה אין כח ביד חכמים לעקור ובשלמא לבטל ק"ש וביהמ"ז לגמרי הוה דבר המפורש בתורה ואין כח ביד חכמים לעקור משא"כ אם יאמרו יהרהר בק"ש הא דבעי' דיבור אינו מפורש בכ' דהרי י"ל הרהור כדיבור כדאמר רבינא ומצינו ג"כ אמירה בלב ויאמר ה' אל לבו וכיו"ב ע"כ שבקי' אהרהור בק"ש ובבהמ"ז כיון דהכ"ד ולגמרי לא מצי לבטל יוציא בשפתיו והן הן דברי הרמ"בם הנ"ל דבק"ש אינו יוצא בהרהור ובבהמ"ז יוצא בהרהור ומ"מ טעמא מאי י"ל דאנן קיי"ל כר"י משום ראב"ע דלכתחלה צריך להשמיע לאזניו ובדיעבד יצא אף שלא השמיע לאזניו דכתיב על לבבך כדקאמר ר"מ לעיל וק' האי שמע למאי אתא אלכתחלה לא מסתבר וע"כ לבכל לשון שאתה שומע וכ"כ תו' ר"פ הי' קורא עיי"ש וכ"כ הרשב"א דממילא ידעינן דלא יצא בהרהור דבהרהור לא שייך לשון וש"מ דלא יצא בהרהור משא"כ בשאר ברכות נהי דלכתחלה כ' ופי יגיד תהלתך דיעבד אינו מעכב:

ובדברינו מבואר למה פליג הירושלמי אגמ' דידן ומפ' מהרהר הברכות אבל ק"ש אומר בדבור דס"ל ק"ש דאוריי' ומ"ש ביהמ"ז ולא מ' לי' לחלק ע"ד שמחלק ש"ס דידן כמ"ש: והנה השאגת ארי' הק' ע"ד הרמב"ם דמ' דחוק ק"ש פסק הכ"ד למה פסק כר"י פ' השואל דבשבת דיבור אסור הרהור מותר הרי הש"ס מדמה לה להדדי ולמ"ש דדווקא גבי ק"ש דכ' רחמנא שומע למעוטי הוא דאמרינן הלכ"ד וא"כ גם התם כ' ודבר דבר ממילא אמרינן דהרהור לכ"ד ואמנם הש"ס מק' התם אס"ד דכל היכא דכ' מעוטא ס"ל לר"י הלכ"ד א"כ הרי גם בת"ת כ' ושננתם דהיא מ"ע על ת"ת לפי דברי הרמ"בם במנין המצות וא"כ ג"כ אינו יוצא בהרהור וכדקיי"ל ואמאי קאסר ר"י להרהר במבואות המטונפות הרי הרהור תור' אינו מצוה ומשני משום והי' מחניך קדוש וכמו שביאר רש"י שם: ואמנם השאגת ארי' הק' עוד לד' מי שאומר דבה"ת דאוריי' למה לא יברך ב"ק ג"כ ברכת התור' וכ"ת הרי אסור בד"ת כיון שמהרהר ק"ש ואי הכ"ד לברוך אה"ר וכ' דכיון דאמרינן כיון שמהרהר ק"ש ואי הכ"ד לברוך אה"ר וכ' דכיון דאמרינן בירושלמי דבעי' ששנה על אתר ש"ו דק"ש עצמה לאו תורה היא אבל לר"ח דהלכ"ד א"כ מותר להרהר בד"ת ומדלא מברך בה"ת ש"מ דאהרהור לא מברכי' וכד' הפוסקי' וטעמא כמ"ש משום דכ' ושננתם ושינון בפה ואמנם המחבר פסק דכותב ד"ת מ"א יברך י"ל משום דמצינו עכ"פ דכתיבת תורה מצוה ועתה כתבו לכם מסתבר שוב מאחר דכל כתיבה הוא חלק מצוה זו שיוכל לברך וכ"ת ה"ד מקרא אבל תורה שבע"פ מנ"ל הלא גם בלימוד עיקר הברכה על מקרא שא משום דתורה שבע"פ היינו פי' המקרא וממילא יברך אלא דיש להשיב הרי כתיבת תורה שבע"פ אסור מה"ת אלא שהתירו משום עת לעשות ועכ"פ היאך יברך אמנם י"ל זהו תלי' בפלוגתא דת"ק ור"נ בסוף מכלתין דלת"ק הכי דרשי' עת לעשות לד' מותר להפר תורה ור"נ דריש הפרו תורתיך אז עת לעשות לד' וא"כ לת"ק רק מותר משא"כ לר"נ היא מצוה ושפיר מברכינן עלי':

ר"י אומר מברך לפני' ולאחרי' ד' רש"י במסקנא דהא דאמרי עשאן ר"י כה' ד"א לא קאי כ"א אבהמ"ז ובק"ש מודה ר"י דלא כתר"י והנה בס"ד דס"ל דטעמא דר"י דהרהור שרי מודה רש"י דגם בברכות, ק"ש פליג ר"י אלא דלמסקנא ל"מ לרש"י לפרש כן דברכות ק"ש מה ענינם לה' ד"א אמנם ק' מאי לפניה ולאחרי' דקאמר ר"י לפניו ולאחריו הול"ל וצ"ל דלאחרי' הרי בלא"ה ג"כ לרש"י מיותר הרי גם ת"ק מודה דלאחרי' מברך וע"כ דר"י שמעי' לת"ק דדווקא בהמ"ז על הפת דהוא דאוריי' מתיר ולא שאר ברכות אחרונות וקפליג עלי' בתרתי וקאמר כל לפני' וכל לאחרי' שרי דהו"ל כה' ד"א דהיינו אסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה סברא הוא ובזה מיושב ע"ד רש"י לכאורה קו' עצומה למאי דס"ל

לרש"י דאביהמ"ז לחודא קאי ר"י למה הוצרך הש"ס למימר דעשאן כה' ד"א לימא דס"ל לר"י דברכה לפני המזון דאוריי' דדרש ק"ו כשהוא שבע יברך אא"כ לא קאי כ"א אפת ומאי לאחרי' דקאמר א"וו אכל ברכות אחרונות קאי וע"כ משום דעשאן כה' ד"א: ודאתאן עלה מכאן דייקי תוס' ריש כ"מ וביומא וסוכה דהאי ק"ו ל"ד וק' אמאי באמת לא הוה ק"ו גמור ונ' משום דא"ל דיו לבא מן הדין להיות כנדון דהרי בעינן מדאורייי' שבע ממש ואכזית וביצה מה"ת מפטר והיאך יברך כשהוא רעב לגמרי נמצא דזה תלי' בפלוגתא דר"ט ורבנן בב"ק אי אמרינן דיו היכא דמפריך ק"ו או לא ואנן קיי"ל דאמרינן דיו כה"ג ושפיר הוה ק"ו פריכא ואפשר מעיקרא לא הוה כ"א ע"ד אסמכתא למאי דדרשי ר"מ ור"י אכילה כזית או כביצה ולדברי' שפיר הוה ק"ו אלא דאינהו ג"כ אסמכתא קאמרי כמ"ש תוס' מהאי דמה"ש:

ואמנם השאגת ארי' הק' ע"ד הרשב"א פ' הי' קורא הנ"ל דס"ל דבכל לשון שאתה שומע ל"ש כ"א בדבור א"כ רבינא האי שמע מאי עביד לי' דהרי ס"ל דהכ"ד ונ' דלהרשב"א רבינא ור"ח קמפלגי בפי' ד' ר"י משום ראב"ע ר"ח ס"ל דהאי דשומע לר' אב"ע לבכל ל' שאתה שומע וממילא הלכ"ד משא"כ רבינא ס"ל דראב"ע מפיק לי' להאי שמע דלכתחלה צריך להשמיע לאזניו ובדיעבד יוצא אפי' בהרהור מדכ' והיו הדברים על לבבך ומ"מ ס"ל ק"ש בכל לשון דוהי' אצטריך שלא יקרא למפרע:

כדאשכחן בסיני מד' רש"י מבואר דמפ' כתר"י דמוהודעתם לבניך מפיק לי' ולא כמ"ש תוס' מסיני ממש והטעם דשומע כעונה ונ' דרש"י לטעמי' שהביאו תוס' לקמן בסמוך בשמו דהעומד בתפלה יכול לשמוע קדיש וקדושה ושומע כעונה ותוס' הקשו עליו א"כ הו"ל שוב הפסק נמצא דד' תוס' דשומע כעונה חשיב דבור וד' רש"י דמ"מ לא חשיב כדיבור וממילא לא מצי למילף מסיני דלא הוה כ"א שומע כעונה וע"כ הפי' כתר"י:

תוס' ור"ח אמר דבק"ש אינו יוצא בהרהור דקדקו לומר בק"ש משום דא"ל דוקא בק"ש פליג רבינא משום דכ' על לבבך אבל בעלמא היכא דכ' בקרא בהדי' דיבור בעי' דיבור דווקא ול"פ רבינא על ר"י בשבת פ' השואל דס"ל דיבור אסור הרהור מותר ומה"ט לא הביאו תוס' הראיי' ממ' שהביאו תר"י: וכ"כ לעיל לישב הא דלא מק' הש"ס בבהמ"ז מאי יושב ובטל שייך ויע"ל דאי מחי לי' לברך בהמ"ז יש עלינו למחות בידו מלאכול פת וזה אין רוב הציבור יכולין לעמוד בו:

## בסוגי' דמצות צריכות כוונה

מתני' וכן מי שהי' עובר אחורי ביה"כ יל"ד תנא היכא קאי דתני וכן. והי' כ' לומר דאדלעיל קאי דתנן התוקע לתוך הבור אם קול הברה שמע לא יצא והי' ס"ד לומר דגם העובר אחורי ביהכ"נ או שמע בביתו קול שופר מביהכ"נ להוי כשמע קול הברה קמ"ל דבביהכ"נ שמכווני' אשר גם העומדים לחוץ יצאו י"ח וע"כ הפתח פתוח לרווחא כה"ג לא שייך קול הברה וא"ש בזה דנקיט ביהכ"נ דבשלמא לר"ז נקיט ביהכ"נ משום דמתני' ר"י היא דאמר בד"א בש"צ אבל למאן דפליג על ר"ז למה נקט ביהכ"נ ולמ"ש א"ש דבשאר בית צריך לחקר אם הי' פתוח ושמע קול שופר או כעול ודלמא קול הברה שמע:

ואמנם נ' לפ' דהאי וכן אסיפא קאי דתנן אעפ"י שזה שמע וזה שמע זה כיון וזה לא כיון ובשלמא אי מצ"כ א"ש דתנן אעפ"י שזה שמע וכו' אבל למ"ד אצ"כ תנא מאי בעי בזה ואמנם היינו וכן דמתחיל ברישא דכיון דאצ"כ א"כ האי כיון לבו לאפוקי דסבור חמור בעלמא הוא והיינו דקאמר זה שכיון וידע שהוא שופר יצא אף שלא נתכוין לצאת וזה שסבור שהוא חמור ולא כיון לא יצא והיינו כשם שבקול הברה לא יצא ה"נ בסבור שהוא קול חמור לא יצא:

אלא שיקשה לפי"ז שוב למאן דפליג אר"ז למה זה נקט ביכ"נ לתני וכן מי ששמע קול שופר ותו לא ונ' דהירושלמי בא לישב ק' זאת וקאמר עובר תנן אבל עמד חזק' כיון ונתקשה המ"א בכוונת דבריו אבל הירושלמי אזיל למ"ד מאצ"כ וקאמר דלהכי נקט תנא עבר אחורי ביהכ"נ ודרך העובר אחורי ביה"כ שאינו עובר לפני הפתח יוכל להיות שאינו יודע כי הוא אחורי ביהכ"נ וסבור חמור בעלמא ושפיר תנן אם כיון לבו אבל בעמד א"כ ידע שהוא אחורי ביהכ"נ ל"ש אם כיון לבו כי מה ענין חמור בביהכ"נ ור"ל דתנא דמתני' נקיט עובר לדיוק זה וממנו נדע דכיון לבו היינו סבור חמור בעלמא דא"סד כיון לבו ממש מה לי עובר מה לי עומד:

ועד"ז יש לישב הא דאיכפל למתני או שהי' ביתו סמוך לביהכ"נ לומר דעובר אחורי ביהכ"נ יש חילוק בין עובר לעומד משא"כ ביושב בביתו עכ"פ צריך כיון לבו:

או קול מגילה יל"ד בשלמא אי מצ"כ נקט מגילה לרבותא דאפי' מצוה דרבנן בעי כוונה דמתני' ר' יוסי היא ואפי' במרור בזמזה"ז דרבנן בעי כוונה אבל למ"ד אצ"כ מאי מגילה דנקט וכ' בנדקדק ל"ל ג"כ לתנא למתני ואם לאו לא יצא אמנם ניישב תחלה מאחר דמסקינן בגמ' אם כיון לבו לאפוקי סבור חמור בעלמא במגילה מא"ל מאי חמור שייך וכ' דאמגילה מעיקרא לק"מ לשמוע הא השמע מאחר דבמגילה בעי' שישמע כולא ואפי' תיבה א' אם לא שמע לא יי"ח שפיר תנן אם כיון לבו לשמוע ומעתה ה"ה בשופר בעי'

אשר בתחלת התקיע' מיד ידע דקול שופר שמע משא"כ אם בתחלת התקיעה סבור דחמור בעלמא הוא ובאמצע התקיעה כיון לבו הוה כמו חצי תקיעה הברה וחצי תקיע' שופר דלא יצא והיינו דאכפל אם לאו שלא כיון לבו בתקיעה ראשונה מיד לא יצא ולהכי נקט מגילה להורות על שופר וכמ"ש:

וע"ל דנקט מגילה דומי' דשופר דס"ד דבשופר הוא דלא בעי' ד' משמיע משום דמברכי' לשמוע קול שופר ואמר קרא יום תרועה יהי' לכם וכיון דשמע קול שופר די משא"כ במגילה דמברכי' על מקרא מגילה והחיוב על כל איש לקרות אלא ששלוחו של אדם כמותו ס"ד דבעי' ד' משמיע קמ"ל דל"ש: ובמ"ש הר"ן דאף במגילה בעי עשרה מ"מ יוצא אחורי ביהכ"נ ובביתו שפיר הא גופא אשמעי' תנא ואצטריך ממילא למינקט ביהכ"נ דיש שם עשרה ומשו"ה יוצא ג"כ אחורי ביהכ"נ ובביתו:

וי"ל למ"ד אצ"כ הך מתני' והי' כאשר ירים משה וכו' מה ענייני' לכאן והי' כ' לפ' דאפי' למ"ד אצ"כ מתני' הכי קאמר אעפ"י שזה שהי' בביהכ"נ שמע וזה העובר ג"כ ושניה' יצאו מ"מ זה כיון לבו למצוה מי שהי' בביהכ"נ וזה העובר לא כיון למצוה וכ"מ כי מצוה בכוונה מגנא ומצלא כדאשכחן במרע"ה:

ואפשר לומר דה"פ ע"כ די בכוונת הלב בעלמא דלא סבור דהוה חמור בעלמא דאס"ד דבעי כוונה גמורה מעשה ל"ל הרי בכוונה בעלמא נצחו ישראל את עמלק א"וו מעשה שצותה תוה"ק אף בלא כוונה סגי:

ויעל"ד אי מצ"כ ל"ל דתנן גבי חש"ו כל שאינו מחוייב בדבר הרי בלא"ה חש"ו לאו בני כוונה נינהו וצ"ל מאחר דקיי"ל בגיטין אם גדול עע"ג כוונה הוא אצטריך למתני דמ"מ אינו מוציא רבים משום דאינו מחוייב בדבר:

והנה הך סוגי' דמצ"כ קאי אהך סיפא דמתני' ויל"ד למה הפסיק הש"ס בשו"ט דמצות ליהנות ביני' ונ' דהנה הרמב' השמיט הא דמודר מחבירו מותר לתקוע לו וכ' ה"ה דאתי במכ"ש ממודר שופר דמייתא הרמב' וק' א"כ רבא אמאי נקט תרווייהו וי"ל דכ' הפוסקים דדווקא אם לא שוויי' שליח מותר לתקוע לו לא זולת וא"כ למאי דקי"ל דד' שומע ומשמיע בעי: לא משכחת האי דינא אם תוקע לו מדעתו לבדו אלא בנתכוין אשר כל השומע יצא בתקיעתו ושפיר הוה מכ"ש ממעין משא"כ רבא ס"ל לצאת לא בעי כוונה ואפי' לו לבדו מותר לתקוע דלא בעי שליחות והא גופא קמ"ל רבא וא"ש דרבא אצטריך לי' לאשמעי' והיינו דנקט הש"ס הך שמעתא בכאן:

ויל"ד לפי מה שכ' ה"ה בשיטת הרמב"ם לחלק בין מעשה לשמיעה נהי דה"ה יישב גם מתוקע לשיר מ"מ מנ"ל הש"ס להקשות משומע דמתני' ארבה דלמא רבה בתוקע

עצמו דווקא קאמר דקעביד מעשה משא"כ בשומע דמתני' מודה רבה דבעי כוונה ונ' דתנן לקמן המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא ולרבה תוקע לשיר לאו בכלל מתעסק ואהא תנן והשומע מן המתעסק הוא דלא יצא הא שומע מתוקע לשיר יצא וע"כ אין חילוק בין תוקע לשומע דאל"כ לתני השומע מן התוקע לשיר לא יצא:

והנה הלח"מ הק' עמ"ש ה"ה דהגי' ברמב' במצה לא יצא א"כ למה כ' הרמב' דנכפ' הטעם משום דלא הוה בר חיובא ת"ל דלאו בר כוונה הוא ותי' הלח"מ דחוק אמנם במה שכ' לעיל גבי חש"ו מבואר דלמ"ד מצ"כ ע"כ גדול עע"ג מהני וא"כ אשמעי' הרמב' אפי' היה בעת שטותו גדול עע"ג לא מהני אף דהוה כוונה משום דלאו בר חיובא הוא ולפנינו נבא עוד לד' ה"ה אלו בס"ד:

כפאו ואכל לשון זה מסייע לרי"ו בב"י תע"ה דמיירי סבר שאכל חמץ ואכל מצה ולהכי לא נקיט כפאו לאכול דמ' שכפאו לאכול מצה וכה"ג באמת לא יצא לרבה דס"ל טעמא משום דמאצ"כ:

אמנם הרא"ה בר"ן מפ' דמיירי שידע שהוא מצה וידע שהוא יו"ט ולא רצה לאכול ואעפ"כ יצא והי' נ' דהרא"ה לשיטתו שהביא הב"י סי' תקפ"ט דאפי' צווח שאינו רוצה לצאת מ"מ יוצא ומהכא דייק לי' וד' היום תרועה בזה תמוהים דאדרבה ד' הרא"ה לכאורה תלוי' ז בז אא"כ ק' על הב"י שפסק בסי' תע"ה כרא"ה ובה' לולב פסק דכוונה שלא לצאת מהנית וע"כ ס"ל להב"י נהי דידע שהוא מצה ושהוא ליל א' ש"פ מ"מ הא דלא אכל לא היה משום דלא רצה לצאת כ"א לא רצה לאכול מצה זו של גוי וא"ש שוב דלא נקיט כפאו לאכול דמ' לקיים המצוה וכה"ג הרי לא יצא להרא"ה דס"ל דבאמת אפי' בכה"ג יצא ק' אמאי נקיט כפאו ואכל ולא נקיט כפאו לאכול וצ"ל דאי הוה נקיט כפאו לאכול סד"א דווקא כפאו לצאת הוא דיצא אפי' בגוי כמו דיצא אפי' בב"ד של ישראל דאמרי' לולב ואינו נוטל מכין אותו ש"מ דנטילה באונס מהני ומטעם דאנן סהדי בעת המצוה גמר בדעתי' לצאת וכמ"ש הרמב' בקרבן ובגט ותדע מדלא משני הכא שכפאו ב"ד משום דפשיטא בכה"ג מהני וס"ד דה"ה בגוי מהני כה"ג כיון שכפאו לקיים המצוה אבל כפאו לאכול שלא לשם מצוה לא יצא ולהכי נקט כפאו לאכול:

וצריך להבין טעם הרא"ה למה לא יצא בסבור שהוא חמץ ולא ידע שהוא ליל א' ש"פ וראיתי בהגהת ר' עקיבא איגר זי"ע שכ' משום מתעסק והנה בכסבור שהוא חמץ כ' דבריו דהוה סבור שבא על אשתו ובא על אחותו אבל אינו יודע שהוא ליל א' ש"פ אמאי מקרי מתעסק ותו למאי דפסק המחבר בשופר מצ"כ וע"כ במצה הטעם משום דמתעסק יצא באכילה וכמ"ש הר"ן הביאו הב"י תע"ה וא"כ למה פסק כהרא"ה דבעי' ידע שהוא

מצה ושהוא ליל א' ש"פ ואף דיש לדחות דס"ל להב"י דלמא טעם הרמב' כה"ה ולעולם מתעסק ל'מ במצוה דאס"ד דמהני היכי דייק רבה מאצ"כ ועכ"פ י"ל דלחומרא פסק כה"ה דלד' ה"ה י"ל דלא יצא וכן הביא ה"ה ד' הרא"ה אמנם בב"י שם לא הביא כ"א ד' הר"ן והביא ד' הרא"ה ולא נתעורר ע"ז כלום לומר דלפי' הר"ן בהרמב' ע"כ דרווב' פליג אהרא"ה ולזה נ' דטעם הרא"ה בסבור שהוא חמץ היינו סבור חמור בעלמא דאמרינן לקמן דאינו ענין למתעסק ולא ידע שהוא ליל א' של פסח א"כ לא ידע דבר חיובא הוא כלל ולא מצי נפיק י"ח ונ' מד' רש"י דבסברה ראשונה מודה להרא"ה ומטעם שכ' ובשנייי' פליג עלי' שכ"כ רש"י יצא ואע"ג שלא נתכוין לצאת י"ח מצה בליל א' ש"פ ומאי בעי בזה אלא הורה לנו ב' דברי' דוודאי לא מיירי שלא רצה לצאת דא"כ באמת לא יצא וכד' הרי"ו כ"א מיירי שידע שהוא מצה דאל"כ ג"כ לא יצא אבל לא ידע שהוא ליל א' ש"פ וז"ש ואע"ג שלא נתכוין לצאת י"ח מצה בליל א' ש"פ:

ועד"ז שפי' ד' רש"י וודאי א"ש דלא נקט כפאו לאכול דהוה מ' דמיירי שידע ג"כ שהוא ליל א' ש"פ וכמ"ש לעיל בד' רי"ו:

ומ"מ א"ש פסק המחבר אבל הרמ"א כ' דמס' לי' בטעם הרמ"בם אי כד' הר"ן א"כ למסקנא מוכח דאכילה באונס מיקרי נהנה או כד' ה"ה וגם למסקנא קיי"ל כרבה בהא דאכילה באונס לא מקרי נהנה דאי לאו דס"ל הכי לא היה דייק כלום מאבוה דשמואל ומכ"ש להפוסקי' כרבה וודאי אכילה באונס לא מיקרי נהנה ובזה מיושב ק' מ"א סי' ר"ד דפסק התם הרמ"א דכפאוהו לאכול אינו מברך דלא מיקרי הנאה והק' המג"א הרי בסי' תע"ה קיי"ל כר"ן דבמצה יצא משום דנהנה ואמנם הרמ"א נהי דבמצה פסק כוותי' דלכ"ע התם יצא ובשופר הוא דלא יצא לחומרא ובברכה כיון דלהפוסקי' כרבה ולה"ה בשטת הרמ"בם לא מיקרי נהנה ס' ברכות להקל:

ודע דעיקר ק' מג"א משום דל' רמ"א משמע דגם לאחרי' אין מברך אבל אברכה לפני' לק"מ דכ"ז שלא אכל עדין ל"ש אסור להינות מעוה"ז בלא ברכה דהרי תחלתו באונס:

ועתה כבא לד' ה"ה שרצה להגי' הגי' בהרמב"ם לא יצא ויל"ד בשלמא אי גי' יצא היינו דדייק הרמב"ם על איזו אופן יצא כגון שאנסוהו וכו' משא"כ אי ס"ל לא יצא בקיצור הול"ל אכל מצה בלא כוונה לא יצא וצ"ע: ואמנם לגי' לא סגי לי' להרמ"בם למנקט כדנקט הש"ס דכפאו גוי והוסיף לומר אכל מצה בלא כוונה דלא תימא דמיירי אפי' לא ידע כלל שאוכל מצה וכד' רי"ו לזה כ' הרמ"בם אכל מצה בלא כוונה אבל מצה ידע דאכל ובהא ג"כ לא סגי' לי' דלא תימא דווקא אכל מעצמו יצא אבל באונס לא מיקרי אכילה להכי כ' דאפי' כפאו גוי ובגוי לחוד לא סגי לי' דל"ת דמיירי שהגוי כפאו לקיים

המצוה ויצא משום דמיגמר בדעתי' ולהכי הוסיף לסטים ובלסטים עוד לא סגי לי' דס"ד לקיים המצוה גרע וכ"ד רי"ו וא"ש ל' הרמב"ם עפ"י גי' דס"ל יצא:
אמר רבה זאת אומרת התוקע לשיר לא קאמר מאצ"כ משום דאמתני' קאי דתנן אם כיון לבו יצא מ' כוונה לצאות להכי קאמר רבא מאבוהו דשמואל שמעי' דלא בעי כוונה לצאת ולפנינו בס"ד נבאר עוד:
וע' רש"י ב' פירושי' אי גרסינן לשיר או לשד ולא רצה לומר ששורה עליו רו"ר דהך תקיעה וודאי לא יצא בה דהרי אז דינו כשוטה אלא ר"ל להבריח שלא יבא:
והי' נ' דמאן דגריס לשיר ס"ל דלשד לא יצא והחילוק דבתוקע לשיר עכ"פ מכוין לתקוע תשר"ת כראוי אלא דעושה זה לשיר כמעשים בכל יום אבל לשד לא מכוין לעשות בתקיעה שיעור תקיעה וכן בתרועה אלא שנזדמן וזה מיקרי מתעסק ומאן דגריס לשד ס"ל דמתעסק לא הוה כ"א כפי' שני ברש"י במתני' לקמן בנופח בשופר ולא נתכוין לעשות תקיעה כלל אבל נתכוין לעשות תקיעה אף שלא נתכוין לשיעור תקיעה שוב לא נתעסק ונמצא דרבו של רש"י עם ר"י בר יהודה נחלקו בב' פי' של רש"י בסוגי' דמתעסק דלפי' קמא של רש"י דהיינו מנבח נבוחי פי' תוס' בסוגיין אליבא דרש"י דהכוונה שלא נתכוין לשיעור תקיעה ותקע שיעור תקיעה וא"כ גם תוקע לשד מתעסק מיקרי וכ' דד' הר"י בר"י הי' דאי גרסינן לשיר מה ענין תוקע לשיר לענין מתעסק דאמרינן לקמן דלמא תוקע לשיר כמי מתעסק קרי לי' אלוו לשד גרסי' וכמ"ש:
ועי' בתוס' שהקשו למה לא מייתא רבה מאכלו בלא מתכוין גבי מרור בע"פ וכ' משום דמרור דרבנן ויש להביא ראיי' לזה דלא נקט תכא דבריי' דינא במצה א"וו במצה באמת בעי' כוונה משום דהוי דאורייי': אמנם בפסחים שם כ' דמאכילה לתקיעה לא ילפי' והק' רש"א הא גם אבוה דשמואל באכילה אמר וכ' דתוס' כבר יישבו זה במ"ש ומוקי לה בכפאוהו פרסיים ול"ש כה"ג שכן נהנה וע"כ מה לי אכילה או תקיעה משא"כ באכלו בלא מתכוין שייך שפיר שכן נהנה וא"כ אין לדייק מידי זה כוונת תוס' פ' ע"פ שם:
ואמנם הא תלי' בפלוגתת הרא"ה עם הרי"ו דלהרא"ה שידע שהוא מצה ולא רצה לאכול ל"ש שכן כהנה ושפיר איכא לחלק בין הך לאכלו בלא מתכוין וכמ"ש משא"כ להרי"ו דמיירי שכפאו לאכול חמץ ואכל מצה א"כ שפיר שייך שכן נהנה וע"כ צריך לומר כד' תוס' בשמעתין ובמצא דבע"פ מפ' תוס' כהרא"ה ובשמעתין כהרי"ו:
ואולי גם ד' תוס' בשמעתין דבמרור ל"ש שכן נהנה:
פשיטא כ' רש"י דזאת אומרת דהרי הדין וודאי איכו פשיטא דהרי תנן אם כיון לבו יצא וכדקמקשה לקמן:

אכול מצה עי' רש"י כ' מדבריו דס"ד לדמות מצוה לאי' אבל באמת לא דמי משום דבאי' בהנאה תלי' אבל מצות לאו ליהנות ניתנו ומה לי אם נהנה או לא וא"ש שוב למה הביא הש"ס הך סוגי' דמצות לאו ליהנות כאן בשמעתין משום דע"ז בכוי' דב' רבה דפשיט מאבוה דשמואל דאין הטעם משום מתעסק: אמנם ד' הר"ן דהרמב"ם ס"ל דר"ז דפליג ארבה ו' לי' דבאמת טעמא דיצא משום מתעסק וק' במ"פ וי"ל דפליג' בפלוגת' דר"י ור"ל אי בעי' הנאת גרונו או הנאת מעיו בעי' דבמצה פשיטא לן דהנאת גרונו דאמרי' כרכן בסיב ובלען לא יצא וכבר נסתפק המ"ל ל פי"ד ממ"א לענין איסור מה דינו ועכ"פ לר"ן אין אי' דומה בהנאתו למצוה דלעניין הנאת מעיים שפיר שייך גם במתעסק שכן נהנה אבל הנאת גרונו ל"ש במתעסק והכי ס"ל לרבה אבל ר"ז ס"ל כר"י דגם באיסור בהנאת גרונו תלי' ואעפ"כ אמרינן מתעסק חייב שכן נהנה וע"כ ה"ה לענין מצה ולעולם בעלמא מצ"כ:

ואמנם ה"ה לא ניחא לי' בפי' הר"ן דק' לי' במ"פ רבה ור"ז ולזה כ' דד' הרמב"ם דלר"ז יש חילוק בין מצוה דתלי' במעשה למצוה דלא תלי' במעשה כשופר דבשמיע' תלי' רחמנא והן הן פי' ד' הש"ס להה"ה ולא כפי' רש"י וע' בלח"מ:

אלא דק' לי' לד' ה"ה דבפ"ב מה' שגגות כ' הרמב"ם יו"ט א' של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לר"ה כדי לצאת בו פטור מפני שהוא טרוד במצוה והנה לא די שהשמיט הרמב"ם תי' אבייי כשהפכו ותי' רבא כשהוציאו בכלי הוסיף עוד ואמר כדי לצאת בו וא"כ וודאי לא הפכו ולא הוציאו בכלי ואמאי פטור והרי כבר יצא בו א"וו ד' הרמב"ם כמ"ש תוס' פ' לולב הגזול שם דסוגי' דהתם מאצ"כ ס"ל אבל למ"ד מצ"כ א"כ כיון שלא נתכוין די בכך והרמב"ם סמך עצמו על מ"ש בה' שופר דמצ"כ וא"כ בשלמא להר"ן באכילה תלי' מלתא והיינו לולב והיינו שופר משא"כ לה"ה תינח שופר לא מיקרי מעשה משום דבשמיעה תלי' מלתא כמ"ש ה"ה אבל לולב למה יהי' צ"כ וצ"ע:

אבל הכא זכרון תרועה כ' נ' דהש"ס בא ליישב למה לא קאמר רבא ז"א מאצ"כ ולמה לי' למנקט שופר דווקא אלא רבא תרתי קמ"ל אפי' בשופר דכ' זכרון תרועה מ"מ לא בעי' כוונה וכ"ת עכ"פ מאי זאת אומרת שייך ע"ז הענין דהנה תנן לקמן סתמא והמתעסק לא יצא וי"ל גם תוקע לשיר בכלל וי"ל דאינו בכלל והא תלי' אי בכל התורה כולה מאצ"כ וא"כ תוקע לשיר אינו בכלל מתעסק ואי משום דכ' זכרון תרועה עכ"פ לא הוה לי' לתנא למנקט מתעסק אלא ש"מ דתוקע לשיר יצא אבל אי בכל התורה מצ"כ ממילא גם תוקע לשיר בכלל מתעסק ומדש"מ מאבוה דשמואל דמאצ"כ שפיר ידעי' דמתעסק דמתני' אינו תוקע לשיר והיינו זאת אומרת דקאמר רבה:

אמנם לד' ה"ה א"ש טפי' דעיקר דיוקא לאפוקי מדר"ז דס"ל דגם תוקע לא מקרי מעשה משום דבשמיעה תלי' רחמנא והיינו משום דזכרון תרועה כ' והק' הש"ס אכילת מצה. הוה מעשה אבל תוקע לשיר כיון דזכרון כ' וסגי בשמיעה ס"ד לא מקרי מעשה קמ"ל: וכ' רש"י אף דמתעסק הוה ונתקשה רש"א בדבריו אבל כוונת רש"י דאי לאו דס"ל לרבא דגם תוקע לשיר שייך לקרוא מתעסק לא אצטריך לדייק מאבוה דשמואל דהרי מתעסק תנן אבל תוקע לשיר יצא אע"כ כדתי' הש"ס לקמן דתוקע לשיר כמי מתעסק מקרי:

אלמא קסבר רבה נ' כוונת הש"ס אף דרבה זאת אומרת קאמר ע"כ איהו הכי ס"ל דהא דבאמת לא מפ' רבא טעמא דאבוה דשמואל משום מתעסק בחלבים היינו משום דמפ' ד' אבוה דשמואל כהרא"ה שידע שהוא מצה וכפאוהו לאכול וא"כ ל"ש נהנה אבל דלמא פי' כפאו היינו לאכול חמץ כהרי"ו וא"כ אפי' אצ"כ לא יצא וכמ"ש הרא"ה וכמ"ש לעיל דהוה כמו קסבר חמור בעלמא הוא וע"כ הטעם משום מתעסק דנהנה שייך כה"ג אלוו רבה לנפשי' ס"ל מאצ"כ ומפ' ד' אבוה דשמואל אליבא דנפשיה והיינו אלמא קסבר דקאמר הש"ס: איתיבי' יל"ד למה שביק הש"ס מתני' דקיימא עלה ומק' ממתני' דברכות וכ' דלמ"ש רבא בעלמא פשיטא לי' דאצ"כ ורבותא דידי' בשופר משום דזכרון תרועה כ' וכמ"ש להכי מק' הש"ס תחלה מק"ש דעלמא ולבתר דשני לי' מק' משופר כלומר אודי לי מיהת בשופר משום דזכרון תרועה כ' ועי"ל דהש"ס קשה לי' מאי כוונת רבה במאי דקאמר התם אכול מצה אם הטעם דס"ד דהוה מתעסק קמ"ל רבה דבמצוה ל"ש מתעסק וא"כ פשיטא דמק' עליו ממתני' וברייי' דשופר או דלמא כוונת רבה דאכילת מצה הוה מעשה וס"ד דתק"ש לא הוי מעשה קמ"ל דתק"ש הוה מעשה וא"כ מק' הוא דק' לי' עכ"פ אבל אי משופר ג"כ ק' תלי' בפי' המהוא דתימא והיינו דשבקא לבתרי' דדלמא רבה תוקע דווקא קאמר ולא שומע:

ואם לאו לא יצא י"ל הך סיפא ל"ל וכ' דס"ד משום דנקט ל' יצא דמ' דיעבד כמו ולא השמיע לאזנו וכיו"ב וכאן אפי' לכתחלה נמי דמהי"ת לכתחלה לא ולזה קתנן ואם לאו לא יצא כלומר מאי יצא אין הכוונה לכתחלה לא כ"א הכוונה דווקא ע"ד זה יצא לא זולת: מאי לאו לצאת. יל"ד ואלא למאי יכוין והי' כ' ראי' מזה לד' הפוסקי' דכוונת הלב לכ"ע בעי' בפסוק ראשון מיהת והי' אפשר לפ' דקאי אכוונת הלב דהיינו פ' המלות ואמנם א"כ טפי הו"ל לתנא למתני הקורא את שמע כלומר כדי לצאת ידי ק"ש צריך לכוין לבו דאין כל הקורא שמע מכוין אבל סתם הקורא בתורה יודע ומבין מה שהוא קורא דאינו רוצה לומר שקורא בציבור כ"א לומד ואורחא למקרי לומד בתורה שבכתב קורא והיינו מאי לאו לצאת ומשני לא לקרות כלומר לפי' המלות והדר אקשי' לי' והא קא קרי וא"כ מכיון

בפי' המלות ומשני בקורא להגיה שאינו מכוין מסתמא פי' המלות וצריך לכוין לקרות וכזה הוא פי' ד' רש"י רפ"ב דברכות ומסולק ק' תוס' שמה ואמנם נ' דתוס' שמה וכן רש"י בשמעתין לא רצו לפ' כן משום דא"כ מוקמי למתני' בפסוק ראשון דקיי"ל כרבא דאפי' כוונת הלב לא צריך כ"א בפסוק ראשון ולזה מפ' תוס' משום שקורא בחסירות ויתירות ורש"י בשמעתין שכ' מגמגם כ' שר"ל שאינו מדקדק באותיות או שאינו מוציא מפיו כפי' ה"ר יונה רפ"ב דברכות שם ועלינו לפ' הסוגי' לתוס' ולסיעתו דידע הש"ס שנוכל לפ' לכוין את לבו לדקדק באותיות ומתני' ר' יוסי דס"ל קרא ולא דקדק באותיותי' לא יצא אא"כ הך דר' יוסי הו"ל לתנא למתני ברישא ובתר הכי הך מתני' והיינו מאי לאו ומשני לא לקרות כלומר למר כדאי' לי' ולמר כדא"ל לר"י בעי' משמיע לאזניו ולר' יוסי מדקדק באותיות ומק' לקרות הא קא קרי פ' וכל הקורא משמיע לאזניו ומדקדק באותיות ומשני בק' להגי' דאינו משמיע לאזניו ואינו מדקדק באותיות:

ומ"מ לפי שני זה מוקמי מתני' בכל הפרשה כולה של ק"ש ונ' דבהנך ב' פי' תלי' פלוגתת הלבוש עם הב"ח במג"א אי בשכמ"ל מעכב בדיעבד דלהפי' דקאי אכל הפ' כולה א"כ ממ"נ אי לא אמר בשכמ"ל בלא"ה לא יצא ואי אמר בשכ"מ הרי כיון אבל להפי' דקאי אפסוק ראשון א"כ ע"ז אנו דנין אם יצא ויאמר בשכ"מ או לא יצא:

והנה מסוגי' זו מק' אד' ה"ר יונה שכ' ספ"ק דברכות לחלק בין מצוה דתלי' במעשה כגון לולב שם שייך מאצ"כ משא"כ בברכה דתלי' באמירה בעלמא אמירה בלא כוונה לאו כלום היא וא"כ מ"פ הש"ס מק"ש ואמנם אם ד' הר' יונה דקו' הש"ס מפסוק ראשון וכוונת הלב עכ"פ בעי' א"כ רק אכוונה לצאת אנו דנין ואמירה כה"ג עם כוונת הלב אף בלא כיון לצאת ל"ש למימר לאו כלום היא אמנם אי הוה סבר הר' יונה הכי לא אצטריך לפ' רפ"ב בקורא להגיה דהוה כמו מנבח נבוחי עיי"ש. ולזה נ' בנדקדק למה נקט הר' יונה לולב דוקא והרי עיקר מלתא דמצ"כ במצה ושופר אתמר א"וו דהר' יונה ס"ל כהרי"ף דקיי"ל בשופר כר"ז דבעי' כוונה לצאת אלא דק' ליה מסתמא דש"ס דמק' גבי לולב מדאגבהי נפיק בי' דמ' דפשיטא להש"ס דמאצ"כ וע"ז כ' הר' יונה דהיינו דוקא בלולב ותפילין והיינו כיו"ב דכ' הר' יונה משא"כ שופר דבשמיעה בעלמא נפק ואמירה בלא כוונה כה"ג קיי"ל דלא יצא ואמנם כ"ז לדידן דקי"ל כר"ז דבשופר כוונה בעי משא"כ רבה בשמעתין דס"ל גם בשופר דיוצא בשמיעה בעלמא בלא כוונה וודאי לא גרע אמירה בלא כוונה משמיעה ושפיר פריך הש"ס מק"ש:

ובזה יתיישבו לנו ד' הרי"ף והרא"ש דפסקו בשמעתין כר"ז ובלולב הגזול הביאו תי' אבייי ורבא ולא עוד אלא שהק' הרא"ש לדידן מאי נעביד עם הברכה עיי"ש וכיון דס"ל

כר"ז א"כ הרי לא יצא בלא כוונה ואמנם גם הם ס"ל כד' הר' יונה דלולב ל"ד לשופר דשופר בשמיעה תלי' מלתא משא"כ לולב דבמעשה תלי' ומ"מ כיון דהשמיט הרי"ף גם ד' אבוה דשמואל ופ' בפ' ע"פ כר' יוסי דבעי כוונה לאכילת מרור צ"ל דגם אכילה לא חשיב לי' מעשה ולא כד' הרמב"ם דמחלק בין מצה לשופר כ"א בעי' מעשה הניכר שהוא של מצוה וכעין זה כתוב בכתב סופר אלא שמ"ש שם דבכה"ג כ"ע מודה דא"צ כוונה צ"ע מגמרא דהמוציא תפילין דאמרי' גם גבי תפילין מצ"כ. וכ"כ הגאון שם בעצמו בסו"ד:

אלא דלפי"ז ק' מנ"ל להרא"ש דכוונה שלא לצאת מהני הרי אי ס"ל לתי' הר' יונה שוב לא נחתי' לד' רבי' שמואל דכוונה שלא לצאת מהני ע' בד' הר' יונה וכ' דאף דהרא"ש דייק לי' ג"כ מקו' הש"ס גבי לולב הך סברא של הר' יונה מ מ"מ בהך דפתח בדחמרא לא ס"ל כוותי' דבשלמא אי לא כיון כלל שפיר קאמר הר' יונה דאמירה בלא כוונה לאו כלום אבל הרי באמת כיון לפי' המלות מתחלה ועד סוף אלא שהי' בדעתי' לומר פרי הגפן והיאיך שייך לומר ע"ז לאו כלום א"וו משום דכיון בהדי' על מה שלא הי' לו לכוין והן הן ד' רבינו שמואל:

איתיבי' היה עובר מאי לאו ויל"ד שוב מאי ל' מאי לאו דקא' ונ' דתוס' הק' בקו' שנייה דהו"ל לשנויי דר"ל כוונת להוציאו פי' לד' תוס' דר"ז ג"כ ס"ל מאצ"כ אלא דמ"מ שליחות מיהת בעי' אמעשה אף דלא בעי כוונת מצוה ועי' סברא זו ברז"ה ורמב"ן והיינו דמק' ומשני כיון דמברייתי' זו מוכח דלא כר"ז כדדייקי לקמן א"כ לא מצו לשנויי הכי זה פי' ד' תוס' ואמנם אקו' ראשונה ק' דלשני מאי כיון לבו שיהי' התוקע שלוחו ואמנם התנא דנקט ביה"כנ ע"כ ר' יוסי היא דבש"צ עסקי' וא"צ לכוין לזה והיינו מאי לאו דקאמר דלא תימא דכיון ר"ל שיהי שלוחו כ"א כיון לצאת: סבור חמור כבר כתבי' במתני' דבמגילה דל"ש חמור א"ש בלא"ה דצריך לכוין לשמוע מתחלה ועד סוף ויע"ל דסבור שקורא המגילה בע"פ דאינו בכלל קריאת מגילה כלל והוה כמו חמור דשופר:

דמנבח נבוחי ע' רש"י ותוס' וי"ל כוונת רש"י דשמע משני' דמנבחי נבוחי וס"ד דליצרף ב' חצי תקיעות קמ"ל כיון דכ"א לאו תקיעה היא לא יצא: אמנם לקמן פ"ד גבי מתעסק פי' רש"י ג"כ מנבח נבוחי ושמה קאי אתוקע ול"ש תי' זה וי"ל עוד מאחר דשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא הי' השומע צריך לשברי' והאי מנבח נבוחי ושיעור תקיעה לא הוה אבל מנבח נבח עד שעשה שברי' וס"ד דיצא קמ"ל כיון דלא נתכוין לתקיעה בעלמא גם לשברים לא יחשב וכה"ג מיירי גם במתעסק לקמן:

והנה הרי"ף מקמי דאייתי דר"ז הביא הך בריי' וק' הא האי בריי' לבר מהל' דפליגא אדר"ז וכ' דהביאה דלא תקשה לן למה פסק כר"ז הרי ר"ז כיחידאה ס"ל וכ"ת מה לנו

בזה כיון דעכ"פ ר"ז קבע הל' כמותו לא היא דלמא הל' כרבה דס"ל כת"ק דהוה רבי' ולזה הביא הך בריי' דהיינו ת"ק דר' יוסי וכרבה וודאי לא אתיא אם לא שנס' דמיירי במכבח כבוחי דהוה דוחק וטפי מסתבר דתרווייהו ס"ל מצ"כ ובשליחות אי בעי' הוא דפליגי וא"כ כרבה וודאי אין הל':

והנה הרא"ש הביא ראי' לד' הרי"ף מר"י דפסחים במרור ובסוף מייתי גם ר"י דשמעתין ונתקשה הק"נ בזה מאי אולמא האי דר"י מהאי ונ' משום שראה הרא"ש ד' תוס' שמפ' דר"ז לא ס"ל כלל מצ"כ ובשליחות הוא דפליגי ר' יוסי ות"ק לזה הביא ממרור דר' יוסי בהדי' ס"ל במצ"כ ומהי"ת נימא דהכא בשליחות פליגי ולא במצ"כ:

אלא מעתה כ' רש"י דשאינו מתכוין כמתכוין כוונתו דמדאמרי' אלמא קסבר רבה דמאצ"כ ר"ל בזה דא"צ כוונה כלל ואפי' לכתחלה וא"כ המצוה שצוותה תורה היא המעשה לבדה וה"ה לענין בל תוסיף דאי הוה ס"ל לרבה דלכתחלה מיהת בעי' כוונה לצאת היינו אומרי' דלענין בל תוסיף לא עבר כלל בלא כוונה משא"כ עכשיו דס"ל א"צ כוונה ואינו מתכוין כמתכוין וא"ש בזה שוב מה דקאמר הש"ס אלמא קסבר רבה דפשיטא דסבר הכי אלא ר"ל דאף דרבה נקט יצא דמ' דיעבד מ"מ ע"כ ס"ל דאצ"כ וכמו שנבאר:

וכ"ת מנ"ל להש"ס למידק הכי מד' רבה כ' דק"ל אמאי לא נקט רבה שומע מתוקע לשיר יצא ואנא ידענא דדיעבד קאמר דמאי אית לי' למעבד כיון דלא ידע לתקוע משא"כ השתא דרבה נקט תוקע עצמו ואמאי לא יתקע פעם אחרת הרי יודע לתקוע אלא ש"מ דאצ"כ כלל לרבה ואמנם דלמא רבה ע"כ בתוקע נקט בעבד מעשה מיהת אבל בשומע לא יצא ולעולם דיעבד קאמר ובדלא אפשר לי' לתקוע שוב בעצמו ע"י סבה ואמנם מאחר דפריך עלי' הש"ס משומע ולא משני דבשומע מודה ש"מ דגם בשומע קאמר וע"כ אפי' לכתחלה קאמר רבה ואין מתכוין כמתכוין ושפיר פריך אביי אלא מעתה והיינו דהנותין אביי מלהקו' עד בתר הנ"ל:

הישן בשמיני פי' רש"י שלא לשם מצוה ובעירובין פ' בתרא פי' רש"י דקו' אביי מדידן דיתבינן בסוכה בח' ס' שביעי וכ' דד' רש"י בשמעתין כד' המרדכי דדוקא מיתב יתבינן דאיכא היכר במה דלא מברכינן והוה ככיון שלא לצאת דוודאי דליכא בל תוסיף לרוב הפוסקי' אבל שינה דליכא ברכה באמת אסור ומשו"ה מפ' רש"י דאעלמא קאי ובא"י אבל בעירובין ד' רש"י כהפוסקי' דגם שינה בעי' בשמיני ס' שביעי בסוכה ומפ' שפיר דאדידן קאי והיינו דנקט ישן דווקא דמשום דליכא היכירא כיון דליכא ברכה ואמאי שרי:

ואמנם יל"ד לפי פי' בשמעתין מאי ק"ל דלמא באמת לקי ונ' דהכי מק' אי לקי אשינה גם האכילה תהי' אסורה דאי מצרכת לי' למיכל אתי גם לישן א"וו גם אשינה לא לקי:
אלא דיל"ד לפי פי' רש"י אמאי נקט ישן אמאי לא נקט אכיל וכ' דרש"י יישב זה שכ' על בל תוסיף שהוסיף על המצוה כוונתו דאי הוה נקט אכיל ס"ד דאפי' אם הפסיק בלילה בשינה והדר אכל ביום שייך בל תוסיף וכה"ג לא מסתבר כיון דכבר עבד מעשה וגילה דעתו דפסקה מצות סוכה מה לי שמיני מה לי תשיעי דלא ק' לי' משא"כ ישן בליל שמיני דלא אפסקה לסוכה כלל והכי הוא מוסיף על המצוה וזה כוונת ד' רש"י:
אלא בזמנה לכאורה הטעם דבל תוסיף דומי' דבל תגרע ובל תגרע ל"ש כ"א בזמנה וה"נ בל תוסיף אבל בתר דמק' לי' מבר"כ ומשני לי' זמנין דמתרמי לי' ע"כ ליתא להך סברא:
לא תוסיפו על הדבר נ' דל' על הדבר קדריש דמיותר א"וו ר"ל על הדיבור:
ובזה יש ליישב קצת ק' תוס' ד"ה מנא תימרא דקו' הש"ס היה על תנא דבריי' גופי' כיון דאצטריך קרא דשייך כלל בברכה בל תוסיף אכתי מנ"ל דאפי' סיים ומכח הך סברא דלמא מתרמי לי' וע"ז מייתא מדר' יושע. ובענין קו' רש"א מאי מק' תוס' היינו ק' הש"ס כ' דק' לתוס' למה אצטריך הש"ס להאריך כ"כ ולא מק' בקיצור מאי אולמא:
והנה קו' שניי' שהק' תוס' כוונתם בכאן דלכאורה הייתי אומר מתרמי ציבורא לא שכיח אא"כ היכי יליף בר"כ מבכור דבכור במקדש וודאי שכיח ואף דתוס' לא כ' הך הסבר כ"א לבתר קו' שניי' היינו משום דרצו להק' גם לרבא והך ק' לרבא ל"ש אהך דתוקעין ומריעין דהתם התוקע מכוין לערבב השנון והוה ככוונה שלא לצאת אמנם מהך דשני' מד"ס דמכוונ' למצוה התם ק' לרבא ג"כ:
ויל"ד למה הוצרכו תוס' לומר דמתרמי ציבורא הרי בשופר גם יחיד אי מתרמי דיו וכ' דד' תוס' כיון דבציבור תוקעין ומריעין ג"כ כשהן עומדין משא"כ ביחיד ל"ש יחיד שלא ילך לשמוע בציבור וע"ז מק' תוס' עכ"פ הרי ציבור ג"כ מתרמי כמו בבר"כ:
ונ' דלמה שכתוב הרמ"בם בתשובה הובא בכ"מ פ"ז מלולב דבערבות ל"ש ב"ת מאחר דערבי כ' נהי דשני' מיקרי ערבי ה"ה מאה נקרא ערבי עיי"ש וא"כ ה"נ יום תרועה כ' ונהי דילפי' דיוצא בפ"א או בב' מ"מ אם תוקע כל היום לא שייך בל תוסיף נהי דלדידן אסור משום חלול יו"ט אבל ב"ת ליכא וכ"מ ל' הש"ס לקמן ר"פ יו"ט ביבנה לא שמע אינש קול אודנא מקול תקיעתא א' שהיו תוקעין הרבה יותר מדאי וכמ"ש האחרונים לתקוע מאה קולות:
וכן ב' לולבים ויל"ד מה דחקם לפ' כן כיון שקו' תוס' מתורצת ולזה נ' דאדרבה ד' תוס' אלו באין ללמד ונמצא למד דהנה הך דבתרא פשיטא להו וכמו שנתבאר והביאו ראיי'

מזה למ"ש תחלה והיינו דבפ' הנחנקין בסוגי' דזקן ממרא מק' הש"ס הרי לולב ומשני למ"ד א"צ אגד האי לחודא קאי והאי לחודא קאי ומ' לתוס' ע"ד שכ' ה"ה פ"ז מה' לולב דהך סברא ל"ש אלא: באינו מינו אבל בב' לולבין כיון דבכל חד יכול לצאת ל"ש לחודא קאי ומשו"ה סבר הרמ"בם בם לגי' ה"ה שם דשייך בל תוסיף ואמנם כן ק' לתוס' ק' לח"מ שם א"כ ק' הרי לולב אם לא נטל מין אחר כ"א ב' לולבין א"וו בב' לולבין ל"ש בל תוסיף כלל ואמאי אע"כ במצוה א' כפולה ל"ש בל תוסיף ומכ"ש אם נטל לולב כמה פעמים ביום דליכא ב"ת וע"ז מק' תוס' מתפילין וציצית דאמרינן שם דאיכא ב"ת וקיימא בקושי' וצ"ל דנהי דסברא ראשונה קיימא מקו' דתוקעין וארעין ואידך אבל מסברא אחרונה חזרו ודק' להו מסנהדרין י"ל דע"כ דס"ל כתי' הלח"מ דבב' לולבין שוב אמרי' גרוע ועומד הוא: אמנם ה"ה שם הק' ע"ד הראב"ד דס"ל כד' תוס' בס"ד דבב' לולבין ליכא בל תוסיף קו' עצומה מערובין דאמרי' בב' תפילין שייך ב"ת ומ"ש מב' לולבין:

ולגודל הקו' הי' נראה דמאחר דילפי' מוהי' לאות יצאו שוי"ט שהן עצמן אות א"כ ע"כ קים לן דל' לאות ר"ל לאות אחד ובב' זוגות תפילין הו"ל ב' אותות:

אלא דמ' דשו"ט התם דקאי למ"ד שוי"ו זמן תפילין והאי לא דריש הך דרשא:

וי"ל עוד דל"ד ב' לולבין לב' תפילין דבלולב הדר כ' וכ"א מהלולבין יכול להיות שיש לו הידור אחר ונוטל שנים ודעתו לצאת בההוא דהדר יותר ול"ש מכוין להוסיף משא"כ בתפילין בשבת ההוא זוג דאינו רוצה לצאת בו הו"ל משא וע"כ רוצה לצאת בתרווייהו והו"ל ב"ת וממ"נ אסור להוציאן אי לא מכוין לצאת כ"א בא' הו"ל משאוי ואי מכוין לצאת בשני' הו"ל ב"ת ובל תוסיף משאוי לא משוי כפי' רש"י בעירובין לשם:

וצ"ע על מה הוצרכו תוס' לעיין אי מותר ליטול לולב כמה פעמים ביום הרי אמרו פ' לולב הגזול באנשי ירושלים כי כל היום היו לולבים בידם חוץ משעת קה"ת ובשעה שמיסב על השולחן עיי"ש:

רש"י מתן א' במתן א' דל"ת דווקא בכור במעשר קאמר פי' רש"י ה"ה בכור בבכור וביאר אח"כ דכולא רבותא הוה דא"צ מתן אחד לכל קרבן וקרבן וא"כ מה לי בכור בבכור או בכור במעשר:

רש"י ד"ה מתן ד' במתן ד' כ"כ לאפוקי דם חטאת וכמ"ש תוס' ויל"ד ע"ד תוס' למה ציינו דברי' אסיפא ולא אריש ונ' די"ל דלעולם רישא אפי' בדם חטאת אירי וינתנו מתן ד' דקאמר ר"ל גם מתן ד' למעלה מחוט הסקרא על ד' קרנות ור"א היא דס"ל לא כאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו ואמנם בסיפא דמיירי זה ר"י ומתן א' דקאמר ע"כ למטה מחוט הסקרא ע"כ לאו בדם חטאת מיירי:

הרי עובר מ' בל תגרע הנה ד' תוס' דבהא פליגי ר"א ור"י שכי' מודים דבין בל תוסיף ובין בל תגרע ל"ש אלא כשהוא בעצמו וד' ר"א כיון דליכא בל תוסיף למה יגרע ור"י בתחלה קאמר כיון דליכא בל תגרע למה נזקקנו אלא דזה איננו מספיק ולהכי קאמר ועוד והכוונה מאן יימר אשר במתנה האחרונה לא הי' נשפך כבר כל דם העולה והי' דם בכור בעצמו וקא עבר משום בל תוסיף א"כ דיכול להיות גם להיפך שכבר נשפך דם הבכור ודם העולה הוא בעצמו ועבר משום בל תגרע מ"מ מאחר דכן יש כאן מוטב שלא לעשות מעשה בידים:

אמנם לולא ד' תוס' הייתי אומר דר"א ס"ל דבל תוסיף לא שייך כ"א כשהוא בעצמו וכיון דליכא בל תוסיף איכא בל תגרע ור"י ס"ל דאפי' כשאינו בעצמו איכא בל תוסיף וא"כ ליכא בל תגרע:

ואמנם ר"י גופי' מס' לי' הא מלתא וי"ל בספיקא דר"י בהא דהנה הא דבכור ומעשר ניתנין מתנה א' ילפי' מדכ' ודם זבחיך ישפך שפיכה א' וכיון דבאינך קרבנות כ' סביב ש"מ דהאי קרא אבכור ומעשר ופסח קאי ואמנם ילפי' מהאי קרא ג"כ דזריקה מתיר קדשים באכילה מדכ' בתרי' והבשר תאבל וההיא בכל הנאכלין דרשינן א"כ פשטי' דקרא מוכיח דשפיכה א' מתיר בכל הקרבנות וליכא בל תגרע והיינו ע"כ בתערובת דאל"ה הרי כ' סביב והיינו ספיקא דר"י:

והנה לד' תוס' י"ל דר"א ור"י בהא פליגי דר"א ס"ל כיון דלא מכוין לדם בכור ל"ש בל תוסיף דר"א עכ"פ ס"ל דלעבור בעי כוונה ור"י ס"ל דאף בלא כוונה עובר אי הוה דם בכור לחודי':

והנה בטורי אבן הק' מפלוגתא זו על ד' ר' שמואל דס"ל דכוונה שלא לצאת לכ"ע מועיל וא"כ אמאי לר"י לא יתן מתן ארבע ויכוין בהדי' שלא לשם בכור וכ' דהרמב"ן במלחמות הק' מדר"י דס"ל דלעבור לא בעי כוונה וא"כ כ"ש לצאת בזמנו וא"כ תק' מדר"י אמ"ד מצ"כ ותי' הרמב"ן דקדשים שאני הואיל וקדשים אפי' בהדי' לשם חולין כשרים עיי"ש וא"כ גם ד' הר"ש מיושבים כיון דהתם אפי' כוונה בהדי' לשם חולין אינו מזיק ומאי אהני לן אם נתכוין שלא לשם בכור:

ואמנם גם קו' הרמב"ן יש לתרץ ע"ד שכ' בד' תוס' דכאן העיקר משום דחיישינן שיהי' דם בכור לבדו ומאי אמרת הרי למ"ד מצ"כ בלא כוונה לא עבר אב"ת אטו שופכו כמים ע"ג המזבח הרי עכ"פ מכוין לשם עולה וכיון דזורק בכור לשם עולה כשר שפיר מיקרי, כוונה ועבר על ב"ת וא"כ ממילא גם קו' הטו"א מיושבת:

והנה הכ"מ כ' דלא מצא רמז בש"ס שיהי' מותר להרבות בהדס וכ' להביא ראיה מהא דמק' פ' לולב הגזול עלי' דשמואל ולדרוש להו כר"ע ומאי מקשה אי דרש להו כר"ע דסגי בהדס א' שוב אינם רשאין ליקח ג' משום ב"ת וזה לא רצה שמואל לדרוש כי באמת מעולם נטלו ג' אלא וודאי אפי' לר"ע אין כאן ב"ת:

אמר רבא י"ל דרבא מיהת מדר"א בא לישב דלר"א א"ש ד' רבא והש"ס מק' לי' הרי קיי"ל כר"י:

ויל"ד בד' רבא בתראי דבקיצור הול"ל בזמנו לא בעי כוונה וממילא גם לצאת בכלל דלצאת ל"ש כ"א בזמנו וכ' ראיי' מזה למ"ש בתחלת הסוגי' בד' רש"י דאפי' לא ידע שהוא ליל א' ש"פ ג"כ יצא ולכך נקט רבא באפי' נפשי' לצאת לא בעי' כוונה כלומר אפי' לא ידע דזמנו הוא:

אכוין ותקע ע' רמב"ן ורז"ה די"מ דר"ז מודה לרבה דתוקע לשיר יצא ולכאורה יש להביא ראיי' לפירושו זה דמק' לקמן פ"ד והשומע מן המתעסק לא יצא הא אן המשמיע לעצמו יצא לימא תיהוי תיובתא דר"ז ומשני איידי דתנא רישא מתעסק תני סיפא מתעסק וק' סיפא זו ל"ל אי לאו לדיוקא כיון דתני רישא מתעסק לא יצא מהית"י יהי' השומע יוצא ואמנם י"ל דאתא לדיוקא דהשומע מן התוקע לשיר יצא אם מכוין להשמיע לאחרי' וש"מ דר"ז מודה בתוקע לשיר:

ולד' הרי"ף צ"ל דמסיפא שמעי' דתוקע לשיר ג"כ בכלל מתעסק הא פשיטא דד' משמיע בעי' ובמתעסק דעלמא שכופח בשופר וכיו"ב בוודאי לא מתכוין להשמיע א"וו דגם תוקע לשיר בכלל מתעסק וזה מתכוין להשמיע ואעפי"כ לא יצא משום דמצ"כ:

והנה הרא"ש הביא ראיי' לד' הרי"ף מר' יוסי במרור ועמד עליו בק"נ מאי אולמא מר' יוסי דשמעתין דשבקא הרא"ש אדבתרא וכ"כ לעיל לישב אמנם נ' דהרא"ש בא ליישב למה נחלק הרי"ף על הרמ"בם ושבקא הך דאבוהו דשמואל דלמא גם ר"ז ס"ל להך דאבוהו דשמואל אף דנחלק על רבה משום דאי לי' כההוא מהו דתימא לזה כ' הרא"ש דר"ז כר' יוסי ס"ל ור"י הרי גם באכילת מרור ס"ל דבעי' כוונה א"כ ליתא לדאבוה דשמואל:

והנה בהג"א הביא ראיי' מסוגי' דלולב הגזול דמק' הש"ס מדאגבהא נפיק בי' ש"מ דלית לן מצ"כ ומק' עלי' הא סוגי' דהתם לר"י אזלה ולק"מ דאביי ל"ד לרי"ו קאמר כ"א גם להל' ומק' הש"ס להל' הרי לד' אביי ליתא לדר"י דל"ש לא יצא כיון דקיי"ל מצות אצ"כ:

ובענין מ"ש הג"א מנדה שנאנסה דקיי"ל כרב במ' חולין שם פסק הג"א כר"י עיי"ש וצ"ע:

והנה גם הרמב"ן הזכיר הך דנדה שנאנסה ועכ"פ ק' על הרמ"בם שפסק מצ"כ חוץ ממצה ופסק בנדה כרב פ"א מה' מקוואות ול"מ לפי' הר"ן ברמ"בם וודאי ק' אפי' לה"ה ק' דאם

נפלה לתוך המים ל"ש מעשה כלל ונ' ד' הרמ"בם דס"ל גם רב ס"ל מצ"כ בעלמא אבל טבילת נדה דלא כ' בהדיא כ"א ילפי' לה לד' הרמ"בם מבנין אב ל"ש למימר מצ"כ כי התורה גזרה כי המים מטהרין אותה בין לדעת בין שלא לדעת ומ"מ יכולה לברך מידי דהוי אשחיטה:

והנה הרז"ה הק' לד' תוס' דס"ל ר"ז כוונת מצוה לא בעי' כ"א כוונת משמיע יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא וכ' לד' תוס' בהא פליג ר"ז וסיעתו דר"ז ס"ל דהמצוה על כל א' מישראל לתקוע בשופר ביום זה אלא ששלוחו של אדם כמותו אם שומע מיהת וא"כ שליחות בעי' והחולקי' על ר"ז ס"ל דמצוה רק לשמוע קול שופר לאפוקי סבור חמור בעלמא לא זולת: ומה שהק' עוד הרז"ה הרי ר"י בהדי ס"ל בפסחים דמצ"כ וא"כ ר"ז ע"כ ג"כ הכי ס"ל י"ל דמכ"ש יליף ר"ז הרי דלר"י אף דבעי' כוונה לצאת מ"מ בעי' כוונת משמיע לדידן דל"ב כוונה לצאת לא כ"ש:

ודע דמה שסיים הרז"ה דלא מהדרי' וסמכי' אשינוי דחיקי דק אדרבה הרי רק לרבה אתי' להנך שינויא אבל כוונת ד' הרז"ה עד"ז מאחר דאשכחן ר"י ורבנן פליגי במצ"כ אנן מוקמי' מתני' כפשטא וכר' יוסי ואנן כרבנן קיי"ל:

אלא מ"מ הך בריי' דנתכוין שומע דלא אתיא כר' יוסי ואי כרבנן ק' וצ"ל דמנבח נבוחי וא"כ להאי שינויא דחיקא ע"כ נחתי':

והנה הרמב"ן מייתי ראי' מר"ל ור"ה דמצ"כ ובפסחים כ' הרמב"ן דע"כ גם ר"ח דלא קאמר לאחר שיצא ש"מ דס"ל מצ"כ והכא לא נקטו דר"ח דדלמא ר"ח בשטת ר"ה דס"ל מצ"כ בא להק' ולה"ק לאחר שמילא כריסו:

והנה הלח"מ שהק' על הרמ"בם מק"ש לא זכר מ"ש בזה הכ"מ בה' ק"ש שם וכוונת דבריו בס"ד ג"כ ידעי' דאיזו כוונה בעי בק"ש לכ"ע אלא דק' לן כוונת קריאה אי צריך הרי קרי וכמ"ש לעיל ואצטריך לשנוי קורא להגיה ומ"מ לדידן באמת בעי' כוונה לצאת והכל רק בפסוק ראשון:

ומה שהק' הלח"מ עוד ממ"ש הרמ"בם גבי נכפה דלא הוה בר חיובא תיפוק לי' דלאו בר כוונה הוא כ"כ לעיל לישב ויע"ל דדלמא בסוף אכילה בעת הבליעה כבר הוה חלים ולענין כוונה די אפי' תוכ"ד משא"כ לענין בר חיובא א"כ בשעה שנגע בגרונו לא הוה בר חיובא ולא עדיף מכרכו בסיד ובלעו:

פ' ע"פ רשב"ם הביאו לפניו כוונת רשב"ם דע"כ מטבל ל"ד דהרי חזרת ג"כ תנן והיינו טעמא ג"כ דנקיט תנא בסיפא הביאו לפניו חזרת לאורויי דחזרת דרישא ל"ד ומיושב קו' תוס':

וכ"ת הרי בעי' ב' טיבולין וכמו שהק' הר"ן לזה כ' רשב"ם דגם הב' טיבולין ל"ד כ"א לאכול ב"פ ירק א' לפני הסעודה והיינו ההיכר: תוס' ד"ה אעפ"י ויל"ד לראב"צ בזמן המקדש מא"ל הרי מרור אז דאוריי' וחרוסת דרבנן ול"ש תי' תוס' וכ' דלכאורה מ"ק להו אטו אוכל חרוסת כזית אלא דמ"מ הרי מבטל טעם מרור ואמנם בזמן המקדש ס"ל לראב"ץ כהלל דצריך לאכול מצה ופסח ומרור ביחד וע"כ בלא"ה ליכא טעם מרור ול"ק כ"כ:

והנה הב"י הק' על ד' הרא"ש שהביא הך בריי' דאכלו בלא מתכוין וגם לדר' יוסי ונ' למ"ש למעלה דהרא"ש דייק לי' מגמ' דלולב הגזול דהיכא דאיכא מעשה לא בעי' כוונה אבל בעי מעשה הניכר לאפוקי אכל מצה בלא כוונה אבל במרור מאחר דצריך לטבלו בחרוסת שוב הוה מעשה הניכר וא"כ בריי' דאכלו בלא מתכוין יצא מיירי שאכל המרור כדרך שצריך לאכלו דהיינו בחרוסת ולזה יצא אבל ר' יוסי מיירי שלא הי' לו בתחלה כ"א חזרת בלא חרוסת ולא הוה מעשה הניכר ולכך צריך להביא לפניו עוד חזרת וחרוסת וא"כ לק"מ אלא דהש"ס הוה מק' אר"ל דאמר עכ"פ מצות צריכות כוונה מבריי' דתניא יצא וע"ז משני דר"ל כר"י ס"ל ולא מחלק בין מעשה למעשה אבל על ד הרא"ש עכ"פ לק"מ:

ואמנם אד' הטור שהביא גם גבי מצה ד' הרמ"בם בם ל"ש תי' זה: ברכות ספ"ק תוס' ד"ה פתח לימדו לנו בדיבור זה שני דברים הא' כי דווקא משום שהי' סבור שהוא יין הוא דאבעי' לן הא אם הי' יודע שהוא שכר וטעה רק בדיבור יכול לחזור תוכ"ד וכמ"ש לקמן וזאת שניי' דווקא דידע בחתימה שהוא שכר אבל אם גם בחתימה סבור שהוא יין אלא שיצא מפיו שהכל ל"מ וזה מדאיבעי' לן רק אי בתר עיקר ברכה או בתר חתימה אזלינן ש"מ דהא פשיטא לן דכוונה מפסדת אלא משום דבחתימה כבר היתה הכוונה שלימה הוא דאיבעי' לן והנה בתוס' בדבור שאח"ז מ' להו דדווקא אי מאצ"כ הוא דק' מאי איבעי' לי' הא אי מצ"כ לק"מ וכ"נ ד' הר' יונה אבל הרא"ש אף דפסיק בר"ה דמצ"כ הק' כאן קו' זו וקו' דלא מצינו כי הכוונה מעכבת בברכה כ' כוונתו דהכי אפי' בתפילת י"ח סגי אם כיון באבות: ואמנם הא דפשיטא לתוס' דמאצ"כ כ' מתוך תי' דמדמק' הש"ס בר"ה לר"ז מעובר אחורי ביהכ"נ ומ' להש"ס דאפי' שומע לא בעי כוונה ור"ז דפליג התם תוס' לטעמיי' דס"ל בר"ה שם וכמ"ש דגם לר"ז לא בעי' כוונה כ"א שליחות דווקא וכאן דהמברך בעצמו לא כיון לכ"ע אצ"כ והאי דנקטי בתי' ושמע קול תפילה ולא נקטי שופר היינו לאפוקי מד' הר' יונה:

שכ' לחלק בין מצוה דתלי' באמירה בעלמא ולזה כ' דלא היא כ"א גם בתפלה יצא והיינו מדמק' הש"ס מק"ש אשופר ואמנם לא כוונו בתי' לד' הר' שמואל בכוונה שלא לצאת כ"א ד' התוס' מטין יותר לד' הרא"ה בר"ן ר"ה ופסחי' דסבר שאכל חמץ ואכל מצה לא יצא דמתעסק גרע מאינו מכוין וה"נ כיון שהי' דעתו לברך על יין לא מהני ברכה זו על שכר ואמנם היינו איבעי' הש"ס משום די"ל בתר חתימה אזלי' ובחתימה לא הי' מתעסק ואמנם מה שפסקו תוס' לחומרא נ' לבאר דהנה הרשב"א הק' למה נקיט הש"ס במסקנא נהמא ותמרי ולא נקיט שכרא וחמרא וכ' דבלא"ה ק' הרי עכ"פ כיון דדווקא משום דתמרי מיזן זיינו יצא א"כ ש"מ דסבור שהוא חמרא לא יצא ושוב איפשט איבעין וצ"ל דה"ק הש"ס היינו דאיבעי' לן אי האי הכל אתי לאתויי אכל נהמא וא"כ אפשטא בעיין לקולא אי לאתויי אכל תמרי ואפשטא בעיין לחומרא ואמנם תוכן תי' הש"ס הוא כך האי הכל ע"כ אתי לאתויי מידי מדתנא הכל ואמרי' לאתויי ברכה אחרונה ואמנם תינח אי גם בתמרי ברכה אחרונה דאוריי' דכל ז' מינין דאוריי' היינו רבותי' אבל אי בתמרי ברכה אחרונה דרבנן ע"כ לאתויי אכל נהמא אתא נמצא דאיבעי' הש"ס משום דמס' לן אי ברכת ז' מינין לאחרי' דאוריי' או דרבנן ואם אתה בא לומר ספיקא לחומרא ע"כ תאמר דלאתויי תמרי אתא ואתה אומר דב"א אז' מינין לאו דאוריי' להחמיר וד' תוס' דכל ז' מינין דאוריי' מדחזינן דלר"ג מברך ג' ברכות ובהא פליגי רבנן עלי' לא זולת ואמנם כ"ז לרש"י אבל לפי' רב אלפס דהיינו שחזר תוכ"ד כ' הר"ח דאם גם בכוונה טעה לא מהני חזרה אבל אם טעה רק בדבור מהני חזרה וכ' אפי' במקדש ישראל דהוה ברכה דאוריי' דהוא עיקר קידוש למ"ד קידוש יו"ט דאוריי' מ"מ מאחר שלא טעה כ"א בדבור יכול לחזור תוכ"ד:

והא דאצטריך הש"ס לאשמעי' פתח בדשכרא דס"ד על כלן אם אמר שהכל יצא עכ"פ אם ידע שמברך על יין אבל לא הי' דעתו לברך על יין לא מהני קמ"ל וכן הוא במסקנא בתמרי:

עוד בסוגי' הנ"ל:

פשיטא היכא דנקיט וכו' יל"ד כיון דפשיטא אמאי אצטריך לי' לאשמעי' ותו למאי כ"מ נקט דנקט בידי' וכ' דסד"א כיון דנקט החמרא בידי' ולא עיין מה יברך הו"ל כאלו הזיד לברך על יין שהכל ולא ליפק קמ"ל דאפי' כה"ג תנן על כלם אם אמר שהכל:

תוס' ד"ה פתח העיקר באו לבאר דאפי' לא גרסי' אדעתא דחמרא מ"מ מיירי סוגיין שהי' סבור וסמכו בזה על מסקנתם לקמן בד"ה לאו לאתויי דהכא כולא מלתא משום שנתכוין לברך על היין אבל אם טעה בדבורו לבד לכ"ע יצא אם חזר תוכ"ד וגם לרב אלפס דייקי

סוגיין דחזר תוכ"ד ג"כ מירי רק כשטעה בדעתי דהכי מ' לשנא וקסבר דחמרא הוא אבל טעה בדבור לחוד פשיטא דחזרה מהני:

ואמנם צריך ביאור בין לרש"י בין לרב אלפס על מה סובבת האיבעי' זאת ונ' דלקמן פ' כיצד מברכין תנן בירך על פי' האילן בפ"א יצא ואמרי' מאן תנא ארנ"בי ר"י היא ותנן תו בסיפא ועל פיר' הארץ בפה"ע לא יצא ופריך הש"ס פשיטא ומשני שוב ר' יהודה היא והרמ"בם בה' בכורי' לא פסק כר"י ופסק דעל פי האילן בפה"א יצא וכ' הכ"מ דהרמ"בם סמך לו על הירושלמי דמסיק מתני' ד"ה ודוחק וי"ל דהנה הרמ"בם מפ' סוגיין כרש"י ועדיפא מכי' דכוונה טובה מציל מיד טועה בדבורו ואמנם בתשובה לחכמי לוניל ביאר דדווקא בהי' מקום לטעות כגון בשכר היוצא מן הענבי' והי' יותר מששה חלקי' מים וחייב לברך שהכל אלא שטעה וכן בשאר דברים דנקט שם הרמ"בם כבר ביאור הלח"מ שהי' מקום לטעות כגון ס' האי אילן אילן מקרי אי לא וכן בתבשיל דגן כיון דדגן אקרי לחם דכ' להוציא לחם מן הארץ והיינו דגן בכל כה"ג ס"ל להרמ"בם כיון דהכוונה היתה טובה אלא שנכשל בדבורו ומאחר דיש שום שייכות לברכה זו למה שאכל יצא ונפקא לי' להרמ"בם הא מלתא מסוגיין דמהי"ת עלה ע"ד הש"ס דהכוונה תפסיד הברכה וכמו שהק' הרא"ש והראב"ד וש"פ או"ו ש"ס דהכא לית לי' דרנב"י וס"ל דאפי' לרבנן דפליגי אדר"י ולי' להו עיקר אילן ארעא מ"מ יצא אם בירך על פי' האילן בפה"א והיינו כיון דעכ"פ האילן גדל מן האדמה נהי דלכתחלה צריך לברך בפה"ע בטעות כה"ג אינו חוזר ודווקא כה"ג דשייך טעות אבל בסיפא דבירך על פה"א בפה"ע על טעות כזה חוזר ומירי כולא מתני' שרצה לברך כתקנה אלא שנכשל בדבורו ורישא קמ"ל היכא דשייך טעות א"צ לחזור ולברך וסיפא קמ"ל היכא דל"ש טעות צריך לחזור ולברך והן הן ד' הרמ"בם וע"ז סובב האיבעי' אם הי' להיפך הדבור הי' טוב והכוונה נפסדת אי בתר כוונה אזלי' וקרי לי' הש"ס עיקר ברכה ממתני' דלקמן או דלמא בתר מאי דקאמר בפי' אזלי':

ועד"ז יל"פ ג"כ לד' הרי"ף איבעי' הש"ס דהש"ס ג"כ לא ניחא לי' למוקמי הני תרי סתמי דכיצד כר"י ומסתבר לי' למוקמי הני מתני' בחזר בו תכ"ד וברישא מהני אפי' לרבנן משום דעכ"פ לא שיקר בזה שקרא לאילן פה"א ובסיפא דשיקר אפי' חזרה תוכ"ד לא מהני או דלמא מתני' דלקמן כרנב"י דמוקי לה כר"י אבל חזר בו תוכ"ד לכ"ע מהני אפי' בסיפא לקמן ומה"ט פסק הרי"ף סתמא לקולא דמ' אפי' בנהמא ותמרי דהו"ל ס' אבעי' בדאורייי' ומ"מ סתם הרי"ף לקולא משום דלא שבקי' פשיטותא דרנב"י לקמן דמוקי מתני' כר"י ולא בעי לאוקמי דחזר תוכ"ד וד"ה אלא ע"כ דס"ל לרכ"בי חזרה תוכ"ד אפי' בסיפא מהני:

ויע"ל דד' הר"י דמדחזינן דנקט תנא בהך בריי' דווקא מעריב ערבי' ויוצר אור דשייך הך דרבה בר עולא ה"מ בברכות דעלמא בתר עיקר ברכה אזלי' ומה"ט פסק הר"י לחומרא אפי' בדרבנן כשכרא וחמרא משום דבריי' דווקא הכי תנא א"נ כמ"ש דאבעי' הש"ס ע"כ דלא כרכ"בי ואנן אדרנ"בי סמכי':

ועכ"פ ד' המג"א צ"ע שכ' טעמא דר"י דס"ל מצ"כ והלא אבעי' הש"ס לא הוה במצ"כ כ"א אי בתר חתימה אזלי' והא לא אפשיטא:

ודע דגם לד' רש"י אבעי' הש"ס אי מהני חזרה ור"ל נהי דעיקר ברכה היתה בכוונה פסולה מי מהני חזרה בחתימה:

אבל לד' הרי"ף ל' חתימה ק' להולמו הרי כבר חתם:

דאמנם הרש"בא הביא בשם הגאוני' דחזרה לגריעותא וודאי מפסיד כגון אשכר שנ"ב בפה"ג ובחזרה טובה איבעי' לן ותמה הרש"בא על דברי' ובאמת לד' הרי"ף א"א לפ' הברייי':

בענין אחר דהרי כל הברייי' מיירי בחזרה וחזרה לגריעותא בהדיא תנינא דלא יצא ואדרבה כ' לד' הרי"ף דהיינו איבעין אלוו ס"ל לחלק בין חזרה דגריעותא לחזרה למעליותא ובעי' למפשט מברייי' דתנן לכלהו ודחינן מסיפא לא תפשוט דהתם משום דרבה בר עולא אבל חזרה לגריעותא ע"כ מעכב הברכה:

וכ' הרש"בא ע"ד רש"י בפתח במעריב דע"ד שכ' רש"י ל"ד כ"א בברכה ארוכה גם רש"י מודה דמהני חזרה ואמנם למ"ש אדרבה בטעה בדבור בעלמא לכ"ע חוזר ולא אצטריך תנא לאשמעינן וע"כ מיירי בהי' בדעתו מעריב ערבים וכמ"ש רש"י:

ומה שהק' הרש"בא עוד ע"ד רש"י למה נקט הש"ס במסקנא שכרא וחמרא כ' דההוא לא אצטריך ברייתי' לאשמעי' דתנן בהדי' על כלם אם אמר שהכל יצא וע"כ משום תמרי ונהמא אתא למימר הא גופא דתמרי מיזן זיניי: א"נ ס"ל להש"ס דברכה אחרונה בז' מינין דאורייי' ורבותא נקטי דל' הכל מ' אפי' בברכה דאוריית':

א"נ דומיא דרישא בעי למלקט דמיירי בברכה ארוכה:

ועתה נבא לד' תוס' פלוגתת הרי"ף והר"י כבר בארכו לעיל ומבואר מד' תוס' דל"מ להו לחלק בין פי' רש"י לפי' הרי"ף דתרווייהו משום חזרה אלא דלהרי"ף אפי' לאחר חתימה שייך חזרה ולרש"י לא שייך מטעם שכ' הרשב"א דבברכה קצרה ל"ש תוכ"ד עיי"ש:

ואמנם ד' הר"ח דע"כ לא פליגי הר"י והרי"ף כ"א בטעה בדעתו וכמ"ש תוס' בדבור שלפני זה אבל טעה בדבור בעלמא וודאי מהני חזרה ונקטי תוס' בד' אם בירך על היין בפה"ע וביו"ט מקדש השבת לאשמעי' הא אם לא חזר תוכ"ד אף דיין הוה פה"ע ויו"ט

ג"כ איקרי שבת בכ"ז אי לא חזר בו לא יצא ולאפוקי מד' הרמב"ם דהיכא דשייך לטעות יצא בדיעבד אף אם לא חזר תוכ"ד:

והנה ק' הר"י מקינין צריכה ביאור והרא"ש באמת גרס היכן מצינו דברכות צריכות כוונה אבל לפי גי' בתוס' צ"ע אטו לא ידעי דאיכא תנאי ואמוראי טובא דס"ל דמצות צריכות כוונה ותוס' בעצמן בר"ה פסקו דמצ"כ ונ' ד' תוס' דאפי' למ"ד מצ"כ היינו מצוה דהו"ל חובת גברא אבל ברכה לפני' דלא הוה כ"א לסלק אי' מעילה דהנהנה בלא ברכה מועל הו"ל כשחיטה דבאה לסלק אי' שאינו זבוח ולכ"ע לא בעי' כוונה וע"ז כ' תוס' דעכ"פ לא עדיפא מצוה כהאי ממצות חובת גברא למ"ד אצ"כ ומ"מ כוונה להיפך מעכבת ה"נ כן הוא:

ועכ"פ ל"ק קו' מג"א בה' ר"ה אד' המחבר בטעה ואמר האל הקדוש וחזר תוכ"ד יצא והק' המג"א דלד' המחבר ה"ד אם טעה בדבורו לבד לא היא בחמרא ושיכרא וכיו"ב ס"ל להמחבר הכי דמקרי כוונה להיפך ולא כה"ג: ומ"מ צ"ע למה לא נקטי תוס' שומע מגילה דתנן בהדי' ונקטי שומע תפלה דלא תנן:

## בסוגי' דאומן ב"ב פ' חזקת

מתני' האומנין פי' רשב"ם דאמטלטלין קאי ולאו אחזקת ג' שנים ויל"ד כיון דגם בעבד שייך דין אומן וכדאי' בסוגי' לקמן א"כ שפיר מיירי בחזקת ג' שנים וע' ברמב"ן ונ' בנבאר תחלה פלוגתת הרשב"ם עם תוס' לפנינו בסוגיין דהרשב"ם מוקי לשמעתין בטוען האומן מעולם לא נתת לי לתקנו ומהימן מיגו דאי בעי אמר מאחר לקחתי' ותוס' מפ' נתת לי לתקנו ולקחתי' אח"כ במיגו דמיד לקחתי' ונ' דהרשב"ם לטעמי' שכ' דלהכי לרבה ל"ד אומן לדברים העשויין להשאיל ולהשכיר משום דמצי אומן למימר לאו אומן דידך אנא וא"כ כי מודה דקבלו מידו לתקן שוב מודה רבה דדמי להעשויין להשאיל ולהשכיר וע"כ דקאמר מעולם לא נתת לי לתקנו ותוס' לטעמי' שכ' חילוק אחר ושפיר כ' דאפי' אמר מתחלה נתת לתקנו ואח"כ נכרתי' לי מהימן והנה בשלמא לאביי דס"ל אומן הוה כדברים העשויין להשאיל ולהשכיר שפיר אבל לרבה ע"כ דמאי דמחלק בין אומן לאחר משום מתני' הוא דמחלק ואי מתני' בעבד א"כ ממתני' אין ראי' למטלטלין דלמא בעבד דווקא אין לו חזקה משום דב' שנים הראשוני' לא הי' לו חזקה ולא סלקא אדעתא דבעה"ב ליקח עדי' במסירתו כי הי' בדעתו לתובעו אחר שילמוד אומנתו וזה היה תוך ג' וע"י סבה נתעכב משא"כ במטלטלין דלמא אומן כאחר א"וו פשיטא לרבה דמתני' במטלטלין:

ואלא הא גופא קשי' מהיכן פשיטא לי' וע"ז כ' רשב"ם מדנקט סתם האומני' כל אומני' במ' אפי' סורקי בגדים ואי אעבד קאי מהי"ת יתן עבדו ללמוד אומנות סורקי בגדים שא"צ אומן:

והנה האריך רשב"ם בחזקת מטלטלי ועיקר כוונתו דבטענת לקוח והיכא דראה ויש עדי' שהי' שלו הוא דאומן לא מהימן ואחר מהימן הא אם חסר א' משלש אלה אפי' אומן מהימין וכפסק הרשב"ם בסוף הסוגיין:

והוסיף בסוף דבריו עוד דדווקא אם טוען הבעה"ב שנתנו בידו לתקנו לא זולת וכמו שביאר הסמ"ע חו"מ קל"ד עיי"ש:

ואמנם לאיזו ענין הוצרך הרשב"ם לומר דמשו"ה אחר נאמן לומר לקוח דאין דרך ליקח מטלטלין בעדי' או בשטר הרי כיון דהאי אחר מוחזק וכי בשביל שהביא זה עדי' שהי' לפני' שלו ויש לו בו חזקת בעלי' נוציא בחזקה מיד המחזיק ונ' דנ"מ בד' הרשב"ם דאפי' תפס האי אחר בפני עדי' מפקי' מני' מה"ט דמהמני' לי' לאחר שלקח משום דאין דרך ליקח מטלטלין בעדי' ושטר וא"כ לא שבקת חי לכל לוקח מטלטלין:

גמ' רשב"ם ל"ש דאין לו חזקה לטעון לקוח הוא בידי וצריך לשלם הי' נר' דמאחר דהרשב"ם נחלק ע"ד התוס' שכ' דעדי' לא צריכי למידע שנתנו לתקנו והרשב"ם ביאר שמסר בפני' לתקנו דווקא רצה ליישב בזה קו' רנב"י דרבה ס"ל דלאו דוקא אומן ולא אחר תנן כ"א אומן לרבותא נקט דבשלמא שאר מפקיד שהפקיד בעדי' והנפקד צריך להחזיר לו פקדון זה ממש פשיטא דצריך להחזיר בעדי' אבל באומן דקונה בשבח כלי ואין עליו לשלם כ"א מעות ומעות זה לא הפקיד לו בעדי' יהי' נאמן לומר פרעתי קמ"ל מתני' דלא מהימן וא"ש בזה ג"כ מ"ש רשב"ם אמתני' קאי דל"ת מאחר דאדרבא מתני' ק' לי' לרבה פשיטא עכ"פ דרבה לאו אמתני' קאמר למלתי' לזה כ' הרשב"ם דוודאי קאי אמתני' אלא דס"ל דאומן לאו למעוטי אחר אלא דכ"ז בס"ד אכתי במסקנא ק' קו' רנב"י ונ' דגם זה יישב שוב רשב"ם במ"ש שמסר לו בעה"ב טליתו לתקנו דס"ד בשלמא נפקד שהופקד לו בעדי' אומר למפקיד בעדי' הפקדת אייתי עדי' ושקול אבל אומן המקבל כלי לתקנו ואליו נושא: את נפשו מהי"ת יחזור אחר עדי' בשעה שמחזירו ואצטריך תנא לאשמעי' דאפי' אומן:

אמנם נ' כוונת הרשב"ם במ"ש וצריך לשלם למידי אחרינא דהנה מודה רבה דאחר באמן לטעון לקוח בידי אפי' בלא מיגו דאין אדם מעיז לטעון טענה שחבירו מכיר בשקרו ומאחר שהוא מוחזק מהכי לי' טענה זו משא"כ באומן בעי' מיגו מאחר דכל אומן קונה

בשבח כלי ואין עליו כ"א לשלם דמי' בנקל יוכל לטעון לקוח הוא בידו וז"ש רשב"ם דאין לו חזקה לטעון לקוח וצריך לשלם דמי הכלי:

ויל"ד בד' הרשב"ם לאיזו ענין גילה לנו תי' רבה מיד דס"ל צריך להחזיר בעדים וכ' כוונתו דע"כ רבה בעדי' לתקנו מיירי ודלא כמ"ש תוס' דאי כד' תוס' א"כ מה ענין זה למפקיד נהי דמפקיד צריך להחזיר בעדי' משום דאי לי' עדי' דאפקדי' ניהלי' אבל אומן אמאי לא מהימן במיגו א"וו דבעדי לתקנו מיירי:

וכ' רשב"ם וכ"ש היכא ר"ל הא דמוקי רבה מתני' בעדי' ולא ראה ודייק מינה בס"ד המפקיד בעדים צריך להחזיר בעדי' ולא מוקי מתני' מיד בעדי' וראה משום דכה"ג הוה כ"ש ר"ל פשיטא ומאי קמ"ל מתני' דאין לו חזקה: וכ' עוד דאי טעין וכו' כ"כ משום דיש בו שבועות שם ב' גי' אי גרסינן נאמן או אינו נאמן וכך הי' גי' הרמב"ן בשמעתין עיי"ש ולכאורה מסוגיין מוכח דהגי' אינו נאמן דאי נאמן א"כ להימן לקוח במיגו ולזה כ' רשב"ם דלעולם נאמן ומ"מ מיגו אין כאן:

ומ' מד' רשב"ם דבמתו באמת לא מהימן ועי' בראש:

רשב"ם ד"ה אבל מסר לו וכו' מאחר שכ' רשב"ם בעדים דעדי' היינו שמסר בפני' לתקן א"כ כל שלא מסר בפני' לתקן לא מקרי עדי' אבל מ"מ לא יוכל לטעון להד"מ כ"א החזרתי דלא מקרי מפקיד בעדי' כיון דלא ידעי' ואמנם אם לא היו עדי' כלל גם להד"מ יוכל לטעון וז"ש רשב"ם ב' מיגו מיגו דהחזרתי היכא דהי' עדי' אלא שלא ידעי' אם לתקן ולהד"מ אם לא היו עדי' כלל וכ' עוד הרשב"ם ויהי' נאמן בהיסת כ' דבא לישב קו' תוס' לקמן מאי משני לי' רבה צריך להחזיר אכתי איכא מיגו דנאנסו וע"ז רמז הרשב"ם דא"כ נשבע היסת מ"ט מקרי יש לו חזקה דהיסת בכ"ג יוכל להשביעו וכמ"ש הרמ"בם אבל במיגו דנאנסו דבעי שבועה דאוריי' ל"ש למימר יש לו חזקה: וכ"ת א"כ ק' קו' תוס' מאי מק' אביי מראה עבדו י"ל דבעבד לא שייך מיגו דנאנסו דאם אמר לקוח משתמש בו כרצונו בכל מקום ואם יאמר נאנסו ע"כ בכפה תלי' לי' ואין זה מיגו:

וכ' עוד רשב"ם או תפש בו בפנינו מבואר דלא כהמחבר חו"מ קל"ד דראיי' בב"ד לא מקרי ראיי' וד' רשב"ם דמקריי ראיי' וכ' דפלוגתא זו תלי' בפלוגתת רש"י ותוס' פ' זה בורר דאמרי' כיון דאחזק בב"ד אי בעי קלתי' לא אמרי' וכ' תוס' שהוציאתו בב"ד ש"מ דכה"ג לא שייך מיגו וכן הביאו תוס' בסוגי' דשליש בגיטין ראי' משם דכה"ג חשיב מיגו למפרע וזה כד' רשב"ם בסוגיין וד' השו"ע כרש"י שם דאתחזק היינו שכ' עליו הנפק ש"מ דאל"ה אף שהוציאתו בב"ד שייך מיגו:

וכ' הרשב"ם שיש לו מיגו אתה לא מסרתו לי אבל אחר מכרו לי מבואר מדברי' אלו דנהי דבלא ראה לא מקרי להרשב"ם עדי' רק אם ידעי שנתן לו לתקן אבל בראה סגי אם רק מעידי' רק שמסר לו דשוב לא הי' יכול למימר לא מסרתי אלא אחר מסרו לי נמצא דלא כחלק הרשב"ם על ד' תוס' אלא דבלא ראה הוא שכ' הרשב"ם לב' עדי' שמסר לו לתקנו אבל בראה מודה רשב"ם דסגי בעדי מסירה לחוד וא"ש תי' התוס' על רבה ומעתה ה"ט ג"כ דנקט הרשב"ם כה"ג מיגו דאחר מכרו דאז י"ל מתני' מיירי בעידי מסירה דלא ידעי שמסר לו ולאומן אין לו חזקה ולאחר י"ל חזקה משא"כ אי המגו כמ"ש תוס' מגו שלקחתי' בתחלה ממך א"כ ע"מ דלא ידעי לא מפסדי למגו כלל וק' שוב רבה היאך מפ' מתני' אומן ולא אחר:

והא דבאמת לא מהני הך מגו שכ' תוס' י"ל דהו"ל מגו גרוע דבשלמא אחר שנתן לו לתקן ולא ישרה מלאכתו בעינו הדרך למכרה לו אבל מתחלה מאן דאי' לי' למזבן לא אזיל לאומן למזבן ולפנינו בס"ד נבא עוד הפעם לסברא זו וע' סמע קל"ד שכ' להיפך ורמז ג"כ לסברא זו עיי"ש: וכ' רשב"ם דרבה לא מדמי לי' לדברי' העשויין להשאיל דמצי אומן אמר אינך רגיל אצלי ויל"ד א"כ רנב"י מאי ק' לי' עלי' דרבה דלמא מתני' באומן הרגיל וצ"ל כיון דרבה עלה דמתני' קאמר ל"ש אלא בעדי' ש"מ דבאומן סתם מוקי למתני':

והנה ע' רשב"ם בהך סברא שכ' פליגי אביי ורבה דאביי ס"ל דלא מצי אומן טעין אינך רגיל דמתיירא שמכחישו בעדי' אבל לד' תוס' צ"ע במ"פ וכ' ד' אביי דנהי דאומן גרע בהא מלתא שכ' תוס' שיכול ליתן לו בפני עדי' אבל בהא עדיף אומן מדברי' העשויין להשאיל דהתם כשם שעשויי להשאיל כך עשויי למכור משא"כ אומן מאן דאית לי' למזבן לא אזיל לגבי אומן וכמ"ש לעיל:

תוס' ד"ה אבל וא"ת יל"ד מה ענין קו' זו להך הצעה שהציעו על מסר לו שלא בעדי' וכ' דאי' הך להד"מ דקאמר רבה הי' פירושו להד"מ ממש ומיירי רבה בלא ראה דווקא לק"מ קו' רנב"י דרבה מוסיף אדאביי דלא בראה בלחוד אומן אין לו חזקה כ"א גם במסירה בעדי' משא"כ באחר בעי' תרווייהו אבל למה שהכריחו תוס' דרבה בראה פליג אדאביי ולרבה בעדי' מיירי מתני' ק' שפיר קו' רנב"י:

ולכאורה יש לתרץ קו' תוס' עפ"י מ"ש בשו"ע חו"מ קל"ד דאם מסר לו בעי"מ אלא שאין מכירין אם זה הוא הכלי שמסר כדפי' הש"כ שם ד' המחבר ויש כאן עידי ראיי' שיודעי' שהי' שלו ליכא באומן מיגו דלקוח משום שמתיירא לומר להד"מ וא"כ שפיר איכא בין אומן לאחר דאומן צריך וכה"ג לא הוה מגו ואחר א"צ תו וממילא נאמן לומר לקוח:

ורנב"י כראה דוחק בעיניו לאוקמי מתני' כה"ג:

א"ל אביי לרבה כ"כ רשב"ם כ' שרמז על תי' תוס' דבשלמא לדידי לאו במיגו תלי' מלתא אבל לדידך מ"ש האי מיגו מהאי מיגו וסיים הרש"בם ולא משכחת וכו' וצ"ע אמאי לא משכחת בעדי' וראה מנ"ל ראה לחוד ונ' דה"פ דאביי קאמר לרבה הא דלא מוקמת לה בעדי' וראה משום דא"כ מאי קמ"ל אומן אין לו חזקה מהי"תי יהא לו חזקה אבל ע"כ מודית לי דבעדי' לחוד יש לו חזקה ולא משכחת דתנן אומן אין לו חזקה אלא בראה:

תוס' ד"ה א"ה נ' לבאר דמתחלה כ' דאביי קאמר לרבה אי אמרת היכא דאיכא מיגו אומן יש לו חזקה הרי גם בעדי' יש לו מיגו א"וו אומן לא תלי' במיגו כלל דהו"ל:

כדברי' העשויין להשאיל ואהא ק' להו דעכ"פ גם אביי סבירא לי' דבעדי' אין לו חזקה ומאי ע א"ה דקאמר וע"ז כ' דה"ק לדידי הא דבעדי' יש לו חזקה היינו משום דגם בדברי' העשויין להשאיל אי' לי' חזקה אבל לדידך מ"ש עדי':

תוס' ד"ה המפקיד י"ל דלקוח במיגו דנאנסו לא הוה מיגו דבלקוח יכול להשתמש בו ולטעון חזרתי ולקחתי וכ"ת א"כ אמאי הוה החזרתי במיגו דנאנסו חזקה במפקיד אצל חבירו בשטר התם באמת לא חיישי' שישתמש בו כ"א ישתמש ממילא יהא המפקיד נאמן בטענה דשטרך בידי מאי בעי דלגבי חזרתי ולקחתי וודאי מהני האי טענה:

ותי' ר"ת ל' זה ק' למאי נ"מ דייק ר"ת היאך הי' לאביי לומר ומזה נ' דלאו דק' להו לתוס' דלבתר דשני לי' רבה צריך להחזיר בעדי' הי' לו לאביי להק' כך דעדיפא וק' לי' אלא קו' הי' דמעיקרא הו"ל לאביי להק' במיגו דנאנסו כי היכא דלא לישני לי' רבה צריך להחזיר בעדי' וע"ז כ' תוס' כיון דלאביי פשיטא לי' דא"צ להחזיר לא אסיק אדעתי' למפרך הכי ולבתר דשני לי' רבה וודאי אסיק אדעתי' כמ"ש תוס' לקמן דהיינו קו' אביי מעבד מ"מ כיון דעדיפא וק' לי' ורבה הדר בי' שוב לק"מ ומיושב קו' רש"א ע"ד תוס' אלו:

בא"ד א"נ אחר שנתקנה שבועת היסת ובעי' דררא דממונא צ"ל ע"כ דהנך י"מ מפ' מסר בעדים אבל עדי' לא ידעי לאיזו ענין מסר לו וכמ"ש תוס' לעיל דאי ידעי עדי' אטו העדאת עדי' גרע מהודאת פיו ואמאי בהודאת פיו הו"ל נתתי לך דררא דממונא ובהעדאת עדי' לא מקרי החזרתי דררא דממונא: ואמנם ר"ח בתוס' לקמן ע"כ מפ' עדי' דידעי דבעדי' דלא ידעי מאי שייך כאלו התנה אל תפרעיני אלא בעדי':

ויל"ד מאי מק' ר"ח אי"מ מעבד בעבד מאי נאנסו שייך הרי האומן משתמש בעבד זה הניתן לו לאומנת והו"ל שואל וחייב באונסי' וצ"ל דכיון דמלמדו אומנת בעד תשמישו הו"ל שומר שכר ובתר דמשלם זמני' אי ליכא ראה מאן יימר שנשתמש בו:

ראה עבדו נ' דבריי' אתי' לפרושי מתני' דלא תקשה לך מה ענין האומנין אין להם חזקה לכאן דמיירי בחזקת ג' שנים ומפ' הבריי' דשייך שפיר גבי אומן ג' שנים כגון בעבד ודלא תימא דמתני' רק בחזקת ג' שנים מיירי נקט נמי טלית דמיירי בחזקה דלאלתר:

מה טיבו מבואר מפי' הרשב"ם לפנינו דהא דאומר מה טיבו קאי אסיפא ביוצא מת"י אחר לזה שייך מה טיבו אצלך ולא ארישא באומן:

וכן הא דכפל מכרתו ונתתו במתנה נקט משום סיפא דהאחר טוען מכרתו לאומן ומאין ידע משום דבפניו אמר לו שיוכל ליתנו במתנה דאי לאו דקאמר הכי במה דאמר למכרו דלמא שליח שווייהו והוה לי לוקח זה ע"א וחייב האומן שבועה שהחזיר המעות לבע"הב:

רשב"ם ביוצא הטלית כ' דמשום דבעבד בעי' ג' שנים לא שייך בעבד ל' יוצא מתחת ידו א"וו משום טלית נקט האי לשנא:

וכי ראה מיהת תפס לי' מזה הק' הר"י מגאש על הרי"ף דס"ל לאביי אפי' בלא ראה אומן לא מהימן א"כ גם לדידי' ק' ראה ל"ל ונ' ד' הרי"ף דהכל תלוי בחיוב שבועה וכל היכא דאחר נאמן בלא שבועה גם אומן נאמן ואמנם היכא דאחר חייב שבועה אומן לא מהימן כלל כך היתה תק"ח והנה בראה ויש עדי' שהי' מעולם של בעה"ב זה כל לוקח חייב שבועה אומן אינו נאמן ואמנם בלא ראה די' מיגו דלה"דום וודאי לדידן דבלה"דמ ג"כ נשבע היסת א"כ אפי' בלא ראה אינו נאמן אבל הך בריי' דמיירי מקמי דתיקן היסת שהרי בימי ר"נ ניתקנה שפיר בעי תנא ראה:

הדרי יל"ד לפי ד' תוס' דרבה מעדי' סתמא מיירי למה הדר בי' רבה לגמרי וסבר דמפקיד בעדי' א"צ להחזיר דלמא דווקא בעדי' סתמא לא סגי והכא בבריי' בעדי' סתמא מיירי ולהכי בעי' ראה אבל בעדי' ממש שראו שנתנו לתקן צריך להחזיר בעדי' וצ"ל דא"כ הוה ק' שוב קו' תוס' נה לי אומן מה לי אחר:

צריך לפורעו בעדי' יל"ד להחזיר הו"ל למנקט מה ענין פורעו בכאן ונ' דאביי מס' לי' אי הא דקאמר רבה צריך להחזיר באומן דוקא קאמר או משום דלא מחלק בין פקדון למלוה ופריך לי' מאומן והדר בי' רבה וק' לי' לאביי אמאי הדר בי' הרי טעמא דידך משום המלוה בעדי' צריך לפורעו בעדי' וא"כ דלמא הך בריי' כאידך מ"ד וא"ל רבה הדרי בי מ"א ומיושב קו' תוס' על ר"ח דאדרבא הן הן ד' אביי:

מתיב רבא ע' רשב"ם כוונת דבריו למ"ש הרמ"בן דלאו דרבא כרבה ס"ל כ"א הכי איתמר בל' זה בביה"מ וטעמא דרש"בם כ' דאי רבא כרבה ס"ל א"כ בעי' עדי' וראה ולקמן בתך

רמאי דפומבדיתא ע"כ לא הוה עדי' מדקאמר להד"מ ומה קאמר רבא ראה תניא דהרי התם אפי' ראה לא מהניא:

הנותן טליתו לאומן לכאורה ל' זה שפת יתר וכ' דמהא דייק רבא דמיירי בבירור או בעדי' או בראה והיינו דמק' אי בעדי' ליחזי וכו' אלא לאו בלא עדי' וע"כ בראה ואמנם אביי משני דמשום דהשתא אפקי' בב"ד קרי לי' הנותן טליתו ומיירי בדלא ראה מקמי דאפקי' בב"ד והשתא י"ל דבהא גופא פליגי רבא ואביי לרבא לא שני לי' בין אפקי' בב"ד או שלא בב"ד וכמובא בחו"מ ואביי ס"ל ראיי' בב"ד לאו ראיי' היא והו"ל לא ראה ופליגי בהני תרי לישנא דר"נ פ' זה בורר אי איתחזק בב"ד אמרי' מיגו או לא: ועד"ז יש ליישב קו' הר"י מגאש על הרי"ף מהך דאביי ומהך בריי' דע"כ מוכח בלא ראה מודה אביי דא"כ הך בריי' היאך מפ' לה דעל בעה"ב להביא ראיי' ולמ"ש י"ל דע"כ לא קאמר הרי"ף ל"ש ראה ל"ש לא ראה מקמי דאתו לבי דינא ומשום דראיי' בב"ד ג"כ ראיי' הוה והך בריי' רבא מוקי לה מדתני הנותן טליתו לאומן דבב"ד מיהא אפקי' אלא אצטריך רבא לפ' לומר דבראה מיירי משום דאם גם בב"ד לא ראה מאי הנותן ואביי דייק ל' שהטלית ביד האומן דא' שלא ראה אפי' בב"ד והיינו דקאמר אביי והוא דלא ראה כלומר אפי' בב"ד וכה"ג גם הרי"ף מודה דאומן מהימן ודקתני הנותן היינו משום דאומן גופי' מודה:

על בעה"ב להביא ראיי' כ' רשב"ם עדי' כ' כוונתו דע"א לא מהני וס"ל דאמרי' מיגו במקום ע"א:

עבר זמנו פי' רשב"ם לאחר ששקעה מ' דמוקי לה בשכיר לילה ומאי דוחקי' לפ' כן ונ' דק לי' קו' תוס' למה מהימן בעה"ב הרי ע"כ עבר משום בל תלין ואין כאן חזקה ולזה כ' רשב"ם דמיירי בשכיר לילה וא"כ זמנו כל היום והוא תבעו לאחר ששקעה החמה ואם יפרע לו עדין לא עבר ואם הי' בשכיר יום א"כ ע"כ תבעו סמוך ליציאת החמה ואטו אז זמן ב"ד: המוציא פי' רשב"ם דהיינו שכיר ויל"ד למה לא קתני שכיר כי היכי דתני ברישא על בעה"ב להביא ראיי' ונר' מאחר דבשכיר הטעם משום דאין בעה"ב עובר בבל תלין וא"כ אם יש לבעה"ב מעות ביד השכיר ליתא לחזקה זו ושפיר תני המוצי' מחבירו דדווקא אם הוא מוציא לא זולת:

תוס' ד"ה נתנה לו בס"ד ע' רש"א ד' צ"ע דמ' מדבריו דבאמת עובר בעה"ב בבל תלין אם נתן לו שכיר רשות אתמהה ואם באמת אינו עובר א"כ שפיר כ' תוס' דאפי' חדא חזקה אין כאן:

גם ד' הנ"י בזה צ"ע דמ' מדבריו דבריי' רבנן עיי"ש והש"ס מוקי לה כר"י:

תוס' ד"ה ה"ד יל"ד מאחר דלא ידעי תוס' טעמא מאי מוקי לה רבא בראה אמאי לא ק' להו בפשיטות מנ"ל לרבא דבריי' בראה וי"ל דמ' להו דאי דלא ראה א"כ אדתני סיפא נתנה לו לתני ראהו והיינו שהק' לקמן מדאביי בסו"ד:

א"נ י"ל דמשמע להו דאי בלא ראהו הוה מהימן במיגו דלא שכרתיך מעולם אלא ש"מ בראה מיירי:

אלא דלפי"ז קו תוס' לקמן אדאביי קאי ולא כמו שציין לפנינו אדרבא וכ"נ מד' רש"א דאי הוה ס"ל קו' תוס' אליבא דרבא הא רבא בראוהו מיירי ואעפי"כ מק' תוס' דלהימני' במיגו א"כ מה לי נתנה לו מה לי ראהו א"וו הו"ל לרש"א הגי' אד' אביי וכ"מ בשי"מ עיי"ש:

ויל"ד למה פקפקו תוס' כלל בתי' שני שכ' דמודה במקצת במיגו דאי בעי כופר הכל לא הוה מיגו וכן הק' הגה' דר"ע איגר וכ' דמ' להו לתוס' דמודה במקצת ל"ש כאן דע"כ מיירי שאותו דינר שמודה לו פורע מיד דאל"כ הרי חזי' דעבר בבל תלין וא"כ הוה לי' הילך ואין כאן מודה במקצת ומ"מ כ' דמיגו גרוע מיהא הוה:

ומ"מ צריך ביאור לפי מה שציינו הדבור לפנינו היאך יתכן לומר בראהו לא שכרתיך מעולם ונ' דאדלעיל קאי דרבא דייק לי' דע"כ מיירי בראהו דאי בלא ראהו א"כ נאמן במיגו דלא שכרתיך מעולם ואמאי בזמנו נשבע ונוטל וע"ז דחו תוס' וכ' מ"ש:

ומ"מ אפשר דמ"ש רשב"ם דליכא עדי' עידי מסיר' כוונתו ליישב קו' זו דעידי ראיי' יש כאן ורק עידי מסירה ליכא וא"כ לא יכול למימר לא שכרתיך מעולם:

רשב"ם ד"ה דליכא עדי' ולא ראה וד"ה מהימן נ' כוונתו משום דסיפא דהך בריי' מוקמי' כר"י דלרבנן ב"ה מהימן דקציצה מדכר דכירא אבל רישא כ"ע מודה כיון דליכא עדי' ולא ראה דאומן מהימן ולא אמרי' גבי אומן דהו"ל מודה במקצת במיגו דאי בעי כופר הכל כי היכי דאמרי' בסיפא גבי בעה"ב וז"ש רשב"ם וד"ה מהימן דמצי אומן למימר להד"מ:

רשב"ם הא אמר אינש דעלמא כ' כוונתו לאפוקי מד' ר"ת דמפ' קו' רנב"י אלי"ק מדלא קאמר כ"א דאיכא עדי' וע' בחי' רמב"ן שהביא דבריו ולד' ר"ת האי אחר היינו נפקד אמנם רשב"ם כ' דר"ל עדי' וראה ולהכי כ' כאן אחר אינש דעלמא דלאו אומן כלומר ולא אנפקד דווקא קאי:

תוס' ד"ה האי אי' לי' סהדי כ"כ לאפוקי מפי' רשב"ם שכ' דלא ראהו יפה ולדבריו ליתא לפי' לקמן ראה תניא אפי' ראיי' גמורה כזאת דזה שייך דווקא אם יש להם סימני' מיהת:

ורשב"ם באמת פי' לקמן דראה תניא בס"ד באביי דכל ראיי' וקאמר רבא דבעי' ראיי' ממש:

ואמנם מ"ש רשב"ם שהוא אינו רואה כ' כוונתו מדקאמר אפקינה ואחזינהו א' דאם הוא לבדו הי' רואה ראייתו מהני ושבועה עכ"פ בעי' ככל להד"מ ואם הוא רואה ויודע כי העדי' באמת ראו ג"כ טליתו יכול לפוסלו משבועה ע"ד דתני איסי בן יהודה גבי שומרין אין רואה הא יש רואה אין כאן שבועה ואמנם כ"ז שאינו רואה אינו יודע שהעדי' ראו טליתו דווקא: אמנם לד' הרי"ף א"ש האי שמעתא דאביי מייתי ראיי' לרבא דאפי בלא ראה אין אומן מהימן דאל"ה מה הועילו חכמי' בתקנתן וא"ל רבא אפי' לדידך הרי ראה בב"ד מיהת בעי' והאי אפי' בב"ד לא מפיק לי' ושפיר קאמר אפי' לדידך וא"כ אכתי מאי מהניא תקנתא לרמאי:

ודע כי ה"ה סבר דדיעה שניי' שהביא הרמ"בם היא מד' הרי"ף ודברי' אלו צע"ג דהיאך נשמע מד' הרי"ף דא"צ שידעו שהי' שלו מעולם ובאמת ד' הרמ"בם אלו הם בחי' ר"י מגאש בשם י"מ עיי"ש:

## בסוגי' דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו

מתני' כותל חצר שנפל כ' מד הפוסקי' דתנא רבותא אתא לאשמעי' דאף דקודם שנפל הי' הכותל יותר גבוה מד' אמות אעפי"כ אין מחייבין אותו לבנותו עכשו כבראשונה ע' בכ"מ בה' שכנים שם אבל כ' לתרץ בזה קו' הרא"ש שהקשה למה נקט תכא אין מחייבין אותו מ' דעכ"פ לא מצי מחי ואמאי לא הרי ממעט לי באויר עיי"ש ואמנם י"ל וודאי בתחלת הבנין יוכל למחות שלא למעט באוירו אבל מתני' בנפל מיירי דהשכן הזה כשקנה החצר כבר הי' בתוכו כותל גבוה כזה ואשמעי' בכה"ג חיובא לא מחייבי' אבל מחי לא מצי מחי:

בחזקת שנתן כ' רש"י אם תבעו לאחר שבנאו כ' ד' רש"י דמאחר שכ' רש"י דהך חזקה בנויי' ע"ז דמאחר דהוא בנה ולא צעק על חבירו וודאי פרע לו חלקו והתינח אם בא לתבע' אחר שבנה אבל בשעת הבנין מימר אמר אני אבנה שלי ואתה בנה שלך או פרע לי הוצאתי ואני אבנה בעדך והיינו דכ' רש"י וזה דלא כמ"ש הטור דבכל שפה ושפה אם תבעו יוכל לומר פרעתי: ותוכן סברת רש"י דבאמת אין לו רשות לבנות בעצמו ולתבוע אח"כ הוצאותי' דהרי יאמר השותף אני הייתי בונה בעצמי ובזול ועכ"פ צריך לזה רשות ב"ד ומדלא נטל רשות מב"ד ש"מ כבר נפרע ודייק לי' רש"י סברא זו מל' בחזקת שנתן דתנן דאי רק משום דנאמן לומר פרעתי מאי ל' בחזקת דתנן אלא ש"מ דר"ל הך חזקה שכ' רש"י דלא הוה בנה בלא רשות ב"ד ולד' הרא"ש באמת צ"ל דאגב דתני סיפא בחזקת שלא נתן תכא נמי רישא בחזקת שנתן ולעולם ל"ד תנן והנה מד' רש"י אלו יצא לי' לרש"י

דהך יביא ראי' אינו רוצה לומר עדי' ממש כ"א ראיי' בעלמא שתבע אותו ולא נתן וא"כ ליתא שוב לחזקה זו ומה"ט כ' רש"י סברת בחזקת שנתן על יביא ראיי' להורות מאין יצא לו לפ' הך יביא ראיי' עד"ז וגם ל' הרמב"ם בפי' המשנה מ' כרש"י שכ' יביא ראיי' שלא נתן לו כלום ומאי בעי:

בזה אלא ר"ל דוודאי אם פרע לו מקצת שוב נאמן לומר על השאר פרעתי וכקו' הרא"ש על רש"י אבל לא נתן לו כלום דהיינו שאמר לו איני חייב לשלם וא"כ הו"ל כאומר לא לויתי וכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי ואמנם רש"י שלא ביאר כן אפשר דעתו דכיון דיש לו עדי' עכ"פ שתבע אותו שוב ל"ש לומר בחזקת שנתן ואו שישבע הנתבע שבועה בנקיטת חפץ או שהתובע כשבע ונוטל:

סמך לו כותל אחר כ' רש"י לאחר שהגבי' הרבה נ' כוונתו דאם מיד שהתחיל להגביה סמך לו כותל אחר א"כ מיד נתחייב מאי שייך לומר בחזקת שלא נתן דהרי נתחייב מיד אלא ממ"ש רש"י ולא רצה לסייע בהגבהתו א' לכאורה שכיון לד' תוס' דיש לתובע עדי' שהי' מסרהב וא"כ ליתא לדברינו אמנם אם תדקדק בד' רש"י שכ' לסייע בהגבהתו נ' דאדרבה שלא רצה לפ' כפי' תוס' שיש לו עדים שהי' מסרהב דא"כ היינו רישא דבעדי' כה"ג גם ברישא סגי לרש"י ולזה כ' רש"י דסיפא מיירי דעד ד' אמות סייעו בבנין ומד' אמות ולמעלה לא סייעו ומ"מ אין מזה ראיי' שלא נתן דלמא משום שהתחיל בבנין כותלו לא מסייעו בבנינו וצ"ל דמיירי לאחר שהגביה כותלו הרבה התחיל לסמוך וכמ"ש:

מגלגלין עליו את הכל כ' רש"י דגלי דעתי' כפי' קמא בתוס' ויל"ד מאחר שהביאו תוס' ראייה ברורה לפי זה למה חזרו בהם ונ' דלכאורה לא מהני הך סברא כ"א אם בעת שהוא בונה או סמוך לזה סמיך זה כותלו אבל אם אחר כמה שנים סמך כותל הרי אין ראיי' דמאחר שראה כי הכותל כבר עומד למה לא יהנה ולזה הוצרכו לומר תי' שני דזה מקרי חסר. ופי' דברי עי' בהג"א:

ואולי ר"ל דמאחר שגם הוא העמיד כותל יש לו היזק ראיי' מכותל חבירו לכותלו:

והנה פי' רש"י בחזקת שלא נתן משום ומי יימר ולכאורה לר"ל א"צ לזה וכ' ד' רש"י דמאחר דמסקי' לר"ל דכל שפה ושפה שמני' הוא א"כ מאחר דהוא טוען שפרע לו ור"ל דהיה מיד ניחא לי' בהגבהתו וא"כ הוה שוב כל שפה זמני' ואין כאן פורע תוך זמנו וע"כ גם לר"ל הטעם משום מי יימר ועד"ז מתו' קו' תוס' ד"ה פרעתיך בזמנו דהו"ל להש"ס למימר דאיירי בתוך זמנו דלמ"ש אין כאן תוך זמנו שוב לר"ל ואף דהש"ס לאביי ורבא פריך מ' דלר"ל ניחא היינו דמ' להש"ס דלאביי ורבא דלית להו חזקה ה"ה מי יימר לא מהני ומתני' דמי יימר גם אביי ורבא מודו. ועד"ז כ' ג"כ התו"ח וקצת ע"ד אחר עיי"ש:

והנה מסוגי' זו הק' הרמב"ן הובא בנ"י על הרמב"ם דס"ל דבסיפא אינו נוטל התובע בלא שבועה הרי מי יימר עדיף ובחזקה פסק הרמב"ם דנוטל בלא שבועה היאך יגרע כאן ונ' דוודאי אי הוה שייך כאן תוך זמנו שפיר ק' אבל מאחר דבארנו דאין שייך כאן תוך זמנו ואין כאן חזקה כ"א סברא בעלמא מי יימר דמחייבי לי' נהי דאביי ורבא מודו דהך סברא אלימתא אבל מ"מ אין סברא זו כדאי להוציא עלי' ממון בלא שבועה דנהי דאביי ורבא אמרי דבחזקה אינו יכול להוציא ממון מהי"ת נימא דבמי יימר מוציא ממון וא"ש ד' הרמב"ם ואדרבה ד' החולקי' צריכין ביאור:

רש"י הקובע זמן כ' רש"י במלוה ר"ל הא דבעי' קובע זמן דמ' אבל מלוה סתמא לא וכמ"ש תוס' היינו דווקא במלוה אבל בשכירות אפי' בסתם אמרי' אין אדם פורע והסברא עד"ז דהא דסתם מלוה ל' יום גלי רחמנא מדכ' השבע שכת השמיטה דיש עוד שמטה אחרת דהיינו סתם מלוה וכשם דבשמטה איכו רשאי לתובעו דכ' לא יגוש ה"כ אינו רשאי לתובעו ואולי עי"ז הוא בכלל לא תהי' לו כנושה דכ' במלוה ולוה אבל במלוה לא כ' קרא דלא יפרע עד לאחר ל' משא"כ בשכירות כ' כשכיר שנה וילפי' מזה דשכירות שנה זו אינו משתלמת אלא בחברתה א"כ פטרה תורה השוכר מלפרוע קודם כלות הזמן ושפיר לא בעי' קובע בהדי' והיינו דמדמי' הש"ס פ' השואל שכירות לפדיון הבן דג"כ אמרה תורה מבן חודש תפדה:

ועדין יק' ל' שהלוהו שכ' רש"י דבמלוה לחוד סגי וכ' בד' רש"י לאפוקי ממ"ש הנ"י בשם ר"ה גאון דאפי' קבע לו זמן לאחר ההלואה שייך חזקה זו וד' רש"י דדווקא בעת ההלואה דאז שייך טעם הסמ"ע דמדבקש להלות לו עד אותו זמן מעיקרא ידע דלא מצי פרע לי' מקמי הכי משא"כ אם סתם הלוה אף שאח"כ קבע לו המלוה זמן ל"ש סברת הסמ"ע:

תוס' ד"ה ובא בזמנו הק' התו"ח דלגי' תוס' תפשוט דס"ל לר"ל אמרי' מיגו במקום חזקה דהרי נקט דווקא בא ביומא דמשלם זמני' דהו"ל מיגו דהעזה אבל לאחר זמנו אינו נאמן וכ' דהטו"ז סי' ע"ח כ' דאולי תוס' לא כ' זה דווקא כי היכא דלא תפשוט כ' לחלק בין מיגו דהעזה ולמסקנא אולי לא ס"ל לחלק כלל ומעתה י"ל דהיינו בעי' אי הא דנקט ר"ל ובא בזמנו ר"ל לאחר זמנו וס"ל דלא אמרי' מיגו במקום חזקה ותרתי קמ"ל דחזקה זו אפי' ממיגו עדיף או דלמא האי בא בזמנו י"ל ביומא דמשלים והטעם משום מיגו דהעזה אבל מיגו גמורה אמרי' אפי' במקום חזקה:

ועכ"פ מבואר מד' תוס' דלית להו כמ"ש הראב"ד הביאו הרמב"ן דמדנקט ר"ל וא"ל פרעתיך בתוך זמנו ולא קאמר בתוך זמנו פרעתיך ש"מ דביומא דמשלם מיירי דאי ס"ל לתוס' הכי א"כ האי ובא בזמנו מיותר:

ונ' ד' תוס' ע"ד שכ' הש"ך ע"ח על מ"ש המחבר דאם אמר לו תוך זמנו פרעתיך שוב הוחזק כפרן ואינו נאמן אח"כ לומר בזמנו פרעתיך והשיג הש"ך על זה דלמא משום דחייבוהו לפרוע פרע אח"כ בזמנו אעפ"י שלא היה חייב אחרי כי פרע תוך זמנו ומעתה אילו נקט ר"ל וא"ל תוך זמנו פרעתיך אינו נאמן הו"א כד' המחבר דלעולם אינו נאמן אפי' אמר פרעתיך בזמנו וכד' המחבר לזה נקט ר"ל וא"ל פרעתיך בתוך זמנו אינו נאמן ר"ל דטענה זו אינו נאמן ואי אמר בתר הכי בזמנו יוכל להיות שהוא נאמן: ואמנם קו' הש"ך על המחבר כ' דהמחבר לא מיירי כשתבעו פ"א בב"ד דלא הזכיר מזה כלום כ"א בפני עדי' תבעו ואז א"ל פרעתיך תוך זמנו ומה"ט אם אח"כ אומר בזמנו וודאי הוחזק כפרן:

עביד אינש י"ל דר"ל ואביי ורבא כ"ע מודו דרוב בנ"א אינם פורעים קודם זמנם אלא דר"ל ס"ל דאנן סהדי דלא פרע אינש ואפי' ממון מפקי' בחזקה זו משא"כ אביי ורבא ס"ל דלא הוה כ"א רוב וברוב לא מפקי' ממונא: ובזה יש ליישב קושי' תוס' ד"ה כי היכא בסו"ד דמ"פ לר"ל הרי גם לאביי ורבא ק' לא היא דע"כ לא פליגי אביי:

ורבא כ"א להוציא ממון בחזקה זו אבל להחזיק גם אביי ורבא מודו ולפנינו בס"ד כבא עוד לענין זה:

תוס' ד"ה כי היכא הא דלא משני תוס' דהתם כיון דקודם זמנו אין כאן מצוה כלל למה זה יפדה וכ"ת א"כ מאי מדמה שוב הש"ס שכירות לפדיון הרי גם עתה הק' תוס' כן וכ' ד' תוס' דוודאי לרבנן דס"ל רוב וולדות בכי קיימא ודאמרה תורה מבן חודש תפדה גזה"כ הוא שפיר אמרי' דמקמי הכי לא רמיא מצוה עלי' אבל לרשב"ג דיליף מכאן לשלא שהה ל' יום ה"ז כפל א"כ הא דלא רמיא עלי' משום ס' כפל ואבל האב בעצמו אינו חושש ומחזיק לי' בבן קיימא ודלמא פדאו שפיר ק' להו והרי אנן קיי"ל כרשב"ג ולמה הוה בחזקת שלא נפדה:

והנה בב"מ כ' תוס' בתי' שמא יתעכל המעות בתוך ל' וכאן השמיטו זה דלרב ס"ל דהוה פדוי וא"כ אתה צ"ל דרב כר"ל ונח לנו לומר שמא ימות הבן ואמנם למ"ש לעיל דאביי ורבא דפליגי אר"ל ס"ל דלא הוה כ"א רוב ואין מוציאין ממון ע"י רוב משא"כ רב דס"ל מוציאין ממון ע"י רוב אליבי' לא נחלקו כלל אביי ורבא:

והנה בב"מ כ' ג"כ שמא יפול ביתו של שוכר וגם זה השמיטו כאן כ' דאם השוכר ירא שמא יפול ביתו לא הוה דר בתוכו משא"כ ביתו של משכיר שפיר י"ל דחוששש שמא יפול: וראיתי עוד כי בב"מ לא הק' תוס' כ"א לאביי ולא לרבא וי"ל משום דרבא קאמר בהדי' בקדושין פ"ק דמתנה ע"מ להחזיר מהני בפדה"ב וא"כ וודאי ל"ש טרדא דבמתנה ע"מ להחזיר בנקל יקבל מאחר ויפדה:

רש"י ד"ה פשיטא יל"ד ואמר נתתיו לך הו"ל לרש"י למנקט ומה ענין לאין לך בידי לכאן וכ' ד' רש"י דגם בנתתיו לך י"ל דנאמן משום דהרי הי' יכול לומר מיד בפ"א אין לך בידי ש"מ גם עכשו קושטא קאמר וזה ל"ש כאן לזה כ' רש"י דהך דהכא היה כאין לך בידי דמקמי שנגמרו הד"א הרי לא נתחייב לו ולאחר שנגמר מיד פרע לו והו"ל כאין לך בידי: תוס' ד"ה אילימא אף שכבר כ' תוס' לעיל לחלק בזה מ"מ הכא גרע כיון דאנן סהדי דמשלו בנה הו"ל כהלוהו בעדי':

וע' רש"א וכ' דהוכרחו תוס' לכך דאס"ד בלאו הך חזקה דר"ל ג"כ הו"ל אנן סהדי א"כ תקשה ממתני' למ"ד המלוה בעדי' א"צ לפרוע בעדי' א"וו הא לא ק דאיהו מצי סבר כאביי ורבא אבל לר"ל ק' מאי מק':

כל שפה ושפה ביאר הש"ך סי' ע"ח דה"ק כיון דכל שפה ושפה יוכל לתובעו ל"ד לקובע זמן לחבירו וגם ר"ל מודה דשייך כי היכא דלא לטרדן ובזה מסולק מה שעורר התו"ח מאי מק' הש"ס מסיפא אאביי ורבא הרי גם אר"ל ק' למאי דאסיקנא כל שפה ושפה זמני' וזה שייך גם בסיפא ולד' הש"ך לק"מ בנבאר תחלה ד' רש"י לקמן שכ' בזמ' לאחר שגמרתי כותלי וידעתי כמה נתחייבתי ביאר לנו רש"י דהא דתנן מגלגלין עלי' הכל ר"ל לפי גובה כותלו היינו לר"נ לקמן ובזה מובן מדוע לא מגלגלין מיד כשהתחיל לסמוך אמנם עדן לא ידענא כמה יגלגלו עלי' אבל משגמר כותלו אף שלא נתן עדן תקרה שפיר ידעי' כמה יגלגלו עלי' וז"ש רש"י לאחר שגמרתי כותלי וידעתי כמה נתחייבתי ומעתה בשלמא ברישא דהחיוב על ד' אמות ולא יותר שייך טרדא בכל שפה ושפה משא"כ בסיפא מהי"ת יגלגלו עלי' כ"ז שלא גמר כותלו דכ"ז שממתין והוא יגבה יותר יהי' צריך לשלם לו ביותר: רש"י ד"ה מי יימר ואפי' בזמנו כ' כ"כ משום דק' לי' ג"כ קו' תוס' לקמן ד"ה ואמר לו אמאי לא מוקי לי' בתוך זמנו וצ"ל כתי' תוס' לקמן דמשום אביי ורבא משני הכי והקשה התו"ח דהרי שמעתא התם לר"ל אזלה אמנם כוונת תוס' מאחר דלאביי ורבא אית להו מי יימר אין חילוק בסיפא דמתני' בין בזמנו בין שלא בזמנו ואי לר"ל דווקא בזמנו מיירי א"כ הו"ל פלוגתא חדשה בין ר"ל לאביי ורבא ומה"ט משני הש"ס טפי דגם ר"ל אי' לי' מי יימר והן הן ד' רש"י כאן:

והנה ד' הרמב"ן דהאי מי יימר הוה כחזקה ואין כן ד' הרמ"בם כ"א ברישא נשבע היסת ובסיפא בנקיטת חפץ וכ' הא דברישא הנתבע נשבע היסת נפקא לי' מדקאמר הש"ס בזמנו פשיטא פי' מ"ש מכל פרעתי וק' הרי מתני' בחזקת שנתן תנן וזה עדיף מפרעתי והיינו דבפרעתי אם נתחייב לו שבועה ממק"א יכול לגלגל עליו משא"כ כאן דבחזקת שנתן אלא ש"מ דס"ל לש"ס דהך בחזקת ל"ד וה"ה בסיפא כמי בחזקת ל"ד ונשבע ואח"כ

נוטל ונ' דיש להסביר פלוגתי' דרמ"בם והרמב"ן בב' תי' תוס' לעיל לתי' קמא דחייב משום גילוי דעת א"כ באמת הו"ל זה כהנה וזה לא חסר מסתבר דוודאי לא פרעו דבכ"הת כה"ג פטור ולתי' בתרא דבאמת הוה הכי חסר וצ"ל דהוא לא ידע מזה שוב אין כאן וודאי ומ' כהרמ"בם:

תוס' ד"ה ואפי' מיתמי אפי' תוך זמנו לרב פפא יל"ד מאחר דרב פפא כאביי ורבא ס"ל ואנן לא קיי"ל כר"פ למאי הל' כ' תוס' לר"פ ונ' דמאחר דכ' תוס' בדבור הקודם דבשכירות גם אביי ורבא מודו א"כ כ"מ שפיר לענין שכירות:

ובזה יש לישב ד' הר' יונה ברא"ש בשמעתין שדייק מדקאמר ר"ה ברי' דר"י משום צררי ולא קאמר משום פרעתי אלא ש"מ משום דנ"מ תוך זמנו וק' ג"כ הרי ר"ה ברי' דר"י כאביי ורבא ס"ל אמנם עכ"פ נ"מ לענין שכירות וכמ"ש וברם דאצטריך עיונא מ"ט אצררי לא מהימן בשבועה ואפרעתי מהימנינן לי' בשבועה ונ' דבאמת הא דמהימן לן בשבועה אע"ג דאי חשיד לן אממונא חשיד נמי אשבועתא היינו משום דאמרי' ס' מלוה ישנה יש לו עליו משא"כ בצררי דעכ"פ אין לו דין לתפוס חפצי חבירו שלא מדעתו ולא מהימן לן משום דחשיד אממונא וכ"ת אלמנה אמאי מהימנא לן בשבועה י"ל התם מוריא היתירא דטרחי קמי בעלה וקמי יתמי ולא חשידא למגזל:

וכ' ה"ר יונה טעם לד' תוס' דצררי עביד למתפס אפי' תוך זמנו ורא"ש כ' איפכא מסתברא ונ' ד' ה"ר יונה דבאמת וודאי גם ר"ל מודה לסברת אביי ורבא דעביד דפרע כי היכי דלא לטרדן אלא דד' ר"ל למה לי' לפרוע כיון שצריך למעות עד זמן שקבע משום כי היכי דלא לטרדן סגי בצררי: באו"ד כדאמרי' בהנושא ומד' אלו יש להק' על הריצב"א ברא"ש לפנינו שכ' טעמא דצררי באלמנה שלא תבזה בב"ד וא"כ אמאי בבנותיו אכתי חיישי' לצררי ונ' דהריצב"א מודה לסברת תוס' דהרי בהדי' אמרי' בנותי' דבתנאי ב"ד אלא דק' לי מכפל הבית ולזה נחית לתרוצי באלמנה על אופן אחר: באו"ד דשמא משום ר"פ אף דר"פ כאביי ורבא ס"ל ואנן לא קיי"ל כר"פ כ"כ למעלה דנ"מ לענין שכירות:

והי' יכולין לומר ג"כ משום דהיכא דלא קבלו עדות בחיי האב נקט מלתי' בגדולי:

ואין לומר בההוא סוגי' ע' רש"א ואכתי ק' הא ר"ה דאיירי התם כאביי ס"ל ושפיר נקט לר"ה נ"מ אחריתי וצריך שוב לומר דעכ"פ הוה מצי לאוקמי מתני' בשכירות תוך זמנו: אלא שי"ל דלמא רב אסי ור"י כר"פ ס"ל ואנן דקיי"ל כוותי' לאו מטעמייהו וכ' דעד"ז הביאו תוס' מהאי דב"ק כלומר וכ"ת הרי ע"כ ר"י כר"פ ס"ל מסוגי' דב"ק ודחו תו דהתם גם ר"ה מודה והנה בענין לקוחות אם נוטל בלא שבועה לא דברו תוס' מאומה ואמנם המעיין בד' הרא"ש וכן בחי' רמב"ן שהביאו ד' ר"ה בענין לקוחות דצריך שבועה נמצא

דעיקר טעמא משום דס"ל לר"ה אלו הי' הלוה אומר בברי אשתבע לי דלא פרעתיך צריך לשבע ובשלמא ביתומי אמרי' דהוה פקוד משא"כ בלקוחות דל"ש זה אמרי' אי לאו דזבין נכסיו או אם מת אם הי' חי הי' טוען אשתבע דלא פרעתיך וא"כ מאחר דתוס' כ' מכאן מ' דלא מחייב שבועה אפי' באשתבע לי דלא פרעתיך ור"ל דא"כ גם ליתמי טעני כן ולית להו סברת הרא"ש דאי פרע הוה פקיד א"כ מהי"ת נימא דבלקוחות צריך שבועה ומשמע דד' תוספ' כד' הרמ"בם דנוטל בלא שבועה:

אלא דמ"מ ק' אמאי שבק הש"ס לקוחות ונקט יתומי' בשלמא להרמ"בם דלא מחלק בין יתומי' קטני' לגדולים י"ל דנקט יתומים דהו"ל חדא דאי' בי' תרתי יתומים וקטני' וכ"ש לקוחות אבל לד' תוס' דבאמת ביתומי' קטני' אינו גובה ק' מאי טעמא לא נקט לקוחות וכ' דהא דביתומי' בעי' שבועה היינו דכי היכא דאבוהון הוה מצי טעין פרעתי ה"כ אכן טענינן משא"כ בלקוחות דד' הלוה לא מעלין ולא מורידין לא לחייב ולא לפטור ה"ט דבעי שבועה דאמרי' אחרי כי פריעת ב"ח מצוה וודאי פרע האי גברא ג"כ וכ"ז לאחר זמנו אבל תוך זמנו דאין כאן עדן מצות פריעת ב"ח אהי"ת נחייבו שבועה ואין כאן רבותא:

מי אמרי' וכו' הק' הר"י בר מרדכי דע דעיקר קו' ר"י בר מרדכי הי' משום דמצי א"ל בעל השטר אי פרעתו שטרך בידי מאי בעי מה"ט מ' לי' לר"י בר מרדכי דשטר כעדי דמי ותוס' דחי דכיון דזייר לי אפשיטי דספרא ל"ש למקרי כה"ג עדי':

אבל ק' מרמי בר חמא בש"מ כ' ד' דתי' אקו' זו הא דהתם בפקדון כיון דעומד לגבות מקרי מיגו להוציא משא"כ כאן הוה מיגו להחזיק והנה מכותלי' ד' השי"מ כ' דס"ל דעיקרא דמלתא בסוגיין אמלוה ע"פ איתמר וכן מבואר מסוף דברי' שכ' דהכא ע"כ בעדי' מיירי אמנם ממ"ש תוס' בדבור הקדום דמהכא א' דלא מצי אמר לי' אשתבע דלא פרעתיך מבואר דאדרבא א' להו עיקר שמעתין במלוה בשטר ועכ"פ בין בשטר בין בע"פ מיירי שמעתין ומעתה הא בשטר איכא ג"כ סברת שטרך בידי מאי בעי ונהי דהא דאמרי' במיגו דרמ"בח לא מהכי רק משום דהוה להוציא והכא הוה להחזיק אבל מאחר דאיכא הכא בהדי חזקה שטריך בידי מאי בעי הכי תרתי עדיפא ע"כ אפי' להוציא כנגד מיגו התי' הב' דהתם ה"ט משום דשטריך בידי מאי בעי היכא דלא שייך פשיטי דספרא אלים א"כ ה"כ כיון דאיכא שטריך בידי מאי בעי אע"ג דלא אלימא כ"כ בהדי חזקה לא גרע מהתם הג' כ' דאיבעי' הש"ס לא היה כ"א אם המיגו מהני לכה"פ דלא נימא חזקה להוציא שוב נימא כיון דאיכא בהדי חזקה שטריך בידי מאי בעי מאי אהכי לן מיגו אלא דהשי"מ כ' לתרץ בסברא זו קו' תוס' מיבמות:

וזה לכאורה ק' אחרי כי כ' תוס' דסוגי' לית לה דרב"ח שפיר יש לפ' דאבעי' הש"ס הי' עד"ז אם המיגו מגרע לפחות דלא נוציאו עפ"י חזקה וכ' ד' תוס' דאבעי' הש"ס הי' ע"כ עד"ז האי חזקה מאי הוה אי הוה רק טפי מרוב דברוב הרי אין מוציאין ממון אמנם הך חזקה מוציאין בה ממון ע"כ דהוה כעין סתמא רפ"ק דגיטין דגם ר"מ ס"ל אבל בכל זאת מיגו עדיף כנגדה או דלמא הך חזקה הוה כאנן סהדי ובאכן סהדי וודאי ל"מ מיגו התי' הד' דהכא משום דמיירי בחזקת חיוב קמבעיא לן הנה למ"ש דעיקר קו' תוס' אמלוה בשטר א"כ הרי בשטר בכ"ג איכא חזקת חיוב:

ומ"ש תוס' דלא דמי במוחזק לן באחי' כוונתם דהתם לא סתרה מיגו לחזקה דתרוויי' מצי למהוי אמת וכן מ"ש דל"ד להחזיקה מלחמה בעולם היינו ג"כ משום דהתם לא חשדי לה דמשקרא דנימא אי בעי' לשקר הוה משקרא כה"ג כ"א דתלי' דאמרי בדדמי:

ואמנם קו' אחרונה מיבמות צ"ע דמאי ראי' הביאו מסוף נדרי' הרי למשנה אחרונה דקיי"ל הכי לא מהימנא בהשמים ביני לבינך ע' נדרי' שם וצ"ל ד' תוס' דהתם דלא מהימנא למשנה אחרונה משום דהבעל מכחישה אבל ביבמות ע"כ מיירי שהבעל שותק דאם אומר בעלתי הרי גם גט צריכה כדאי' בגמ' התם וכה"ג מ' להו דאפי' למשנה אחרונה מהימנה ומ"מ י"ל דמדאמר רבא התם דאינו יורה כחץ כסיפא לה למימר בב"ד אם אינו אמת הו"ל כעין מיגו דהעזה ויע"ל דאם אומרת לא נבעלתי הוא שותק ולא איכפת לי' ואם תוציא עלי' שם שאינו יכול לבעול הוא יכחישה ואז לא תהי' נאמן כלל למשנה אחרונה:

תוס' ד"ה אילימא י"ל ע"ד שכ' למעלה דכ"ז שלא עמד מלבנות אין חבירו תובעו דאינו יודע עד כמה יבנה נמצא דאין דרך לתובעו תוך זמנו וכן ביום שעמד מלבנות מאחר שעדן לא נתן תקרה כמו כן אינו יודע אם לא יבנה עוד ונמצא דוודאי אינו תובעו עד לאחר זמנו:

באו"ד לאביי ורבא נ' לפ' ע"ד שכ' למעלה דבשכירות כ"ע מודה דאין אדם פורע תוך זמנו והנה לאביי ורבא דע"כ אמרי' מי יימר א"כ י"ל בשכירות דחזקה עדיף ממיגו ולר"ל נימא דמיגו עדיף מחזקה להכי קאמר הש"ס דגם ר"ל אי' לי' מי יימר דלא ליהוי פלוגתא חדשה בין ר"ל לאביי ורבא: האומר לא לויתי ובשבועות מפ' רש"י במתני' הטעם משום דהוחזק כפרן כקו' תוס' כאן ונ' דאם אומר אין לך בידי וודאי הוחזק כפרן והש"ס הכי חידש לן דאם אמר לא לויתי דאז יוכל לומר מה שהודיתי היינו שיש לך בידי פקדון וזה החזרתי בנתים לך אבל כעת אתה תובע הלואה לא לויתי נמצא דלא הוחזק כפרן אבל אנן לא מתרצי' דבורי' אם הוא אינו מתרץ בעצמו:

רש"י והוא חזר ואמר התקבלתי עו"ש צריכה להביא כוונת רש"י לבאר קו' הש"ס לקמן אר"ח ממתני' ואמאי ליהמני' לשליש אטו תנן שליש ואי קאמר לזה כ' רש"י דפשיטא להש"ס דמתני' מיירי שחזר ואמר התקבלתי וכ"ת מנ"ל להש"ס הא דא"כ דלא חזר השליש פשיטא דצריכה ב' כיתי עדי' וכ"ת דס"ד דאף דלא חזר א"צ דאמרי' חזקה שליח עושה שליחותו ה"מ בדבר שבידו ואפי' קדושי אשה דלקמן לא ימלט דאשה א' בעולם תתקדש לו אבל הכא מאן יימר שהבעל רוצה לגרש את אשתו תדע דאמימרא דר"י מק' הש"ס ולימא חזקה שליח אשה שליחותו ואמאי לא מק' אמתני' כיון דאיכא עדי' דבפנינו אמרה עידי קבלה ל"ל לימא חזקה שליח עושה שליחותו א"וו דל"ש כאן שליח עושה שליחותו ומתני' בחזר ואמר התקבלתי דווקא:

וע"ז הוסיף רש"י דהש"ס הוה מפ' הך צריכה ר"ל להביא לפנינו דאילת"ה שוב לא מקש' מידי דבאמת צריכה שני עדי' בשעה שעשתה שליח קבלה כמ"ש הרמ"בם פ' ו' מגירושין ועידי קבלה ג"כ צריכין אלא דהמק' פשיטא לי' דצריכה דמתני' ר"ל להביא דל' צריכה מ' כשהאשה רוצה להנשא דאל"כ צריך ה"ל למתני ושפיר מק':

אא"כ ליתא לד' הרש"בא שכ' אד' רש"י לקמן כדמשני הש"ס ר"א היא פי' רש"י דאמר אין גט כשר בלא עידי מסירה דאין כוונת רש"י דצריכה להביא העידי מסירה דא"כ ק' קו' תוס' מאי תיקון העולם שייך לר"א אלא כוונת רש"י דמתני' לא קאמר כ"א דצריכה עידי מסירה ודקדק הרש"בא בא א"כ אין ל' צריכה שוה דעידי אמירה הרי צריכ' להביא כדאמרי' תינח בפנינו אמרה ועידי קבלה הפי' רק שצריכין להיות וזה ק' ולמ"ש מד' רש"י במתני' מבואר דמפ' צריכה להביא ומ' דקאי אתרווי' אעידי אמירה ואעידי קבלה ולכאורה מוכרח לפ' כן דאל"כ כ"א דמתני' בא לאשמעי' מלתא דר"א דע"מ כרתי למאי נ"מ אצטריך לאשמעי' כן בשליח קבלה אטו שליח קבלה עדיף מאשה עצמה אלא שק' קו' תוס' וק"ל עוד מזה דרש"י גופא לעיל פ' השולח כ' כד' תוס' דדווקא אי אתי בעל ומערער צריכין עידי חתימה או עידי מסירה לאחר תיקון העולם ולזה כ' לפ' תחלה קו' הש"ס תינח בפנינו אמרה לד' רש"י דמתחלה מק' הש"ס גם אעידי אמירה ומאי מ' להש"ס השתא לחלק בין אמירה לקבלה נהי דכ' תוס' דקו' הש"ס הי' דליסגי בב' עדי' שראוהו בידו שלם ואמנם בהנך ב' עדי' לרש"י לסגי גם בלא עידי אמירה אמנם לפי מה שהסביר הר"ן ד' רש"י א"ש דבגט בידו ג"כ יש חילוק בין עידי קבלה לעידי אמירה דעידי קבלה לא אצטריך כלל ומשעה שמסר הגט לידו הימני' למעבד בי' מאי דבעי ולענין אמירה ל"ש המני' עד דמטי לגבי אתתא הואיל ואי בעי מוסר לידה נמצא דהשתא שהגט נקרע אם ימצאו עדי' שראוהו בידו שלם אבל מעולם לא הי' עם האשה במקום א' ע"כ

שפיר צריך עידי אמירה ועל עידי קבלה מק' ל"ל ליסגי בעדי' שראוהו בידו שלם וע"ז משני הש"ס דבאמת א"צ להביא לפנינו עידי קבלה דוקא כ"א סגי ג"כ בעדי' שראוהו בידו שלם אלא דאותבי ר"א דס"ל אין גט כשר בלא עידי מסירה ואי הוה נקט שנים שראוהו בידו שלם ס"ד דמתני' דלא כר"א דלר"א כיון דאיכא ג"כ עידי מסירה לייתי עידי מסירה להכי נקט תנא כי היכא דלא לטעי גם שנים שאמרו בפנינו קיבל ולעולם קיבל לאו דווקא ז"נ פי' הסוגי' ליישב ד' רש"י:

ובדברים אלו נבין ד' חי' הרמ"בן שכ' דהאי אפי' דמתני' לא הוה כאפי' דעלמא דהיינו לרבותא כ"א לפ' דלא נימא שני כתי עדי' דווקא וק' מאחר דלא תנן מתני' לא זו אף זו וכד' תוס' א"כ ליתני תנא בקיצור צריכה שני' שיאמרו אמרה שני' שיאמרו קיבל וקרע ולמ"ש א"ש וה"פ דמתני' צריכה להביא שתי כיתות עכ"פ דהיינו כת אומרים אמרה וכת אומרי' אפי' רק ראינוהו שלם וזה מרומז בשתי כתי עדי' וכשחזר התנא ופירש נקט קיבל דלא נימא מתני' דלא כר"א וכמ"ש:

רש"י ד"ה וקרע בגמ' פריך ל"ל למקרעי' ר"ל דקו' הש"ס ל"ל למקרעי לא קאי אליבא דרב חסדא כאידך קו' דמקמי כ"א קו' בפ"ע היא ומ"מ יל"ד מאי שייכא התם הך קו' ונ' דבתר דיישב הש"ס מתני' לר"ח שפיר בא לפ' דכ"ז דבעי' ב' עדי' בקרע דווקא אבל בזמן שהגט לפנינו א"צ כלום דשליש נאמן אם הגט בידו אבל לר"ה דאפי' הגט בידו ג"כ ס"ל דאין השליש נאמן מאי ארי' קרע אפי' לא קרע נמי אא"כ מאי משני הש"ס בשעת הגזירה שנו אכתי מאי אכפת לי' לתנא לאשמעי' שהי' אז שעת הגזירה ונ' דד' הרשב"א גט הקרוע קרע ב"ד פסול אפי' בעידי מסירה דלא כהרמ"בם ומעתה הכא ע"כ בקרע ב"ד מיירי דאל"כ אכתי יכול לתנו לה דהרי כשר אמנם בקרוע קרע ב"ד מיירי וס"ד כד' הרמ"בם כיון שאומרי' בפנינו קיבל אפי' הי' אז נקרע כשר לזה קאמר תנא דצריכין להעיד שאחר הקבלה נקרע ובשעת קבלה הי' שלם והיינו דאצטריך תנא לאשמעי' וז"ב כוונת רש"י שכ' הן האחרוני' שאומרי' בפנינו אמר לו לקבל כלומר דל"ת דל' אחרוני' שאינו מדוקדק דשניים הו"ל למתני וס"ד דנקט הכי משום דבעי' עדי' אקריעה דווקא לזה כ' רש"י דאקבלה הוא דבעי' עדי' דהיינו שהקבלה היתה בגט שלם לא זולת:

תוס' ד"ה אפי' לכאורה יש ליישב ע"ד אחר דהנה ש"ק הוא דבעי' עדי' למינוי משא"כ שליח להולכה ואם יהי' ב' העדי' כת אחת י"ל שישתכחו עידי אמירה לגמרי קמ"ל דלא חיישי' אא"כ סיפא אפי' א' מן הראשוני' אינו מיושב וזה ק' ג"כ לתי' הרמב"ן דהאי אפי' לאו לרבותא אתי כ"א לפרושי דב' כתי עדי' ל"ד ואכתי ק' סיפא אפי' א' מן הראשונים ל"ל: ואם באנו ליישב עד"ז יע"ל דעידי אמירה דווקא לאשה לא יהא קרובים אבל לבעל

יכולין להיות קרובי' ומשכחת לה קרובי' ע"י חיתון שכשרי' לבעל אם הם קרובי אשה ופסולין לאשה אבל עידי קבלה גם לבעל לא יהי' קרובי' וס"ד דמה"ט בעי' ב' כתי עדי' דלא אתי לאכשורי עידי אמירה קרובי הבעל לעידי קבלה קמ"ל דלא גזרי' ואמנם תו ק' סיפא:

ותי' התוס' הסביר הר"ן דבעיר א' אין דרך לעשות שליח קבלה וסתמא דמלתא איירי מתני' בשתי מקומות והיאך איקלע דעידי אמירה הי' באותו עיר שקיבל השליח הגט אא"כ מל' אפי' מבואר דמתני' מיירי בב' מקומות וק' שכ' תוס' לקמן דלר"ה ניחא מתני' דמוקי לה בשני' בעיר א' א"כ יק' שוב מאי אפי' למה לא יזדמן בעיר א' שיהי' עידי אמירה עידי קבלה ונ' דבלא"ה יל"ד דהא דאצטריך תכא לאשמעי' האי אפי' היינו משום דתנן ברישא שתי כתי עדי' אמנם לתני תנא צריכה שני עדי' שיאמרו בפנינו אמרה ושני עדי' שיאמרו קיבל ומהי"ת נטעי ונאמר דראשוני' לא יהי' אחרוני' א"וו דרישא מיירי בעיר א' וקרי להו שתי כתי עדי' דאין רבותא בין שתי:

כתי עדי' או אם הראשוני' הם האחרוני' אבל בסיפא מיירי בב' עיירות וקמ"ל רבותא דאעפי"כ כשר בכת א' וכמ"ש תוס' נמצא דרישא ע"כ אתיא להיכי דשכי' בעיר אחת והן ד' תוס' דר"ה מוקי לה רישא בעיר א' ושם צריכין להביא הב' עדי' משא"כ בסיפא דלא מיירי בעיר א' אם גם צריכין העדי' אבל אין צריכין להביאן:

וא"ת יל"ד מאחר דהך קו' קאי אריש למה לא הק' תוס' קו' זו תחלה וכ' דמתחלה הק' תוס' מאי ל' אפי' ובתר דתרוצי ק' להו נהי דאיכא קצת רבותא בסיפא מ"מ אס"ד דלכ"ע באמת צריכין כת א' ושתי כתות פסול לר"ע היאך שייך לומר אפי' אם לר"ע פסול בענין אחר א"וו גם לכ"ע כשר: ואמנם כ' הא דפשיטא להו לתוס' דגם לר"ע כשר היינו מדמק' הש"ס ב"ק מרובה שם לימא מתני' דלא כר"ע ואמאי לא מק' גם בשמעתין ש"מ דמתני' דידן אתיא כר"ע:

אא"כ יק' טובא אתוס' ב"ק שם שהסכימו דמתני' כרבנן אמאי לא קאמר הש"ס מתני' דלא כר"ע וכ' דהנה הרמב"ן תי' דעידי אמירה הוו עדות שלימה דהרי מעידין שידו כידה ואמאי לא ניחא לתוס' בתי' זה של הרמב"ן וכ' דתי' זה תליא בפלוגתת התוס' רי"ד עם ריטב"א בסוגי' דשליחות דתוס' רי"ד ס"ל כיון דקיי"ל מילי לא ממסרן לשליח שליח קבלה אינו עושה שליח והריטב"א כחלק עליו נמצא דהרמב"ן דכ' דש"ק ידו כידה מ' דס"ל כד' הריטב"א דאפי' שליח יכול לעשות אמנם ד' תוס' דש"ק אינו עושה שליח ולא הוה ידו כידה וק' להו שפיר אליבא דר"ע אמנם באמת מבואר במתני' ס"פ התקבל גבי זו הל' העלה ר"ח מבית האסורים וד' רש"י דהיינו ר"ע וא"כ ר"ע הוא דפליג א"ר יוסי

ס"פ התקבל וס"ל מילי ממסרן לשליח וש"ק עושה ג"כ שליח וא"ש תי' הרמב"ן ומתני' לר"ע לטעמי' אתיא ותוס' לא כ' כ"א דלדידן דס"ל מילי לא ממסרן וליתא לתי' הרמב"ן ע"כ מתני' דלא כר"ע:

וכשאני לעצמי הייתי אומר דמטעם אחר א"ש מתני' בין לרבנן בין לר"ע דאמרי' לקמן התקבל לי גיטי אסורה לאכול בתרומה מיד נמצא זה דומה להא דאמרי' בב"ק ומודה ר"ע בשנים אומרים קידש וכמ"ש רש"י משום דעפ"י עדותם נאסרה לעלמא וא"כ ה"נ הרי נאסרה בתרומה וכיון דבאשת כהן מקרי כולה דבר ה"ה באשת ישראל לא הוה חצי דבר:

ואמנם מה שצ"ע דבשמעתין פשיטא להו דלא מיקרי חצי דבר יען אם הגט בידו נאמן והתם בב"ק כ' כיון דצריך להיות הגט מיהת בידו שוב הוה חצי דבר:

ואולי הא תליא בפלוגתא דר"א ור"מ דלר"מ דאין גט כשר בלא עידי חתימה א"כ מה לי עידי קבלה מה לי עידי חתימה משא"כ לר"א דגט בלא עדים כשר לא מקרי משום הגט חצי דבר והנה בשמעתין מוקמי למתני' כר"א ומיירי מתני' בלא עידי חתימה וכמ"ש תוס' לפנינו לקמן א"כ הדין עם תוס' בשמעתין ואמנם י"ל קו' תוס' בב"ק שם אמאי אצטריך הש"ס לדיוקי מרב חסדא דאמר שליש נאמן דמתני' ר"א היא הרי בלא"ה אתיא כר"א דלר"מ הוה חצי דבר:

ואמנם י"ל דכוונת תוס' בשמעתין לדברי רמב"ן דעידי אמירה הרי אהני דליהוי ידו כידה וכ"ת הרי עכ"פ אינה יכולה להנשא בלא עידי קבלה לא היא כ"ז שהגט בידו יכולה להנשא והא דבעי' הגט בידו אין חסרון דהרי גם היא אם תרצה להנשא צריכה להראות גיטה מאי אמרת היא נאמנת לומר גרשתני ולא הוא הרי גם גרשתני אינה נאמנת אלא בפני בעלה ובזמן שבעלה מכחישה וזולת זה הרי צריכה להביא גיטה אם נתירנה להנשא ושפיר מקרי שליש ידו כידה:

ויש לעיין לד' כרש"י דאם הגט ביד השליש גם עידי אמירה א"צ א"כ ממ"נ או דבעי' תרווייהו עידי אמירה ועידי קבלה דהיינו אם אין הגט ביד השליש ובזמן שהגט ביד השליש אפי' עידי אמירה א"צ לד' רש"י אמנם לפמ"ש דנ"מ בין איכא עידי אמירה וליכא דאי איכא מגורשת משעה ראשונה ואי ליכא היא רק מגורשת משעה שהגיע השליח לגבולה א"כ שוב נ"מ שפיר מעידי אמירה ואמנם בר מן דין ג"כ לק"מ דמ"מ עידי אמירה בעי' דלא מצינן משוי שליח קבלה בלא עידי אמירה וכמו שביאר הרמב"ם אלא דק' למה לא בעי' בכל גיטין שיהי' עידי אמירה גם עידי קבלה משום חצי דבר וע"ז אמרי' כיון דעידי אמירה משוי ש"ק שוב לא הוי חצי דבר אף דלענין הבאה לא סגי בהני בלא הני

או דלא נצטרך לחד מנייי אטו אנן אהבאה ק' לן אכולא מלתא דעידי אמירה ק' לן והא מיהת מתרצא:

ואמנם אי ק' הנה לפי' הרי"ף שהביאו תוס' בב"ק שם ע"כ צריכין לתי' תוס' בשמעתין דזולת זה אפי' כרבנן לא אתיא מתני' כפי' רב אלפס בב"ק שם והב"ש סי' קמ"א מכריח מראי' הרי"ף דהל' כר"ח דע"כ ס"ל דר"ה בכ"ג פליג דאל"כ מאי ראי' מקו' הש"ס וליהמני' לשליש דלמא בעיר א' או הרי הבעל לא יכחיש אלא ש"מ ס"ל להרי"ף דר"ה בכ"ג פליג דלא כתוס' והיאך מפ' למתני' לר"ה דלא ליהוי חצי דבר אם לא נפ' ע"ד שכ' לעיל: ונ' דק לד' הרי"ף קו' תוס' לר"ה מאי מהני בפני נכתב וצ"ל דהלא יק' להרי"ף מ"ט פליג ר"ה היכא דל"ש אם איתא הרי א"נ ליתי לי' המנ' במלתא דאי' כמ"ש תוס' הרי איכא מיגו ותוס' לטעמי' שפיר תי' וזה לא שייך לד' הרי"ף וצ"ל דלא מקרי מיגו דהבעל סמיך עצמו שלא תטלנו מידו ואמנם היכא דבאמת נטלה הגט מיד השליח ע"כ לא סמיך הבעל עצמו ע"ז ש"מ הימני' משום מיגו דאי בעי מסר לה והיינו דמהני בפ"נ כיון שנטלתו אמרי' למפרע גם לר"ה הימני' אמנם א"כ ה"ה היכא דהיא שויא תחלה לשליש בפני עידי אמירה לש"ק מהי"ת לא תקח הגט מידו א"כ גם כה"ג ס"ל לר"ה הימני' ודווקא היכא דליכא עידי אמירה ג"כ הוא דפליג ר"ה וא"כ עידי אמירה וודאי הוה כולא דבר דבאיכא עידי אמירה גם ר"ה מודה וכמ"ש: רש"י ד"ה שליש אומר שהיה הגט נתון ביד שליש פי' שעדן לא ניתן לאפוקי מפי' הרי"ף בתשו' דפלוגתיי' דר"ה ור"ח בשליח להולכה לאחר שנתנו לה והוא אומר שליח קבלה אני דייק הרמב"ן מד' רש"י דר"ל דאפי' עידי אמירה אין כאן וכמ"ש רש"י לפנינו לקמן בקו' הש"ס והרשב"א שדחה בזה ד' הרמב"ן בפי' ד' רש"י לא זכר ד' רש"י לקמן ואמנם מאי בעי' בזה רש"י כאן ונ' דרש"י בא לבאר קו' הש"ס לקמן ממתני' אר"ח דמקן' לפי הבנת רש"י וכפשט הסוגי' למה לי בין אעידי אמירה בין אעידי קבלה ש"מ דמ' להש"ס דלר"ח אפי' עידי אמירה א"צ השליש וממילא ע"כ מפ' הש"ס פלוגתא דר"ח בשליח קבלה דאי בשליח הולכה מהי"ת יאמר הש"ס דס"ל לר"ח דבש"ק אפי' עידי אמירה א"צ וכ"ת אכתי יק' מנ"ל להש"ס לפ' הכי ד' ר"ח י"ל דמ' להש"ס דבדאיכא עידי אמירה גם ר"ה מודה דהימני' דהרי אי' לי' מיגו דמסר לידה והיא: וודאי תקבל מידו כיון דשויתה ש"ק ונ' דע"ז כ' רש"י ג"כ והאיש והאשה יחד בעיר דמ' דהיא מגורשת משעת קבלתו ובליכא עידי אמירה כ' הר"ן אפי' לד' רש"י אינה מגורשת כ"א משעה שהי' השליח בצד האשה וע"ז כ' רש"י דמיירי ששניהם יחד בעיר וא"כ שפיר משעת קבלה מגורשת:

אמנם תוס' נחלקו על רש"י בזה וס"ל דבלא עידי אמירה גם לר"ח לא מהימן ויל"ד מנ"ל לתוס' דהש"ס מפ' כלל פלוגתא דר"ח ור"ה בש"ק דלמא כתשו' הרי"ף דבשליח הולכה אפלגו ולא הוה ק' להו מבפ"נ ומ"מ מק' הש"ס שפיר ממתני' כמ"ש הר"ן דמ"ש וכ' דתוס' דייקא להו מקו' הש"ס עלי' דר"ה מדתני' ושליש נאמן משני' ואס"ד כפי' הרי"ף דבשליח הולכה מיירי ויצא הגט מת"י מאי מק' הש"ס מהך ברייי' הרי בהדי' תני' בסיפא דהך ברייי' אימתי בזמן שהשלישות בידו אלא וודאי גם כאן מיירי בש"ק והגט עדן בידו: ולד' הרי"ף י"ל דהתם נאמן משני' תנן א' שהשליש אינו אומר לא כד' זה ולא כד' זה ונאמן ואמנם אם א' מהבע"ד מוחזק לא מהימן השליש אחר שהוציא מידו לחייב המוחזק משא"כ הכא דהשליש אומר לגירושין א"כ הוי מסייע להאשה המוחזקת בגט ואם מ"מ קאמר ר"ה אינו נאמן למה יהא התם נאמן בזמן שהוא בידו אלא ש"מ דלא כר"ה וע"ז משני בממון גם ר"ה מודה: תוס' ד"ה בעל אומר לפקדון כוונת דבריו דפקדון טענה רחוקה דלא מקד' אינש פורענות אלא דר"ה לא אמר בגוונא אחריתי בעל נאמן וכ"ת אדרבא אי הוה נקט להולכה ס"ד בפקדון מודה ר"ה משום דלא מקדים אינש כיון דר"ה גם בהולכה היה אומר א"כ לית לי' המני' כלל דהרי בהולכה ל"ש אם איתא ומהי"ת יהא שליש נאמן בפקדון:

אמנם כ"כ לעיל דהבי"ש הכריח מד' הרי"ף דס"ל אפי' היכא דל"ש אם איתא ג"כ פליג ר"ה וצ"ל דמ"מ היכא דל"ש אם איתא ס"ל לר"ה דהוה ס' מגורשת משא"כ היכא דשייך אם איתא בעל נאמן אפי' לקולא ואם כהן הוא יכולה לישב תחתיו וא"כ לא ק' לנקוט בעל אומר להל' לא היא לפקדון נקט משום כחא דהתירא דבלפקדון דשייך אם איתא אפי' לקולא מהימן:

ואמנם אפשר דבאמת מה"ט מפ' הרי"ף בתשו' לכולא מלתא דר"ה וכ"ח בשליח הולכה לאחר שמסרו לידה וע"כ אצטריך הש"ס למנקט בעל אומר לפקדון לא זולת:

והנה יש לפנינו בפלוגתת ר"ה וכ"ח ג' שיטות תוס' ורש"י מפ' בשליח קבלה ורמב"ן ג"כ מפ' הכי אלא דס"ל דר"ה ל"פ כ"א כ"ז שהגט בידו וממילא בשליח הולכה לא פליג דלא כתוס' והרי"ף בתשובה מפ' לה בשליח הולכה דווקא והנה הרי"ף בפסקי' שהביא ראי' מהא דמק' הש"ס ולהימני' לשליש דהל' כר"ח ע"כ לא ס"ל הא דרמב"ן דאם אין הגט ביד השליש גם ר"ה מודה דהרי התם מיירי שאין הגט ביד השליש אמנם גם מפי' בתשובה כ' שחזר בו דהנה בנוסחא ישנה הוה ס"ל להרי"ף דאין ראי' מקו' הש"ס הזאת דבאין הבעל מכחיש גם ר"ה מודה ובפסקי' חוזר ופסק מהך ראי' כר"ח א"וו דמעיקרא הוה מפ' לה בשליח הולכה וא"כ ע"כ ר"ה מודה באין הבעל מכחיש דאלת"ה לא משכחת שליח

הולכה לר"ה אם לא בכתב הרשאה מקוים וק' קו' הרא"ש ריש מכלתין א"כ בפ"כ ל"ל א"וו בלא הכחשה מודה ר"ה ואמנם בפי' חזר בו ומפ' דר"ה ור"ח בש"ק פליגי ואס"ד דר"ה מודה בלא הכחשה ק' קו' הרא"ש מאי מק' הש"ס ממתני' על ר"ח דווקא אטו מתני' בהכחשה מיירי ואמאי אתיא שפיר לר"ה ולדחוק באמת כד' הרא"ש ולפ' דבאמת גם לר"ה מק' הש"ס לא מסתבר להרי"ף א"וו דמ' להש"ס דממתני' דייק ר"ה לכולא מלתא מדבעי עדי' ש"מ שליש אינו נאמן וא"כ מוכח דגם בלא הכחשה פליג ר"ה ומוכח שפיר מקו' הש"ס לקמן וליהמני' לשליש דהל' כר"ח: ועד"ז כבין ד' ה"ה דהנה הרמב"ם מייתי מלתי' דר"ח בין בש"ק וגט יוצא מתחת ידו בין בהולכה וגט יוצא מתחת יד האשה והי' כ' עפ"י פשוט לפ' דהרמב"ם מפ' הסוגי' בשליח הולכה כרי"ף בתשובה ומ"מ גם בשליח קבלה פסק כן כמ"ש הרי"ף בתשו' גופא מקו' הש"ס על ר"ה אמנם ה"ה כ' דהרמב"ם מפ' הסוגי' בש"ק וצ"ע מ"ל למפסק כן גם בהולכה אם הגט ביד האשה וע' לח"מ אבל למ"ש נימוקו עמו דאי הרמב"ם מפ' לה בשליח הולכה א"כ ע"כ באין הבעל מכחיש ר"ה מודה ואין ראי' מקו' הש"ס דהל' כר"ח ולמה פסק הרמב"ם כתלמיד במקום הרב אלא ש"מ דהרמב"ם ס"ל דהסוגי' בש"ק ודייק ליה מקו' הש"ס דר"ה בכ"ג פליג:

אמנם הא דפסק הרמב"ם אפי' בשליח הולכה כן כ' דק' לי' קו' תוס' דאס"ד בשליח הולכה לאחר שהגט יצא מתחת ידו תו לא מהימן השליש בפ"נ מאי אהני לן ואפי' בא"י יק' נהי דבקיאי לשמה ועדי' מצויין מ"מ הרי יכול לערער ולומר לפקדון נתתי א"וו שליח הולכה נאמן אפי' לאחר שיצא השלישות מידו וכמו שהאריך בזה הרשב"א בחי':

תוס' ד"ה בעל אומר לגירושין לכאורה הי' אפשר לומר דפקדון טענה גרוע היא דלא מקדים אינש פורענות לנפשיה כדאמרי' בסוגי' דשמא יחפה גבי כתבי' ואותבי' בכסתי' ונרא' דבאמת מה"ט לא ק' להו לתוס' גם בא"י ניחוש דידעי תוס' דחששא רחוקה היא וכיון דלא הי' לרז"ל לחוש בא"י לא לקיום ולא ללשמה גם לחששא זו לא חשו אבל בחו"ל מאחר דכבר עשו תקנה כח הי' להם לתקן ב' שלוחי' ונהי' בטוח גם מערעור פקדון:

והנה עכ"פ מ' מדברי' דאערעור הוא דיש לחוש אבל לא דאנן חיישי' ובתי' התוס' מ' אפכא שכ' דר"ה מוקי לה בשלשתן בעיר א' ואכתי ק' הא באין הבעל מכחישו מודה ר"ה ועדי' ל"ל וכ' דוודאי אי אי' לי' לר"ה אפי' שלא בעיר א' אמרי' אם איתא א"כ לא משכחת שליח הולכה וע"כ צ"ל כד' הרא"ש ריש מכלתין דבאין הבעל מכחיש ר"ה מודה ומה"ט השמיט באמת הרא"ש תי' תוס' אמכם למאי דמסקי תוס' דדוקא בעיר א' אמר ר"ה איכא למימר דהאי אם איתא בעיר א' אלים כולי האי דגם אנחנו ניחוש לכך:

באו"ד שם להנהו דמצרכי והנה הרמב"ן כ' כיון דמעיר לעיר הוצרכו לתקן ושם הועילו בתקנתן לגמרי וכמ"ש תוס' שוב מערסא לערסא חל ג"כ תק"ח אף דלענין טענת פקדון לא מהכי וכ' ד' תוס' שמיאנו בתי' זה הפשוט ע"ד שכ' למעלה דעיקר קו' תוס' האי קולא הוא חומרא הוא נח הי' לחכמים שלא להאמין לשליח א' כדי שיבטל גם טענת פקדון וזה ג"כ ק' כאן הנהו דמצרכי מערסא לערסא הי' להם לתקן שישלחו הגט ע"י שנים ול"צ בפ"נ ויבטל ג"כ טענת פקדון ומה גם כי בעיר א' אין זאת חומרא אם יתקנו שיביאו שנים הגט:

ואמנם י"ל מאחר דלר"ה באמת לא שכיחא בעיר א' שיגרש ע"י שליח דאם הי' שכיח היאך שייך לומר אם איתא ואם מקלע גט ע"י שליח ע"כ הדבר מפורסם מדוע לא גירש זה ע"י עצמו וממילא אין חשש לעז כי ידע הבעל אשר הדבר מפורסם שגירש ע"י שליח:

באו"ד כתבו ותנו דברי' אלו תמוהים דכתבו ותנו לכ"ע צריכין אותן שאמר להם כן לכתוב בעצמן וליתן וא"כ הו"ל שנים או שלשה ושוב א"צ בפ"נ וע"כ כוונת התוס' שאמר לסופר ולעדי' כתבו ולשליח תן ותנו ל"ד ועיקר כוונת תוס' שהלך לדרכו קודם כתיבה דל"ש כה"ג לדידה הוה יהיב לה: תוס' ד"ה דהא הימני יל"ד בדברי' מאחר דלד' אין גט בעולם כשר אם לא היו שם עידי מסירה א"כ השליש שאמר לגירושין ע"כ אומר שהבעל מסרו לו בפני עידי מסירה דאל"כ בלא"ה הגט פסול וא"כ ע"כ פלוגתיי' דר"ה ור"ח במסר לו בפני עדים ומה הל' אפי' אומר הבעל וכ' כוונת תוס' ל"מ אם הבעל מכחיש השליש ואומר ע"כ לפקדון נתתיו לך שהרי לא היה שם ע"מ וודאי השליש מהימן דהרי המני' מאחר דמסר בידו הגט בלא עדי' אפי' הביא הבעל עדי' ש"מ אם הביא הבעל העדי' נאמנין להכחיש השליש דלא כמ"ש הרשב"א בחי' וכן פי' רש"א כוונת תוס' לקמן ד"ה הא מני ר"א וטעמא מוחי כ' דכיון דעכ"פ העדי' לפנינו ואומרי' שלפקדון נתנו לו ומעולם לא הי' עידי מסירה לגירושין א"כ מאי אהני לן במה שפסל הבעל העדי' נגד השליש עכ"פ עידי מסירה אין כאן ולד' תוס' פסול כל גט בלא עידי מסירה וד' רשב"א תמוהים בזה לכאורה ובלא"ה צ"ע מאי ק' לי' לרשב"א נחזי סהדי מאי קאמרי ר"ה ור"ח פליגי בגט שיש בו עי"ח וא"צ להביא העי"מ לפנינו וכמ"ש רש"א הנ"ל ע"ד תוס':

ואמנם ד' הברייי' שאמרה הודאת בע"ד כק' עדי' ושליש נאמן משני' מ' לכאור' דשליש נאמן יותר מק' עדי' וכד' הרשב"א וי"ל דבממון וודאי ד' רשב"א שרירין וקיימין דפסול לי' לכולהו עדי' לגבי שליש דהרי המכי' אבל בגיטין דבעי' ע"מ ל"ש זה מטעם שכ':

וכ"ת כדמק' הש"ס וכן לגיטין יק' גם אר"ח לא היא הרי ע"כ גם הודאת בע"ד ל"ש בגיטין ואף דבעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן היינו מטעם הואיל ובידו ולכ"ע מכאן ולהבא

דווקא וכיון דאהודאת בע"ד לא קאי וכן לגיטין ע"כ ה"פ וכן לגיטין שליש נאמן אבל לא יותר מק' עדי': והי' נ' דהרי"ף בתשו' שמפ' פלוגתא דר"ה ור"ח בשליח הולכה היינו ג"כ משום דלא א' לי' דבמקום עדי שייך הימני' ובשלמא בשליח הולכה א"צ עדי' אבל בש"ק ע"כ בעי' עי"מ ל"ש הימני' א"וו פלוגתיי' בשליח הולכה וכ"ת א"כ יק' שוב מאי פריך ממתני' הלא מתני' בש"ק דל"ש הימני' לק"מ דהמק' הוה ס"ל סתם מתני' דידן ר"מ וע"כ איכא עידי חתימה והרי"ף לית לי' ד' ר"ת דגם לר"מ בעי' עידי מסירה דאפי' לר"א ס"ל להרי"ף במקום עי"ח ל"צ עידי מסירה רק לכתחלה וכן פסק הרמ"בם:

באו"ד דאין לפ' כך הגי' לפנינו מ' מדברי' אלו דלד' רש"י דטעמא דר"ח משום מיגו ע"כ אם מסר לו בידיו ל"ש הימני' שהרי כ' רש"י המכי' כשמסרו בידו והיינו דאז מצי עביד בהגט מה דבעי' ובמקום עדי' עכ"פ כ"ז שהעדי' לפנינו אין בידו כלום כך הייתי סבור לפ' ד' תוס' אבל זה בדותא וכמ"ש דכיון דאנן בין ר"ה בין ר"ח כר"א קיי"ל דעי"מ כרתי ואפי' איכא עידי חתימה עכ"פ עידי מסירה בעי' ואימת קאמר ר"ח הימני' אם לא שנדחוק דד' רש"י במקום עי"ח אפי' לכתחלה א"צ עי"מ וכולא האי לא מיקל א' מהפוסקי' ולזה כ' פי' ד' תוס' דלרש"י דהטעם משום מיגו וק' מאי מיגו שייך הרי בשעת מסירה היו עדי' וצ"ל כד' הרשב"א דאמרי' דפסיל הבעל לעדי' וזה לא רצו תוס' להסכים כ"א כמ"ש:

והנה הביאו ראי' מסנהדרין הגי' בתוס' משובשת וברשב"א הקו' מבואר דהש"ס הניח שם ר"כ דס"ל בלא מיגו אין שליש נאמן בתיובתא ש"מ דלא בעי' מיגו וזה כוונת ד' תוס': ואמנם לד' רש"י י"ל בממון וודאי לא בעי' מיגו כ"א הימני' אבל באי' ס"ל לרש"י דל"ש הימני' וכמ"ש רש"י בהדי':

אלא שהר"ן הק' מנאמונת עלי לומר שלא פייסתי בפ' כל הגט ובפ' מי שאחזו הרי דבגט שייך ג"כ הימני' והנה מפייסתי לא הוה ק' כלל דלרש"י פייסתי היינו גט ישן דרבנן ומשו"ה נאמנת אבל הסוגי' קאי ג"כ אתנאי אם לא באתי והתם הוה דאורייי' אבל המעיין ברש"י פ' כל הגט שכ' באומר בב"ד נאמנת עלי וכו' כוונתו בשעת התנאי מיד התנה שאם היא תאמר שלא בא ע"ז לא התנה שיהי' הגט בטל והרי תלה התנאי בדברי' משא"כ בסוגיי' אם הוא אמר לפקדון מ"מ לא גירש ומ"מ היכא דאיכא מיגו אגלאי מלתא למפרע דלא כפיו לבו וצ"ע:

באו"ד גם ר"ה מודה י"ל ד' רש"י דבשליש לית לי' לר"ה מיגו דמאי נימא הרי הי' יכול למוסרו א"וו קיבלו לגירושין אדרבא אם קבלו לגירושין הי לו למסרו לה ומ"מ אי לאו סברת אם איתא הייתי מאמינו מ"מ במיגו משא"כ השתא דאמרי' אם איתא אבל בדידה

דהמיגו אי בעי' אמרה לדידה יהבה ניהלה י"ל באמת ד' רש"י דהגט בידה כהתי' קמא של הרא"ש לקמן וע' לפנינו וא"כ למה לא ניהמנה במיגו:
אבל אין לומר דרש"י מפ' כולא מלתא דאם איתא כפי' הרמב"ן דהשליש היה לו למסרו לה א"כ למה כ' רש"י בריש סוגיין שהאיש ואשה יחד בעיר הו"ל לפ' שהאשה והשליש יחד בעיר:
באו"ד כיון שהבעל אומר לפקדון פ' אף דלפני זה הי' בידו למוסרו לה זה מקרי מיגו למפרע ולא אמרי' והק' הר"ן ח"כ למה אמר ר"נ בסנהדרין בלי"ק מיגו דאי בעי' קלתה הרי עכשיו לא תוכל לשרוף השטר שהרי הוציאתו בב"ד אלא ש"מ דזה לא מקרי מיגו למפרע ואמנם לפי' תוס' בלי"ב בסנהדרין שם לק"מ שפי' דהא דאמרי' כיון דאתחזק בבי דינא אי בעי קלתה לא אמרי' היינו שהוציאתו בב"ד א"כ פליגו הני תרי לישני אי אמרי' מיגו למפרע או לא ור"נ לאו ממיגו אתותב כ"א הש"ס מסיק דלא בעי' מיגו לשליש כלל וכמ"ש כאן תוס' ולק"מ קו' הר"ן אלא שהר"ן הי' מפ' כרש"י שאתחזק בב"ד שכ' בו הנפק פי' מקמא דאתא ליד סבתא ומעולם לא הי' לה מיגו ושפיר הק' דבמקו' דהוה לה מיגו ל"פ לי"ב אלי"ק:
עוד הק' הר"ן מר"ה לקמן ומפ' לה הר"ן שהגט ביד שליש דומיא דאינך וכפי' בתרא של הרא"ש אמנם ד' תוס' כפי' קמא של הרא"ש ומיירי שהגט ביד האשה והמיגו א"ש:
וכ' תוס' דכ"מ לענין דברי' העשויין להשאיל וכו' אמנם למ"ש דבממון גם רש"י מודה דלא בעי' א"כ גם בדברי' העשויין להשאיל לרש"י השלשי נאמן: ודייקו תוס' דאם אמר לפקדון נאמן השליש מ' לאחרים הוא דנאמן אבל לעצמו ל"ש הימני' דאם אומר מכרת או נתתו לי אומר בעצמו שלא הי' שליש מעולם והודאת בע"ד כק' עדים והנה לקמן כ' תוס' דר"ה באמת ס"ל במלתא דאי' ל"ש הימני' וא"כ למה מודה בב' עיירות וצ"ל דלר"ה בעי' מיגו ובעיר א' לא שייך מיגו דמשום סברת אם איתא לא תקבל הגט וליכא מיגו משא"כ בב' עיירות דל"ש סברת אם איתא בוודאי תקבל הגט ואיכא שוב מיגו:
גמ' הודאת בע"ד וכו' יל"ד מה זה דקאמר כיצד מהו כיצד וכ' דס"ד אפי' שני הבע"ד מכחישים ג"כ יהא נאמן קמ"ל דווקא זה אומר כך וזה אומר כך אבל שנים מכחישין הם נאמנין ומטעם הודאת בע"ד:
ובזה יש ליישב דלכאורה מאי מק' הש"ס על ר"ה מהך בריי' דהרי במקום מיגו גם ר"ה מודה ודלמא מיירי במקום מיגו וכ"ש שק' קו' זו בסנהדרין דמק' מהך בריי' אר"נ דמצריך מיגו אמכם למ"ש דבריי' אשמעי' דשנים דאם שני' מכחישין הם נאמנין ואס"ד דמיירי באי' לי' מיגו למה לא יהא נאמן אפי' להכחיש שכי' אלא ש"מ בלא מיגו מיירי:

ואמנם בשמעתין יש לישב ג"כ ע"ד שכ' הרשב"א ליישב ד' הרי"ף במה שהביא ראי' מקו' הש"ס וליהמי' לשליש ומאי מק' הא התם גם ר"ה מודה ותי' הרשב"א כיון דר"ה רק מטעם מיגו מודה ל"ש וליהמני' לשליש וכן יש לתרץ בבריי' אמנם אד' תוס' יל"ד למה הוצרכו לומר דמ' למק' דבריי' בג' יחד בעיר הרי קו' הש"ס בלא"ה א"ש דאפי' אינם יחד בעיר מטעם מיגו הוא דמהימן ובריי' במיגו לא קמיירי וכמ"ש או לדעתינו או לד' הרשב"א וכ' דע"כ לא נחתי' להך סברא דלר"ה במיגו תלי' מלתא דווקא בתר דמשני הש"ס אליבא דר"ה שאני ממון דאתיהב למחילה ש"מ דר"ה לית לי' באי' כלל הימני' ודמודה באין שלשתן בעיר ע"כ מטעם מיגו מודה משא"כ המק' דלא ידע מזה עדן מנ"ל להק' דלמא גם ר"ה אי' לי' הימני' מלבד היכא דשייך אם איתא אע"כ דמ' לי' בריי' אפי' שלשתן בעיר:

וכוונת דברי' י"ל משום דהודאת בע"ד מיירי אפי' כששלשתן בעיר א' ה"ה סיפא דשליש נאמן ג"כ מיירי אפי' כלן בעיר א':

וכן לגיטין נ' דא"נ ס"ד דגיטי נשים קאמר ע"כ לא קאי אהודאת בע"ד דמאי הודאת בע"ד שייך בגיטי נשים ואף דבעל שאמר גירשתי כאמן למאן דס"ל הכי היינו להבא ומטעם הואיל:

גמ' וליהמני לשליש יל"ד אטו לא ידע המק' דמתני' בגט קרוע מיירי והי' כ' ראי' מזה לד' הרמ"בם דפסק דגט קרוע כשר בעידי מסירה וא"כ אם ימסרנה לה הרי הוא כשר ושפיר שייך הימני' שיכול למוסרו לה בעידי מסירה והתרצן דחה דבריו נהי דאם הבעל מוסר גט לאשתו גט קרוע כשר אבל אין שליח נאמן לגרש אשה בגט קרוע דדלמא באשפה מצאו:

אמנם באמת נ' דמעיקרא מיד הי' רק קו' המק' אתיבת קיבל דתנן ולזה הבין הקו' כפשוטו ותי' מי קנפיק גיטא וע"ז השיב לו המק' אתה הבנת כי קו' הי' בין אעידי אמירה בין אעידי קבלה ושפיר השבת לי' אבל קו' מעיקרא לא הי' כ"א קיבל ל"ל וזה כוונת תוס' שכ' בפנינו אמרה וזה מעולם לא הי' ק' לי' וגם לרש"י פי' הסוגי' עד"ז אלא דרש"י בא להסביר לולא הי' הדין בגט שלם דלא בעי עידי אמירה היאך עלה ע"ד התרצן שהמק' יטעה כולי האי א"וו בגט שלם באמת לא בעי' עידי אמירה:

ואמנם אכתי אריכות ל' רש"י על תי' הש"ס מי קנפיק גיטא צריך ביאור ונ' כוונת רש"י דהא דשליש מהימן גם אעידי אמירה היינו ע"כ מטעם מיגו ומיגו זה לא הי' עד דאתי לגבי דידה וההיא שעתא קרוע הוה ולא הוה מיגו משא"כ עידי הקבלה דיו אם הי' נאמן בשעה ראשונה וכמ"ש הר"ן וא"נ עכשו קרוע הוא הרי קודם שנקרע כבר האבי' ועידי קבלה ל"ל:

בכל זאת מ"ש רש"י קיבל ל"ל הרי הגט בידו לפנינו ק' מאוד מה לכו בגט קרוע שהוא בידו וע"כ צ"ל כפי' תוס' ואין ד' רש"י מורין כן אשר ע"כ כ' כוונת רש"י ע"ד הרשב"א שכ' אם הגט מקויים אפי' קרוע כשר דבעל לא מקיים גיטא ומפ' רש"י קו' הש"ס עד"ז הנה מדתנן במתני' האשה שאמרה התקבל צריכה ב' כיתי עדי' ע"כ חידוש דין בשליח קבלה אתא תכא לאשמעי' מה שאינו באשה וא"כ אטו אשה שבאה בגט קרוע לפנינו נאמנת בלא עידי קבלה ולא יהא השליח עדיף ממשלח וכמ"ש ה"ה פי"ב מגירושין אמ"ש הרמ"בם דבעל נאמן לומר בשליח קבלה מזוייף אע"כ דמיירי בגט מקויים והיא א"צ עידי קבלה ואמאי הוא צריך כיון שהגט בידו והוא מקוים וודאי מיד הבעל קבלו דבעל לא מקיים גיטא וע"ז משני הא מני ר"א היא וכ' רש"י דאמר אין גט כשר וכו' ולא רצה רש"י לפרש כפירוש תוס' דמיירי ולא עידי חתימה דיק' שוב מ"ש בש"ק דאשמעי' תכא האי דינא בדידה כמי דינא הכי א"וו הכא מלתא אחריתא כיון דמתני' בגט קרוע מיירי י"ל כ"מ בין ר"מ לר"א דהנה הרמ"בם פסק גט קרוע אם יש עידי מסירה שהוא נקרע בשעת מסירה כשר והרשב"א הק' עליו מן התוספתא וי"ל ד' הרמ"בם דהתוספתא מיירי בלא עידי חתימה והמסירה לחודא כרתי וכיון שנקרע קודם המסירה פסול דבטולי בטלי' וכמ"ש הרשב"א והרמ"בם מיירי שיש עליו עידי חתימה כסתם גט לד' הרמ"בם וכיון דאיכא עידי חתימה מבואר ד' הרמ"בם דרק לכתחלה בעי עידי מסירה אבל באמת עידי חתימה כרתי ואף דנקרעו מ"מ לא בטלי אחר שעידי חתימה גמרוהו ז"נ בד' הרמ"בם ואמנם לד' רש"י י"ל כיון דלר"א אפי' איכא עידי חתימה אין גט כשר בלא עידי מסירה ובכ"ג ס"ל לר"א מסירה כרתי וא"כ אם הי' קרוע בשעת מסירה הי' פסול ה"ק תנא כיון שהגט עכשו קרוע צריך שני עדי' אשר בשעת מסירה לא הי' קרוע וה"פ דמתני' משום דנקרע בעי' עידי קבלה שהי' אז שלם וכ"ת אכתי הרי גם גבי דידה הי' דינא הכי ומאי אשמעי' תו הא מלתא בש"ק י"ל באמת לדיוקא אתא דווקא משום דנקרע בעי' עידי קבלה אבל לו הי' שלם לא הי' צריך וע"ז פריך הש"ס מאחר דמתני' רק לדיוקא אתא למימר דשליש נאמן בגט שלם ולמה לי' לתנא למנקט קרע דפשיטא דבעי ב' עדי' לינקוט גט שלם ולשמעי' בהדי' דנאמן ומשני בשעת הגזירה כלומר דקודם גזירה לא הי' מביאין עידי קבלה משום שהיה השליש נאמן ואח"כ בשעת הגזירה שהיו צריכין לקרוע הגט הוצרכו לתקן גם עידי קבלה ומיושב בזה למאי הל' אשמעי' תנא שהיתה גזירה כזאת ולמ"ש א"ש:

וכ' הרא"ש דקו' הש"ס הי' גם לר"ה דהרי באין הבעל מכחיש גם ר"ה מודה והתוס' לא כ"כ כ"א דלר"ה מתני' בג':

בעיר א' ומי' בהכחשה לא אכפת להו לתוס' מדלא הזכירו מזה וכ' פלוגתיי' התוס' לטעמי' דהימני' ל"ש לר"ה במלתא דאי' כ"א מיגו ובמקום אם איתא אין כאן מיגו וא"כ בעיר א' דשייך אם איתא י"ל דליכא מיגו דהיא לא תקבל דק' לה ג"כ מ"ט לא יהיב לדידה משא"כ הרא"ש ס"ל דגם ר"ה ס"ל הימני' רק במקום אם איתא לית לי' הימני' במלתא דאי' אך כ"ז שאין הבעל מכחיש הוא נאמן ובאמת לא מחלק הרא"ש כלל לר"ה בין עיר א' לב' עיירות שהרי הכריח ריש מכלתין מקו' תוס' דכשהאמינו רז"ל לשליח לומר בפ"נ על הכל האמינהו אפי' אטענת פקדון עיי"ש וסברתו כסברת ה"ר אבגדור דגם במזוייף טענת הבעל דאוריי' אבל מאחר שהאמינהו רבנן בדרבנן קודם שבא הבעל וערער שוב לא השגיחו בערעור הבעל וכן ה"נ מאחר שקודם שבא הבעל הי' נאמן מטעם שליש גם אח"כ האמינוהו אם אמר בפ"נ ובכולא סוגי' לא הזכיר הרא"ש אף דפסק לחומרא כר"ה מד' תוס': והנה הבי"ש הוכיח מראי' הרי"ף דהל' כר"ח מדמק' הש"ס ולהימני' לשליש ש"מ דהרי"ף ס"ל דר"ה פליג אפי' היכא שאין הבעל מכחיש דהרי התם הבעל אומר לגירושין וגם אפי' בב' עיירות דאל"כ שוב אין ראי' וא"כ ס"ל להרי"ף דר"ה לית לי' הימני' וכד' תוס' ואמנם גם מיגו לית לי' לר"ה כ"א גבי לדידה אבל לגבי שליש לא וכמ"ש לעיל בד' רש"י דעכ"פ אם לגירושין קבלה למה לא נתן לה משא"כ בדידה מיירי שהגט בידה הוה מיגו טובה ולהכי מודה ר"ה:

ועד"ז הי' נ' דשקיל וטרי הרי"ף בנוסחא ראשונה הוה ס"ל דר"ה מודה דאמרי' המני' היכא דאין הבעל מכחיש ודחה הראי' ובנוסחא אחרונה חזר בו וס"ל דר"ה בכה"ג פליג ומטעם דמ' מפשטא דסוגי' דקו' הש"ס ממתני' לא הי' אלא לר"ח אבל לר"ה ניחא ש"מ דר"ה בכ"ג פליג:

ואמנם לאחר העיון כ' פשט ד' הרי"ף בראיה שהביא עד"ז דלכאורה מאי מק' הש"ס כלל וליהימני' לשליש אטו לא ידע דמיירי שהגט אבד א"וו קו הש"ס הי' עד"ז כיון דהבעל נאמן לומר שעשאו שליש א"כ מה לי גט בידו או לא ומשני הש"ס דאין שליש נאמן אא"כ הגט בידו ומק' לי' שוב הרי הכא הבעל ע"כ נאמן שעשאו שליש ולמה לא יהא דיבור הבעל כמו גט יוצא מת"י ומשני לי' דהבעל אינו נאמן כ"א לומר גרשתי וכאן לא קאמר גרשתי ואין דיבורו מעלה או מוריד אמנם כ"ז אי הסוגי' לר"ח דס"ל הימני' שפיר עלה ע"ד המק' להק' משא"כ לר"ה דמטעם מיגו לחוד הוא דנאמן וכיון דאבד הגט מאי מיגו שייך א"וו הסוגי' כר"ח:

ומודה ר"ה דאי אמרה וכו' יל"ד מה עלה ע"ד לומר כן והי' נ' ראי' מזה לד' הרא"ש בלי"ק דהך דמודה ר"ה מיירי בשהגט בידה וא"כ שפיר ס"ד דיהא השליש נאמן במיגו דהרי חזי'

שקבלה הגט ומ"מ מק' הש"ס כיון דעכ"פ במה שהגט בידה לחוד לא מהימנא דהרי היא לא ידעה אם נתגרשה או לא והשליש לא מהימן מטעם אם איתא מהית"י תהא נאמנת: ועד"ז מבואר דין שכ' הרמ"בם פי"ב דאם השליש נתן לה הגט אף שהיא אינה יודעת והבעל אומר לגירושין שליש מהימן וכ' לעיל דלמ"ש ה"ה דהרמ"בם מפרש הסוגי' בש"ק מנ"ל להרמ"בם הא מלתא אמנם למ"ש דהיינו ענין לי"ק דרבה וע"כ לא פריך הש"ס אלא דלר"ה לא ניחא ואס"ד דגם לר"ח לא ניחא טפי הו"ל להש"ס להק' אטו ר"ח מודה כה"ג אלא ש"מ דלר"ח ניחא: אלא שהרא"ש הק' אפי' זה א"כ מאי מודה שייך הא לא הוה מעין פלוגתי' והי' נ' באמת ראי' מכאן לד' הרי"ף בתשו' דסוגי' בשליח הולכה והוה שפיר מעין פלוגתיי' אמנם בלא"ה א"ש דהק' הש"ס א"כ דס"ל לר"ה דאם איתא עדיף מהימנא היינו בלא מיגו אבל במקום מיגו מיגו עדיף: ולד' הרא"ש בפי' בתרא י"ל דס"ד כיון דה"ט דלר"ה לא מהימן במיגו דהשתא דבעל אומר לפקדון שוב ליכא מיגו ומקמי הכי הו"ל מיגו למפרע אמנם איהי אמרה דכבר אמר לה השליש דלגירושין יהבה ניהילי' ואז הי' מהימן דהוה מיגו שפיר א"כ לא ליחשוב מיגו למפרע וליהמנה דאמר לה אז וע"ז דחה הש"ס דמאחר דעכ"פ עכשו אין בדבריו ממש לר"ה משום מיגו דידה א"א שתהימן:

ושליש אומר לגירושין יל"ד ושליש אומר נתתי לה הו"ל למימר כמו היא אומרת נתן לי ונ' דהרשב"א כ' אף דמל' הש"ס מ' דבש"ק דאומר הבעל גירשתי הבעל מהימן לית הל' הכי כ"א דיחוי בעלמא הוא דקאמר הש"ס לד' המק' ובאמת קיי"ל דאינו נאמן כ"א לחומרא ויש להסביר עד"ז דהש"ס לא קאמר כ"א מהא דאר"י כאן הו"ל דבר שבערוה לא תפשוט דס"ל בעל שאמר גירשתי נאמן היינו לחומרא דלמא לעולם אף לקולא והכא בשליח הולכה מיירי ולא קאמר כלל גירשתי אבל באמת ר"י אף בש"ק קאמר ומשו"ה קאמר סתם שליש אומר לגירושין וכ"ת בש"ק אמאי אומרת נתן לי י"ל לרבותא קאמר אף שאומרת נתן לי ולא עכב הגט בידו בכ"ז הוה דבר שבערוה: ודע דדוקא נקט הש"ס היא אומרת לבסוף דאם היא באה תחלה לבדה לב"ד ואומרת נתן לי באמת נאמנת דעדן ליכא דמסייע' לה:

ולהימני' לשליש כ"כ לעיל דקו' הש"ס הי' הואיל והבעל אומר שהימנ' וה"ט דפריך תחלה וליהימני' לשליש ובתר הכי וליהמני' לבעל דקו' שניי' מפ' הראשונה וכמ"ש:

ואמנם יע"ל דלהכי פריך תחלה וליהמני' לשליש דשליש אפי' למפרע בשעת קבלה נאמן כמ"ש הר"ן אבל הבעל אינו נאמן כ"א מכאן ולהבא:

אא"כ שהקו' בפ"ע ק' מאי עלה ע"ד המק' דשליש שאין שלישות בידו יהא נאמן וכ' דבריי' דלעיל אטעיתי' דמסיים בה במד"א בזמן שהשלישות יוצא מת"י ומ' לי' להמק'

דדווקא התם דקאי אשליש נאמן משני' שהבע"ד מכחיש אותו הוא דקאמר דבעי' שלישות יוצא מת"י משא"כ הכא דגם הבעל אומר לגירושין השליש נאמן אפי' אין השלישות בידו והש"ס דחי לי' שפיל לסיפא דהך בריי' דמסיים אבל אין שלישות יוצא מת"י הרי הוא כשאר כל אדם וא"כ אינו נאמן כלל יותר מע"א:

ולימא חזקה שליח עושה שליחותו יל"ד מאי ס"ד דבחזקה שליח עושה שליחותו נתיר א"א לעלמא וכ"ת גבי גירשתני נמי נימא הכי התם הו"ל כאנן סהדי דאין אשה מעיזה משא"כ כאן והי' נ' לומר דק' לי' להש"ס למה אסור בכל הנשים ליזל בתר רובא ורובא וחזקה רובא עדיף ותו דהרי איכא חזקת היתר לכל א' וא' שירצה לקדש אלא. ש"מ דהך חזקה עדיפא טובא ואמאי לא ניזל גם כאן לקולא:

ויש עוד לומר דקו' הש"ס הי' דמטעם חזקה זו יהא השליש נאמן אף שאינו אלא כע"א דעלמא דמצינו בחזקה סמכו אע"א אפי' בא"א כמו בעיגונא דעיקר הסמיכה לד' הרמ"בם על חזקה דמלתא דעבידא לגלוי לא משקרי אינשי ומ"מ משני לי' נהי דהחזקה עדיפא היינו להיות שקול כרוב לחומרא אבל לא לדחות לקולא חזקת א"א וזה כ' שרמז רש"י לחומרא כי הא דר' יצחק כלומר אף דאיכא חזקת היתר מול חזקה זו דשליח עושה שליחותו:

ולהימנה לדידה צ"ע טובא מאי עלה ע"ד המק' דהיכא דהבעל אינו מכחישה נימא אין אשה מעיזה פניה והי' כ' לומר דהעק' הי' סבור דעיקר טעמא דרב המנונא משום דלא שבקה היתירא כיון דבעלה לפנינו ויכולה להתגרש בהיתר לא תאמר שכבר נתגרשה וכן מ' הל' דמתרץ לי' ה"מ דליכא דמסייע לי' והכי הול"ל הנ"מ היכא דהבעל מכחישה אלא ש"מ דלאו בהכחשה תלי' מלתא:

אלא שאין כ' כן דא"כ היכא דהבעל מכחישה גרע דהרי אינו רוצה לגרשה ואתמהה דל' אין אשה מעיזה וודאי לא מ' כן ולזה כ' דק' לי' לש"ס אד' רב המנונא דעיקר חסר מן הספר דהול"ל ובעלה מכחישה אלא ש"מ אפי' בעלה אומר איני יודע כלומר אני מסרתיו לשליח הולכה ואיני יודע אם מסרו או לא ג"כ מהימנא והכא מ"ש וע"ז משני הש"ס דבאמת זה כוונת רב המנונא אבל דווקא היכא דליכא דמסייע לה משא"כ כאן דהשליש מסייע לה אא"כ מבואר משמעתין דלא כד' הרא"ש שכ' לעיל גבי ומודה ר"ה לפי' בתרא מוכח דשליש מסייע לה לזו מפסידה ודווקא בעל מסייע וכ' דלק"מ דדווקא בשמעתין דהכא דהבעל אינו מכחישה ובלא"ה החזקה גרוע משו"ה אפי' השליש מסייע מפסיד משא"כ לעיל דהבעל אומר לפקדון ומכחישה והיא אומרת קמאי דידי

או גירשתני דהחזקה אלימא טפי דכולי האי וודאי אינה מעיזה אף סיוע השליש אינו מפסיד חזקה זו:
ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה ב"ה וב"ש לעולם:

## בסוגי דתנאי כפול קידושין פ' האומר

ר"ח אומר הנה ד' רש"י דרחב"ג ל"פ כ"א בתנאי כפול ותוס' הק' מב"מ ותי' רמב"ן דד' רש"י דרחב"ג מיהת לא פליג בהא אר"מ ונ' דל' דמתני' מסייע לרש"י דאי הוה תני דברי ר"מ ורחב"ג בר פלוגתא הייתי אומר דאין כאן עוד ד' שלישי אבל עכשו דתנן ר"מ אומר רחב"ג אומר כלומר שכי' יחידאי ויש עוד ד' רבנן והיינו דרחב"ג לא נחלק כ"א בתנא"כ ורבנן אפלגו על הכל:
ויל"ד למה יליף ר"מ מתכב"ג וב"ר דמאוחר ולא יליף מאם בחוקתי תלכו דמוקדם בשלמא מקראי דקודם מ"ת י"ל אין למדין מקודם מ"ת כדאי' בירושלמי אבל מאם בחוקתי נילף ולולא דשבק רש"י דבעי' אפשר ע"י שליח הייתי אומר דהא מיהת ליכא למילף מאם בחוקתי דפעמים השכר ע"י הש"י בעצמו אבל רש"י שבק להך מלתא וכל הני דמייתי רש"י ת"כ וקודם למעשה והן קודם ללאו הכל משכחת גם באם בחוקתי ואמאי לא נקט ר"מ אם בחוקתי והי' כר' ראי' מזה דגם ר"מ ע"כ ס"ל הצריכותא דעביד הש"ס לקמן כי לולא כן הו"ל ב"ג וב"ר עם אם בחוקתי ב' כתובים הבאי' כא' ואין מלמדין ומיושב בזה קו' תוס' בשבועות דהש"ס ס"ל דר"מ באי' לא בעי ת"כ וק' מאם בחוקתי תלכו אמנם אי ר"מ ג"כ ס"ל צריכותא וקראי לגופיי' צריכי לק"מ וז"נ שיטת רש"י שבועות שם דגר' לעולם איפוך ור"מ בממון אי לי' תנ"כ ובאי' לית לי' והיינו טעמא משום דיליף מב"ג וב"ר לחודי' ושאר קראי לגופי' צריכי וא"כ לית לן קראי כ"א בממון:
והנה לד' הגאוני שהביא הרמב"ם דאדרבא בממון לית לן תנ"כ ויישב הראב"ד בהשגות שפיר מב"ג וב"ר ועדין ק' מסוגי' דשבועות דאמרי' אפכא כי לית לי' לר"מ מכלל לאו וכו' בממון וכ' דהגאונים גרסי שם לעולם לא תיפוך ואמרי' ר"מ מחייב וחכמים פוטרין דס"ל גם באי' בעי' תנ"כ ושתויי יין דבמיתה שאני דמיתה לא גרע מממון:
כ' רש"י כל תנאי שאינו כפול כ' כוונת רש"י דק' לי' ל' כל תנאי דתנן בשלמא אי ר"מ גם באי' הוה מיירי א"ש אבל באמת ד' רש"י בשבועות דר"מ באי' לא בעי תנ"כ ומאי כל ולזה כ' רש"י דר"מ אדרחב"ג קאי דשמעי' דאמר דכיון שהתנאי קודם למעשה והן קודם ללאו התנאי קיים וע"ז קאמר ר"מ כל תנאי אפי' עשוי בשאר דיני תנאי כל שאינו כפול אינו תנאי: ובמק"א כ' דד' רש"י דאין צריך לקיים התנאי כלל אבל אין ל' רש"י מורה

כך דוק בלשונו שכפל כמה פעמים אשר אף בלא קיום התנאי המעשה קיים וע"כ כן הוא דהא מב"ג וב"ר ילפי' ובשלמא לענין קיום המעשה שפיר ילפי' וכמ"ש רש"י אבל שלא יהא צריך לקיים התנאי עדן לא ידעי' ואמנם כוונת רש"י מדשני ר"מ בלישנא ולא קאמר תנאו בטל כמו במתנה עמ"ש בתורה ש"מ דהתם הוא דהתנאי בטל לגמרי אבל הכא רק המעשה אינו בטל בביטול התנאי אבל התנאי מחוייב לקיים והנה בב"מ בתנאי שיש מעשה בתחלתו תנן בהדי' תנאו בטל ומ"מ נ' מד' רש"י שם בהדי' דר"ל דהתנאי אינו מבטל המעשה וב' משום דק' לרש"י למה חלק התנא שם מתנה עמ"ש בתורה ויש מעשה בתחלתו לב' בבות א"וו משום דהתם תנאו בטל לגמרי וביש מעשה בתחלתו המעשה אינו מבטל אבל התנאי צריך לקיים:

ואמנם הרמב"ם א' לי' ל' תנאו בטל שהוא בטל לגמרי דומיא דמתנה עמ"ש בתור' וק' ל' מ"ט ולזה פי' דמעשה בתחלתו היינו שעשה המעשה לגמרי קודם שעשה התנאי ואמנם ע"ד שביאר הכ"מ דהכל היה בב"א דלא תק' קו' הטור ועל הטור שלא הבין ד' הרמב"ם כן יש לתמוה למה לא ק' ליה אמאי תנאי ע"מ מהני אפי' ביש מעשה בתחלתו וכמ"ש שם הרמב"ם בהדי' וע"כ צריך לפ' כפי' הכ"מ:

ודעת הרמב"ם והגאוני' בע"מ שהקשו עלי' הראשוני' מגט שכ"מ ע' ה"ה פ"ט מגירושין והלח"מ הוסיף עוד להק' למה לא תיקן רבא ע"מ ולא יהא צריך לדיני תנאין לענ"ד נעלם מכולם ד' הרמב"ם שהוסיף שם ואינו רוצה לגרשה מעכשו שלא תטרוף דעתו כוונתו דכה' שקודם לה' זאת כ' הרמב"ם דבמהיום או מעכשו ה"ה מגורשת גמורה ואסור להתיחד עמה וזה ענין שמביא לו טירוף הדעת שאנו מחזיקין אותה למגורשת כאילו וודאי ימות ומאי תקנתי' שיאמר שעה א' סמוך למיתה מגרשה דהיינו מעת שאני בעולם וא"כ עכ"פ איננה מגורשת עד רגע סמוך למיתה וכ"כ הרמב"ם בהדי' בה' זאת ושפיר בעי' תנאי כפול:

ותנ"כ מהני והרמב"ם קיצר וסמך על מ"ש לעיל דאם ימות אינו גט ובמהיום מגורשת לאלתר וכאן כ' דבשעת מיתה מגורשת וממילא ידעי' דאמר לה סמוך למיתה יחול הגט וא"ש הכל בע"ה:

וכ' רש"י כגון שאמר ה"ז גיטך כ"כ לעיל ליישב מדוע שבק רש"י קדושין דקיימא בי' ונקט גיטין ואמנם כ' דק' ליה לרש"י קו' הראשוני' מהא דאמר ר"א התקדשי לי במנה וכו' ולחלק בין ע"מ לאם ל"מ לרש"י כמבואר מדבריו כאן דס"ל גם בע"מ בעי' דיני תנאי וגם לחלק בין תנאי לגילוי דעת לא ניחא לי' ולזה מ' לי' לחלק בין קידושין דמקבל המקדש על עצמו ליתן מאתים זוז אמרי' כוונתו וישלים ועכ"פ כבר התחיל בכסף קידושין לקיים

התנאי והשאר חוב עליו וישלים על כרחו משא"כ בגיטין דעלי' לקיים התנאי התם בעי' דיני תנאי לא זולת וז"נ כוונת רש"י דנקט גיטין דווקא:

וכ' עוד רש"י דבעי' תנאי קודם מדלא אמר מרע"ה תנו אם יעברו והר"ן פ' מי שאחזו הק' על זה דאי הוה אמר אפכא הוה דייקי' אפכא וע"ש מ"ש וד' רש"י כ' מדחזי' כל המשניות שנויין מעשה קודם לתנאי וצ"ע דלא דק תנא בהכי וסמך על מתני' דב"מ דתנאי שיש מעשה בתחלתו בטל ועכ"פ מדוע נפל כהאי לשנא בפום תנא דידן ש"מ דהוא ל' בני אדם הריני מוכר לך בית זה על תנאי כך ואמאי שינה מרע"ה בלשונו אלא ש"מ דינא הכי דבעי' תנאי קודם למעשה ואמנם מה שסיים רש"י דלא אתי תנאי ומבטל למעשה דקדמו צ"ע כיון דלד' רש"י המעשה עדין לא נעשה ומה הוא ומבטל למעשה דקדמו וצ"ל דעכ"פ הוא מקדש האשה הזאת בכסף קידושין שנותן לה ונהי דאתני מיד בשוה שנותן לה אם אינו מקדים התנאי אף אני אומר דלא תלי המעשה בתנאי שאם לא יקיים התנאי יהא המעשה בטל כ"א יתבע התנאי ממנו בדין: ואמנם כ"ז לד' רש"י שפיר מצינו למילף מב"ג וב"ר אבל לד' הרמ"בם דר"ל המעשה עצמו לא יהא קודם לתנאי והיאך נילף שה מב"ג וב"ר הרי לא קבלו לאחזתם ארץ גלעד עד לאחר כיבוש וחילוק ונ' ד' הרמ"בם דבאמת תנאי קודם למעשה לאו מב"ג וב"ר יליף לה ר"מ כ"א גמרא גמירה לי' וכן מ' מדקאמר הש"ס בב"מ מאן שמעת דאי' לי' תנאי קודם ר"מ דתניא אבא חלפתא משום ר"מ אומר וכו' ואמאי לא מייתי מתני' דידן כל תנאי שאינו כתנאי ב"ג וב"ר אלא ש"מ דתנאי קודם מעשה לאו מהכא גמרי' ובזה נבין דהרמ"בם הביא בשם רבותיו דבממון לא בעי' תנ"כ ומ' דתנאי קודם בעי' אפי' בממון כמתני' דב"מ וא"כ עדיפא הו"ל להרמ"בם להקשות עליי' מ"ש תנאי קודם דילפי' מב"ג אפי' בממון ותנאי כפול לא ילפי' בממון אלא ש"מ דתנאי קודם לאו מב"ג וב"ר ילפי' וכמ"ש:

אלא דק' הא דרבא פ' מי שאחזו דקאמר רבא מכדי כל תנאי וכו' מה תנאי קודם ש"מ דאב"ג וב"ר ילפי' אלא דאסוגי' זו בלא"ה ק' על הרמ"בם דס"ל דמעשה בפועל בעי' והרי הכא מד' רבא מבואר דאדיבור קפדי' וכ' ד' הרמ"בם דוודאי רבא ס"ל דגם הא מלתא מב"ג וב"ר ילפי' דאפי' בדיבור תנאי קודם הביאו לזה משום דק' לי' לפ' ברייי' משום דלא כפלי' דווקא והיינו דמק' לי' ר"א בר אהבה אי ס"ל דממש בכל מילי בעי' כתנאי ב"ג וב"ר א"כ גם לתנאי ומעשה בדבר אחד נילף וכשם דלאו קפדי למסקנא מאחר דבריי' כפשטא אתיא אתנאי ומעשה בדבר א' דהרי השמיטו הרמ"בם ה"נ לא בעי' בדיבור תנאי קודם ואגמ' דב"מ סמכי' דאמעשה ממש הקפידה תורה לא זולת אלא דמ"מ ק' הך דשמואל לקמן דאמרי' ולימא יהא גט ומשני בעי' תנאי קודם ש"מ דגם בדיבור בעי' תנאי קודם

וכ' דהנה כבר כ' לעיל דשמואל מיירי לד' הרמ"בם באומר מעת שאני בעולם ומעתה כיון דנותן לה עכשו הגט ואם יאמר יהא גט הגט חל מיד והתנאי לאח"כ לא מהני מידי ושפיר קאמר הש"ס בעי' תנאי קודם למעשה:

נחזור לד' רש"י דמ"מ בהך סברא שכ' רש"י בא ליישב דדווקא בתנאי ראשון בעי' תנאי קודם אבל לא בתנאי בתרא ומיושב קו' תוס' לקמן גבי אם שכב וכ"כ המ"ל בהל' אישות בשם מהרי"ט דתמה ע"ד תוס' דפשיטא להו דגם בתנאי שני בעי' תנאי קודם וכ' דתוס' לטעמיי' דכ' פ' אעפ"י דסברת ר"מ דאי לאו תנאי ב"ג וב"ר לא הוה ידעי' דתנאי מבטל מעשה ומה"ט בעי' ממש כמו בב"ג וב"ר וא"כ ל"ש תנאי ראשון או שני משא"כ לסברת רש"י בתנאי ראשון לחוד תלי' מלתא:

וכ' רש"י עוד דבעי' הן קודם וע' ר"ן פ' מי שאחזו דהטעם דבגמר דבריו אדם נתפס ורש"י לא דייק לפ' כן נ' דס"ל דהלאו אינו מועיל בתחילה אבל מהי"ת יזיק אלא דאינו מועיל שיהא זה תנאי כפול וא"כ כי אהדר הלאו בתר ההן למה לא יועיל ונ"מ בין ד' הר"ן לדברינו דלהר"ן אפי' למאן דלא בעי תנ"כ עכ"פ היכא דהוצרך לאמרו בעי' הן קודם ולדברינו דווקא לענין תנ"כ מזיק לאו קודם לא זולת וכן מורין ד' הרמ"בם בה' זכייה ומתנה שהביא בשם רבותי' דבממון לא בעי' תנ"כ ולא הן קודם ללאו מבואר דס"ל דתנ"כ והן קודם ללאו בהדדי מישך שייכא: ואמנם פלוגתת שמואל ורבא אי בעי' הן קודם ללאו כ' דשמואל ס"ל דר"מ לא יליף מב"ג וב"ר כ"א תנ"כ ותנאי קודם למעשה גמרא או סברא וכמ"ש לעיל מסוגי' דב"מ ורבא לטעמי' דגם תנאי קודם מב"ג וב"ר ילפי' וא"כ ה"ה הן קודם ללאו:

וכ' עוד רש"י רחב"ג לא פליג כ"א אתנ"כ כ' שהביא לרש"י לפרש הכא כזה משום דק' לי' למה לי' לרחב"ג למימר הוצרך הדבר וכו' וק' אכתי משאר כתובים וע"כ עבדי' צריכותא בכל חד לימא כרשב"ג דהו"ל ב' כתובי' ואין מלמדין א"וו מודה רחב"ג דלתנאי קודם ילפי' מב"ג וב"ר משום דע"כ שאר כתובי מצרך צריכא וק' לילף נמי כפול אלא ש"מ הוצרך הדבר לאומרו: תוס' ד"ה שאפי' בארץ כנען ולא כ' לר"ת ולא כ' תוס' מאיזו טעם לא נ' ונ' דק' לי' משל דרחב"ג לקמן שהאב התנה ואא"ב משום ייפוי כח זה שייך גם התם משא"כ אי טעמא כמ"ש רש"י משום שהיו קצין בה וה"ז לא שייך לקמן שהבן לא התנה והו"ל לרחב"ג למנקט אחין שחלקו והתנו עם א' אלא ש"מ גם בשמעתין טעמא משום ייפוי כח:

רש"י שפיר קאמר קו' היא כ' שהביא רש"י מקו' דמקשי' מרחב"ג לר"מ ראי' דהתנאי הי' שיעברו את הירדן וא"כ הסברא נוטה שפיר לד' רחב"ג דבארץ כנען אם לא יעברו לא

ינחלו משא"כ לד' תוס' דהתנאי הי' שיעברו בראש הצבא מאין פשיטא להש"ס למפרך מדרחב"ג אר"מ דלמא סברת ר"מ כקו' תוס' לקמן דכיון דסייעו בכיבוש מהי"ת ס"ד שלא ינחלו אלא ש"מ כד' רש"י: כת' עוד רש"י באריכות ד' ר"מ ותו"ד דהא וודאי מסתבר שלא יטלו כל ארץ הגלעד אם לא יקיימו התנאי אף אי לא בעי' תנ"כ אבל דנטעי ונימא שיטלו בגלעד כנגד חלקם שבארץ כנען ואצטריך ארץ כנען למיעוט מהי"ת הרי מבתוככם ידעו שיטלו במקום ששאר השבטים נוטלין ומדכ' רחמנא ארץ כנען ש"מ לתנאי כפול ורחב"ג השיב לו דאכתי ס"ד בארץ גלעד יטלו א' מי"ב ובארץ כנען כלל לא בארץ כנען עצמה ולא בגלעד כנגדה קמ"ל קרא דבארץ כנען עצמה יאחזו:

והנה כ' תו"י ע"ד רש"י דאינו דומה למשל דרחב"ג כוונתם דהתם אינו ראוי שיקנוס דכי מה עבד האח שיפסד חלקו בשאר נכסים משא"כ ב"ג וב"ר דינא הוא שלא יירשו בארץ כנען מאחר שלא סייעו לכבוש:

ואמנם כוונת רחב"ג במשל זה דהנה ר"מ השיב דהוה די אי כ' קרא בתוככם דנדע דאינם ראוי לקנוס וממילא נדע דגם בארץ כנען ינחלו וע"ז השיב רחב"ג דהרי האח הזה וודאי אינו ראוי לקנוס אבל מאחר שכבר זכו אחיו בשאר נכסי' הוא מסולק מהם וה"נ אי לא כ' בארץ הייתי אומר דבארץ כנען כבר זכו שאר השבטי' ואין לב"ג וב"ר חלק בהם:

אם תיטיב אגרא אולי פליגי ר"מ ורחב"ג ע"ד פלוגתת ר"ע ורבנן ביבמות אי זכה מוסיפין או משלימין ור"מ סבר זכה משלימין וממילא נדע דלא זכה אינו משלים ורחב"ג סבר זכה מוסיפין ואכתי לא ידעי' דלא זכה פוחתין: תוס' ד"ה אז תנקה בסוה"ד ולמה"ר יצחק כ' ד' מה"ר יצחק דוודאי הדין עם רש"י ככ' בקרא שאברהם השביע את עבדו שלא ליקח מבנות כנען אבל על אותה שבועה לא אמר אז תנקה וכ"כ רש"י בחומש ואפנה על ימין או על שמאל מבנות לוט או מבנות ישמעאל ואמנם עוד שבועה אחרת הי' שם כי אל ארצי תלך ולקחת אשה ועלי' נאמר אז תנקה והיינו דק' להש"ס ומתרץ שפיר וממילא מיושב ג"כ למה לא מייתי הש"ס קרא קמא ונקית משבועתי זאת דהתם אצטריך למכתב זאת ולא אחרת כלומר שלא ישא מבנות כנען ואמנם למסקנא משני שפיר טפי אבל המק' לא ק' לי' מהאי קרא:

רש"י ד"ה ל"ל אם בחוקותי תמאסו יל"ד מאי בעי רש"י בזה ותו לפמ"ש במק"א דע"כ קו' הש"ס לא הי' כ"א אאותן קללות שנשמעות מכלל ברכות וא"כ לאו אאם בחקותי תמאסו ק' לי' ונ' דאדרבה רש"י בא ליישב זה דמאי מק' הש"ס הרי עכ"פ הני קללות שאינן נשמעות מכלל ברכות אצטריך וע"ז כ' רש"י דהש"ס לא מק' אתחלת התוכחה ואם לא תשמעו לי משום דידע הש"ס דאצטריך וכמ"ש אבל אם בחוקותי תמאסו ל"ל

דמאי אמרת דנטעי וניומא על החקי' לא ענש הכ' הרי מדהבטיח שכר על החקי' עונש ג"כ ידענא ומשני מה דמשני וע"כ שפיר כ' רש"י ל"ל ואם בחקותי תמאסו:
אם תאבו ושמעתם הא דהדר מק' מהאי קרא היינו דישעי' א"ל לישראל שלא יתייאשו מן הרחמי' אם ישובו ולא יאמרו כמו שאמרו דורו של יחזקאל עונותינו אתנו ובם אנחנו נמקים כ"א אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ומהי"ת נימא דאם ימאנו ג"כ ינקו ומ"מ משני דס"ד עדין לא הגיע עת לחתום גז"ד:
תוס' ד"ה בשלמא לרחב"ג צ"ע אמאי ציינו תוס' קו' על הס"ד הלא במסקנא ג"כ ק' וכ' דתוס' הק' בזה לרש"י לטעמי' דס"ל דרחב"ג רק אתנ"כ פליג ואמאי לרחב"ג ניחא אם לר"מ לאו קודם להן לא מקרי תנ"כ למה לרחב"ג יהא לאו לחוד תנאי כלל:
וכ"כ במק"א ליישב קו טו"ז בהקדמה לי"ד ע"ד תוס' אלו ואולי י"ל ג"כ דלרחב"ג בס"ד כ' תוס' סברא זו ואולי באמת שמואל אי' לי' גם למסקנא סברת תוס' ולהכי לא אכפת לי' בקו' רבא אבל מאחר דמסקני' הנקי כ' נחתי' מהך סברא והיינו דמק' רבא וכ"ת נהי דהנקי כ' מ"מ הו"ל לאו קודם להן קו' זו כ"כ תוס' לקמן ליישב דמהכא ילפי' דפותחין בזכות תחלה כלומר דגלתה תורה כאן דבדיני נפשות בעי' דווקא' לאו קודם להן אבל כ"ז לאחר דכ' הן ג"כ אבל בס"ד דלא כתב הן כלל שפיר ומק' תוס' ותי' מה שתי':
ובאמת י"ל טעמא דשמואל בגיטין דמדמי ש"מ ג"כ לדי"נ:
תו"י ד"ה הנקי כ"כ במק"א ליישב לד' ר"ח למאי כ"מ קאמר הש"ס הנקי כ' ולע"ע כ' דכ"ז דלא ידעי' דהנקי הוה כמו חנקי ע"כ האי הנקי אריש דקרא קאי וא"א לפ' קרא כר"ח משא"כ עכשו האי הנקי קרא בפ"ע כמו משוקדי' ושפיר נוכל לפ' כפיר"ח:
ועדן יל"ד לפי' ר"ח מאי מק' הש"ס לרחב"ג הנקי ל"ל הרי אי לאו דכ' הנקי הו"ל מעשה קודם לתנאי וכקו' תוס' ובשלמא לד' הרמ"בם דס"ל מעשה ממש בעי' א"ש ואולי ד' ר"ח דלרחב"ג לא בעי' תנאי קודם למעשה ושפיר וק' הש"ס:
ועי"ל לר"ח מאי מק' הש"ס בשבועות ולית לי' לר"מ והרא"ת הנקי כ' וכי מה ידעי' מהנקי וצ"ל דעכ"פ האי הנקי בא לגלות דאם לא שכבת תחת אישך ואת כי שטית מבלעדי אישך והא גופא ל"ל כיון דמכלל לאו אתה שומע הן: תוס' ד"ה הוא יתחטא י"ל דמאחר דכ' והזה הטהור האי קרא דהוא יתחטא לענין כרת כ' דס"ד דאין חיוב כרת אם לא נתחטא בשתיהן כ"א בא' מהן ולר"מ אצטריך גם ואם לא יתחטא ומשני דלרחב"ג מאם יתחטא לא ידעי' תרוויי' והיינו דמק' בתר הכי דא"כ לרחב"ג אכתי והזה ל"ל:
גיטין פ' מי שאחזו מ"ש רישא ע' רשב"א דהל' אינו מדוקדק וגם מאחרי דרישא ל"ק לן הו"ל להמק' להק' רק מ"ט דסיפא וכ' דע"כ האי ונתן לאו נתינה ממש דא"כ בעי'

שו"פ וקיי"ל כ' על אי' הכאה כשר וא"כ אדרבא סיפא ל"ק לן אבל מאחר דברישא אינה מגורשת וע"כ בעי' ונתן ממש וסיפא מ"ש:

ויל"ד אטו לא ידע מאן דמק' דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה דהרי מתני' היא פ' לולב הגזול גבי ר"ג ור"א א וא"ל דר"ג ור"א ס"ל ע"מ כמעכשו והמק' מוקי בריי' דידן כרבנן דר' אטו רבנן דרבי פליגי אר"ג ור"ע ור"י ור"א וראב"ע וצ"ל דמ' לי' התם באמר מעכשו בהדי' מיירי: אא"כ לוקמי גם בריי' דידן באמר מעכשו ואפשר לזה כוונו תוס' שכ' דדוחק לומר דרבא במעכשו איירי אלא שקיצר וה"ט דמ' להו לתוס' דוחק משום דאל"כ גם בריי' דידן אמאי לא מתרץ הש"ס הכי ואמנם י"ל דלהכי לא מתרצי בריי' הכי משום דק' ליפלוג וליתני בע"מ גופא אמר מעכשו מגורשת לא אמר מעכשו אינה מגורשת נמצא די"ל דה"ט ג"כ דלא מוקי הש"ס בריי' כר' דע"מ כמעכשו משום דק' לן לפלוג בתנאי גופא בין אם לע"מ ולמה נקט והנייר שלי אא"כ ק' לרב אשי י"ל דטעמא דרב אשי דכיון דבאם הוא דאינה מגורשת אם כפל התנאי דהתנאי קיים אבל אם לא כפל התנאי והתנאי: בטל ה"ה מגורשת ואי הוה מחלק בין אם לע"מ היה צריך לחלק בדיני אם בין כפל ללא כפל ונקט בקיצור והנייר שלי:

אפשר דמפייסא לי' בדמי דקדק רשב"א מאי ל' אפשר דקאמר ונ' דגם ר"ח ידע דרשב"ג לא מיירי כ"א באבדה אמנם ס"ל לר"ח באבדה קאמר רשב"ג דצריך ליקח הדמי' אבל היכא דאיתי' לאצטלית בעין אי הבעל מקבל ברצון הדמי' מגורשת והיינו דקאמר אפשר דמפייסא לי' בדמי משום דאם אינו רוצה אינו צריך ליקח ואמנם אביי כחלק על ר"ח ואמר דחדא מתרתי או דצריך לקח לה דמי' מדינא אפי' האצטלית בעין והא גם ר"ח מודה דליתא דהרי קאמר בהדי' רשב"ג אבדה דווקא ואי אינו מחוייב לקבל הדמי' ואם קיבל הו"ל כמחולין לך והרי מחולין לך גם לרשב"ג לא מהני ואולי ר"ח ס"ל דאליבא דרבנן דווקא מחולין לך לא מהני:

וכ' רש"י ליתא לאצטלית ר"ל דהנייר ע"כ איתי' דאל"כ היאך מגורשת ובאצטלית שייך דווקא אי ליתא:

גמ' הא לא כפלי' י"ל"ד מה ל' זה הא לא כפלי' ורש"י ציין הא לא כפלי' ר"מ וכו' וזה הו"ל לציין דיבור הא מני ר"מ ונ' דרש"י בא ליישב ל' הא לא כפלי' וזה לעורר דל' כפילי' נופל יותר על ל' אם תתנו ואם לא תתנו וכה"ג מיירי ר"מ דומי' דב"ג דכ' ג"כ אם אבל בע"מ לא שייך ל' כפילה שפיר ומדנקט תנא דבריי' בע"מ ש"מ דבלא כפילה מיירי והיינו דקאמר אביי הא לא כפלי' כלומר כיון דבע"מ נקט וכמ"ש והן ד' רש"י ועד"ז יש סיוע גדול לד' הגאוני' דבע"מ לא בעי' תנ"כ דהכי חזי' דתנא דידן נקט בכולהו מתני' תנאי ע"מ ובע"מ

אין דרך לכפול ולמה לא נקט אם אלא ש"מ דמתני' דווקא קתני ואשמעי' דע"מ כמעכשו ולא בעי דיני תנאי: והנה הר"ן הביא בשם הראב"ד סברת הגאוני' ודחה אותה וה"ה כ' ספ"ו מאישות דהרמ"בם בציור דנקט התם בא לרמז על סברת הראב"ד ודבר גדול דיבר ה"ה בזה ור"ל דהרמ"בם נקט שם בין בגירושין בין בקידושין ע"מ שתתני לי מאתים זוז ולא נקט בקידושין ע"מ שאתן לך ובזה הורה לד' הראב"ד וזה פתשגן הענין בתנאי אם הרי כל מעשה הקידושין והגירושין מתלי תלי וקאי בקיום התנאי ועכ"פ עכשו אין כאן קידושין נמצא התנאי בא לעקור מעשה הגירושין והקידושין וצריך כל דיני תנאי אמנם בע"מ הרי המגרש גירש מיד והמקדש קידש מאותה שעה ובדידה קיימא לקיים התנאי א"צ לדיני תנאי ולהכי נקט הרמ"בם גם בקידושין ע"מ שתתני דבע"מ שאתן באמת צריך דיני תנאי דהוה כמו אם:

ועד"ז מיושב מה שנתעורר המשנה למלך הרי אם שכב הוה תנאי לעבר ומ"מ בעי' דיני תנאי ומ"ש תנאי לעבר מע"מ ולמ"ש א"ש כל תנאי שבא לעקור המעשה ממקומו צריך דיני תנאי מלבד בע"מ שתתני דיש בידה בכל שעה לקיים התנאי והמעשה חל משעת גירושין וקדושין משא"כ תנאי דלעבר דבא לעקור המעשה לגמרי:

וי"ל דלהך לשנא לקמן דרש"בג לרבנן קא"ל אין תנאי בכתובי' שאינו כפול וגמרי' מנייי' בהך לשנא ס"ל לרש"בג דבין ר"מ בין רבנן אי' להו תנ"כ ותרוויי' אי' להו ע"מ, כמעכשו כמד' בתוספתא דגם ר"מ אי' לי' ע"מ כמעכשו הביאה הר"ן וח"ר אלא ר"מ ס"ל אפי' במעכשו בעי' תנ"כ ורבנן ס"ל דבמעכשו לא בעי' תנ"כ דאינו דומה לאם וע"ז רמז רשב"ג אין תנאי בכתובי' ואפי' תנאי דלעבר שאינו כפול ומאי חילוק בין עבר למעכשו: ואמנם הר"ן הק' לד' הגאוני' מחליצה מוטעת דמיירי בע"מ וכשרה משום דא"א ע"י שליח והרי מאן אמרה בחליצה ר' יוחנן איהו מרא דשמעתא דע"מ כמעכשו ולכאורה אד' הרמ"בם גופא הו"ל להר"ן להק' דאיהו פסק חליצה מוטעת כשרה ומזה נ' ראי' ברורה לד' הכ"מ דהא דהרמ"בם פסק חליצה מוטעת כשירה היינו משום דכיון דעבד מעשה אחולי אחלי' לתנאי' וכן מורה ל' הרמ"בם בה' חליצה שכ' דכשירה שהרי נתכוין לחלוץ ואי הטעם משום דהתנאי אינו תנאי למה לא כ"כ הרמ"בם:

וכ"ת מ"מ מאי בעי הרמ"בם שכ' שהרי נתכוין לחלוץ בזה בא ליישב קו' הלח"מ על הכ"מ דאם טעם הרמ"בם משום אחולי אחלי' הרי בקידש ע"ת ובעל ס"ל להרמ"בם דעכ"פ לא הוה רק ס' קידושין וגם בחליצה לא יהא אלא ס' חליצה וזה בא הרמ"בם ליישב בעל אחר קי' תנאי וודאי יש ס' אי אחולי אחלי' אבל בחליצה דבעי' לשמה כמו שביאר שם הרמב"ם וכיון שחלץ בפני ב"ד וכיון דפוטרה ממילא ביטל ואחלי' לתנאי:

משום דמעשה קודם לתנאי יל"ד רבא דמ' לי' דר' דברייתא דווקא והאי לשנא תנן במתני' לעיל ג"כ ואעפ"כ תנן ותתן ואמאי תתן לרבא הרי התנאי בטל ובשלמא לד' הגאוני' דאי ע"מ כמעכשיו לא בעי' דיני תנאי שפיר מתני' מוקי רבא כר"ה והיא תתן וברייתי' לרבנן מוקי לה אבל לד' החולקי' וס"ל דגם במעכשו בעי' דיני תנאי ק' רבא היכא מפ' למתני' וצריך לדחוק דרבא לד' אביי דמפ' ברייתי' דווקא הוא דקאמר אמנם לד' תוס' דלרבנן דר"מ גם תנאי קודם לא בעי' א"ש דמתני' מוקי רבא כרבנן דר"מ וברייתי' כר"מ ומ"מ לד' רש"י דפשט דבריו במתני' דקידושין מורין דאין חילוק בין אם לע"מ ומ"מ ס"ל דרבא גם לרבנן מוקי בריי' צריך לדחוק וכמ"ש:

תנאי ומעשה בד"א יל"ד ר"א בר אהבה היאך אפ' למתני' דלולב הגזול דדייקי מנה דמתנה ע"מ להחזיר הוה מתנה ונהי דמיירי באומר מעכשו מ"מ הו"ל תנאי ומעשה בד"א ולמה תנן והחזירו לאשמעי' דבעי' החזירו דווקא ובשלמא לד' הגאוני' דבמעכשו לא בעי' דיני תנאי שפיר אבל לד' התוס' ק' ואמנם כ"כ תוס' היכא דאין תנאי סותר המעשה לא מקרי בד"א ובמעכשו הרי אין תנאי סותר המעשה אלא הא גופא קשיא כיון דמב"ג וב"ר ילפי' מה לי סותר או לא וצ"ל דלענין זה לא ילפי' אלא בתנאי אם דלאו מעכשו ולא במעכשיו נמצא משום דיש בענין זה סברא לחלק בין אם למעכשו מודו תוס' דלא ילפי' מעכשו וא"צ מ"ש רש"ל דלד' תוס' ב"ג וב"ר לסימנא בעלמא נקט ר"א בר אהבה ולמ"ש דברי' בגו:

ומה שצ"ע הוא ד' הרא"ש שכ' דבמעכשו בעי' ג"כ דיני תנאי וחשיב בהדיי' תנאי ומעשה בד"א וא"כ הך דאתרוג דלא החזירו לא יצא היכא משכחת לה וצ"ע וכבר הקשו קושי' זו הטו"ז אה"ע ה' גיטין שם:

תוס' ד"ה משום דבעי' תנאי קודם כ' הרמב"ן בקידושין דאין ד' רש"י דהכל מודו לר"מ באינך דיני תנאי אלא דרחב"ג לא פליג מדקאמר אתנ"כ הוצרך הדבר ש"מ דבאינך מודה לר"מ וצ"ל דהא דגם בשמעתין כ' רש"י הכי למימר מאי איכא בין תי' דרבא לתי' דאביי דלאביי בריי' כר"מ לחוד ולרבא גם כרחב"ג אתיא אבל מודה רש"י דגם לרבא לאו כ"ע מודו בזה וכסוגי':

דב"מ ואמנם ד' תוס' כ' דיל"ד בב"מ שם למה הוצרך לאתויי הך ברי' למימרא דר"מ ס"ל בעי' תנאי קודם למעשה ואמאי לא מייתי מתני' דקידושין דתנן בכל תנאי צריך שהי' כב"ג וב"ר וממילא גם תנאי קודם למעשה ידעי' אלא ש"מ דאי הוה מייתי מקדושין הייתי אומר כד' רש"י דגם רחב"ג מודה בהך וכוותי' אתיא מתני' דב"מ ול"ק קו' הש"ס שם ולהכי מייתי בריי' דמתניא בהדי' תנאי קודם מ' דר"מ למימרא דאיהו יחיד גם בדבר זה:

באו"ד דקדק רש"ל אמאי שבקו תוס' תנאי ומעשה בד"א וי"ל דפי' קו' תוס' עד"ז דאפי' תימא מתנאי ומעשה בד"א ל"ק דמה"ט באמת פליג רבא ולא ס"ל מ"מ ממתנה עמ"ש בתורה ומא"א לקיימו ע"י שליח ק':

ואמנם מה שתי' כל התנאי' הכתובי' דמייתי הש"ס בקידושין כוונתם דבאמת מצינו תנאי' בתורה שאינם כפולי' כגון תנאי יעקב עם לבן אבל מאחר דגלי לן קרא דבעי' תנ"כ וודאי עשה יעקב עם לבן ג"כ תנ"כ אלא שקיצר הכ' ואמאי בהני לא קיצר א"וו לאורויי דבעי' תנאי דומיא דהני שהם לחזק ד' תורה לאפוקי תנאי שהוא לבטל וכן תנאי שאפשר המעשה ע"י שליח לאפוקי תנאי יעקב שלא הי' אפשר ע"י שליח ובאמת החליף לבן משכורתו עשרת מונים:

ומ"ש תוס' רוב מצות ע"י שליח אפשר כוונתם למ"ש רז"ל בב"מ מה שעשה אאע"ה ע"י עצמו כגון ואקחה פת לחם שלם הש"י לבניו ע"י עצמו ומים שהביא ע"י שליח אף הש"י שלם ע"י שליח וכיון שרוב מצות ע"י שליח סתמא גם השכר ניתן ע"י שליח:

ונ' דהלכה כר"מ קאי אדלעיל דהנה הראשוני' דחו משמואל ורבא דלחומרא בעלמא עבדו ואף דק' חומרא דאתיא לידי קולא וכמ"ש הרשב"א מ"מ לד' רש"י והיא ג"כ שיטת הראשוני' דשאר דיני תנאי גם לרבנן בעי' וחשו שמואל ורבא לב"ד טועי' שיסברו דלא ילפי' כלום מב"ג וב"ר ולכך תקנו גם תנ"כ אבל מאחר שהוכיחו תוס' דבאמת לר"מ לחודי' בעי' שאר דיני תנאי ליתא למ"ש אלא וודאי הל' כר"מ ואח"ז דחו גם ד' הראשוני' דבע"מ לא בעי' דיני תנאי כ"א דגם בע"מ בעי' דיני תנאי ורבא באתרוג קיצר בלשונו ואמנם בקידושין מ' ע"ב כ' דבאתרוג איכא אומדן דעתא דלא נתנו לו כ"א לצאת וא"צ תנ"כ ולכאורה לד' תוס' סברא זו מכרחת דהראשוני' הביאו ראי' דבע"מ לא בעי' דיני תנאי מהך התקדשי לי במנה וכ' הרשב"א דאי סגי בגלויי דעת אין ראי' מהתם וא"כ אמאי נדחקו תוס' בשמעתין למימרא דבאתרוג בעי' כפילא ונ' דק' להו בשמעתין אמאי בשכ"מ בעי' תנ"כ וכי יש אומד הדעת גדול מזה דהרי ר"ה באמת קאמר גיטו כמתנתו א"וו משום היכא נעביד ה"ז גיטך ע"כ צ"ל ואם לא יאמר מאומה ה"ז גט מאחר דלא קיי"ל כר"ה ואם יאמר אם ימות הרי התחיל בתנאי וצריך לגמור ש"מ דתנאי שהתחיל בו ולא גמרו גרע מלא התחיל בו כלל ואילו אמר רבא רק הילך אתרוג זה במתנה וסמך על אומדן דעתו שלא נתן לו כ"א לצאת שפיר אבל מאחר דקאמר רבא ע"מ שתחזירהו לי גם כפילא בעי':

והנה הר"ן הק' על הפוסקי' דס"ל דבע"מ לא בעי' כפילא מהירושלמי דמבואר שם דאדרבא ע"מ גרע ונציע קצת ד' הירושלמי לפי שביאור המפ' בעל פני משה דחוק קצת

ואמרתי לבאר לפי קו"ד ראשית דבר הגי' הירושלמי במתני' דעירובין מתנה על עירובין כלומר אם מניח שני עירובים דל"ש מכלל לאו צריך להתנות על כל רוח אבל בעירוב א' א"צ לומר אם לא בא חכם הריני כבני עירי דמכלל הן נשמע לאו ומק' ע"ז ולדבריך אמאי בעירובי' תנן לא באו לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי אלא ש"מ מתני' ר"מ דלית לי' מכלל לאו א"כ אינך צריך להגיה עירובין ומק' היידין ר"מ ויל"ד הרי אמתני' דב"ג וב"ר קאי ומק' היידין ר"מ אע"כ מחלק הירושלמי בין תנאי שביד המקבל כמו בב"ג וב"ר וכן אם תתני לי מאתים זוז דד' המתנה כי ב"ס יוגמר הדבר מאחר שביד המקבל לקיים התנאי וס"ל לר"מ דגמר בלבו שאפי' לא יקיים התנאי יהא המעשה קיים ולהכי בעי' תנ"כ אבל בתנאי שאין בידו כגון אם בא חכם מאן לימא לן דכה"ג ג"כ ס"ל לר"מ דלא אמרי' מכלל לאו אתה שומע הן וע"ז מייתו מירדו גשמים דגם כן אין בידו ומ"מ ס"ל לר"מ דמקודשת ומעתה מ"ש הראשוני' דבע"מ לא בעי' תנ"כ היינו כמ"ש לעיל היכא דביד המקבל לקיים התנאי אבל היכא דתנאי ביד אחרים ל"ש בין אם לע"מ וכה"ג מיירי בירושלמי אלא דהירושלמי מ' לי' דע"מ כזה עוד גרע מאם ועד"ז יש ליישב קו' הראשוני' משמואל ורבא דע"כ במעכשו איירי ואמאי בעי' תנ"כ ולמ"ש מאחר דתנאי שכ"מ אין ביד האשה המתגרשת לקיים א"כ לא מהני מעכשו אלא שמד' הרמ"בם לא מ' כן שכ' גבי גט זה של ש"מ ואינו רוצה לומר לא ע"מ ולא מעכשו מ' הא אי הוה אמר מעכשו לא הי' צריך כפילא:

נחזור לד' הירושלמי שכ' דבלאחר שירדו גשמי' גם ר"מ מודה דלא בעי' ומק' האי אם דב"ג וב"ר לאו כלאחר כך גי' הרשב"א והר"ן ולפנינו הגי' משובשת והבעל פני משה טרח לפ' ולא עיין בד' הראשוני' בענין זה ובסוף שמעתא מק' הירושלמי בכל אתר אי' לי' לר"מ מכלל לאו ור"ל דומיא דקידושין דאין בהם רק אי' ס"ל לר"מ ר"ל בשתויי יין ופ"ר או בנדרי' כד' הפני משה שם ולמה אמר בירדו גשמי' דבעי' לענין קידושין ומשני באמת רק משום חומר ערוה ובא להוכיח ד' ר' יוסי שאמר לעיל מזה דלחומרא דווקא קאמר ר"מ בירדו גשמי' דבעי' כפילא ולא לקולא ועד"ז א"צ להגיה כלום ואמנם לפי הגהת ה"ר אלחנן בתוס' הקו' הי' למה את אמר הכא דדווקא לחומרא קאמר ר"מ דבעי' כפילא הרי לית לי' לר"מ אפי' לקולא מכלל לאו ומשני חומר הוא בערוה דלא סמכי' לקולא כך פי' ד' הירושלמי לד' תוס' ואשר חנני ה' יח' כ' למעלה:

ועתה נחזור לד' תוס' אחר שדחו ד' רש"י ועמהם נדחו ד' הרמב"ן דשמואל ורבא אחמורי אחמרי ודחו ד' הראשוני' בע"מ באו ג"כ לדחות דברי הראשונים שמחלקין מדינא בין ממון לאי' והראב"ד יישב סברתם בה' זכיי' ומתנה ואמנם תוס' הק' עלי' קו' הר"ן

בשבועות דמבואר התם דאדרבא באי' גם ר"מ מודה דלא בעי' כפילא וצ"ל ד' הראשוני' דלא כד' הראב"ד כ"א דאנן כרחב"ג וסייעתו קיי"ל דמב"ג וב"ר אין ללמוד כפילא דהוצרך לאומרו ואמנם משאר אי' דכ' באינך קראי שפיר ילפי' וגרסי התם ר"מ פוטר וחכמי' מחייבין כגי' רוב ראשוני' שם ולא כרש"י וכ"ת א"כ ק' משתויי יין קו' רש"י בשבועות שם וכ' דיל"ד אמאי לא מק' הש"ס התם מיד הך קו' כדמשני איפוך א"וו משום דבחיוב מיתה מסתברא מכלל לאו הן דלא לחנם כ' התורה לא תשתו ולא תמותו אמנם בתר דמייתי דר' תנחום מהבקי ולמה לא כ' התורה ולא תמות ונדע:

מכלל הן לאו אלא ש"מ דאין חילוק ושפיר מק' משתויי יין אמנם לרבנן מאן יימר דדרשי הנקי כר' תנחום דלמא כרחב"ג כי היכא דמודי' לי' בב"ג וב"ר א"כ לעולם י"ל דבא' לא אמרי' מכלל לאו הן רק בממונא:

ודקדק רש"א למה נקטי תוס' סוטה ושבקי גיטין וכ' דכיון דהממון שאר כסות עונה וכתובה וכולהו ליתנהו בארוסה א"כ גט ארוסה באמת לא בעי' כפילא אלא בעי' תוס' להחליט זה משום דין הירושלמי דמייתי בתר הכי דחומר הוא בערוה ולהכי נקטי סוטה דל"ש אלא בנשואה דארוסה אינה שותה: תוס' ד"ה אלא אמר רבא ולרבי אתיא שפיר כ' כוונתם למ"ש לעיל דלכאורה גם לר' קשה לפלוג תנא וליתני בין אם לע"מ אבל מאחר דלרבא בלא"ה ברייי' כר"מ ולר"מ הוה צריך לחלק באם בין עביד דיני תנאי ללא עבד נקט בקיצור והנייר שלי:

רש"י ד"ה אתקין שמואל כשמוסרו לה והרמב"ם כ' או שיכתוב כן בגט אחר התורף וכ' ד' רש"י דדיני תנאי לא בעי' כ"א בשעת מעשה ומ' לי' הכי מקו' הראשוני' ממתני' דלקמן כתבו ותנו אם לא באתי דדוקא תנן ונקט מעשה קודם לתנאי ש שלא בשעת מעשה לא בעי' דיני תנאי:

ולימא לא יהא גט מכאן ראי' לד' תוס' דקידושין דגם בתנאי שרי בעי' תנאי קודם וע' מ"ל פ"ו מאישות בשם מהרי"ט שתמה ע"ד תוס' ומ"מ יש לדחות דלכאורה מאי מק' הש"ס דנימא לא יהא גט אמנם מאחר דאחורי פורענותא מאחרינן אם יאמר לא יהא גט יאמר ג"כ יהא גט וישאר אם עד לבסוף וע"ז משני דמ"מ צ"ל אם מתי יהא גט משום תנאי קודם ולעולם בתנאי שני א"צ דיני תנאי:

רש"י אלא אמר רבא משום לא מקדים כ' כוונתו דה"ט דלא מקרי זה לאו קודם להן משום דלאו זה אינו שייך לתנאי ולא אתא כ"א משום דלא מקדים: תוס' ד"ה אין לך תנאי לכאורה לשיטת רש"י דבשאר דיני תנאי גם רחב"ג מודה ואס"ד דס"ל לרח"בג דהו"ל שני כתובי' הבאי' כא' א"כ גם שאר דיני תנאי לא נגמור:

ר"ה וצריכי כ' דלד' רש"י באמת היינו דקאמר הש"ס בשלמא לר"מ משום דבאמת לר"מ קשה ג"כ דהו"ל ב' כתובי' אבל לד' תוס' א"ש טפי דה"ק הש"ס נהי דלר"מ ג"כ ק' דהו"ל ב' כתובי' מ"מ י"ל דאי לי' שום צריכותא אבל לרח"בג ל"ל:
והנה הר"ן בשבועות הק' לפי סוגי' דקידושין למה הוה יברכך אלה ותי' דר"מ לית לי' הך סוגי' וכד' תוס' ואמנם לרש"י דגריס ר"מ פוטר וחכמי' מחייבין צ"ל דחכמי' היינו רשב"ג דסוגיי' ללשנא דאמר אין מלמדין ולית לי' הך צריכותא דקידושין והוכרח לפי"ז רש"י לטעמי' לאפוכי התם דלר"מ לד' רש"י נחתי' לסוגי' דקידושין:
ברוך הנותן ליעף כח אף חכמתי שלמדתי באף יעמוד לי שירחם נותן התורה עלי להקימני על בוריי לתורתו ולעבודתו אמן:

## בסוגי' דצינור בבבא בתרא

גמ' צינור יל"ד אמאי נקט תנא לדינו בצינור ולא נקט במקוה עצמה לענין שוקת וכדומה לזה והי' נ' ראי' מזה ד' הנו"בי מה"ת דבאמת במקוה עצמה אפי' קבעו ולבסוף חקקו ג"כ פסול ואמנם יש לדחות דאי הוה נקט לענין מקוה עצמה הו"א אבל בשאובין דרבנן אפי' חקקו ולבסוף קבעו כשר קמ"ל דאפי' בצינור דהיינו שאובין ג"כ חקקו ולבסוף קבעו פסול ובהא מתיישבת סוגי' הש"ס לקמן שנתקשה הרש"בם מאחר דלשטתו כולה שאובה דאוריי' פסול מנ"ל להש"ס דבריי' בשאובה דרבנן מיירי אמנם אס"ד דבשאובה דאוריי' מיירי מאי ארי' צינור דנקט לנקוט לענין מקוה עצמה א"וו משום שאובה דרבנן נקט צינור ואכתי יל"ד ולנקוט מקוה עצמה לאשמועי דאפ"ה קבעה ולבסוף חקקה כשר אלא לאו ש"מ כד' הנו"בי דבאמת פסול ויש להפך בזה על ב' פנים או דנאמר דמן התורה כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואפי' חקקה ולבסוף קבעה כשר ורבנן הוא דגזור משום דהוה שם כלי עלי' בתלוש וס"ד כי גזור רבנן בדאוריי' בדרבנן לא גזור קמ"ל תנא דאפי' בדרבנן פסול ויע"ל דבאמת חקקה ולבסוף קבעה פסול מדאוריי' ומה"ט גזרו רבנן אקבעה ולבסוף חקקה ג"כ בדאוריי' אבל בשאובה דרבנן הניחוה על דין תורה וזה הי' כד' הנוב"י וכ' דזה הי' איבעי' דרב יוסף לקמן מי גשמי' שחישב עלי' להדיח את האצטרובל דאצטרובל הוה חקקו ולבסוף קבעו ומעתה אי מדאוריי' כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע וא"כ מה"ת אינו מכשיר מהי"ת יגזרו רבנן לאפושי טומאה אבל אי חקקו ולבסוף קבעו גם מה"ת אינו כקרקע שפיר מכשיר לקבל טומאה ועלתה בתיקו נמצא דגם דינו של הנוב"י עלתה בתיקו דאי מה"ת גם חקקו ולבסוף קבעו מקרי מחובר והי"ת נימא דגזרו רבנן בקבעו ולבסוף חקקו גזירה לגזירה אבל אי חקקו ולבסוף

קבעו מה"ת לא מקרי מחובר וא"כ פסול מה"ת אזי י"ל דקבעו ולבסוף חקקו בדאוריי' כמקוה עצמה מיהת גזור רבנן ועכ"פ בדאוריי' אין כ"מ לדידן באיבעי' זו לענין קבעו ולבסוף חקקו דהא מיהת עכ"פ רק דרבנן הוה אי נימא דפסול וכל דרבנן קיי"ל לקולא ושפיר השמיטו הפוסקי' חילוק זה אף לענין מקוה דאורי' ומלבד זה יש לצרף עוד ד' ר"ח שהביא הרשב"ם דהלכה כר"א והו"ל כעין ס"ס דא"כ דרבנן אכתי דלמא אפי' בדאוריי' לא גזרו וכמ"ש:

צינור כ' הרשב"ם של עץ או אבן אף דבמתכות ג"כ שייך האי דינא כמבואר בש"ע יו"ד ר"א דאם הוא מחובר לקרקע כשר וכ' הב"י דצריך להיות נעשה לשמש עם הקרקע ואמנם ל' חקקו ל"ש במתכת ונהי דכ' הרשב"ם לקמן בדף של מתכות דשייך חקקו אם התקינו היינו דקו' הש"ס הי' עד"ז י"ל חקקו הי' רק מושאל מל' בריי' זאת אבל עכ"פ ל' חקקו משמע בעץ:

ואבן ועדן צ"ע מדוע במתכות מהני מחובר לקרקע אף שהי' כלי קודם שחברו ונהי דמיירי בכלי שאינו מקבל הרי במתכות מקרי כלי אפי' איכו מקבל וצ"ע וע' לפנינו בס"ד:

וכ' רשב"ם עשויי' כמין סילון ועל איזו צורה סילון עשויי' מבואר בפ' כירה גבי מעשה שעשו אנשי טבריה דסילון היא קנה ארוכה ועגולה סתומה מכל צד רק פתוחה משני ראשיה ואפשר דמשו"ה כ' הרשב"ם של עץ או של אבן משום דשל מתכת מקרי סלון וא"כ צ"ל דמיירי ע"ד שכ' תוס' שיש שם מקום בית קיבול ע"י חטיטה וביאר הרשב"ם מנ"ל דמיירי כה"ג מדאמרי' לקמן דמשום שאובה נגעו בה וע"כ מיירי בלא המשכה דהיינו שהמים יורדין מן הצינור למקוה וזה אם הוא עשויי מן הגג עד לארץ ע"ד סילון משא"כ אם הי' מיירי רק בצינור על שפת הגג וכשהמים יורדין למקוה יורדין ע"ג קרקע תחלה דלא נוקמי בריי' שהמקוה תחת הדלף טורד א"כ אפי' שאובה לא הוה ז"נ כוונת הרשב"ם:

תוס' ד"ה צינור הנה בב"ק פשיטא להו דמיירי בצינור שיש לה ד' לבזבזין וע"ד שביאר הרא"ש והא דפשיטא להו הכי משום דק' להו בחטיטה מאי שינוי השם איכא אלא שתי' שם דמיירי בחקקו וחטטו ושינוי השם ע"י חקיקה וקבלה ע"י חטיטה ואמנם מד' הרא"ש ב"ק שם כ' דהכי מק' מדנקט תכא ל' חקקו ולא נקט חטטו ש"מ דאפי' בצינור שיש לו ד' לבזבזין מיירי וכה"ג אמאי מהני קבעו ולבסוף חקקו עיי"ש ותמצא ולעולם מיירי אפי' בצינור שפתוח ויש לו בית קיבול:

וכ' תוס' וא"כ לאוקמי וב"ח הגי' וא"צ ויש לישב גי' וא"כ ואלקמי' קאי שכ' דמיירי שנפלו המים למקוה ממש ואי בצינור פתוח יוכל להיות מונח על שפת הגג ושוליו

מגיעין למקוה משא"כ אי בצינור שיש לו ד' לבזבזין אלא שיש בו נקב או ראשו א' כמוך עכ' בקושי יוכל להיות שירדו מימיו למקוה ממש:

וע' רש"א שנתקשה בד' תוס' ותי' רש"א ק' להולמו וכי הצינור גורם שלא תהי' ההמשכה המשכה וכ' דתוס' נחתו בזה לד' ר"ת דכולה שאובה פסול מה"ת והא דקאמר שאובה דרבנן משום דמ' לי' מל' פוסל את המקוה שכבר הי' שם רוב מקוה וא"כ שוב לא הוה כ"א דרבנן אך אי בהמשכה אפי' מדרבנן כשירה:

וכ"ת דלמא הק' באמת דמיירי בשאובה שהמשיכוה כולה וזה לא הוה לכ"ע כ"א דרבנן אכתי יק' מנ"ל לש"ס לפ' בריי' דמיירי בהמשכה דלמא מיירי שיורדין המים למקוה ממש בשלמא לכ"א סאין יש רמז וכמ"ש מל' פוסל המקוה:

ודע דהשתא דמוקי תוס' לבריי' בחטיטה צ"ל לד' תוס' שהחטיטה הי' סמוך לשפת הצינור ממש דאל"כ שוב הו"ל המשכה בצינור עצמו:

תוס' ד"ה אילימא ר"א דבית וכ' ד' רשב"ם דהנה דלת מנעל נגר כולהו הוו חקקו ולבסוף קבעו והא דמהני משום דנעשו מתחלה לשמש עם הקרקע אבל עכ"פ טפי ונקבעו ולבסוף חקקו לא הוה ואי גם קבעו ולבסוף חקקו לא מהני אמאי מהני עשוי לשמש עם הקרקע:

רשב"ם ד"ה ורבנן סברי ר"ל דלאו דבא הש"ס למימר דרבנן בעלמא ס"ל דמחובר לקרקע הרי הוא כקרקע טפי מר"א כ"א בהא ל"פ כ"א אם בעין יפה או בעין רעה מוכר לחוד פליגי:

שם ד"ה הרי הוא ואם אין לו מזכה לו מייתי רשב"ם להך דק' לי' קו' תוס' הא ע"כ הקרקע שהכוורת מחובר בה לכה"פ שאולה ביד הלוה וא"כ שפיר כותבין עלי' פרוזבל וה' להרשב"ם דסוגיין באמת ס"ל כד' המק' פ' השולח שם דשאולה לא מהני ומ"ט פשיטא לי' הכי היינו משום דתנן מזכה לו בתוך שדהו מ' דווקא מזכה אבל שואל לא מהכי:

ואולי מייתי הרשב"ם לזה לסייע לפי' לקמן דטעם דבעי' קרקע שיהא כגבוי דאי כפי' רש"י ע"כ אמאי מזכה לו הרי עכ"פ בשעת הלואה לא הי' לו קרקע ולד' רש"י צ"ל דמעיקרא וודאי לא תקנו חכמי' כ"א במלתא דשכיח דהיינו בלוה שי"ל קרקע אבל מאחר דתקנו למה יגרע מי שמלוה לעני מרוד שאין לו קרקע:

וד"ע דמ"ש רשב"ם בסו"ד וקמ"ל ר"ל לפי' ש"י דאף דלא שכיחי תקנו וכמ"ש ולפי' רשב"ם לאשמעי' דאין הטעם כפי' רש"י:

ומ"ש רשב"ם דהפקר ב"ד הפקר אף דמוסר שטרותיו לב"ד דאוריי' הוה אטו פרוזבל מוסר ממש הוא ל' דפרוזבל הכי הוה לא זולת:

תוס' ד"ה הרי הוא כקרקע וצריך לפ' יל"ד למה צריך כמו דבמסקנא אמרי' דמתני' כלל ופרט ה"נ יכול לומר בס"ד ונ' כוונתו דנהי דבס"ד הטעם משום דמחובר לקרקע כקרקע ליכא לפרושי גם הכא דהרי היא כקרקע שאם מכר לו בית מכר לו הכוורת עמה דאי במכר לו בית מיירי למאי אצטריך הכוורת לכתוב פרוזבל עליו ומ"מ מק' גם למסקנא הך קו' ויבא אי"ה לפנינו א"וו צריך לפ' לענין קנין כסף שטר וחזקה:

והנה קו' מרודה פת נ' דאף דלא דמי דהתם הפת ניתן בידיו לזמן מועט לתנור משא"כ הכא הדבש גדל בכוורת ואמנם עיקר קו' הרי חזי' דדלת וחלון מיקרי מחובר לקרקע לענין בנין וסתירה בשבת ומ"מ המפתח שבדלת לא אמרי' בי' דבטיל לגבי דלת ומהי"ת נימא דדבש בטל לגבי כוורת וקו' זו עצמה הק' לענין טומאה למה לא יהא מקבל טומאה ואין עיקר קו' מרודה פת כד' רש"א כ"א מסברא בעלמא מהי"ת יהא הדבש בטל לגבי כוורת: ונ' לתרץ בזה דגם בס"ד הוה ידעי' מיערת הדבש אלא דהוה מ' לן דקרא ה"ק אם הכוורת יער דהיינו מחובר הדבש בתוכו דינו כפירות הגדילים ביער אבל העיקר אם הכוורת מחובר לקרקע ומטעם דמחובר לקרקע כקרקע דמי:

וכ' עוד להק' מפרחבול וד' צ"ע דהתם בגיטין דר"י הוא דקאמר דשאלה סגי בפרוזבל קאמר הש"ס להק' מעציץ משא"כ בשמעתין אטו דר"י במתני' מפורש אדרבא במתני' תמן מזכה לו מ' דשאלה לא מהני ומאי מצי להק' ולטעמך וכ' דפי' ד' תוס' עד"ז דתנא נקט וכותבין עליו פרוזבל לרבותא כמ"ש רשב"ם דס"ד לענין זה לא חשיב קרקע ואס"ד במחוברת מיירי אכתי לא ידעי' דלמא משום שהשאיל לו קרקע לחבר בה כותבין עליו:

דף של נחתומין ע' רשב"ם ולי כ' דהטעם דחולק הרשב"ם על דעה קמייתא נ' שכ' בצידו ולקמן מוקי לה ר"ל דהרי פריך הש"ס לקמן והא"ר יב"ח ופי רשב"ם דלאו מדריב"ח פריך כ"א משום דפשוטי כלי עץ אי מקבלין טומאה מדרבנן ואמנם תוס' הביאו מת"כ דמשמשי אדם ומשמשי' אף דאינן ראוין למדרס:

מקבלין טומאה והרמב"ן כ' על דברי' דדף של נחתומין משמש משמשי אדם אבל לא משמשי אדם אלא שד' הרמב"ן דאדרבא תו"כ דאוריי' קאמר ודשמעתין מה"ט דרבנן משום דלא הוה משמשי אדם ואמנם ד' הרשב"ם כתוס' דהיכא דאיכא תרוויי' אעפי"כ דתו"כ אסמכתא בעלמא דלא הוה כ"א דרבנן וא"כ מה"ט לא הוה אפי' דרבנן משום דלא הוה משמשי אדם והתינח אם מיירי בדף שמוכרין עליו כד' הרשב"ם וכ"נ שהי' מפ' הרמב"ן אבל דף שעורכין עליו שפיר הו"ל משמשי אדם ג"כ ואמאי אצטריך לאוקמי בדף של מתכות דווקא וז"ש רשב"ם ול"נ ומסיים ולקמן מוקי בדף של מתכת:

ויעל כוונת הרשב"ם דהש"ס פריך אי רבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו והיינו מדתנן סתמא וחכמי' מטמאין והא תינח בדף שמוכרין עליו שפיר י"ל שקבעו בכותל כמנהג ואח"כ התקינו וע"י קביעות בכותל מקרי דף של נחתומין אבל אי מיירי בדף שעורכין עליו ואין הקביעות בכותל משוי לי' דף של נחתומין ומדקאמר דף של נחתומין שקבעו מבואר שהי' דף של נחתומין קודם שקבעו וע"י מה ע"י שהתקינו אותו לערוך העיסה עליו א"כ בהדיא מיירי בריי' בחקקו ולבסוף קבעו ומהי"ת נימא דגם בקבעו ולבסוף חקקו פליגי רבנן ושפיר קאמר רשב"ם אלא דהמפ' ע"ד ראשון י"ל דס"ל קו' הש"ס הי' בשלמא ר"א מטהר שפיר אלא חכמי' מטמאין וכי מה מטמאין הלא לא פליגי כ"א דאין החיבור לקרקע מטהר א"וו מיירי רבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו דמעיקרא טהור הי' ועכשו מקבל טומאה:

ויש לעיין במ"ש למעלה לעורר הלא כלי מתכת העשויין לשמש עם הקרקע אין מקבל טומאה כלל ואי בקבעו ולבסוף חקקו אמאי מטמאי רבנן בשלמא בחקקו ולבסוף קבעו י"ל דמיירי שלא נעשה מעיקרא לשמש עם הקרקע ומכ"ש אי מיירי בדף שעורכין עליו דוודאי לא נעשה לשמש עם הקרקע אלא שנמלך לקבעו והיינו דפליגי רבנן ואפי' לפי' רשב"ם י"ל ג"כ שלקח דף של מתכת שהי' מיוחד לדבר אחר וקבעו בכותל אבל בקבעו ולבסוף חקקו מא"ל והי' נ' דזה ג"כ שהביאו לרשב"ם לפסוק הלכה כר"א דרבנן ע"כ פליגי אסתמא דמתני' דנגר ומנעל הואיל ועשויין לשמש עם הקרקע אינן מקבלין טומאה אף דכולהו הוה חקקו ולבסוף קבעו דהרי אין עושין הנגר במחובר ומעתה טעמא דר"א בדף של נחתומין משום דעשוי לשמש עם הקרקע וכפי' דמיירי בדף למכור עליו אבל בצינור דמטעם שק מקבל טומאה דהוה כלי עץ המקבל התם ר"א מודה דבעי' קבעו תחלה אבל חקקו לא מהני ובריי' דצינור כר"א ואין חילוק בין צינור למקוה עצמה ובריי' נקט צינור אף דעשוי לשמש עם הקרקע קמ"ל דבכלי עץ לא מהני ושפיר פסקי' אפי' במקוה כבריי' דצינור דלר"א אין חילוק בזה כלל:

אמנם לד' המפרש דבדף שעורכין עליו איירי וא"כ האי דף אינו עשוי מעולם לשמש עם הקרקע י"ל דכה"ג הוא דפליגו רבנן וס"ל דגזרו כה"ג קבעו ולבסוף חקקו אטו חקקו ולבסוף קבעו ושפיר נוכל לומר דהל' כרבנן ומחלקין בין דאוריי' לדרבנן:

ובענין קו' רש"א למה לא מק' תוס' גם לאידך לשנא ע"ד שולחן הטהור ל"ל כ' דלק"מ דשולחן המקדש הרי אינו עשוי לשמשי אדם כ"א דומה למזבח וכהני' בלחה"פ זכו משולחן גבוה משא"כ טבלא דעלמא דשל הדיוט דקאמר הש"ס תיבעי שפיר תוס':

והנה כ' רשב"ם דשאובה דרבנן היינו במקוה שהיתה כשירה מעולם ומפ' הך דנתן סאה ונטל סאה במים שאובין וכ' שנחלקו בפי' כוונת הרשב"ם הרמב"ן ותוס' הרמב"ן מפ' לד' הרשב"ם אפי' בלא כטל סאה מ"מ כיון שהשאובין רבין על הכשירין פסול מדרבנן ומ' לי' הכי דאטו מנטל סאה מיירי בצינור אמנם תוס' לא הזכירו קו' הרמב"ן משום דמ' להו דדווקא בנטל סאה פוסל הרשב"ם ובריי' דתנא פוסל את המקוה ע"כ דחוק ומוקי נפשה בנטל סאה ולזה הק' מכה"ג דהמים יורדין מעליון לתחתון דהוה ג"כ נטל סאה ולד' הרשב"ם י"ל דהתם מיירי שנתן השאובין המוך לעליון ובאי' לתוכו ע"י המשכה וקמ"ל דהתחתון כשירה אף דמיחזי כשאובה שהמשיכוה כולה קמ"ל כיון דממקוה כשירה הומשכו אפי' כלן בהמשכה כשירין: גמ' א"ה אפי' קבעו ולבסוף חקקו נמי ע' רשב"ם כ' פי' דברי' בשלמא אי אמרת דבהא פליגי רבנן ור"א דר"א אפי' בדאורייי' מקיל ורבנן בדרבנן דווקא שפיר אבל דנימא דבדרבנן שוב מחלקו רבנן בין קבעו ולבסוף חקקו ובין חקקו ולבסוף קבעו מהי"ת נימא הכי:

ומשני שאני הכא וכו' פי' בשלמא לר"א דס"ל מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע לא אתי לדמויי תלוש למחובר אבל לרבנן דבעלמא לא ס"ל מחובר לקרקע כקרקע אא"כ בחקקו ולבסוף קבעו פוסל שפיר לא בטיל תורת שאובין בכלי אבל אי גם בחקקו ולבסוף קבעו מותר בטלת תורת שאובין:

תוס' וכ' לר"י דאסמכתא בעלמא פי' עיקר ד' ר"י משום דהש"ס סתמא קאמר והא קיי"ל שאובה דרבנן וה"ק ר"י הש"ס וודאי ידע הך דתו"כ וקים להו דאסמכתא בעלמא הוא:

ויש לסייע קצת דהרי מאך מעין דרשינ' מיעוט מעין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן וא"כ אדרבא אין מקוה דומי' דמעין ולד' רשב"ם צ"ל דמאך דרשינ' מיעוטא ובו' של ובור מרבין בור דומי' דמעין:

והנה כ' הרמב"ן דהרי"ף דפסק שאובה שהמשיכוה כולה כשירה ע"כ כר"י ס"ל דאי דרשא דתו"כ דאורייי' אטו המשכה לאו בידי אדם היא אלא ש"מ דס"ל דאסמכתא הוה ואמנם כ' הרמב"ן דמ"מ גם הר"י מצי סבר שאובה שהמשיכוה כולה פסולה ויש לעיין טעמא מאי כיון דכולה מלתא דשאובין רק משום שלא יטבול בכלים נגעו בה כמ"ש הכי ובהמשכה שוב לא שייך זה ואמאי יהא פסול המשיכוה כלה וצ"ע וכ' דעכ"פ סמכו חכמי' מלתא דשאובין אקרא דמעין ובור וצריך שיהא הוייתו בידי שמים וא"כ גם כולה בהמשכה לא מקרי הוייתו בידי שמים אבל כי איכא רובא בידי שמים והשאר בטל ברוב ומשום שמא יטבול בכלי ל"ש לגזור בהמשכה שפיר התירו וע' לפנינו: וה"ר משה מפונטיזא הנה מד' ה"ר משה מבואר דלא כמ"ש הרמב"ן דהרמב"ן החליט דמאן דאי'

לי' כולה בהמשכה כשר ע"כ ס"ל שאובין דרבנן וה"ר משה קאמר בהדי' להיפוך והדין עמו דמאחר דהא מלתא אי כולה בהמשכה כשר פלוגתא דתנאי וכי יאמר ר"ת דגם בהא מלתא אי שאובין דאוריי' איכא פלוגתא דתנאי אלא שצריך ביאור אמאי באמת כולה בהמשכה יהא כשר מה"ת לר"ת כיון דדרשא דתו"כ דרשא גמורה:

והרי המשכה ג"כ אין הוייתו בידי שמים ונ' דאנן בור דומי דמעין דרשי' ובור באמת מיותר דהוי סגי למכתב מעין ומקוה מים א"וו גלי לן קרא דבבור צריך להיות הוייתה דומי' דמעין וא"כ לבור דווקא אסור למלאות אבל בצד הבור לית לן בה אם המים נמשכין מאלי' לבור:

שם באו"ד מ' דווקא משום חזקה ויל"ד הרי נגד חזקה זו אית לי' לטובל חזקת טומאה ובשלמא אי שאובין דרבנן שפיר משא"כ אי שאובין דאוריי' וצ"ל דהך חזקה היא כעין חזקת רוב מצויין אצל שחיטה דמומחין ה"כ רוב האטפלין בעשיית מקוה כמומחה נינהו וכי היכי דרו"מ מהני אפי' במקום חזקת אי' של בהמה ה"נ הכא:

אבל התם גופא דמהני כ' הרשב"א בשער השחיטה במ"ה ב' סברות למה לא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה סברא הא' משום דאין המיעוט מגרע הרוב כמו מיעוט מפילות משא"כ מיעוט אינן מתעברות כמאן דליתא במקום רוב מתעברות והך סברא שייך גם בזה וסברא אחרת כ' דהך חזקה דבהמה בחיי' ע"כ נסתלקה שהרי היא שחוטה לפנינו אלא דלא ידעי' אם ע"י המיעוט אינם מומחין או ע"י הרוב ותלי' ברוב והך סברא לא שייכא הכא כלל וא"כ אדרבא מדאזלינן בתר חזקת מקוה ש"מ שאובין דרבנן:

שם תדע וכו' הנה לכאורה יש לדחות דבאמת קורבה דאוריי' אלא דרוב עדיף מני' ואי ליכא רוב כנגד הקורבה אפי' בדרבנן אזלי' בתר קרוב כי היכי דאזלי' בתר רוב אלא דעכ"פ הק' תוס' שפיר דמה לי כולא מה לי ג' לוגין הרי תרוויי' דרבנן וגם בג' לוגין ניזל בתר קורבה ונ' ע"ד שכ' למעלה דבהמשכה גזרו רבנן לר"י בכולה משום דלא מקרי הויתן ע"י שמים וסבר סמכו לשאובין אקרא דמה מעין ומ"מ ברוב התירו משום דהמיעוט בטל ובשאובין לא התירו שמא יטבלו בכלי וכמ"ש תוס' והיינו אם לוקח כלי ונותן ממנו למקוה אבל הכא במכתשת כולא מלתא דלמא מעצמו בא למקוה ואי ידעי' וודאי לא חלקו בשאובין אבל מספיקא כולי האי לא החמירו אף דאיכא קורבא:

באו"ד שני מקוואות לכאורה מאי מק' הא התם הטמא יש לו חזקת טומאה ומהי"ת נטהרנו מס' וצ"ל דהרי אטהרות אנו דנין והטהרות הלא אין להם חזקת טומאה ואמנם לאחר דהטמא צריך עכ"פ לטבול עצמו מס' ממילא ל"ש למימר דהטהרות יהיו טהורות לגמרי דמחזי כתרתי דסתרי:

והנה הרמב"ן בחי' כ' דנהי דבריי' נקט פוסל את המקוה מ' דאפי' מקוה שלימה מותר לעשות ע"י צינור וש"מ כולה שאובה דרבנן כוונתו מאחר דפי' הרשב"ם בל' פוסל אפרך וקיי"ל דמקוה כשירה אינה נפסלת במים שאובין א"כ ע"כ פוסל ל"ד ואמנם ר"ת דרוב כשרים קרי לי' מקוה והכי מיירי בריי' ולעולם פוסל את המקוה דווקא:

והנה הר"ש במקואות הביאו הר"ן בשבועות בה"כ כ' לחלק בין כלים המקבלין טומאה לאינם מקבלין טומאה והביא גמ' ערוכה בזבחים דדרשי' מנה לגבי אפר פרה ומי חטאת יהי' טהור הוי' ע"י טהרה בעי' ולא מצאתי תשובה לקו' הר"ש והרמב"ן השמיטו מכל וכל וכ' דיל"ד מ"ט לא מצינו דין זה במתני' רק לענין מי חטאת וכיון דקרא במקוה כ' למה לא תנן לה גם במקואות ולזה כ' דהנה באמת דרשי' מיהוה טהור אפכא דמי בור שהן מחוברין בקרקע אינן מקבלין טומאה ונ' דכולא חדא הוה דמדגלי לן קרא דמי הבור הם טהורין ש"מ דמה שאינו טהור אינו ראוי לטהר וא"כ במי חטאת שהם בכלי ממילא הויתן ע"י טהרה בעי' וא"כ דווקא למי חטאת ילפי' הכי ולא למי מקוה דבשעה שיטהרו כבר יהיו מחוברין וראוין לטהר:

## בסוגי' דריחא מלתא

פסחים פרק כיצד צולין אמר רב יל"ד הרי עיקר חסר מד' רב שהי' לו לומר בתנור אחד ורש"י נשמר מזה שלא נטעה ונפ' כי רב ר"ל בלא תנור כ"א בשפוד אחד וזה א"א דכה"ג ע"כ לוי מודה וא"צ לפיטום דלא מבעיא אם השחוטה למטה והנבילה למעלה דמידב דייב נבילה על שחוטה דוודאי אסור אלא אפי' השחוטה למעלה והנבילה למטה מ"מ השפוד נאסר מן הנבילה ואוסר לשחוטה ולזה פי' רש"י בתנור א' בשני שפודין ואמנם הדרא קו' לדוכתא למה שביק רב למנקט תנור ואמנם נ' טעמא דרב דסתם תנור בש"ס קטן וכמ"ש תוס' בסוגיין בע"א שם ובאמת כיון דרב מיירי בריח של פטום אפי' בתנור גדול אוסר ולזה שביק רב למנקט תנור ועד"ז נבא ליישב קו' הש"ך סי' ק"ח על הא"ו שפסק דאפי' בשני כחושין שייך ריחא מלתא לרב והק' הש"ך א"כ אמאי לא נקט רב רבותא טפי בשני כחושין ויל"ד למה לא הק' הש"ך עדיפא מזה א"כ פיטום ל"ל ואולי רמז הש"ך ע"ז עיי"ש ואמנם אי יהבי' לד' הש"ך דבכחושים רב מודה א"כ ק' קו' תוס' למה לא משני הש"ס אהך דאין צולין בשני כחושים ולתרץ כל זה כר' דבאמת דרב מודה בשנים כחושים אבל דווקא בתנור גדול דבעי' פיטום משא"כ בתנור קטן אפי' בכחושים אסור לרב והנה תנורי פסחים מאחר דלא היו יכולין לצלות שני פסחים כא' היו קטנים וא"כ אפי' בכחושין אוסר רב:

ונ' דגם רש"י רמז לזה דהא דנקט רב פיטום משום דמיירי בתנור גדול ולזה כ' רש"י רחוק זה מזה כלומר דמיירי בתנור גדול שצולין רחוק זה מזה:

ועד"ז נבא בע"ה ליישב ד' הרי"ף שכ' כד דייקת מלתא דרב אשכחת דרב לטעמי' דס"ל מב"מ במשהו והק' עליו הר"ן והרמ"בן א"כ מה ענין פת חמה וחבי' לכאן פי' כי הם הבינו דכוונת הרי"ף גם רב מודה דריחא אינו אלא משהו אלא דמשהו לא בטל וא"כ ק' מאי מק' מפת וחבי' דשם גם רב מודה דהו"ל אינו מינו זה תוכן קו' ואמנם נ' דהכה הרי"ף כ' תחלה דמסתברא: כלוי דלרב צ"ל חסורי מיחסרא ואהא כ' הרי"ף אח"כ דע"כ מדאצטריך לומר חסורי מיחסרא ולא משני בשני' כחושין א"כ ש"מ דאפי' בשני' כחושין אוסר רב והתם ליכא פיטום וא"כ ליכא אלא משהו ואמאי אוסר רב וע"כ לטעמי' אזיל וא"כ לדידן ע"כ בכחושין מותר ומאחר דבריי' דאין צולין אפי' בכחושין קאמר לא מהני לדידן האי חסורי מיחסרא דהרי בכחושין ליכא תערובת טעמין והן הן ד' הרי"ף דאפי' האי חסורי מחסרא לא א"ש לדידן ואמנם כ"ז בכחושין דליכא פיטום אבל היכא דאיכא פיטום הו"ל טפי ממשהו ושפיר פריך מופת וחבי' דהתם הוה כמו פיטום:

והנה כ' רש"י פי' מפטומי מהדדי לבאר דלא שייך כאן אין הנאסר יכול לאסור כי האיסור בעצמו אוסר וכמו שמביא הש"ך ק"ח בשם מהר"אי לחלק בזה והתימא שלא הביא ד' רש"י אלו:

אמנם האריכות בד' רש"י ק' להולמו שכ' תחילה וכ"ש וביאר עוד וכ' ולרבותא נקט רב וכל הטורח הזה למה אטו יהא מאן דסבר דרב דווקא נקט שחוטה שמן ונבילה כחוש אתמהה ונ' דק' לי' לרש"י למה לא קאמר רב ובשר נבילה אפי' כחוש כי היכי דאמר לוי אפכא א"וו דאג רב שמא יטעו ויאמרו דווקא כה"ג הוא דאוסר רב אבל בשני' כחושים מתיר אפי' לכתחלה ואי מתיר אפי' לכתחלה א"כ מאי פריך הש"ס מאין צולין לרב א"וו דלכתחלה עכ"פ אוסר רב אפי' בכחושין דמשהו מיהא איכא ולהכי נקט רב בשר שחוטה שמן עם בשר נבילה כחוש אסור כלומר דלהכי נקט כה"ג לדיוקי דכה"ג אפי' דיעבד אסור הא בשני' כחושין דיעבד שרי אבל לכתחלה אסור ואמנם לא נתיירא רב דלמא יפ' דבריו דדווקא כה"ג אסור ולא אפכא דזה טעות שא"א לטעות בו וז"ש רש"י וכ"ש בשר נבילה שמנן ורבותא נקט רב קאי אאסור דיעבד:

ד"א בכוונת ד' רש"י דיל"ד בד' רב ע"ש להק' במק"א דהול"ל אוסר דאסור ע' אפי' ששים לא מהני והי' נ' לדייק מזה דבאמת ענין פיטום דקאמר רב הוא רב לטעמי' דס"ל חנ"נ וה"נ ריח השחוטה הנכנס בנבילה כ"כ וחוזר ואוסר השחוטה וא"כ אפי' ששים לא שייך מאחר דריח של עצמו אוסר וא"כ ל"ש ששים והשתא א"ש דלא קאמר רב אפי'

דאי נבילה שמינה ושחוטה כחושה מהני ס' אם השחוטה ס' נגד כל הנבילה משא"כ השתא דהשחוטה אוסרת עצמה לזה האריך רש"י דלא היא כ"א כ"ש דנבילה שמינה אסור דהרי אין השחוטה אוסרת עצמה דאין הנאסר יכול ליאסר אלא במקום שהאיסור עצמו יכול לילך כ"א ע"י הפיטום יוצא אח"כ ריח הנבילה וא"כ ע"כ לרבותא נקט רב שחוטה שמן ונבילה כחוש אף דלא נקט אפי' ודנקט אסור היינו משום דמיירי עכ"פ במב"מ ורב לטעמי' דס"ל מב"מ לא בטיל:

והנה בענין פלוגתת רב ולוי אי ריחא מלתא או לא י"ל דתלי' בפלוגתא דר"מ ור"ש בפ' השוכר אי אסרה תורה קדירה שאב"י והשתא ללוי ר"מ לטעמי' דס"ל אסרה תורה אפי' קדירה שאינה ב"י אף דהוה טעם קלוש וא"כ ריחא לא הוה פחות מטעם קלוש דקדירה שאב"י ור"י ס"ל כר"ש דקדירה ב"י דווקא אסרה תורה וא"כ ה"ה ריחא שרי ואמנם רב ס"ל דפלוגתי' בפת חמה וחבי' מגופה ובפתוחה כ"ע ל"פ דאסור וכ"ע ס"ל כר"מ לבד מר"ש בר פלוגת' ורב לטעמי' דס"ל קדירות בפסח ישברו וק' למה לא משהי להו עד לאחר פסח וליהוי אב"י א"וו דס"ל גם אב"י אסור ומ"ש תוס' שם דגם אב"י לכתחלה מיהא אסור ק' להולמו דא"כ הו"ל גזירה לגזירה אב"י אטו ב"י ואינו מינו אטו מינו וכ"ת הא לאו גזירה לגזירה הוא דוודאי גם במינו יעבד בהו לא היא כ"א רק בפעם ראשונה יעבד בהו שלא במינו שוב גם מינו אינו אוסר דאמרי' סלק את מינו כמו שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו א"וו ס"ל לרב דקדירה שאב"י אסור וכן מ' פשט דבריו בפ"ק דחולין גבי סכין של נכרי' וע' תוס' שם שנדחקו:

ומה דק' מעכברא בשכרא כבר תי' תוס' שפיר פ' כל שעה בתי' בתרא וכ"כ תוס' פ' אין מעמידין גבי חמין של נכרים עיי"ש:

ועכ"פ עד"ז יש סיוע למ"ש הרי"ף דללוי ג"כ לכתחלה מיהא אסור וגם דשיל"מ שייך גביה מאחר דהוה טעם קלוש אלא שהרמב"ן והר"ן הק' על הרי"ף א"כ אמאי שרי רבא בבת תיהא לכתחל' וכ' דתוס' פ' שבועות שתי' גבי פלוגתא דרב ור"י בשבועה שלא אוכל ואכל נבילות כ' דשלא כדרך הנאתן אינו אסור רק מדרבנן וא"כ י"ל דאנן קיי"ל כר"י נהי דח"ש אסור מן התורה היינו משום דחזי לאצטרופי אבל שלא כדה"נ דגם כשיעור מותר מה"ת לא חזי לאצטרופי ומותר חצי שיעור דהיינו משהו שלכדה"נ אפי' לכתחלה וה"ט דבת תיהא דשרי רבא אפי' לכתחלה:

עבד לוי עובדא כ' רש"י שנצלו ומבואר מדבריו דס"ל כד' הרי"ף דדווקא דיעבד שרי לוי והק' תוס' א"כ מאי פריך מאין צולין והרמב"ן הק' דבירושלמי מבואר דלוי אפי' לכתחלה מתיר ונ' דרש"י הוכרח לפ' כן משום דק' לי' קו' הרמב"ן אמאי לא קאמר הש"ס

לקמן תני רב כהכא לסיוע לרב א"וו דגם ללוי אסור לאכול בכותח והטעם כמ"ש הרמב"ן משום דהאוכל אינו מבחין בין טעם לריח ונדמה לו כאלו אוכל בב"ח ומ"מ בביניתא דאטוא בהדי בשרא פי' רש"י דס"ל ריחא מלתא דמ' לרש"י דהתם לא היה נרגש ומדאסר בכותחא ש"מ דס"ל ריחא מלתא וא"כ האי טעמא שנדמה לאוכל שייך גם גבי גדי וד"א ודיו אם לא נאסר דיעבד ואמנם בירושלמי מיירי בשר שחוטה עם בשר נבילה דאין הטעם נרגש כלל כה"ג לוי מתיר אפי' לכתחלה וא"כ חד דשני פסחי' דמיירי אפי' בגדי וגדי מדקאמר אפי' גדי וטלה א"כ כ"ש גדי וגדי ואמאי א אין צולין ללוי:

אין צולין שני פסחי' כא' כך הגי' בש"ס וברש"י לפנינו ובתוספתא הגי' בתנור א' וק' לגי' שלפנינו מאי מק' הש"ס לרב הא מפני תערובת טעמי' שרי דלמא חוץ לתנור מיירי דל"ש תערובת טעמי' ותערוב' גופין שייך וכ' דאי כיחש לתערובת גופין ע"כ מיירי שאחד צולה שכי' דבשני' צולין מהי"ת יחלופו ובשלמא בתנור י"ל דמניחם עפ"י התנור משא"כ מבחוץ לתנור קשה לאשכוחי שיצלה אדם אחד על שני שפודין שני פסחי' ובוודאי בתנור מיירי:

מאי לאו תערובת טעמי' לכאורה י"ל דדייק לי' דאס"ד תערובת גופין קאמר א"כ מאי אריא אין צולין ה"ה אין מפשיטין ואין מדיחין א"וו בשני ב"א מיירי דל"ש תערובת גופים ומשום תערובת טעמים קאמר וע"ז משני לא משום תערובת גופין ולדיוקא אתא דדווקא משום תערובת גופין אסורה צלייה והיינו באדם אחד אבל בב' ב"א אפי' צלייה מותר דלטעמי' לא חיישי' ולהכי נקט גדי וטלה להורות על ככה ובזה מיושב קו' תוס' מ"פ לרב לשני לי' דמיירי בשני' כחושין הרי ע"כ מדנקט צלייה ש"מ דבא להורות דלתערובת טעמים לא חיישי' וכמ"ש וא"כ ע"כ לאפוקי מדרב אתא ומיושב כמו כן קו' רש"א לימא דה"ק דלתרווייי חיישי' ורישא תערובת: טעמי' וסיפא תערובת גופין ואמנם מדנקט בצלייה תערובת גופין ש"מ דע"כ לתערובת טעמי' לא חיישי':

ועד"ז כבין דאחר דמשני הש"ס עלי' דרב בשתי קדירות קאמר וה"ק וכי מאי ק' לי' עוד דקאמר וה"ק אמנם משום דק' לי' הרי עכ"פ מדנקט תנא לתערובת גופין צלייי' ש"מ דאתא לאשמעינן דדוקא לתערובת גופין חיישי' ולא לתערובת טעמי' כלל וע"ז קאמר וה"ק עיקר צלייה דנקט משום תערובת טעמים ואפי' בשתי קדירות דליכא טעמי' אסור משום גופין ואפי' גדי וטלה כ"ז כ' לפ' עפ"י דרכינו אבל מד' רש"י כ' פי' הסוגי' ע"ד אחר שכ' ד"ה אין צולין ואפי' גדי וטלה ומאי בעי רש"י בזה בס"ד א"וו בא רש"י לפ' דעיקר קו' המק' הי' מסיפא דתני אפי' גדי וטלה ומ' לי' דבגדי וטלה ל"ש תערובת גופין וע"כ משום תערובת טעמי' קאמר וק' לי' לרש"י איך מתרץ לי' למק' קו' התרצן אי משום תערובת

טעמין מאי אפי' וכ' רש"י דמ' לי' דלהכי נקט אפי' גדי וטלה דסתם גדי כחוש וסתם טלה שמן וקמ"ל דפטמי מהדדי וכרב וז"ש רש"י דפטמי מהדדי ומיושב שוב קו' תוס' הרי לוי לכתחלה מודה אמנם מדנקט גדי וטלה לאשמעי' דפטמי מהדדי ע"כ אדיעבד קאי וז"ש רש"י ונמצא פסח נאכל שלא למנוייו וע"ז משני לי' לא משום תערובת גופין ואף דבגדי וטלה ל"ש תערובת גופין כ' רש"י זמנין לאו אדעתי' ובתוספתא קתני מפני ההרגל כלומר שירגילו עצמן בשני פסחי' ויצלו גם גדי וגדי וע"ז קאמר ה"נ מסתברא פי' דאי כדקס"ד דבא לאשמעי' דאפי' גדי כחוש וטלה שמן שייך תערובת טעמים הכי הו"ל למתני אין צולין שני פסחים כא' ואפי' גדי וטלה מפני התערובת ומדקתני תחלה מפני התערובת ואח"כ ואפי' גדי וטלה ש"מ דה"ק אף דלא שייך בהו תערובת ואי בתערובת טעמי' הרי לרב שפיר שייך והיינו דמק' לרב וכדפי' רש"י דלשנא דבריי' מ' דלא חייש תכא כלל לתערובת טעמי' מדנקט תחלה מפני התערובת ואח"כ גדי וטלה ש"מ דבגדי וטלה ל"ש תערובת ומיושב קו' רש"א דעכ"פ הו"ל למתני גדי וטלה מקמי דקאמר מפני התערובת והיינו דהאריך הש"ס וקאמר וה"ק כלומר דבאמת רישא מיירי ג"כ אפי' בגדי וטלה וסיפא הוא דאתיא לתערובת גופין לחוד:

ויע"ל דהש"ס בא ליישב לרב אכפל תנא למתני בריי' בשתי קדירות ולא אשמעי' רבותא טפי דריחא מלתא מאי דלא אשמעינן אכתי בהדיא ומשני דבאמת ברישא אשמעי' תערובת טעמי' וסיפא אתאן לתערובת גופין: כ' רש"י שתי קדירות ס"ד וכי צולין את הפסח בקדירה נ' דבא ליישב דבס"פ כ"ש נחלקו ר' ורבנן ולרבנן שרי צלי קדר ומאי מק' הש"ס דלמא בריי' רבנן דר' ולזה כ' רש"י דעכ"פ אין דרך לצלות פסח בקדירה דכ"ע תכן מביאין שפוד וכו' ובריי' סתמא תני אין צולין וכו' ומיירי בקדירות ואמנם כ"ז לרש"י דס"ל לעיל פ' כ"ש דלרבנן משרי שרי אבל למ"ש תוס' לעיל דלכ"ע איסורא איכא ול"פ כ"א לענין מלקות א"כ בלא"ה שפיר מק' הש"ס ואמנם באמת עיקר הראי' שהביאו תוס' מנגע בחרסו של תנור דיקלוף צריך ביאור דלמא צלאו בקדירה גדולה וא"צ ליגע בחרסו ואולי כוונת תוס' דגם חום היוצא מחרס הקדירה לא הוה צלי אש:

וג' דד' הרמ"בם פ"ח מה' ק"פ שפסק כר' דצלי קדר אסור ולוקין עליו ונתקשה הכ"מ למה פסק כר' י"ל דמסוגיין למד כן מדמק' בפשיטות בשתי קדירות ס"ד ש"מ דאסר לצלות הפסח בקדרה:

והנה מכאן דייק הרשב"א דבקדרה ל"ש ריחא מלתא אפי' לרב דע"כ לא ק' לי' להש"ס כ"א משום דאין צולין הפסח בקדרה אבל משום ריחא מלתא הוה ניחא לי' ש"מ דבקדרה ליכא ריחא ובאו"ה חלק וכ' דמ' לי' דלמא במכוסה משני לי' ודלא קאמר הש"ס בהדי'

משום דאורחא דצלי קדר להיות מכוסה: א"נ ע"כ לא קאמר האו"ה אלא בבישול דאיכא הבל מרובה אבל בצלי קדר גם האו"ה מודה דליכא ריחא משום דהקדרה מפסקת וכמ"ש הרשב"א:

הרודה פת כ' רש"י מן התנור כ' דהך רודה אגב מתני' דמכשירין גם לענין תרומה נשנה דהתם אפלגו הכי תנאי כי הכא ופי' הר"מ והר"ש דגם לענין הכשר פליגי ולענין הכשר הרי בעי' עכ"פ לחלוחית ומהי"ת נימא דריח מכשיר ואי באיכא לחלוחית א"כ במ"פ הני תנאי אמנם בפת הנרדה מן התנור המזיע ע"י קור כ"ש לא ידעי' מהיכן בא הלחלוחי' אם מן הריח אם מן הפת עצמו והיינו פלוגתיי':

והנה פשיטא לי' לרש"י בשמעתין כאן דר' יוסי ס"ל ריחא מלתא מדקאמר שואבת ור"ל הריח כמו שפי' רש"י ומ' לי' לרש"י הכי מדקאמר הש"ס אף בס"ד דרב מי לימא תנאי היא ומאי ס"ד דלא ליהוי כתנאי וכ' רש"י דדלמא טעמא דר' יהודה דסבר לא עייל בי' ריחא ואמנם מהיכא ס"ד למימר דבמציאות פליגי ולא בדינא אמנם מאחר דחזי' דר' יוסי מחלק בין חטין לשעורין וס"ל דשעורין שואבין הריח ולא חטין א"כ מצי' למימר דבהא גופא פליגי גם ר"מ ור"י דר"מ פליג אר' יוסי בחטין ור"י פליג עלי' בשעורין וקאמר הש"ס דע"כ הכי הוא דמאין יצא לר"ל למימר דבפת חמה וחבי' פתוחה כ"ע ל"פ אלא משום דס"ל דפליגי אי עייל בי' ריחא וא"א לומר דבפת חמה וחבי' פתוחה לא עייל ריחא דהרי חזי' דעייל בי' אע"כ בחבי' מגופה הוא דפליגי:

אמנם בע"א לא הזכיר רש"י כ"א ר"מ לית לי' ריחא מלתא ומר' יוסי לא הזכיר מידי מ' דס"ל לרש"י די"ל דהא דקאמר ר' יוסי' שואבות ר"ל גופו של יין וכפי' הרי"ף ויל"פ דהנה הרמ"בם פט"ו מתרומות פסק כר' יוסי וכ' מפני שהשעורי' שואבות וע' כ"מ בשם מהר"י קורקוס שפי' ד' הר"י הרמ"בם ע"ד הרי"ף פ' גי"ה ולא זכר הכ"מ גם הר"י קורקוס כי הם ד' הרי"ף אלא שהשמיט הרמ"בם הא שכ' הרי"ף דשואבות היינו גופו של יין ונ' דלא מ' לרמ"בם לפ' כן מדחזי' סתמא דהש"ס לא ס"ל הכי מדקאמר לרב מי נימא תנאי היא וע"כ פליגי אי עייל ריחא ומהי"ת נעביד פלוגתא בהא אי לאו דר' יוסי הכי ס"ל וכמ"ש ומ' לי' להרמ"בם דהך שואבות דקאמר ר' יוסי ועמד עליו הר"ן דלהחולקי' על הרי"ף וס"ל לר' יוסי ריחא מלתא לאיזו ענין קאמר ר' יוסי מפני שהן שואבות ומ' לי' להרמ"בם דר' יוסי מחלק בין ריח חזק לקלוש והיינו דקאמר בחטין הריח נכנס מחבי' מאלי' אבל החטין אינן שואבות ואין כאן כ"ג ריח קלוש משא"כ בשעורי' שהן שואבות הריח והריח חזק וכה"א ריחא מלתא כ"כ ד' הרמ"בם ועתה נבא לבאר דהנה לד' רש"י

לוי מודה דלכתחלה לא שרי' ריחא ומ"ט דלוי דס"ל דבפת חמה וחבי' פתוחה פליגי ולא מצינו מי שמתיר כ"א דיעבד:
אבל לכתחלה לא שמעי' ומה"ט אוסר לוי לכתחלה ואמנם רבא דמתיר אפי' לכתחלה ס"ל דאפי' ר' יוסי דהל' כמותו לגבי ר"י לא אסר כ"א בשעורין ששואבות גופא של יין אבל ריחא לאו מלתא היא לגמרי והיינו דמתיר רבא אפי' לכתחלה:
והנה לפנינו הגי' בפסחים והא נמי כפת חמה וכו' ובע"א והא דידי נמי וכגי' הרז"ה וכן ציין רש"י בע"א שם ונ' לבאר דענין פת חמה וחבי' פתוחה יש לבאר על ב' פנים י"ל דה"ט משום דאין כאן מונע לא מצד הפת ולא מצד היין ועד"ז גם בת תיהא דומה לו ואמנם י"ל משום דהיין פתוח ונותן ריח והפת חמה שואב ובבת תיהא ל"ש לומר כ"א המריח שואב אבל היין אין בו כ"א נקב במגופה ואם לא ישאפו ממנו הריח מעצמו לא יצא והנה בפלוגתא דרב ולוי וודאי דומה לפת חמה וחבי' פתוחה כי כל הנצלה בתנור א' שואב ריח מחבירו הנצלה עמו אבל בבת תיהא אביי הוא דקאמר דדומה לפת חמה משום דאין כאן מונע אבל רבא לא מדמי לי' כלל: תנא רב כהנא כבר עוררנו במקו"א מדלא כ' רש"י עלי' דרב כהנא ס"ל ריחא מלתא ש"מ דמ' לרש"י דרב כהנא ס"ל ריחא לאו מלתא דאי ריחא מלתא גם במלחא הוה אסור ול"ג בד' רש"י ואע"ג דתנא כוותי' דרב כ"א דקיימי תנאי תדע דרש"י כ"כ לעיל בהך דפת חמה ואמאי לא כ"כ טפי אדר"כ א"וו מדר"כ אין ראי' אא"כ דס"ל לרש"י דא"כ ריחא לאו מלתא אסור לאכול פת שאפאה עם הצלי בכותח מאי דוחקי' לרש"י לפ' דרבא מפרזקי' ס"ל ריחא מלתא ונ' דק לי' לרש"י דאס"ד אף דריחא לאו מלתא לא שרי' לכתחלה לאכול הדגים בכותח א"כ מאי דוחקי' להש"ס פ' כל הבשר לפ' דרב דקאמר דגים שעלו בקערה אסור לאכלן בכותח ס"ל כ"ט בר נ"ט אסור דלמא לעולם מותר ס"ל והיינו בדיעבד אינו אסור אבל לכתחלה מיהת לא שרי' ומעתה י"ל ד' רש"י בשלמא פת דאינו מיוחד לאכלו בכותח דווקא שייך לומר דלכתחלה יאכל בלא כותח משא"כ דגים הי' דרכם לאכלם בכותח ואי אסרת לי' בלא כותח הו"ל דיעבד:
ואמנם בענין מר בר רב אשי דאסר אפי' במלחא כ' הרמב"ן דסכנתא שאני ב כוונתו ע"ד שכ' הרמב"ן בפ' וירא גבי מעשה סדום דהמחשבה בחלאי הנדבקי' מסוכנת והנה קאמר מר בר רב אשי אף כי ריחא לאו מלתא מ"מ כיון דהאי ריחא ק' לריחא כ"ל ריח הפה עי"כ ק' ג"כ לדבר אחר וק"ל: ולולא דמסתפינא הייתי מפ' ד' מר בר רב אשי ע"ד אחר דעובדא דרבא מפרזוקיא הוה בטוויה דהיינו צלי וע"ז קאמר מר בר רב אשי דל"מ בצליי'

ק' לדבר אחר אפי' במלחא אם במלחו יחד בשר ודגים ובגוונא דלא שייך חשש פליטה מ"מ ק' לד"א דאל"כ למאי נ"מ קאמר ל' במלחא הול"ל בלא כותחא ולמ"ש א"ש:
ויל"ד מה בעי רש"י במ"ש דאטוי בהדי בשרא כ' רש"י בתנור א' כ' כוונתו דבפת וודאי מיירי בתנור דאי בכלי א' א"כ הו"ל תנור שעשו באלי' דכל הפת אסורה משא"כ כאן בביניתא נוכל לפ' דמיירי בשפוד א' והש"ס מייתי לה כאן משום דמר בר רב אשי דאפי' במלחא אסור לזה כ' רש"י דלא היא כ"א גם בהאי ביניתא מיירי רק בתנור א' דבשפוד א' כ"ע מודו דאסור אפי' במלחא:
ע"א פ' השוכר בת תיהא ע' תוס' וכ' ד' רש"י שכ' דבמגופה נוקבין נקב דל' תיהא היינו נקב כמו חזו בי' תיוהא פ"ק דבבא בתרא וכל מגופה היינו נקב ונקב שבמגופה היינו בת תיהא:
והנה הדד שכ' ר"ח נ' דהי' משום דע"י הקנה הי' יוצא ריח יותר מדי ומזיק ליין ע"כ נתנו בו דד לפיהו וכשרוצה להריח פותח הדד והריח יוצא למעלה היפך הדדין שבברזות שלנו:
נכרי בדישראל ש"ד ע' תוס' וצריך ביאור ענין גזירה זו ונ' דלאביי טעם האי' ע"ד שכ' תוס' לקמן מטעם שותה ומה"ט הי' ראוי לאסור גם לנכרי בדישראל שלא יאמרו גוי מותר לשתות מחבי' של יין ישראל קמ"ל דכולי האי לא גזרו:
א"נ י"ל דהתוס' כ' בדבור שאח"ז דע"כ מיירי שאין הגוי מחזיק טובה לישראל וא"כ ישראל זה מה לו ולצרה זאת ובפרט לפמ"ש תוס' דהריח מזיק לו וע"כ שרוצה ללמוד אומנת זו של הבחנת יין מן הנכרי ולצורך עצמו הוא עוסק וא"כ הא דנכרי בדישראל הוא רק להראות לו כי הנכרי אומן בדבר זה כי בייי"נ עדן לא ידע הישראל אם הדין עם הנכרי וא"כ שפיר כ' תוס' דהו"א דליתסר לאביי דאח"כ ינסה הנכרי את ישראל אם הוא בקי בזה ביינו של נכרי:
וכשאני לעצמי הייתי אומר בנדקדק ל' שפיר דמי שרי הו"ל למימר אמנם שמעתין מיירי להא דתנן בגיטין פ"ג בג' פרקי' בודקין את היין ופי' רש"י שהיו מניחין חבית יין וסומכין עליו משום תרומה וצריך לבודקי' ג"פ שמא החמיץ וא"א לתרום ממנו על יין וקמ"ל בשמעתין דש"ד לסמוך אגוי וכ"ת א"כ לנקט ישראל אסור משום דמריח בתרומה לאביי וחשיב כשותה י"ל דכחא דהתירא עדיף לי' וניחא לי' לאשמעי' דרבא אפי' באי' הנאה מתיר:
ונבא לד' תוס' דף י"ב ד"ם אלא בוורד יל"ד למה לתוס' לפרוך מדר"ל אדרבא דנהי דתוס' לטעמי' דמסקי בשמעתין דרבא מודה לדר"ל דבפת חמה וחבית פתוחה לכ"ע אסור

ובעי לאתויי דגם אהך דר"ל ל"פ מ"מ טפי הו"ל לאקשויי מהך דקטורת פ' כל שעה דאמרי' המריח קודם שנעשה מצותו מעל ולאח"כ אי' מיהא איכא ונ' דקו' תוס' דבשלמא בקטורת מיירי בנתכוין להריח וודאי אסור אבל בבת תיהא הרי לא נתכוין וכמ"ש הר"ן באמת פ' גי"ה וכ' הר"ן דאע"ג דהוה עכ"פ פס"ר בהנאה ל"ש פס"ר והביא ראי' ממוכרי כסות אמנם תוס' שבת כ"ט ע"ב דחו ראי' הר"ן ממוכרי כסות עיי"ש וע"ז באו להק' משמעתין דג"כ לא נתכוין להריח וש"מ דפס"ר אסור באי' הכאה ומ"ש בת תיהא וא"כ ק' קו' תוס' טובא על ד' הר"ן וצ"ל לד' הר"ן דבאמת לא אסור כ"א מטעם חשדא מאחר שיש חניות ג"כ שאינן מעוטרות והוא הולך למעוטרות יאמרו שמתכוין ליהנות מן הריח מידי דהוה אנתפזרו לו בפני ע"א וכיו"ב דאסרי' מטעם חשדא וכעין ראי' לדבר דלכאורה כיון דמעוטרות בפירות שרי לר"ל למה נקט תכא שאינן מעוטרות לנקוט מעוטרות בפירות א"וו משום דבא לאשמעי' מ"ט מעוטרות אסורות הרי לא מתכוין לריחא וע"ז מייתי שהי' ג"כ איכן מעוטרות ול"ל לכנוס למעוטרות א"וו שמתכוין להריח:

ותי' תוס' לחלק בין עשוי להריח או לא וכ' מידי דהוה אקטורת לאחר שנעשה מצותו לא מייתי מקודם שנעשה מצותו דמועלין בו דמעילה ענין אחר הוא:

ואמנם צ"ע וכי לא ידעי תוס' מיד דגם שלא כד' הנאתן אי' מיהא איכא וכ' דהמג"א שי"ד הביא בשם תה"ד דבאי' דרבנן שרי פס"ר וכיון דהכא משום פס"ר אנו דכין שפיר ר"ל דשלא כד' הנאתן דלא הוה כ"א דרבנן פס"ר שרי ואמנם הדרו בהו תוס' ומסקי דאפי' בדרבנן ג"כ פס"ר אסור: והדר כ' תוס' דמידי הוא טעמא משום שלא כד' הנאתן דלמא בע"א גם שלא כדה"נ אסור ואפי' לוקה ואמנם מענבין מלקות הדרי בהו תוס' דמ' להו דבכלאי כרם ג"כ לא לקי כ"א בדעביד מיהת מעשה כגון שהניח כלאי הכרם ע"ג מכתו אבל בריח דלא קעביד מעשה ל"ש מלקות אבל אי' דאוריי' מ' דאיכא כ"נ לפ' דברי':

ומסקי דמ"מ שרי משום דלא מקריא הנאה מאחר דמזיק לי' וכמ"ש תוס' לקמן

## בסוגיין ראי' מסכין של ע"א

ואמנם טעמא דאביי דחשיב לי' שותה והיינו דקאמר ריחא מלתא וכ' תוס' וכ"ת הא הו"ל שתיי' גסה וק' אכתי אטו שתיי' גסה מותרת וכ' כוונת דברי' דהר"ן כ' דלאביי לא בעי כוונה דמתעסק בחלבי' חייב שכן נהנה ואמנם אי הו"ל שתיי' גסה ל"ש שכן נהנה ומאחר דלא מכוין שוב יהא מותר וע"ז כ' מאן לימא לן דשתיי' גסה אפי' הכאה לא חשובה דלמא שתיי' הוא דלא חשובה וא"כ מטעם א' הנאה שוב אסור וא"נ לא תימא

הכי י"ל דלא חשיב שתיי' גסה כלל מאחר דהשתיי' עצמה אינה מזיקה כשתיי' חומץ וכיו"ב כ"א הריח הוא דמזיק י"ל עכ"פ על השתיי' חייב:

והנה באתרא דסיימו תוס' דף י"ב פתחי בשמעתין דע"כ בהא פליגי אי הוה כשותה ול"פ אי ריח בדבר שאינו עומד להריח מלתא הוא ולהכי לא מייתי ראי' מל' אביי דאמר ריחא מלתא די"ל דה"ק ריחא אפי' בדבר שאינו עומד להריח מלתא היא וע"ז מייתי מכמון אלא לד' רש"י דמיירי שהישראל הסיק התנור יש לדחות דלענין הנאה מייתי דמיירי בהנאה של כילוי אלא דלא ניחא להו לתוס' בפי' רש"י דמנ"ל לרבא לאוקמי מתני' כה"ג בישראל שעבר והסיק בתרומה דלמא בכהן מיירי ולק"מ ומ"מ כ"כ במקו"א דל' שהסיקו מ' בדיעבד וע"כ בישראל מיירי וזה כ' שהביא להר"ן פ' גי"ה שהשמיט הראי' זו והביא ראי' מהרודה פת חמה דהתם מבואר לכאורה דלענין אכילה פליגי וצריך ביאור יותר מדוע שבקו תוס' ראי' זו מפת חמה והביאו ראי' זו מכמון שיש לדחותה וכ' ד' תוס' דמרודה פת חמה שפיר איכא ליישב עד"ז דהנה התם הוה ריח של פטום ומעתה אי ריח של פיטום אוסר אפי' דיעבד לא מסתבר דיהא מותר משאר ריח ליהנות לכתחלה וע"כ מדשרי רבא ליהנות משאר ריח לכתחלה עכ"פ ס"ל דריח של פיטום דיעבד אינו אוסר ואמנם מכמון דלא הוה ריח של פיטום שפיר ק' להו:

ואמנם שאר ד' תוס' כ"כ במקו"א דק' להולמן דפשטא הוה מ' דס"ל כמ"ש תוס' לעיל דרבא ס"ל דריח אינו כשותה והנאה לא הוה משום דמזיק ולא כד' רש"א שמפ' כוונת תוס' דמשום דמזיק לא הוה כשותה אבל ממ"ש תוס' לקמן דרבא כרב ס"ל והכא משום דמזיק ש"מ כד' רש"א ע"כ וצ"ל דלעיל י"ב ע"ב לא נחתי תוס' להכי לאשוויי' דרבא לדרב ולהכי כ' כפשטא דרבא סבירא לי' דלא הוה כשותה אבל הכא דבעי למימר דרבא כרב ס"ל שפיר אצטריכו להך סברא אפי' אי הוה כשותה אלא דסברא זו ק' להולמה שהרי החליטו תוס' לעיל דל"ש למקרי שתיי' כזאת שתיי' גסה ואמאי הדרי בהו הכא ועל הכל קו' רש"א מהסוגי' דכמון ורודה וכ' ד' תוס' דאביי ורבא בהא פליגי רבא אליבא דרב ס"ל דהא דאי' לי' לרב ריחא מלתא היינו אין ריח שאין בו טעם נגרר וא"כ עכ"פ לא עדיף מטעם ומה טעם שהוא פוגם כגון חומץ לתוך גריסין אינו אוסר ה"נ ריח אינו אוסר אם מזיק וכי היכא דמצינו לענין אי' הנאה גבי סכין של ע"א ואביי ס"ל לרב ריחא אי' בפ"ע הוה ובטעם הוא דמחלקי' בין פוגם לאינו פוגם אבל בריח לא מצינו ומייתי רבא ראי' מדתנן שאין טעם אלא ריח כמון ובשלמא אי ריחא משום טעמא אוסר א"כ דיו בריח מדבר שיש בו ממש ולא בריח כלי אבל אי ריחא אי' מצ"ע א"כ מה לי ריח כלי או ריח האי' ומשני לי' אביי דמ"מ ריח כלי לאו ריחא אא"כ אכתי מרודה פת חמה ק' מאי מק'

לרבא הרי עכ"פ משום טעמא אסור וכ' דלדינא קיי"ל חם לתוך צונן תתאי גבר וקולף והשתא למה יהא עדיף האי פת עפ"י חבית מאלו כופל לתוך החבית בשלמא לאביי דס"ל אי' מצ"ע וא"כ כיון דכל הפת יש בו ריח יין אסור כולו משא"כ לרבא דמשום טעמא אוסר למה לא סגי בקליפה. כ"נ לבאר לד' תוס' פלוגתא דאביי ורבא:

וכ' רש"י דתרומ' אין בו אי' הכאה ליישב קו' תוס' למה לא הוה כתנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ואמנם ק' הא לא מיירי הכא באבוקה כנגדו ואפי' בערלה מותר וצ"ל דתנור סתמא תנן ל"ש חדש ל"ש ישן ובחדש לא בעי' אבוקה כנגדו:

ודע דמ"ש תוס' דשותה תרומה טמאה במיתה אינו מסכים להל' דתרומה טמאה אין בה מיתה כמבואר ברמב"ם הל' תרומות:

ונ' דגם רבא ידע שפיר מתי' דאביי אלא דשפת יתר שאין טעם כמון אלא ריח כמון ק' לי' דמ' לי' דשפת יתר בא לאורויי דריחא ולא כלום הוא ואביי אודי לי' אבל על ריח כלי בא תנא להורות לא זולת וכ' רש"י ר"מ אוסר ששואבת את הריח כ"כ לעיל מדלא נקט רש"י בד"ה דרבא תנאי גם ר' יוסי מ' דס"ל כד' הרי"ף דר' יוסי שואבות גופן קאמר ועפי"ז בא רש"י ליישב דלא תק' דלמא ר"מ ג"כ לגופא קאמר וכ' רש"י דבחטין וודאי לענין ריחא לחוד מיירי:

ועד"ז יש להבין מ"ש רש"י לפנינו בסוה"ד לרבא וליכא למימר איסור אלא משום ריחא ר"ל דנימא דר"מ משום גופו של יין אוסר אין סברא שיסבור ר"מ דגם חטין שואבות גופו של יין:

ויע"ל פי' ד' רש"י דלכאורה צריך להבין מ"ש רש"י דלאביי י"ל דטעמא דר' יודא אין ריח יין נכנס בפת וכי במציאות פליגי אלא דזה יק' ג"כ למאי דפליגי בפת חמה וחבי מגופה נחזי אי יש בו ריחא ונ' דריח וודאי יש ע"פ הפת יען כי ריח היין נודף וממלא כל האויר אבל אם אין ריח זה נכנס בפת אינו בא לידי אכילה כמו ששאר אויר אינו בא לידי אכילה וכי נאמר דבחדר שיש בו יין של תרומה אסור לכנוס בו מפני הריח ואמנם אם הריח נכנס בפת ובא לידי אכילה היינו פלוגתיי' והיינו ג"כ דקאמר רש"י ר"מ אוסר לפי ששואבת את ריח היין כלומר הפת קלט הריח לתוכו: רש"י לרבא דאמר לאו מלתא כוונתו דממה שמתיר בת תיהא אין קו' דלמא משום דלא עביד להריח אבל מדקאמר רבא בהדיא ריחא לאו מלתא ומייתי ראי' מכמון הוא דק' לן:

תוס' ד"ה רבא אמר ופסק כך רש"י פ' כיצד צולין וילד"ה הא כבר העתיקו ד' רש"י וכ' דר"ל דהא דפסק רש"י כרבא בהא גם התוס' מסכימין אבל רש"י פסק כן פ' כ"צ כלומר בפלוגתא דרב ולוי וזה ק':

באו"ד ומעשה רב לכאורה אין זו קו' אלימתא מאחר דהתירו רבא אפרזוקיא למכלא במלחא מיהת דלמא מפ' לי' הר' כמאן אי כרב אי כלוי והי' מחמיר לענין כותח:
באו"ד וגם מר בר רב אשי והנה הרמב"ן במלחמות פ' כ"צ שם כ' דסכנתא שאני וכ' דפליגי בפלוגתת הש"ך בנה"כ עם הטו"ז יו"ד קט"ז אי בדגי' עם בשר מהני ביטול או לא וס"ל לרמב"ן דלא מהני ביטול ותוס' ס"ל דמהני ביטול ואי ריחא לאו מלתא ממילא בטיל ועד"ז נתרץ קו' אלימתא שהק' תלמיד א' דלמה אמר הש"ס מר בר רב אשי אמר אפי' במלחא נמי אסור ולא אמר רבותא טפי דאפי' בשרא נמי אסור ובשלמא להרמ"בן ל"ק איכא למימר דמירי שהבשרא הי' שמן והביניתא כחוש וכיון דבאמת ריחא לאו מלתא דיו להחמיר משמן לכחוש אבל פיטום להיפך לא שייך כיון דריחא לאו מלתא אבל לד' תוס' ק' ולמ"ש א"ש דלד' תוס' שוב מהני ביטול וי"ל כאן מיירי שהבשר הי' בו ס' נגד האי ביניתא דל' מ' דלא הי' כ"א דג א' ומשו"ה הבשר הי' שרי והביניתא אסור:
באו"ד וע"ק א"כ הו"ל לאתויי התם כבר עוררנו במקו"א דאדהכא לא ק' להו דאדרבה הוה שייך לומר דבמאי דאיפלגו אביי ורבא כבר אפלגו קמאי רב ולוי והיינו משום די"ל אפי' לד' רש"י דרבא לית לי' דלוי דדווקא בת תיהא ס"ל לרבא ל"ד לפת חמה וחבי' פתוחה משא"כ בשר עם בשר בתנור אחד אבל אפכא ק' להו ונ' דקו' זאת דחקו לרש"י לפ' דגם לוי לא ס"ל כרבא דללוי דיעבד שרי הא לכתחלה אסור ולרבא פי' לכתחלה שרי:
ובמש"כ י"ל ג"כ קו' תוס' לקמן לד' רש"י אמאי לא מייתי התם ג"כ וכמון ראי' לד' לוי די"ל דמכמון לא ידעי' כ"א כחוש עם כחוש ועדן אי' שמן עם כחוש מנ"ל וא"כ ליכא לסיוע לד' לוי מכמון:
בא"ד ואביי דאמר יל"ד ל"ל לתוס' ליישב דאביי מצי סבר כלוי מאחר דהל' כרבא וכ' דבאו ליישב דקדוק הרז"ה למה קאמר הש"ס בפסחי' והאי כמי ולא קאמר לדידי ובע"א קאמר לדידי ותי' הרז"ה לית להו לתוס' דהרי ס"ל דגם לוי מודה בפת חמה וחבי' פתוחה ולד' הרז"ה לוי פליג אדר"ל ולזה כ' תוס' משום דאביי סבר אפי' כלוי ולא מעייל נפשי' בפלוגתא דרב ולוי הרי ס"ל דבשר עם בשר ל"ד לפת חמה וחבי' פתוחה קאמר אביי מודה לוי דהאי דידי דומה לפת חמה וחבי' פתוחה:
באו"ד ריח האי נכנס ר"ל דאביי ס"ל רב ולוי פליגי לרב ריח כנ"ט ואינו בטל בהיתר וללוי משהו הוה ובטל ואמנם משהו בעין הרי לכ"ע אסור ובבת תיהא הוה משהו בעין:
באו"ד ובלבד שלא יהא פי התנור סתום כ' דדייק להו ממ"ש האו"ה ממה שאנו רואין בחמין הטמונין לשבת שקולטין את הריח והיינו משום שהתנור סתום:

באו"ד או עם האיסור נ' שכ"כ דל"ת דבתנור גדול הוה ריח קלוש מיהא ודמיא לכ"ט בר נ"ט ומחלקי' בין היתירא לאיסור לזה כ' תוס' דלא היא דבתנור גדול ופתוח כלל וכלל ליכא ריחא ואפי' באי' שרי:

באו"ד שהרי הנכרי לא ישמע וכ"ת א"כ יהא אסור מה"ט לאפות לכתחלה אצל הנכרי לא היא דכל לגבי גוי לא הוה לכתחלה דהרי מטעם סתם כלי' ש"נ אב"י שרי מרקחת וכיו"ב מן הגוי וה"נ ל"ש:

באו"ד אבל אם יצא שמנונית כ' משום תחת להיתר הוצרכו לכתוב דל"ת דכי היכא דריח כלי אינו ריח אף דריחא מלתא ה"נ טעם כלי דמקלי קלי אינו טעם קמ"ל:

תוס' באו"ד הנ"ל מיהו ק' ויל"ד למה לרש"י ל"ק להו הך קו' וכ"כ לעיל דוודאי לוי לא מצי לאתויי אי' מכמון דאכתי באי' שמן מנ"ל אבל הש"ס הו"ל להק' מיהא על רב מהך דכמון גם לשטת רש"י וכ' דלד' רש"י י"ל דבאמת הא דמק' הש"ס אדרב מרודה פת חמה לימא כתנאי עיקר קו' הי' דאי דרב תנאי היא ובתר הך דרודה פת חמה תנן הך דכמון וא"כ הו"ל מחלוקת ואח"כ סתם והל' כסתם ותיובתא דרב וע"ז משכי לי' דהנך תנאי בפת חמה וחבי' פתוחה לא פליגי כלל וכ"ע מודו והך דרך להא דמיא וממילא ל"ק שוב מהך דכמון דוודאי לא דמיא לפת חמה וחבי' פתוחה בתר דמקלי אי': והק' רש"א לד' תוס' אמאי קאמר הש"ס לרבא וודאי תנאי היא הרי פת חמה הוה ריח פיטום ומודה רבא ונ' דמדמק' רבא לאביי מכמון והיינו דאביי באי' בת תיהא לא בעי פטום ומעתה הק' הש"ס לרבא וודאי כלומר רבא דמק' אדאביי מכמון הלא ידע דבמתני' דלעיל מכה פליגי תנאי בריחא ואביי הרי לא מפליג בין פטום או לא וע"כ באמת היינו קו' דרבא דהו"ל מחלוקת ואח"כ סתם והל' כסתם ותיובתא דאביי וא"כ רבא וודאי מוקי אביי אליבא דתנאי אבל אביי לבתר דמשני ש"ה דמקלי קלי אי' מי מוקי נפשי' כתנאי מאחר דאין כאן מחלוקת ואח"כ סתם או לא:

והק' עוד רש"א למאי דמחלקי תוס' בין פיטום ולאו פיטום ל"ל לעיל להך סברא דמטעם מזיק חשיב לי' רבא כשותה וכ' דק להו לתוס' כיון דבריח של פיטום רבא מודה דאסור אפי' דיעבד א"כ מסתברא דבריח שאינו של פיטום לכה"פ משהו מיהא הוה ואמאי מתיר רבא לכתחלה אלא ש"מ משום דמזיק: ומ"מ הרא"ש דאזיל בשטת התוס' נקיט ד' רש"א למסקנא ומחלק לרבא רק בין פיטום לאינו של פיטום לא זולת ובזה יש להפליא שוב על ד' הש"ג במ"ש דלד' הרא"ש דמוסק אסור באכילה למה יהא מותר להריח בו הרי בדבר העומד להריח ואינו מזיק הו"ל ריח כשותה ולא זכר כי הרא"ש לית לי' הך

סברא כ"א ס"ל כל ריח שאינו של פיטום אינו כשותה ובאי' הנאה וודאי יש לחלק בין עומד להריח או לא אבל לא באי' אכילה:

והנה ראיתי כי ד' הרא"ש במסקנא כ' כסתרי דתחלה כ' דדווקא בתנורי' שלהם שהיו קטני' ופיהם מכוסה א' דתרתי בעי' לאי' ואח"כ כ' אבל בתנורי' גדולים שלנו ופיהם פתוח אין לחוש מ' דתרתי בעי' להיתר ואל"ה ריחא מלתא ונ' ד' הרא"ש דבתרתי לריעותא קיי"ל כרב דאסור ובתרתי לטיבותא לכתחלה שרי ולזה כ' אין לחוש ובחדא לטיבותא לכתחלה אסור ודיעבד מותר ואמנם תוס' דמיירי רק בחדא לטיבותא באמת לא התירו כ"א דיעבד ואמנם ההג"א דקאי בשטת רש"י דדיעבד בכ"ג שרי התיר בחדא לטיבותא אפי' לכתחלה וד' הש"ג פ' גי"ה גם בהעתקת ד' רא"ש צ"ע: והנה גם ד' הר"ן נ' כסותרין דבשמעתין פ' השוכר פשיטא לי' דבת תיהא מקרי אפשר וקמכוין ובפ' גי"ה פשיטא לי' דמקרי אינו מתכוין וכ' דנהי דפ"ר הוה בהנאה ל"ש פ"ר וכדומה דבשמעתין מיאן בסברא זאת דבהנאה ל"ש פ"ר ולהכי קרי לי' מתכוין וצ"ע:

והנה בענין ד' הרי"ף כ' עוד דהרי"ף אמלתא דרב גופי' קאי וה"ק דא"כ ס"ל לרב ריחא מלתא מ"מ הרי ריח פיטום דנקט רב וודאי לא הוה טפי ממשהו וע"כ רב לטעמי' וא"כ כי הך דרב וודאי לא קיי"ל וא"כ ל"ק מרודה פת חמה דהתם וודאי הוה ריח גמור ולרב אסור אפי' באינו מינו אלא דמ"מ קשה לראשוני' מנ"ל להש"ס דרב ס"ל שום ריחא הוה טפי ממשהו דלמא בכל ריחא לרב רק משהו הוה ול"ק מרודה פת חמה דהו"ל אינו מינו ואמנם מאחר דלהרי"ף גם ללוי ריחא משהו הוה לא מסתבר להש"ס דה"ה רב הכי ס"ל ואך במין במינו פליגי:

ואמנם בענין קו' הר"ן דגם בכ"ט בר כ"ט יהא אסור מטעם שיל"מ ותו הרי באינו מינו לא שייך יל"מ כ' לבאר דהא דמחלקי ביל"מ בין מינו לשאינו מינו כ' מד' הר"ן בנדרי' דבמינו שלא נתבטל האי' אלא דאזלי' בתר רובא אמרי' עד שתאכלנו באי' תאכלנו בהיתר אבל באינו מינו שנאבד האי' מן העולם ל"ש עד שתאכלנו באי' תאכלנו בהיתר שהרי נאבד ומעתה הא דכ' הרי"ף דבריח יש בו משהו אין פי' שגורר משהו עמו כ"א הריח עצמו נידון כמשהו וריח זה אינו אובד אפי' באינו מינו וממילא אפי' באינו מינו שייך גבי' יל"מ אבל בנ"ט בר נ"ט דטעם זה בטל לגמרי בכותח מה יל"מ שייך באינו מינו ומיושב ג"כ קו' הרז"ה למה לי' לרב למימר נ"ט הוא נימא דיל"מ לא היא כיון דרב ג"כ מודה דנ"ט בר נ"ט בכותח לא יהא נרגש לא שייך יל"מ אמנם מאחר דס"ל לרב נ"ט הוא אסור לאוכלו בכותח מטעם מבטל אי' לכתחלה ושפיר אצטריך למימר נו"ט הוא:

וממילא מיושב ג"כ קו' הרמב"ן מצנון שחתכו בסכין דאמר רבא אפשר למטעמא והק' הרמב"ן כיון דבצנון נ"ט בר נ"ט אסור א"כ נהי דטעם ליכא משהו מיהא איכא והו"ל דשיל"מ ולמ"ש דווקא בריחא לא מחלק הרי"ף בין מינו לאינו מינו ומטעם שכ' משא"כ בנ"ט:

ואמנם מה שלא הק' הרז"ה והרמב"ן קו' הר"ן מ"ט נ"ט בר נ"ט שרי הרי משהו מיהא הוה נ' דס"ל דהא דנ"ט בר נ"ט שרי היינו משום דקיי"ל לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא אלמא טעם קלוש לא אסרה תורה כלל וכיון דתורה לא אסרה גם רבנן לא גזרו דהרי אפי' בקדירה שאב"י מק' הש"ס שאינו בת יומא לשתרו ומשני גזירה אטו בת יומא והתינח התם שפיר קאמר גזירה דאי שרית לבשל חלב בכלי של בשר גם בבת יומא אתו לבשל משא"כ בנ"ט בר נ"ט מאי איכא למגזר ועכ"פ א"ש דלא ק' להו להרז"ה ולהרמב"ן קו' הר"ן:

והנה בענין קו' הרמב"ן על הרז"ה מכמון של תרומה כוונת הרמב"ן דאטו רבא לא ידע לחלק בין מקלי אי' אלא רבא מ' לי' דמתני' דכמון מיירי באבוקה נגדו והתם לא שייך מקלי אי' ודחו לי' דלמא לא מיירי באבוקה כנגדו וע"ז הק' הרמב"ן ואי באבוקה כנגדו א"כ גם לרבא אסור דהו"ל פת חמה וחבי' פתוחה ואמנם ד' הרז"ה דגם רבא מוקי לה באין אבוקה כנגדו ואמנם רבא מ' לי' דמתני' בהסיק ישראל והי' כוונתו לבטל האי' וליהנו' ממנו ואי ריחא מלתא א"כ אפי' בקלי אי' הו"ל לקונסו ושני אביי כיון דעכ"פ אינו נהנה מן האי' בעין שוב לא גזרו ואמנם ד' הרמב"ן כד' תוס' דבהסיקו כהן מיירי ושפיר ע"כ מאבוקה כנגדו פריך רבא:

ובענין קו' הרמב"ן מהי"תי נימא דמריח בחוטמו בייי"נ לא יהא כפת חמה וחבי' פתוחה י"ל ע"ד שכ' לעיל לפ' ד' רש"י בע"א שכ' נכנס בפת וא"כ דווקא התם נכנס בפת עצמו משא"כ אדם המריח הריח אינו נכנס בגופו כ"א עובר דרך עלי' ואפשר דרמז הרמב"ן בזה במ"ש דליתא לפי' רש"י כ"א מיירי בששואף בפיו:

והנה בענין תלונת הרמב"ן על הרז"ה פ' כ"צ יש לתמוה למה לא הק' הרמב"ן על הרז"ה דפתח בתרתי וסיים בחדא אי כוונת הרז"ה דפליגי אביי ורבא במתכוין ואינו מתכוין למה זה כ' דפליגי אי דמיא לפת חמה וחבי' פתוחה וכ' ד' הרז"ה דהא בהא תליא לאביי דמיא לפת חמה וחבי' פתוחה א"כ האי ריח הוה ממשו של אי' וא"נ איכו רוצה בריח עצמו כ"א לבדוק ע"י טעם עכ"פ רוצה בקיומו של הממש דהיינו הריח ואסור אבל רבא לא מדמי לי' וא"כ האי ריחא לאו מלתא כלומר אין בו ממש ואינו נהנה כ"א מהריח עצמו ולזה לא מכוין ושפיר הביא רבא ראי' מכמון דמ' לי' דאי' בת תיהא דומה לפת

חמה ה"ה כמון ודחי לי' אביי מאחר דכבר קלי איסורא לא דמי לפת חמה ואמנם אלו הים הכמון בעין גם רבא מודה דדמי לפת חמה וכן מקמי דידעי' מהא דפת חמה שפיר אמרי' דרבא וודאי תנאי היא ובתר דנחתינן לדר"ל באמת גם רבא לאו כתנאי לד' הרז"ה: ומ"ש הרמב"ן דהיאך יתכן שיגרע בת תיהא מפת חמה כ' דתליא וודאי לפי' רש"י שמריח בחוטם גם הרמב"ן מודה דל"ד ריח ע"י חוטם לפת חמה הממלא כל נקב החבי' ומה"ט דחה הרמב"ן ד' רש"י ולפי' הערוך ששואף בפה שפיר הק' הרמב"ן:

ומ"מ יש לחלק דהתם נעשה פעולה מב' צדדין הפת ע"י שהוא חם שואף את הריח וגם החבי' פתוחה והיין נותן ריחו והכא ס"ל לרבא נהי דהחבי' פתוח אין באדם פעולה תחת חמימות הפת ואביי ס"ל דשאיפות ריח הוי כחמימות הפת:

ומד' הרמב"ן נלמוד מדוע לא הק' הרז"ה מהל' דקיי"ל דגים שעלו בקערה מותר לאכלן בכותח וכמו שהק' הר"ן משום דס"ל דנ"ט בר נ"ט לדידן גרע מריחא אפי' למ"ד לאו מלתא ע' בד' רמב"ן ותמצא:

ובענין מה שהק' הלח"מ סתירת הרמ"בם שפסק פת שאפה עם הצלי אסור לאכלה בכותח ופסק בת תיהא מותר לכתחלה תימא גדולה שלא זכר לא תי' הר"ן פ' גי"ה על קו' זו ולא תי' הרמב"ן במלחמות פ' כ"צ:

ובמה שכ' הר"ן פ' גי"ה לדייק ממוכרי כסות דבהנאה לא שייך פ"ר כבר יישבו ענין זה תוס' שבת כ"ט ע"ב עיי"ש:

ובענין קו' חי' אנשי שם על הרי"ף דק' דר"י דס"ל מב"מ לא בטיל אדר"י דס"ל ריחא לאו מלתא דבריו צ"ע דלרב ר"י מיירי בחבי' סתומה ואפי' רב מודה התם דריחא לאו מלתא ובחבי' פתוחה הוא דס"ל לרב דריחא מלתא: וכן מ"ש דטעמא דמ"ד מב"מ לא בטיל משום דלא ידעי' אי בטיל אי לא ק' לימא רואין ובאמת הר"ן בנדרי' פי' טעם דמב"מ לא בטיל משום דאי מחזק חבירו וזה לא שייך בריח:

מילי דהספידא דרוש והספד:

על מיתת צדיקים ה"ה הגאון בעהמ"ח ס' שערי תורה. והגאון מו"ה וואלף האמבורגער והמא"הג מו"ה אברהם וועקסלער אב"ד במדינת שוואבך. והמא"הג מו"ה אברהם בעק אב"ד בהאלינוש והמא"הג מו"ה שמעון קרומענויא דיין בעיר פעסט פ' אמור תרי"א לפ"ק:

וידבר ה' אל משה לאמר אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם וגו' ד' רז"ל אמור ואמרת להזהיר הגדולים על הקטנים כ' בנעורו תחלה על אבדן המאורות שהזכרנו אמר הכ' בהעדר אלי' ז"ל ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הענין כי

הצדיק הוא לעמו לשני תועלות הא' לחומה ביום זעם כמו שאמרי' בסורא הי' מותנא בשביבותי' דרב לא הוה מותנא וזאת שנית להורות להם דרך ילכו בה והנה הוא להם אב בעוה"ז ואב בעוה"ב והנה הרכב הוא העגלה הנושאת המלאה לה והפרש הוא המורה דרך ילך החיל הבא אחריו ואמנם בעו"ה המון העם לא ישכילו ולא יבינו הטובה שיש להם בחיי הצדיקים ולא הרע בהעדרו. ואמנם התלמידים שהיו סמוכי' על שולחנם המה יבינו וישכילו היטב וז"ש ואלישע רואה ר"ל הבין גודל ההעדר ולזה צעק ומצעק לאחרים לומר בכו עמי אף כי אינכם מבינים כי הוא אבי אבי מי שיקר בעיניו חיי עוה"ז יבכה על כי נפלה החומה בעוה"ז ומי שיקר בעיניו העוה"ב יבכה על חשכת האור וביאר דבריו ואמר הלא הי' רכב ישראל כי הוא נשאם על שכמו ופרשיו שהיה רוכב לפניהם להראות להם הדרך הישר ונכון וזה הי' ג"כ לדעתי ענינו עם הנערים כי אלישע מרוב צערו והספדו על רבו מרטו שערות ראשו והנערים האלו לעגו לו מזה זה שמרטת שערות ראשך הנביאים לעולם יחי' והראה להם כ"ז שהצדיק הי' ג "כ אם היו חוטאין מכ"ז לא באו דובי' מהיער ושלטו בהם כי הוא היה מגין עליהם משא"כ עכשיו ותצאנה שנים דובים וגו' וכן ארז"ל הנהו בריוכי דהוו בשבבותי' דר"ז כדשכיב ר' זירא אמרו כ"ז שהי' ר"ז קיים היה מגן עלן עכשיו מאן מגן עלן וזה, כוונת המקונן נפלה עטרת ראשינו אוי כא לנו כי חטאנו כ"ז שהי' עטרת ראשינו המגין ומסיך בעדינו קיים אף אם חטאנו לא נפרע ה' מעמנו עכשיו שנפלה אוי כא כלומר מיד לבו אוי כאשר חטאנו וכן אמר הכ' רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים נלכד בשחיתותם כי הנה אז"ל פ' חלק כי מפני הרעה נאסף הצדיק כלומר שלא יראה בצרת הצבור וז"ש רוח אפינו וגו' אשר אמרנו כי צלו מגיע כל כך עד אשר אפי' בגוים שה אחת בין אלף זאבים נחי' אמנם השם לכדו על שרצה באותו הדור להביא שחיתותם של הגוים שלא יראה בצרת הצבור. ואמנם יש לפר' הפ' הזה ע"ד אחר כי באמת מעמד תורתנו בין האומות הוא בנס כי דתינו שונות מכל עם וכל המיקל בענייני הדת הוא החכם בעיניו. ואמנם כ"ז שיש בנו זקנים נשואי פנים כהגאון הזה הנפטר שהלך בעצמו טרם מותו עוד לשרי המלוכה אזי אין להם מה להשיב כי בישישי' חכמה והכרת פני קדושתם יענה בהם ואמנם כן יעמוד הדת על תלה עד"ז ויענשו עוברי עבירה בכפלים אם יצא דבר המלכות לשמוע בקול המנהיגים וה' יודע כי כל פקודות המלך יקיימו ולזה בכ"ז לא יחשבו. ואמנם ה' חפץ לזכות עמו למען היות להם פתחון פה לאמר רצוננו לעשות רצונך אמנם שעבוד מלכות מעכב והנה רוח אפינו ר"ל שנוכל לשום רוח אפינו כאשר הוא מן הצורך כלומר לעשות דתינו ביד רמה מי גרם לנו זה משיח ה' האיש אשר הי' מפורסם ולמשיח ה'

בשם הטוב משמן אשר אמרנו בצל חכמתו כחי' בגוים נלכד בשחיתותם יען העמיקו שחתו לא רצה השם לסגור פתחון פיהם וקורא אני על הצדיק הזה בנימן זאב יטרף וגו' הכוונה כי הכה הצדיקי' בילדותם כבר קנו עולמם. ואמנם השם ישאירם בחיים למען צוות את בני ישראל כמ"ש מרן הגאון זלה"ה ע"פ והותירך ה' לטובה בפרי בטנך ר"ל בעבור פרי בטנך אף כי אתה כבר הוא בשלימות והנה עד הוא כנוי לעוה"ב ואמר בבקר בילדותו כבר יאכל עד כלומר כבר קנה נצחיותו ואמנם לערב יחלק לאחרים שלל אף כי הוא א"צ ודברינו מובנים ע"ע הצדיק הזה בענין חבוריו ומעתה נחזור למה שהתחלנו בו הנה ארז"ל בכי חבורה שמת א' מהם ידאגו כולם והטעם כי אם גם בחטאו מת מ"מ כולם קבלו ערבות בעדו כמ' הכ' וכשלו איש באחיו. ואמנם כ"ז בהמון העם שלא יוכיחו זא"ז משא"כ המורה התורה כאשר יוכיח לעמו על כל דבר פשע פטר עצמו מן הערבות ואין בו חטא במיתת האחרים. והנה נוכל לומר כי זה ענין טומאת מות להורות כי לא בו לבדו העון שגרם לו מיתה כ"א בכל החבורה כולה. ואמנם הכהן המורה התורה עליו לא יהיה ערבות ולזה לא יטמא:

והנה ידוע כי בעו"ה לפי ראות העין התוכחה היפוך השלום כמ ז"ל האי צורבא מרבנן דסני לי' בכי מתא משום דמוכח להו וידוע מדתו של אהרן אוהב שלום ואמנם בכ"ז העיד עליו הכ' ורבים השיב מעון וז"ש אמור אל הכהנים בשביל שהם בני אהרן אמור להם הזהירם לנפש לא יטמא בעמיו שלא יטמאו הם בנפש החוטאת ופי' רז"ל אמור מה תאמר:

להם ואמרת כ"א מהם מצווה לאמר לאחרים ופי' הענין להזהיר הגדולים על הקטנים כי הם צריכין להשגיח שישמרו הקטנים מדבר חטא ועון:

באיכה רבתי פ"א כד דמך ר' יוסי ממלחי' סליק ר"י ור"ל לגמ"ח וסליק עמהון ר' יצחק פסאקא והוה תמן חד סב בעי למיעל ולמפתח עלוי' ולא שבקיני א"ל ר' יצחק פסאקא קדם אילן אריותא דאורייתא אתפפח פומך א"ל ר' יוחנן שבקוני' דהוא גברא סב יעול וישתבח באתרי' עאל ופתח מציכו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תולה ומחרבן ביהמ"ק בתוכחות כ' והפלה ה' וגו' ובחרבן כ' ותרד פלאים אבל בסילוקן של צדיקים כ' ולכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא אר"י פסאקא יהא דין גברא פומא בריך:

נ' בנבאר כ' ואתם נצבים וגו' הכה פתח בל' רבים ומיד אומר בל' יחיד לעברך בברית וגו' וסיים והי' בשמעו את דברי האלה וגו' יאמר שלום יהי' לי וגו' למען ספות הרוה את הצמאה וכבר נתקשו המפרשי' בפי' פ' זה וסיים בו אז יעשן אף וגו' הנה כבר רש"י עורר

אותנו כי קללות שבתו"כ ב' רבים אמורים ושבמ"ת בל' יחיד. ונ' הענין הוא כך כי הנה באמת בעוה"ז הציבור נידון אחר רובו ואין הקב"ה ממהר להנקם מיחידים החוטאים אכן לאו כל אנפין שווין בזמן שהיחיד ילך אחר עצת יצרו ולא ימשיך אחרי' אחרים כירבעם בן כבט והדומי' לו אזי ה' יאריך לו לא כן הדבר אם ישתדל לקשר קשר רשעי' כשרש הפרה ברבות הימים ראש ולענה אזי כביכול יענוש אותו לבדו להשמידו מקרב אחיו והן אמת מי שלבו דואג מחמת ה' אם גם יצרו יפתהו לעבור עבירה בכל זאת בנפשו ידע כי דרכיו לא יתכונו ולא ימשיך אחרים אחריו אבל בזמן שהחוטא מחטיא אחרי' ע"י שיבדה לו ד' כזב להעמיד חטאתו זה למופת כי אבדה אמונה ונכרתה ממנו וגם הפתחון פה וטצדקו דקאמר יאמר למען הדיח אחריו ולא כן הוא בנפשו: והנה זה ענין הקללות שבתו"כ ושבמ"ת אלו שבתו"כ לציבור שרובן חטאו בל' רבים אמורות ואלו שבמ"ת ליחיד הזה הפורה ראש ולענה והנה לכך סיים התוכחה מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב לומר כי כל א' ענינו לדבר אחר ופי' אח"כ בפני כל העדה מ"ט אמר לה עוד תוכחה זו ואמר תכלית התוכחה הזאת אתם כל ישראל נצבים וגו' לעברך כל א' וא' מכם בברית אשר אנוכי כורת עמך עם כל א' וא' היום ופי' הטעם כי בקללות שבתו"כ לא זכר פן יש בכם איש אשר בלא"ה לבבו פונה מעם ה' והוא ירצה להיות פורה באחרי' ג"כ ראש ולענה ויאמר בשמעו הקללות שבתו"כ וקאי הזאת אמאי דסיים אשר כרת עמם בחורב כיון שאין הקב"ה דן הציבור כ"א אחר רובו א"כ הרי יש צדיקים מרובי' בדור ואם גם אנוכי אלך בשרירות לבי מ"מ שלום יהי' לי. ואמנם הוא לא יאמין וגם את זה וכזה יאמר רק למען הדיח אחרי' ואמנם הרודף ונרדף מתאותו זה א"צ להסתה דילי' ואכן הוא יבקש לספות הרואה את הצמאה מי שאינו צמא ג"כ מחמת שיפתה אותו בד' אלו ואמר לתכלית זה היא האלה כי אז יעשן אף ה' וגו' באש הפרטי הזה ורבצה בו האלה הכתובה בספר הזה שהיא בל' יחיד:

ובמ"ש מובנים ד' הכ' בתוכחה שבתו"כ אם תלכו בקרי אף אך אני אלך עמכם בחמת קרי כי הנה כ"ז שיחיד א' חוטא והקב"ה שולח עליו יסורין יפשפש במעשיו ויראה כי בדבר אשר זדה עליו וישוב אל ה' אך כשרוב הצבור חוטאין ואזי וכשלו איש באחיו וזה נלקה על חטאת חבירו וזה על חטאת חבירו וידע בבירור כי בזה לא חטא ועי"כ יתלה במקרה משא"כ בייסורי יחיד אמכם כ"ז אם זה היחיד נלקה על חטאי' פרטי' משא"כ אם נלקה על אשר לבו ואמנתו נכזבה אזי גם ייסורי יחיד אי אפשר לו לעמוד על ידם על האמת וז"ש אם רואה אדם שיסורין באין עליו לבדו ולא על אחרים אזי ע"כ הוא בעצמו הגורם כי וכשלו איש באחיו לא נאמר כ"א ביסורי הרבים ואמנם אם לא מצא ע"כ

חטא בביטול התורה בכללה באמונתו שקר וכיוצא וז"ש בייסורי יחיד מאחר שאתה נענש על כי שקרת באמונתך והפלה ה' את מכותך כלומר יעלימם ממך שלא תבין על מה הם באים ולא תחזור למוטב אמנם בכל זאת אם גם מהיחיד הזה נעלם והוא ימות באין מוסר מתי סודו המכירים דרכיו יצדיקו עליו את הדין ואמנם זה אם חטאת החוטא גלוי ומפורסמת והמה חוטאים אשר מכל איש לפשע ועון יחשבו ואמנם יש שעושה במדותיו מעשה זמרי ומבקש במעשיו שכר כפנחס ואם הקב"ה יעניש לעושה אלה גם כל רואיו יתמהו מדוע נעשה לו ככה וההעלם על מכתו בכפלים וזה הענין הי' בין בית ראשון לשני כמ"ש במדרש איכה כי זה ענין נתגלה עונם שחטאו בע"ז ג"ע וש"ד חטאים מפורסמי' וכבר המלצנו ע"ז הפ' חטא חטאה ירושלים ר"ל שחטאו חטא גדול כ"כ אשר על כן לנדה ותועבה היתה אשר כל מכבדי' הזילוהו כי כ"א ראה ערותה ואמנם עי"ז גם היא נאנחה ותשב אחור אכן בבי"ש טומאתה בשוליה החטא הי' שבאת חכם והי' תורה ומע"ט ולזה לא זכרה אחריתה שיהא אחריתה ככה ותרד פלאים כשירדה הי' ירידתה פלאים הפלא ופלא בכפלים. ואמר הטעם אין מכחם לה לומר אין אדם יודע פשר דבר עם ה' אלה ומארצו יצאו ואויביו אומרים יראתם ואמונתם היא האמיתית וז"ש ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב הוא יחשוב כי לאמונתו הגדולה ואמנם הרופאים המשכילים הם הבינו מעמד ומצב הענין כמה גדול ש"ח לפני המקום וזה מבואר ממה שרצו להשלים עם אספסיינו' וכיוצא מתקנת הילל פרוזבול אלאחר חורבן ומעתה הצדיקים האלו אמרו להם פשר הדבר ועדן אין ההעלם כ"כ כ"ז שיש א' בעיר ובמדינה המגלה סוד הענין ואמנם בראות ה' כי אין ד' הצדיקי' נשמעים יען כל ד' התורה אפי' זה שעדן עושי' הוא להם למשא ויעשו עוד מה שאין עושין הוא החפץ בהצדיק עמו יקח מגינים מעל ראשי' ועי"ז אין איש מבין ומביט במרת נפשו וז"ש הכ' יען כי נגש העם הזה ר"ל שהם מנוגשי' ע' רד"ק שם כלומר יגיעי' מתורתו ובפיו ושפתיו לבד כבדוני ולבו רחק ממנו לכן הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא ר"ל חורבן ביהמ"ק וע"י מה ואבדה חכמת חכמיו וז"ש ההוא סבא כי ק' סילוקן של צדיקים יותר מהכל וכמ"ש ואמנם סיים, ובינת נבוניו תסתתר ר"ל כי אם גם הנבונים זקני' שעדין בחיי' יבינו ההעדר ויאמרו ככה לאנשי דורם יאמרו עלי' לכבוד עצמם ידרשו לאמור לעם גדולת הת"ח ולזה המה יכבשו תבונתם ויסתירו' והנה זה הי' כוונת האי סבא אם ר"י ור"ל גדולי הדור ירדו לספוד יאמרו כל מה שירבו בגודל ההעדר הכל להגדיל נפשם משא"כ אם:

איש אין כערכם יתייצב ויפליג דבריו יקובלו ביותר והנה אז"ל ע"פ הצדיק אבד צדיק אבד לדורו אבד משל למרגליות שאבדה כ"מ שהיא מרגליות היא כוונתם אם הציבור

ישימו על לב גודל העדר הצדיק ועי"ז מעצמם ישיבו עד"ז לא אבד הצדיק כ"א אדרבה זה יחייה דבריו בעיני ההמון וז"ש צדיק אם אבד שהיא נאבד היינו אם לדורו אבד אם הם ישכחוהו ואמר הכ' אימתי הצדיק אבד אם אין איש שם על לב וזה הי' ענין כרב אשי דחלש דעתי' על בר אבין על שאמר עליו בכו לאבלי' ולא לאבדה כוונתו הי' כי יבכו על עצמם שנעדר מאתם רב אשי ואז ולא לאבדה לא יצטרכו לבכות על אבידתו כי אז לא נאבד כלל וחליש דעתי' וכי יצטרכו לעורר בני דורו שיבינו העדרו למען לא יאבד זכרו מהם וז"ש ג"כ על ר"ז ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועי' הכוונה בדור וארץ שנולד ר' זירא ידעו ערכו אבל הדורות מתמעטין וכשמת כבר נתרוקק העולם ביותר ולא יבינו העדרו וז"ש אוי כא לה אמרה רקת המקום הריק מהבנת העדר הצדיק אמרו אוי כא לה כי אבדה כלי חמדתה וכן הענין בהגאון המדובר ארץ פולין ילדתו וארץ ביהמן שהי' אז ארץ צבי גידלה ודור רקת הזה אבדתו כי הי' כאבוד בעיני' וז"ש מיכה אללי לי כי הייתי כאספי קיץ אין אשכול איש שהכל בו וע"כ בכורה תלמיד יניק וחכי' אותה כנפשי ואמר אבד חסיד מן הארץ כשהחסיד מת כאלו נאבד והטעם משום וישר באדם אין אין כאן מי שיבין גודל ערכו וסיים כיון שהדור יתום כ"א לבדו יצפה כי אין אל מי לפנות השם בעצמו ישמעהו ויבינהו דעת אל תשמח אויבתי המינות כי אדרבה עי"ז השם ישפוך רוח על כל המבקש דעת כי אשב בחושך מבלי איש שיאיר לפני ה' בעצמו אור לי כיה"ר בב"א:

## דרוש ליום א' דסליחות תרי"א

ובו הספד על מ"צ הרב הגא"בד בק"ק ס"ה מו"ה ליפמאן והרב מו"ה יעקב שלום סופר ז"ל:

בשוחד טוב שמואל א' על פ' ויהי איש א' מן הרמתים הה"ד זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב:

אמרי' במס' ברכות ר"י כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב ועליו הכ' אומר טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו:

אמר קהלת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו:

הכוונה כי הנה בזכרון יום המות ישים האדם אל לבו כי העו"הז הבל וריק ומעשי' תהו ובין לילה יאבד וע"כ איננו כ"א פרוזדור לקנות לו שם ולהחיות את נפשו החיה לעולם על ידו ואמנם כ"כ האלשי"ך תהלי' מ"ה כי גם בבית המשתה יזכור האדם ע"כ את יום המות כי תכלית המשתה לקיום המין וזה משום אבדון גופו אכן בכל זאת יתנחם האדם בהתיצב לנגד עיניו כי עכ"פ במין ישאר קיים אכן ביום מותו כבר משלו חז"ל במ' המשל לג' אוהבי' הא' הממון ישאר בביתו והשני הם בניו וקרובי' ילווהו עד הקבר ובראות זה האדם יתן אל לבו כי תנחומו של הבל ואך לך קראי ולך תנאי ואין מלווין לאדם אלא המצות ומע"ט בלבד וז"ש הכ' אף כי גם בבית המשתה יזכור האדם מיתתו בכל זאת יתנחם לאמור כי קיומו במין תמורתו ואמנם טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה באשר בית האבל הוא סוף כל האדם בו יראה האדם כי קיומו במין הבל הוא וע"כ והחי הנשמה שהיא חי יתן אל לבו לתמכה לא הגוף המת והנה יעורר לנו על ענין זה דברי איש אשר הי' לנס בדור בתקפו וגדולתו וחי ק"מ שנים וראה ארבעה דורות והוליד עשר בנים כי גם בנותיו המפורסמות בתוך בניו יחשבו ובכל זאת לא שם ולא זכר לו עד שאמרו עליו מרבנן כי לא היה ולא נברא והנה אנו רואים כי קיום האדם במין לא ישאיר זכר האדם לנצח כי גם בניו ובכי בניו ימותו ועמהם ימות זכרון דורות הראשונים והנה הבהמה כאשר לטבח תובל תבעת ותפחד ולא תתנחם מעולם בקיום מינה וכן האדם ביום מותו וז"ש כי הוה מסיים ספרא דאיוב וראה סיפור אחרי' איוב וכעת לא גודע מקומו וזמנו איה בקורות הימים אמר סוף האדם למות היא בלי תקוה כמו סוף בהמה לשחיטה כי לא יתנחם האדם אז בקיום המין כי והכל גם הבני' ובני בנים למיתה הן עומדים ואמנם דבר א' אשר בו ישאר האדם חי וקיים הוא שאמרה תורה ולמדתם אותם את בניכם מדת אאע"ה למען אשר יצוה את בניו וגו' ועי"ז למען ירבו ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ כלומר עולמית כמו שאנו רואין באי"וי ודכוותיי' ואמנם הקדים לומר כי לא יקבל הבן מהאב תורה אם לא יאמין האב באמונה שלימה וכל מעשי' על פי התורה כאז"ל נאים הדברי' שיצאו מפי עושי' וז"ש בתחלה ושמתם את דברי אלה על לבבכם שתאמינו באמונה שלימה וקשרתם אותם לאות על ידכם שתשמרו ידכם מעשות כל רע והיו לטוטפות בין עיניכם אשר מבין עיניכם יהי' ניכר אמונתכם בתורה ואח"כ ולמדתם אותם וגו':

והנה הלומד רק לעצמו לפאר נפשו לא שייך עליו לומר שעושה נ"ר ליוצרו משא"כ מי שהוא כבר גדול בתורה ואעפי"כ עד יום מותו עמל בתורה ועושה נ"ר ליוצרו זה האיש הוא אשר יראה זרע יאריך ימים וז"ש כי אמכם אשרי ר"ל זה אשר לא ימות הוא מי

שגדל כבר בתורה ובכל זאת עמל עם אחרים ועשה נ"ר ליוצרו זה שהוא חי וקים לעולם ואמכם אז"ל ג' כתרי הן וכתר שם טוב עולה על גביהם כי בלא שם טוב לא יוכל לו לאדם לקנות בתורתו ועבודתו שם ושארית ואמכם ענין זה השם צ"ל כי בעת אשר אסף בחכמתו ורם החל:

לעמוד לשרת לפני העם וגם אחר מותו אמנם בעת עבודתו אדרבה אמרו ז"ל האי צורבא מרבנן דמרחמי לי' לאו משום דמעלי כ"א אמרי ליבעי אינש רחמי עד זיבולא בתרייתא שלמא רק אז יהא לו שלם וכן אמרו איזהו בן העוה"ב ואזניך תשמענה דבר מאחריך, ואמרו עשה דברי' לפני מטתך ולאחר מטתך לא זולת ח"ש ר"י כי זה האיש הרוצה להחיות נפשו ע"י זכות צריך להיות גדל בש"ט וכל מחשבתו יהא רק להיות נפטר בש"ט והביא ראי' מד' קהלת שאמר כי ש"ט צריך להיות טוב משמן טוב כי הטוב לאחר שכלה ריחו הטוב יאבד מבלי זכר מאומה משא"כ השם טוב ביום המות אשר אז לא ישתדל בעל הש"ט במאומה אז צריך להיות שמו הטוב והיינו מיום הולדו ולא מיום הלידה דקאמר דקאי איום שנולד בו הש"ט דהיינו בעודו בחיים והנה הרגישו רז"ל לאיזה ענין הזכיר הכ' כאן כי חפני ופנחס כהנים ואמנם האיש אלקנה הזה הי' הפכם הנה הם כל מגמתם הי' שלא להיות עבד לעם כ"א שר. ומושל עליו כאשר יספר הכ' ורצו להגדיל שמם ועי"ז נמנעו העם לבא בית ה' וזה האיש דפק על פתחי ישראל והשפיל עצמו לפני' להעלותם עמו כמו שדרשו ז"ל על יעלה וגו' והנה זה מדת הצדיקים כ"ז שהמה בחיים לא יחוסו על כבודם כלל וכל מגמתם לעשות להם זכר בארץ אחרי מותם והש"י יברך זכרם כשם שעלה באלקנה שזכה לבן שהי' כמשה ואהרן כמ' ז"ל ח"ש זכר צדיק לברכה הצדיק רוצה לעשות לנפשו רק זכר והוא לברכה משא"כ חפני ופנחס שהי' בהם מדת הרשעים שרוצים לקנות שם בחיים ונתקיים בהם ושר"י:

דרשו ה' בהמצאו וגו' עד כי ירבה לסלוח ובילקוט כי ירבה וויתר לנו הקב"ה סליחה א' משלו וזה עשירית האיפה:

כ' אם יהיו חטאיכם כשני' אז"ל במ' שבת פר"ע כשני מבע"ל אר"י אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות משמש ימי בראשית עד עכשיו כשלג ילבינו:

נ' לבאר כי הנה מחקרי תהלוכות בני אדם הסכימו כי כל כתות ב"א נחלקו' במדותי' לד' כתות הא' נקראת בלשונם זאנגוינישע המה אשר ידמו בדעתם ובנפשם כי להם יאה הגדולה והתפארת והב' פלעגנאטישע המה אשר יבוזו לכל כבוד ויקר וכל אנפין שווין בעיני' והג' מעלאנכאליישע הונה בעלי המרה שחורה העצבים יומם ולילה והרביעי' המה הנקראים עסטעטישע המה הרחמני' ואניני הדעת ובנחקור על ד' תקופות השנה

נמצא כי בהם יסבבו דעות הנזכרות על רוב ב"א בד' התקופות כי באביב האדם מלא תקוה ותוחלת ככת הא' ובקיץ ירדוף אחרי תענוגו' ככת הב' ובסתיו יב' טרף לביתו ויחמול על משפחתו ככת הד' ובחורף האדם עצב ככת הג' ואמנם גם ימי חיי האדם הם מעותדים לעבור עליו רוח שונה מזה ומזה ויכניסהו בכל עדן לא' מהד' כתות הילד בבית הספר אשר יבטיח נפשו כי יעלה ויגדל הוא מהכת הא' והבחור כראותו כי תוחלתו נכזבה ימסור עצמו ביד יצרו הוא מהכת הב' והאב אשר עליו פרנסת ביתו והוא מלא רחמי' מהכת הג' והזקן בעל המרה שחורה כאז"ל סבא בביתא פחא בביתא הוא מהכת הד' והנה כל א' מהד' כתות מומו ושבחו בצדו כי הכת הא' הם אשר יתאמצו למשול בכל אשר סביבותם ולא נברא העולם אלא בשבילם והמה אשר עליה' שלמה אמר זד יהיר לץ שמו ואמרו ז"ל אפי' אאינשי ביתי' לא מתקבל ובכי הכת הב' המה הרקי' והפוחזי' אשר אין אמון בם והכת הד' עליו אמז"ל חיי' אינן חיים כי המה מצטערי' עם כל אדם וגם על רשעים ישפתו רחמי' והכת הג' ה"ה כבר מובדלי' מכת האנושי וקרובים לכת המשוגעי' והנה אם יכנס האדם בא' מד' הכתות בפרק מחיי האדם אשר דעת הכת הזאת גוברת עליו והוא נמסר אז בכבלי ברזל בדעת הזאת אזי בנקל עליו עדן להפרד ממנה כאשר יעבור עליו הזמן ההוא וכשם שלא יתאוה האדם בחורף לתענוגות הקיץ כן לא יתאוה האדם בימי הבחרות לתאוות ילדותו ואמנם אם האדם מלידה ומבטן בעל הכת הא' אזי עליו אמר הכ' אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו והנה עליהם אמר שלמה אולת כסלי' אולת ר"ל כי אין עמם דבר המביאם לדעתם המשובשת לא הילדות ולא הבחרות לא העושר ולא העוני כ"א האולת עצמה והנה החלוק בין השני לבין התולעת כי השני הוא צבוע מהתולעת וברבות הימים מעצמו יסור מראיתו משא"כ התולע צריך ס' פעמי' ס' שיבטל בתוכו וזה הענין ג"כ בין השלג להצמר בלבנותם כי השלג מעצמו מקור האויר בלי עמל יתהווה משא"כ הצמר צריך כבוס ונקוי ומעתה ז"ש אם יהי' חטאיכם כשנים ר"ל כי איננו מעצמו מקור משחת וכל רע דעבד לגרמי' עבד כי הוא רק מוכרח ולא ישחית אחרי' עמו אזי מעצמו יכהה מראיתו ויתלבן מעצמו כשלג הזה ואז"ל בביאור דהיינו אם רק משך ימי חייו גרמו לו ואמרו זקן מנאף אין הדעת סובלו כ"א אם יהי' נשני' הללו שסדורות ובאות ששת ימי בראשית שהם קר וחום קיץ וחורף וכן יהי' חטאות האדם מישך שייך לאותו פרק מימי חייו אזי כשלג ילבינו: ואם אמנם יאדימו גם לאחרי' יען היותם כתולע שהוא הצבע בעצמו אזי צריכין נקוי ולבון כצמר הזה וכן אז"ל יערוף כמטר לקחי תזל כטל להגון די כטל לשאינו הגון צריך מטר דווקא ואמנם התולעי' אלו שני מיני' הכת הא' המה האפקורסי' הגמורי' האומרי' הרג

בקר ושחוט צאן כי מחר נמות והשניי' הקרובים להם אשר יספקו ג"כ במציאות עוה"ב וע"כ כל אשר יוכלו להתענג בעוה"ז ישוטו עליו כי אין ס' מוציא מידי וודאי ואמנם אלו אם ישובו מהר טרם יכנסו בכת האחרת של האפקורסי' יש עוד תקוה לאחריתם. ואמנם אם יתמהמהו יפלו ברשת הכת הא' וכן הניסת העובד את יצרו אם לא ימהר לשוב ירד אל כת האפקורסי' וזה הענין שדמה שלמה המינות לאשת זנונים כי אחיות הנה וז"ש דרשו ה' בהמצאו כ"ז שהוא עדן מצוי אצלכם טרם תכפרו בו ואפי' מי שכבר נסתפק במציאותו כ"ז שהוא עדן קרוב אצלו שלא יכחשהו לגמרי יקראהו ואך אין ווידוי בלא עזיבת החטא ע"כ יעזוב הרשע הניסת דרכו דרך תאוותו והמסתפק הקרוב לאפיקורס הנקרא איש און כמו בעל האון כי לא קנאו מאחר יעזוב מחשבותיו וישוב הרשע אל ה' וירחמהו ויצילהו מיד יצרו ואמנם האפקורס כאשר ישוב לא ישוב אל אלוקי' לעשות לו דת חדשה כ"א ואל אלוקינו ישוב כי אף שהרבה לפשוע לכפור בעיקר אמנם אלוקינו ירבה לסלוח והנה לפי דברינו הענין אמור באיש אשר לא יסיתנו תאותו ומשלו רז"ל זה בעני החוטא כי אין אדם בועט כ"א מרוב טובה כמ' הכ' ודי זהב משא"כ העני החוטא הוא האיש אשר לא יאמין באמונה ומ"מ וויתר לו הש"י סליחה א' משלו אף כי חטא נגד הבורא ית' בעצמו:

אז"ל ברבה פ' אחרי למה נסמכה מיתת מרים לאפר פרה לומר לך מה אפר פרה מכפר כך מיתת צדיקים מכפרת וח"א למה נסמכה מיתת אהרן (פ' עקב) לשבירת הלוחות לומר שקשה הי' מיתתו של אהרן כשיבור הלוחות וח"א בא' בניסן מתו ב"א ולמה מזכיר מיתתן ביוה"כ לומר לך מה יוה"כ מכפר כך מ"צ מכפרת ומנין שיוה"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ומניין שמ"צ מכפרת שנאמר ויקברו את עצמות שאול ואת עצמות בניו ויעתר ה' לארץ ע"כ:

אז"ל במס' יבמו' ע"ט אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית הגבעוני ומק' הרי סתר חדא לאידך ומשני אשר משפטו פעלו וגו' רשעים הם ונ' דהנה הטעם שנתן יהושע הגבעוני' לחוטבי עצים וגו' ולא נתנם לעבדים משום דאם יהיו בערי ישראל יהיו להם למוקש משא"כ אם יהיו בביהמ"ק ויראו שם חביון עזו הם בעצמם יוכיחו ויעוררו את ישראל לעבוד ה' ע"ד עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלוקי' והנה זה ענין חוטבי עצים כלומר להגדיל המדורה ושואבי מים מבאר ה' מים חיים ועד"ז היו הכהנים מספיקי' להם מזון לחזק אמונתם אמנם בראותם כי שאול הכה נוב עיר הכהנים וא"כ חלילה כל אנפין שווין אך זה ע"ד שפי' במ"א גבי מי מריבה ויקדש בם אם הצדיקי' חוטאי' והקב"ה מענישן שמו מתגדל וזכות הוא לצדיק שלא יארע תקלה על

ידו וזה ענין שאמרו במס' אבות גבי משה זכות הרבים תלוי בו כי במיתתו נתקדש שמו של מקום וכן הענין במיתת שאול ואמנם כ"ז אם לא היה בידו חטא אחר אך כבר הי' מלוכלך בחטאי' אחרי' ע"כ אין כאן ראי' כי בחטא זה מת וזה הי' מוטל על חכמי הדור להודיע בהספידו של שאול כי לא הי' בידו חטא אחר שהי' חייב עליו מיתה זולת זה וידעו הגבעונ' כי הש"י דם עבדיו יקום ואפי' לבני פלטרין לא נסיב אפין ואמנם מאחר שלא הספידו לשאול כהלכה הי' בית הדמי' של נב למיתה מוסרית ודתית לגבעוני' וזה הי' תשובת השם ופי' ד' רז"ל ואמרו ע"ד אשר משפטו פעלו ר"ל הצדיקים פועלים משפטו של השם אם גם יחטאו ע"י שסביביו נשערה מאוד הם פועלים משפטו והנה אנו רואים מזה כי עיקר הכפרה במיתת צדיקים ההספד כי יאמרו אם בארזים כפלה שלהבת וכו' והנה זה הענין שדמו מ"צ ליוה"כ דקיי"ל ג"כ דאינו מכפר כ"א על השבים וז"ש מה יוה"כ ע"ד שיוה"כ מכפר מיתת צדיקים מכפר ואמר כי מניין שיוה"כ מכפר דכ' כי ביום הזה יכפר עליכם וכ' בי' לפני ה' תטהרו ר"ל כי עליכם לטהר עצמכם לפני ה' וכן מצינו במ"צ כי כמה שנים אחר מיתת שאול כשקברו אותו מחדש והספידו עליו קצת כדרך שאמרו במלקט עצמות כי זולת זה הי' אסור כמ"ש ז"ל דהי' לאחר י"ב חודש ואז ויעתר ה' לארץ הרי זה ההספד עיקר ועד"ז אמרו כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה נוטלן ומניחן בבית גנזיו דהנה בית גנזו של הקב"ה יראת ה' כמ"ש ז"ל ובכלל את ה' אלוקיך תירא ת"ח וע"ד מליצה כשהדור חוטאין הקב"ה נוטל הצדיקים ואת ה' אלוקיך תירא למען ירבו הת"ח והנה זה המתאבל על הת"ח ה"ה בכלל יראת ה' והיינו שמניח ה' דמעותיו בבית גנזיו ר"ל באוצר של יראת ה' ומטעם זה דמו ז"ל ג"כ מ"צ לאפר פרה כי אפר פרה אינו מטהר ומכפר כ"א על מי שהוזה עליו וכן במ"צ מי שמתעורר לשוב עליו מכפר ויש עוד דמיון לשיבור הלוחות כי בלוחות אז"ל אמר משה מוטב תידון בפנויה וכן הענין במ"צ כ"ז שהצדיק בדור הוא מעורר דין עליהם כמ"ש באת אלי להזכיר את עוני ואמנם מטעם זה דומה ג"כ לאפר פרה שמטהר טמאים ומטמא טהורים כמו מ"צ מטהר טמאים כמ"ש אמנם מטמא טהורים כי מי יחמול עליך ירושלים ומי ינוד לך. הרחמן הוא יגדור פרצותינו ברחמים ותכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה א"ס: מילי דהספידה:

על מ"צ ה"ה הרב הגאון אב"ד דק"ק אונגוואהר מהר"מ א"ש והגאון מו"ה געץ אב"ד דק"ק באיא והמאוה"ג מו"ה ר' ישראל וואהרמאן אב"ד דק"ק גראסווארדיין והמא"הג מו"ה שמעון אפענהיים דיין בק"ק פ"ב זי"ע תנ"צ ב"ה יום א' פ' אחרי תרי"ב:

וידבר ה' אל משה וגו' עד פי בענן אראה על הכפורת פי' רש"י משמי' דגמרא כי בענן הקטרת אראה על הכפורת וכבר נתקשו המפר' מה ענין מצוה זו למיתת בני אהרן עד שאז"ל למה נסמכה מי"צ ליוה"כ לומר לך מה יוה"כ מכפר כך מי"צ מכפרת ובכן גם אנחנו נעורר תחלה על אבדן הצדיקי' אשר ממזרח וממערב מצפון ומים זה בימינו כעדרו ממנו ואמנם אז"ל כשמת רבי צוה אל תספדוני בעיירות ומסיק משום יקרא ונ' דהכוונה דאז"ל מהספידא של אדם ניכר אם אדם כשר הוא:

והנה טבען של גדולי דורינו בכל דור לא נודע כ"א בשער בת רבים כי שמה נודעו הן בתורתם הן בחכמתם הן בכל מעשי' ואמנם במקומות הקטנים אם גם שם נודעו בכל זאת לא ידעו ערכם ואי אפשר לעורר אבל עלי' לפי כבודם והרואה זלזל ח"ו בכבוד המת והיינו משום יקרא דקאמר ואמנם אז"ל מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר והכוונה כי ב' מזבחות כפרה לנו עתה בגולה הא' הצדיקי' הנתפסים בעון הדור והשב אל לבו לאמור הנה משיח ה' זה נלכד בשחיתותם וישב מדרכו הרעה מיתת הצדיק מכפר עליו משא"כ האיש אשר לא ישים אל לב ויאמר הנביאים לעולם יחי' ולא יאמין כי לולא חטאינו ועונותינו קוי ה' יחליפו כח ויעלו אבר כנשרים ולא ישוב:

מדרכו הרעה כהנהו בריוני בשבבותי' דר' זירא דאמרי השתא מאן מגן עלן והקב"ה אשר חפץ בתשובתן של רשעים חבול יחבול ממנו בניו ובנותיו הקטנים כמ' הכ' גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים ואמנם אז"ל כל הבוכה על אדם כשר הקב"ה נוטל הדמעות וסופרן ומניחן בבית גנזיו הכוונה כי אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד וראשית יראת ה' היא היראה מהת"ח כמז"ל את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח וכשם שהמורד בשרי המלך למורד במלכות יחשב ככה הממרה פי הזקן ואמרו איזהו אפקורס זה המבזה ת"ח ואמנם האהבה והיראה מהת"ח היא בשינוי מדרגות לא' למרבה ולא למעט וז"ש כי הש"י סופר הדמעות היורדות בהעדר הת"ח למען דעת מדרגת האדם הלזה המתאבל ביראת התלמיד חכם ואהבתו ומניח אותן דמעות בבית גנזיו דהיינו באוצר של יראת שמים אמנם איך איפא הדרך לבכות על מיתת הצדיק אז"ל במו"ק משמי' דההוא ספדנא דאמר תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר נשים לילות כימים על משים לילות כימים הכוונה כי תמר זה הצדיק העושה פירות אשר ישתדל להגדיל תורה בישראל ואמנם האבות אשר לא ישתדלו ולא יבקשו כי יגדילו בני' בתורה לא ירגישו כל כך העדר הצדיקי' האלו אמנם האבות אשר כל מגמתם להגיע בני' לתכלית ההצלחה וכמ"ש הת"ח המרביצים עדרים קטנים הן המה אשר חשך אור השמש בעדם

מבלי דעת פנות אנה ואנה והמה אשר יכסו בעפר ראשם על אבדן צדיק כתמר ואמר עוד נשים וכו' ר"ל כי בזכות הצדיקים מסתלקין הייסורין ובחבורתם נרפא לנו והנה ידוע כי הצרות מכוני' בשם לילה והצדיקי' משימים לילות כימים שמוציאין אותנו מאפילה לאורה וע"כ נשים עלי' ג"כ לילות כימים:

והנה בעו"ה נתקיים בנו כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ואז"ל בספרי מאי כי אזלת אין בהם מי שיבקש עלי' רחמי' כמרע"ה שנא' בו לולא משה בחירו עמוד בפרץ וגו' ד"א אין בהם מי שיבקש עליהם רחמי' כאהרן הכהן שנא' בו ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' ונ' דהכה מידת משה היתה מידה אחרת ומדת אהרן כמו כן ולזה כדבר תחלה עפ"י מה שדיברו חז"ל מדת מרע"ה אז"ל בסנהדרין פ' חלק צ"ז וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה ח"א מדת אמת ראה וח"א מדת ארך אפים ראה תניא כמ"ד ארך אפים ראה כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהי' כותב ארך אפים א"ל לצדיקי' א"ל הקב"ה אף לרשעי' א"ל רשעי' יאבדו א"ל חייך דמתבעי לך כשחטאו ישראל במרגלי' א"ל הקב"ה והלא אמרת לצדיקי' א"ל משה והלא אמרת אף לרשעי' והיינו דא"ל ועתה יגדל כא כח ה' כאשר דברת לאמור ר' חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעה להההוא ינוקא דקאמר עדותיך נאמנו מאוד וגו' ה' לאורך ימים וסמיך פי' תפלה למשה אמר ש"מ ארך אפים ראה ע"כ ונ' לבאר תחלה פי' הכתובי' למ"ד אמת ראה הכוונה כי הש"י אמר לא אעלה בקרבך רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך הרצון כיון שהש"י שוכן בתוכנו ועין בעין כראה אלינו ובכל זאת אנחנו ממרים מול כבודו עי"ז יגדל עון בית ישראל וגלל כן רצה כביכול להנהיג אותנו בהשגחה נסתרת למען אם גם נחטא ימצא מליץ בעדינו והנה כאשר הראה כביכול למשה מדת האמת ר"ל שהשיג מרע"ה ההשגה האמיתית עד מקום שיש ביכולת האדם להשיג כאשר אמר וראית את אחורי השכיל משה כי לולא יתנהג הבורא את עם ב"י במדה זו לא ימצא היצר עוד דרך לטעותם ויכירו כלם את עול מלכותו וינחילוהו לנצח נצחים ולזה מיהר ואמר אם נא מצאתי חן בעיניך כלפי מדה זו תלך בדרכי אמתתיך זאת כמיועד לכו לע"ל וכגלה כבוד ה' וגו' גם כי עם קשה עורף הוא אם רק תסלח לעונינו ולחטאתינו ע"ע ואז ונחלתנו והנה הבטיחו הש"י לאמור כי נגד כל עמו יעשה נפלאות להודיעם אמיתתו ויהיו הנפלאות ע"ד כס נגלה עד אשר יראו כלם כי מעשה ה' הוא ואמנם מ"ד ארך אפים ראה מבאר הכתובי' ע"ד אחר בנבאר תחלה הכוונה ארך אפים לצדיקי צדיקי' ארך אפים למה להו ואמנם אמר שהע"ה זכר צדיק לברכה ושם רשעי' ירקב הכוונה כי כ"ז שהאדם אם גם במעשיו הוא נמשך אחר יצרו אבל בכל זאת יראת ה' חקוקה בלבו ופחד אלקי' לנגד עיניו וא"כ עכ"פ זכרון ומעשה

הצדק והמישור אתו עדן יש תקוה ולזה עדן אין ראוי לכנות בשם רשע ואמנם האיש אשר כבר אבדה אמונה ונכרתה מפיו והוא יכלה באפס תקוה לזה ראוי לקרא בשם רשע וז"ש כ"ז שיש זכר צדיק עדן יש תקוה ואמנם מי שכבר כקרא בשם רשע שמו ירקב לזה הי' טענת מרע"ה כי רשעים המכוני' כבר בשם רשעי' למה יאריך ה' להם אפו ואמנם השי"ת החפץ בתשובתן של רשעי' עוד בו נשמתו בכל זאת יאריך אפו והנה זה הי' הויכוח בין מרע"ה להש"י וז"ש משה להש"י זה שלא תחפוץ ללכת בקרבינו זה משום שמדתך להאריך אף גם לרשעי' המורדים בך ואם תשרה שכינתך בתוכינו ובכל זאת יכפרו בך לא יהא תרופה למכתם אמנם בקשתי ילך כא ה' בקרבינו אף כי עם קשה עורף הוא ובאמת לא תסלח כ"א לעוכינו ולחטאתינו הרוצים לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה מעכב ולא להכופרים בך ואמנם הש"י אמר לו לא כן כ"א הנה אנוכי אעשה נפלאות נגד כל עמך יראו כלם גם הכופרים אשר בקרבם את מעשה ה' וכו' והנה כשחטאו ישראל במרגלי' אזי הי' חטאם רק כפירה ביכולת ה' ובכל זאת התפלל משה בעדם הוצרך לומר כאשר דברת אף לרשעי ואמנם בכוונת רב חגא אנו צריכין לד' השוח"ט שם תהלים על פ' עדותיך נאמנו מאוד אמרו שם אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע השפלת קולה של תורה וקולה של ביתך והגבהת קולן של רשעי' הגבה קולה של תורה וקולה של ביתך לכך נא' לביתך נאוה קודש אם עשית כן לא כבראשונה שלמה בכה אותו וחרב עזרא בכה אותו וחרב אבל אתה לאורך ימים עי"ש אמר ר' חגי יורד הייתי לדיופלוסטו בטבריא ושמעתי קלהון דטלייא בבי כנישתא דכלהון מברכין ואומרים עדותיך נאמנו מאוד וגו' יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעי' כך מאריך רוחו עם הצדיקי' ת"ל אל נקמות ה' וגו' ע"כ כ"ה בילקוט וכ' דהני רבנן דתמן אפליגי בפלוגתא דהני ב' מ"ד הובאו ג"כ במ' שם אי מרע"ה אמת ראה או ארך אפים וכבר ביארנו דאמת היינו השראת שכינתו בתוכינו והנה כ"ז שהמינים והאפקורסים מדיחין ומסיתים אותנו הוא משום אותותינו לא ראינו ואף בזמן שביהמ"ק הי' קיים ע"י שגם הבית לא הי' כמיועד לנו ע"י הנביאים לע"ל ואני אהי' לה חומת אש סביב ושמתי כדכד שמשותיך וכיוצא אם גם לעיני' רואות הי' עדות שהשכינה שורה בישראל בכל זאת לא הי' מספיק לסתום פיהם של מינים ואמנם אם יתראה כבודו:

עלינו כאשר הבטיחנו ונגלה כבוד ה' וכיוצא אזי וראו כל בשר יחדיו ועי"ז ילכו עמים רבים ויאמרו איש לאחיו כעלה בית ה' ויורינו מדרכיו כי מציון תצא תורה וז"ש מרע"ה עדותיך נאמנו מאוד אימתי אם לביתך נאוה קדש אם נגביה קולה של תורה צריך אתה להגביה תחלה קולה של ביתך וזה ה' אתה בעצמך תכוננהו ולא יהי' מעשה ידי אדם

הנכנסים תחת סוג הטבע ואז יהי' לאורך ימים ואמנם ר' חגי אמר משמי' דהני ינוקא אמר פי' הכ' למ"ד ארך אפים ראה אעפ"י שהתפלל משה במרגלים ואמר כאשר דברת לאמור שהשם יאריך אפו אף לרשעי' ביאר ואמר דזה דווקא במרגלי' שהסית והדיח היצר כל עדת ישראל וכלם הוצרכו לאריכות אפים הזאת אבל אם בעדת צדיקים יקומו רשעים להסית ולהדיח ולהפוך הקערה על פיה עדן במקומו עומד כי השם לא יאריך להם אפו ויבער הקוצים מן הכרס והנה מצינו בכ"מ שהש"י עושה דין שמו מתקדש ע"ד ויקדש בם בקרובי אקדש והתגדלתי והתקדשתי וכיוצא וז"ש עדותיך כמו דברותיך שאמרת אתה אף לרשעים נאמנו מאוד והיינו לביתך ר"ל בית יעקב שהוא בית ה' לכל ביתם נאוה ר"ל הגון קודש ה' לאורך ימים אשר ה' יכבוש כעסו עד לאורך ימים אמנם כשהרשעים בעדת צדיקים אזי אל נקמות הופיע כי הרשעים עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו ע"י המינות והאפיקורסות ולזה היסב דבריו מול העם הניסת ואמר בינו בוערים, וגו' וז"ש שלא תאמר חזר בו משה לגמרי וכשם שביקש כי הש"י יאריך אפו עם הרשעים כשאין צדיקים בקרבם ככה ביקש ג"כ שהשם יאריך אפו לרשעים עם הצדיקים כשהם בעדת הצדיקים לזה סמיך ואמר אל נקמות ומייתי ש"ס דידן ראי' כי כ"ז הוא מתפלת משה כמקובל בידינו אשר כל הי"א מזמורים האלו משה אמרן והנה מדתו של משה כך היתה וכן מצינו בעגל אחר שעשה דין ברשעי' אמר אעלה ואכפרה בעד חטאתכם וז"ש הכ' עליו עמד בפרץ לפניו לאחר שכבר פרץ בעם לבער החוטאי' אזי עמד להשיב חמתו ואמנם אהרן לא כן היתה מדתו כי הוא הי' אוהב הבריות בטבעו מקרב הרחוקי' לתורה ולמד מדה זאת ממעשה הקטורת שאז"ל כל ת"צ שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית ר"ל אם הצדיקי' לא יצטרפו גם הפושעים עמהם ויבקשו לגונן עלי' ילמדו זה ומה שמנה הכ' חלבנה שריחה רע בהדי סמני הקטורת והיינו כי נפש ישראל א' ותלויי' אלו לכפר אלו על אלו וז"ש עלי' בשעת המגפה ויתן את הקטורת עי"ז ויכפר על העם וביאר הכ' ואמר ויעמוד הוא עמד בין המתים בין הרשעי' ובין החיים ועי"ז נתקשרו הצדיקי' עם הרשעי' ותעצר המגפה והנה בכל דור יש ב' מיני צדיקי' אלו יש אשר בקנאתם לה' ינזרו מן הרשעי' ויעשו בהן דין כל מה דאפשר ויש אשר משתתפי' עמם להגן עלי' אולי יחזרו עוד בתשובה ואמנם בעקבא דמשיחא אין צדיק כמשה שיעשה דין ברשעי' אשר עי"ז יוכל לעמוד בפרץ ואמנם איכו ג"כ צדיק כאהרן שיהא כדאי להגן על ישראל ועפ"י מש"כ יבואו הכתובי' בפ' שמיני ויבא משה ואהרן אל אוהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם ופי' רש"י ויבאו וגו' למה נכנסו ללמדו על מעשה הקטורת וכי מה ענין הי' אז ללמד מעשה הקטורת הקטרת הקטורת הו"ל למימר אמנם אז"ל כי

כל זמן שהי' משה משמש לא שרתה שכינה עד שעבד אהרן עבודתו והיינו כי מדת אהרן בענין זה היה חביב להשם ממדת משה כי מדת אבינו הרחמן ג"כ לבלתי ידח ממנו נדח והנה טרם שרתה שכינה ע"י אהרן ביאר לו משה במה יזכה למדה זו וא"ל כי מדתו הוא המדה הרמתה לו הש"י במעשה הקטורת שצוה בה חלבנה בהדי בוסמין והקטורת חביבה לפני ה' מכל הקרבנות ועי"ז ויצאו שני' ויברכו את העם ר"ל הרקים שבהם כי כלך יפה רעיתי ועי"ז וירא כבוד ה' אל כל העם ועפי"ז נבאר חטא נדב ואביהו וע"ד שביאר העקידה כי ממעשה הקטורת באו לחטא זה ועפ"י דרכו לדרוך באופן אחר כי נדב ואביהו ראו כח וגודל מעשה הקטורת אמנם הם לא הבינו כחו זה שאמרנו כי על הצדיק להליץ טוב ולקשור עמו בעבותות אהבה גם הפושעי ישראל כ"א הם סברו להיפך ע"ד שאמרו ז"ל ראוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך כי בשביל צדיק א' ג"כ נברא העולם אמנם הדור מסיך ומבדיל שלא יוכל הצדיק להוציא מקדושתו מן הכח אל הפועל וזה ענין הקטורת כלומר כי החלבנה הזה הוא חייב אשר הצדיק לא הגיע למדרגת קדושתו אשר בה יחפוץ והן אמת אשר הם היו במדרגה רמה ונשאה אמנם חשבו כי לולא היו בדור שעשו העגל וכיוצא כבר עלו למעלה ראש ולבחינה זו נתנו כל א' הקטורת ומעתה לא די אשר לא כפרו בקטורת זה על עדת ישראל אלא הוסיפו להעלות חמת ה' בעמו וז"ש ויקחו איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עלי' קטורת ר"ל כי הבעירו אש החמה ע"י הקטורת זה והקריבו אש זרה חמה נכריות ר"ל חמה אשר לא צוה אותם כי אין זה רצון הבורא ואמנם אהבת ה' את עמו ביום ההוא הפכה החמת עלי' למדה"ד למספר לה"ר על הכלה אל החת וביום חתונתו הלא עליו חרה יחרה וז"ש משה אל אהרן אמר לו הנך ראה בעיניך מה שביארתי לך לפנים במעשה הקטורת כי הוא אשר דיבר ה' לאמור אם גם בקרובי אקדש אמת כי כל קדושתו הוא בצדיקי' הקרובים בכל זאת לא אחפוץ בצדיקי' שידברו סרה על עמי כ"א על פני כל העם ג"כ אכבד רצוני שידברו לי הצדיקי' אשר אכבד על פני כל העם כי אין שמחה לאב כמלשינים לו על בכו וכמש"א ז"ל בגדעון לך בכחך זה וגו' ועפי"ז כבין פלוגתת הצדוקי' עם הפרושי' בענין הקטורת ביוה"כ כי הנה גם ממה שצוה הש"י שלא יכנס כה"ג לפני ולפנים בלא קטורת הוא ג"כ לעורר על כונתינו כי זכות זה הוא אשר לפנים ינחנו ואמנם הצדוקי' האומרי' כי יתמר מבחוץ הוא לומר כי לולא הרשעי' שבדור לא הי' צריך להמתין עד יוה"כ והי' במדרגת משה שהי' רשאי לבא בכל עת אל הקודש ואמנם דעתינו המקובלת בהיפוך כי לכך אמר הש"י אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו כלומר ע"י שתלו

הגדולה בעצמם אמר השם אל אהרן אשר בלי קטורת לא יבא וזה ג"כ ביוה"כ דווקא כי אין ביאתו שם כ"א להתפלל בעד רשעי ישראל דהיינו שיהא מתמר מבפנים:
אז"ל במס' מו"ק למה נסמכה מ"צ לבגדי כהונה דכ' והלבשתם את אלעזר בכו ואהרן יאסף אל עמיו לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים כך מי"צ מכפרת נ' בנבאר א' רז"ל במס' חגיגה י"ח קללות קילל ישעי' את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד מאי ירהבו הנער בזקן יבאו בכי אדם המכוערין מן המצות וירהבו במי שמלא מצות כרימון והנקלה בנכבד יבא מי שחמורות דומות עליו:
כקלות וירהבו במי שקלות דומות עליו כחמורות נ' לבאר אמר הכ' אסף אסיפם נאום ה' ואז"ל בילקוט ח"ב סי' רל"א לא מצינו שמיחד הקב"ה שמו על הרעה וכאן נאמר נאום ה' ולכך דרשו שהוא מן אסף אאסוף יעקב כלך ר"ל אקבץ נדחים ופי' הנביאי' הטעם כי אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאינה והעלה כבל ואתן להם יעברום הכוונה בנבאר תחלה מאמר תמוה לרז"ל בילקוט פ' כח על פ' ויטע כרם בא לקראתו השטן א"ל רצונך שנטענה יחדיו אני ואתה א"ל הן מיד הביא רחלה א' ושחטה על הגפן ואח"כ הביא ארי' אחד ושחטו על אותו גפן ואח"כ חזיר א' ושחטו על אותו הגפן וביאר שם במ' כי השותה כוס א' דומה לרחלה שני' דומה לארי' שלישי דומה לחזיר ואמנם לדעתינו כוונת רז"ל בפנימיות זה המשל לדבר עמוק מאוד והנה נח זה הצדיק מה זה הי' לו שעלה ע"ד לטעת כרם דווקא אמנם הענין הוא כך כי הנה הצדיק הזה בראותו ריח הניחוח לה' בקרבנותיו אשר הקריב ואמנם ראה כי לא נותר לו מבהמות טהורות ולהקריב קרבן וגם הוא הי' מאז עיקר השתדלותו בעבודת האדמה כאז"ל זה ינחמנו שתיקן להם כלי המחרישה וידע כי קין שהקריב מפרי האדמה מאס ה' קרבנו אי לזאת נתן על לבו לטעת כרם להביא יין המשמח אלקים ואנשים על מזבח ה' כי היין בטבעו קרוב לדם אשר הוא הנפש הרוחני' וראוי להעלותו על שלחן ה' והנה השטן הזה בראותו מחשבה טהורה כזאת לצדיק הלזה אשר כל פרי מחשבותיו אף בעבודתו בעבודת העוה"ז לשם ה' החל בקרבו לפעמו ואמר לו אמת כי היין ראוי לנסך ממנו נסך יען הוא משמח אלקי' אבל לא תשכח כי הוא משמח גם אנשים ע"כ נטענה יחדיו חציו לה' ככוונתך וחציו לי לצורך גופך ונח זה בהסכימו לדעתו הניאו ממדרגה למדרגה ע"י התאות הבהמיות אשר עורר בקרבו ואמר בתחלה וישת מן היין כלומר אעפ"י שמתחלה הי' כח איש אדמה כטעם כרם לשם ה' ואח"ז וישת מן היין ואח"ז וישכר ואח"ז ויתגל בתוך אהלה ואח"ז קילל לדורי דורות בכו ובן בכו והמליצו חז"ל זה בד' צחות כי הנה הצדיק אשר לא יפנה למאוויי העולם וכל מגמתו ללכת אחרי ה' הנה הוא ככבש אלוף יובל לטבוח אשר לא יעלה ע"ד לתור

מטוב עד רע לפלס ארחות ואמנם משעה שאדם נוטה להתענג בתענוגי העוה"ז הרשת הראשון אשר יפרוש היצר לפעמיו לשקול במאזני שכלו איזו מצוה חמורה ואיזה קלה למען לעת מצוא יתירנו לעצמו וזה אמרם מיד כששתה היין הראשון שחוט בכוס זה הכבש שלא סר עוד למשמרת הקודש ואמנם בכל זאת ירגיז עוד יצה"ט על יצה"ר ויתגבר עליו כארי להלחם נגדו אמנם אחרי זה תתגבר עליו התאוה ותשחוט גם הארי זה והרי הוא מסור ביד יצרו הרע לבדו אמנם עדן יתחסד בפני אחרי' ויראה טלפי חזיר וז"ש עליו בכוס שלישי וישכר ויתגל בתוך אהלה במקום שלא יראהו אדם אך לא יארכו הימים וישחוט גם החזיר הזה ויחלל ש"ש ברבים כמו שהיה עם נח בקללת בניו אמנם נוכל להמליץ כל ענין הזה על דורינו זה כי כח זה היה כוונתו לחקור רק אחר חכמת טבע עוה"ז כמו שהי' מדרכו למען ישיג מאווייו על נקלה ודבר זה לא יזיק לנפש כלל וכלל ולא הי' מספיק לשטן והוא השיאו ליטע כרם הוא משל לבהמ"ד כמו שאז"ל נשכימה לכרמים אלו בתי מדרשות לאמור כי יתקשר בחכמת העולם גם חכמה האלקות להיות יחדיו תואמים ונח זה בתומתו לא הבין כי חכמות האלה צרות ומתנגדות זו אמר שהע"ה כבוד אלקי' הסתר דבר לא לחקור אחר שרש וענין הדת ולאמור איך ברא השם את השמים וכיוצא וכבוד מלכי' דברי' המביאי' האדם לכבוד מלכים הוא חקור בדבר כי זה לבד הטוב בחכמת העולמיי' ואמר הכ' ולהבדיל בין הקדש ובין החול ולהורות את בני ישראל וטעות זה הביאו לנח כאשר יארע לכל מי שעושה מלאכת ה' חול ואמרו שנה ופירש יותר מכלן וזה וישת מן היין וישכר ויתגל ועלה ממדרגה למדרגה כמו שביארנו וככה יארע לכל המחברי תורת אל חי לחוק נכרי' כי בראשונה ישחטו הכבש שיתחילו לחקור ע"ד פילוסאפיא בחקי ה' ואח"ז ישחטו הארי וימסרו ביד יצרם ואמנם בכל זאת יראו טלפי חזיר ואח"ז גם החזיר ישחטו וכמ"ש ואחשוב שזה כוונת רז"ל שאמרו למה נקרא שמו אחז שאחז דלתי בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר אם אין גדיים אין תיישים וק' א"כ בתי כנסיות למה אלא דהני בתי כנסיות הן הן בתי כנסיות של ע"ה שזכרו חז"ל באבות שהיו עוסקי' בהם בחכמת העולם והוא אחז אלו שני הדלתות וע"ז אמר עליו ישעי' כמו שד' רז"ל צור תעודה פי' המפו' מל' צרור כלומר צרור בידך התעודה ועל איזה דרך חתום תורה בלימודי כלומר בשאר למודים ואמנם א"ל ישעי' מאי דעתך כי תשכח עדות מפי זרעו הלואי כבר הגיע השעה כי הש"י כרת ברית אתנו עדות לא תשכח מפי זרעו ואמר אני זאת בריתי אותם דברי לא ימושו מפיך וגו' ואם אתה תבטל תנוקות של בית רבן ע"כ ירחם ה' עמו וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו ואז"ל מאותה שעה שתינוקו' של בית רבן בטלים קויתי לו והנה זה כוונת ירמי' ג"כ ע"ד רז"ל הנה

תו"ה נקראת גפן אז"ל הפרחה הגפן אלו בעלי מקרא ותאנה הוא משל לשאר המדעים ואז"ל ועלהו לא יבול אלו בעלי אמונה ע"ה שאינם עוסקי' בעצמם בתורה והנה כ"ז שאנו בוצרי' הענבים מן הגפן והתאנים מן התאנה לא יזוקו אמנם אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה כ"א הורכב אילן של כלאים מגפן ותאנה יחדו והרע הנעשה מזה כ"א גם בימים הראשוני' א' מאלף שהצליח בכל זאת היו מעלי' אשר לא יבולו אמנם עכשיו עי"ז והעלה נבל ואם יקים ה' מנהיגים אשר יורום הדרך ילכו בו ילעגו עליו במו פי וזה ואתן להם יעברום לזאת אמר הש"י ע"כ רחם ארחמם והיינו אסוף אאסוף יעקב כמ"ש ואמנם מאין תבא הרעה הזאת הלא אז"ל מנהיג לפי דור ואם הדור אנשי מדע הלא ישים ה' עליהם ג"כ רועה איש מדע אמכם אמר שהע"ה אנשי רע לא יבינו משפט המון הזה אשר דרכו ישר בעיני' אם גם ההמון יראו עין בעין כי מנהיגם לו יד במודעים האלו על אחת עשר כאנשים המתתעים הללו בכל זאת יבאו אלו המדיחים ויאמרו להם היאך יעלה על דעתם כי האיש הזה יודע ומכיר בהויית העולם איך יתכן כי איש מדעי יצוה בימים האלו עוד לעמוד על משמרת העבודה כאלו היום נסענו מהר סיני וכל תורתינו הכל אמת נכון בעיניו הלזה יקרא משכיל אנשי לבב שמעו לנו כי אנחנו נאמר לעם לא לבד אשר אינכם מחייבים לשמוע לקול האיש הזה אפי' לחמורה שבחמורות מי שלא ישמע ואשר ישמע הכל הולך אל מקום א' וז"ש ישעי' ירהבו הנער המנוער מן המצות יתגאה בזה נגד הזקן וילעיג עליו כי הוא עדן מלא מצות:

והנקלה מי שחמורו' דומות עליו כקלות ירהב ויתגאה במי שקלות דומות עליו כחמורות והנה כ"ז שלא הגענו למדרגה זו עדן ד' המנהיגי' נשמעי' אך בהגענו למדרגה זו של ירהבו הנער בזקן ואז נוכל לקוות יען עם ה' כצאן בלי רועה ולזה נתקררה אז דעתו של ישעי' כי ידע כי הלאה לא תיפוק אמנם מאין פשטה המספחת הזאת אז"ל ג"כ דור שבן דוד בא קטגוריא בת"ח כי כ"ז שהת"ח יכבדו זא"ז לא יתבזו בפני ע"ה אך ע"י שקטגורי' בת"ח התורה בעו"ה מבוזה בעיני ההמון ואך מאין יבא מכשול זה להת"ח שלא יחושו א' על כבוד חבירו אז"ל ג"כ כשמת משה שהיו פניו כפני חמה ופני יהושע רק כפני לבנה אמרו זקנים שבדור אוי לה לאותה בושה אנו שזכינו לשאוב מים מבורו של משה עכשיו יהא זה מנהיגנו וכן הענין בכל דור אמנם אמרה תורה אין לך אלא כהן ושופט שבימיך ועל ענין זה אמרה תורה ואשר ילבשם לומר כי הבגדים כל אשר ילבשם עפ"י ה' הרי הוא כאהרן בכהונתו וכן חובה עלינו אף כי אנחנו מרגישים בהעדר הצדיקי' הנפטרים ויודעים כי הנשארי' כלבנה נגד החמה נגדם בכל זאת אין לנו אלא כהן שבימינו וז"ש

מה בגדי כהונה מכפרי כלומר ילבשם עפ"י הי' שיצוה כן עד"ז מי"צ מכפרת אם לא נבזה הצדיקי' הנשארים והוא רחום יכפר וגו' ובלצ"ג בב"א:

## דרוש והספד

על מי"צ הרב הגאון מו"ה יחזקאל בנעטה ז"ל אב"ד בנייטרא ומיתת הרב מו"ה יוסף פלעש אב"ד בוו"ב ומיתת הרב מו"ה שמואל עוזר ז"ל והגאון מו"ה ישעי' ר"ג אב"ד בגליל מאדעה. פ' ויחי תרט"ו לפ"ק:

ויחי יעקב וגו' כ' רש"י למה פ' זו סתומה לפי שכיון שנפטור יעקב אע"ה נסתמו עיני' ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבד' במ' מו"ק כי כח נפשי' דר' אבינא פתח עלי' ההוא ספדנא תמרי' הניעו ראש על צדיק כתמר נשים לילות כימים על משים לילות כימים:

ונ' בנבאר מ' לרז"ל במ' ב"ב פ' הספינה באותו היום שנפטר א"א ע"ה עמדו כל גדולי ארץ בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו אוי לה לספינה שאבדה קוברנטה והנה בב' המאמרות יל"ד מדוע התמרים והגדולי ארץ דווקא יספדו ויותר מזה יש לדקדק על המ' בב"ב הדרך לומר תחלה החדה ואח"כ הפתרון ולא לומר תחלה פתרון ואח"כ החידה ונ' דהכה אמר הכ' ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד הכוונה עד"ז כי הנה כל אדם אשר הקימו ה' על המשמר להצדיק רבים לעבודת ה' אל ידמה בדעתו כי בנפשו לבדו יוכל להכניס בלב הרבים דבריו. לא כן הוא כי מה האדם הא' אם כגבה ארזים גבהו שיוכל להפוך בדבריו לב הרבים אמנם לא כן כאשר רבים מראשי בית ישראל יתחברו יחדיו ללחום מלחמת ה' וכל אשר יתקן ראש א' במקום זה הדבר בעצמו יתקן כמו כן אחר במקום אחר ואזי יופיעו זוהרם זה כנגד זה ויאירו לעמת בני ישראל והנה השמש והירח המה לבדם אשר בעצמם יאורו פני תבל לא כן הכוכבים כי אך בשיתופם והתחברם בכחם להאיר וז"ש ומצדיקי הרבי' המה ככוכבי לעולם ועד אשר אך במרביתם יוכלו לתקן את אשר תבקש נפשם ועד"ז נ' לפרש מרז"ל ע"פ והזקנים אשר האריכו ימים ימים האריכו שנים לא האריכו ואמרו עלי' כל המתעצל בהספידו של ת"ח ראויי' לקוברו בחייו שנאמר מצפון להר געש שגעש עלי' ההר שבת פ' האורג דהיינו אם הת"ח מרגישים בעצמם אשר ע"י אסיפת א' מבני החבורה נתמעט כחם ע"כ וודאי כל השתדלותם זה לעומת זה ויצליחו במעשי' משא"כ המתעצל בהספד של ת"ח והיינו שאינו מרגיש ההעדר כי יאמר בלבו הלא אנוכי עדן חי וזולתו ג"כ אוכל להנהיג עם ב"י ואיש כזה ראוי לקוברו בחייו כי חייו אינם כדאי וזה הענין רמזו רז"ל בב' המאמרים

כי הכה ההמון לא התעוררו כ"כ בהעדר הצדיקי' כי יאמרו בכל עת לא אלמן ישראל וחולשת האור אחרי העדר הצדיקי' לא יבינו כ"א המנהיגים האחרי' וע"ז אמרו תמרים היינו הצדיקי' הרוצים לעשות פירות בעולם כמו שד' רז"ל על צדיק כתמר הניעו ראש על צדיק כתמר כי לכם מגיע ההעדר ואמרו כי אפי' העדר א"א ע"ה לא הבינו כ"א גדולי הארץ והם אמרו אוי לו לעולם שאבדו מנהיגו ואז"ל הטעם למה אין כל העולם מרגיש ההעדר ומשלו ע"ז לספינה שאבדה קברניטה ר"ל רב החובל והנה אעפי"כ לפי שעה הספינה הולכת כי הרוח ומים ממטי לה ואמנם מה יהא בסופה וכן הוא בהעדר הצדיק כי עולם כמנהגו נוהג ואמנם מה יהא בסופינו בעו"ה והנה ביתר מורגש העדר הצדיק בגלות המר הזה אשר מכח השעבוד בעו"ה כל מגמתינו אך להקל עול הפרנסה וכיוצא ואחריתנו מנגד עינינו ואמנם זה עיקר עול הגלות כי אין זבח ואין כהן ואמנם הת"ח אשר יזרז עדתו למען לא יהא להם תרתי גיהנם ועי"ז גם בגלות ישיגו השלימות הוא המשים לילות הגלות לימי' וז"ש נשים לילות כימי על מי שמשים לילות כימי' והנה יעקב אע"ה גם בימי גלותו לא עזב מלעבוד ה' בכל עת ועי"ז כל ימיו היו שנות חיים חיים אמתיי כאמור ואתם הדבקי' בה' אלקי' חיים כלכם היום כי מי שאינו דבק בה' אפי' היום שהוא חי הוא קרוי מת וז"ש כי אפי' בארץ מצרים חי יעקב שבע עשרה שנה ועי"ז היו כל ימי יעקב שני חייו וכו' והנה כ"ז שהיה יעקב חי היה מזרזם כי מאחרי שהם בתוך או"ה בארץ לא להם יעמדו על עצמם שלא ישנו בשינת העולם אמנם אחר מיתת יעקב כשהתחיל השעבוד דימו כי עיקר צרת השעבוד הוא חסרון עוה"ז ולא כן הוא הדבר כ"א חסרון התכלית והיינו שנסתמו עיני' וכו' מצרת השעבוד שלא ידעו עיקר צרתו של שעבוד והטעם שהתחילו לשעבדם:

במ"ר ע"פ ויעברו ימי בכיתו ולהלן הוא אומר ויתמו ימי בכי כו' משה ע"י שלא הי' לו בוכים כ' ויתמו יעקב שהיו לו בוכים כ' ויעברו: אז"ל במ' תענית ר"כ ור"י הוו יתבי בסעודתא א"ל ר"כ לר"י לימא מר מילתא א"ל הכי אמר ר"י אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט לבתר דסעיד א"ל הכי אמר ר"י יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדי וכו' א"ל מקרא אני דורש ואתה אל תירא וגו' מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ונ' דהנה מעולם היו הצדיקי' ב' כתות הכת הא' שמאסו בעוה"ז עד קצה האחרון עד שהי' להם לטורח כל משך אכילתם ושתיי' וכיוצא והשני שהתבוננו כי אם לא יגמול האדם לגופו חסד וירצה אך להשלים נפשו גם הנפש לא תמלא כ"א אדרבא כאשר ישבע גוף האדם די מחסורו אזי יתן לנפשו להתעסק בצרכ' והנה הקנה הוא כלי הנפש המדברת והוושט כלי הגוף והכה ר"כ היה לו לטורח אפי' משך הסעודה וע"ז אמר

לר"י לימא מר מילתא ולא נבלה זמן בסעודה וא"ל ר"י הכי אר"י אין מסיחין בסעודה כאשר האדם יתעסק בעניני הגוף לא יצטרך להשתדל על השלמת הנפש כי אם כן יעשה האדם יקדים הקנה כלומר נפש המדברת לוושט כלומר לצרכי גופו ויבא לידי סכנה כי גם הנפש לא תמלא ואמנם יש עוד דברים אחרים בגב כי הנה אז"ל במ' ע"פ ויקרבו ימי דוד למות הצדיקי' ימיה' מתים אבל הם קיימים שנא' ירננו על משכבותם הכוונה בזה כי הנה הנפש המשכלת קשורה באדם רק ע"י נפש החיוני המתהווה באדם ע"י מזונותיו והכה בצדיקי' הנפש החיוני הזאת מתקדשת ונטהרת כ"כ עד שגם היא נשארת אחרי' וע"ז אמרו שהם קיימי' דהיינו חלק מגופם ג"כ קיים וע"ז א"ל הכי אמר ר"י יעקב אבינו לא מת כלומר ראה עד היכן יוכל האדם להגיע במזונותיו כי יוכל להבראות ע"י נפש חיוני' נפש נצחי' וקיימת ור"נ הוה סבר כי הנפש הזאת כיון שבאה מן הגוף היא נגלית וע"ז הק' וכי בכדי וכו' והשיב לו ר"י כי לא כן כאשר זרעו בחייו יהי' כלומר בבא יום אשר עין בעין יראו בשוב ה' ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר אז יראו כי הוא בחיים ושפיר בכו וספדו ואמנם כ"ז ביעקב אע"ה אשר עכ"פ נפשו יצאה ממנו לעיני בניו ומיתתו ראו חיותו לא ראו משא"כ במרע"ה איש אלקי' אשר גם בחייו היה דומה למלאך ה' ומיתתו לא ראו ישראל וגם קבורתו לא ידע איש וא"כ כלם האמינו כי עודו בחיים ובתוך מלאכי ה' יתהלך ואם גם על העדרו לפי שעה בכו על עצמו עכ"פ לא בכו וז"ש יעקב היה לו בוכים כ' ויעברו ומשה לא היה לו בוכים כלומר על עצמו לא היו בוכים כ' ויתמו:

במ' מו"ק למה נסמכה מי"צ לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרי' כך מי"צ מכפרת אז"ל שם אמר ר"א לב"ק ההוא יומא מאי אמרית אמור אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק בנחל שוטף חכה הועלה מה יעשו מי גבי' הכוונה בג' דברים אלו כי הנה הצדיקי' מועילי' לדורם בג' דברי' הא' כי באברתם יסכו עלינו ובזכותם מסתלקין הייסורין וכל רע מן הדור והשני' במלחמותם נגד האפקורסים העומדים בכל דור ודור להרוס עניני הדת והמה עומדים בפרץ למולם כמ"ש תלמידיו לריב"ח מה תיהוי עלן מאפקורסים והג' בהרביצם תורה בישראל והנה מול הראשון אמר אם בארזים שהיו מסוככים עלינו כפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר ומול הב' המשיל הת"ח ללויתן הזה התנין הגדול אשר דרכו בבא הציד על האניות לצוד הדגים הוא יבא תחת האני' ויהפכנה על פיה ככה ידמו החכמי' בגלותם חרפת מהרסי התורה כי מעט מן האמת דוחה הרבה מן השקר ואמנם אם לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק ומול הג' הוא כחל הנבע מקור חכמה אמר כי הכה כ"ז שהנחל יעלה על שפתו גם הגבי' יתמלאו לא כן אם בנחל שוטף חכה הועלה מה יעשו מי גבי' ככה

אם יחסר הת"ח המאיר לאנשי דורו בחכמתו מה יעשו שארי הת"ח ואדמה כי לענין זה כיוון דהע"ה בקינה אשר קינן על שאול ויהונתן שהשליש שמה ג"פ איך נפלו גבורים אמר בתחלה צבי ישראל כלומר תפארת ישראל על במותיך חלל כי איך כפלו גבורים ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר ואמר שנית כי הנה שאול ויהונתן יצאו ללחום נגד מכחישי ה' ולולא הושיע ה' משיחו כבר נתקדש ש"ש ע"י אמנם עכשיו איך כפלו גבורים במלחמה כלומר במלחמה כזו שהיתה מול מכחישי ה' ויהונתן על במותיך על מקום שהי' להיות לך לתפארת נהיית חלל וסיים שוב איך נפלו גבורים ומול הג' אמר איך כפלו גבורים שלא הניחו דוגמתן ומה יעשו עתה אי גבי' והיינו ויאבדו כלי מלחמה ואמנם אם כל א' וא' לפי ערכו ישים על לבו ענינים אלו בהעדר הצדיק ויאמר כד' הני בריוני דבשבבותי' דר"ז דאמרו האידנא מן מגן עלן אזי ישתדל כל אדם לתקן בעצמו יותר מאשר הי' רגיל תחלה ועי"ז אדרבה מי"צ יגרום להשלמת הדור והנה הש"י תיקן לאהרן בגדי כהונה וצוה אשר אותן הבגדי' עצמן ילבש כל כהן הבא אחריו למען במיתתו ישתדל הבא אחריו ללבוש בגדי המדות אשר לאהרן ועי"ז בגדי כהונה גרמו לטובת הדור ומנהיגם וז"ש כי על אותו דרך עצמו שבגדי כהונה מכפרי' דהיינו כשהכהן הבא אחרי אהרן לובש בגדי המעלות ומדות אשר לאהרן עד"ז מי"צ מכפרת. הרחמן הוא יגדור פרצותינו ברחמי' ובלע המות לנצח ובל"ג בב"א:

## דרוש והספד

על מ"צ ה"ה הרב הגאון מו"ה משה פערלס והמא"הג מו"ה שאול לאנדא זי"ע בעיר קראקא. פ' נח תרט"ו:

במ"ר פ' נח אלה תולדות נח הה"ד פרי צדיק עץ חיים מה הן פירותיו של צדיק מצות ומע"ט:

אז"ל בפ"ק דקידושין הזכות י"ל קרן וי"ל פירות שנא' אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליו יאכלו עבירה י"ל קרן:

וא"ל פירות שנא' אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו והכ' ויאכלו מפרי דרכם ההיא בעבירה שי"ל פירות ע' רש"י שם ולי כ' לפרש ע"ד אחר אז"ל שלהי מס' מכות דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות כאמרו לו למשה בסיני רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח איברים ושס"ה ל"ת כנגד ימות החמה הכוונה כ' עד"ז כי הכה בין המצות שציוונו בוראינו ית' עלי' בין העבירות שהזהירנו ית' מהם כולם נצטווינו לטובותינו ואמנם מ"מ יש הפרש ביני כי הנה המצות מלבד השכר הטוב הצפון לנו עלי' יש לכו שכר טוב עלי' בעוה"ז כמ"ש

הכ' ויצוינו ה' לעשות את כל החקים לטוב לכו כל הימים הן בעוה"ז הן בעוה"ב וביאר עוד ואמר לחיותינו כהיום הזה ואמר ועבדתם את ה' אלקי' ובירך את לחמך ואת מימך והסרותי מחלה מקרבך ולא כן העבירות עיקר העונש המיועד עלי' הוא לעוה"ב כאמור הנה היום בא בוער כתנור והי' כל זדים וכל עושי רשעה קש ובעו"הז יש רשע מאריך ברעתו והנה אמרו ז"ל ישראל מונין ללבנה ואומות העול' מונין לחמה כ' הכוונה כי או"ה שאין תכליתם רק בעוה"ז א"כ השפע שיושפע עלי' בעוה"ז הוא מצ"ע לפי מה שהטיבו או הרעו מעללי' משא"כ אומה ישראל שנבראו רק להיות ממלכת כהנים למען לזכות לחיי עד וכל מה שיושפע עליה' בעו"הז הוא רק הפירות ממעשי' בעו"הב והנה ידוע כי החמה אורה מצ"ע ולא כן הלבנה אורה רק לפי מה שתקבל מהחמה ולכך עולמם של או"ה נמשל לחמה ועולמם של ישראל נמשל ללבנה ועד"ז אמר הכ' והי' אור הלבנה וגו' הכוונה כי הנה לפי גודל וקוטן עולמינו הנצחי' יהי' עולמינו העובר הנמשל ללבנה ומעתה בעו"ה אחרי שלא נשיג בזה"ז עולמינו הנצחי' כראוי מכ"ש שלא יהא עולמינו העובר כהוגן וכל אשר ימעטו זכיותינו תמעט הברכה באסמינו כאז"ל משחרב ביה"מק ניטל טעם הפירות והיוקר יאמיר הגפן יתן פריו והיין ביוקר ואמנם לע"ל אשר יבטלו המנעים ובכל לב נדרוש לה' ככל אשר יגדלו זכיותינו יגדל ג"כ עולמינו וז"ש והי' אור הלבנה ר"ל השפע בעוה"ז הדומה ללבנה כאור החמה כעוה"ב בזה"ז ואור החמה ר"ל עולמינו הנצחי' יהי' שבעתים כאור שבעת הימים כמו שהי' באדה"ר קודם החטא שזכה לג"ע בחייו ביום חבוש ה' שבר עמו ואל ענין זה רמז ר' שמלאי כי הנה בעו"הז אין לכו כ"א ימות הלבנה כמ"ש וימות החמה הוא עולמינו המקווה ואמר כי הרמ"ח מ"ע הם כנגד איבריו של אדם כי התורה רפאות לשרינו ושקוי לעצמותינו ולכל בשרינו מרפא ואמנם הל"ת האוכל חזיר ונבלות לא יחלה מהם כ"א המה כנגד ימות החמה ר"ל לרמז אשר בבא יום תזרח שמש צדקה ומרפא בכנפי' יהי' כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא ויש רמוז לדברינו בחיי חנוך בן ירד שס"ה שנים ואח"כ נעשה מלאך ואמנם כ"ז בעבירות שאינו מכלה הגוף עצמו משא"כ בעבירות כקנאה ותאוה וכיוצא וודאי העושה אותן גם גופו בעוה"ז יכולה וז"ש ז"ל הזכות י"ל קרן לעוה"ב ופירות בעוה"ז ואמנם העבירות קרנה שמור ופירות בעוה"ז אין לה וכמ"ש אמכם עבירות שיש להם פירות מצ"ע כמ"ש עלי' כאמר ויאכלו מפרי דרכם וז"ש הכ' פרי צדיק הפירות שהצדיק אוכל בעוה"ז המה מעץ החיים שנטוע לעצמו וז"ש הכ' על נח אלה תולדות ר"ל קורות נח כל מה שקרה לו שהגין ה' בעדו והצילו היה רק משום שהי' נח איש צדיק תמים: במ' איכה כד דמך ר"י ממלחיא נפקין ר"י ור"ל וסליק עמהון ר"י פסאקא והוה תמן חד

סב בעי למיעל ומפטר עלוי' ולא בעי ר"י פסאקא למשבקי' ואמר ר"י שבקוהו דלשתבח באתרי' פתח ואמר מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים דכ' בהו והפלא וגו' ומחרבן ביהמ"ק דכ' בי' ותרד פלאים ובסילוקן של צדיקי' כ' הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא ושמחו כלהון בדבריו זה תו"ד המ' בקיצור ועדן יל"ד למה דחק ההוא סבא עצמו קדם ר"י ור"ל ועוד מק' העולם מגמ' דר"ה דאמרי' על צום גדליה בן אחיקם שקשה מיתתן של צדיקי' כשריפת בית אלוקי' דמ' ולא יותר ונ' דהבטיח ה' ית' לאברהם אשר בזמן שאין ביהמ"ק שאין לנו קרבן לכפר מי"צ מכפרת על עון הדור וגילה לכו ישעי' דלאו דווקא מיתתן כ"א גם הייסורין שסובלי' בחיי' מכפרי' כאמור והוא מחולל מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו ונמצא דכשם ששריפת בית אלוקי אף שהי' מכפר עלינו תם עוניך בת ציון בכל זאת הי' קשה לפני הקב"ה משום דכ"ז שביה"מק הי' קיים הי' לישראל בקיומו כמה כפרות בשנה ע"י הקרבנות וכן הענין במי"צ אף שהיא מכפרת מ"מ מכאן ולהלן חושבנא ולא כן כ"ז שהי' חי הי' מכפר בייסורין על עון הדור מדי יום ביומו ומטעם זה ק' מי"צ כשריפת בית אלוקי' משום העדר הכפרה מכאן ולהבא ואמנם כ"ז אם מ"צ מכפרת ואמנם אמר הכ' בזמן הבית ויהיו מלעיבים במלאכי אלוקי' ומתעתעי' בנביאיו וגו' עד עלות חמת ה' בעמו לאין מרפא ואז"ל מאי לאין מרפא שכל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו הכוונה כי אין ייסורין ומי"צ מכפרין כ"א למאמינים בצדיקי' כשם שיוה"כ אינו מכפר אלא למאמינים ואמנכם המבזה ת"ח אין רפואה בייסורי ומי"צ למכתן והנה בזמן שאין ד' החכמי' וצדיקי' נשמעי' לדור הוא רק מפאת שהדור חכמי' בעיני' לאמור כי הם ידעו יותר לכבד ה' וע"ד זה יכובד ה' ולא ע"ד הזקנים ההולכים בעקבות אבותינו ואמנה באמת לולא הי' לבם נכון עם ה' לא באו לכלל זה אך באמת לבם רחק מה' והצדיק המורה דרך הישר עומד ומקטרג על הדור אשר יבזו אותו' וה' החפץ בצדקת עמו יסלק הצדיק מהם למען לא יהי' לקטרג עלי' וז"ש ישע' יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני לומר אנחנו יודעים לכבד ה' ולא זקנינו ורועינו ובאמת לבו רחק ממני לכן ע"ד שלא ישמעו לקול מורים והנני יוסיף להפליא אותם הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ואמנם כאשר הש"י יסתלק עד"ז אינו מכפר כלל על עון הדור כמ"ש ונמצא שקשה סילוקו יותר משריפת בית אלקינו שכיפר לפי שעה מיהת וזה שדקדקו חז"ל בא' מיתתן של צדיקי' כי הצדיק מת מצ"ע ובמיתת תכופר להדור והשני קראו לו סילוק כלומר שלא המיתו, הקב ב"ה רק לסלקו מהדור והנה כד דמך ר"י מומלסיא ובאו ר"י ור"ל לעורר עליו הספד למען בהתעורר העם על מ"ל זה יכופר עונם ואמנם ההוא סבא ידע כי סילוק הי' ולא מיתה וזה שדחק

עצמו למפטר ברישא: במ' סוטה תניא אר"י אלמלא מקרא כ' א"א לאומרו היכן משה מת בחלקו של ראובן היכן קבור בחלקו של גד מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוה ד' מילין מי הוליכו מלמד שהי' משה מת מוטל בכנפי שכינה ומ"ה אומר צדקת ה' עשה וגו' והקב"ה אמר מי יקום לי וגו' ושמואל אמר מי: כהחכם וגו' ור"י אמר והחכמה מאין וגו' רנב"י אמר וימת שם משה וגו' סמליון אומר וימת שם משה ספרא רבא דישראל תניא ר"א הגדול אומר י"ב מילין על י"ב מילין הי' הב"ק משמיע וימת שם משה ספרא רבא דישראל וי"א לא מות משה נאמר כאן וימת ונאמר להלן ויהי שם עם ה' מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש הכפלא בחטאו של מרע"ה אחרי שפרט ה' חטאו כמה פעמים בתורה הוא מסיר החטא מעצמו ואומר ויתעבר ה' בי למענכם וה' התאנף בי בגללכם ואין זה מדתו אשר הוא אדרבא ולפושעים יפגיע ונ' דרש"י כ' כי החטא הי' שהכה ולא דיבר והק' הרמב"ן מה לי הכאה ומה לי דבור וכ' דהנה וודאי אם היו ישראל אז רק בני תרעומת שפיר הק' הרמב"ן ואמנם אם ח"ו הי' בהם קטנות אמונה כמ' דהע"ה וקדוש ישראל התוו ששמו גבול ליכולת הבורא א"כ הי' מן ההכרח להראות להם שוב ענין שלא ראו עדן ומאחר כי נס ההכאה כבר ראו במסה ומריבה רצה הש"י להראות להם עתה ענין חדש אשר גם בדיבור בעלמא יהפך להם חלמיש למעינו מים ואמנם מרע"ה רועה נאמן שהבין זה עמד על נפשו לאמור כי ח"ו אין חסרון אמונה בקרב ישראל כ"א הם כבן אשר ימרה בכל שעה כנגד אביו ולא יצטרכו לנס חדש וע"כ החל דברו לאמור שמעו נא המורים כלומר הלא רק מורים אתם ולא אינם מאמינים ואמנם הש"י החופש כל חדרי בטן ידע כי באמת קטנות אמונה הי' בהם והם צריכין לנס חדש ולזה אמר להם יען לא האמנתם בי כלומר לא האמנתם לדברי להקדישני לעיני ב"י כי יש צורך להקדישני שוב בנס חדש לעיני ב"י לכן לא תביאו את הקהל הזה האינם מאמינים אל הארץ ומעתה שפיר קאמר משה כי ה' התאנף בי בגללכם יען היו מקטני אמנה והוא לא רצה לקבל כזה עליו נמצא כי באמת קיים משה בענין זה אשר הערה למות נפשו כי ורם רצה להראות לישראל שהם מחוסרי אמונה בעניו מוסר עצמו למות כמו שדרשו רז"ל עליו ואת פושעים נמנה וגו' והנה אמנם אדרבא במיתתו זאת עבד משה ה' יותר ובכמה מעשיו בחייו כי באמת זה רצון הבורא אשר כל מנהיג ישראל ימסור נפש להמליץ טוב בעד עדתו כמו שאז"ל על גדעון לך בכחך זה וז"ש ז"ל כי בשעת מיתתו עוד הי' מוטל בכנפי שכינה והלך ממדריגה למדריגה עד שנסתלק קברו ד' מילין ומה"ש אמרו עליו כי לא חטא מעולם כ"א צדקת ה' עשה כלומר השתדל לעשות שיצדיק ה' את עמו ומשפטיו ר"ל מדת משפטו עם ישראל כדת הראוי לרועה נאמן ואמנם הקב"ה אמר מעתה מי

יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי און כלומר מה יעשו מעתה מנהיגי ישראל כשיהיו בני מרעים ופועלי און אם יאחזו במדת מרע"ה שלא לקבל רע עלי' יענשו ואם אדרבא יגידו על פני' דרכם וודאי לא ניחא למרייהו ומה יעשו וענין זה אמר שמואל ג"כ כי הב"ה קונן מי כהחכם ומי יודע פשר דבר וכן ר"י אמר ג"כ ענין זה והחכמה מאין תמצא להנהיג בני ואיזה מקום בינה ורנב"י אמר כי הש"י העיד עליו וימת שם משה במקום שמת שם הי' עבד ה' כי מיתתו הי' ריח ניחוח אשר לה' וסמליון אמר כי הכא אמר הקב"ה וימת שם משה מיתת משה הי' ספרא רבא כלומר כמו סופר המלך כלומר מליץ הגדול של ישראל ועם זה הסכים ר"א הגדול כי בכל מחכה ישראל נשמע קול זה ואמנם י"א כי מדה זו של משה לא מת וכמו שכאשר הי' עם ה' מ' יום ועשו ישראל העגל למטה המליץ אך טוב על ישראל ואמר שוב מחרון אפך והיינו שהי' עומד ומשמש את ישראל לפני ה' כן גם עתה בכל עת עומד ומשמש ומליץ טוב וחסד על כל ישראל ויהיו כא אמרותיו לרחמים עלינו ועל כל ישראל ובא לציון גואל בב"א:

## דרוש והספד

לז' אדר שני פ' צו על מיתת המאורים הגדולים מו"ה שמואל זאממער אב"ד בק"ק פאפא ומה"ו מאיר באסקאוויץ אב"ד בק"ק יאלע ומו"ה ליפמאן נייזאץ שהי' מקדם אב"ד בק"ק מג"ד ומו"ה יוסף בער בק"ק או"י. תרל"ו לפ"ק: במדרש ורש"י פ' זו אין צו אלא זירוז מיד ולדורות ובמ' עוד זאת תורת העולה אמר ר"א בר יודן משל למלך שכיבדו אוהבו בחביות יין וכלכלה תאיני א"ל המלך זו דורן א"ל אדוני המלך זו לפי שעה אבל כשתכנס לפלטין אתה יודע בטנה אני מכבדך כך א"ל הקב"ה למשה היא העולה אמר לפניו רבש"ע ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כשתטיב ברצונך את ציון ותבנה ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל וגו':

ויל"ד הרי גם במדבר הקריבו עולה וכליל אז"ל כשנפל פור באדר שמח אמר כפל פור בירח שמת בו משה רבן ולא ידע אותו רשע כי בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה וכ' בנעורר תחלה על מיתת הצדיקי' הנ"ל קורא אני על האחרון צר לי עליך אחי נעמת לי מאוד הכוונה כי כל צדיק בהעדרו צר לעולם כי יגרע מהם חקו במצות ומע"ט ואמנם אין כל צדיק זוכה אשר בחייו רוח הבריות נוחה הימנו אבל ביונתן היו גם שני' צר על מתתו ונעים בחייו כמ"ש הנאהבי' והנעימי' בחייהם וקורא אני על הרב מו"ה יו"ט נייזאטץ אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד הכוונה כי האיש הזה לא לקח מהעוה"ז מאומה כי אם להחיות וכל חיותו הי' רק בתורה מעין עוה"ב והנה עוה"ב

נקרא שבת והיינו אין בין יו"ט הכ"י לעוה"ב כי אם אוכל נפש בלבד זולת זה חי בעוה"ז מעין עוה"ב וקורא אני על מו"ה ר' מאיר בתורתו של ר' מאיר היה כתוב כתנות אור בא' הכוונה כי התורה נחלקת בפנימיות וחצוניות החצוניות הם הדברי' הגשמי' הכ' בתורה כמלכי אדום אלופי שעיר וכיוצא הם רק מלבושים גשמיים לדידן אמנם הבא בסוד: ה' העוסק בתורה לשמה מגלין לו רזי תורה אזי גם המלבושי' יאירו מול פניו וזה בתורתו של ר"מ הי' כ' כתנות אור בא' כי גם הכתנות היו מאירין מול פניו וקורא אני על הרב מו"ה שמואל שמואל מת ויספדו לו כל ישראל כי כל ישראל יבכו על העדר האי גברא יקירא ת"ח שמת בחצי ימיו והנה מצינו מיתתו של שמואל כפול בשמואל א' ראשונה במ' נבל הכרמלי ושנית במלחמת פלשתי' והביא רד"ק שם בשם מ' כי במות שמואל כל ישראל ספדו ונבל הרשע עשה לו מרזיחי' ונ' לפ' הענין הנה אז"ל במס' שבת א"ל רב לר"ש בר שילת אחים לי בהספדא דהתם קאימנא א"ל אביי לרבה כגון מר דסכו לי' כולא פומבדיתא מאך אחים לי' א"ל מסתייך את ורבא בר רב חנון הכוונה א"ל הקב"ה לאאע"ה כששאל אם בני יחטאו מה תהא עליה' בזמן שאין ביהמ"ק קיים א"ל הקב"ה הריני נוטל צדיק א' ומכפר עלי' וק' טוביא חטא וזינגד מינגוד אמנם הכוונה ע"ד שא"ז נסמכה מי"צ ליו"הכ מה יו"הכ מכפר כך מי"צ מכפרת הכוונה כי אמר הכ' וצדיק יסוד עולם ר"ל כי העולם נידון אחר רובו כמ"ש ז"ל עשה אדם מצוה א' הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות נמצא כ"ז שהצדיקי' בעולם ברכה בעולם שפע בעולם והנה כביכול ב"ה בעת שרואה כי ישראל חוטאין לפניו הנה צריך לכבוש רחמיו ולמנוע מהם טובתו אולי ישובו ע"י זה ואמנם הצור תמים פעלו ולא ימנע טוב מטובי' נמצא אשר כדי להמעיט השפע הש"י מסלק הצדיקים המכריעי' את העולם לכף זכות למען בדין יבאו ח"ו ייסורין בעולם והנה תכלית יוה"כ הוא למעט החלב והדם על משך מ' יום כמו שאמר בירושלמי סוף תענית למען יכניעו עי"ז לבם לאביהם שבשמים וזה הוא הענין עצמו במיתת הצדיקי' למעט השפע מיושבי תבל ואמנם אם יתעוררו העולם ע"ד מיתתו וידעו כי נוטל מהם בהעדר הצדיק מעין ההשפעה אזי ישובו אל ה' ולא ירע להם כמו שמצינו בהני בריוני בשבבותי' דר' זירא דכד נח נפשי' דר"ז אהדרו בתשובה וז"ש רב לרב שמואל בר שילת אחי' לי בהספידא א"ל בהספידא דהתם קאימנא התם לא אוכל עוד להרבות מעשים בעבורם. והנה אמר הכ' הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק הכוונה כי כ"ז אשר בני הדור ישתדלו לסייע לצדיק לעבודתו ולתורתו ירגישו בנפשם שפעת טובו וישתוממו על העדרו אמכם כאשר נאספו אנשי חסד ואין א' אשר ישתדל לסייע ידי עושה מלאכת הקדש אזי גם ההעדר לא יפול

בעיני' כי לא יאמינו אשר בחייו בזכותו חיו וז"ש הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואמר הטעם יען אנשי חסד נאספו שאין אנשי חסד אשר יחזיקו בתורת ה' ועי"ז באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק וזה מאמר אביי לרבה כי הנה אנשי פומבדיתא היו רשעי' וסני לי' לרבה ולא עמדו לימינו ומיה"ת יאמינו כי זכותו הגין עלי' וא"כ מאן אחים לך וא"ל רבה הרי מ"מ רואי' בעיני' כי זכיתי להעמיד תלמידים כוותך וכרבא בר רב חנון במקומי ולמה לא יאמינו כי זכות תורתי עומדת להם והכה זה הוא לגמרי ענין כבל הזה כי הנה שמואל הרמתי אף כי הוא לא נהנה משום אדם מישראל אבל היו לו תלמידי' רבים כמו שמצינו בשאול ופגעת בחבל נביאים וכל איש ישר לב החזיק בידי התלמידים וזה הי' הענין איך כבא בית הרואה בשאול וגלל כן כל ישראל האמינו כי זכות שמואל עמד להם ע"כ כשמת ספדו כלם על העדרו ואמנם הנבל הזה שהי' איש כליבי ופי' הרד"ק רע ככלב ונ' כי נוכל לפ' רעב ככלב כי כן דרך כל כילי אם יהי' לו עושר ונכסים וכבוד בכל זאת לא ידע שבעה ככלב הזה אשר לא ידע שבעה כמ"ש עלי' ישעי' והוא ידע כי מעולם לא נתן מלחמו לתלמידי שמואל וא"כ העושר שלו איננו בזכות שמואל ולמה לו לבכות עלי' ע"כ אף כי כל ישראל עשו הספד הוא עשה מרזיחין ואמנם אמר הכ' אשת חיל עטרת בעלה ואשתו המפורסמת בצדקתה וחכמתה היא היתה מחזקת ביד לומדי תורה וז"ש ולו אשה טובת שכל ויפת תואר לומר כי שלטה עליו והיא הביאה ברכה לביתו אף כי הוא הי' איש רע וקשה מעללים והוא כלבי וז"נ ג"כ פי' ד' המשנה סוף סוטה פני הדור כפני הכלב מאי הכלב בה"א הידיעה אמנם אחרי שביאר התנא איך בעקבא דמשיחא התורה והיראת חטא תתמעט אמר ג"כ כי בכל זאת אין איש שם על לב כי פני הדור כפני הכלב הנז' הוא נבל הכרמלי שנא' בו והוא כלבי שהי' עושה מרזיחין במיתת שמואל ואמנם באמת אך בזאת נוכל להנצל מהרעה הבאה במיתת הצדיק אם נתאונן על מיתתו וז"נ פי' הכ' ויבכו בכי ישראל את משה שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה הכוונה כי ע"י הספד שספדו כל ישראל על מיתת משה עי"ז לא עשה מיתתו רושם והי' קץ לבכיותם משא"כ אם במיתת הצדיק לא ירגישו עליו בני הדור אזי מיתתו עושה רושם ואין קץ לבכיי' ח"ש ע"י שבכו אותו ל' יום כל ישראל עי"ז ויתמו ימי בכי אבל משה וזה עני' אז"ל כי משה במיתתו עשה בתוך עמו לידה ממש כי התעוררו כל ישראל לאהבתו ולקבל תורת ה' אשר נתנה והרי יום מיתתו חשובה כאלו הי' יום לידה והנה המן הי' סבר כי מיתת משה עשה רושם בישראל כמו מיתת מרים שלא הי' מים לעם מיתת אהרן שבא הכנעני ולכך שמח כשנפל פור באדר אבל באמת מיתת משה לא עשה רושם כלל וכמ"ש והנה בעת מות נדב ואביהו אמר משה הוא אשר דיבר ה' לאמר

בקרובי אקדש והק' רש"י היכן דיבר ונוכל לומר כי זה פי' הכ' צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה ר"ל מי שנתעלה בתורה ומע"ט הוא העולה על מוקדה הצדיק הוא העולה על מוקדה על המזבח אבל כל הלילה בזמן שאין ביהמ"ק קיים עד הבקר ואש המזבח תוקד בו על הצדיקי' ואז"ל אין צו אלא זירוז מיד ולדורות שידעו הדורות ענין מיתת הצדיקי' ופי' מרע"ה ואמר בקרובי אקדש כאשר הש"י מסלק הצדיקי, אזי ועל פני כל העם אכבד כי לא אהי' קל להטיב להם כבראשונה כי אם יכבד ידי עלי' ואמנם כ"ז בזמן שאין בי"המק אבל בזמן שבי"המ קיים אדם חוטא ומקריב קרבן זה כי המקריבו וודאי עשה תשובה דאל"כ מה לו שהביא קרבנו משא"כ במיתת צדיקי' מי יודע ישיב ונחם וז"ש רז"ל במ' אבל כשתכנס לפלטלין אכבד אותך שנא' הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק כי הקרבנות נקראו זבחי צדק כי המה מצדיקי' את האדם וכמ"ש וסיים אז יעלו על מזבחך פרים ולא צדיקי' כאשר בזמן שאין בית:

אז"ל במ' מגילה אמר רבה חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ב' הכוונה בנפ' מ' דפ"ק דמגילה על העיר שושן צהלה ושמחה רבא פתח להאי פרשתא ברבות צדיקי' ישמח העם זה מרדכי ואסתר ובמשול רשע יאנח עם זה המן שנא' והעיר שושן נבוכה ויל"ד: הנה בימי המן נאנחו ישראל שנואי המן ובימי מרדכי שוב נאנחו שנואי מרדכי ונ' דהנה באמת מן התימא הגדולה על מרדכי כי מה הביאו לזה לגזור הריגה על שונאי ישראל ולעורר קנאה בין האומות ונ' דאמר שהע"ה הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בחסד כסאו הכוונה כי הנה נאוה למלך להנהיג מלכותו בחסד אמנם שיתנהג המלך בכל עת במדת החסד הוא לפי אשר הם בכי מלכותו אם אין בהם סוררים ומורים אבל בהיות בתוך העם רעים וחטאי אזי יהי' ע"כ הנהגתו וחקיו ומשפטי לייסר אותם וממילא אי. איפשר אשר לפעמי' גם ישר בחבלי רשע יתמך וזה כוונת ה' מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה הכוונה באיש תרומות לדעתי באיש המורם מכל העם ואינו משגיח בטובת הכלל והכה המולך ע"כ במשפט יעמיד ארץ לפי מה שראוי לבני מלכותו וא"כ אם משפטו חזק וקשה לא במלך העון כ"א באיש תרומות הוא אשר יהרוס הארץ וימנע מהם טובת המלך והנה הצורף לא יוכל לעשות מלאכת אומן חכם מסיגי כסף כאשר יוכל לעשות מכסף צורף וז"ש הגו סיגים מכסף ואזי יצא לצורף כלי שלם בשלימות וכן הגו רשע לפני מלך ואח"כ ויכון בחסד כסאו והנה מרדכי הצדיק הזה הי' דורש טוב לעמו וא"כ אם ישתדל שיהי' כל משפטי המלך טובים הי' צריך לבער הרשעי' תחלה כמ' שהע"ה הגו רשע לפני עלך ויכון

בחסד כסאו והנה החילוף בין העם לעם העם הוא העם החשוב ועם הכל בכלל והנה בממשלת מרדכי כל העם היינו החשובי' שמחו מכל האומות ואך הרשעי' כפל פחד עלי' משא"כ במשול המן הכל נאנחו כי לא הי' אצלו משא פנים לא לצדיק ולא לרשע הרג את ושתי וביקש להרוג את מרדכי והנה כ' ומאמר אסתר קים את דברי הפורים האלה ונכתב בספר הכוונה כי העיקר ד' הפורים לידע כל איש בדורו ללמוד ממעשי הצדיקי' האלו להנהיג כן לדורות עולם והיינו קים את ד' הפורים האלה והנה כ"ז שנבין מה בין מרדכי שצוה להרוג להמן שצוה להרוג נוכל לשמוח בנס פורים כי הוא לנו לאות להבא והיינו חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכיון שלא ידע אזי אין מקום שוב לשמוח:

ד' חז"ל סופ"ק דמגילה ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו שפרשו ממנו מקצת סנהדרין ואמרו עוד שם גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות דקודם שנעשה מרדכי משנה למלך קחשיב לי' בעזרא בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה:

ונ' לבאר בנבאר מ' האי ינוקא בפ' אלו מגלחין שאמר על רב המנונא ורבה בר רב הונא גזע ישישים עלה מבבל ועמהם ס' מלחמותי' קאת וקפוד הוכפלו בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו וחמד נפשו' ושמח בהן ככלה חדשה רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש צדיק הכוונה הי' לינוקא כי אחרי כי הי' רבה ורב המנונא ישישים במיתתם לא התעוררו העם עלי' באמרם הנביאים לעולם יחיו אמנם באמת אפי' אם הצדיק זקן שהגיע לגבורות בכל זאת לדורו אבד הא' כי אין לכו תמורתו בביאור ד' התורה וזאת שני' כי שפעת ומעין מעשיו הטובים נסתם מכל וכל והנה החל ואמר אף כי גזע ישישים הוא שעלה מבבל ולא היו צעירי לימים ואמנם בראשונה הלא הי' עמהם ס' מלחמותי' כי מי יפרק הוית ומי יגלה אורים והנה אמר כי שתים רעות יהא במיתתן הא' העדר השפע העולמיי והעדר אור התורה והנה הקאת מושבו בארץ מדבר ארץ מלחה ולא תשב ובואו מרמז לרעב ללחם ואמנם הקפוד מושבו באגמי מים כמ"ש ישעי' שמתיו למורש קפוד ואגמי מים והנה כ"ז שהת"ח בעולם יש להתורה כחל נובע מים חיים משא"כ בהעדר החכמי' בארות התורה משולים לאגמי מים וז"ש קאת וקפוד הוכפלו בשוד ושבר הבא משנער דהיינו רעב לתורה ורעב ללחם ואמר הש"י קצף על עולמו וחמד נפשות ואמנם שמחתו בעוה"ב עם הצדיקי' איננו כשמחתו עמהם בעוה"ז כי בעוה"ז תורתן פרה ורבה ע"י שהש"י מאיר עיני' בתורה ושמחתו בהם כשמחת בעל עם אשתו ואמנם שמחתו בהם בעוה"ב היא כשמחת חתן עם הכלה אשר לא יעשה פירות ואמר רוכב ערבות אך שמחתו בבא אליו נפש נקי צדיק ועד"ז אמר ג"כ ההוא ספדנא כד נח נפשי' דר'

אבינא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר ר"ל בתמרים שפעת העוה"ז שהיא זבת חלב ודבש ואמנם מול שפע התורה אמר כי כ"ז שהת"ח חי הוא משים לילות שלנו כימים כי ההולכים בחשך יראו אור גדול ועכשיו עלינו נשים לילות כימים על משים לילות כימי' כי עכשיו אנו צריכים להשים לילות כימי' ליגע עד בוש על משים לילות כימים ועד"ז כבין ג"כ מ' בר קיפוק שאמר על רב אשי אם בארזים כפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הים וא"ל בר אבין שלהבת וחכה בצדיקי' מי איכא הכוונה כי בר קיפוק הוה סבר כי מיתת צדיקי' הוא לתרי טעמי' הא' ע"ד בקרובי אקדש שנענשים על חטא קל למען ועל פני כל העם אכבד וז"ש אם בארזים כפלה שלהבת אם בצדיקי' עושה הש"י דין מה יעשו איזובי הקיר ושנית יודע הש"י ללקט תאנתו והן בעבדיו לא יאמין והנה היצ"ה מכונה בקהלת בשם חרם דהיינו חכה וחרמי' לבה וז"ש אם בצדיקי' לא יאמין ולויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הים וא"ל בר אבין לא כן לא שלהבת ולא חכה גרם כ"א מפני הרעה כאסף הצדיק בכו לאבלים ולא לאבדה וז"נ מ' דוד בקינתו על שאול ויהונתן שפתח ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ס' הישר הכוונה דהנה במיתת צדיקי' נ' בעו"ה כי עונותינו עברו ראש וקצף ה' על עולמו אמנם מצד אחר אנו רואים כי הש"י מקיים הבטחתו לאאע"ה כי נוטל צדיק א' ומכפר על עון הדור ואמנם זה דווקא אם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' והנה הקשת הוא ג"כ האות כי העולם ראוי למבול מ"מ יש כאן זכירת ברית נח וז"ש דוד הע"ה ללמד לבני יהודה קשת שיבינו ענין מיתת הצדיקי' הנמשל לקשת הלא כ' על ס' הישר דהיינו וכל בית ישראל יבכו את השרפה וגו' ואמר הצבי ישראל על במותיך אם הי' צבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים למה מתו הצדיקי' והכה אז"ל אבידת רבו שמביאו לחיי העוה"ב קודם לאבידת אביו שמביאו לחיי עוה"ז וזה ג"כ גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות כי הצלת נפשות הוא רק בעוה"ז ות"ת בין בעוה"ז ובין בעוה"ב ואמנם רוב העולם לא יבינו זה וישמחו באיש מציל נפשות יותר מבכל ת"ח וז"ש כי מרדכי היהודי היו בו שני דברים הא' שהי' משנה למלך אחשורוש ושנית שהי' גדול ליהודים בתורה ואמנם מחמת זה לא הי' כ"א רצוי לרוב אחיו מפני:

שהי' דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו אבל לא לכל אחיו לאותן שהי' אצלם ת"ת גדול מהצלת נפשות שאלו פירשו הש"י יגדור פרצות עמו ישראל ברחמי' ויבנה חומות ירושלים ובל"ג בב"א:

# דרוש והספד

לז' אב פ' ואתחנן תרי"ט לפ"ק על מיתת צדיקי' הרב המא"הג מו"ה ישראל ט"ש אב"ד בק"ק סאבאטיש והרב אב"ד מו"ה דוד אופענהיים בק"ק טעמעשוואהר:

בפ' השבוע עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה כי לא תעבור את הירדן הזה יל"ד מאי ל' וראה כי לא תעבור ונ' דהנה עוצם הקו' הנופלת בזה"ז הלא דהנה בדורת הראשי' שהי' כל מגמת אבותינו להקים הדת על תלו ובכל זאת לא שתו לב להקדים לה' אלקי' בית תפלות מפוארים בבנינים וצורתם לשם ולתפארת כאשר אנו רואים בזה"ז אשר בעו"ה הדת פרוץ במלואו ואדרבא במקומות ההם אשר תוה"ק כרוכה ומונחת בקרן זוית יגדילו וירוממו בנין בית ה' ואף גם כי רז"ל בירושלמי מס' שקלים נתנו זה לסימן על עזיבת התורה ואמרו מ"ד כי עזב ישראל עושהו ויבן היכלות בזמן שישראל בונין בתי כנסיות סימן הוא שעוזבין את התורה ואמנם הענין יתבאר בנבאר הכ' ביאע"ה ויקץ משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי וגו' עד שער השמים הענין כי הנה קדושת מקומות הקדושי' הוא מעצמו מעורר יראת ה' ואימתו על בואי שערי ה' בהיות לבם טהור וזך ומשתוקקים לגשת אל הקודש בבאם אל המקום הנכסף ירגישו בעצמם אצילות רוח מאת ה' אשר ימשכם בחבלי עבותות האהבה לדבקה בה' ואמנם כן לפי הכנת לב האדם ככה ירגיש בנפשו התעוררות טהרה ואמנם בבא אדם נעור וריק מיראת ה' אל בית ה' הנה הוא בעיניו כאילו הוא בא אל אחת המלונות אשר בו יתאספו אנשים לצורך עצמן והנה אבותינו ז"ל שהי' רוחם טהורה ומשתוקקים כל היום מתי יגיע זמן תפלה לבא חצרות ה' בתהלה מיד בבואם שמה רעדה אחזתם ויראה כסתה פניהם ולא היו צריכין להתעוררות אחר זולת זה לא כן דורינו זה אשר בעו"ה עזב רוח ה' אותם ולולא יבושו מגויי הארץ אפי' פעם א' בשנה לא יעלה על לבם לבא בית ה' ולזה גם בבואם שם לא ירגישו בעצמם מאומה לזאת ישתדלו כל היום להכין בית תפלתם בכמה מיני הכנות למען יפעלו הכנות האלה שידמה בעיני' בית התפלה לבית מקדש מלך וע"ז אז"ל שפיר כי עזב ישראל עושיהו ויבן היכלות בזמן שישראל בונין היכלות לבתי כנסיות סימן הוא שעוזבין את התורה כי לולא כן לא היו צריכין לשום הכנה ועד"ז כבין למה קראו רז"ל בית תפלתינו בשם בית הכנסת הלא שם זה חול ומצינו במ' אבות ישיבת בתי כנסיות של ע"ה מוציאין את האדם מן העולם ואמנם כוונו בזה כי תכלית בית תפלתינו הוא יען כי האדם כל היום מפוזר ומפורד ברעיוניו בעסקו בטרדות העולם ולזאת תכלית בית התפלה הזאת ליכנס ולקבץ רעיוניו בו לעבודת ה' ויראתו וזה ענין בית הכנסת ואמנם מי שלא אבדו ממנו מחשבות טהורות יען לא היו אתו מה זה

יבקש בבית ה' הלא כאשר בא כן ילך כעור וריבה והכה יאע"ה אחרי אשר שכב במקום הקדוש ההוא מבלי הרגיש מקדושת המקום מאומה ואמנם בשיבתו נודע לו בחזיון גודל קדושת המקום אמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי בל תמיהה והנה התבונן יעקב ע"ד קדושת המקום אשר אף כי לא ניכר שם מאומה בעת ההוא ובכל זאת נראה אליו עוצם חזיון נורא כזה אמר מה נורא המקום הזה במה כיכר נוראת המקום הזה אין זה לא מקדש מלך כ"א בית אלוקי' בית שהש"י משרה שכינתו בו ואמנם אדרבא גלל כן וזה שער השמים משום שאין בו הכנה כלל והתנבא יעקב בזה על עת חורבן בית מקדשינו ובכל זאת המקום בקדושתו תל תלפיות וזה ענין וירא ויאמר ולזה כיוון המקונן בקינות לט' באב שר שימומו ויקומן אין זה ועד"ז כבין מ' רז"ל במ' ר"ה צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ולמה כמנה כאן ללמדך ששקולה מי"ל כשריפת בית אלוקינו הענין כמו כן ע"ד שאמרנו דהנה עוצם קדושת המקדש היה מועיל בכו כ"ז שהיתה רוח ה' כוססה בנו ואמרה תורה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' ואמר ולא יראה את פני ה' ריקם כלומר לא תהא ראיה זו ריקנית ואמנם ברבות הימי' אשר בעו"ה יצא יראת ה' מלב אבותינו ובבואם לביה"מ כאשר באו כן הלכו א"ל הנביא בשם ה' כי תבאו לראות פני כי זולת זה לא פעלתם בנפשכם מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ואחרי כי ראה ה' כי בית קדשו לא יפעל מאומה בקרבם והנה הוא עליהם למסטין ולמקטרג לזה עמד הש"י והחריבו לטובת עמו והנה כמוהו ככה מדת הצדיקים בעולם אמר שהע"ה אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמי' תלין ואמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך הענין מאן דכאיב לי כאיבא אזיל לבי אסיא הענין האיש אשר יודע בנפשו כי לא ילך דרך נכון ונפשו לא מטוהרה בקרב חכמי' ילין ויתאוה להרפא ע"י מוסרם ואמנם הלץ אשר בלבו יחשוב כי הוא החכם והצדיקים בחשך יתהלכו למה זה ילך לקבל מוסר וגלל כן כמו כן אמר שהע"ה אוהב מוסר אוהב דעת ושונא תוכחת בער הוא הבער האמיתי והנה כ"ז ששמעו אבותינו בקול הורים ומורים עדן הי' זמן שישובו ואמנם לא חרבה ירושלים אלא על שביזו ת"ח שבתוכה כדכ' ויהיו מלעיבים וגו' ובהיות כן בראות ה' בכל דור ודור בזיון הת"ח אשר דברי' אינם נשמעים הנה הוא מאספם הביתה שלא יעמדו לקטרג על עמו וז"ש יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו:

כבדוני זה תוכן כל תורתו ודתו ואמנם ולבו רחק ממנו א"כ איפה לא ישמעו בקול מורים הנני יוסיף הפלא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר וז"ש ששקולה מי"א כשריפת בית אלוקינו שניהם העדרם טעם א' להם יען כי יראה ה' אשר בעו"ה לא יגיעו אותנו אל השלימו' הכה הוא נוטלם למען לא יקומו לשטן ואמנם

כל מעמד ומצב שנהי' בו לע"ע הגיע מחמת שלא זכה מרע"ה ליכנס לארץ כי לולא נכנס הוא וקיים לא תחי' כל נשמה וביער כל עובדי אלילים ופסילים מן העולם לא באו ישראל לכלל ע"א וזה הי' עיקר תפלת מרע"ה ותחנוניו ליכנס לארץ ואמנם אז"ל לא גלו ישראל לבין או"ה אלא כדי שיתוספו עלי' גרים והרי אנו רואי' כי כל האומות שאנו דרים ביניה' לא היו יודעי' מעולם את ה' והיו עובדים לצבא השמים ועתה רובם מאמינים ביחיד ומיוחד וגלל כן אחרי כי חפץ בעולמו בכלל לא רצה שיכנס מרע"ה לא"י למען באמת יגלו ישראל מכל אדמתם ועי"ז יתקיים באחרית הימים אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו' וז"ש לו אל תוסף דבר וגו' עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימנה וצפונה ותינוכה ומזרחה כלומר מכל ד' רוחות העולם תוהו ואם יתקיימו ישראל בארץ העולם מה יהא עליו ולזאת אמר וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה:

במ' איכה רבתי ע"פ תבא כל רעתם חטאו בזה כדכ' כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו ולקו בזה דכ' על זה הי' דוה לבינו ומתנחמי' בזה הנה אלוקינו זה קוינו לו וגו' הכה ענין חטא העגל מלבד שהוא מוק' מאוד יק' עוד מאמרם כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו וא"כ הי' להם לבקש איש אחר תמורתו ולמה עוד אמרו לסבת זה עשה לנו אלהים ואמנם הענין הוא כך אמרו ז"ל במ' סוכה לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלין אפי שכנתא בכל יום איני והאמר רשב"י ראיתי בני עליה והמה מועטין אם שנים הם אכי ובני הם ל"ק הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר פי' רש"י בר רשות הענין אמר שהע"ה וצדיק יסוד עולם ואמרה חנה כי לה' מצוקי ארץ וישת עלי' תבל ואמר מרע"ה ומתחת זרועות עולם כלומר אם הש"י יבקש להשפיע טוב וחסד בעולמו צריכין להיות בעולם צדיקי' אשר חפץ ה' בם להם לבדם כדי שיהא העולם ניזון בזכותם והיינו ומתחת זרועות עולם ואז"ל כי צריך העולם לל"ו צדיקי' דמקבלי אפי שכנתא שיאיר ה' פניו אליהם ואמנם הצדיקי' שני כתות יש אשר זכו להיות מכת רשב"י וחביריו אשר לא הסיחו דעתם מתורת ה' ועבודתו והלכו לבטח דרכם ולא היו צריכין מעולם לדבר דבר של בטלה או כיוצא ע"ד עבירה לשמה והיינו דעיילא בלא בר בלא רשות שלא היו צריכין רשות על מעשי' כי כלם קדש אמנם רוב הצדיקים לא זכו לכך כאז"ל הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם ואותם צריכין להיות דעתן מעורבות עם הבריות ולעשות מעשים לשם שמים אשר לפי ראות עיני האדם יפלא כזה על צדיקי' כמותם ואמנם רחמנא לבא בעי ועל אלו אז"ל הא דעיילא בבר ברשות כלומר שעשו מעשים ברשות התורה והקב"ה שהרשה לעשות עבירה לשמה והנה אבותינו במדבר כבר השיגו זה כי אין העולם כדאי כי הש"י ישם אליו פניו ותלו כל השגחת הש"י בי"מ במרע"ה אמנם אחרי אשר לפי

דעתם פתאום נעדר מהם אמרו א"כ אין אדם בארץ אשר נוכל לבטוח בו אחרי כי זה משה האיש כלומר השלם לא ידענו מה הי' לו וע"כ בקשו מאהרן שישתדל אשר א' מצבא המרום שאין בהם חטא יתהלך בקרבם למען בזכותו ישכון תמיד כבוד ה' עליהם והנה מרע"ה הבין כי יקום דור אחרון אשר יאמרו עכשיו כי משה מת ואין בארץ כמותו שוב יעשו להם עגל ויאמרו אלה אלקיך וז"ש כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם כתרגומו של אונקלוס בדריהון וזה ענין חטאו בזה משה האיש כי ע"י שהי' מרע"ה כ"כ גדול בעיני בא להם חטא העגל והנה זה גרם להם פורענותם בדורות הבאי' בימי ירבעם והבאי' אחריו שאמרו שוב זה משה האיש איננו ועי"כ אמרו אלה אלהיך ישראל וז"ש הכ' על זה משה האיש תמיד הי' דוה לבינו ועי"כ שאמרנו כי אין נביאו הדור במדרגת מרע"ה על אלה דהיינו על אלה אלהיך ישראל חשכו עינינו והנה בדור הזה באמת בעו"ה זה משה האיש איננו והדור יתום כאשר התנבאו עלינו חז"ל חכימיא כספריא וכל הרוצה לזכות בעולמו לא יפנה אל הרועים כי בעו"ה נתקיים ברובם מאשרי העם הזה מתעים ומאשריו מבולעים כ"א כל א' ישתדל בעצמו להגיע אל מחוז חפצו ויתפלל אל ה' שיטהר לבבו לעבדו באמת וה' ישמע תפלתו וישיבו לעבודתו כאשר הבטחנו ומל ה' אלקיך את לבבך ואך זה לבד יקרב אותנו לגאולתינו השלימה ז"ש ומתנחמי' בזה שנא' ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו כמ' ז"ל אין לנו להשען כ"א על אבינו שבשמים זה ה' קוינו לו כגילה ונשמחה בישועתו:

ותאמר ציון עזבני ה' וגו' עד ואנוכי לא אשכחך בגמ' פ' אין עומדין היינו עזובה היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו זוכר מעשי הראשונה ואתה עזבתני ושכחתני ומ' זה צריך ביאור יותר מגופא דקרא דאיזו אשה אחרת נשא הש"י איה ס' כריתות אמנם אמר הנביא ונ' בניישב תחלה קו' עצומה הכה אז"ל סוף מ' מכות דדרש ר"ע ע"פ ואעידה לי שני עדים דכיון שנתקיים נבואת אורי' ציון שדה תחרש אנו מחכים לנבואת זכרי' עוד ישבו זקנים וזקינות והנה בעו"ה כבר כלה י"ח מאות שנה מאז ראה ר"ע שועל יוצא מביק"הק ובעו"ה עדן לא בא אשר ע"כ כ' דר"ע הי' דורש דרשה זו לפי הנגלה ממנו אמנם באמת ניתנה דרשה זו לענין אחר מכוון ממנו בנתבונן הענין תחלה על המשך הענין דישעי' שם ויאמר ה' אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז וק' וכי באיזו חרט יכתוב אם לא בחרט אנוש וע"ז אמר אח"כ ואעידה לי שני עדים נאמנים את אוריהו הכהן ואת זכריהו בן ברכיהו וק' לפי דרשת רז"ל מה ענין הך ענין להאי דלעיל ואמנם אם נתבונן בעו"ה במעמד דורינו אשר נתקיים בנו ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל ונתבונן מאין באנו למדרגה זו

נמצא כי בעו"ה כל הרעה הזאת כללו אותה רז"ל במ' א' בחכמתם דורות אחרוני' שעשו מלאכתם עיקר ותורתם עראי זה וזה לא נתקיימו בידם והענין כי כ"ז שהי' אצלינו תוה"ק עיקר אך מלאכתינו הי' הכרח עלינו לא נטל כבוד בתוכינו כ"א אשר בתורת ה' ישתדל ומצותיו ינצור ואשר יפר חק ותורה נתקיים בו נבזה נמאס ואמר הכ' יראת ה' שנאת רע ואמנם מעת בעו"ה פנינו אל הבלי העולם ואך חפציו ישוו לכו ובגללו בעו"ה השלכנו מאויינו אחרי גווינו מעת הזאת סריכו ממצות ה' וממשפטיו הטובים:

זה בכה וזה בכה עושה לו שערי היתר ויפרצו גדרות עולם ואמרת ה' נאצו אין מכבד בעיניהם כ"א החרוץ בענינו עולמו והמרבה לו מהון העולם הן בהיתר הן באיסור ואשר לא יסכים עמהם על דעתם ויאחז בדרך האמת הוא הסכל בעיני' והמורה להם דרך הישרה הוא הפתי בעיני' עד אשר הגיע הדבר אשר ימאנו לשום עליהם מנהיג ההולך בדרך התורה ויחזיק בגדרי' כ"א יבחרו להם מנהיגי' אשר יחניפו לעם לאמור הלא זה הדרך הטוב אשר אתם הולכים בו ויפתחו להם כל שערי היתר והנה המנהיגי' הללו שתים הם מורי התורה ועמודי העבודה והנה על שנים אלו נתנבא אורי' ציון דהיינו השערי' המצויני' שדה תחרש כל התורה תהי' רק כשדה לא יקחו ממנו כ"א הנאות לעבודת האדמה למשאה ומתנם יאמרו גם בתורה מצינו ואספת דגניך והשיג דיש את בציר וכיוצא ואמנם הר הבית בית עבודת ה' לבמות יער זאיבי ערב אנשים בלי מסג ורסן אשר פרקו כל עול התורה מעל צווארם המה הפקודים בבית ה' ואמנם כבר הבטיחנו יוצרינו בשירת האזינו עדות לא תשכח מפי זרעו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ואם לא עכשיו אימתי וז"ש לישעי' קח לך גליון גדול על משך הזמן הגדול שימשוך זה וכתוב עליו בחרט אנוש לומר כי עם ב"י ילבטו ארחות דרכם ובחרט אנוש ימשכו למהר שלל חש בז זה יהי' כל מגמתם ואמר ע"ז ואעידה לי שני עדים נאמנים עד מתי ימשוך ענין זה עד שתתקיים נבואת אורי' ציון שדה תחרש והר הבית לבמות יער ואז תתקיים נבואת זכרי' והנה המקונן אשר בנבואתו ראה משך הזמן הזה אמר על כל הצרות הנ"ל באיכה ע"ז היה לעבר דוה לבינו אבל על אלה שיציע הלאה חשכו עינינו כי אפס תקוה ואמר מה היא על הר ציון ששמם שועלים מחבלים כרמים הלכו בו והנה בעו"ה כרתו יערה ולא הותירו בכרם ה' כ"א בה' לבדו האמינו זולת זה כל תורת ה' הכל כמנהג מדינה בעינ' וע"ז אמר ואתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור זולתך וכסאך לא יודו בך מאומה והנה מימות עולם הי' לנו לשם ולתפארת גודל הנצחון אשר בנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת אמר מרע"ה כפי' המ' שם או יהודי או צלוב וזאת שנית כי דתינו לא נשתנה אפי' בעוקץ א' והדור עז פני' הזה בעו"ה השליכו גם

שני' כי אדרבא כל מגמתם להשוות אותנו לשאר העמים וגם כל אשר לאל ידם לשנות דתי ב"י המה עושים וז"ש למה לנצח תשכחנו הנצחון שהי' בנו גם זה נשכח תעזבנו לאורך ימי' הזקנה והאריכות ימי' של תוה"ק גם הוא עזב אותנו והנה ידוע כי תכלית גליותינו הי' רק להכין לאומות לב א' לאביהם שבשמים ולפרסם האמונה בעולם והנה זה באמת נעשה על ידינו אבל בעו"ה גם אנו בפח יוקשים ותוה"ק כמעט נשתכחה ולא נשאר בידינו כמעט האמונה בלבד ובזה עוד ירהבו פריצי ב"י ולואי כי גם זה לא ידעו למען יהי' מובדלים מקהל הגולה וז"ש הנביא ותאמר ציון עזבני ה' השערי' המצוייני' בהלכה אומרים כי נעזבו מה' אשר הבטיח דברי אשר שמתי לא בידיך כ"א בפיך תורה שבע"פ לא ימושו מפיך ומפי זרעך עד עולם ואמר ואד' שכחני ע"י שמכירי' עוד אדנות ה' ע"י זה ישכיחו התורה ואז"ל תכלית גלות זה לישא לו הש"י עוד אשה אחרת שיכירו כל יושבי תבל אבל למה עי"ז שאנחנו שלוחים לכך יגרע נחלתינו וע"ז השיב הש"י היתכן זה הנה ההכנה לאו"ה הוא עדן הריון ואתם כבר לקחתי אתכם על זרועותי ואיך יתכן כי תשכח אשה עולה אשר תשא על כתפי מרחם אשר ע"י שתבקש לרחם בן בטנה שהיא עדן הרה עמו ואם יקרה מקרה כזה אשר גם אלה תשכחנה אבל אנוכי לא אשכחך שלא אהי' אנכי הסבה לשכחה זו כן ירחם ה' את יעקב ובל"ג בב"א::

## דרוש לחינוך ביה"כנ

כ' ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת. עלינו לחקור מדוע קרא הנביא לבית ה' סוכה וכן ל' הנפלת אינו מדוקדק כי הו"ל להיות הכפולה והנה מצינו גם בתהלי' ל' סוכה על בית ה' אמר הכ' ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון וארז"ל במ' הובא בילקוט שם א"ר ברכי' מתחלת בריאתו של עולם עשה לו הקב"ה סוכה בירושלים והי' מתפלל בה יה"ר שיעשו בני רצוני שלא אחריב את ביתי ומקדשי ומיום שחרב מתפלל יה"ר שיעשו בני תשובה שאקרב בנין ביתי תדע לך שכן הוא אומר והביאותי' אל הר קדשי ושמחתי' בבית תפלתי מלמד שהקב"ה מתפלל הראו לכו רז"ל בזה ענין שם סוכה שהי' לבית המקדש הענין כי מיום שנבנה הבית אמר הקב"ה לשלמה הבית הזה אשר אתה בונה אם אתה תלך בחקותי וגו' ושכנתי בתוך בני ישראל וכפל עוד הדבר אחרי הבנותו ואמר אם שוב תשובון מאחרי והבית הזה כל עובר עליו ישום והנה זה הי' הענין אשר הי' חפץ ה' בתחלה במשכן מיריעות עזים ולהראות כי נקל בעיני ה' לכתשו אם יעזבו בני ישראל את תורתו זה ענין השיכון בד"ה בדבר ה' כי לא ישבתי בבית עד היום הזה ואהי' מאוהל אל אוהל וממשכן הכוונה כמ"ש למען ידע עמי כי ברגע יבער אפי בהדום

רגלי ואח"ז כאשר בנה שלמה הבית אף כי בנהו אבני גזית בכל זאת ספכו בגבים ובארזי' למען ידמה יותר לאוהל ולבית וזה ענין שם סוכה שנתן לה הנביא ואמר ויהי בשלם סכו ולא ביתו וא"ר ברכי' כי מה"ט לא הי' כ"א סוכה משום שתמיד הי' הקב"ה מתפלל שלא יגרמו עונותינו להחריבו ואמנם לע"ל אמר ישעי' נכון יהי' הר בית ה' וזה שאמר ושמחתי' בבית תפלתי וכל הענין הזה פי' לנו עמוס ואמר כי לכך הי' שמה סכת דוד משום שהי' כמו סוכה שאינו עומד קיים כ"א עומד ליפול ואמר ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת ולא תהא עוד נופלת כ"א ובניתי' כימי עולם הא חדא אמנם יש בענין שם סוכה עוד דברי' בגו במ"ש ומעונתו בציון הכוונה ע"ד שכבר חקרנו מימים ימימה לאיזו ענין הי':

צורך גבוה הן במשכן לצוות למשה כל פרט ופרט מהאומנות היאך יעשה כיון שהיו שם חכמי לב וכן בבית שעשה שלמה אמר דהע"ה כאשר מסר לשלמה בד"ה את תבנית הבית הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וכן נתנבא יחזקאל ומקצת על בנין בית שני והרוב על עתיד המבלי חכמי' ואומנתם הי' הצורך לזה אמנם אמר הנביא כי לא דרכי דרכיכם ולא מחשבותי מחשבותיכם וזה הוא פנת הדעת אשר לא יאמר האיש הישראלי כל אשר יחפוץ בו תבונת האדם הוא הרצוי בעיני ה' כי זה ענין פתח השער לכל האפקורסי' זה יתיר לו מאכלות אסורות מטעם זה וזה מלאכת שבת ויו"ט כ"א אדרבא ישתדל האדם שיהי' רצון ה' לרצון עצמו ואז ילך לבטח דרכו בקדש וזה אמרם במ' אבות עשה רצונו כרצונך ר"ל שיהי' רצון ה' רצונינו ועי"ז יעשה רצונך כרצונו שלא יהא לבך חלוק עליך וזה הי' סיבת צוות ה' בכל בתי מקדשי' סדר הבנין מקטן ועד גדול ואמנם מחמת זה לא הי' האומן יכול להראות אומנתו ורוחב לבו במלאכת בית ה' כי הכל מה' עליו השכיל והנה כל הבא אל תוכו ימצא בו מצד בינתו חסרונות לאמור הלא זה הי' נאוה להיות כך וזה עד"ז וככה נאוה וככה יאה ותשובתינו על כל הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אלי' ולהראות על ענין זה אמר המשורר באמת אין זה בית לכבוד ה' הגדול הגבור והנורא ואין זאת כ"א ויהי בשלם סוכו ואמנם זה הוא. חבתו של מם"ה כי בחר ה' בציון הש"י אוהב ללכת בדרך אשר ציין לפנינו כמ' הכ' הציבו לך ציוני' וז"ש ומעונתו בציון הסכה המצוינת מאתו הוא מעונתו לבדה ואל זה כיוונו רז"ל במ' ברכות באמרם א"ל רבא לרפרם אימא לן מהני מילי מעלייתי' דאמרת לן משמי' דר"ח במילי דבי כנישתא א"ל הכי אמר ר"ח מ"ד אוהב ה' שערי ציון וגו' אוהב ה' שערי' המצוייני' בהלכה מכל בתי כנסיות של ישראל וק' מאי מעליותא א"ל בזה ולמ"ש הכוונה עד"ז הנה אם בתי כנסיותינו אין להם שערי' המצויני' בנביאים וכתובים כאשר הי' לבית ה' בכל זאת

בהלכה בתורה שבע"פ ימצאו כמה ענינים המצויני' לנו בענין תיקון וסידור ביה"כנ והנה כשם אשר בבית המקדש הי' ומעונתו בציון כמ"ש ככה חביב לפניו ית' אם אנו משתדלי' לציין בית כנסיותינו בד' הלכה המצוייני' לנו וז"ש עיקר אהבת ה' לבית הכנסת הוא ע"ד אשר שערי' דהיינו מחלקותי' מצויינו' בהלכה ובאמת זה ענין גדול לבזבז הון רב ולקצר אח"כ ביופי התבנית מפאת ההלכה וע"ז נאמר הנה שמוע מזבח והנה כ"ז שאין הביה"כנ מצויין בהלכה הוא בית תפארת ולאחר שנצויין הוא דומה לסוכה ואמנם עי"ז היה לרצון ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון סכה ואח"כ ראוי לברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה ונדקדק התיבות האלו א' אל א' ונמצאם מורה על אמרתינו אלה כי הנה האדם יש לו חיות על ג' פני' הפן הא' חיי גופו והנה בזה ישוה כל הב"ח וע"ז אנו אומרי' שהחיינו והפן הב' החיות המוסרי' אשר בו לאדם יתכון על שאר ב"ח וזה מורה על כשמת ה' אשר בקרבו ועל קיומו הנצחיי וע"ז אנו אומרי' וקיימנו והפן הג' הוא החיות באומה מראש ועד עתה ע"ד תחת אבותיך יהיו בניך והנה ל' הגיע שייך ע"ד שיש לו משך מה הן בזמן הן במדה וזה שאנו מודי' ומברכי' בכל זמן שיגיעו מועדינו לשמחה ובעשותינו מצוה ממצות ה' וכן בשאר הענינים כשאנו זוכים לכל דבר ברצון ה' שהחיינו בגוף וקיימנו בנפש והגיענו בנשמה לזמן הזה והנה אנשי כה"ג טפלו לשם סכה עוד כינוי א' יקראו אותה סוכת שלו' כאמרם ופרוס עלינו סוכת שלומיך והנה זה מיוסד על ד' חגי הנביא שאמר גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ובמקום הזה אתן שלום וכ' הכוונה כי הנה האומה הישראלית כל כוחה תלוי באחדות כי אם גם בתוכם יתפרדו בנקל יוכלו אויבינו לנו ולתכלית האחדות הזה גזר הש"י בבואינו אל הארץ שלא לבנות כ"ח בית א' לה' אל תוכו יאספו כל בני יעקב שלש פעמים בשנה כ"א היו בוכי' כמה בתים לבית ה' אולי א' יטה מעט בתבניתו מחבירו וע"ז נפסד האחדות ואמנם בבית ראשון ע"י פסל מיכה וע"י מלכי ישראל הרשעי' הופסד תכלית היקר הזה אמנם בבית שני לא הי' ע"א כלל בינינו וכל ישראל רק אל בית ה' א' יאספו הי' כבוד הבית עי"ז ביותר וז"ש בענין זה יהי' גדול כבוד הבית האחרון מן הראשין ע"י כי במקום הזה אתן שלום שלא הי' בבית הראשון והנה גם אנחנו נקווה אשר ע"י המעט שנתקן לע"ע בבית הזה יהי' גדול כבוד הבית האחרון מן הראשון כי במקום הזה אתן שלום:

## דרוש לחינוך בה"כנ

מה ידידות משכנותיך וגו' כ' לכאורה כי המשורר כיבא בזה אשר אנחנו בעת הגלות והחרבן נשתדל ליפות בתי מקדשי מעט ואנו שמחים בזה כעל כל הון והחל המשורר

לתמוה על זה אחרי כי אין זאת המנוחה כ"א כל מאוויינו אשר ירחם ה' עלינו ועל בית מקדשו בקרוב וא"כ איפא לשמחה מה זו עושה וע"ז אמר מה ידידות משכנותיך הרבים בגולה הלא נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' והנה אמרו ז"ל כי המביאים בכורים כשהגיעו לעזרה אמרו כל הנשמה תהלל יה הכוונה כי בבית המקדש גם הגוף הנפש החיוני גם הנשמה יהללו יה ע"ז אמר נכספה נפשי למקום אשר לבי ובשרי ירננו לאל ולא לבי לבד:

אמנם נ' לפ' כי המשורר ביאר לנו בזה התועלת המגיע לנו אם בית ה' נאוה קודש כי הנה מצד עצמותו בהשקפה ראשונה מה תועלת בזה הכי בית ה' ממש הוא הלא אמר גם על מקדש אל שהע"ה הנה השמים ושה"ש לא יכלכלוך אף כי הבית אמנם כן אמתת הדבר את אשר תורת ה' ויראתו מנת כוסו ומבין כי זה לבד מטרת חפצו בעולם וכל היום יכסוף רק לזמן בו יסתופף בבית ה' כגון זה אינו צריך ליפוי והידור כלל ואמנם אחרי כי רוב בני אדם אינם במדה זו ואם גם המה ידעו כי על האדם להשלים נפשו בעבודת קונו בכל זאת נפשו קשורה בהבלי העולם וכל אשר לא יערב למלאות א':

מתאותיו מאן ימאן ואולי לזה כיון קהלת באומרו כל הדברי' יגעי' אם לא יוכל איש לדבר וגם לא תשבע עין לראות ולא תמלא אוזן משמוע ולזאת בהיות מצב האנושי עד"ז אזי הכרח הוא ליפות ולפאר בית ה' בכל מיני נוי והידור ולזאת בימי אבותינו הראשוני' יען כי היתה תורתם ואומנתם עיקר מאוויי לא בזבזו על זה יען לא הי' להם צורך בזה ועד"ז כבין מרז"ל בירושלמי שקלי' שדרשו ע"פ כי עזב ישראל עושיהו ויבן היכלות בזמן שישראל בונין בתי כנסיות סימן הוא שעוזבין את התורה כי אז הכרח הוא להם להיות בית ה' היכל מלך ומעתה נבאר ד' המשורר א' לא' החילוק שבין כוסף לכלי' כי הכוסף הוא תאות לב האדם ובכל זאת האדם לא יחזור אחריו אבל דבר אשר נפש האדם יכלה אחריו לא ינוח עד אשר יגיענו ועל ד"ז אמר המשורר מה ידידות משכנותיך ה' וגו' ר"ל מה תועלת יש בידידות בית ה' ואמר כי ע"י ידידות זה נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לא די בי הכוסף לבד כי אם גם כלתה נפשי לבא בחצרות ה' ובהיותי שם לא לבי שהוא רוחי לבד ירנן כ"א לבי ובשרי ירננו אל אל חי ולא נהי' כמו שנא' בו בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ואמר עוד גם ציפור מצאה וגו' הנה האדם מכונה בשם צפור כמ' הכ' נודי הרכם צפור והסבה בזה ע"ד שאמר הכ' כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף אז"ל אדם לעמל יולד או לעמלה של תורה או לעמלן של בריות כי הש"י שם בטבע האדם אשר לא ישקוט כל ימי חייו וישתדל בכל מאמצי כוחו להגביה עוף ומדה זו טובה לאדם כי רק ע"י השקטי' והכוחי' יבא כל רע בעולם וז"ש כשם שהבני רשף

נוצרו להגביה עוף כן האדם ע"כ לעמל יולד והנה כשם שבבני רשף יש שני מיני' המין הא' מכונה בשם צפור המה המצפצפים בנעימות קולם בכל צפר וצפר כפי' הרמב"ן פ' מצורע והמה רק לתענוגי בני אדם והמין השני המה צפרי דרור רבי הנזק ומעט התועלת כן המה כתות בני אדם המגביהי' עוף בתורה וחכמה המה הצפורי' אשר יתענגו בהם בני אדם לא כן אותם אשר ישתדלו להגביה עוף בקניני העוה"ז המה מכוכי' בשם דרור יען יזיקו זא"ז ואמנם אם ידידות בית ה' גם צפור מצאה בית כמו שאז"ל אביי לא הוה גרס כ"א בבי כנשתא אמר ה' אהבתי מעון ביתך ואמנם גם הדרור אם גם לא יהי' בית ה' ביתו בכל זאת יתגורר שמה כדרור אל קנו והיינו ודרור קן לה ואשר הוא יקצר ישתדל אשר בניו ילידי שעשועי' יתקנו וז"ש אשר שתה אפרוחי' את מזבחותי' וגו' ואמר אם ידידות בית ה' אזי אשרי מאושרי' בכפשם יושבי ביתך ולא יתמהמהו מלבא שמה וגם בהיותם שם עוד יהללוך סלה ולא יקדימו לצאת ואמנם יש עוד בידידות בית ה' דברי' בגו כי הנה דהע"ה הי' הראשון אשר עלה על לבו לבנות בית לה' ואמר עליו הש"י הטיבות כי הי' עם לבבך וא"ש מדוע לא עלה על לב שאר הצדיקי' שהיו קודם דוד ונוסף ע"ז כי בימי חגי כשנתרשלו ישראל בבנין בית שני חרה אף ה' בהם והוכיחם אמנם הענין אמר הכ' שדי לא מצאנוהו שגיא כח ואז"ל אין הקב"ה תובע מן האדם יותר ממה שעליו לעשות והנה כ"ז שהתנהגו בני האדם בעניני עולמם הוא ע"ד הפשיטות די לנו אם גם בית ה' בנוי ומתוקן אף בלא יופי והידור וזה הי' ענין דורות הראשוני אמנם בימי דהע"ה אשר החלו עם בני בני ישראל להתנהג ברמה אמר דהע"ה על עצמו הנה אנוכי יושב בבית ארזי' וארון ה' בתוך היריעה כלפי לייא שולחנך מלא ושלחן רבך ריקם והן הנה ד' חגי הנביא העת לכם עתה שבת בבתיכם ספוני' ובית ה' חרב נמצא אשר בזמנינו זה אשר בעו"ה בתי משכנותינו מיופין בבית כל איש כפי מסת ידו החיוב עלינו לפאר ולרומם בית ה' וזה ג"כ אמרם כל עיר שגגותי' גבוהי' מגג ביהכ"נ חריבה וא"א אנא עבידנא למתא מחסיא דלא חרבה והרי הוא בכלל זה אלי ואנוהו וד' רז"ל התנאה לפניו במצות וגם הת"א שתרגם אבני לי מקדשא כיון ע"ד שאז"ל הידור מצוה עד שליש במצוה ועד"ז מרגלא בפי מרן זצוק"ל אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר להבדיל בין עובד מאהבה לאינו עובד מאהבה ואמנם אצל זה אלי ואנוהו כ' אלקי אבי וארוממנהו והכוונה כי הש"י לא ימצא חפץ בשום הידור מצוה אם אינו על הדרך שדרכו בו אבותינו מעולם ואמר שהע"ה אל תבוז כי זקנה אמך ואמר עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל הכוונה בזה כי מנהיגי ישראל נקראי' אביהם ואז"ל מורא רבך כמורא שמים יען הרב הוא פי ה' בארץ ואמנם הכבוד הזה יאה לו כ"ז שהוא שומר משמרת ה' ולא יטה

צאנו מן הדרך וע"ז אמר שמע בכי מוסר אביך ואמנם ואל תטוש תורת אמך כי עד"ז נאמר במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב ואמנם אם ח"ו הענין להיפך כי ימרדו באביהם ע"ד שיבזו מנהגי אבותינו הראשוני' ע"ז אמר שלמה עין תלעג לאב משום ותבוז ליקהת אם דהיינו זקינם יקרוה עורבי כחל וגו' וז"ש אימתי קיימת זה אלי ואנוהו אם הוא אלקי אבי ג"כ שלא אזוז מקבלת אבי ואז וארוממכהו ומטעם זה נקרא ביה"כנ ולא בית תפלה להורות שצריך להיות בנוי ע"ד המקובל בכל כנסת ישראל ואמנם נקרא עוד ביה"כנ כי תכלית בית זה לשכח כל א' שם מאוויי' ונהי' שם רק כלנו יחד עבדי ה' וישקוט בבית זה מלבנו כל קטטה וכל תקלה ונהי מכונסים באגודה א' ועד"ז כ' מש"כ בזוהר כי הא' מן הדברי' המעכבי' הגאול' הוא שיחתינו בביה"כנ כי הנה ידוע אשר השנאת חנם בינינו היא מעכבת הגאול' ואם בעת תפלתינו לא היינו מסיחים דעת כלל וכלל הי' באותה שעה לכה"פ אהבה בינינו ותפלתינו נשמעת ואמנם ע"ז השיחה בעו"ה אדרבא בעת העבודה יתגוררו ח"ו מדני' וזה שמעכב קבלת תפלתינו ואה נשתדל בכל עת לתקן מעוות זה בינינו יקבל ה' תפלתינו ברחמי' ויחתום אותנו לחיים טובה ולגאולה שלימה בב"א:

## דרוש לחינוך ס"ת

פ' שמיני בבית הקצינה מ' אסתר בת בנימין:

בתו"כ פ' שמיני ומייתי לי' פ"ק דמגילה ויהי ביום השמיני מלמד שהיתה שמחה לפני הקב"ה באותו יום כיום שנבראו בו מעשה בראשית כ' הכא ויהי ביום השמיני וכ' התם ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ע"כ כ' בנבאר מאמר תמוה לרז"ל במ' שבת א"ר כהנא מ"ד כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו הבנים הכוונה לרז"ל בענין זה הוא כי הש"י חלק עולמו בכלל לב' מיני בלואי' זכרים או חזקי המזג העומדים בכח עצמם והשנייי' כת הנקבות חלושי המזג אשר יצטרכו למין הזכרים לקיומם והעמדם ועל ענין זה תקנו לזכרי' שלא עשני אשה שהיא ע"כ קנוי' לאחר כמקצת עבד עד שאמר שהע"ה אשת חיל עטרת בעלה ואמנם עטרת בלא בעלים לאו מידי הוא ואמנם גלל כן לא נחשוב כי יפחות בעיני ה' ערך הנשים לערך אנשים הואיל ולא מלא בידם טובו לא כן הוא כ"א אדרבא אז"ל גדולה הבטחה שהבטיחה ה' לנשים וכיוצא אמנם הענין הוא כך הנה נחזי אנן בהויות העולם הנה החרש בחל כלי אומנתו עבים וגסים יען הנעשה ונגמר על ידם כיוצא בהם ואמנם צורף נחושת כלי אומנתו מעט יקרים ולצורף כסף עוד יותר וכן לזהב ולעושה באבנים יקרות נמצא כל עוד יהי' הדבר המסובב יקר ודק יהי' כלי

המצאתו כמו כן יותר יקרה ודקה ומעתה האשה הזאת אם הבנים אשר בקרבה ייצר ה' יציר כפו האדם היקר הזה בל כרחה תהי' חלושה ומעתה חולשתה אינו כלל לגרייעותה כ"א משום שהוא רק כלי הויה וז"ש הוא אמר ויהי כביכול ברא דבר א' בעולם שהוא כלי הוית' ואיזו זו אשה וע"י הוא צוה ויעמוד אלו הבנים ע"י שהכלו הויה היא ברי' חלושה כאשה הזאת בכחה להעמיד ממנה בנים יקרים ועד"ז יש להמליץ מה שאמר שלמה על האשת חיל כפה פרשה לעני וידי' שלחה לאביון דאז"ל א"ל טרנוסרופוס לר"ע למה אין הקב"ה מפרנס בעצמו העניי' א"ל כדי לזכות על ידן הבריות וכן ד' רז"ל על חסד ואמת מן יכצרוהו נמצא העני הנמשל של האשה כי חולשתו והצטרכותו יביא השמלה לעושי חסד והנה החילוק שבין עני לאביון כי העני הוא העני מנעוריו והאביון אשר ירד מנכסיו והנה האביון הזה אין די לו בצדקה כ"א צריך ג"כ פיוס ופיוס הזה הוא כי הוא גורם להשלמת העולם והנה החילוק שבין כף ליד הוא כי שם יד משותף ג"כ לכח וגבורה וכיוצא וז"ש כי האשת חיל לעני תפריש רק מלא כפה מברכת ה' עלי' משא"כ לאביון תשתדל לפייס ג"כ ובמה במה שתשלח ידי' החלושות לומר כמוני כמוך כי במה שאתה חלש במאודך הנני חלש במזגי וגורלי וגורלך שוים כי גורל שנינו הוא להשלמת העולם והכה כמו שהצענו אשר להוציא דבר יקר צריך שיהא כלי האומנות כמו כן דל ההרכבה הנה זה בדברים אשר ישתתף בהם עוד מעשי אנוש ותחבולותיו ואמנם דברים המונחים אל הטבע לבדה צריך עוד יותר ומזה כי הדבר אשר יתהוה יהא טרם הויתו בגדר ההעדר וההפסד לגמרי ואך מההעדר האמתי תצא הדבר אל השלימות ואמנם האדם אשר לא ידע בסתרי חשך לא ישמח בהפסד הדבר עד אשר יודע גדר שלימותו לא כן הבורא אשר הכל גלוי לפניו כמו כן ישמח בהכנת השלימות ע"י ההפסד הקודם להוי' כאשר ישמח בההויה עצמה וכינה אותה בשם הויה וזה ענין ויהי ערב ויהי בקר הנאמר בכל מעשה בראשית כי ההוי' עצמה שהיתה בבקר בעת צאת הבריאה היתה בלילה בעת הריון ובזה כ' לנו ליישב קו' עצומה של הרמב"ן כיון שהאורה כבראת בתחלת מעשי בראשית א"כ לא הי' ערב תחלה וע"ש כי האריך לצדד ועפ"י דרכינו כך הוא הענין כי הנה בערב הי' הריון האור אשר זרח בבקר ביום א' וע"ז ג"כ כאמר ויהי אור כי התחיל להתהוות ח"ש ויהי ערב ההוי' של ערב ויהי בקר ההויה של בקר עשו ביחד יום אחד והיוצא מדברינו כי כביכול ברוך הוא ישמח בהעדר הקודם להוי' והנה עד"ז כבין הענין המדובר בפרשת השבוע במיתת נדב ואביהו אשר אנה ה' ככה לערבב שמחת חינוך ביהמ"ק במיתת הצדיקים אמנם עפ"י דרכינו לא הי' כאן לפני המקום ערבב שמחה כלל כי הנה משה אמר הוא אשר דבר ה' לאמור וכ' רש"י ונקדש בכבודי הכוונה כי הנה משכן זה עשו בו

כל האנשים ונשים חכמי לב וכל א' הי' רגיל להשתעשע במלאכתו אשר עשה בו ולא יקדש בעיני' והוכרח הש"י להראות בחינוכו קדושתו ע"י שני צדיקי' אשר לא הי' בהם דופי למען ידעו הכל קדושתו ועד"ז אמר משה לאהרן ולבניו כי הם לא יתאבלו כי הם לא גרמו החטא כי יען המה בלא זה הרגישו בעצמם קדושת ביהמ"ק כמ"ש דהע"ה אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך וגו' ואמנם ההמון ב"י אשר מחמת חולשת השגתם לקודש הגיעו הענין המה יבכו את השרפה ועכ"פ הי' מיתת צדיקי' האלו כענין העדר הקודם להוי' כי ע"י מיתה זו נתקיים ועל פני כל העם אכבד ונתחנך המקדש בשלימות וז"ש ז"ל לא תימא כי ע"י מיתת הצדיקים נתערבב שמחתו של הקב"ה בחינוך המשכן לא כן כ"א כמו שבמע"ב נאמר על הערב ויהי' כשם שנא' על הבקר כי ההריון וההעדר הקודם להוי' הוא לפני כביכול כההוי' עצמה כן נאמר כאן ויהי ביום השמיני על ההוי' שהיתה ביום הזה כמ"ש ועד"ז לבין שמחתינו ביום שמחת תוה"ק כי אנו מערבבין אותה ע"י קריאת הפסוקים ממיתת משה ואמנם לא כן כי גם ע"ז ע"י העדר משה רע"ה אז נתהוה ונתקיים כי משה לא מפי עצמו ח"ו הנחילנו תורה זו כ"א לטובת עצמו דרש אחרי שהי' ביום מיתתו כאיש גבור לרוץ אורח לא כהתה עינו ולא נס ליחה וכבר גברה ידו על סיחון ועוג ולמה זה לא העביר עם ב"י את הירדן לשוב לשבת בארץ נושבת ואמנם וימת שם משה במדבר בגי משום שהי' רק עבד ה' כי אל"כ הרי במיתתו לא כהתה עינו ולא נס ליחה וז"ש ה' ליהושע משה עבדי מת ואתה קום עבור את הירדן אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל כי עליך לא יאמר כי בכחך עשית הדברי' האלה:

כ' הרמ"בם בה' ס"ת חייב כל אדם מישראל לכתוב לו ס"ת אעפ"י שהניחו לו אבותיו וכ' הרא"ש דבזה"ז ספרי' של תורה שבע"פ קודמי' עי' ריש ה' ס"ת בטוש"ע וצריך ביאור היאיך הקיל הרא"ש בסברא נגד מ"ע מתרי"ג מצות והנה אז"ל במ' מנחות אר"ג אמר רב הלוקח ס"ת מן השוק כאלו חוטף מצוה מן השוק כתבו כאלו קבלו מהר סיני ונ' בנבאר גמ' דפ' הנזקי' אר"א תורה רוב בכתב ומיעוט ע"פ שנא' אכתוב לו רובי תורתו וגו' ור"י אמר רוב בע"פ ומיעוט בכתב שנא':

כי עפ"י הדברי' האלה וגו' אידך נמי הא כ' אכתוב לו רובי תורתי ההיא אתמוה קמתמה וכו' ואידך נמי הא כ' עפ"י הדברי' ההיא משום דתקיפא למגמרינהו עו"ש אר"י לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברי' שבע"פ שנא' עפ"י הדברי' וגו' כרתי אתך ברית וגו' ואז"ל במ' ב"מ ת"ר העוסקין במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטלין עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו הכוונה כי תוה"ק נחלקת לב' חלקי' התורה שבכתב והתורה שבע"פ והנה התורה שבכתב נחלקת בכללה לג' חלקי' המצות הכלולין

בה האותות והמופתים המפרסמי' אלוקי' יתברך החלק השלישי ספורי מעשים אשר הסכל ימצא בהם סכלות במיני סכלותו כמעשה כח לוט וכיוצא בזה ואך החכם יקח מהם מוסר השכל וכבר העיר על ג' חלקי' אלו בטוב טעם ודעת החו"ה בהקדמת ספרו אשר דמם לג' מיני משי הנמצאי' על לחי המשי ע"ש וע"ש כי בדבריו דברי למתבונן והנה עיקר תכלית התורה קיום המצות כאשר חתם החכם ספרו כי זה כל האדם ואמנם מצות אלו אף אחת מהם איננה מבוארת בתוה"ק ואדרבה המקיים אותם כמובן מפשוטי המקרא למין יחשב והוא יבדל מקהל עם ישראל ואף גם זאת אשר לא יבין דרכה יפנה על ידה לאשר יוליכוהו תאותיו וילמד שכרון מכח עקבה ורמי' מיעקב ח"ו וישלח לשונו בקדושי עליון ועל כיוצא בו נא' ועם לא יבין ילבט נמצא דעל ענין זה אמרו ז"ל כי העסוקין במקרא מדה ואינו מדה ומשנה מדה טובה הימנו הואיל עכ"פ ע"י ידע כתיבות המצוות יותר מאשר ידעם מתורה שבכתב ואמנם אף התורה שבע"פ נחלקת לב' חלקי' גוף המצוות וטעמם וסברתם וחקרם ותולדותי' וסעיפי' וכבר העיר אותנו הרמ"בם באיגרת תימן כי אשר לא ירד לעומק תוה"ק אף כי יזהר בכל מצותי' אין אנו בטוחים בו שיפול בסבך הרשת בפרט בעת צרה וצוקה מאן יימר לו כי תורתינו היא האמיתית לא כן אשר ידע כי ארוכה מארץ מדה ואין חקר לתבונתה הוא אשר ידע להבדיל בין תורת אל חי ובין נימוס הניתן מאנוש אנוש וע"ש כי הביא משל נחמד על זה וז"ש ז"ל בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו כי אך בעל התלמוד אשר טעם טעם תורתינו וירד למעמקי' הוא אשר ידע ערך תוה"ק לא זולת וז"ש הכ' כי לולא כ' הש"י כל ד' תורה שבע"פ ג"כ אף כי היתה גדולה אלפי' מאשר היא עתה בכל זאת כיון שהי' לה קץ וחקר הי' לה לדמותה לנימוסי שאר או"ה והיינו כמו זר נחשבו וע"כ אמר הש"י למשה כתב לך רק הדברי' האלה מיעוטן ולא רובן כי עפ"י אשר לא יכתבו כ"א מיעוט ושאר כשאר לחקרי לב יכירו וידעו כי לא אתה בדית תורה זו ולא ידמו ישראל בתורתן לשאר או"ה והיינו כרתי אתך ברית ואת ישראל ואמנם בכל זאת אז"ל על ר"ע שדרש על כל קוץ וקוץ שבתורה תלי הלכות והראה כי רוב מדרשי רז"ל רמוזי' בתורה ואמנם אם רק הוא מכם הוא מחמת שלא יעסקו בה לשמה וע"ז אר"א כי רובה בכתב כי אף הרוב שבע"פ רובו רמוז בתורה ואמר כי זה כוונת הכ' אני שניתי בתורתי שנויין אין מספר בקוצין ותגין למען ידעו כי אכתוב לו רובי תורתי אמנם המה לא יפנו לזה ולזר נחשב בעיני' ומעתה עיקר קדושת תורה שבכתב לא יבין כ"א הכותב ויפלא בעיני' מדוע צוה ה' ככה כמו שהק' משה מי מעכב על ידך ויגיע ברצות ה' לירד לעומק תוה"ק והק' כדרך שהגיע משה שקבלה מסיני לא כן הלוקח ס"ת לא קנה כ"א מצוה בעלמא ומעתה מבוארין ד'

הכא כי מי שאין לו יד ועסק בתורה שבע"פ גם כתיבת ס"ת לא יגיע לו תועלת כלל ואך למי' שיש לו יד ניתנה המצוה:

וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' את משה ויברך אותם משה בתו"כ מה ברכה בירכם יה"ר שתשרה שכינה במעשי ידיכם ר"מ או' ה' אלקי אבותי יוסף וגו' עד לכם והם אמרו ויהי כועם וגו' ד' רז"ל ע"פ צאינה וראינה בנות ציון בנים המצויינים במצות בעטרה שעטרה לו אמו היא כ"י שמרחמת ומאסבת ה' אותה קראה אמי ביום חתונתו זה יום מ"ת וביום שמחת לבו זה יום חינוך ביהמ"ק שיבנה ב"ב הנה הש"י כאשר בחר בנו מכל העמים גילה לנו דעתו כי יבקש אשר אנחנו נהי' רק ממלכת כהנים מורי התורה לשאר האומות ואמנם במה יהי' זה כאשר נהי' גוי קדוש מחכ' ה' ונזכה שיתייצב שכינתו בתוכנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ואזי על כרחם אמן יענו ואמנם לא זכינו עדן למדרגה זו כ"א ב' פעמים הא' ביום מתן תוה"ק שירד ה' לעיני כל העם על הר סיני וזאת שנית ביום חינוך ביהמ"ק בין במשה בין בשלמה וז"ש בשלמה ויברך כל קהל ישראל שאמר כי זה שירד ה' לשכון בערפל הוא בברכת ישראל ופי' הטעם יען כל קהל ישראל עומד ר"ל שהם עומדים ברום המעלות והנה כאשר האם תוציא לאור עולם בני' הנולדי' ממנה כך אנו בקדושתנו בזמני' הנזכרי' הורידנו לעולם ההוי' הזה השפל שכינת עוזו וכאשר נשים זה אל לבינו עד היכן בידינו לפעול באמצעות קדושתינו הלא כבוש אז אם נכחלוף עולם עומד בעולם עובר ואמנם לו היינו ככל הגוים ולא היינו גדורי' ומצוייני' במצות כרמון לא ירע אם לא נבקש למדרגת השלימות אמנם עכשיו מאחר שאנו עכ"פ בני' מצוייני' במצוות למה לא נפקוח עינינו ונראה עד היכן לאל ידינו וז"ש צאינה וראינה בנות ציון במלך בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו באלו שני הזמנים כבר הוגענו למדרגה זו שזכינו להקרא אם המלך ע"ד שביארנו ואמנם זה לא יתכן כ"ז שאין לבינו מלא מאהבת ה' ואותו לבדו נעבוד כי כ"ז שיגבה לבינו על דבר צדקותינו ומעשינו הטובים הרי נתעבנו בעיני ה' שאמר תועבת ה' כל גבה לב ולזה צוה למשה במלאכת המשכן ויקחו לי לשמי ואמנם ישראל עשו באמת כאשר צוה ה' את משה הכל לשמו לבד ולזה אמר משה יה"ר שתשרה שכינה במעשי ידיכם אמנם ר"מ אמר ע"ז לא הוצרך להתפלל כ"א אשר ייראו רבים וייראו ויבטחו בה' וילמדו ליראה את ה' והיינו ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם ביראה וצדקה אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם אשר כל העמים ילכו בארחותיכם ואמנם ישראל אמרו אם רק השם ית' יברך אותנו בנעימו ויהא הנוי והכח והעושר והכבוד והבנים והזקנה והשיבה יחדיו בנו אז בי יכתירו כל צדיקי' כי יגמול ויאמר אדם אך פרי לצדיקי'

אזי ממילא ומע"י כוננה עלינו ומע"י כוכניהו כי כל מעשינו ימצא שוחר ופועל בעיני הכל. כן יהא נועם ה' עלינו בבנין היכלו בב"א:

## דרוש ח"א לחינוך ס"ת שחנני ה' בו שבת חנוכה תרט"ז

אמר דהע"ה הללוי' אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה הכוונה עד"ז דהנה יסוד ופנת אמונתנו הוא להשליך נפשינו רק על ה' לבדו ובו לבדו נבטח ולא נבטח לא על מעשי ידינו ולא על כחינו ולא על חכמתינו ומכ"ש שלא נבטח ח"ו בבן אדם שאין לו תשועה אין התשועה שלי ורגיל אני לפ' מ' דהע"ה בענין זה כי גם על הנדיב לא יבטח האדם כי טבע האדם הוא ועיני האדם לא תשבענה כשם שהאדמה לא תשבע מים אמנם הנדיב הוא רוח נדיבה מה' אשר הלבישהו להתגלגל זכות על ידו ושלוחא דרחמנא הוא ואם האדם ישום בשר זרועו אזי ה' יסיר נדיבתו מהאיש הזה וישאר במסכנת וטבע אדם מן האדמה וז"ש אל תבטח גם בנדיבים כי מ"מ הוא בן אדם ואין לו התשועה כ"א הוא שליח ה' ואם יסיר ה' רוח נדיבתו ממנו מיד ישוב לאדמתו ועוד ביום ההוא שהי' נדיב אבדו עשתונותיו ואחר הוא אמנם לא יבין זאת כל יצור כ"א רוב העולם ישתפו ש"ש וד"א ואם גם בה' מבטחם בכל זאת יתנו עיני' גם בכחם גם בגבורתם גם בנדיבי ארץ ואם יאונה להם מה טובה אם גם יודו לה' כי טוב יודו כמו כן בלב שלם וכזה ואולי יותר להטיב עמהם אמנם אשר לבו ישר עם ה' ומבין דרכי חסדיו הוא אשר לה' לבדו יודה וזה נקרא בכל לבב כי אין בלבבו הודאה כ"א לה' לבדו וז"ש דהע"ה אודה ה' בכל לבב אמנם רק בסוד ישרים כי המה יאמינו כי לה' לבדו התודה לא לזולתו עמו ואמנם אמר גם ועדה הענין ארז"ל לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקי' וקלה כי אין אומנות שאין בו עניות ועשירות וזה למופת כי אין העושר כ"א ממי שהעושר והנכסים שלו והכה אם אנחנו מקובצים עדה שלמה הלא עינינו רואות זה כי מכל אומנות ימצא בתוכינו עניי' ועשירים ואולי עוד העני' חכמי' וחרוצים יותר וא"כ ע"כ לה' לבדו הישועה וע"ז אמר כי גם בתוך עדה שלימה נוכל להודות בכל לב לה' ולא לאחר עמו כי בעדה יראה כי גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם בכל מה שיחפוץ האדם יוכל האדם ביד ה' לעמוד בימינו ואמר כי מי אשר יבטח בה' עד"ז האיש הזה לא ירע ולא יזיק לאדם כי למה זה לו היד ה' תקצר ועוד יפזר ממונו להשאיר אחריו ברכה וז"ש הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד ואמר עוד זכר עשה וכו' הכוונה כמ"ש הרמב"ן ס"פ בא כי הש"י צוה אותנו לזכור בכל עת יצי"מ הענין כי באמת כל מפעלות ועלילות האדם הוא בהשגחה פרטית מה' כמ' דהע"ה מה' מצעדי גבר כוננו ואז"ל קשין מזונותיו של אדם כקרי"ס אמנם המה

נסים נסתרים לא כנסי יצי"מ אכן להשריש כן בלבנו עשה ה' אשר חפץ בשמים ובארץ ביצי"ו הפך אור לחושך ים ליבשה צור לאגם מים וכיוצא למען נדע כי כל העולם מתנהג ברצונו והשגחתו והמאמין ביצי"מ יאמין כי הכל בהשגחת ורחמי ה' על בריותיו וז"ש טרף נתן ליריאיו כאשר הש"י יתן ליראיו טרף חקם המה יאמרו כי לא המה הביאו טרף זה לביתם כ"א הש"י יזכור לעולם בריתו עם אבותינו וע"ז אמר כי הכה הש"י חפץ לתת לעמו נחלת גוים וזה הי' ע"ד טבעיי' אמנם תחלה כח מעשיו הגיד לעמו ואח"כ לתת להם כחלת גוים והנה ע"כ השרשנו כי הכל ביד ה' ואמנם חוץ משמירת התורה והיראה כי שם משפט הבחירה וז"ש מעשי ידיו אמת ומשפט לאיש לפי אמת אם יש לו זכות אבות ומשפט למי שאין לו ואמנם בכל זאת נאמנים כל פקודיו וע"ז אמר כי שני הענינים אשר האדם קשור בגזרת הבורא ובכל זאת הרשות נתונה לו להיטיב ולהריע סמוכים לעד לעולם ועשוים באמת וישר ואם גם כשגבה ונפלאה ממנו הענין כמ"ש הרמ"בם כשם שאין אנו מבינים עצמות הבורא כך אין אנו מבינים דרכי משפטו והנה היות כן לזה אמר הש"י מיד טרם כרתו ברית עמנו בצאתינו ממצרים שיודיע אותנו כי נשגב שמו לבדו וכמו שד' רז"ל זה שמי לעלם כ' וז"ש פדות שלח לעמו כאשר שלח הש"י פדות לעמו צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו וע"ז סמך ואמר ראשית חכמה כאשר נרצה להתבונן ולחקור במדעים יהי' יראת ה' שלא נחקור בענין אלקותו וכאשר נשתדל בעשיית מצותיו אם יק' עלינו בהם מה שיק' על שכל האנושי' לא נהרהר ח"ו אחר יוצרינו כ"א שכל טוב לכל עושי' הוא אם תהלתו ר"ל תהלת ה' עומדת לעד ולא נבא ח"ו להרהר באמונה וע"ז סמך להלן ואמר אשרי איש ירא את ה' שלא יהרהר ח"ו ויפקפק וזה מטעם כי במצותיו חפץ מאוד ואמר כי איש הזה אשר יאמין בשתי אלה גם בניו אחריו ידרכו עד"ז באמונה ובטחון וע"ז אמר שהע"ה מתהלך בתמו צדיק הצדיק שהולך בתמו אשרי בניו אחריו וע"ז אמר גבור בארץ יהי' זרעו כי הבוטח בה' לא ישתדל ולא יעמול יותר מדאי ולא יבא תוגה ואנחה בלבו ושתים אלה אם יעדרו ישאר האדם על כחו הטבעי' והיינו גבור בארץ בחלק הארציי שיהי' גופם גבור וגם דור ישרים שלא יעשו עולה לאדם וגלל כן יתברכו מהכל והכה הבוטח בזרועו ובחכמתו אם ימצא און לו יטו אשוריו מכי דרך אמנם איש כזה אם גם הון ועושר בביתו לא יבעט כ"א בכ"ז וצדקתו עומדת, לעד ואמנם רוב מהצדיקים כאלו אמר עלי' הכ' בחרתיך בכור עיני מנסה אותם הש"י בצער ויגון וכיוצא כמ' רז"ל צדיקים תחלתן ייסורין וסופן שלוה וזה להיטבך באחריתך גם יפזר ממונו לצדקה וגמי"ח לא יהי' צדקתו בעיניו כ"א כפורע חובו וכך צריך להיות ומרגלא בפומי' דמשו"ה קראו חז"ל למתנת עניים צדקה למען ידע החונן עניים כי הוא עושה רק

צדקה ולא חסד וז"ש טוב הוא אם איש חונן ומלוה יכלכל רק דבריו במשפט כי הכל משפט בעיניו ולא חסד ורחמים והנה אז"ל עשר בשביל שתעשר הענין כמ"ש כי אם האיש נותן בציווי ה' ממונו במקום שנצטווה הרי הוא עושה מנויו כשם שהופקד בידו ולמה לא ישאר עוד עול גזברותו מה' ואדרבא עוד יזכה לכלכל כפלים כאשר כלכל עד הנה וז"ש כי איש כזה שעושה כ"ז רק במשפט ולא יגבה לבו ע"ז לעולם לא ימוט ועוד יעשה צדקה מרובה שיהי' ע"י צדיק לזכר עולם וכן לא ייירא אם יקח הש"י פקדונו מאתו כי מעולם לא שם זהב כסלו וכתם מבטחו וע"ז אמר משמועה רעה לא ייירא כי נכון לבו בטוח בה' וכן אם ייטב ה' לו לא ייירא שינכה לו מזכיותיו כי לא יאמין אשר הטובה הגיע לו במעשיו כ"א בצדקת ה' כמ"ש הרמב"ן ע"פ ויחשבי' לו צדקה ואמנם אם יפיל ה' שונאיו לפניו אשר נקמה הוא מעין עוה"ב אזי יתחיל לדאוג וז"ש סמוך לבו לא ייירא עד אשר יראה בצריו ואמר כי:

פיזר נתן לאביונים ובכל זאת רק ע"ד שצדקתו תהי' עומדת לעד כי לא יתן לעניים מרודים איש כזה קרנו תרום בכבוד ואמר רשע יראה נדבת הצדיק וכעס אשר לא ימצא חנינה שכיו יחרוק ונמס למען תאות רשעים תאבד ויכבוש הרשע תאותו ותאבד ממנו:

ואמנם אמונת הבטחון הלזה הוא יסוד תוה"ק והיא המאשרת אותנו עד"ז וזה שאנו מברכים עליו וחיי עולם נטע בתוכינו כי הוא לנו עץ חיים בעוה"ז וז"ש שהע"ה עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' ר"ל מי שהתורה תתמוך בימינו הוא מאושר כי דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום ואין דרכה כדרך ההמוניי אשר העיקר להם עושר וכבוד ואריכות ימים הטפל כי אדרבא יקצרו ימיהם בדאגה ויגון ואנחה ואמנם התורה אורך ימים בימינה ועושר וכבוד טפל לה והיא בשמאלה ועד"ז יתפרש פ' אשת חיל סוף, משלי שפי' רז"ל על התורה ואמר מי שזכה לאשת חיל תוה"ק הלא מצא בה יותר שלל רב מאיש אשר פנינים מצא וזה ורחוק מפנינים מכרה ואמר כי הזוכה לתורה לבו בטוח בה ועלי' ישען והיא גם היא תעמול בעדו אשר שלל לא יחסר כמ"ש דוד הע"ה כן יתן לידידו שנה ואמר כי התורה תגמול לבעלה רק טוב ולא רעה כי אין רעה לצדיקי' כי יקבלו הכל לטובה כמ"ש נחום איש ג"ז לטובה ואמר ר"ע כל דעביד רחמנא לטב עביד ואמר כי מ"מ אין חפץ התורה לישב בטל כ"א רק לדרוש צמר ופשתים כלומר שלא ליתפור מה שאינו ראוי אמנם ותעש בחפץ כפיה ואמר היתה כאניות סוחר ר"ל כי לא תספיק לה להרביץ תורה במקום מושבה כי אם גם תשלח לחמה על פני המים להביא זכות לנפשה גם ממרחק וזה ממרחק תביא לחמה ואמנם הרוצה לעשות בחפץ כפיו ולזכות גם לנפשו צריך לקום בעוד לילה לתת טרף לביתו וחק דהיינו תורה לנערותי' לתלמידיו והנה בענין

הלימוד אז"ל ליגמר אינש והדר ליסבר והנה שדה כאשר הי' כן הוא ואין על בעלים לראות אלא שלא תכחוש משא"כ כרם העיקר מהדליות שמוסיפין בו בכל שנה וז"ש זממה כלומר חשבה על שדה זריעה שדה התורה וחקרה ואמנם מפרי כפיה נטעה כרם ר"ל מחדושי עצמה ואמר חגרה בעוז מתני' ר"ל כי לא די לבעלה של תורה אם יתקשט עצמו כ"א ישתדל לאמץ גם למחזיקי תורה שהם זרועותי' והיינו ותאמץ זרועותי ואמר כי די לה בזה אשר גם אם יעבור ח"ו בעולם מה שיעבור וישים היום ללילה טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה ואמר ידי' וכו' ר"ל כי ידי' היינו המחזיקים העומדים לימינה וכפיה היינו כפי עצמה ח"ש ידי' שלחה בכישור לעשות כשרון המעשה אמנם בכל זאת לא מעני יחדל כ"א וכפי' תמכו פלך ואמר ע"ז דרך משל אם יזדמן עני שדי לו במתנה מועטת כפה פרשה לעני ואמנם ידי' היינו המחזיקי' שלחה לאביון הצריך חזקה מרובה ואמר כי גם משלג לא תירא לביתה ר"ל מימי הקור כלומר אשר יתקרר אהבת התורה כי כל ביתה לבוש שנים ר"ל בגדים היינו דברים המחממים ומאירים לאהבת התורה ואמר לענין זה מרבדים עשתה לה ר"ל דברי' הממשיכים אלי' כענין מרבדים רבדתי ערשי ואמנם שש הם בגדי קיץ בפני אנשים חמים למשכם וארגמן הם בגדי' לאנשים מתקררים מאהבת התורה לבושה ואמנם אין ענינים אלו לה לעיקר שתניח בעבור זה עסק התורה האמתי כ"א בכ"ז נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ ואמר סדין וכו' ר"ל כי מפרי מחשבותי' וחידושי תורתי' בם אחרי' והיינו סדין עשתה ותמכור וחגור כתבה לכנעני היינו למי אשר התורה סחורתו ואמר כי מלבושי' המה עוז תורת אמת בפיה וגם הדר ועי"ז תקוה למ"ש ח"ל ת"ח גם לעוה"ב אין להם מנוחה והיינו כשאומרי' דבר שמועה מפיהם והיינו ותשחק ליום אחרון ואמר פיה וגו' ר"ל אף כי פיה פתחה בחכמה וכל דבורי' המה בחכמת התורה בכל זאת ותורת חסד על לשונה עיקר מגמתה להורות לעם ה' דרך ה' דרך החסד ועי"כ צופי' הליכות כמו ארחות ביתה ולחם עצלות לא תאכל כי לא יגעת ומצאת אל תאמין כ"א רק ביגיע תקנה את אשר קנתה ואמר קמו בניי' ר"ל התלמידים ויאשרוה בעלה והללה מי שזכה בה מעצמה טוב לו תורתו מאלפי זהב וכסף ואמר רבות וגו' הכוונה הן אמת כי בכל החכמות ומדעים יעלה האדם על במתי עב והיינו רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה התורה עולה על כולנה ואמר הטעם כי שאר החכמות המה רק להצלחת עוה"ז שהוא שקר והבל והחכמות בו החן והיופי וז"ש שקר החן והבל היופי לא כן תוה"ק אשה יראה ה' היא תתהלל תהלתה עומדת לעד ואמר עוד כי בשאר החכמות אם לא יוסיף החכמה על חכמתו אין שבח לו לא כן תוה"ק א"צ לא כחול ולא פרכוס והיא יעלת חן והיינו תנו לה רק מפרי ידי'

ויהללוה בשערים מעשיה. הש"י יזכנו לשום חלקינו בתורתו לעסוק בה לשמה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים ויקוים בנו והיו עיניך רואות את מוריך בב"א: מחזיקנא טיבותא לידידי התו' השלם כ"ש מו"ה מהרם עלליגנגער שיגע וטרח הרבה בהדפסת ספרי זה יראה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות א"ס. ברכות יחולו על ראש שני תלמידיי הב' כה' יעקב אדלער מטיסא פורעד והב' כה' מרדכי גרינוואלד מסערדאהעל שעמלו בכל מאמצי כחם בהעתקת ספרי זה: